ROMANUL SECOLULUI XX

ARTIOM VESIOLÎI

rusia scăldată în sînge

UNIVERS

ROMANUL SECOLULUI

ARTIOM VESIOLÎI

Versiune românească
revăzută și întregită
în tălmăcirea lui
MARCEL GAFTON
și MIHAIL CHIȚIȘ

Rusia scăldată în sînge

roman

Editura
UNIVERS
București • 1974

Cu moartea pre moarte călcînd

În Rusia e revoluție —
zguduitu-s-a gliișoara-mumă
și s-au învolburat toate...

PĂMÎNTUL SE CLĂTINA, ZGÎLȚÎIT DE URAganul războiului și beat de sînge.

Crucișătoare și cuirasate cutreierau mările și oceanele, scuipînd trăsnete și foc. Pe urma navelor se furișau submarine, iar puitoare de mine însămînțau din belșug deșertul apelor cu grăunțele morții.

Aeroplane și zepeline zburau spre apus și spre răsărit, spre miazăzi și spre miazănoapte. Din tării, mîna pilotului zvîrlea tăciuni aprinși peste furnicarele de oameni, peste rugurile orașelor.

Prin nisipurile Siriei și Mesopotamiei, pe cîmpiile brăzdate de tranșee din Champagne și Vosgi se tîrau tancuri, nimicind tot ce era viață.

De la Baltica și pînă la Marea Neagră, de la Trapezunt și pînă la Bagdad, baroasele războiului băteau fără încetare.

Apele Rinului și Marnei, ale Dunării și Nemanului se înroșiseră de sîngele națiunilor beligerante.

În Belgia, Serbia și România, în Galiția, Bucovina și Armenia turcească pălălăiau sate și orașe. Iar drumurile... Pe drumurile muiate de sînge și lacrimi se scurgeau trupe, artilerie, trenuri regimentare, spitale de campanie, refugiați.

Fioros și sîngeriu, anul una mie nouă sute șaisprezece se apropia de scăpătat.

Secera războiului reteza spicele vieții.

În bisericile ortodoxe, protestante, catolice, în moschee și geamii — vaier, jale, trupuri prosternate în rugăciune.

Goneau trenuri cu pîine, carne, conserve alterate, cizme mucede, piese de artilerie, muniții... Și toate acestea erau zdrențuite, sfîrlogite, devorate și înghițite de front.

Orașele se zvîrcoleau în strînsoarea foamei și a frigului, gemetele satelor se înălțau spre cer, dar darabana tobelor și înverșunatele răgete ale tunurilor nu conteneau, înăbușind scîncetul de moarte al pruncilor, bocetele mamelor și soțiilor.

Poposeau năprasnele și se cuibăreau durerile în aulele cecenilor, în satele ucrainenilor, în stanițele cazacilor, în cocioabele mahalalelor muncitorimii. Plîngea săteanca pășind în urma plugului. Plîngea orășeanca cu fruntea prăbușită pe înștiințarea de moarte unde, în dreptul numelui drag, ardeau spăimîntător cuvintele : „Căzut la datorie". Jelea sfîșietor pescărița flamandă, scrutînd cu alean oceanul ce-l înghițise pe marinar. În tabăra băjenarilor bocea, sub car, galițeanca, lîngă leșul pruncului care începuse să înțepenească. Un vălmășag neostoit de vaiete stăruia la cercurile de recrutare, în cazărmile și în gările din Toulon, Kursk, Leipzig, Budapesta, Neapole.

Sub flamura năpastei, în lumea toată se înălța un geamăt ca o vîlvătaie, din care răbufnea răgușeala răscolitoare a strigătelor deznădejdii...

Numai în dauritele palate — la Moscova, Paris, Viena — scînteia muzica, puhoia veselia încinsă de vinaturi, se lăfăia dezmățul.

— Război pînă la victorie !

Aristocrații milităriei ciocneau bucuros cupele înspumate cu rechinii finanței.

— Război pînă la victorie !

Iar dincolo, pe cîmp, ca și cum ar fi măturat mormane de frunze moarte, tîrnurile de foc îngrămădeau în gropi comune hamali din Hamburg și mineri din Donbas, momazi din Arabia și grădinari de pe malurile Gangelui, docheri din Liverpool și ciobani maghiari, proletari de toate rasele, națiile și graiurile, plugari ce osteniseră în sudoarea frunții pe glia părin-

ților și străbunilor spre a-i smulge pîinea cea de toate zilele.

Cruci și morminte, morminte și cruci.

Balcanii, Kurdistanul, văile Carpaților, buftul pămîntului polonez, forturile Verdunului și muscelele Meusei fuseseră vîrtos împănate cu carne cătănească.

În minele Ruhrului, Krivoi-Rogului, Siberiei, în uzinele chimice ale Germaniei, prizonierii de război erau puși la cele mai silnice munci. Prizonierii de război lîncezeau în lagăre împrejmuite cu sîrmă ghimpată, se sfîrșeau sub cravașa gaborului sau a caporalului, mureau în barăci de foame, de tifos, de inimă rea.

Spitalele de campanie... Sălașe ale durerii și amărăciunii. Mutilări, degerături, contuzii, asfixieri cu gaze de luptă, oase zdrobite, plăgi fetide. Zbuciumări delirante pe paturi și pe mesele de operații, unde sîngele se amesteca cu puroiul, blestemele cu hohote de plîns, gemetele cu rugile pentru miluirea orfanilor, bruma de speranță, spulberată și ea, cu deznădejdea cea mai neagră.

Oameni care pierduseră mîini, picioare, ochi, grai, auz, alții — ajunși la sminteală, alții — niște cadavre ambulante, băteau pragurile diverselor instituții de stat și ale societăților de binefacere, ori cerșeau tîrîndu-se pe cioate, în cîrji sau în cărucioare pe străzile Berlinului și Petrogradului, ale Marsiliei și Constantinopolului.

Țara era buimacă de suferință.

Peste orașul flămînd, peste satul fometat plana umbra morții. Sînii codanelor se ofileau, nesărutați. Somnul nevestelor era zbuciumat și tulbure. Răgușiți de atîta plîns, pruncii adormeau la piepturile vlăguite ale mamelor.

Războiul înghițea oameni, grîne, vite.

În stepe, hergheliile și turmele se împuținaseră.

Ogoarele părăsite erau năpădite de bălării, viforniței îngropau bucatele nestrînse, culcate la pămînt de vînturile toamnei.

Pe drumuri apărură cei dintîi copii vagabonzi. Cînd pe jos, cînd altcum, pribegeau încotro vedeau cu ochii.

Rău cu industria : nu se găsea combustibil, materie primă, forță de lucru. Fabricile și uzinele își închideau porțile.

Rău cu transporturile : în Siberia și Turkestan, hambarele gemeau de grăunțe care se incingeau și putrezeau, pentru că nu era cu ce să le care de acolo ; în stepele calmuce și cazahe zăceau sub cerul liber munți de carne pregătită pentru armată ; carnea foia de viermi și cîinii își făceau culcuș în ea și cățelele fătau.

Scrisori de pe front...

Neprețuita mea soțioară !

Întîi și întîi te salut cu adîncă plecăciune și spune salutări de la mine la toate neamurile. Pînă una-alta, mulțumesc lui Dumnezeu, sînt bine, sănătos, ceea ce vă doresc și dumneavoastră. Pe Vasili Reazanțev l-o împușcat lîngă cetatea turcească Beiburt. Pe Ivan Prohorovici l-o rănit rău de tot, i-o rupt falca și mă tem că nu scapă cu viață. Șmaroga e mort. L-au omorît și pe Iliușka Kostîcev — dă tu fuga pînă-n cătun s-o vestești pe Feonia, maică-sa. Cît despre cumnatu-meu, Grigori Savelici, am fost la un atac împreună și o smuls din el așa ca la un chil de pulpă, că acu îl pizmuim cu toții. L-au trimis tocmai hăt, îndărătul liniilor, pînă îl pune doctorii pe picioare și, mai știi, cam pe la vremea semănatului s-ar putea să te pomenești cu el în staniță.

Numai lui Polikașka îi e a tot juca. A mai luat o decorație și l-au făcut majur. „O sută de ani o să mă lupt de-acum încolo", zice. Da lasă, de cum om porni iar la luptă, i-arătăm noi cîinelui ăstuia.

Bagă de seamă, Marfinka, nu cumva să-ți faci de cap în lipsa mea. Păzește obrazul meu, care ți-s bărbat, și poartă-te cum se cade. Scrisoarea ta o citesc ceas de ceas, clipă de clipă. Cum mîn-

tui de grijit calul, mă scobor în bordei, mă întind în culcuș și citesc. Noaptea, de mă apucă dorul, scot scrisoarea din buzunar și iar citesc.

La voi, acolo, prin părțile Kubanului, nu s-aude nimic despre pace ? Soldații sînt tare amărîți și se întreabă ei între ei : „Pentru ce ne vărsăm sîngele, ne prăpădim sănătatea și ne dăm viețile tinere în procleta asta de Turchie ? N-are nici o o noimă...“

Drept care mă iscălesc,
Maxim Kujel

Lacrimile femeile sărau literele stîngace ale scrisorilor venite de pe front și deseori, cîte o mînă tremurîndă aprindea în fața icoanei o lumînare, implorînd mîntuirea celor dragi aflați în primejdie.

Iar acolo, pe cîmpiile depărtate, viscolele și ninsorile troieneau tinerețea !

Pe ger și pe arșiță, înfundîndu-se pînă la cingătoare în zăpadă și pînă la bărbie în noroi, soldații atacau, soldații se retrăgeau, soldații trăiau în bîrloguri săpate în pămînt, soldații înghețau în tranșee, sub cerul întins. Schijele și gloanțele îi puteau nimeri oricînd : în luptă, la popasuri, în somn, la umblătoare. Undeva, între zidurile statului-major, o mînă de general scrise repede și fără șovăire : „Către comandantul regimentului de infanterie Sumski. Ordon : Azi, 5 ianuarie, orele 24, veți ataca inamicul în sectorul încredințat, cu toate forțele regimentului. Raportați neîntîrziat rezultatul operațiunii.“ Și iată că în bezna miezului de noapte o comandă șușotită înfrigurat făcu ocolul tranșeelor și bordeielor : „Fiți gata de atac“. Oamenii își luară armele, își strînseră centiroanele împovărate de cartușiere. Care bătea cruci mărunte și dese, care șoptea o rugăciune, care înjura de mama focului printre dinții încleștați. Strecurîndu-se prin îngustele șanțuri de comunicație, regimentul se concentră în linia întîi și la comanda : „Cu Dumnezeu înainte !“ oamenii săriră peste parapet și o porniră tîrîș pe cîmpul nins, găurit de bombe și obuze. De dincolo, se năpusteau

asupră-le grindini de plumb și volburi de oțel sfîrtecat. Pămîntul vuia și gemea sub ei. În lumina fantomatică a rachetelor, răsfirată în cascade albastre, cu chipurile schimonosite de groază, soldații se tîrau, alergau, se aruncau la pămînt, se prăbușeau... Un glonte încins îl țucă între sprîncene pe pescarul Ostap Kalaida și rămase orfană căsuța lui albă de pe țărîmul mării, lîngă Taganrog. Căzu horcăind și se zgîrci în zvîcneli lăcătușul sormovean Ignat Lîsacenko — vai de nevasta lui cu trei copilași în brațe. Suflul unei explozii puternice azvîrli în văzduh, printre bulgări de țărînă înghețată, pe voluntarul Petea Kakurin — un băiețandru, apoi îl repezi într-un șanț, ca pe un chibrit ars — ce bucurie pe bătrînii lui cînd o să le ajungă vestea în depărtatul Barnaul. Păru că-și reazămă capul de un mușuroi, dar nu se mai ridică de acolo uriașul Iuhan de pe Volga — nu va mai răsuna codrul de securea și de cîntecele lui. Lîngă Iuhan căzu comandantul companiei, locotenentul Andrievski — și pe el l-a iubit cineva, și pe el l-a alintat o mamă. O grenadă se rostogoli sfîrîind drept la picioarele vînătorului siberian Alexei Sedîh și jerba de foc a exploziei i se opri, toată, în pîntece. Se prăbuși cu un urlet cumplit pe spate, iar brațele cu care sfîșiase boturi de urși îi căzură neputincioase în lături. Ciuruiți de mitralieră rămaseră agățați în păienjenișul sîrmei ghimpate Karplunganul și Karp-scundacul, amîndoi din același sat — va veni primăvara, un abur albăstrui va învălui stepa, dar cei doi plugari vor continua să-și doarmă somnul adînc într-o groapă comună... Adînc fu în noaptea aceea și somnul generalului de stat-major care nu auzea nici bătăile inimilor strivite de groază, nici gemetele de pe cîmpul de luptă.

Puhoaie de foc și oțel spălau contingentele armatelor.

Ordinele de mobilizare erau lipite pe garduri, iar la țară, vestite în biserici și strigate prin piețe.

Plecau pe front cei ce trudeau din greu și slujbași mai mărunței, medici de plasă și învățători ; plecau sublocotenenți instruiți la repezeală și studenți smulși de la cursuri ; plecau copii ai ogoarelor și ai mahalalelor orășănești ; plecau calfe și breslași, tejghetari din magazine de mode și tîlhari de drumul mare ; plecau bărbați bărboși, capi de familie, și copilandri atunci luați de pe băncile școlilor ; plecau voinici, zdraveni, gălăgioși. Dar erau și unii invalizi care se întorceau pe front. Războiul despărțea logodnici și frați, le lua mamelor feciorii, nevestelor — bărbații, copiilor — tații, susținătorii.

Război, război...
Zbierat și țiuit de armonici,
clocot în inimi
clocot în glasuri :

Măi mestecene, frățioare,
Verde crenguliță,
Astăzi plec la cătănie
Drag să-ți fiu, leliță !

Bezmetici, ferfenițiți, zurbagii, băteau în cete străzile, rupeau garduri, spărgeau geamuri, jucau, boceau, urlau cîntece „de inimă-amară"...

Adu gamela zornăind
Cu bine, porumbița mea !
Te văd amarnic lăcrămînd
Mai dihai ca măicuța mea...

— Veseliți-vă, flăcăi ! S-o facem lată cîte zile mai avem... Veseliți-vă, apărători ai tronului, ai credinței și ai patriei !

— Tron ?... Patrie ?... Ia mai slăbește-mă, că eu am fost *acolo*, și-am gustat din bucate... Cînd aud vorbele astea, îmi vine să latru și să mușc.

— Şi zi, mă leatule, e vai şi-amar ?
— Cam aşa, leatule ?

Se priviră leat cu leat
Şi din cap au clătinat :
Unde mergem amîndoi
O să fie vai de noi...

Petruha se scutură de nevastă-sa, care i se atîrnase de braţ, rupse armonica în două, sfărîmă jumătate de muchea unui zid şi, lăsîndu-se pe vine, îi arse o căzăcească, de i-au mers peticele.

— Praf o să facem Ghermania aia !

— Mai potoleşte-te, se ruga nevasta, copleşită de durere. Astîmpără-te odată, sfîrleză !

Petruha se smucea ca un cal nărăvaş înghesuit între hulube :

— Pe mine să mă laşi în pace, că de acu mi-s omul stăpînirii.

O bătrînă — faţa îi era ca miezul de nucă mucedă — îşi întinse rugător braţele pămîntii :

— Vino, Grişenka, să te strîng la piept pentru ultima oară.

— Nu te căina, bunicuţo, că şi la război mai scapă cîte unii...

— Mă seacă la inimă... Grişenka, nepoţelul meu drag... Întoarce-te, sufleţelule, cu faţa la biserică şi spune o rugăciune.

— Ei, cumetre, rămîi cu bine.

— Să ne vedem sănătoşi.

— Război...

— Uf, nu mai văd să se isprăvească...

— Nu pelinul din sticlă m-o dat gata, ci ăl din inimă.

— Tu, Grişutka, acolo, la oaste, unde-o fi să te dea, să nu te îmbeţi şi să nu ieşi din vorba mai-marilor...

— Lasă, bunicuţo, lasă...

Îmbrăţişări, sărutări. Cele din urmă.

Cîntecele zbierate deşucheat, ţipetele, bocetele se stingeau încet, departe de sat, între ţarini tăcute.

Doar jelania vreunei mame bătrîne, prăbușită în omăt, se mai auzea încă multă vreme.

— Pe ultimul... Pe cel din urmă... Vai și amar!... Mai bine năsteam un bolovan, să nu mi se clintească de-acasă. Doamne-Dumnezeule! Alioșenka, floricica mea dulce! Au n-a avut țarul destul norod și fără tine?

Vîntul smucea în pleasne poala neagră a fustei, răvășea șuvițele cărunte scăpate de sub broboadă.

— Pe ăl din urmă mi l-au luat... Nici n-a apucat să se zburătăcească bine!... Pe ăl din urmă! Of... Of... Feciorașii mamei dragi, sărăcuții de voi...

Dar feciorii n-aveau cum să o audă și numai lupii de prin cine știe ce văgăuni păreau să-i îngîne vaierul.

De la Kuban și Don, de pe meleagurile Reazanului și Vladimirului, din Karelia, Caucaz, Altai, Siberia, de la depărtări de mii de verste, din tuspatru zările, pe șleahuri, tracturi, drumuri vicinale, pe rîuri, pe poteci de munte, pe singuraticele drumeaguri ale taigalei, pe arșiță și ger, clefăind prin noroi sau stîrnind nori de colb — veneau! Pe jos, cu sania, cu căruța, călare, cu luntrea, pînă la calea de fier, pînă la oraș, pînă la cercul de recutare.

În încăperile unde lucrau comisiile de recutare — înfrigurare, emoții, groază, noian de suferințe, de-a valma cu bravadă, îndrăzneală deșănțată și sudalme ca la crîșmă.

Recruții se înfățișau goi pușcă. Furierii de la garnizoană le puneau cîteva întrebări, doctorii îi pipăiau și-i examinau la repezeală.

— Bun. Următorul.

Recruții trăgeau la sorți.

— Ia-i moțul!

Un subofițer reangajat îi tăia recrutului un smoc de păr din frunte.

— Moțul!

Smocuri de păr de toate culorile şi pe care încă în ajun le mîngîiase şi le pieptănase o mînă iubitoare, zăceau pe duşumelele înnegrite de urme.

Ţîşneau pe uşă, roşii şi năduşiţi, ca dintr-o baie de aburi, cu numerele trase la sorţi agăţate strîmb pe căciuli. Apucau, chiar de la picioare, pumni întregi de zăpadă murdară şi o înghiţeau cu lăcomie.

— M-au tuns, tătuţă... Parc-au scos sufletul din mine.

— Cică, Petrovan l-a scăpat pe Lionka al lui...

— De, taică, dacă ţi-e punga plină...

— Ce să-i faci... Aşa a vrut Dumnezeu... O să te duci la oaste. Nu eşti tu ăl dintîi şi nici ăl de pe urmă.

— Vaska ! strigă o femeie voinică, între două vîrste, făcîndu-şi loc prin îmbulzeală. N-ai dat cumva de Vasenka al meu ? Vreau să-l mai văd odată.

— S-a aghezmuit de nu-l mai ţin picioarele... Zace în şanţ, lîngă crîşmă. Ha, ha, ha ! E mînjit tot de păcură.

— Vai de sufletul meu ! Şi de cîte ori m-am rugat de el : Nu bea, Vasenka. Degeaba...

— Bun rămas, Volga ! Bun rămas, pădure !

Cazarmă
instrucţie la iuţeală
tedeum
gara.

...Lîngă zidul coşcovit al peronului un băieţaş de vreo cinci anişori, rătăcit de maică-sa, se prăpădea de plîns. Era îmbrăcat cu un cojocel frumos şi purta căciula lui ta-su, care-i tot luneca peste ochi. Icnea opintit printre sughiţuri :

Tăicuţă... Tăicuţule...

Răcnetul scurt al locomotivei opri deodată toate inimile.

Pe peron, clocotul se înteţi.

Tampoanele păcăniră răzleţ şi trenul se urni din loc.

Țipetele ascuțite ale femeilor răbufniră mai puternic, contopindu-se într-un singur strigăt de deznădejde, gata să despice pământul.

Năpîrstocul cu cojocelul de zile mari plîngea și mai sfîșietor. Cu mîna stîngă își sălta căciula pe frunte, iar dreapta, în care se topise acadeaua nemîncată, o întindea spre vagoanele ce-i scăpărau pe dinaintea ochilor și țipa, țipa, de ziceai că-l taie :

— Tăicuță... Tăicuțule...

În ticăitul roților se depănau verste după verste, rămîneau în urmă gări după gări.

Goneau trenuri militare spre

Riga, Poloțk
Kiev și Tiraspol
Tiflis, Erevan.

Dorul de casă, de libertate, soldații îl înecau în pomadă, colonie și lustru. În halte jucau voinicește pe peron, iar cînd trenul oprea în orașele mari se trăgeau în poză la fotografii din jurul gării, ori se suiau în birje și galop la bordel.

În Samara și Kaluga, în Vologda și Smolensk, în stanițele căzăcești și în sătucurile sărmane de pe Veatka nu contenea bolboroseala somnoroasă a psalților cam afumați :

— Pomenește, Doamne, sufletele adormiților robilor tăi, pre iubitorii de Hristos oșteni — Ivan, Semion, Evstafi, Piotr, Matvei, Nikolai, Maxim, Evsei, Taras, Andrei, Denis, Timofei, Ivan, Pantelei, Luka, Iosif, Pavel, Kornei, Grigori, Alexei, Foma, Vasili, Konstantin, Ermolai, Nikita, Mihail, Naum, Feodor, Daniil, Savvatei — pomenește, Doamne, pe cei careau căzut pe cîmpul de luptă și au primit cununa de mucenic... Odihnește-i, Doamne, pe toți cîți cad, în corturile drepților, unde nu e durere, nici întristare, nici suspin, ci viață fără de sfîrșit... Veșnica pomenire !

Dascălului pravoslavnic îi ţineau parcă isonul pastorul luteran, capelanul catolic, şamanul tungus şi hogea mahomedanilor.

Deasupra lumii răsunau cîntări de îngropăciune.

Dar în pămîntul îmbibat de sînge germinau seminţele mîniei şi ale răzbunării.

Petersburg fremăta înăbuşit şi cele dintîi pietre zobeau geamurile circumscripţiilor de poliţie...

Glăsuieşte soldatul Maxim Kujel

În Rusia e revoluţie —
zguduitu-s-a gliişoara-mumă
şi s-au învolburat toate

CÎND A IZBUCNIT REVOLUŢIA ŞI L-AU răsturnat pe ţarul Nicolae al II-lea, regimentul nostru se afla pe fronturile turceşti.

Măi, să fie !

Soldaţii mai bătrîni nici n-au dat crezare la început, dar zvonul umbla şi se lăţea : şu-şu-şu, şu-şu-şu... Noi, să vedem ce-o să se mai întîmple. S-a adeverit. A venit un ordin al comandantului de divizie : răscoală, abdicare, Duma, Guvern Provizoriu, drept care se cuvine să-i tragem un tedeum de mulţumire.

'Nţeles, să trăiţi !

Gornistul sună adunarea. Ne aşază în careu.

— La dreapta v-aliniaţi !... Drepţi ! Descoperiţi !

Aţiţă haldeul căderniţa şi-şi flutură mînecile.

— Domnul fie binecuvîntat...

Nouă ni se face părul măciucă şi ne trec fiorii. Nici nu mai suflăm. Aşa mişcător le zice, că-ţi dau lacrimile.

— Cu pace Domnului să ne rugăm...

Ne facem nişte cruci cît toate zilele, cădem în genunchi şi ne-apucăm să batem mătănii... „Dumnezeul nostru, al cătanelor, buhos şi jegos... Un' te-ai băgat, fi-ţi-ar preacurata, neprihănita şi netăvălita, de ce ne-ai lăsat cum îşi lasă turma păstorul cel rău ? De ce ne-ai dat pradă ursitei vitrege, au nu ţi-e milă. Dumnezeule păduchios al cătanelor, de amăritele noastre vieţişoare soldăţeşti ?"

Popa își bălăbănea cădelnița și-i zburau pletele în vînt...

Soldații s-au mai înseninat. Se priveau cu ochi luminoși și se îndreptau de umeri.

După rugăciune, ne punem ținuta în bună rînduială și stăm să vedem ce se mai întîmplă.

Vine călare în fața frontului însuși generalul, comandantul diviziei — barba albă, pieptul plin de decorații și vocea buhăită. Se saltă el în scări și flutură o depeșă în aer.

— Fraților, nu mai avem pe Majestatea-sa imperială țarul Nikolai Alexandrovici...

Mai flutură odată depeșa aia și începe să plîngă. Soldații au amuțit de spaimă.

Numai artificierul Pimonenko nu s-a speriat și-a scos fără șovăire la iveală steagul roșu pregătit din vreme :

JOS ȚARUL ! TRĂIASCĂ POPORUL !

Ni s-a tăiat răsuflarea !

Muzica !

Care era mai slab din fire l-au podidit lacrimile. Stăteam în front, numai ochi la steag, numai urechi la ce spunea generalul...

— Fraților, s-a ispăvit cu vechiul regim... De-acum înainte, adresîndu-vă superiorilor, nu va mai trebui să folosiți formulele de preacinstire : înălțimea-voastră, excelența-voastră... Domnule general, domnule colonel și domnule major, Atît !... Am trăit să vedem și eliberarea, toți sînt deopotrivă... Dar orice ar fi să nu uitați jurămîntul. Țineți minte, fraților, Rusia e maica noastră, iar noi sîntem copiii ei...

Am izbucnit :

— Ura !

— Ura-a !

— Ura-a-a !

Muzica ne-a acoperit glasurile.

Generalul s-a șters pe gît și pe ceafă cu o batistă, și-a dres glasul și s-a apucat să dăscălească trupa :

— Să respectați regulamentul, să slujiți cu tragere de inimă, să vă fie gîndul la credința noastră, la patria noastră... Voi, vulturilor, sînteți faima și gloria oștirii ruse... Lumea întreagă stă cu privirile ațintite la faptele voastre de o nepregetată vitejie...

Uralele au izbucnit din nou, înălțîndu-se valuri-valuri deasupra regimentului :

— Ura !

— Ura-a !

— Ura-aaa... Aaa... Aaaa...

— Destul am pătimit.

— Ne-am vărsat sîngele...

— Trei sute de ani.

— Ajunge !

— Bravo !

— Iar țarul — opt cu a brînzei !

Cuvintele pline de blîndețe ale bătrînului ne-au mers la inimă. Din veac s-a vorbit mai mult cu bîta cu de-alde noi. Dar excelența-sa a adus vorba tare frumos — să te dea gata, nu alta. Toți sînt deopotrivă, faima și gloria, vulturi... Și-atîta ne-a mișcat, atîta a înfierbîntat în noi sîngele nostru soldățesc, că ne-am apucat să zbierăm și mai și, iar vreo cîțiva ofițeri mai tineri s-au apropiat de general, l-au luat binișor de pe cal și dă-i, și saltă-l în brațe.

Fanfara regimentului bubuia.

După ce și-a tras sufletul și și-a netezit barba, moșul a venit spre noi, călcînd țanțoș, mai mult pe vîrfuri.

— Vino, frate, să te sărut !

Și în văzul tuturor, generalul de divizie l-a sărutat pe Alexei Mitrohin, cap de rînd în flancul drept al companiei întîi, soldat prost de-al nostru.

Regimentul.

amuți.

De unde stătuserăm pînă atunci ca niște stane de piatră, în clipa aceea ne-am încredințat și noi că s-a zis cu vechiul regim și că s-a născut o libertate tînără, în toată legea.

Rîndurile au fremătat, s-au rupt, s-au învălmășit grămadă... Lacrimi, îmbrățișări, pupături. Ziceai că toți — și trupa, și ofițerii, și furierii — sînt gata să fie una. Numai majurul reangajat Fomenko a ascultat cît a ascultat, pufnind mereu, dar pînă la urmă tot n-a vrut să se supună, ticălosul. A zgîit ochii, a căscat cît o șură botul lui turtit de zăvod și țin-te răcnet :

— Nu-i adevărat ! Avem și țar, și Dumnezeu ! Majestatea-sa imperială a fost și va fi acum și pururea și în vecii vecilor !... cu noi este Dumnezeu și puterea crucii ! — S-a închinat, a scuipat gros și s-a depărtat în pas cadențat, dînd din mîini ca la instrucție : cotul înainte pîn-la cataramă, și îndărăt, cît poci. O javră !

Dar nouă nu ne ardea de el.

S-au ținut discursuri pînă noaptea tîrziu. Au vorbit și grade, au vorbit și ostași, dar ăstora li se cam împleticea limba în gură.

Umblam ca beți.

Regimentul a depus jurămîntul — scris pe o hîrtie unde era trecut pe nume fiecare — a sărutat crucea, a juruit credință revoluționară Guvernului Provizoriu.

Toate astea s-au întîmplat cam pe la postul mare.

Am înălțat steagul roșu deasupra tranșeelor : războiul s-a dus, gata !

Stăm noi o lună, stăm două, trece săptămîna luminată, trec și Rusaliile — nimic ! Război nu e, da nici vreo îmbunătățire nu se simte. Zăceam în bordeie ca urșii în bîrlog, bătucind sub noi paturile de humă, făceam de sentinelă cîte ceasuri scrie la carte, plecam în recunoaștere, ne speteam muncind ba la una, ba la alta, și ne mistuia dorul de casă. Ca și sub vechea orînduire, ne mîncau păduchii și ofurile și, supuși regulamentului, răbdam de foame, de frig și ne

îndeplineam îndatoririle pe care le are ostaşul pe front, ca şi cum nimic nu s-ar fi schimbat.

Cînd cu revoluţia, am golit de tot magazia de efecte. Eu am luat patru gheme de sfoară şi nişte saci de pînză pentru cartuşe. Ciurucuri, poate, da cînd oi ajunge acasă, o să prindă bine. Doi poltăveni din compania a noua au umflat casa de bani a regimentului. Cum de-au izbutit, diavolii, nici acum nu pricep, că aia trăgea pe puţin zece puduri, ba chiar de cinci ori pe atît.

Peste tot comitete, care se ţin de taclale şi pun ţara la cale...

Era cîte un comitet de fiecare regiment, în fiecare companie. Auzisem că s-a înfiinţat unul şi la corpul de armată. Ce mai încolo-încoace : orice soldat prost putea să-şi spună comitet — numai bun de gură să fie. Eu, nu că mă laud, nu-s din ăla de umblă cu capul în traistă — războiul m-a învăţat cîte ceva şi nici decoraţiile alea două nu mi le-au prins pe degeaba în piept. Compania a doua a hotărît într-un glas :

— Tu, Maxim Kujel, tovarăş credincios, să ne fii deputat şi să sprijini cu mîinile tale bătucite interesele noastre soldăţeşti.

Simt cum mîinile alea bătucite încep să-mi tremure, nu ştiu, de teamă ori de bucurie, dar mă ţin tare. Răsucesc o ţigară, o aprind şi zic:

— L-am slujit pe ţar, oi sui eu şi norodul în car... Carte nu prea am, dar ştiu să ţin piept, şi pentru soldaţi mi-oi pune şi capul.

— Aşa, Kujel ! Să nu te laşi !

— La o adică, aici sîntem.

— Cu credinţă şi devotament.

Îmi sucesc eu mustaţa covrig şi haida la comitet. Comitetul era în cortul ofiţerilor, unde-i aer curat. Înainte vreme, cum ajungeai la patru paşi de cortul ăsta, — stai ! Încremeneai smirna, mai-mai să plesnească pielea pe tine : „Hau, hau, hau, cer permisiunea să intru". Acuma, s-a isprăvit, vii la comitet ca la tine acasă. Intră vreun trupete şi dă mîna cu un

ofițer : „Cum ați dormit ?“ Sau și mai și : se tolănește ca un pașă, și-aprinde o țigară din tutun turcesc și suflă fumul fără să se sinchisească drept în nasul ofițerului, iar înălțimea-sa parcă nici n-ar băga de seamă.

Îți vine să rîzi, dar și să te crucești.

Cînd mă întorceam la companie și povesteam toate astea, mai înflorindu-le olecuță, rîdeau frații, de ziceai că nechează niște armăsari dornici de goană și apoi răsuflau a ușurare.

Azi așa, mîine așa, a început fiecare să întrebe de acasă.

— Cînd ne dă drumul ?

— Cum o să fie ?

— Păi, ar fi și timpul...

— Stăm să zacem aici ! Parcă-i un blestem...

— Ne-au lăsat de izbeliște...

— Apărători ! Dobitoace necuvîntătoare !

Iar la comitet, cînd și cînd, secția soldățească dădea glas :

— Cum e ?

— Răbdare, fraților. Scrie la gazetă că azi-mîine, neamțul, aliluia. Atunci o să se încheie pace și noi, eroii, învingătorii, ne-om întoarce în liniște la căsile noastre.

— Sînt trei ani, înălțimea voastră, de cînd gazetele tot făgăduiesc raiul pe pămînt, da s-a schimbat ceva ? Draci !

— Datoria, ținești minte.

— Păi, cam prea se lungește datoria asta, de nu i se mai vede capătul.

— Mult a fost, puțin a rămas.

Atunci, noi veneam mai la miez.

— Cît o să mai veselim noi burjuimea, înălțimea voastră ? Că suferințele noastre sînt pentru ea prilej de rîs și desfătare.

— Domnul răsplătește rugăciunea, iar patria — slujba.

— Ne-am săturat de cîntecul ăsta. Soldatul nu mai vrea să lupte. Gata. Acasă !

Nacealnicii o ţineau tot pe a lor :
— Rusia e maica noastră.
Noi :
— Acasă !
Dînşii băteau apa în piuă :
— Eroism, lauri, datorie...
Noi de colo :
— Acasă.
Dînşii :
— Onoarea oastei ruseşti...
La care noi, verde, la obraz :
— Ni s-a făcut lehamite de onoarea asta. Acasă, acasă, acasă !
— Aţi depus jurămîntul ?
— Mde, cartea asta noi n-avem cu ce o bate. L-am depus... Cine naiba a mai născocit şi jurămîntul ăsta ? Or fi avînd ei dreptate, ofiţerii, în povestea cu jurămîntul, dar am început să ne cam depărtăm de ei.

De ciudă şi de necaz, hai să luăm legătura cu unităţile învecinate. Ne-am adunat nu mai ştiu cîţi şi ne-am dus la regimentul 132 infanterie. Zăpuşeală, mizerie. Soldaţii umblau brambura de colo-colo, numai în cămaşă, descinşi, iar unii desculţi şi în capul gol.
— Ei, neamule, unde-i comitetul ?
— E dus la scăldat, da preşedintele e de gardă la statul-major.
Noi, grămadă la statul-major.
Ian Seromah, preşedintele comitetului, cu mînecile sumese pînă la coate, se bărbierea în faţa unei oglinjoare leproase. Tocmai ascuţea de o cărămidă ciobul de sticlă ce-i slujea de brici.
— Ia zi, preşedinte, cum e pe la voi ?
— Nu mai putem de bine, zice.
Şi-am stat aşa la taifas — vorbă mucalită, soldăţească, pînă a isprăvit Seromah cu bărbieritul. A învelit ciobul într-o cîrpuliţă, l-a vîrît într-o crăpătură din perete, apoi s-a spălat pe obrajii luminaţi de perdaf şi a dat mîna cu fiecare dintre noi.

— Văd, fraților, că sînteți de-ai noștri, oameni trecuți prin ciur și prin dîrmon, care n-o să-i iertați nici pe drăcușorii ăi mărunței, nici pe ditamai tartorul... Haidem în bordei, să vă ospătez cu niște ceai.

În timp ce beam ceai din coji de pîine de secară, îndulcindu-l cu niște rogodele uscate pe care le strînsese Seromah cînd fusese odată în recunoaștere, ne-a povestit cum l-au făcut pe comandantul de regiment — o scîrbă și o fiară — ajutor de bucătar; cum s-au înfățișat la comitetul corpului de armată cu o deputație, cerînd să le trimită regimentul în refacere în spatele frontului: cum au făcut un miting și au hotărît ca pînă una-alta să rămînă pe front, îndeplinindu-și datoria de ostași, iar cînd și-or pierde răbdarea, s-o întindă toți o dată pe la cășile lor.

— Să plecăm împreună, am zis, că nici noi nu vrem să ne prindă iarna pe aici.

— Ce-i drept, cu de-alde ăștia grămadă și-n iad e veselie, spuse Seromah.

La despărțire, ne-a mai trîntit una:

— Trăim ca beii, mîncăm și bem, un Kerenski avem; l-avem, nu zic, numai căldurica lipsește...

Am rîs tot drumul, amintindu-ne de snoavele lui Seromah.

Au trecut cinci luni, au trecut și zece, dar tot nu știm cînd o să se mîntuie cazna asta.

Cînd se lasă seara, ieși din bordei și te uiți în jur. Păduri, scaieți, dealuri. Mare sărăcie... Nu ca la noi în Kuban! Acolo apa-i domoală, iarba-i de mătasă, acolo-i stepă! Întinsă, de nici ochiul, nici gîndul n-o cuprinde...

Te picnește tristețea...

Vîntul bate dinspre partea turcească și se aude rugăciunea muezinului:

— Allah... Allah... Puternice Allah... La ilaha il-la-l-lahu... Tu, Mohammed, îndurătorule, l-lahi...

Ca să ne mai treacă de urît, ne furișăm pînă dincolo, la turci, ori îi poftim la noi și-i ospătăm cu borș.

Sînt murdari și negri de fum de parcă nu s-ar spăla niciodată. Dacă nu ești deprins cu ei, îți vine rău. Ne aduc tutun, brînză de capră. Uneori, vara, ședeam cu ei pe iarbă, fumam și tăifăsuiam mai mult cu mîinile.

— Spune, *kardaș* *, ți-e dor de casă ? întrebă rusul.

— Estem, estem ! Rînjesc, arătîndu-și dinții, dau din cap, semn că li-i tare dor.

— Atunci, la ce mai stăm aici și ne păzim unii pe alții ?... Ajunge ! Gata cu joaca, e timpul să se întoarcă fiecare la rostul lui... *Al nostru* a făcut țîșt ! de pe tron ; trăgeți-i și la *al vostru* o sfîrlă.

Ei prind a turui repede, repede, scăpărîndu-și dinții, clătinîndu-și căpățînele rase și îngustîndu-și ochii. Și rusul înțelege că și lor le e lehamite de război, că și pe ei ofițerul îi plimbă cu vorba, cum plimbă pescarul peștele prins în undiță.

— Ofițer cîinos ?

— O-o-o ! Cîinos cîinile.

— Iuzbașa, cîine ?

— Cîine, iuzbașa... Iaman... Tot vremea răbdăm foame...

Într-o zi, stăteam așa de vorbă, iar Makarka Sîcev, croitorul, călare pe un tun, găbjea păduchi din sîn, îi străpungea cu acul și, înșirîndu-l pe o ață subțire, striga :

— Trăpași ! Gonaci ! Ăsta-i cît un godac !

Rușii se prăpădeau de rîs, rîdeau și turcii. În seara aceea ei aveau sărbătoare — uruci-bairam. Aduseră de-a rostogolul un butoiaș de vin acrișor din struguri și un miel. Mielul pe jăratic, vinul la bătaie ! Cine-i meșter la cîntec și la joc — treci la mijloc și ține-te chef ! Ce-a fost, s-a dus. Ai fi zis că nu ne-am vrăjmășit niciodată.

Ce-i trăsnește prin cap drăcosului nostru de croitor ? Face semn unuia, Osman, să se apropie, îi bagă mîna-n prohab și prinde, pe dibuite, un păduche. Îl slobozește în palmă să se preumble pereche cu unul de-al lui și-l întrebă pe Osman.

---

* Frățioare, frăție.

— Ai văzut ?

— Am.

— Gînganie la mine, gînganie la tine, a mea creștină, a ta păgînă. Ghici de ce neam sînt ?

— Amîndoi soldățesc neam, răspunde Osman.

— Aferim ! zbiară Makarka Sîcev. Dacă-i așa, la ce să ne dușmănim, la ce să vărsăm sînge nevinovat ? Că și pe noi, și pe voi, ne rod aceiași păduchi, și noi, și voi roadem aceeași pită uscată.

— Bravo, frăție ! strigară turcii și, cînd s-a mai potolit rîsul, am început cu toții să-i forfecăm pe ofițeri. Că de ce, adică, să ascunză de soldați libertatea, la teșcherea ?

Apoi au prins turcii a zice cîntece de-ale lor. Și cîte unul singur, și pe două glasuri, și în cor. Cîntă destul de frumos, cu simțire. Cît despre joc, eh, aicea cred că nu e nație să poată sta potrivă cu soldatul rus. A ieșit la mijloc Ostap Duda. Și-a săltat puțin nădragii, și-a trîntit cușma pe o ureche și-a zvîcnit din umăr. Balalaicile, odată, zdrang ! Ostap cu piciorul-trop și s-a pornit, și s-a pornit ! Duduia pămîntul, nu alta... Iar inimile tînjeau după vetrele depărtate...

Într-una din zile, ne-am adunat tot plutonul și hai la turci.

Ajungem.

— *Salem alekum.*

— Bun ziua, bun ziua.

Flămînzi, zdrențuroși. Se perpelesc la soare și vînează „microbi".

— Măi fîrtate, ai prins ceva ? întrebă un rus.

— Un puric.

— Nu e puric, e păduche.

— Puric.

— Da de ce-i alb ?

— Mititel estem.

— Da de ce nu sare ?

— Tolomac estem.

Glumim, fumăm, stăm la taclale. Li se citește pe față că mor să se vadă odată acasă. Dar parcă-i lasă ?

— Iaman treabă ?
— Estem, estem...

Bordeiele lor sînt şi mai păcătoase decît ale noastre, Bîrnele nu stau aşezate muche lîngă mhche, în chip de podină, aşa ca la ruşi, ci ţugui, în capră. Unele bîrloguri sînt încropite din pietre late şi au golurile împlinite cu pămînt bătut peste oase de cămilă. Pereţii se arată năpădiţi de mucegai şi de ciuperci. Nu poţi nici să te ridici, nici să te întinzi în voie. În adăposturile ofiţerilor e uscat, curat, nisip mărunt de mare pe jos, flori, covoare, mormane de perne. Ăstora ce le pasă ? Ţină războiul şi o sută de ani !

Am luat pe mălaiul nostru brînză de capră, tutun, săpun parfumat, unul mai hoţ a şterpelit o pereche de cizme ofiţereşti de saftian şi ne-am strecurat îndărăt, spre poziţiile noastre.

Cînd ajungem noi mai aproape — ce să vezi ? Foială mare : soldaţii aleargă în toate părţile, îmbrăcînd în fugă mantalele, Balkan, cîinele regimentului, sare şi latră ca pălit de streche, ăi din fanfară şi-au scos tobele şi alămurile.

— Încotro ?
— La statul-major al diviziei.
— Păi ce-i acolo ?
— Haideţi şi voi cu toţii... A venit o comisie.
— Ceva cu pacea ?
— Tot ce se poate.
— Bine, da tranşeele, linia întîia ?
— Să le păzească Balkan.

Pînă la statul-major sînt vreo opt verste.

Fugim de ne sfîrîie călcîiele.

— Pace !
— Acasă !
— Unde-ar da Dumnezeu.

Am ajuns cu limbile atîrnînd de un cot.

Acolo, puhoi de omenire.

Drapelele regimentelor flutură de-a valma cu steaguri roşii, fanfarele cîntă Marsilieza.

— Cine-a venit ?

— O comisie de ţivili, cu alegerile pentru constituantă.

— Slavă Domnului.

— Linişte, linişte...

Trecu în galopul calului generalul de divizie şi regimentele amuţiră.

Bătrînul fonfăi ceva, dar cine să-l asculte ?

Iată că se iveşte unul într-o podiovcă de postav, îşi scoate căciula de biber, se înclină în toate părţile şi începe.

— Fraţi iubiţi, soldaţi, cetăţeni ! Marea noastră patrie liberă, măicuţa Rusie, vă salută cu adîncă plecăciune !

Pămîntul şi cerul se cutremură de chiotele de bucurie ale diviziei.

Vorbitorul se tot sucea încoace şi încolo, scuturîndu-şi pletele... Numai primele rînduri — vreo cîteva sute de inşi — îl auzeau. Ceilalţi — mii şi mii — încercau să ghicească după gesturi cam ce spunea.

Acolo unde stătea compania noastră tot mai ajungea cîte un cuvîntel.

— ...Cetăţenii soldaţi... Neam de eroi... Duma de stat... Apărarea drepturilor omului... Adîncirea revoluţiei... Revoluţia... Frontul... Revoluţia... Spatele frontului... Vitejii noştri aliaţi... Vechea disciplină... Slugile vechii orînduiri... Soldatul conştient... Partidul socialiştilor-revoluţionari... Libertate, egalitate, fraternitate... Ca totul voi să fiţi... Încă o lovitură... Revoluţia... Contrarevoluţia... Război pînă la victorie... Ura !

Se riscă o furtună de strigăte :

— Ura !

— A-a-a-a...

— Aa-a-a-a...

Unul zbiera de i se umflau vinele pe frunte, chit că nu înţelesese o boabă, altul — pentru că strigau toţi din jur şi divizia era învăţată să acţioneze ca un singur om ; altul — de bucurie că a văzut pe cineva venit din ţară : nu ne-au uitat, care va să zică !

Pe vremea aceea, soldatul de rînd nu se prea pricepea el la politică. Care partid trimitea bietului soldat o vorbă de mîngîiere şi se arăta gata să-l strîngă la pieptul său iubitor, ăla era bun.

Ostap Duda — care făcea şi el parte din comitet — şi cu mine am strigat „ura" împreună cu toţi ceilalţi, dar apoi ne-am uitat lung unul la altul şi am căzut pe gînduri...

— „Război pînă la victorie" zic. Petnru noi, vorbele astea-s mai rele ca otrava.

Ostap Duda a scrîşnit din măsele.

— N-au decît să ne îmbie cu cele mai meşteşugite vorbe, noi nu mai luptăm.

— Vii, care va să zică, să-l luminezi pe soldat şi-l asmuţi împotriva propriilor lui ofiţeri ? pufni în spatele meu căprarul Pavliucenko. Dacă-l înjurăm noi, asta nu-nseamnă că poate să se dea la ei orice păduche de învîrtit din spatele frontului. Or fi ei cum or fi, da au făcut războiul împreună cu noi, ne-am rupt dinţii în acelaşi pesmete, ne-am tîrît pe burtă pe sub aceeaşi reţea de sîrmă ghimpată, am înfruntat aceleaşi gloanţe. Cîţi dintre ei, ca şi dintr-ai noştri, dintre cătane, zac în pămînt, ori se canonesc, schilozi, prin spitale...

Se iscă o larmă de glasuri :

— Bine zice !

— Ba nu-i aşa !

— Jos cu guleraţii

Ostap Duda se întoarse spre Pavliucenko şi clătină a dojană din cap :

— Vorbişi, ai, tontule ? Tu ai fi bun de bîlci... Pe cine plîngi tu, mă ? Nouă n-are de ce să ne fie milă de ofiţeri. Ăi mai mulţi au venit la război de bună voie, ba şi pe noi ne mînă la atac în pleasnă de bici... Duşmanii noştri cei dintîi e întindenţa care hăpăie gologanii soldaţilor. Îţi zic cetăţean liber, şi te pun să slujeşti pentru şaptezeci şi cinci de copeici pe lună, fără tutun, în timp ce comandantul de corp de armată, spun furierii, ia trei mii de ruble pe lună. Ghinărarii ăştia sînt şi ei duşmanii noştri

cei dintîi... Turcii, ce au ei cu libertatea noastră ? Da ălora ce se lăfăie pe divane moi, libertatea asta a noastră le stă ca un ghimpe în ochi... Uite, am fost în vară la Tiflis, în permisie. Cald, zăpuşeală, patruzeci de grade şi mai bine. Eu cum eram — căciulă şi nădragi de iarnă ! Iar pe străzi se plimbă burjuii în birje, gătiţi numa-n catifea şi mătase şi strălucesc de aur şi nestemate... Prin restaurante stau ofiţeri. Stau descheiaţi la tunică, pufăie din trabucuri, mai trag un gît de vinişor şi la-la-la, la-la, la-la-la-la, la-la-la, la, la-la-la... Astea nu-s basme. Cine nu crede să se ducă la Tiflis şi-o să vadă cu ochii lui. E timpul să se pună capăt huzurului !

Au vorbit deputaţi civili şi ofiţeri de la noi, a vorbit comandantul diviziei şi unul de zicea că-i comisar al frontului. Puteau să rostească vorbe cît de adevărate, că noi tot le bănuiam mincinoase ; puteau să ne toarne şi mir pe creştet, că noi tot strigam : dohot ! Oricît s-au străduit ei să ne îmbuneze, să ne înduplece, noi una ştiam :

— Călugării — pe front !

— Fabricanţii — pe front !

— Moşierii — pe front !

— Poliţaii — pe front !

O voce :

— Unde l-aţi băgat pe ţarul Nicolaşka ?

Cei cu podiovca :

— Ne gîndim să-l trimitem în faţa judecăţii.

— Ce să vă mai gîndiţi ? Ia să scurtaţi sorocul. Ţarul cu toată haita lui trebuie judecat în douăzeci şi patru de ceasuri, aşa cum ne judecau şi ei pe noi.

— Aduceţi-i aici pe jandari şi pe moşieri, că le facem noi de petrecanie, înainte s-apuce să dea ochii cu turcii, rîde artificierul Pimonenko.

— Mă Ostape, ia spune-le tărăşenia aia cu Tiflisul...

— Spune, bre, să ne asculte şi dumnealor pe noi...

Se saltă Ostap Duda cu picioarele pe umerii noştri şi dă-i ! Avea un glas de clopot şi se auzea departe...

— Domnilor deputaţi, strigă limpede Ostap Duda, vă sîntem recunoscători pentru tot ce-aţi îndurat în

închisori şi la ocnă. Vă mulţumim, vă vom mulţumi veşnic şi vom porunci copiilor, nepoţilor şi strănepoţilor noştri să vă mulţumească pentru că aţi luptat şi l-aţi doborît pe sîngerosul ţar Nicolae... V-aţi sträduit pentru noi, jertfindu-vă sănătatea, jertfindu-vă viaţa în temniţa neagră şi în mina jilavă, cum spune cîntecul. Vă rugăm să mai puneţi odată umărul — izbăviţi-ne de cătuşele războiului şi călăuziţi-ne de pe drumul ăsta glodos pe calea cea mare... Voi aţi pătimit la ocnă, Pentru noi, aici e mai rău ca la ocnă... Am fost trei fraţi. Tustrei au plecat la război. Unul s-a întors acasă olog, altul a fost omorît pe loc, iar eu am doară douăzeci şi cinci de ani şi-s mai rău ca un moşneag de o sută : picioarele-mi înţepenesc, şalele mi se frîng, sînt putred tot pe dinăuntru... Uitaţivă, domnilor deputaţi — arătă el cu mîna în jur — uitaţi-vă şi ţineţi minte : munţii şi văile astea sînt adăpate cu sîngele nostru... Vă rugăm întîi şi întîi să curmaţi războiul ; al doilea — să ni se mărească solda ; al treilea — să ni se dea hrană mai bună. Şi vă mai rugăm, domnilor deputaţi, cu adîncă plecăciune, să ştergeţi lacrimile nevestelor şi copiilor noştri. Domniile voastre porunciţi : „La atac !", iar de acasă ne scriu : „Întoarce-te mai degrabă, tată şi bărbate, că murim de foame". Cui să dăm ascultare şi unde să ne fie gîndul — la ofensivă ori la familiile noastre care de patru ani n-au mai mîncat pîine pe săturate ? Oare v-au trimis încoace ca să ne înduplecaţi să ne vărsăm sîngele, iară şi iară ? Cu muniţiile şi mitralierele pe care le avem, o să învingem cînd o face plopul mere ! Abia zădărîm duşmanul, şi-o să-nceapă din nou războiul. Pe noi o să ne omoare aici, iar ai noştri, acasă, o să moară de foame... Generalii n-au nici pe dracu ; burjuii huzuresc printre flori, ţarul e bine-sănătos, iar pe noi ne mînaţi la moarte ! Sîntem la capătul răbdării şi acu-acu o să dăm ascultare voinţei noastre slobode. Atunci ţine-te, Rusie !... Divizii, armate întregi vor părăsi frontul şi dă-i, sparge, dărîmă... O să venim în cabinetele voastre şi-o să vă luăm în spăngi pe voi toţi, miniştrii din cutare ori cu-

tare partid şi socialişti fără de partid !... Dacă am spus ceva ce nu trebuie, tovărăşi, nu mi-o luaţi în nume de rău. Prea mă ard toate astea la inimă... Puneţi capăt războiului, cît mai degrabă...

Noi :

— Ura, ura, ura...

Deputaţii şuşotiră între ei, ne-au spus la iuţeală pe cine să votăm, s-au suit în maşină şi — tuleo.

Urlăm în urma lor :

— Pa-a-a-a-a-ce !

Trei zile în şir s-au ţinut în regimentul nostru alegerile prin vot universal, egal, direct şi secret. Am burdușit urna cu buletine şi, apoi, aşa cum glăsuia ordinul venit de sus, pînă la noi dispoziţii, am pus lîngă ea o gardă de onoare. Voturile noastre au rămas în păstrarea comitetului de regiment.

Despre pace, nici o veste.

Ofiţerii primeau ziare din ţară, dar nouă nu ne spuneau nimic : Păi cum, şi-or fi zicînd, discursul unui ministru nu e de dovleacul unui soldat prost.

Scrisori de acasă veneau rar. Erau citite cu glas tare, de faţă cu tot regimentul în păr, de parcă ar fi fost manifeste. Mai ales că situaţia era la fel la toată lumea. Cei de acasă ne scriau despre viaţa lor amărîtă. Noi pătimeam pe front, ei acolo. Cînd auzeai ce glăsuiesc scrisorile astea, clocoteai, nu alta, dar la drept vorbind, nu prea te dumireai pe cine trebuie să te mînii. Te apuca şi mai aprig dorinţa să te întorci acasă, la ai tăi, la rostul tău.

Tînjeam în aşteptarea vreunui ordin de demobilizare generală, sau aşa ceva. La instrucţie nu se ducea nimeni, cu munca nu ne omoram, cărţi — cît poţi să joci ! iar de fumat n-aveam ce.

Mirosiseră fraţii că în oraşul Trapezunt se ţin mitinguri unde te lămureşte de-a fir-a păr despre conced. Cine să se ducă acolo ? Comitetul de regiment căuta voluntari. Ne-am prezentat trei : Ostap Duda, mitraliorul Sabarov şi cu mine. Şi-am pornit-o la Trapezunt, în recunoaştere.

Vreme umedă, noroi pîn-la gît. Pot spune că alea o sută de verste și ceva le-am călcat întins, nu glumă : să nu întîrziem la miting. Degeaba ne-am temut — se țineau acolo la mitinguri, că nici n-apucai să te duci la toate. Și-n piețe, și-n restaurante, mai la fiecare colț de stradă.

Mitingurile astea ne-au deschis ochii și-am priceput cum și ce fel.

— Să le dăm la cap burjuilor ! Jos războiul !

Aia e !

Parcă m-a săgetat un cuțit prin inima în care se strînseseră atîtea și m-am pomenit că tremur de furie.

— Să nu mai pierdem vremea, fraților, zic. Ce-a fost de auzit, am auzit. Toată lumea e slobodă, toată lumea răsuflă în voie, numai niște proști ca dealde noi să putrezească în tranșee, cu dinții la stele? Ne ridicăm tot regimentul și — adio și-un praz verde !

Dau să fac cale întoarsă. Dar frații de colo :

— Stai oleacă, măi Maxime.

— Să bem și noi un ceai, să îmbucăm ceva, ca oamenii.

— Fie, zic, pe voia voastră.

Intrăm într-un birt. Ticsit de soldați.

Unii beau ceai, alții înfulecă *cebureki* — ia niște plăcintă cu carne de oaie, ori mestecă pîine goală, așa cum i-a-nvățat obișnuința. Care are, plătește, care nu — se șterge liniștit pe gură și pleacă. Că soldatul are slujbă grea și soldă pe sponci. Pe la sfîrșitul lui '17 au început să ne plătească cîte șapte ruble jumate, că înainte, cînd lua cătana la capătul lunii 75 de copeici, nici nu știa cum să le drămuiască : să ia vacs, să ia pașcă ? Ultima cămașă se rupe pe tine, te-au încălecat păduchii și ți-ar trebui și ție, colea, o ață, un săpun... Și se zbate apărătorul credinței, tronului și patriei, ca peștele în tigaie. Subțire la pungă, nu poate fi subțire și la obraz.

Ți se face și scîrbă de cîte se vorbesc în jur.

— Ce cîrmuire e în Rusia ?

— Nici una.

— Dar Duma ? Dar Guvernul nostru provizoriu ?

— Pe toți cîrmuitorii noștri i-a cumpărat burghezia cu toptanul și cu bucata.

— Dar Kerenski ?

— Pe el nu-l ascultă nimeni.

Îi vorbesc de rău pe bolșevici : cică au vîndut țara nemților pe un vagon de aur. Îl înjură pe Grișka Rasputin : canalia, de ce n-a luat apărarea soldaților ? Pe țar îl scarmănă de-i merg fulgii.

Un pîrlit de căprar, nițel cam pilit, făcea o gură să te ții :

— Să dăm și în bolșevici, și în menșevici, și în burjuiul cu buftul strîns în lănțuguri de aur ! Soldații au pătimit, soldații au adus jertfă de sînge, soldații dară să ia puterea pînă la ultima copeică și s-o împartă frățește între ei.

A vorbit cu foc, feciorul de curvă, numai că, după ce a băut ceai cît a intrat în el, s-a făcut nevăzut luînd amintire și sabia cu lucrătură de argint a unui cazac de pe Terek.

— Fără cîrmuire, Rusia e ca și orfană.

— Nu te necăji, neamule, spinare să fie, că ciomag s-o găsi.

— Mare minune.

— Ce-o să te mai minunezi de-acu înainte !

— Unde e capul care le este tuturor cap ?

— Fiecare cap e de capul lui.

— Dar Adunarea Constituantă ?

— Poți să-i pui cruce ! rîde pe sub cușma-i neagră un soldat dintr-un regiment de vînători siberieni. Scoate din manșeta mantalei o patalama și ne-o întinde. Ce naiba, de-acu ne-am deșteptat și noi. Citiți, oameni buni, citiți cu glas tare că ăl despre care spune acolo, eu sînt, din cap pînă-n picioare : regimentul — siberian ; batalionul — disciplinar ; unitatea — Obuhovo...

Era o hîrtie eliberată de comitetul de companie, care comitet ordona militărește tuturor : unu — să i se asigure soldatului revoluționar Ivan Savostianov transportul de pe frontul turcesc pînă la locul de obîrșie, în gubernia Irkutsk, cu trenul cel mai accelerat, pe socoteala republicii ; doi — în toate stațiile unde schimba trenul, comandanții de etapă să-l aprovizioneze pe susnumitul Ivan cu toate felurile de subzistență, precum ceai, hrană rece și altele ; trei — fiind vînător iscusit, i se îngăduia să ia acasă opt puduri de cartușe de război, precum și o armă militară ; patru... cinci... zece... — tot atîtea înlesniri și foloase pentru susnumitul Ivan !

Strașnică țidulă. Și lungă. Nici pînă seara n-ajungi s-o citești.

Îl iscodim :

— De unde o ai ?

— De unde am luat-o eu, nu mai e.

— Hai, mă !

— Ghici.

Îl pizmuiam pe siberian și tăbărîm toată orta pe el : să spui !

— Mi-a dat-o furierul companiei pe o bumașcă de trei ruble.

— Nu, zău !

— Pe sfînta cruce... Îl pufni rîsul. El rîdea — și cum mai rîdea ! — iar pe noi ne rîcîia la inimă.

Ăsta noroc...

Ivan Savastianov ascunse patalamaua la loc, își azvîrli în spinare sacul cu cartușe, ne privi de sus și se duse să ia trenul cel mai accelerat.

În orașul Trapezunt m-am întîlnit cu cazacul Iakov Blinov, care-mi era nu numai cumătru, dar și consătean, prin urmare mai mult ca o rudă. Altădată nu ne lega cine știe ce prietășug — el, cazac get-beget, se uita cam de sus la un mujic ca mine. Atunci însă, ne-am bucurat tare mult.

— Să trăiești, Iakov Feodorovici.

— Să trăiești, pifane.

Ne-am îmbrățișat, ne-am sărutat.

— Încotro ?
— Acasă.
— Haida de !
— Să mă bată Dumnezeu...
— Da comandamentul...
— Eu singur mi-s comandamentul.
— Fugi, mă, că minți !
— Ba spun drept.
— Păi cum așa ?
— Iac-așa.
— Bine, da se poate ?
— Uite că se poate, rîde el.

Are la el toate armele de combatant, desagă cu cusătură de scoarță, iar în cîrcă poartă o șa ferecată cu argint înflorat cu negru.

— S-o luăm din loc, Maxime. Ne-așteaptă sfîntul nostru Kuban, colțunașii ăia care ți se topesc în gură, stepa înverzită, ne așteaptă mîndrele noastre năiboase. Să nu mai auz de năpasta asta de război, ducă-se dracului, că mi s-a urît.

— Ție ți s-a urît, Iașa, mie îmi sîngerează inima, da vorba e cum să plecăm ? Că doar nu e cum ți-ai da drumul jos de pe cuptor.

— Las'că ne descurcăm. Toți pleacă, toți fug. Am șters-o și noi, batalionul patru de cazaci tiraliori. Cum am ajuns aici, am rechiziționat un vapor. Diseară ne îmbarcăm și mînă mecanicule, dă-i bătaie !

Mă uit — așa este ! La debarcader adastă un vapor. Fumul ce iese pe coș se rotocolește în bătaia vîntului.

Grea cumpănă : să plec, să nu plec ? La urma urmei, e vorba și de obraz — fîrtații m-au trimis aici ca pe unul care o să priceapă cum și ce fel, și eu să-mi iau picioarele la spinare ? Și-apoi, zău, mi-era și de ghemele de sfoară rămase în bordei.

— Nu, Iașa, nu merg cu voi.
— Păcat.

— O fi, da noi n-avem în neamul nostru nici un dezertor. Moș Nikita a făcut armată douăzeci și cinci de ani și nu s-a gîndit o dată să fugă.

— Asta, cumetre, a fost pe vremea lu Papură-Vodă. O să-ţi pară rău că nu vii cu noi. Ţine minte ce-ţi spun.

— Sărută pentru mine baştina noastră dragă. Să treci pe la Marfa mea, pe la neamuri. Spune că le trimit un car de salutări. Să nu-şi facă inimă rea. Mă-ntorc şi eu curînd. La a mea să-i spui că lupte nu mai sînt şi că cine a scăpat cu viaţă, e bun scăpat. Să aibă şi ea o bucurie. Mai spune-i că-i poruncesc cu străşnicie să poarte de grijă casei şi nu care cumva să vîndă şi calul ce-a rămas. Cînd m-oi întoarce, o să am nevoie de el.

Iakov m-ascultă numai cu o ureche, îşi răsuceşte mustaţa şi zîmbeşte :

— Pune la bătaie o butelcă şi te-nvăţ cum să-ţi iei rămas bun de la front, că aşa nu scapi în veci de paie,

— Tu o să mă înveţi să-mi bag gîtul în gîrliţă.

— Fără glumă.

— Bine, spune. Ai o butelcă de la mine.

— Înscrieţi-vă tot regimentul la bolşevici şi plecaţi cu Dumnezeu, care unde vrea.

Mi s-a părut că-şi bate joc de mine. Întreb :

— Da n-ai auzit ce se vorbeşte despre bolşevici ? Cum c-au vîndut ?...

— Gogoşi.

— Oare ?

— Javra cît e ea de mică, latră şi la vlădică.

— Şi ce hram poartă bolşevicii ăştia ?

— Jos războiul, pace fără nici un fel de contribuţii. Ăsta partid potrivit pentru noi.

— Aşa să fie, cumetre ?

— Sfinţit e peţitorul.

— Da tu, eşti şi tu bolşevic ?

— Îhî.

— Care va să zică, acasă ?

— Drumu-i drept, vîntul prielnic.

Am avut o strîngere de inimă...

Cazacul o să plece acasă, şi eu să mă tîrăsc iară o sută de verste prin noroi, să zac iar în scîrbavnicele

alea de tranșee... Da taman atunci mi-a venit în gînd compania noastră, frații cu care-am înfruntat deatîtea ori moartea... Și-am spus răspicat :

— Nu, Iașa, mie nu mi-e să plec. Să m-aștepți pe la Crăciun — taie porcul cel mai gras și fierbe un rachiu cît mai tare, că viu la tine-n ospeție.

— Asta-i poveste lungă.

Am golit în doi o butelcă la birt și în drum spre debarcader mi-a povestit cum a dus-o el pe front.

— Două ierni în șir a bătut batalionul nostru prin părțile Erzerumului tot poteci cernite... Două ierni au îndurat cazacii foamea și frigul. Îl chemam pe Dumnezeu și-l huleam, iar în urma noastră se înșirau morminte și cruci... Uneori ne gîndeam acasă : ai pămînt, de nu-l cuprinzi cu ochii ; grajdurile ți-s pline de vite ; orătănii — cine mai stă să le numere ; nevastă-ta, ca ruptă din soare, tot tînjește la fereastră și plînge lacrimi de sînge. Iar tu — cătrănit, cu moartea-n suflet, într-o țară străină, în afurisita asta de Turchie, te topești de dor și-ți crapă buza după un gologan... Ei, și cînd ne-a surîs de după munți libertatea, au plesnit toate curelele, s-au desfăcut toate nodurile și un singur gînd a pus stăpînire pe noi : acasă ! Aveam în batalionul nostru pe unul, cărturar — înghițea cărțile, nu alta. Cazac politic ! Zice cazacul ăsta către noi : „Așa și așa, fraților, ar fi timpul să ne vină și nouă mintea la cap". S-au sfătuit cazacii noștri ce s-au sfătuit, s-au gîndit la viața aia cîinească și-au hotărît să trecem tot batalionul la bolșevici.

— Grozavi mai sînteți...

— Mie-mi spui ?

— Cît ai zice pis, gata...

Portul colcăia de soldați. Furnicar, nu alta.

Fiecare cu arma la el, cu gamela și bidonul zăngănind. Mereu veneau lărmuind alte pîlcuri din oraș și împrejurimi. Se călcau în picioare unii pe alții, urlau ca niște buhai, se îmbulzeau — cu toate că scîndurile punții se îndoiau, gata să se rupă, și fiecare

răcnea, fiecare lupta să răzbată pe vas, iar pe vas nu mai era nici un locşor — pînă şi pe coş se cocoţaseră vreo zece.

Pe chei, suit pe acoperişul birourilor, unul ţinea o cuvîntare. Lumea zicea că e iuncherul Iakovlev, venit din Novorossiisk. Căciula cu ceapraz pe-o ureche, mantaua soldăţească descheiată şi desfăcută larg. Îi înjura pe burjui şi-i lăuda pe bolşevici ; făcea albie de porci Guvernul Provizoriu şi ridica în slăvi sovietele de deputaţi bolşevice ; îndemna oamenii să se înscrie în Garda roşie şi stăruia cum ca oricine are arme de prisos să le vîndă comitetului militar.

Unii trăgeau cu urechea şi se opreau în loc, alţii îşi vedeau de drum.

Cumătrul şi-a înfăşurat un braţ cu un bandaj şi s-a stropşit în jur :

— Loc, păduchioşilor, să treacă rănitul.

Soldaţii se dădeau la o parte. Aşa a ajuns cazacul pe vas ; apoi şi-a fluturat căciula spre mine şi mi-a strigat :

— Cu bine, Maxime ! Mai gîndeşte-te.

— Gînduri multe, fără treabă, dovedeşte minte slabă...

Sirena ţipă scurt, vasul se smuci înainte, apoi prinse a luneca pe apă ca o lebădă albă.

Cei de pe mal, cărora le venea să muşte ţărîna de ciudă, înjurau de cruce, de Dumnezei, de ficaţi şi de alte măruntaie.

Iar vaporul —
piere
piere...

Apoi răspundă încet de tot :

Din depărtata Turchie
Din sorite văi şi cîmpii,
Un salut îţi trimit, patrie ţie,
Cu dor, credincioşii tăi fii...

M-am întors la ai mei şi le-am spus să nu mai pierdem timpul de pomană şi să ne întoarcem iute la unitate. Le-am povestit de întîlnirea cu Iakov Blinov, despre pişicherlîcurile lui de cazac viclean, despre felul lui de a fi — hotărît, bărbătesc.

Stăm noi aşa şi tăifăsuim paşnic. Peste oraş şi peste mare se lăsa noaptea. Pe străzi hoinăreau soldaţi şi cum nu le era teamă că o să-i trimită într-o companie de pedeapsă, zbierau cît îi ţinea gura cîntece de acasă. Apoi a început să se audă : „Ura ! Ajutor ! Alah — Alah !". În piaţă artileriştii i-au luat la bătaie pe asiatici, le-au dărîmat tarabele şi dughenile şi-a rămas marfă grămadă sub cerul liber — întinde mîna şi ia.

Mitraliorul Sabarov s-a pierdut de noi şi-a rămas în oraş, iar Ostap Duda şi cu mine ne-am aprins cîte o ţigară şi am luat-o înapoi, spre poziţii.

Regimentul a venit în păr să ne asculte.

Oamenii se înghesuiau de li s-au lipit nu numai umerii, ci şi capetele.

Eu, în picioare într-o căruţă, vorbesc cît pot de tare, să m-audă toţi.

— Soldaţi... Fraţii mei de sînge... Să vă spun ce adevăr mi s-a dezvăluit la Trapezunt.

Stau deasupra întregului regiment.

Sfredelit de mii de ochi. Sprijinit de mii de umeri. Nu-mi simt picioarele şi nici capul. Mîinile mi se mişcă de la sine, de parcă aş fi beat. Cu cugetul curat, neavînd nimic de ascuns, înşir toate tărăşeniile de la Trapezunt : ce-am văzut, ce-am auzit, îi lămuresc pentru ale cui păcate a curs sîngele nostru, cum vine treaba şi care-i clenciul... Mă ia cu năduşeală, mă trece ciolan prin ciolan, dar vorbesc înainte.

Unul strigă : aia e ! Altul : bine zici ! Altul mîrîie de furie.

Inima îmi dădea brînci să le vorbesc oamenilor pînă cînd şi cel mai soarbe-zeamă dintre soldaţi va pricepe unde e buba şi care e miezul celor ce se petrec.

Ostap Duda se îndîrjise şi el cumplit, avea o căutătură fioroasă. Aşa e cînd ţi-ajunge cuţitul la os. M-a împins în lături şi a răcnit :

— Rusia... Da ce fel de Rusie e asta ? O speluncă a burgheziei... Ajunge cu războiul ! Aruncă armele !

Gîtlejul soldatului e ca gura tunului.

O mie de gîtlejuri — o mie de tunuri.

Din fiecare — tunet şi vuiet :

— Ne-am săturat de tranşee !

— Ba bine că nu !

— Mai spune.

— Am ajuns ca vai de noi.

— Lupte ăl căruia i s-a urît cu viaţa.

— De cînd ne ştim tot pătimim.

— Jos războiul !

— Aruncă armele !

— Acasă !

Şi încă multă vreme deasupra regimentului se învălmăşeau strigăte, explodau ca nişte bombe sudălmile, apoi glasurile se

împuţinară
slăbiră
se stinseră.

Am întors capul.

S-a întors şi Ostap Duda.

În căruţă, în spatele nostru, stă proţăpit ca moartea cea hîdă Polovţev, comandantul regimentului... Îşi ciupeşte mustaţa, ne priveşte pîclos, iar ciupiturile de vărsat ce-i umplu faţa ard ca focul.

Oamenii se temeau de Polovţev, pentru că era abraş din fire — numaidecît înălţimea-sa îşi slobozea mîna, dar îl iubeau pentru bravura lui de ofiţer. Că dintr-ăştia, rar se pomenea unul viteaz cu adevărat, ceî mai mulţi tamburau marşuri de biruinţă pe spinarea soldatului. Dar Polovţev a fost întotdeauna împreună cu regimentul lui. La Ezerdjan a condus de două ori oamenii — tot atacuri la baionetă — mer-

gînd în frunte şi a luptat corp la corp cu turcii ; cu un glonţ în umăr şi o rană la picior, nici n-a vrut să audă să plece în spatele frontului şi s-a îngrijit la spitalul de campanie al unităţii. Se ducea şi în recunoaştere. La Mamahutun a luat prizonieri doi kurzi, cu cai cu tot.

— Soldaţi ! a răcnit comandantul, dar de astă dată nici o frunte nu s-a mai ridicat spre el şi nici o pereche de ochi nu i-a mai căutat privirea. Soldaţi, unde vă e conştiinţa, unde vă e onoarea, unde vă e bravura?

Bravura ! Ne era lehamite să ne amintim de trecutele noastre vitejii. Stăteam cu ochii pironiţi în pămînt.

Iar comandantul, dă-i şi dă-i despre faima de pînă mai ieri a regimentului, despre datorie şi a întins o peltea de vorbe, să-ţi vină rău, nu alta : patria, genunea dezonoarei, încleştarea mondială, hîr-mîr, turavura şi alte dintr-astea.

Stau soldaţii cu capul în piept.

Îl lăsăm să vorbească şi ne gîndim fiecare la ale noastre. Unul se scarpină la prohab, altul în sîn.

Din întîmplare, văd cu coada ochiului pumnul păros al lui Polovţev cu policarul vîrît sub centură şi uit pe loc de faimoasa lui vitejie. M-au săgetat alte aduceri aminte.

...Încă înainte să ne fi trimis pe front, era în compania noastră unul Vanea Hudoumov din Veatka. Soldaţii îl năcăjeau, din prostie, îngînîndu-i vorba : „Vankio, alungă vrabia ceea de pe catarg, că se cufundă şliopul". Nu cred să fi fost altul mai bleg şi mai tăpălăgos ca el. Îl pedepseau să stea de planton ceasuri în şir cu tot echipamentul în spinare — — aproape 70 de funturi. Îl ţineau la arest cu pîine şi apă ; îl puneau să mărşăluiască în pas de gîscă ; nici nu mai spun cîtă bătaie mînca. Degeaba ! Învăţătura soldăţească, care nu e mare lucru, nu se lipea de el şi pace. Adesea uita care-i piciorul drept şi care-i stîngul. „Un, doi, trei, patru ! Bate talpa ! Mişcă mîna !" Uite-aşa ne veseleam noi uneori din zori şi pînă seara. Companiile se învîrteau năuce prin curtea

cazărmii. Viforniţa ne lua vederea, gerul ne zgîrcea mîinile, dar nu te întreba nimeni dacă-ţi place ori nu. Cel mai rău o păţeam cînd comandantul de companie — Polovţev comanda pe atunci o companie — avea draci. Pe cine să-şi verse înălţimea-sa nevricalele dacă nu pe soldat ? Bate-l, stîlceşte-l, nici n-o să ridice mîna să se apere. Se repezea comandantul la soldaţii aliniaţi în front şi s-apuca să-i învioreze cu pumnul : „Sus capul ! Suge burta ! Mai vesel, mai vesel !“ Şi tot aşa, într-un ceas rău, s-a repezit ca o fiară la Vanea care, soldat neîndemînatic, se tîra veşnic în coadă. „Aşa se stă în front ?“ Şi jap ! peste ureche. Ăluia i-au sărit mucii drept în cizma lustruită lună a comandatarului. Jap peste urechea ailaltă : „Piei din ochii mei, parşivenia naibii !“ Vanea se uita la el de parcă nici nu-l vedea şi zîmbea blajin, ca în somn. Pe urmă a picat jos şi o şuviţă de sînge a început să i se prelingă din urechi. L-au luat pe o manta şi l-au dus la spitalul militar. Acolo a surzit de tot, a mai bolit cît a mai bolit pînă l-a înghiţit, bietul de el, mormîntul cel negru...

Mă gîndeam cu milă la Vanka. Şi la mine, şi la toată viaţa noastră oropsită, de mujici... Eşti vinovat că te naşti, eşti vinovat că mori, iar cît trăieşti ţi-e frică de toţi. Şi cum stam aşa m-a cuprins o furie, de tremura carnea pe mine. Taman atunci, bravul comandant ne-a înşfăcat pe mine şi pe Ostap de guler şi ne-a săltat niţel deasupra carului pe care stăteam.

— Uitaţi-vă, a strigat el, la deputaţii voştri ! Ar merita să-i spînzure pentru subminarea ordinei... Unul e mai tîmpit ca altul, ba poate că sînt şi spioni de-ai nemţilor.

Regimentul tresare,
se apropie,
gîfîie...

— Spi-o-oni ?
— Aa-a-a...

— Fă bine, domnule colonel, şi nu ne zgîndări rănile. Iar ăştia, buni ori răi, se cheamă că-s de-ai noştri.

— El tot cu vechea rînduială ţine. Gadina dracului !

— Auzi, cică-s spioni !

— Ia arde-l, mă Kujele, să vedem dacă ştie să sară broasca. În el zace dauritul duh al lui Nicolae al II-lea.

Inima îmi zvîcni cu putere. Mi-am smuls decoraţiile, cu postavul vestonului cu tot şi le-am arătat mai întîi fraţilor, apoi comandantului, care mi le agăţase în piept cu mîna lui.

— Da asta ce-i ?

Norodul freamătă şi geme :

— Arde-l !

— Arde-l odată !

Eu :

— Asta ce-i ?

Polovţev tace mîlc.

— Uită-te bine, dom'le comandant, tătîne al regimentului nostru. Şi nu care cumva să clipeşti, că-ţi bag tinichelele ăstea în ochi !

N-am mai putut răbda şi l-am pocnit cu medaliile peste bot.

În cădere,
Polovţev
şi-agaţă pintenii,
răstoarnă căruţa,

dar, în îmbulzeala aia, nu l-au lăsat s-ajungă la pămînt : l-au săltat în pumni şi l-au dus...

Prea multe s-au strîns, prea multe mocneau...

— Măcar odată să-l miruiesc ! urla fiecare.

Cum să-i mulţumească pe toţi !

I-am smuls noi coastele, i-am călcat măruntaiele în picioare, şi furia crîncenă din noi abia se îndîrjea. Inimile clocoteau în piepturi, pumnii jinduiau să izbească...

Haida să punem mîna pe intendentul Zudilovici, poreclit de soldaţi, din pricina staturii lui puţintele, „Doi-coţi-cu-chipiu". Cînd a văzut că n-are scăpare, a ieşit singur din cancelarie, cu mîinile în şolduri, la

cumplita judecată. Se temea, ticălosul. Se făcuse parcă şi mai mic, iar ochii lui verzi, hoţeşti, fugeau în toate părţile.

Încă din primăvară, regimentul nu primea altă mîncare decît linte mucezită şi apă chioară, turcească. Lintea pe care înainte vreme n-o dădeau nici la cai, că năpîrleau. Noi, ce să facem — ne înfigeam cu lingurile, mai mulţi pe o gamelă, şi hăpăiam de ne trosneau fălcile. Bagi în tine pînă ţi se face burta ca ţestul. Şi-ai tot mînca, dar nu mai e ce. Cîte un amărît scuipa de ciudă, apoi se depărta, descheindu-se din mers la curea, se aşeza sub un tufiş şi începea să cugete la politică : „Ai slujit, nătăfleaţă, pe un mertic de nimica şi ţarilor, şi regilor, şi crăişorilor, şi barem unuia dintre ei să-i fi trăsnit naibii să te hrănească pe săturate..." Oftează el ce ofetează, dar tot nu-i vine nimic în cap. Într-un cuvînt, slujeşte cu credinţă, nu pune nimic la inimă şi nici nu cere potol.

Îi punem ştabului sula în coaste să ne spună unde piere bruma de hrană, ce ni se cuvine, cine se bucură de pita soldatului, cine-i fumează mahorca, cine-i bea ceaiul îndulcit ?

Doi-coţi-cu-chipiu dă din colţ în colţ.

— Eu n-am nici o vină. Merge prost aprovizionarea, că e departe.

— Spune, mă, ştiucă, care-i ăla de ne bea sîngele şi ne mănîncă ficaţii ?

— Zău că n-am nici o vină — ăia de la divizie fură. Comanda e făcută demult şi mîine-poimîine transportul e aici.

— Da de ce pute fiertura a mucegai ? De ce ne pune în cazan paie tocate, pipirig şi alte porcării ?

— Fiertura n-are nimic.

— Ba-i mucedă.

— N-are nimic.

— E mucedă !

Zudilovici l-a luat pe „nu" în braţe.

— N-are absolut nimic.

Atunci, i-au pus dinainte un castron cu șase porții de terci de porumb în care un mucalit amestecase nițică unsoare de armă, i-au dat un linguroi în mînă și i-au poruncit :

— Mănîncă.

Stăm să vedem ce-o să se întîmple.

— Mănîncă și te scîrnăvește.

S-a ghemuit dom'șef pe vine și a început să mănînce.

Tăcere. Toți ochii urmăreau fiecare lingură, de la castron pînă la gură.

A mîncat el ce-a mîncat, apoi a icnit o dată și l-a umflat plînsul.

— Domnilor, nu mai pot !

Noi, nimic !

— Mănîncă.

— Mănîncă, nenișorule, să te saturi... Noi de trei ani tot înfulecăm și ne lingem pe degete.

Își desface el cureaua și-i dă înainte.

Pricină de neînțelegere între felcer și furier : o să crape sau nu Zudilovici de atîta îndopat ?

— După toată rînduiala medicinei, ar trebui să crape, susținea felcerul, Buhteiarov pe nume. Era vestit nu numai în regimentul nostru, dar și hăt, departe în jur, ca un dibaci scociorîtor de răni, și mulțumită lui mulți șmecheri s-au învîrtit de permisii și concedii în patrie.

— Aiurea, făcu neîncrezător furierul Korolkov, și povesti că la ei, la statul-major, ordonanța Sevriughin, ca să cîștige o prinsoare, a înfulecat pe nerăsuflate zece funți de salam și o pîine, apoi, fără să scoată măcar un oftat, s-a rostogolit de cîteva ori pe iarbă și n-a avut nimic.

— Asta, nenică, s-o spui tu lui mutu !

— Cum ? ! Eu mint ?

— Chiar de-ar fi adevărat, ăla-i ordonanță, iar ăsta, om cu carte. Ăsta are mațele mai subțiri. Cum se-ntrece nițel, gata, s-a rupt.

Au făcut prinsoare pe o jumătate de rublă.

Lui Doi-coți-cu-chipiu i se oprește terciul în gît, dar nu se lasă. Nouă ne-a și trecut mînia. Rîdem, glumim.

— E bună, se bat turcii la gura ta, ai ?

— Încarcă lingura bine.

— Așa, pînă-n fund.

— Lopătează, neică, cu lingura, că malul e-aproape.

— Are lingura ăluia din poveste...

A golit dom'șef castronul, ba a lins și lingura.

Noi de colo :

— Ți-a plăcut ? Poate mai vrei ?

— Vai și-amar ! scînceşte el, și lacrimile îi curg șiroaie.

— Să-ți fie învățătură de minte.

— Mă căiesc, fraților.

L-au luat de subsuori și, blagoslovindu-l într-una, l-au tîrît la arest.

Și fiindcă tot eram aici, ne-am gîndit să-l băgăm în sperieți și pe magazionierul Dunea. Numai că n-am dat de el — a mirosit că-i de rău și parcă l-a înghițit pămîntul.

Ne-am întors la bordeiele noastre.

— În toate unitățile se frămîntă norodul, vorbi cercetașul Vasili Brovko. Ar cam fi timpul să se mîntuie cu războiul.

— Da, zău, ar cam fi timpul...

— Cică deunăzi, regimetnul Samurski s-a ridicat de capul lui și-a plecat în patrie.

— Parcă și Astrahanski era pe cale...

— Dacă o merge tot așa, pînă la iarnă nu rămîne aici picior de rus.

— Rău e că la noi oamenii nu merg mînă-n mînă. Seamănă cu tulumba regimentului — gălăgie multă, iar despre treabă — fîs, fîs, și gata... Dacă eram mai uniți, ehei, de cînd dormeam acasă lîngă muieri !

— Păi ce vrei, bă, Kuzea, să fi tras cuiele din scînduri cu dosul tău ?

— Și-adică, dacă o luăm din loc cu toții, cine să mai țină frontul ? făcu nedumerit soldatul Zurubalov.

— Mai dă-l încolo de front.

— Da Rusia ?

— Ce ştim noi... S-o plîngă învîrtiţii din spatele frontului, că sînt destui.

— Pe ăştia nici capul nu-i doare.

— Păcat de Caucaz, cîţi de-ai noştri am îngropat aici...

— Morţii nu se mai întorc, iar de gruzini şi armeni, treaba lor — dacă nu-i vor pe turci, n-au decît să se apere.

— La ce mai stăm aici să păzim morţii...

— Ce-ar fi să trimitem iscoade în Rusia, să-i găbjească pe ăia de ţipă „Război la nesfîrşit". Uite-aşa i-aş lua de chică şi i-aş băga în tranşee... Sau poate facem aşa : jumate rămîne aicea şi luptă unul pentru doi, iară jumate călcăm ţara cu arma în mînă, tăiem, spînzurăm şi-i împuşcăm pe toţi învîrtiţii ţarismului, facem parte dreaptă pămîntul şi pădurile, fabricile şi uzinele, şi după aia ne întoarcem să-i schimbăm pe cei de pe poziţii...

— Mă Mişa, dacă ai sta în jeţ în locul lui Kerenski şi ai scrie ordine, ce treabă am face...

Plutonierul Eliseev îşi aduse aminte de Polovţev şi-şi făcu cruce.

— Dumnezeu să-l ierte. Bun comandir a fost, fie-i ţărîna uşoară...

— Toţi sînt buni, mama lor de cîini ! zic. N-am mai auzi de ei.

Căprarul Tocilkin, o sfrijitură de om, iscodi în toate părţile cu o uitătură speriată şi îngăimă :

— De curăţat, l-am curăţat, da cum o dregem, fraţilor, dacă iese vreo dandana ?

Cînd noi îi făceam de petrecanie comandantului, Tocilkin fugise deoparte : fusese şi el la un atac la baionetă şi de-atunci să nu mai vadă sînge.

— Om sta mereu cu ochii pe ei.

— Să nu ne lăsăm.

— Ce mai aşteptăm ? Să-i trecem pe toţi la cazan.

— Cu cazanul nu faci mare ispravă, trebuie să-i călcăm drept pe coadă pe înălţimile-lor...

La comitet veni într-un suflet sublocotenentul Onufrienko, carele turuia mereu ca o moară stricată, şi-i pîrî pe ofiţeri, cum că ţin o adunare în taină. Erau foc din pricina lui Polovţev, se sfătuiau cum să asmută căzăcimea împotriva regimentului, iar ei să plece în spatele frontului şi să ne lase în voia soartei.

Numai că soldatul e şiret : ei — şu-şu-şu şi adunări secrete, dar noi aveam în fiece zi cîte o companie în stare de alarmă.

Îl întreb pe Semion Kapîrzin din comitet :

— Azi care e de jurnă ?

— A douăsp'cea, mormăie Kapîrzin şi, păcănind închizătorul armei, vîră un cartuş pe ţeavă.

Nelinişte.

— Măi frate, cască bine ochii.

— Se cască ei şi singuri, cînd te paşte moartea.

— Şi-acuma haidem, da vezi, fără zgomot.

Fugim pînă-n linia a doua din şanţuri şi dau comanda răzbit :

— A douăsp'cea la arme !

Oamenii ţîşneau din vizuinile lor, care îmbrăcat, care desculţ, ori în capul gol, dar toţi cu arma în mînă.

Noi, comitetul, îi deslusim în două vorbe ce şi cum. Compania desfăşurată în lanţ de trăgători se îndreaptă în pas alergător spre pădure.

Înconjurăm adăpostul întărit unde ţin adunare ofiţerii. Intrăm trei.

— Bună ziua, domnilor ofiţeri ! arunc eu sfruntător, cu mîna înfundată în buzunar, unde am o grenadă.

— Bună, şacalilor ! răspunde comandantul batalionului doi, căpitanul Ignatiev şi, ridicîndu-se de la masă, vine drept spre noi. Cum aţi îndrăznit să intraţi fără permisiunea ofiţerului de serviciu, ticăloşilor ? !

Începură care mai de care să ne împroaşte cu ocări.

Ostap Duda se schimbă la faţă şi-l înghesuie cu pieptul pe căpitan.

— Nu ştiţi să vorbiţi mai frumos ? Noi sîntem deputăţie... Am venit să vedem cam ce piatră ascundeţi în sîn.

— Ce fa-a-ce ?! răcneşte Ignatiev, holbînd ochii. Deputăţie ! Plînge ocna după voi, mă !

Pe mine parcă m-a împins cineva de la spate.

— Uite cine vorbeşte ! Prea aţi întins coarda ! Destulă bătaie de joc ! Ajunge cît v-aţi făcut mendrele cu noi !

Kapîrzin, din spatele meu, ţipă ascuţit :

— Cu noi e compania doisp'cea ! Cu noi e tot regimentul, alături de noi se ridică val toată mulţimea de soldaţi ! Nu ne speriaţi voi cu cazacii, că vechea rînduială s-a dus...

— Gura !... Mişeilor... Patria... Trădare ! — Scoate smucit pistolul. — Nu mai pot sporta... O să-mi zbor creierii. Şi duce ţeava la tîmplă.

— Hai, dă-i drumul, îl îndeamnă Kapîrzin. Tu o să te duci, iar noi, cei mulţi, rămînem.

S-a răzgîndit. Lasă jos mîna cu pistolul şi spune încet :

— Niște pramatii, asta sînteţi !

Ceilalţi ofiţeri îl împing într-un colţ şi încearcă să-l potolească.

Atunci vorbi aghiotantul Ermolov, un tînăr curăţel şi parcă netezit cu fierul de călcat.

— Domnilor deputaţi, cred că e o neînţelegere la mijloc. Nici nu umblăm cu piatra în sîn, şi nici nu avem secrete. Ne-am adunat numai aşa, ca-n familie, să flecărim la un pahar de ceai : aveţi cuvîntul meu că politica nici nu ne interesează... Nu avem nimic nici cu Guvernul Provizoriu, nici cu revoluţia dar... Aruncă o privire la ai lui. Dar...

— N-o să admitem, izbucni iarăşi Ignatiev, ca niște ticăloşi să păteze onoarea drapelului ce-a văzut regimentul nostru pornind sub comanda gloriosului Suvorov la atacul Izmailului şi al Rîmnicului ! Drapelul care... şi s-a pornit să înşire faptele de arme ale regimentului.

Abia au izbutit să-l domolească.

Şi din nou acelaşi ofiţeraş se dă pe lîngă noi şi şuşoteşte.

— Nu i-o luaţi în nume de rău, domnii mei. E băiat bun, dar... dar e cu gura mare. Revoluţia, ştiţi dumneavoastră...

— Ştim şi singuri, domnule locotenent, ce-i revoluţia ! îi retează vorba Kapîrzin. Mai bine ne-aţi spune cum de-i siliţi pe soldaţi să rămîie pe front, în vreme ce voi vă pregătiţi să dezertaţi.

— Minciuni, prostii... Să aveţi mai multă încredere în superiori. Soldatul nu trebuie să se ia după toţi neisprăviţii care îl aţîţă... Vrea noutăţi — să vină la comandant. Îl doare ceva — să vină la comandant. Nu sîntem noi împreună pe front din prima zi de război ?

— Aşa e, numai că alde dumneavoastră nu zăceţi în tranşee, în apăraie, pufneşte Ostap Duda. Hainele vă sînt uscate, curate, dormiţi ca oamenii...

— Oare nu împreună am slujit cinstit pe aceste poziţii şi deci nu tot împreună se cuvine să şi murim cinstit ? Pentru ţară, pentru libertate, pentru...

— Noi, zic, nu vrem asta, n-avem nici un chef să murim. Acum că apucarăm, slavă Domnului, revoluţia, ar fi şi păcat.

— Am tot murit şi am răsmurit, se bagă în vorbă Kapîrzin. Ne-ajunge trei ani cît ne-am tot jucat de-a prinselea cu moartea. Aşa că să nu mai umblaţi cu alişverişuri, cu fofîrlica şi cu cioara vopsită... N-avem nevoie de anexiuni şi contribuţii.

— Ehei ! Cîntecul bolşevicilor !

— Al cui o fi, numai să ne întoarcem mai degrabă pe la căşile noastre. Iar dumneavoastră, domnilor ofiţeri, ne ţineţi legaţi de mîini şi de picioare. Trei ani...

— Trei ani ! ţîşni din colţul lui căpitanul Ignatiev. Eu sînt de cincisprezece ani în armată. Nu tu casă, nu tu familie. Iar avere — un schimb de rufărie şi mantaua cazonă. Şi-acum, voi cu foloasele, iar noi,

comandanții vechi, cu ponoasele ? Pentru 'domniile voastre libertate, iar pentru noi, răfuială samavolnică ?... Țopîrlanilor, mișeilor ! Degeaba vă bucurați. Noul guvern o să introducă o disciplină și mai strașnică. În genunchi o să ne cereți iertare, ticăloșilor !

— Haidem, mă înghionti Ostap Duda. Cu ăștia nu isprăvim nici pînă mîine dimineață și compania ne-așteaptă în ploaie.

Ne întoarcem și ieșim.

Flăcăii roată în jurul nostru.

— Ei, cum v-au primit ? Cu ce v-au ospătat ?

— Noi ne-am speriat de ei și ei de noi, rîde Kapîrzin. Ne-am stropșit unii la alții și pe urmă ne-am despărțit.

— Păcat că n-a ieșit cu bătaie. N-ar fi stricat să le găurim pielea la vreo doi, să-și bage înălțimile-lor mințile în cap.

— Odată, tot o să ne hărtănim noi cu ei.

— Cît ați stat voi acolo, la taclale, noi am rupt toate firele telefonice din pădure.

— Și-acuma, fraților, fiți cu ochii-n patru și cu urechea ciulită. Mitraliorii nu se mișcă de la locurile lor. Punem sentinele la baterie. Trimitem patrule pe drumuri. Toată lumea să fie gata la o adică.

Dimineața, regimentul s-a adunat la miting.

Am trecut lucrurile prin ciur și prin sită și pînă la urmă am hotărît așa : să-l arestăm numaidecît pe comandantul de batalion Ignatiev și să trimitem delegați la cazaci și la regimentul 132 infanterie. Ignatiev nu s-a lăsat arestat — și-a tras un glonț în țeastă, iar delegați am trimis atunci, pe loc.

Cînd să ne împrăștiem, ne-am pomenit că vine galop de la statul-major al diviziei un curier cu ordinul să ducem fără zăbavă urna cu voturile soldaților la Tiflis, unde-și avea cvartirul comitetul general al frontului turcesc.

— Maxim Kujel să plece !

— Pimonenko !

— Trofimov !

Cine n-ar fi vrut să plece în spatele frontului, să vadă cum e viața aia liberă și, oricum, să se știe mai aproape de casă ?

Artileristul Palozerov vorbi pentru toți :

— Nu vă mai rupeți pieptul de pomană, fraților ! E nevoie de un om de nădejde. Poate că dacă văd acolo foițele alea, ne dă drumul, ori mai știu eu... De-aia zic să trimitem pe careva din comitet și să fie într-un ceas bun !

I-au dat ascultare.

Noi am tras la sorți sub ochii întregului regiment. Trage unul — nu nimerește, al doilea dă greș și el, al treilea — tot așa. Mi-a picat mie norocul să scot pitacul însemnat. Îmi venea să chiui de bucurie.

Mi-am strîns repede bulendrele, le-am îndesat într-un sac, într-altul am pus urna cu voturile soldaților și m-am suit în căruță.

— Rămîneți sănătoși, fraților.

— Umblă sănătos.

— Întoarce-te degrabă.

— Nu, că altă treabă n-are ! Ascultă-mă pe mine, Kujel, dă tu voturile cui trebuie, scrie-ne cum e pe acolo și tunde-o, frățiie, drept în Kuban să te oprești. Că mai încolo, venim și noi.

Unul mă sărută, altul îmi dă nițel tutun dintr-al lui, să am ce fuma pe drum, altul îmi strecoară o scrisoare pentru cei de acasă.

Cel ce mîna caii desfăcu hățurile.

— Diii !

Telegarii pereche se așternură la drum.

De pe creasta dealului, unde începea coborîșul, m-am uitat îndărăt pentru ultima oară...

Jos de tot negreau tranșeele, se deslușeau adăposturi săpate în pămînt, cuiburi de mitralieră, bateria din pădurice. Toată valea aia largă era semănată cu soldați, cum e căușul palmei în care ai pus mahorcă.

— Te las și scap de tine, vale blestemată !

În toți cei trei ani n-am plîns niciodată. Mă rugam, înjuram și atît. Atunci însă mi-au dat lacrimile...

Focul arde și se-ncinge

În Rusia e revoluție,
toată Rusia e la cuțite.

MUNȚI, PĂDURI, DRUMURI BĂTUTE...

Pe drumeaguri croite cu piciorul, pe poteci călcate doar de capre puhoiau soldații, aidoma frînturilor de crengi și uscăturilor pe care le cară la vale, primăvara, șuvoaiele umflate.

Împresurau roi haltele și gările. Noaptea, vîlvătaia focurilor învăpăia cerul. Un singur gînd îi stăpînea pe toți : să plece. Dar nu era chip.

Trenurile goneau spre miazănoapte într-un vacarm de cîntece, chiote, șuierături. Improvizatele și zdrăncănitoarele vagoane de călători erau bucșite vîrf cu oameni, așa cum se umplu sacii cu grăunțe.

— Luați-mă, fraților, că și eu sînt de prin părțile voastre...

— Nu-i loc.

— Păi, trebuie să plec, ce naiba, de două săptămîni zac aici.

— Pleacă, nu te ține nimeni.

— Poate că la o adică...

— E plin.

— Tovarăși !

— Plin.

— Sînt din regimentul Turkestanski...

— Un' te bagi, bă ? Ei, Afonea, ia dă-i foc ăstuia la bărboi.

— Sînt deputat, trebuie să duc voturile ! striga hîrîit Maxim, ridicînd urna ca pe o icoană.

Nu-l lua nimeni în seamă.

Gemete, vaiete, țipete...

Trenurile goneau într-un nor de fum și de colb.

Luîndu-se la întrecere cu roțile, mii de inimi scandau :

...a- casă...
...a- casă...
...a- casă...

Maxim scoase din fundul sacului, ultimul coltuc de pită, neagră și grea ca pămîntul, și-l agită prin fața vagoanelor ce-i scăpărau pe dinaintea ochilor.

— Hei ! Ehehei !

Un zdrahon de cazac cu fața ciupită înhață din mers pîinea, apoi îl trase înăuntru, pe fereastră, și pe Maxim, cu saci cu tot.

— Hop și-așa !

Nu prea e loc, da merge.

— Închide ușa, că trage, mîrîi unul de sub bancă. Cum să închizi ușa, cînd demult a fost smulsă din balamale și pusă pe foc, și nici geamuri nu mai au vagoanele.

— Rabdă, că te duci acasă, nu altundeva.

Unul cu scăfîrlia tunsă pocit, în scări, și cu o frunte lată, sub care jucau doi ochi poznași, spunea de pe lavița de sus, înecîndu-se de plăcere, o istorie cu Rasputin :

— ...Intră Grișka în putoarul țarinei, își scoate el nădragii de catifea și... țin-te, pîrleo !

Rîdea tot vagonul, rîdeau cu poftă și nu se mai săturau. Că în cei trei ani de front nu le arsese de rîs. Cine a fost acolo, știe.

— Asta nu-i nimic ! scoase capul de sub bancă cel care strigase „închide ușa". Să vă spui eu una...

Și le înșiră un ceas și mai bine isprăvile care de care mai năstrușnice ale unui soldat în permisie : cîți guguștiuci a potcovit, ce de scumpeturi a sfeterisit, cîtă holercă a dat pe gît, la cîte fete le-a făcut pocinogul.

În vagon era și un bătrîn colonel. Soldații îl snopiseră în bătaie și-i luaseră totul. Țurloaiele goale îi

înotau în niște pîslari noroiți, fără tureatcă, prinși cu sfoară, și o scurtă cazonă ferfeniţită îi acoperea umerii. Aduna de pe jos într-o gamelă stîlcită resturi de mîncare și apoi le mozolea îndelung în gură. De sub chipiul cu pamblică roșie ieșeau la iveală niște laţe îmbîcsite de păr cărunt. Dormea, ca și ceilalți, de-a-n picioarele, ori stînd chircit pe duşumea, că de culcat nu aveai unde. Cînd îl apuca vreo nevoie, nu-l lăsau să treacă spre ușă.

— Dă-i drumul pe fereastră, așa cum facem și noi.

Lui Maxim i se făcu milă de bătrîn. Se trase puţin mai la o parte și-l pofti să stea jos.

— Îţi mulţumesc pentru vorba asta bună, dar n-am dreptul, care va să zică, să șed lîngă soldaţi... M-au scos la pensie, care va să zică, pentru anii cît am slujit...

Și nu se așeză, dar ochii i se umeziră și lacrimi mari se prelinseră pe obrajii lui ţepoși.

Din toate părţile azvîrleau în bătrîn cu vorbe de ocară, cum ai azvîrli cu niște cioate.

— Tartore ! Demult trebuia să crăpi : ţi-ai trăit traiul, ţi-ai mîncat mălaiul !

— Chisăliţă i-au făcut moaca.

— Da poate că l-au caftit numai așa, de-a dracului.

— Nu există să te bată pe degeaba.

— Eu zic să-i facem vînt pe fereastră și gata, am isprăvit. Să vadă și'mnealui cum e cînd umbli pe jos.

— Ce-aveţi cu el ? îi luă apărarea Maxim. N-a luat locul nimănui, daţi-i pace. Toţi vrem să ne-ntoarcem acasă.

— Așa e, îi dădu dreptate cel cu povestea, de pe laviţa de sus. Cui i-a greșit, i-a plătit el. Că și printre ăștia se nimereau cîte unii cu prieteșug către alde noi.

Colonelul se ducea la fiică-sa, în staniţa Ţimleanskaia, pe unde-și poartă Donul apele domoale. Pînă la Tiflis l-a ajutat Maxim cum a putut cu de-ale gurii, iar la despărţire i-a dat o pereche de ciorapi de lînă.

— Na, pune-i în picioare.

La fiecare staţie răsăreau ca din pămînt soldaţi. Urlînd şi înjurînd, se vîrau pe ferestre, se căţărau pe scări, luau cu asalt tampoanele, se aciuiau pe acoperişurile ticsite, călătoreau atîrnaţi de barele vagoanelor, ori călare pe locomotivă. Roţile neunse ale vagoanelor ţiuiau, şinele se îndoiau.

— Suie-te colo pe tampon şi prinde-te de tipsie.

Aproape de Tiflis — drumul blocat.

În haltă se întretăiau o mulţime de şine şi se îngrămădiseră trenuri cu nemiluita.

Soldaţi flămînzi, care aşteptau în vagoane de două-trei zile, înjurau de mamă burghezia, revoluţia, contrarevoluţia şi lumea toată ; alţii, nemaiavînd răbdare să stea locului, îşi luau sacii, boccelele, lădiţele şi o porneau printre şine spre oraş. Dar cei mai mulţi, speriaţi de cine ştie ce zvonuri năstruşnice, făceau cale întoarsă, se buluceau lîngă eşalonul din cap şi ţineau sfat.

În fiecare grup se găsea cîte unul mai dibaci la vorbă şi, cînd îşi dădea drumul la gură, spunea tot ce-i trăsnea prin cap. Unul stăruia să trimită o solie de pace la guvernul gruzin ; altul n-avea nimic împotriva soliei, dar zicea că mai întîi să bată oraşul cu tunurile ; iar un vagmistru de cazaci, făcut criţă, îşi răsuci în jurul pumnului mustăţoiul cît o coadă de vulpe şi buhăi cu glas de tunet :

— Măi soldaţilor, măi frăţiorilor, luaţi aminte la ce vă spui eu, că-s bătrîn şi umblat... Ce ne trebuieşte nouă solie ! Ce ne trebuieşte să ne batem pe burtă cu asiaticii, bătu-i-ar boala ! Ia mai dă-i dracului pe toţi... Lăsaţi-mă să trec eu înainte cu cazacii mei ! O să vă curăţ calea de-o să ziceţi că a trecut un tîrn de foc şi o să-i căsăpesc pe cîrmuitorii ăştia noi, de la Tiflis şi p-î-înă la staniţa Kagalniţkaia, de unde-s eu de fel... Asta e, măi soldaţilor. Zărind vreo cîteva zîmbete vesele, vagmistrul se simţi jignit. Se încruntă, îşi aruncă mustăţoiul peste umăr şi trîntindu-şi un pumn în piept, de-i clănţăniră decoraţiile, glăsui şi

mai cu foc : La ce vă rînjiți, mă, jimbaților, ca potaia popii din poveste la borșul fierbinte ? Ho, împieliță-ților ! Credeți că sînt din ăia de îndrugă moși pe groși ? Un terchea-berchea ? Cînd am fost militar activ, în nouă sute șase, mă băgasem și eu în partid. Aveam comandant pe sublocotenentul Taranuh. Ăla cazac ! Îți înfuleca la masă un berbec, Dumnezeu să-l ierte. Ne scoate el pe cîmpul de instrucție, ne așază în front și zice : „Fraților din staniță, grea restriște s-a abătut asupra Rusiei ! Peste tot fac zurbă jidanii și studenții... Curînd o să trimeată și regimentul nostru în procleta aia de Odessa, să înăbușim răzmerița... Cu gîndul la jurămîntul ce l-am depus, la credința noastră pravoslavnică, trebuie să ne înscriem cu toată sotnia în partidul de-i zice „Uniunea arhanghelului Mihail". Noi de colo : „La ordin, nouă ne e tot una..." Guralivul vagmistru abia se încinsese la vorbă, cînd doi cazaci își făcură loc prin mulțime și-i spuseră cu dojană : „Nu-ți arăta dintr-o dată toate neghiobia, Semion Nikitovici, mai lasă ceva și pentru mîine." Apoi îl înșfăcară de subsori și-l duseră la trenul lor.

Pe un dîmb uscat se juca rișca — monezile frichinite lună zburau sus de tot. Într-alt loc, luptele ruso-franceze * atrăseseră numeroși privitori, care se întreceau la rîndul lor în a da sfaturi luptătorilor. Vreo cîțiva, stînd pe vine ori tolăniți într-o rînă în jurul unei mantale așternute la pămînt, jucau cu patimă „douăzeci și unu". Banca o ținea un plutonier foarte dezghețat, comandant de escortă, care fusese și la Tiflis, și la Baku. Cît făcea cărțile, nu-i mai tăcea gurița.

— Gruzia, bineînțeles, s-a rupt de Rusia. Li s-a urît gruzinilor să șadă ascunși după spinarea largă rusească, vor să trăiască și ei în voie... Acum au banii lor, legile lor, dregătorii lor — țin-te trai, neică !

— Din ce partid sînt ? Pentru ce luptă ? întrebă întretăiat un soldat roșcovan și slab ca un schelet.

---

* Lupte asemănătoare celor „greco-romane".

— Cine ? Gruzinii ? La ei partidele s-au înmulțit mai abitir ca purecii în blana dulăului. Se încontrează toate între ele, fiecare pretinde că numai el e bun, da pentru ce luptă, cine are dreptate și cine nu, asta nici vlădica n-ar ști s-o descurce... Am văzut un ministru dintr-ăștia la grădina publică, la un miting. Nimic de zis — îmbrăcat bine, ceas, bastonaș. Ce spunea nu știu, că nu vorbea rusește, ci-n graiul lor, în gruzină. M-am uitat și prin gazetele care ies la Tiflis, degeaba, tot nu m-am dumirit. Știu și eu ce-am auzit de la un praporgic, la piață : „Gruzia, zice, ține cu menșevicii și le-a dat toată puterea pe mînă. Care menșevici au fost mai înainte sub ascultare la bolșevici, așa cum au fost apostolii la Cristos ; iar acum, zice, apostolii ăia s-au burzuluit, nu mai recunosc pe nimeni, ba și lui Cristos vor să-i pună mîna în gît.“ La Tiflis, pușcăriile gem.

— Ăștia-s asiaticii, oftă unul dintre jucători, beau sînge și zic că-i limonadă.

— Isteți sînt, buni de gură sînt, spunea mai departe plutonierul despre menșevici, da-s taman ca iepurele, se tem de toată lumea : și de muncitori, și de soldați, și de generalii ruși, și de turci, da cel mai mult de bolșevici le e frică...

— Cîrmuitorii ăștia nu fac nici două parale. Ei sînt numai așa, provizor, pînă s-or lăsa gerurile, rosti cu vocea lui cavernoasă roșcovanul, trăgînd o rublă din teancul de bumăști mototolite pe care-l strîngea în mînă. — Dă-mi o carte. Încă una. — Pe cea din urmă o ridică încetișor, ținîndu-și răsuflarea, apoi își trase mîna de parcă s-ar fi fript. — Prea mult. La noi, la Kimrî, vreo patruzeci de ani în șir a fost zapciu unul Mamaev. Ăla da cîrmuitor ! Și treaz cînd trecea prin sat, nici măcar un cîine, cîtu-i el de dobitoc, nu îndrăznea să prinză glas. Iar cînd se matosea, păzea din calea lui, că te sfîșie ! Cum i-auzeau zurgălăii — vine Mamaev ! — oamenii fugeau care încotro. Unul se pitea pe după casă, altul se-ngropa în paie pe arie — care pe unde apuca. Cît a fost el polițai, nu s-a pomenit să iasă unul afumat pe uliță, ori să-i

zică din armonică pînă nu se isprăvea liturghia sau vecernia. Fiară, nu alta ! Unde-i călca pasul, se vestejea şi iarba de frică. Ei, da' pînă la urmă tot l-au luat ţăranii în furci, taman cu trei luni înainte de revoluţie. Şi cîţi de-alde Mamaev a avut ţarul ! Unde-s acuma ? Au pierit cum pier gîndacii cînd ai dat cu apă clocotită. Poporul s-a îndîrjit şi s-a înverşunat, n-o să lase nici un cîrmuitor să-i puie piciorul pe grumaz.

Un timp tăcură cu toţii, furaţi de joc, apoi luară vorba de unde au lăsat-o.

— Nu e rău în ospeţie, numai că ţi se urăşte, făcu visător Maxim, care stătea deoparte şi urmărea jocul. Oamenii şi-or fi pregătind plugul şi grapa, iar noi rătăcim pe meleaguri străine, de parcă am fi blestemaţi. Te doare inima cînd te gîndeşti.

— Nu ştiu ce naiba mai aşteptăm ! izbucni un băieţandru care încerca de mult să intre şi el în vorbă. Avea galoane de teterist şi o cruce „Sfîntul Gheorghe" nou-nouţă, la care tînărul erou se tot uita cu grijă, de parcă s-ar fi temut să nu o piardă. Noi, care le-am venit de hac şi nemţilor, şi turcilor, pe mizerabilii ăştia îi dăm gata în doi timpi şi trei mişcări. După părerea mea, dacă desfăşurăm un regiment în formaţie de luptă, asigurăm flancurile cu mitraliere suficiente, înzestrăm fiecare companie cu...

O explozie de rîsete îi curmă vorba. Tinerelul, fîstîcit, se înecă, de-i dădură lacrimile.

— Mănîncă foc ! zise plutonierul, făcînd cu ochiul către ceilalţi. Bagă-te tu numai şi-o să-l vezi pe dracu gol.

— De ce ?

— De aia. Ehei, cum se cunoaşte că nu eşti păţit. Plutonierul ridică o sprînceană, cu aerul unui om care ştie multe şi, împărţind cărţile roase ca vai de lume, îşi reluă firul vorbei. Gruzinii, armenii, tătarii — fiecare îşi adună o armată sub drapel naţional. Numai că, se ştie, stau prost cu armele. Ce fac cîrmuitorii menşevici ? Trimit în ţinutul Ghianjinski un

tren blindat să dezarmeze eşaloanele. De dezarmat, n-au dezarmat aproape pe nimeni, da în gara Şamhor, unde au picat pe neaşteptate, au secerat cu mitralierele pe mulţi dintr-ai noştri. Mamă, mamă, ce-a fost acolo ! Răniţi — nu se vedea pămîntul de ei. Iar morţi — două zile i-am tot cărat la cimitir. Ca un făcut, tocmai atunci se evacua un spital de campanie cu răniţi în stare gravă. Au ars, sărmanii, în vagoane, pînă la ultimul om. După istoria asta, soldaţii s-au mîniat foc. Cum puneau mîna pe un gruzin, tătar ori armean, îi făceau pe loc şahsei-vahsei : îi crăpau bostanul cu tesacul, apoi îl spînzurau cu o sîrmă de primul stîlp de telegraf, ba îi mai atîrnau şi pietroaie de picioare. Dacă pe mine mă doare, tu, Karapet, să-ţi stupeşti sufletul ! Am văzut cu ochii mei cum pe un ofiţer de-al lor l-au ţintuit cu baionetele de un gard, iar pe un altul l-au înecat într-un rezervor cu petrol...

Năucit de cîte auzise, Maxim se întoarse cu inima grea în vagonul care se golise pe jumătate şi se puse pe dormit.

Îl treziră nişte ţipete sălbatice şi nişte tropăituri de picioare. Lumina ghimpoaselor felinare electrice, care străfulgerau de-a lungul ferestrelor, îi săgetă ochii cîrpiţi de somn. Hurducîndu-se la macazuri şi zdrăncănind din tampoane, trenul se apropia de Tiflis. Clipiră semnalele luminoase, nişte construcţii se perindară îndărăt, aşa, de parcă ar fi fost vapoare, defilară şiruri de plopi ale căror vîrfuri păreau că împung cerul înstelat. Trenul trecu prin dreptul peronului şi se afundă în beznă, îndreptat spre cine ştie ce linie. Cîţiva soldaţi săriră jos din mers. Maxim îşi luă sacii şi sări şi el.

În gară dădu peste comandantul de etapă. Omul pe care epoleţii îl arătau drept locotenent-colonel era singur în încăpere şi mormăia ceva de ziceau că aiurează.

Îl pironi pe Maxim cu o privire rătăcită de cocainoman.

— Ce pofteşti ? Din ce regiment ? De ce te prezinţi fără centură ?

Maxim îi întinse foaia de subzistenţă şi ordinul de serviciu. Comandantul aruncă o privire asupra lor şi i le zvîrli înapoi.

— N-am de unde să-ţi dau nici pîine, nici tutun, nici zahăr, hai, şterge-o !... Tăcu o clipă, apoi, uitînd de Maxim, începu iar să bolborosească, privind îngrozit, undeva într-un colţ : Legalitatea, ordinea, idealurile, totul se năruie, totul se duce dracului. Oh, Ninocika, Ninocika, de-ai şti ce rău m-ai supărat... Ce-i cu tine, ostaş ? Din ce regiment ? Ce idiot e comandant la voi ? De ce nu eşti în ţinută reglementară ? Aha... Comitetul general al frontului turcesc... Află, drăguţă, că l-au mutat la Ekaterinodar. Acolo trebuie să duci urna cu voturile, cu toate că n-are nici un rost... Nemernicii ăia au împrăştiat Adunarea Constituantă, au devastat Kremlinul din Moscova — leagănul Rusiei. Totul e pierdut — piere ţara, piere civilizaţia... Un dobitoc ca tine n-o poate înţelege. Din Kuban ? Te bucuri, canalie, ai ? Acuş expediez un eşalon de pe linia cinci. Ţine un pachet de ţigări şi pleacă dracului. Totul se dărîmă... Dumnezeule... Se prăbuşesc temelii seculare... Vai ţie, gintă rusească... *Haida troika, zboară-n noapte pe covor pufos de nea...* cîntă el deodată, apoi îşi îngropă faţa în palme şi izbucni în plîns.

„E turtă !“ îşi spuse Maxim în sinea lui, şi ieşi.

În gară — nici tu punct de subzistenţă, nici tu manutanţă. Soldaţii flămînzi rătăceau de colo-colo, mîrîind şi văitîndu-se. Un regiment gruzin împresurase cartierul gării. Voiau să-i împiedice pe militarii veniţi de pe front să intre în oraş — se temeau să nu izbucnească un pogrom — şi-i expediau treptat mai departe, spre Baku. Unul după altul, trenurile plecau spre răsărit.

— Eh ! oftă din rărunchi un soldat cu galoane de căprar, agitîndu-şi ameninţător arma din uşa vagonului, spre oraşul ce pierea în zare. Cu toate că se crăpase de ziuă, dintr-acolo tot se mai auzeau tînguirile

fanfarelor. La plecare — floricele, la venire — urzicele, ai ? Vă zgîrciţi la o bucată de pîine, ai ? Lasă, kaţo *, că te prind eu la înghesuială.

Maxim îl bătu pe umăr :

— Nu te mînia, neamule, că face rău la ficat. Care va să zică, cu menşevicii făcurăm cunoştinţă — fain partid, da-i-ar sfîntul sănătate. Poate mai încolo om întîlni şi alţii, şi mai şi.

— Păi, cum să nu-mi fac sînge rău... La gazetă scrie „egalitate", „fraternitate", iar la o adică, ei îţi sar în gît şi te lasă — crapă de foame.

— Da cînd ne-o pica şi nouă în gabjă vreun cîrlionţat, nu-l iertăm, să ne roage în genunchi.

— S-a zis !

— Şi mai cu seamă, fraţilor, se auzi un glas de sub bancă, să nu laşi arma din mînă. Pînă la moarte s-o ţii lîngă tine pe măicuţa, că aşa nici un cîine nu sare la tine. Te-ar muşca, şi cum încă, da şi el are numai o singură vieţişoară.

Cînd am trecut de Tiflis, am nimerit iar în război.

Cete mici şi mai mari de caucazieni munteni atacau la noroc trenurile militare, le prădau şi le făceau să deraieze.

Oamenii sufereau de foame, caii mureau.

Garniturile înaintau în şir neîntrerupt, una în coada celeilalte. Noaptea, în vagoane, nici un glas, nici o luminiţă. Luau toate măsurile — patrule, posturi de pază şi pîndeau în întuneric, gata de luptă. Pe aici erau şi soldaţi răzleţi, şi unităţi mai mici, şi regimente cu artilerie, trenuri regimentare, state-majore. Unităţi ale corpurilor de infanterie 4 şi 5 înaintau în ordine de bătaie, măturînd bandele din cale.

Akstafa, Gheandja, Evlah... La fiecare staţie schimb de focuri, tărăboi, o întreagă harababură. Ardea gara Elisavetpol, ardea staţia de pompare a ţiţeiului din Kiurakceai. Impegaţii de la căile ferate, cantonierii

---

* Prietene (în gruzină).

şi muncitorii de la întreţinerea liniei îşi luaseră familiile şi calabalîcul şi fugiseră în direcţia Baku. Ardeau casele părăsite, cantoanele şi barăcile muncitorilor. Ardeau aulele tătarilor şi satele sectanţilor ruşi. La poalele muntoasei Armenii bubuiau tunurile. Bubuiau tunurile şi la marginile Gruziei, Daghestanului şi Azerbaidjanului. Pe întreg pămîntul Transcaucaziei, învăluit în fumul pîrjolurilor, era jale şi vaier.

Bulga.

Toate liniile de acces erau ticsite de trenuri pînă la macazurile de ieşire din gară. Dinspre Tiflis veneau mereu alte şi alte trenuri, dar pentru ele nu mai era loc. Opreau înainte de semafor, în plin cîmp. De acolo curgeau puhoi spre gară delegaţi, sfătuindu-se între ei cu îndîrjire.

— Care e ăla de ne ţine aici ?

— Cică locomotivelor li s-o mîntuit duhul şi nu mai trag.

— Toţi guleraţii trebuie curăţaţi.

În jurul gării, pe terasamente, pe pămîntul gol şi pe pietrărie — o vraişte de omenet : picioare vîrîte în cizme sparte, opinci sau ce sfîrloagă a mai rămas din încălţări, mîini crăpate de jeg, ţoale zdrenţuite, lădiţe cu vopseaua roasă, saci. Iar pe saci şi pe lădiţe — căpăţîni buhoase, chipuri supte, altele botoase şi puhave de nesomn, ori poate de prea mult somn.

În munţi, aproape de tot, un regiment căzăcesc din trupe regulate se bătea cu tătarii. Aceştia cînd se retrăgeau spre aule, cînd se năpusteau la atac, cu larmă şi chiote, străduindu-se să răzbată pe cealaltă coastă, pentru a se uni cu alte cete. Răsunau munţii de ecoul împuşcăturilor. Tunurile sfîşiau tăcerea blîndei dimineţi. După exploziile care se auzeau desluşit, oamenii proaspăt veniţi de pe front stabileau calibrul tunurilor :

— Ăsta-i de trei...

— Şi ăsta...

— I-auzi ! Ăsta-i de munte. O fi de-al lor.

— Ăia n-au artilerie.

— Da ce ești tu, mă, alhitect, de știi ce au ei și ce n-au ?

— Oho ! A orăcăit și brotacul ! (Mortiera)

— Mda, cînd îți trage ăsta o sfîrlă, te culegi de pe jos.

Dincolo de semafor

vîjjj... buf ! — un obuz rătăcit împroșcă zloată și panică.

Care își face cruce, care pune mîna pe armă, care își înhață calabalîcul și tunde-o.

— Tii, ce mai trag, mama lor de curve !

— Ne-au înconjurat.

— Spală putina.

— Ganka, s-a zis cu noi ! Unde mi-e sacul ?

— Stai, fraților ! Nu fugiți ! Ei au ce au cu cazacii...

— Și pe noi, adică, o să ne giugiulească, ai ?

— Of, m-au trecut toate sudorile. Așa nu mai apuc eu sorocul.

— Zic să trimetem o delegație și să fraternizăm, ca și pe front. Uite, tovarăși, așa și pe dincolo...

— Du-te, mă, și te culcă. Îți dau ăștia fraternizare, de nu te vezi. Ete-te la nenorociții ăia cu ce răsplată s-au pricopsit pentru zel și credință.

În ușa unei magazii jefuite zăceau unul lîngă altul, pe niște rogojini nou-noute, doi ostași din regimentul de infanterie Gunib. De sub pulpana mantalelor scurte asvîrlite peste ei le ieșeau la iveală țurloaiele țepene și jegoase — călcîiele lipite, vîrfurile căscate în lături. În ajun, eșalonul lor îi trimisese să trateze cu tătarii, iar azi îi găsiseră pe amîndoi căsăpiți într-un șanț lîngă terasament. Iată că se apropiară vreo cîțiva camarazi de-ai lor ; pe umărul unuia strălucea o cazma. Schimbară între ei o vorbă și, apucînd de rogojini, îi duseră spre o văiugă din apropiere, unde era pămîntul mai moale. Acolo o să-i pună la repezeală într-o singură groapă, apoi o să se întoarcă fiecare în vagonul lui și pînă la urmă or să plece. Cei doi vor rămîne aici, sub ropotul ploilor, în foșnetul ierburilor, sub dulcea mîngîiere a zorilor, dar

nici un suflet iubitor nu va veni vreodată să plîngă şi să-şi geamă durerea pe acest mormînt soldăţesc pierdut în stepă...

Focurile se zbuciumau în bătaia vîntului.

Ardeau în vîlvătăi lodbele smolite ale traverselor, ardeau scînduri despicate, ardea pe capete lemnăria vagoanelor, în sfîrîitul vopselii ce se băşica pe la muchii. În gamelele grămădite lîngă focuri se burica mămăliga şi fierbea porumbul.

Un soldat mătăhălos, cu barbă neagră, scoase din sac o găină şi — haţ ! îi reteză capul cu dinţii, de nici n-apucă să cîrîie porumbaca. Apoi ciuli urechea în direcţia unde bătea arar tunul şi spuse cu un oftat :

— Trag, trag într-una... Doamne şi Maică Precistă... La ce trageţi, mă, jigodii cu scăfîrlia chilugă ? De ce nu staţi pe-acasă, blestemaţilor ?

— De-aia, neamule, că noi ne-am scîrbit de război, iară ăstora le place.

Limbile de foc lingeau găina înfiptă în baioneta albăstrie. Un flăcăiandru descărnat de boală se tot strîngea zgribulit în manta, cu mînecile vîrîte una într-alta ; clipind din ochii lui împăienjeniţi şi urduroşi şi adulmecînd lacom mirosul de pene pîrlite, încuviinţă, slugarnic, spusele bărbosului :

— Chiar aşa, Sila Nufrici, ăştia-s mai răi decît cîinii... Să nu se ardă puica.

— Las' că nu se arde... Să fugim de aici.

— Să fugim, neică, să fugim, că aici ne-a văzut Dumnezeu. Mi-e că puicuţa... Ai matale grijă...

— Dacă tătarii ar fi de capul lor, le-am veni noi la iuţeală de hac, se băgă în vorbă un rezervist îmbrăcat în nişte zdrenţe ce puteau cumplit. Da nu ziceţi că alături de ei luptă şi un ofiţer de-al nostru ?

— Haida-de !

— Zău.

— Păi cum aşa ?

— Staţi să vă spui... Ieri, o patrulă de-a noastră a trecut Kura şi-a capturat pe malul ălălalt doi asia-

tici, dimpreună cu un ofițeraș rus. Bun. I-aduc ei în gară, iar noi i-am luat din scurt, să vedem ce hram poartă. Tătarii, ca tătarii — *belme,* nu știi, nu pricepe, se bat cu mînecile lor lungi peste șolduri și țocăie din limbă. „Mult berbecuț fost, mult caluț fost, mult fomei tînar fost. Război veni — s-a dus berbecuț. Libertatea venit — s-a dus caluț. Balșavîk venit, strigat : „Burju, burju", și ce rămas, tot luat, și la nevasta iașmac de la fața, aman — zaman, luat. Berbecuț ioc, caluț ioc, fomei tînar ioc. Aai, ai, ai, rus haram rînduial iestem." Noi am rîs de ne-am prăpădit de vorba asiaticilor, da pe ofițer l-am luat tare. „În ce partid ești ?" El : „În nici unul". „Minți, mă, așa și pe dincolo... se răstește la el unul din comitet. Aia de nu-s în nici un partid trebuie să stea ca gîndacii la căldurică și nu să-nvîrtă mai știi ce trebușoare printre tătari..." Bun. L-au întrebat din ce unitate e, cînd a plecat de pe front. El — nimic. I-au mai pus vreo cîteva întrebări. El — nimic. Cînd vede așa, ăla din comitet își face vînt și — jap ! Îi arde una peste bot, și încă una. Numaidecît a prins grai înălțimea-sa : Rusia, aliații, că o fi, că o păți, că vrem să oprim fuga voastră rușinoasă și să întoarcem armata înapoi, pe front.

— Aha !

— Nu-s proști... Acolo trăgeau în noi, și-aici fac la fel. Acolo voiau să ne zăpăcească, și-aici fac la fel.

Găina era gata. Bărbosul rupse o aripioară tăciunită, o duse la gură, dar se fripse și o aruncă tinerelului.

— Na, Fediunka, să-ți treacă de urît.

În grădinița din fața gării — trei grupuri. Într-unul se juca rișcă, în celălalt îl omorau pe șeful gării, iar în mijlocul celui de-al treilea — grupul cel mai numeros — un pui de chinez făcea scamatorii.

— Hocus, pocus ! Uite bila — bilișoara. Țin în mîna... Așa... Un, toi, pfui ! S-a tus. Unte s-a tus ? Cale nu știe, întleabă. Schimonosindu-și boticul negru ca un carîmb, șușoti ceva în taină cu micul său

idol de lemn și exclamă fericit : Aha, acum știu unde-i bilișoala ! Mi-a pus-o zeul meu cel bun...

În mulțime, rumoare admirativă :

— Bată-l să-l bată...

— Mare șmecher, puștiul.

— Mda-a ! Un rus de-al nostru demult s-ar fi pierdut, pe cînd ăsta, uite-te numa la el — un hoț și jumătate.

Soldatul cel mătăhălos cu barbă neagră dădu iama prin mulțime, croindu-și drum cu coatele și ronțăind al doilea picior de găină : auzise că șeful de gară mai suflă încă și alerga să-l sfîrșească el.

Pe peron se preumbla o ceată veselă de cazaci de pe Terek. Erau băuți, zgomotoși și se țineau de pozne, rîzînd tot ei. Cel mai tînăr și tivilichiu, sucindu-și gîtul înspre umăr cît putea de mult și închizînd ochii cu desfătare, bătea nebunește darabana cu lingura pe fundul gamelei goale și spunea pe nerăsuflate, în tact, cele mai năstrușnice măscări. Un altul se opintea să zică un cîntec de pe Terek, dar mereu i se dogea glasul. Alți doi se luaseră la întrecere care scuipă mai sus. Umpluseră de scuipaturi toată fațada gării, dar nici unul nu se dădea bătut. Tocmai trecea pe peron ordonanța comandantului sotniei. Cu toată mutra lui cam tembelă, Foka ăsta era un șmecher și un pezevenchi cum n-a văzut pămîntul. Umbla cu mare fereală : ducea în mîinile întinse o strachină cu smîntînă, plină ochi. Petrecărețiii, roată în jurul lui și ia-l la întrebări : „Unde-ai fost ? Pe cine ai muls ?“ „Nu-i lapte, mă, e smîntînă !“ se miră unul. Vîrî un deget în strachină, apoi și-l îndesă în gură. „Hm ! E grozav... Și cît ai dat pe ea ? Să ne povestească Foka cum a săpunit el o tătăroaică în baie, la Erevan“... Un altul vîrî și el în smîntînă toate cinci degetele, nu unul, iar cei cu gîtlejul răgușit, care nu izbutea să-i zică un cîntec, azvîrli tam-nisam în strachină un chiștoc. Isprava lui stîrni o explozie de rîsete. Foka puse strachina jos, la picioare, și, ferind-o cu poala mantalei, scînci rugător :

— Zău, fraților...

Ţi-ai găsit ! Unul îi îndesă capela peste ochi, altul trăgea binişor de strachină, iar cel care-şi făcuse gamela tobă îl tot zgîlţîia :

— Hai mă Foka, scorneşte una gogonată, aşa pe nepregătite.

— N-am vreme să stau la taclale cu toţi nătăfleţii ca de-alde tine. Cară-te de-aici ! se înfurie Foka. Voi ce ştiţi — ha, ha, ha şi hi, hi, hi — iar acolo-s provizii şi... Ei, la ce să-mi răcesc gura de pomană, parcă pricepeţi ceva ?

— Ce provizii ? Unde-s provizii ? săriră într-un glas cei doi cu rămăşagul. Amîndoi aveau bărbile muiate de-atîta scuipat.

După ce iscodi hoţeşte în dreapta şi în stînga, Foka le spuse tainic :

— Daţi-i bătaie, băieţi, că tot nu e Dumnezeu... La telegraf — ultima uşă, aia grea — o să se-mpartă acuşica nişte efecte capturate... O mie cinci sute de uniforme întregi, am văzut cu ochii mei... Dacă... la o adică... îmi ţineţi şi mie rînd...

Cazacii schimbară priviri complice între ei şi, lăsîndu-l în pace pe Foka cu smîntîna lui, se repeziră spre uşa telegrafului, unde se observa într-adevăr o mişcare care dădea de bănuit.

Acolo, nişte soldaţi se luau în colţi cu telegrafistul, cum că să le dea o locomotivă de unde o şti. În spate, se îmbulziră cazacii de pe Terek, din Kuban şi tot felul de marţafoi care nu se ştie cum naiba prinseseră de veste că se împart efecte capturate.

— Aici se dă, leatule ?

— Treci la rînd.

— Are şi mondire ?

— Ei, Siomka, strigă-i pe-ai noştri.

— Ho, nu te-mpinge...

— Unde zici că se dau efecte ?

— La rînd, la rînd ! Toţi sînt deopotrivă !

— Unde dracu' te bagi !

— Mai domol cu dracu', că-ţi trăsnesc una de te scoate cu picioarele înainte... Cu mine să nu te pui... Chit că ai trese...

— Ce te iei, mă, de tresele mele ?
— Fac ceva pe ele.
— Lasă gura.
— Efecte ?
— Aiurea ! mormăi dezamăgit cîntăreţul cel răguşit. E... cu nişte locomotive...

Vorba lui fu primită cu o pleasnă de înjurături şi rîndul se risipi îndată.

— Ce mai pui de lele şi Foka al nostru ! pufni cu admiraţie un cazac, ştergîndu-şi faţa năduşită cu capela. Noi ne îmbulzeam la efecte şi el îl ospăta cu colţunaşi pe Iakov Lukici, ba a lins şi el niţică smîntînă. Care-i ăla de l-a rugat să scornească ceva pe nepregătite ?

În încăperea telegrafului, telegrafistul, lipit de perete, bolborosea vorbe jalnice şi fără şir, ca prin somn, ori la beţie. În faţa privirilor lui înholbate de groază jucau bărbi, mustăţi năclăite, chipuri năduşite cu ochi ca de nebun şi guri căscate în răcnet... Lăboiul soldatului care părea mai mare peste ceilalţi se întinse spre beregata telegrafistului...

— Te-ntreb pentru ultima oară, ne dai locomotive, ori ba ?

— O să ţi le smulgem cu carne cu tot.
— Noi tot plecăm.
— Ne-a ajuns cuţitul la os !

Gîtul lui subţire de gîscan se smucea, vrînd parcă să scape din strînsoarea gulerului tare, buzele-i livide tremurau.

— Tovarăşi... Dragii mei... Doamne Dumnezeule... Şi eu ţin cu noul regim... Am militat, posed acte doveditoare... Locomotivele nu depind de mine.

Glasurile izbucniră în cor :
— Asta s-o spui lu' mutu.
— Lasă-te de iordane cu noi.
— Locomotive să te faci !
— Vrei să trăieşti, ori să mori ?

— Trebuie să-ţi dai silinţa pentru mujici, că doar mănînci pîinea noastră, a mujicilor.

— Chefuri, ai ? Baluri, ai ?

— Toţi v-aţi vîndut burjuilor.

— Se-ngroaşă gluma ! În cinci zile n-am făcut nici două verste...

— La ce să ne mai tîrguim cu el ?! Eu zic să-l scuturăm olecuţă şi să vezi cum scoate el locomotivele.

— Fraţilor ! Aveţi cuvîntul meu de onoare...

Mînia mocnea în privirile soldaţilor. Mîinile se întindeau să ia sufletul telegrafistului. Bumbii luciosi de pe tunica acestuia picară grindină.

— Zi, mă, ne dai locomotive ?

— Fraţilor...

— Stai colea jos, cîine, şi bate o depeşă la Baku. Spune-le prin *Morzu* să trimită locomotive.

Dacă în locul telegrafistului ar fi fost pişicherul de Foka, s-ar fi repezit plin de zel la *Morzu* şi, cu toate că firele erau rupte de mult, ar fi zgîlţîit zdravăn aparatul şi l-ar fi întors pe toate părţile, apoi, ca şi cînd i-ar fi dat prin cap ideea salvatoare, s-ar fi năpustit la telefon. Ar fi smuls receptorul din furcă şi, deşi telefonul amuţise de cine ştie cînd, şi-ar fi luat o mutră fioroasă, i-ar fi făcut albie de porci pe ştabii din Baku şi i-ar fi somat să-i trimită urgent patruzeci de mii de locomotive. Îmbătaţi cu apă rece, soldaţii l-ar fi omenit cu mahorcă, şi-ar fi căinat vieţişoara amară şi-ar fi plecat în linişte, fără tărăboi. Iar mai tîrziu, poate ar fi intervenit ceva care să împrăştie norii. Telegrafistul era însă un naiv şi n-avea darul scornelilor pe loc. Cînd i-au spus „să bată o depeşă la Baku", el a desfăcut braţele a neputinţă, şi închipuirea înfierbîntată a soldaţilor tălmăci asta ca pe un refuz de a le îndeplini rugămintea, de a-şi da silinţa să-i ajute.

O voce care trăda deznădejde, hîrîi :

— Arde-l, Lukin ! Arde-l.

— Eh ! — şi Lukin scuipă în căuşul palmei. Stai că-ţi arăt eu ţie, patriotule, tu, război pînă la victorie ! Îl plesni. Telegrafistul se izbi cu ceafa de peretele împestriţat cu afişele „Împrumutului libertăţii"

Deodată
bubui o explozie
și geamurile
sbucniră zob
zidurile gării se cutremurară.

Ca luați de vînt, se traseră toți din preajma telegrafistului și se buluciră afară pe ușă. Afară era o învălmășeală buimacă. Din fumăraia care învăluia peronul se auzeau gemete, glasuri înspăimîntate, apoi, răspicat, un ordin :

— Sotnia-a trei, ascultă comanda la mine ! Desfășurare în lanț, executa-a-area !

— Sanitar !

— Escadro-o-n, încăleca-a-rea !

— Ei, Kiriuha, unde-s ai noștri ?

Încet, încet, fumul se împrăștie.

Peronul era semănat cu trupuri — unele trîntite cu fața la pămînt, altele pe spate, cu răniți care se tîrau și gemeau. Sanitari alergau de colo-colo cu brancarde. Cîteva vagoane care staționau în fața peronului fuseseră smulse de pe șine.

Rezemat de un felinar tăciunit de explozie, un tunar scund și îndesat, cu însemnele artileriei de cetate din Kars, își întindea cu pumnul sîngele de pe obrajii bucălați și căta buimac la cipilica de lînă, făcută ferfeniță, pe care o ținea în mînă.

— Bine, da cum așa... îngăima el. Doamne iartă-mă... E cipilica lui cea sură, sărmanul de el...

După ce se mai dezmetici, putu să povestească mai cu șir cele petrecute soldaților grămădiți în jurul lui :

— Tunarul nostru Pancio a sărit în aer. Pe crucea mea... Am fost împreună pînă-n sat, după slănină, da n-am găsit nici de leac. Ei, dacă nu e, nu e. Golim noi o ploscă de vin și o luăm agale înapoi. Mergeam frumos, cuminte, vorbind despre cum e acasă. Uitai să vă spui că Pancio ducea în cîrcă un sac plin cu grenade și dinamită — zicea, bietul, că le ia acasă, să-i facă harcea-parcea pe burjui. Acuma, dacă n-am găsit slăninuță, poate dibuim pe undeva niscaiva cîrnăciori, că ne pălise o foame... Da ghinionul, ghi-

nion... În drum, mai dăm noi gata o ploscuță, de eram așa, cu chef, nu răzbiți. Și tot sfătuind între noi ca doi oameni la locul lor, fără să ne legăm de cineva și fără să fim puși pe tăraboi, ajungem la gară. Cînd colo, ce să vezi : vagonul nostru ia-l de unde nu-i. Alergăm noi încolo și încoace. ce mai, nu e ! Pancio pufnește : „Ăștia și-au bătut joc de noi ! Uite vagonul — nu e vagonul !“ „Curat bătaie de joc ! zic. Hai la impiegatul de serviciu, să stăm cu el de vorbă — liniștit, frumos.“ Întrebăm în dreapta și-n stînga cum dăm de impiegat și ajungem — Doamne ferește ! — chiar acolea unde stau acum. Deodată ne pomenim că sare un zurbagiu cu gura la noi : „Ce stați în drum, bă ?“ și-l pocnește pe fîrtatul meu cu ceainicul peste ghebul din spate. Pancio, care știți ce-avea acolo, începe să fîsîie și... a făcut explozie... Numai cipilica asta a rămas de el. Și ce grozav flăcău era — Doamne, Doamne ! Mi-aduc aminte, acasă, în sat, cînd ieșeam noi doi pe uliță și cînd prindeam a zice înfrățit din două armonici, ehei !

În jur — exclamații de mirare, de părere de rău, sudălmi. Cipilica aia cazonă, năclăită de sînge și cu smocuri de păr roșcovan lipite de ea, trecea din mînă în mînă.

În munți, puștile și tunurile amuțiră.

În cîntec și în sunet de tamburine, cazacii se întorceau de la luptă. Căciuli mari, căptușite cu blană de cîine, cușme kurde, chipuri aspre, arse de vînt, șiraguri de dinți zdraveni, ochi care mai scăpărau încă de încordare și focul luptei.

De la luptă voinicească
Se întorn cazacii-acasă !
Hei, hei, de la luptă
Se întorn cazacii-acasă...

Aduceau cu ei cai tătărești, gingași ca zorii. Prizonieri nu aveau, fiindcă în drum îi trecuseră pe toți prin sabie. Soldații îi întîmpinară cu o furtună de urale.

Eşaloanele care aveau locomotive se smulseră din loc şi, zăngănindu-şi fierăria, porniră în goană spre soare-răsare. Eşaloanele fără locomotive rămaseră să flămînzească în gara devastată.

La Baladjarî, linia blocată.

Aici se strînseseră ca lăcustele vreo sută de mii de oameni, arătînd ca nişte cerşetori, din diferite unităţi şi gubernii. Locomotivele erau pe sponci, drumurile — primejdioase, totuşi ţineau musai să plece. În vagoane, înfăşuraţi în burci şi cojoace, dormeau sau leneveau cazaci şi turkmeni smoliţi de soarele darnic al Mesopotamiei. Caii lor se înecaseră în nisipuri, pieriseră în lupte şi tot ce le rămăsese de la ei erau căpestrele, frîiele şi fălcelele şeilor. În jurul focurilor îşi uscau ţoalele sau moţăiau soldaţii din corpul expediţionar al generalului Baratov. În cei trei ani negri şi nesfîrşit de lungi, ei bătuseră toate drumurile şi cărările de la Caucaz pînă la poziţiile Mosul-Djal şi înapoi. În timpul acestor marşuri, unii nici nu văzuseră pîine adevărată, cît despre apa bună şi curată de băut îi uitaseră şi gustul. Gingiile mîncate de scorbut le zemuiau ca de coptură, malaria tropicală le răsucea ciolanele zdravene de mujici, buboaiele şi tot felul de spuzeli le mîncau pielea scorojită de arşiţă... Rămăseseră de pomină pentru ei noroaiele de netrecut ale Urmiului, colţuroasele stînci ale Kurdistanului, nisipurile adînci ale Şarifhanului !... Tot amintiri depănate mocnit şi în silă. Flăcările smulgeau din întuneric cînd ferecătura unui pat de armă, cînd cîrjele de bambus ale vreunui rănit, cînd o pereche de ochi cu căutătura sălbatecă şi ca încrustaţi pe faţa omului suptă de foame.

Prin eşaloane hohoteau şi se tînguiau armonici, răsunau cîntece pline de foc. Printre linii îi mai ardeau cîte o rusească sau căzăcească ce aveau darul să trezească o bucurie înfrigurată în ochi şi să mai înseninеze chipurile tăbăcite de soare şi de ger. Tropăiau, chiuiau, îşi pocneau palmele bătucite ca să-şi amăgească dorul, foamea, frica, deznădejdea...

În zare, orașul Baku își licărea luminile mașcate, vii. Celor din Baladjarî le era frig, foame și urît. Se duceau, pîlcuri, la oraș, dar nici acolo nu se găsea pîine.

Un vînt năprasnic bătea dinspre mare și se năpustea cu geamăt lugubru asupra munților.

Din oraș, veneau și ziua și noaptea, în trăsuri și mașini, agitatori trimiși de toate partidele.

Soldații îi ascultau pe toți cu luare aminte, dar ciuleau urechea mai mult ca să dibuiască în valul de elocință presărată cu invective vreo veste din patrie : în Rusia au răsturnat Constituanta : în Rusia mujicimea le dă la cap moșierilor ; în Rusia își dispută cu îndîrjire puterea două tabere — bolșevicii și burghezia ; în Caucaz, oamenii strigă „Jos ghiaurii", în părțile cecenilor tot bogătanul și tot haraminul își are partidul lui, și toți se măcelăresc între ei, ingușii au ridicat steag alb în semn de supunere, iar Daghestanul se predă Islamului și Turciei...

Locomotivele răcniră scurt. Fără a sta să mai asculte sfîrșitul unei lungi rezoluții de sprijinire a bolșevicilor, soldații se risipiră ca potîrnichile, strigînd din fugă : „E bine ! Așa e ! Jos războiul !"

Trenurile se desprindeau din ghemul de garnituri și țîșneau în cîmp deschis. De la ultimul vagon pînă la locomotivă era întinsă o frînghie cu un clopot la capăt. Se dormea iepurește. La cea mai mică alarmă, se porneau toate dintr-odată : clopotele, împușcăturile, sirenele locomotivelor. Respingeau atacul și goneau mai departe.

În zgomotul roților
perindarea gărilor
haltelor
fețelor
zilelor
nopților...

Umpleau gările de o larmă veselă, de ziceai că toată oastea asta s-a îmbătat.

— Care regiment ?

— Cinşpe infanterie. Da matale ?
— Doi zaporojan.
— Acasă ?
— Îhî.
— Din ce staniţă ?
— Platnirovskaia.
— Iar noi, tăicuţă, sîntem chiar din Rusia. Gubernia Kursk, judeţul Graivoron... Ne ducem să-i zobim pe burjui.
— Doamne ajută.
În stînga se zbîrleau munţii Daghestanului, iar în dreapta, cît zarea, îşi unduia coamele albastre Caspica...
La Hasav-Iurta le ieşiră în întîmpinare nişte săteni. Împleticindu-se în tohoarce, alergau de-a lungul trenului văicărindu-se cît îi ţinea gura :
— Scapă-ne, frăţie ! Nu ne lăsaţi !
— Da ce-aţi păţit ?
— Nu mai putem îndura de ceceni. Ne pradă, ne omoară.
Numaidecît făcură miting şi hotărîră să le vină într-ajutor. Toate astea se petreceau în puterea nopţii. Fără să descarce tunurile de pe platforme, slobozira cîteva obuze în direcţia munţilor. O ceată de voluntari năvăli în aulul din apropierea liniei ferate. Aulul arde, trosneşte, ţîşnesc jerbe de scîntei, nevestele şi copilaşii bocesc, cecenii trag, nu se lasă, pînă la ultimul om.
Se învîrtiră cu ţăranii, dîndu-le arme pe grăunţe şi plecară mai departe.

Trupul mătăhălos al sobei era încins la roşu. Pe pereţii afumaţi ai vagonului jucau învăpăieri fierbinţi. Oamenii dormeau, unii ghemuiţi pe podea, alţii de-a-n picioarele, care cum se pricepuse să-şi chiverniseasscă puţinul loc. Toropit de căldură şi de lărmuirea monotonă a roţilor, Maxim dormea pe laviţa de sus, cu sacii în braţe. Avu un vis. Se făcea că e la arie. Bătrînul cadenţat, treierătoarea înghite lacom snop după snop ; boabele se scurg susuind în ţuhali ; prin pulberea amăruie de pe arie, ţinînd un snop în braţe, plutește Marfa ; soarele arde, Maxim simte în întreaga

lui ființă un geamăt și un tremur care îl pătrunde pînă în fundul rărunchilor...

Către ziuă, trenul se smulse îmbrățișării de piatră a Caucazului, încet-încet munții se trăgeau în urmă, iar în față se așternu, clăbucită de nea, stepa Mozdokului...

Uu-uu
uu
u
uuu...

— Scăparăm de blestem. Uite-o, Rusia !

Iureș de zile burzuluite.

Foc... Fum.. Colbăraie...

Cu cît se depărtau de front, cu atît își făceau mai rău de cap. În gările devastate își încălzeau singuri cazanele cu apă pentru ceai, singuri sunau plecarea, expediind fără zăbavă toate trenurile în toate direcțiile : mînă !

Pe distanța Hasav-Iurt — Mozdok — Groznîi, linia era demontată în mai multe locuri. De-a lungul terasamentului, ca niște jucării stricate în fel și chip, zăceau trîntite pe o parte, cu roțile în sus, ori așezate în cap, locomotive, vagoane, cisterne. Pe urmele echipelor volante și ale unităților de geniu trimise să repare linia, se furișau ca niște șacali bande de pleșcari care desfăceau din nou șinele și aruncau cît colo traversele. Locomotivele cînd goneau nebunește, fără să încetinească la cotituri și la coborîșuri — iar vagoanele se smuceau în lături și soldații se izbeau de pereți, cădeau de pe acoperișuri și tampoane, — cînd se opinteau gîfîind din răsputeri, abia-abia să tîrască niște garnituri kilometrice, împotmolindu-se adesea și pentru multe ceasuri în troiene nalte pînă la brîu. Unele unități căzăcești înaintau călare ; altele, în formație de marș, luînd toate măsurile de prevedere ; unii o porneau pe linia ferată trăgînd după ei vagoanele goale, sperînd să facă rost undeva de o locomotivă. Aceștia erau în cea mai mare parte din Siberia, ori din guberniile centrale și nordice. Își fă-

ceau pe bună dreptate socoteala că de mers cu trenul tot trebuie să meargă şi că un vagon nu se lasă din mînă.

Nopţile, cerul era luminat de o pălălaie înfricoşătoare ce răzbătea prin vălătuci de fum negru : ardeau încă din vară sondele de petrol de la Groznîi.

Pe tot cuprinsul Caucazului se încingea aprig războiul de clasă, naţional şi de castă. Fuseseră dezgropate obidele vechi peste care crescuse de mult iarba uitării. Mîna nemîncatului se întindea spre beregata ghiftuitului. Pe drumeagurile şi potecile munţilor se încropeau pîlcuri de călăreţi. Terekul, Osetia, Inguşetia, Cecenia, Karaciai, Kabarda Mare şi Kabarda Mică erau perdeluite de fumul bătăliilor în care scăpărau focuri, săbii şi junghere — fumul unui cumplit pîrjol al urii şi cruzimii. Se înfierbîntaseră binişor şi stanițele, care se uitau chiondîrîş spre oraş şi străşniceau cu săbiile pe muntenii cu care odată, demult, se avuseseră rău.

În aule se ţineau lanţ mitingurile furtunoase.

În gări, bazaruri şi pieţe, călăreţii din Divizia sălbatică, întorşi de pe front, zbierau cu mîna pe prăselele pumnalului :

— Ţar curva ! Ţar nu trebe, pămînt trebe !... Cazac curva ! Cazac nu trebe, război trebe ! Pămînt a noastră e, apa a noastră e, Caucaz a noastră e...

Şi din nou, întocmai ca în vremurile de demult, stanițele îşi trimiteau la păşunat turmele şi cirezile sub străjuirea unei liote de cazaci înarmaţi, puneau posturi de pază pe măguri şi în dreptul vadurilor, iar muntenii prinşi pe pămînturile cazacilor erau căsăpiţi pe loc şi cîteodată tîrîţi cu funia de gît pînă în marginea ocinei căzăceşti, unde îi sminteau în bătăi şi, înainte să-i lase să plece, mai mult morţi decît vii, îi dăscăleau :

— Mă, roade-zgîrci ! Bagă bine la glagorie şi s-o spui la copii şi la copiii copiilor tăi. Ăsta-i hotarul. Dacă mai pui piciorul pe pămîntul meu, ţi-l tai, Paştele cui te-a fătat ! 'ţeles ?

Karaulov, locțiitor de ataman al oastei căzăcești de pe Terek, deputat în Duma de stat, lansă următorul cuvînt de ordine :

— Cazacii și caucazienii din munți sînt frați. Ei sînt stăpînii Caucazului. Să mătrășim cu biciușca de pe pămîntul caucazian mujicimea și golănimea de la orașe.

Soldații întorși de pe front dădură peste Karaulov în gara Prohladnaia („Ce-i cu locomotiva aia înhămată la un singur vagon ! ?"). Înjurături, vorbe.

— Păi de ce, don'ataman, îi oblojești pe cazaci, că doară burjuii își sparg bojocii pentru țar. La noi, ăștia, mujicii, nu se gîndește nimeni ?

— Țîbî de-aici, diavolilor ! îi repezi un zdrahon de cazac moțat, ordonanța atamanului. Nu faceți gălăgie. Înălțimea-sa doarme.

Soldații, parcă nici n-ar fi vorbit cu ei. Dimpotrivă, se porniră să țipe și mai dihai :

— Să ne spuie nouă don'ataman, de ce bagă zîzanie între asiatici și ruși, între cazaci și muncitori, între țărănime și căzăcime ? Cînd o să se sfîrșească ticăloșiile astea ?

În clipa aceea apăru într-un suflet un alt cazac. Fluturînd în mînă un multicolor mănunchi de depeșe, aruncă din fugă mecanicului : „Dă-i drumul !", și se făcu nevăzut în vagon.

Locomotiva șuieră și pufăi a plecare, dar soldații stăteau zid de-a curmezișul liniei. Nici gînd să facă loc.

— Și la ce să se preumble don'ataman singur-singurel cu o locomotivă, iar noi să nu putem pleca unde avem zor ? La ce domnia lui și alți învîrtiți din spatele frontului să puie pe ei șunci și osînză, iar nouă, de chin și de foame, să ne curgă și ultima pielicică de pe oase ?

Tîrșindu-și piciorul rănit, un invalid își croi drum printre oameni, ridică cîrja și începu să izbească cu sete în peretele lăcuit al vagonului. Chipul lui scofîlcit era schimonosit de furie.

— Ieși de acolo, bestie ! Ieși, curva dracului !

— Ieși ! strigară și ceilalți. Ieși, să plecăm noi !

La o fereastră apăru atamanul. Arăta adormit şi ursuz. Un timp privi în tăcere la soldăţimea ce se agita furioasă, apoi întoarse capul pe jumătate şi aruncă ordonanţelor o poruncă.

— Mitralieră ! făcu invalidul ca din gură de şarpe şi, sprijinindu-se în cîrjă, o şterse şontîc de acolo.

Într-adevăr, mulţi văzură ivindu-se prin fereastră ţeava unei mitraliere... Atunci, soldaţii — toţi cîţi se aflau în gară — îşi smulseră ca un singur om armele pe care le purtau în bandulieră şi traseră foc după foc în vagonul albastru. Aşa a avut parte de moarte atamanul Karaulov. Şi iată-l azvîrlit pe peron, laolaltă cu ordonanţele. Soldaţii se buluciră în vagonul ciuruit, iar care nu încăpu înăuntru se cocoţă pe acoperiş. Un cazac tinerel apăru sus, pe locomotivă, şi dă-i cuvîntare :

— Domnilor soldaţi... Şi dumneavoastră, şi nouă, ni s-a urît cu războiul... Voi aţi şters-o de pe front şi regimentul unu al nostru din Piatigorsk s-a cărăbănit şi el pînă la ultimul om. Ticăloşi sînt şi generalii voştri, şi atamanii noştri, şi comisarii de la oraşe. Nu vor să ne audă păsul, nu vor să ne usuce lacrimile. De azi n-o să mai vadă de la noi în vecii vecilor supunere şi închinare ! Ei umblă cu tot dinadinsul să ne învrăjbească, le crapă măseaua să îmbibe pămîntul cu sîngele poporului. N-o să le meargă ! Ei sînt puţini, noi sîntem mulţi ! Să le smulgem epoleţii şi decoraţiile, să le facem de petrecanie la toţi şi să ne ducem pe la căşile noastre să plugărim, să bem şi să ne drăgostim muierile

Atare vorbe le merseră tuturor la inimă şi soldaţii şi cazacii se legară fraţi.

...La cîţiva paşi dădeau tîrcoale hoţeşti în jurul platformelor cu tunuri nişte kabardini cu cuşme înalte şi cu gîrbaciurile în mînă. Strecurau priviri temătoare în ţevile lustruite ale tunurilor, pipăiau cu nesiguranţă de ageamii chiulasele, afeturile, scuturile.

— Rus, vinde ?

— Ia-l.

— Cît ?
— Cît poţi duce.
— De ce rîde de mine ?

Kabardinii se ghemuiau roată pe vine şi ţineau sfat, mormăind ceva de-a valma şi plescăind din limbă. Apoi mai cercetau o dată tunurile, vrînd să se dumirească mai bine.

— Soldat, tunul tragem ? Bomba estem ?

— E gata încărcat. Stai colea să văd dacă-ţi nimeresc căpăţîna.

— La mine căpăţîn una, păcat căpăţîn meu. Trage colo, la munte.

— Ia te uită, drace, pricepi, va să zică !
— Vinde tun ?
— Păi ce să faci tu cu el ?

— Trebe tun, tare trebe. Inguşi parşiv, ceceni parşiv, adîghe parşiv, natuhai parşiv... Ehehe, mult parşiv şi colo, şi colo. Vinde tun, razboi facem.

— Ia-l.
— Cît ?
— O rublă chilo.
— De ce rîde de mine ?

Se tîrguiră aşa pînă la căderea întunericului... Noaptea, artileriştii cărară în vagoane miei cu picioarele legate şi rotocoale mari de brînză de oaie. Apoi numărară şi împărţiră, nu fără ciondăneală, arginţii de pe vremea ţarului. În răstimp, kabardinii dădeau jos tunurile, coborîndu-le uşurel, pe braţe, ca să facă cît mai puţin zgomot şi înhămau la ele caii lor puternici. Tunurile se urneau încet, huruind din scuturi, iar puţin mai încolo porneau în goană spre munţi şi se mistuiau ca luate de vînt în întunericul nopţii

Maxim dădu o raită să audă ce mai spune lumea şi se întoarse în vagon. Se uită la bagaje — sacul cu efecte dispăruse. Îl rămăsese numai urna cu voturile soldaţilor.

— Fir-ar să fie ! se necăji Maxim. Zău dacă mai au pic de omenie. De sub nas te fură.

— Omenie ! mormăi un rezervist, mestecînd cu șart o bucată de slănină. Alaltăieri, lîngă Derbent, nici nu și-au ridicat răniții.

Maxim se lăsă amărît pe urnă.

— Rușine ! Așa o s-ajungem să ne furăm și căciulile din cap. Cu o libertate ca asta, care nu ne cinstește și nici nu ne priește, o să ne pomenim în partidul țigănesc.

— Că bine zici, îi dădu dreptate rezervistul, și trase cu ochiul spre urnă. Ce ai acolo ?

— Glasuri.

— Ce-e-e ? !

— Voturile soldaților.

— Aha... Mda, dom'le, strașnic hambarul nostru... De șapte ani grîne ioc, dară porcii tot mai scurmă.

— Strașnic, și nu prea...

— Eu gîndeam că faci niscaiva negustorie. Și la ce-ți folosesc voturile astea ?

— Sînt deputat. Trebuie să le duc la Constituantă.

— Te trezișI cam tîrziu, nenișorule. N-ai auzit ce spunea la Groznîi năsosul ăla ? Constituanta s-a dus. Ducă-se învîrtindu-se. De acum încolo, în toată Rusia bolșevicii-s călare, și ăștia, frate, oho... O să-ți găsești beleaua cu ei c-ai întins-o din tranșee. Nu se sperie ei de mustăcioarele tale roșcovane.

— Tacă-ți fleanca ! izbucni înfometatul Maxim, pironind cu ură mutra lucioasă de slănină a rezervistului. Îi bag eu și pe bolșevici, și pe menșevici, ba și pe tine, ca să știi ! Mie să nu-mi spui de tranșee. Pe mine m-a trimis regimentul. Oamenii mi-au încredințat voturile lor, și eu o să le predau acolo unde trebuie, așa cum se cuvine.

Rezervistul dădu înapoi.

— Ce, mă, ai turbat ? Eu... ce mă privește pe mine...

Pe bănci
horrr...
Sub bănci
horrr...

Într-un colț întunecos, un glas vesel comandă :

— Baterie, foc !

Și dă-i, și dă-i.

— Mai deschideți dracului ușa, că ne sufocăm.

Mormăind o rugăciune, rezervistul se cuibări pe locul lui, pregătindu-se de somn. Curînd tot vagonul se puse pe sforăit, cu șuierături și horăituri. La o stație, Maxim lăsă în vagon un tînăr cu armonică : flăcăul se legă să le cînte fără vreo răsplată pînă la Armavir.

— Ia zi ceva, îl îndemnă Maxim, așezîndu-se mai bine pe bancă. Cît am fost flăcău, am cîntat și eu — aveam o saratoveancă * la trei rînduri, cu clopoței... Dacă o auzeai, dădeai și haina de pe tine.

Tînărul scoase armonica — o vechitură de livneancă ** roasă pe la colțuri și pe care o purta legată într-o față de masă — își potrivi cureaua pe după umăr și întinse larg burduful, risipind puhoi de triluri răsunătoare.

Soba se răcise. Frigul și armonica tulburau somnul oamenilor. Hîcîind, tușind, căscînd se ridicau într-o rînă sau în capul oaselor, își răsuceau cîte o țigară și ascultau cu vădită plăcere. Armonica le spuse povestea atamanului Stenka Razin, le istorisi despre viața amară a edecarilor. După ce luă la rînd toate jocurile și valsurile pe care le știa, toate cîntecele pe care și le amintea, flăcăul puse armonica la o parte și văzu de sobă. Nu trecu mult și prin fumul rece, vinețiu, țîșni o flacără. Focul începu să duduie în burlane, topind tăcerea. Un scundac de majur, pistruiat și înțepat la vorbă, îi strigă cîntărețului din armonică :

— Mă, tu, șapcă din șapte foale și-o copcă, de unde ești ?

— Eu ? Din Armavir.

— Care va să zică, mătăluță cînți ca să se veselească norodul.

---

* Armonică făcută de meșterii din orașul Saratov.

** Armonică cu un singur rînd de clape, făcute de meșterii din orașul Livnî.

— Păi, viață de zugrav : o zi muncești, o săptămînă usuci.

— Da tu, pe unde-ai fost... și își încheie vorba cu niște măscări pișcătoare.

Cineva rîse, dar flăcăul i-o întoarse pe loc.

— De te crezi așa dibaci, bagă mîna în nădragi, prinde-un păduche de cap și îndeasă-l în protap, și mi-l ții tot într-o doară, pînă-o croncăni vreo cioară.

După un nou schimb de șfichiuiri usturătoare, majurul, care pesemne că ajunsese la fundul sacului se lăsă păgubaș.

Flăcăul își rezemă armonica de un genunchi și, prefirînd ușurel clapele, dădu să povestească cum a petrecut la nunta soră-si, de unde tocmai se întorcea. Dar glasuri în care se simțea invidia și o tainică obidă îi curmară vorba :

— Chiar c-a meritat să luptăm acolo unde-am luptat...

— Noi la război, iar ăștia se înfruptă din toate...

Înveselit de amintirile-i plăcute, flăcăul își ridică poala podiovcăi și lovi voinicește dușumeaua cu cizma roasă, de lac, arătînd prin întreaga lui înfățișare că ar porni să joace și aici, acum.

— Ascultați ce vă spui, oameni buni : anii trec, anii zboară, de nu bei, de nu iubești, ehei, ce rău o să-ți pară ! Praf și pulbere i-am făcut pe toți flăcăii de-acolo, ăi ce se grozăveau că țin la joc. Uite, îmi furnică și acum în călcîie... Tînăr sînt, fără nevastă sînt, uzina s-a închis — ce altă treabă am decît să petrec și să scotocesc munții și văile cu arma în mînă !

— De ce n-ai venit în Turcia ? Acolo aveai unde scotoci.

— Ce-am eu cu turcii ? Eu umblu după ăia de-s contra. Cum găbjesc pe cîte unul, poc ! și gata. Iacă trei luni de cînd ne tot dau de lucru.

— Cine zici, măi feciorule, că vă dă de lucru ?

— Păi, căzăcimea, ofițerimea... Ba pornesc o răscoală — trăiască contrarevoluția ! — ba se pun în grevă, și-atunci nici un firicel de grăunte nu mai

pleacă din staniță la oraș ; da-i vorba că nici noi n-avem chef să crăpăm așa, prostește.

— Zi așa, ești din gărzile roșii ?

— Da, chiar așa.

— Ia spune, ce hram purtați voi, ce urmăriți ? Zvonuri am auzit noi destule de cînd tot umblăm, numai că nu ne-am dumirit...

— E simplu. Sîntem pentru soviete și pentru bolșevici... Programul nostru, tovarăși, e cel mai just, mai radical...

— Aha...

— Așa va să zică...

— Da' cîtă pîine vă dă ?

— Smîntîna, dulcețurile și tot ce-i pe lume e-al nostru... Tovarășul Lenin chiar a și spus : jefuiește-i pe jefuitori, bagă-i în mormînt pe rechinii clasei burgheze. Asta-i !... Pîine primim opt sute de grame de căciulă, zahăr o sută de grame, un borcan de conserve, iar solda e deopotrivă pentru toți — de ești comandant sau oștaș primești aceeași soldă și aceeași cinstire.

Un soldat vîrstnic, cu fața lătăreață și ciuruită de vărsat, se apropie de el și, mai mai să-i vîre în ochi degetele răschirate, îi spuse sfătos :

— Nu după program trebuie să trăiască omul, ci după dreptate...

Încet-încet intrară și ceilalți în vorbă. Nu puteau cădea la învoire care partid e cel mai bun. Uni voiau un partid care să îngăduie omului de rînd să ridice ochii ; alți, că întîi și întîi trebuie să înveți să umbli pe pămîntul ăsta ; în sfîrșit, alții nu aveau nevoie nici de partid, nici de altceva, atîta doar să se vadă ajunși acasă, să-și strîngă copilașii la piept și să se prăpăstuiască peste femeia pe care o ținea cu cununie... Unii strigau una, alții alta, iar flăcăul cu armonica o ținea tot pe-a lui.

— Toate partidele, zicea, s-au prins în hora revoluției, numai că fiecare vrea să joace în legea lui, așa cum vrea el... Împuțiții ăia de eseri, nimic de zis, sînt un partid bun ; nici scîrbele de menșevici nu-s de lepădat ; da tot dracii de bolșevici sînt mai buni...

Eserii și menșevicii una știu și una trăncănesc : „Cătinel, tovarăși, cătinel !“ Iar noi, odată hăulim din adîncul băierilor : „Dă-i bătaie, bagă-n viteză !“ Strigarea asta a noastră a trecut ca un bici de foc peste întreaga Rusie — muncitorul a sărit să dea la cap burgheziei, țăranul să răsluiască moșierimea, iar voi... voi ați spart frontul și ați întins-o acasă... Partidul nostru bolșevic, tovarăși, e-o bogăție de partid. Partid unde nu găsești un borțos nici de leac ; partid fără abțibilduri, partid al muncitorilor, soldaților și al celor mai săraci țărani. Vă chem, tovarăși...

— În spatele frontului, toți faceți pe eroii ! țipă pițigăiat majurul cel colțos, isprăvind cu strănutatul după o priză de tabac. V-ați băgat prin fabrici și uzine ca vrăbiile în zmeuriș și cirip-cirip : „Război pînă la victorie !“. În ăști trei ani ați cîștigat cu ghiotura, lucrînd pentru front. Iar acum, că vă vine la socoteală, ați cîrmit-o : „Tovarăși în sus, tovarăși în jos“... Da cînd ne frigea pe noi gerul în văgăunile și în munții Kurdistanului, voi unde erați ? Da cînd ne secera scorbutul și exantematicul, voi unde erați ? Ne-ați auzit vaietele ? Ne-ați văzut lacrimile ?

— Să nu ne vărsăm veninul unii pe alții, se amestecă în vorbă Maxim. Trăim niște timpuri...

— Oho ! Și încă ce timpuri ! sări flăcăul cu armonica. Poporul a prins suflet. Fiecare a simțit puterea ce mustește în el. Ieri, ați fost voi pe front, azi, sîntem noi. Voi v-ați vărsat sîngele acolo, da și mai mult o să curgă dintr-al nostru : front e în tot orașul, în tot satul ; de prin toate găurile, de prin toate crăpăturile scoate nasul contrarevoluția... Pe voi v-a mînat cu ciomagul pe front, iar la noi la uzină juma din muncitori, ba și mai mulți, s-au înscris voluntari și drept de la miting, hăulind, au plecat la luptă. Au mai venit și alții în detașamentul nostru, numai că mulți de-alde ăia de prin mahalale au făcut-o nu pentru idee, ci cu gîndul la jaf... Ei, un ceas bun și

ocupăm prima staniţă. S-a iscat o hărmălaie ! Împuşcături, bocete — sătenii ziceau că-i sfîrşitul lumii — tot norodul aleargă, o vacă a crăpat de spaimă... Întîi şi întîi ne apucăm să confiscăm armele şi să facem percheziţii. Taman atunci Krîlenko dăduse decretul să fie împuşcaţi ăia cu mîna lungă. Am pus la gard pe un şmecher de ăsta. S-a rugat să i se dea ultimul cuvînt. I-au dat. Degeaba, de frică n-a putut scoate o vorbă. L-au împuşcat. După aia, percheziţiile s-au făcut cinstit, nimeni n-a mai încercat să şparlească ceva. Înnoptăm în staniţă, iar dimineaţa primim ordin : „Scoateţi bateria, retrăgeţi-vă pe poziţii dinainte pregătite". Bucuroşi, ne luăm calabalîcul şi ne retragem. Pînă seara, doi dintre ai noştri s-au curăţat — au mîncat pîine cu stricnină, spuneau doctorii. Cu pîinea aia ne-au ospătat cazacii. Ticăloşii...

— Iară ! oftă unul. Prea o tot ţinem într-un război şi nu se mai isprăveşte... Şi zi, taică, nu te-apucă groaza cînd rus pe rus...

— E drept că la început ţi-e nu ştiu cum, vorbi tînărul din garda roşie, da pe urmă şi mai cu seamă la mînie, nimica nu mai simţi... Pe cazaci e greu să-i dovedeşti, ăştia-s deprinşi cu armele de cînd le-au ieşit dinţii, pe cînd ai noştri, afumătura din fabrici şi uzine, îşi pun nădejdea mai mult în pumni. Uite, lîngă staniţa Otvajnaia ne-a atacat o sotnie de cazaci, da nu erau pe cai. Noi stăm pitulaţi în tranşee şi tragem. Cazacii dau buzna înainte fără să se aplece măcar. Noi tragem, tragem de zor. Ei, nimic. Năduşeala curgea şiroaie pe noi, tragem şi tragem, ce folos, că uite-i la cîţiva paşi, strigă „ura" şi-şi învîrt săbiile deasupra capului. E lată, ce mai încolo şi încoace ! Cînd vedem noi aşa, sărim afară din tranşee, apucăm puştile de ţevile încinse, ne repezim la ei şi croieşte-i cu paturile peste moţuri... Dintre ai noştri, au rănit şase, iar pe lăcătuşul Kolka Muhin l-au hăcuit cu săbiile. Da şi noi le-am arătat, de ne-or fi ţinînd minte şi azi.

Soldaţii se înghesuiră în jurul flăcăului, năpădindu-l cu întrebări despre Rusia : dacă se mai poate

ajunge cu trenul în cutare ori cutare gubernie, unde și de la cine o să primească ce n-au primit din soldă, cine îi dezarmează pe soldații veniți de pe front și de ce ?

— Noi îi dezarmăm.

Vociferări, înjurături.

— Ete-te... Da ce, voi ne-ați înarmat ?

— Și mă rog, cu ce drept îmi iei tu arma mie, care poate vreau și eu să mă bat cu burjuii ? Eu care...

— Domol, oameni buni. Stați puțin să vă lămuresc... Armele le împărțim trupelor noastre revoluționare și le trimitem, o dată cu salutul nostru, pe frontul Rostovului. Pe Don au ridicat capul împotriva revoluției generali, ofițeri, iuncheri. Pe Don e război în toată legea. Dacă n-o să ne predați nouă armele, oricum, mai încolo, prin părțile Kubanului, o să vă dezarmeze colonelul Filimonov.

— Las' că-i luăm noi piuitul ! De unde mai răsări și ăsta ? Că doar am dat destui de-a dura.

— Totul e simplu ca bună ziua : la noi e puterea sovietelor, iar la cazaci, puterea cadeților... Ținuturile Donului, Kubanului și Terekului nu-i recunosc pe bolșevici... La noi sînt sovdepuri — soviete de deputați — iar la ei, cercul căzăcesc și Rada independentă. Ei tremură pe grămăjoara lor de rahat, iar noi strigăm : „Toată Rusia e a noastră..." Filimonov e marele ataman al oastei căzăcești din Kuban. El vrea să unească cercul căzăcesc cu Rada din Kuban, iar ăștia duc nu știu ce tratative cu Rada ucraineană. Noi însă nu vom îngădui în ruptul capului mustăria asta... Așa că, odată și odată, tot o să ne luăm în colți cu ei. De pe acum, chit că nimic nu se petrece la lumină, sînt lupte peste tot : în Taman, în Kuban, pe Don... Voi cum vorbiți cu ăi mari ?

— Cu „domnule", răspunseră soldații în cor.

— S-a zis cu domnii... Potrivit decretului trebuie să vă spuneți între voi „tovarășe".

— Domnule... tovarășe... nouă ne e totuna, numai de ne-ar plăti ce mai avem de primit din soldă și ne-ar da ceva pîine pentru drum...

Maxim ciocăni cu degetul îndoit în urna cu voturile și întrebă :

— Și noi, ce, geaba am votat ?

— Geaba, neamule.

— Cum așa ?... Un regiment întreg de oameni nu poate să se păcălească !

— Toată Rusia s-a păcălit, frăție... De mult trebuia...

Nechezatul locomotivei puse capăt discuției. Ușile vagoanelor se deschiseră în întîmpinarea orașului.

Deasupra acoperișurilor explodau șrapnele, undeva, aproape de tot, prinseră a melița niște mitraliere : de pe malul înalt, din cealaltă parte a Kubanului, cazacii răsculați din stanița Procinookopskaia trăgeau asupra orașului.

Pe peron umblau de colo-colo luptători din gărzile roșii îmbrăcați civil și înarmați pînă-n dinți.

Trenul intră încet în gară.

Șir de vagoane prăfuite și afumate, scîrțîind din coaste deșelate, zăngănind din lanțuri și din fierăria șubrezită... Părea că se arată un convoi de ocnași, osteniți de moarte după o lungă etapă. Cîțiva soldați săriră din mers și, bălăbănindu-și gamelele în mînă, se repeziră după apă fiartă pentru ceai.

— Grenade ! Grenade ! răcni unu din gărzile roșii cînd văzu gamelele și — ia-o la sănătoasa ! Ceilalți îi urmară pilda, lepădîndu-și din fugă armele și centiroanele. În urma lor, un val de rîsete zgudui peronul. Fugarii se întorceau cu nasul în pămînt, căutîndu-și armele, cartușierele, galoșii.

Comandantul gării, cu mantaua descheiată și cu un pistol în mînă, țîșni afară pe o ușă să primească eșalonul.

— Vă salut, zbieră el atît de tare, încît se aprinse la față, în numele... în numele Sovietului de deputați ai muncitorilor, soldaților și țăranilor din Armavir... Eroi ai Erzerumului... Apărători ai patriei noastre scumpe... Jos epoleții ! Predați armele !

De cenușii mantale
gara e cenușie
Hai, Rusie !

Șuierături, strigăte :
— Jos epoleții !
— Depune armele !
— Epoleți și galoane, ia și-azvîrle sub vagoane !

Stîlpii, gardurile, zidurile nu se vedeau de afișe, decrete și apeluri către oamenii muncii din lumea întreagă :

T u t u r o r

Citește și ascultă
Toate însemnele gradelor se desființează.
Orice titulatură se suprimă.

Decorațiile se anulează.
Organizațiile ofițerești se dizolvă.
Ordonanțe nu mai există.
În gărzile roșii se introduce sistemul electiv.
Pace colibelor ! Război palatelor !
T o v a r ă ș i !

Peste munții de cadavre ale fraților noștri,
Peste rîuri de lacrimi și sînge.
Peste ruinele orașelor și satelor,
să dăm mîna, tovarăși !

Baionetele în pămînt !
Lovește în împărați !
Lovește în regi !
Smulge-le coroana și capul !
Proletari din toate țările, uniți-vă !

Noii veniți se apucară să-și taie epoleții și galoanele, ce-i drept, mulți cu părere de rău : ăla e sergent, ălălalt plutonier major, altul are decorații — fiecare visase să apară în fața celor de acasă într-o ținută cît mai impunătoare.

Cazacii rămaseră în vagoane şi nu voiau să predea armele. Gărzile roşii, printre care se amestecară şi soldaţi dintre cei care înţelegeau situaţia, instalară pe pod mitraliere şi le dădură ultimatum cazacilor : „Predaţi armele".

Deodată, alarmă :
urlă sirenele lumea aleargă
cazacii şoväie
şi se predau

Dinspre oraş se auzea : „Ura ! Ur-ra !" De undeva erau aduşi pe mantale răniţi.

— Ei ? Cum e ?

— I-am azvîrlit îndărăt.

— Pierderi ?

— A fost o bătălie ca pe frontul turcesc, cu tunuri, cu mitraliere, trei zile şi trei nopţi fără răgaz. Arză-i-ar focul de blestemaţi !

Maxim o porni să facă rost de pîine.

Magaziile manutanţei fuseseră devastate. După ce rătăceau un timp cu foile de hrană în mînă prin faţa subzistenţei cu uşa bătută în cuie, foştii combatanţi se scurgeau pîlcuri spre piaţă, înjurînd de supărare, ocărînd noile rînduieli şi fluturînd de zor cămăşile şi izmenele scoase la mezat.

Nu se găsea pîine nici în oraş, nici în hală. Precupeţele, zvîntate cu furatul, nu-şi mai arătau nasul în piaţă, iar prăvăliaşii şedeau la adăpostul uşilor groase de stejar, goleau samovare întregi de ceai şi puricau cărţile sfinte, ca să ştie soroacele, zilele şi ceasurile rele toate cîte sînt.

În piaţă, veselie ca la bîlci.

Deşi era încă tare devreme, pe tarabele goale soldaţii stăteau şi se perpeleau la soare. Vînau păduchi şi, înghiţind în sec, vorbeau despre votcă : aflaseră de undeva că în gara Kavkazskaia unii băftoşi pradă nişte depozite de băutură.

Prin mulţimea înghesuită venea un bărbos din garda roşie. De puşca pe care o purta la umăr atîrna

o legătură de covrigi, iar în baionetă avea înfiptă o bucătoaie de slănină. Cîţiva cazaci tineri îi aţinură calea şi făcură roată în jurul lui.

— Neică, cumperi un ofiţer ?

— Ce ofiţer ?

— Ofiţer pe cinste de-al nostru, din sotnia a doua. Numai că pentru sărăntoci e-o adevărată pacoste. Pînă una alta, noi l-am arestat şi-l ţinem în vagon, sub pază.

— Păi, ce să fac cu el ?

— Să-l împuşti.

— Da voi, ce ?

— Noi n-avem nimic cu el.

În timp ce-l ţineau de vorbă, un cazac îi luă frumuşel slănina din baionetă şi covrigii, iar un altul îi şterpeli închizătorul armei.

— Şi zi, nu-l cumperi ?

— Nu... La ce să împuşti unul cumpărat, că oricum, nu scapă el de mîna noastră...

— Ei, mergi sănătos... Da un' ţi-e închizătorul ? L-ai băut ?

Sare bărbosul — nu e !

— Hai, măi flăcăi, daţi-mi-l înapoi...

L-au mai necăjit cazacii cît l-au necăjit, dar pînă la urmă i-au dat închizătorul... pe un pac de mahorcă.

Tîrîră un băieţaş la judecata pieţii : furase unui soldat un sac în care avea omul o carte de cîntece şi o bluză ruptă. În dimineaţa aceea, apucaseră să mai omoare doi în piaţă : pe unul prins cu cărţi măsluite şi un sublocotenent. Dar de puştiul acela năuc de groază li se făcu milă. Îi traseră un frecuş şi dădură verdictul :

— Să cînte şi să joace în mijlocul pieţii pîn-la noapte.

Unul mai mucalit adăugă :

— Iar la noapte mai faci tu un pui de giol, numai vezi să nu te prinză.

Privirea caldă a copilului se lumină, dinţii lui albi scăpărară :

La arsenal, sus, în cazarmă,
Doi soldăţei sărmani tînjesc,
Şi-s amîndoi frumoşi şi tineri —
De libertate tot vorbesc...

Trecură iarăşi nişte răniţi. Unii sprijiniţi, alţii purtaţi. Flămînd şi cu gîndurile vraişte, Maxim rupse sigiliul de pe urnă şi schimbă la o femeie toate voturile fîrtaţilor pe o pîine de secară. Apoi, trăgîndu-se mai la o parte, se aşează, rupse pîinea în două, vîrî o jumătate în buzunar, iar cealaltă jumătate o mîncă pe îndelete, ţinînd palma căuş dedesubt, să nu se piardă nici o firimitură.

Tărăboiul se aprinse de la nimica toată.

— Cum dai scrumbia ?

— Douăzeci şi cinci.

— Pune-mi şi mie o pereche, de poftă.

— Iaca.

Scrumbiile învelite în foile cu voturile soldaţilor dispărură în mîneca mantalei.

— Ei, ostaş, bani nu-mi dai ?

— Bani ? Ce ai, tuşică, nu ţi-e bine ? Că n-ăi fi vrînd să-ţi mai plătesc o dată ?!

Precupeaţa îl luă la rost :

— Bănuţii mei, tîlharule !

— Pe mine mă faci tîlhar ? se supără soldatul.

Ridică braţul şi

trosc ! — o păli peste ureche.

Femeia veni de-a berbeleacul în noroi, ţipînd sfredelitor. Ca un făcut, i se rostogoliră din sîn două pîini mari, rotunde.

Soldatul scrîşni din dinţi şi răcni :

— Mă, ciumă de speculantă... Poporul, vai de sufletul lui cîte îndură, da asta cară în sîn o brutărie întreagă.

Cît ai clipi, pîinile fură împărţite şi înghiţite.

O dugheană pîrîi sub izbiturile paturilor de puşcă şi se dezlănţui vălmăşagul.

Baionetele se potriveau la toate lacătele.

În doi timpi și trei mișcări, tarabele și dughenele fură la pămînt, iar mărfurile — salam, acadele, tutun, fructe — cumpărate pe capete. Fiecare se alese cu cîte ceva. Dar amarul celor trei ani cu atîta vărsare de sînge nu-l îndulcești cu o acadea...

Se mai foiră ei pe acolo, vreo cîțiva mai dădură din gură și pe urmă se îndreptară cete-cete spre oraș.

— Trebuie să fie pîine.

— Trebuie, că doar n-o fi luat-o vîntul, ce naiba !

— Nici ei nu-s proști. Pricepi ? Vor să-i flămînzească pe soldați...

— E pîine berechet. Gem pivnițele. Mi-a spus-o în gară un bătrînel... Da cică bolșevicii au vîndut toată pîinea nemților...

— Nu le merge, că tot o găsește soldatul.

— De găsit, o găsim noi, numai să nu dăm de bucluc.

În oraș, flămînzii devastară cîteva brutării și cu asta se isprăvi.

În gară — miting.

Cuvîntau nu numai partizanii diferitelor partide, ci oricine avea chef. Cine voia să asculte, asculta. Ceilalți, veniți la căldurică, ori ca să tragă un pui de somn, sforăiau pe niște saci sau tăifăsuiau domol. Printre oameni alerga încolo și încoace și puștiulică, aruncînd vorbele ca un clovn mingile. :

— Ia mahorca, ia tabac, face bine la stomac, inima înveselește, sîngele ți-l încălzește ; e mahorcă de cotor, îți dă ghes să faci amor ! Ia-o, neamule, ia pleașca, două grivne ceașca. Dă năvală !!!

Pe tejgheau bufetului gării se fîțîia încoace și încolo, fluturîndu-și mîinile și pletele, un vorbitor :

— Tovarăși și cetățeni ! Zece mii de soldați de pe frontul turcesc mi-au făcut onoarea să mă aleagă în comitetul militar... Tovarăși și cetățeni ! Criminala și rușinoasa pace de la Brest împinge patria noastră liberă spre genunea pieirii. Rusia e ca o navă care a naufragiat în larg. Avem datoria să salvăm țara de la pieire, să ne salvăm pe noi înșine. Destul cu discordia și vrajba. Bolșevicii vor să vă înverșu-

neze împotriva unor oameni care sînt şi ei ruşi, ca şi voi. Ruşine, ruşine, de trei ori ruşine ! De ceea ce are nevoie poporul nu este războiul, ci lumina învăţăturii şi reforme sociale rezonabile. Tovarăşi şi cetăţeni...

Soldaţii mîncau seminţe cu o uimitoare repeziciune, de-ai fi zis că s-au tocmit cu toptanul la treaba asta. îl măsurau cu priviri mohorîte, de lup, pe vorbitorul uscat toacă, se uitau la picioarele lui înfăşurate în moletiere curăţele cum se bîţîiau într-una pe tejghea şi, după o sumedenie de mărunţişuri numai de ei ştiute, hotărau : caiafă, cirac al burgheziei !

Ieşindu-şi din răbdări, un soldat mai degrabă scund, dar zdravăn şi ţeapăn ca un tarac, sări pe tejghea şi, cu un gest hotărît, îl dădu în lături pe slăbănog.

— Mă fraţilor... — întinse el mîinile către soldaţi. Mantaua pe care o purta pe piele se desfăcu, lăsînd să se vadă o cruce de aramă pe pieptul înroşit de atîta scărpinat. — Mirosiraţi unde bate şi cu ce gînduri umblă ?... În gură miere, în guşă fiere ! Ce dacă-i membru în nu-ş ce comitet ? E poamă stricată în piele de oaie... Vine să ne ia cu şoşele, cu momele : cică v-aţi cîştigat slavă, glorie...

Strigătele săgetară încăperea ca nişte trăsnete :

— Şi-a cîştigat potaia zgarda. Ne pricopsirăm cu un prohab plin de păduchi.

— Ăsta o fi ofiţer, că prea e curăţel şi sirios la mutră.

— Tot despre asta trăncănea şi Kerenski...

— Cetăţene, se oţărî slăbătura, n-ai dreptul să vorbeşti aşa... Kerenski e un fiu al revoluţiei ruse.

— Ba-i fecior de căţea ! tună ca din butoi noul orator.

Explozie de rîsete.

Puţinele geamuri rămase zăngăniră de strigătele de încuviinţare şi aplauzele mulţimii pentru răspunsurile bine chibzuite.

Soldatul vorbea, tot săltîndu-şi pantalonii vătuiţi şi făcînd să sune la fiecare mişcare gamela şi cana din

sacul de pe umeri. Rostea cuvintele răspicat și rar, să audă și să priceapă toată lumea.

— Mă fraților... Eu mi-s din divizia 39 infanterie, regimentul Derbent. Noi am venit de pe front, iar acușa, divizia asta pune pe picioare tînăra putere sovietică în tot ținutul Stavropolului și pe alocuri și-n Kuban... Regimentul nostru e cartiruit prin apropiere, în satul Romanovskoe... Eu am venit aici ca să țin legătura... Că la Rostov e front, asta-i drept. Și la Ekaterinodar e front, așa că n-avem cum război acasă... De aia zic, fraților, la ce să stați aici, la ce să tot așteptați ? Care-i mai slab de înger, ori nu-l ține vîna, să predea arma... Ceilalți, ca un singur om, organizează companii, batalioane, regimente — ba își îndeamnă și camarazii, cumnații și frații să intre în ele — aleg un comandant, primesc soldă, ceai, zahăr, hrană rece și — stînga împrejur și înainte marș ! Să scoată din burjui osînza, să sprijine tînăra libertate, cum glăsuiește decretul comisarilor poporului. Au sînteți voi mai răi ca alții ? Au cugetați să luați focul cu mîna altuia ?... Au nu țineți la libertate ?!

— Ei, cum așa ?!

— Să mergem, tovarăși... Că dacă nici noi, ăștia care-am venit de pe front, n-o să fim una...

— Are dreptate... Laolaltă o scoatem mai bine la capăt...

— Da acasă cînd...

— Aca-a-asă ? Ce, îți stă muierea nemulsă ?

— Burjui sînt ei destui și-n Rusia. Dacă mai zăbovim mult, acolo o să împartă tot pămîntul fără noi și-ajungem taman la spartul tîrgului.

Cei dornici începură să se înscrie. Unii pentru că fuseseră pătrunși de cuvintele soldatului, alții ca să fie mai aproape de casă și, în sfîrșit, alții pentru că și în somn se gîndeau să se împărtășească și ei din votca aflătoare în gara Kavkazskaia.

Se înscrise și Maxim.

Pierdură multă vreme pînă aleseră comandanți. În cele din urmă, se urcară în vagoane și se puseră să facă gură :

— Dă plecarea !

— Nu ne-am înscris pentru serviciul de garnizoană !

Alimentele o dată împărţite şi discursurile rostite, trenurile porneau petrecute de muzică, urale şi salve trase în aer.

Şi din nou se depănau şi alergau îndărăt stîlpi de telegraf, cantoane, coline, rîpe, tufişuri...

Soldaţi în vagoane, soldaţi pe vagoane, soldaţi pe tampoane, cete de soldaţi mergînd pe jos de-a lungul liniei ferate. Pe şleauri goneau căruţe şi brecuri în care şedeau cazaci, ţărani, muieri, treceau săteni cu mic şi mare, purtînd damigene, clondire, urcioare, vedre, ca de Iordan după apă sfinţită.

La Kavkazskaia — îngrămădeală de trenuri, cai, oameni. Mai departe nu se mai putea trece : lîngă Rostov era front, iar în direcţia Ekaterinodarului, partizanii săpau tranşee pentru a se îngrădi de Rada din Kuban.

Ceva mai încolo de gară, lîngă depozitele de băuturi, unde se înghesuia un sodom de omenet topit de atîta tras la măsea, hărmălăia, gîlcevile şi bătăile nu conteneau nici zi, nici noapte. Soldaţi, cazaci, civili se zbăteau ca nişte apucaţi să răzbească pe poartă, se căţărau pe ziduri. În curte, toţi cîţi se îmbătau pînă habar nu mai aveau de ei, nu cădeau — nu era unde să cadă — ci rămîneau în picioare, rezemîndu-se unii de alţii şi legănîndu-se ca o cireadă de vite. Cei care cine ştie cum lunecau totuşi la pămînt erau striviţi.

În depozit, beţivanii lărmuiau, se tîrau de colo-colo ca racii în paporniţă. În lumina tremurată a lumînărilor de stearină licăreau termometrele şi filtrele atîrnate pe pereţi, sub înveliş de plasă. În linurile de fermentare, alcoolul brut părea că arde cu o flacără albăstruie. Luau de acolo cu gamelele, şepcile, ciubotele, în căuşul palmelor, iar unii îşi băgau capul înăuntru şi sorbeau ca vitele la adăpătoare. În alcool pluteau capele, mănuşi, mucuri de ţigări. În cada cea mai mare se vedea limpede, pe fund, leşul unui dragon din garda imperială, regimentul Preobrajenski, care se înecase

cu tot ce era pe el : manta, cizme cu pinteni și ranița care acum i se săltase deasupra capului.

Dintr-o cadă, căreia îi spărseseră caneaua de aramă, licoarea înviorătoare țîșnea șuvoi pe pardoseala de ciment.

Peste tot — rîsete fericite, îmbrățișări, gîlceavă, lacrimi...

Iar afară, însetații răcneau ca niște lei și încercau să pătrundă cu forța pe uși sau ferestre.

— Care s-a săturat, ieși... Lasă-i și pe alții !

— Stau de parcă-s în ospeție.

— Și dacă dă de scîrnă, porcul nu se lasă pînă nu mănîncă tot.

În cadrul unei ferestre larg deschise de la catul al doilea se bălăbănea pe picioare un bătrîn. Era într-o scurtă jerpelită și în capul gol. Ținea în fiecare mînă cîte o sticlă. Le pupa și le strîngea la piept, zbierînd :

— În sfîrșit, ești a mea, suflețelule... Huzurim...

Bătrînul se prăbuși peste cei din curte, își frînse șira spinării, dar ținu strîns sticlele pînă la ultima suflare.

Din gura unui depozit subteran se tîrî afară, rîzînd să se prăpădească, un soldat muiat tot în spirt. Numai ceafa și urechile îi rămăseseră slinoase. Fața spălată în alcool era de un roșu aprins, ca o bucată de carne crudă. Scotea sticle din toate buzunarele, le spărgea gîtul și le împărțea în dreapta și în stînga, țipînd pătrunzător, de ziceai că-l taie :

— Bea și tu... Și tu... Să bem pentru toți prizonierii, să-nchinăm pentru ostași. Ia, înhață, sparge... Că soldatul, la o adică, dă înainte fără frică... Zi-i mă !

Îi luară votca și-și făcură pomană cu el să-l ghiontească ușurel peste poartă.

— Trage-te undeva mai la dos, frățe, și stai de te zvîntă, că altminteri te strivește...

— Da... da ce-s, beat ?

— Ia scuipă peste buză !

— Asta... hi-hi-hi, asta nu pot.

Îl scoaseră din îmbulzeală și omul porni pe trei cărări, lălăind cu o voce împleticită :

Și jalea din inima mamei
În slove nici n-ai cum s-o spui...

Încăierare aici, încăierare dincolo. Zburau prin aer petice, mîneci, craci de nădragi, muci sîngerii. Dogoarea grămădită în oameni îi mîna pe ninsoare și lapoviță la rîu, să se scalde. Cîți nu se înecară... Pe mulți îi călcă trenul. Bețivii îi luară la goană pe împiegați și trei zile încheiate ei au fost stăpîni pe gară.

Într-o noapte, deasupra depozitului de băuturi țîșni o văpaie argintie. Înăuntru răsunau explozii, zbieretele înnebunite ale beților și duduirea răzvrătită a focului descătușat.

În jurul năprasnicului pîrjol se strînse o mulțime uriașă, dornică să vadă dacă arde tot, sau o mai rămîne ceva. Pe un cazac nu-l mai răbdă inima și dădu să se repeadă în flăcări. Abia îl prinseră de pulpana mantalei.

— Încotro ? O să arzi...

— Las-că nu-s de paie. Și-apoi, Dumnezeu nu mă ia, iar lui aghiuță nu mă las eu. Hai, dați-mi drumul !

Se smuci, lăsîndu-și mantaua cercheză în mîinile oamenilor. Și dus a fost.

Nechezaturi speriate îl deșteptară pe Maxim — dormea în vagon, la picioarele cailor. Pe geamurile gării și pe pereții vopsiți ai vagoanelor se vînzoleau învăpăierile incendiului. După beția cruntă ce trăsese îl înjunghia în tot corpul și-i clănțăneau dinții. Cazacii își scoteau din vagoane caii și desagii și se cărăbăneau acasă. Soldații care erau din Kuban luau votcă să aibă la drum, se întovărășeau în cete mari și plecau și ei, în stepă.

Cu una din aceste cete plecă și Maxim.

Din Turcia și Persia, de pe cîmpiile Galiției semănate cu ciolane și fierărie, din tranșeele noroioase ale Polesiei și satele pîrjolite ale Rusiei subcarpatice, de pe zona întărită de la Illukst și de pe însîngeratele poziții ale Rigăi, din toate părțile, așa cum vin șuvoa-

iele la vale, rămăşiţele efectivelor de multe milioane ale armatei ruse se îndreptau — cu trenul, pe jos, călare pe cai de coloană, lepădînd tunurile, mitralierele, toată avuţia regimentelor — către inima zbuciumată a ţării. Prin pustietăţile Persiei şi Urmiei, pe drumurile de munte ale Kurdistanului şi Adjaristanului, pe tracturile şi drumeagurile României, Basarabiei şi Bielorusiei, puhoiau întregi divizii şi corpuri de armată, se tîrau mici cete ori soldaţi răzleţi, grămădindu-se în locurile unde se împărţea de mîncare şi la nodurile de cale ferată, bulucindu-se ca norii în jurul oraşelor de pe zonă.

Convoaiele de soldaţi goneau
spre Kiev şi Smolensk,
Kaluga şi Moscova,
Pskov, Vologda, Sîzran,
Ţariţîn şi Celeabinsk,
Taşkent şi Krasnoiarsk

aşa cum gonesc sloiurile de apă la ivirea mîndrei primăveri.

Pe apa Kubanului

În Rusia-i revoluție —
peste țărișoara toată
bubuie furtunile,
se prăpăstuiesc potoapele.

CA O PANTERĂ STA GHEMUIT ÎNTRE două mări Caucazul.

În vechimi, adînci, pămîntul acesta era călcat de noroade nomade. Ghioaga de cremene a barbarului sfărîma civilizația iraniană și bizantină, bidiviul mongolului dobora cu pieptul milenarele zeități orientale. De la o mare la alta fluturau biruitoare flamurile oblăduitorilor și despoților persani. Tîrînd după ei popoarele mărunte, așa cum tîrăște torentul bolovănișul întîlnit în cale, se revărsau peste munți hoardele lui Tamerlan. Spăngile arabilor ajungeau pînă la scînteietoarele și fastuoasele orașe ale Transcaucaziei. Învățăturile feluriților fanatici și proroci păgîni năpădeau meleagul ca o ciumă pustietoare, năruind tăriile din veac ale islamului și ale creștinismului. Secole de-a rîndul a vuit pămîntul și stînca de tropotul cailor, de urletul puzderiei de hoarde, de șuierul ghiulelor de piatră, de grohotitul zidurilor de cetăți prăbușite. Secole de-a rîndul a potopit aici sîngiuirea oarbă, măturînd nații întregi, făcînd una cu pămîntul lăfăite regate și împărății. Lipit de Caucaz stă tolănit îmbelșugatul ținut al Kubanului.

De mult de tot, stepele de pe Kuma și de pe țărmul Mării Negre erau nelocuite. Prin necuprinsul verde rătăceau zburdînd și nechezînd în căutarea pășunilor îndrăgite herghelii de mîndri sirepi. În slăvi se roteau singurateci vulturi plumburii, care picau peste pradă de după cîte un nor

mai iute decît paloşul peste grumazul osînditului. Pe malurile rîurilor şi lacurilor fumuiau sălaşele răzleţe ale feluriţilor nomazi cu chipuri arămii, ce-şi mînau din loc în loc turmele de oi pe care nu le puteai cuprinde cu ochiul. Uneori trecea val-vîrtej, întrecîndu-se cu vîntul, cîte o ceată pornită după tîlhărit. Arar, tulburînd tăcerile cu clincănitu-i leneş, se prelingea cîte o caravană de sclavi a unui neguţător oriental cu obrajii rumeniţi, cu dinţii şi unghiile vopsite şi cu barba cîrlionţată în inele mărunte.

Anii fugeau ca ciurdele de mistreţi.

Odinioară, pe Don şi dincolo de pragurile Niprului voiniceau cazacii. Traiul le era volnic : nu plugăreau, dar erau sătui, nu ţeseau, dar nu umblau despuiaţi. Cazacii îşi petreceau viaţa pescuind prin limanuri şi zătoane, gonind sălbăticiuni prin stepă, trăgînd la măsea şi bătînd războaie. Nu dădeau pace nici hanului Crimeei, nici crăişorilor nogai, nici prinţilor cerkezi, nici sultanului Turciei şi nici chiar ţarului Moscovei. Cu pînzele umflate de vîntul prielnic, luntrile cazacilor ajungeau pînă în Anatolia şi pînă la depărtatele ţărmuri ale Persiei. Voinicii plecaţi după plean îşi adăpau caii şi în Amu-Daria, şi în unda iute a Dunării. Pe Volga în jos atacau chervanele pe tălpici ale neguţătorilor şi ale voevozilor ţarului, scufundau corăbiile purtînd herburile stăpînirii, pustiau oraşele — şi ale ruşilor, şi ale liftelor. Cazacii erau cei dintîi stîrnitori de zurbă şi răzmeriţă.

Iar în cetatea Moscovei trona teribilul ţar.

Împărăţia Moscovei îşi sporea tăria şi pămînturile. Oraşele şi căpăţînile vrăjmaşilor cădeau la picioarele ţarului. După ce covîrşi puterea Pskovului şi a Novgorodului, a Kazanului şi Astrahanului, ţarul îi potoli şi-i supuse pe nogai şi ciuhoni, pe tătarii din Crimeea şi pe siberieni, precum şi multe popoare de prin alte părţi. Numai volniţa căzăcească nu se închina Moscovei. Cazacii trăiau după legea şi porunca strămoşilor lor, nu plăteau bir nici cneazului şi nici boierului, iar treburile toate erau hotărîte de sfatul obştei.

Duhul răzvrătit al căzăcimii înverșună semeața Moscovă și, adunînd puteri, ea năpusti foc și pară peste cuiburile șoimilor... Se învolbură Donul și ținutul zaporojean și stepa prinse a dudui de tropotul cailor și de bubuitul tunurilor, pălălăind de năprasnice pîrjoluri. Securea gîdelui curmă samavolnicia unora dintre atamani ; alții căzură în genunchi, cerșind augusta îndurare, iar alții își încărcară tărhaturile pe cai și îndemnîndu-i cu chiuituri, vărsînd lacrimi amare, se așternură la drum înspre ținuturile turcești. Ca să scape de bice și vergi, cazacii proscriși băjeneau pe meleagurile Tamanului, Kubanului, Terekului, Volgăi, ca și dincolo de Volga, în Ural. Și încă multă vreme după aceea, răzbunînd răzvrătirile lui Razin, Bulavin și Pugaciov, țarii îi alungau pe cazaci din vetrele lor, trimițîndu-i tot mai departe în stepele Zapoliei, cu porunca de a-i boteza pe necredincioși cu crucea ori cu sabia, de a le lua pămînturile și de a le răsluі avuțiile, statornicindu-se acolo.

Cu vuiete și scăpărări tălăzuia torentul vremii.

Țara era apăsată de neamț, stoarsă de moșier, închingată de patriarh. Mulți țărani iobagi, ca și cei ce-și ziceau oșteni întru credința lui Cristos, „împătimiți în erezii scîrnave", apucară drumul amar al pribegiei, ispitiți de traiul slobod din ținuturile mărginașe. Strășnicind munții cu cruci scînteietoare, răsăreau în stepă sate căzăcești și schituri rascolnice. Departe plecară cazacii, tot lărgind hotarul Rusiei, dar atotputernicul braț al țarului îi ajungea pretutindeni pe acești oameni slobozi. Încet, încet, ajunseră să fie numărați, trecuți în opisuri, îmbrăcați în straie militare, înzorzonați cu medalii, înduplecați să facă legămînt de credință și îndatorați la serviciul militar. Pe căpeteniile căzăcimii țarul le copleși cu hrisoave mărinimoase, le dărui pămînturi și locuri de pescuit, schimbă atamanii aleși cu atamani numiți și hotărî stările. Astfel, căzăcimea volnică fu întemeinicită într-o oștire de nădejde.

Popoarele nomade țineau piept pentru fiecare piatră, pentru fiecare palmă de pășune. În vălmășagul luminat de vîlvătăi, caii nechezau sălbatec, iar licărirea

proaștelor de sînge se îngîna cu cea a săbiilor. Spanga rusească nimicea aulele. Cizma soldatului rus călca peste steagurile verzi ale semilunei. Cîștigînd faimă pentru el și bogăție pentru țar, cazacul croia drum cu sabia spre inima Asiei.

Lărmuind fără odihnă își poartă Kubanul apele tulburi, însoțit de vijelioase pîraie de munte și de brațe ce se răznesc de el numai cît o toană. În apele-i repezi se oglindesc staniște gălăgioase și moșii îndestulate, cu șiruri de plopi, grădini, mori de vînt, stejari seculari și boi somnoroși.

Nu era an să nu se clădească aici noi biserici, case de zid, mori cu abur, fabrici de ulei și ateliere de dărăcit lînă. De la un capăt la altul — forfoteală zgomotoasă de bogate iarmaroace, prăvălii gemînd de mărfuri, magazii de făină și grăunțe, silozuri pline vîrf. Rîuri de grîu se scurgeau de aici spre piețele Europei și Asiei. De la primele brume de toamnă și pînă la Postul mare, pe șleaurile largi dintre Taman și Caspica se perindau domol chervanele. Vuiet de glasuri, cîntece, pocnet de bici, căpățînile trăgătorilor legănîndu-se în juguri, scîncetul carelor grele încărcate cu grîne, pește, sare, bîrne, mărfuri de cizmărie, vase, linguri și alte mărunțișuri de lemn.

Iarna, păleau gerurile.

Dinspre stepă, filfîind steaguri de nea, năvălea viforniță. În staniștele troienite, nunțile, botezurile, onomasticile și hramurile se țineau lanț. În odăile de oaspeți — casa mare — unde se făcea un foc strașnic, se petrecea pînă-n zori, se mînca pe ghiftuite, se bea vin din crama gazdei, se cîntau cîntece vechi și ostășești, și duduiau pe rupte jocuri voinicești zaporojene, moștenite din bătrîni.

Apoi venea primăvara blîndă și însorită.

Dealurile scăpau cele dintîi din mrejele iernii. Prinzînd încet o culoare vineție, mortuară, nămeții vestejiți se piteau în tufăriș și se trăgeau mai spre fundul rîpelor, unde piereau răpuși de tumultoasele pîraie. Iarna se apăra însă, adunîndu-și ultimele puteri.

Noaptea, ea zbura peste pămîntul cufundat în tulburate vise și se ținea de pozne : pica pe cîte un geam flori de gheață, încătușa cîte o băltoacă, promorocea cîte o țarină, învelea cu zăpadă fleșcăită cîte un dulău ce dormea dus, curma cu suflarea-i înghețată goana unui șuvoi de apă... Dar de cum se crăpa de ziuă și o jerbă de scîntei vestea zorii, iarna o lua la sănătoasa, urmărită de ciripitul păsărelelor, de trîmbițele cocoșilor și de sulițele de foc ale soarelui. Pe creștetele zbicite ale colinelor poposeau tot mai des mici stoluri de viteze ciocîrlii, venite în recunoaștere. Pe haturi se zgribuleau golașe firave firișoare de iarbă. Micuțele sălbăticiuni ale stepei, scăpate din robia întunericului, se soreau în gura vizuinilor. Îngrozită, iarna închina steagul și se refugia în munți — staniștea ei cea mai de seamă. De aici, stîrnind din văgăuni viscole, smulgînd zăpezi ce scînteie pe piscuri deasupra norilor, în fruntea credincioasei cete a viforniților apoase din martie, ea se năpustea, vuind, la luptă asupra cîmpiei și pierea fără glorie, prefăcută în petice și spumă. Pe rîuri gheața se scorojea, pîrîia, se frîngea, se ridica sloiuri-sloiuri peste apele descătușate. Cu luciul lor plumburiu încreștit de cea dintîi înfiorare, lacurile și limanurile își deschideau brațele în întîmpinarea primăverii.

Kubanul ieși dintre maluri. Apa dezlănțuită rupea malurile, scotea la iveală înverzite ostroave, își purta domol la vale unda bogată. Gîște și rațe scăpate de prin ograzi își luau zborul spre apa cea mare, acoperind cu gîgîitul și măcăitul lor vorba oamenilor. Vitele ținute închise peste iarnă își bîrligau cozile și o porneau razna în largul mult visat al cîmpiei — răget, muget, behăit — fiecare pe limba lui slăvea minunea primăverii.

Mîndri, focoși sînt caii ce-aduc primăvara în goană.

Străjuind tihna stepei se porneau vînturile ce alungă și ultimele urme ale iernii. Pămîntul se învăluia într-un abur albăstrui și se zbicea. Omul se închina și ieșea la arat.

Trecea o săptămînă, încă una, şi pe tot întinsul stepei, din zare în zare, prindeau a vierzui grînele şi a albi colilia.

Grădinile se găteau în surîsul florilor şi în verdele frunzelor.

Rîurile şi bălţile colcăiau de peşte, năvoadele plesneau de pradă.

Copiii, lepădîndu-şi din fugă nădragii şi cămăşuţele, strigau : „Scaldă-mă, rîule, că au dat căldurile !", şi se repezeau de pe povîrniş în apele revărsate.

Încă din vremile de demult, de cum se încălzea afară, se ridicau din adîncurile Rusiei ca nişte stoluri de hămesite ciori şi porneau spre Don şi Kuban pîlcuri de secerători şi cosaşi. Îmbrăcaţi în zăbune hrentuite, cu nădragi largi, din ţesătură groasă de in, cu pălăriile săltate de pe frunţile arămite de soare, ei veneau, veneau mereu, stîrnind colbul cu opincile lor rupte. Mureau pe drumuri, piereau cu miile în barăcile ticsite de holerici, dar care scăpau teferi se îndărătniceau să-şi urmeze calea şi, o dată ajunşi în ţinuturi bogate în grîne, prindeau rădăcină şi se aşezau acolo cu temei : se tocmeau herghelegii şi ciobani, pe ţărmurile Azovului intrau în obştile pescăreşti. Din calicimea asta venită de aiurea ieşiră muncitori agricoli şi meşteşugari, negustori şi plugari.

Oamenii se duceau la coasă cu toată familia : muieri, copii şi cu argaţii tocmiţi să-i ajute. Cît vedeai cu ochii se întindeau holde şi ierburi cît un stat de voinic. Ţîrîiau metalic cositoarele înhămate cu doi sau chiar cu trei cai clăbuciţi de spumă. Coasele şuierătoare scăpărau în iarbă, cămăşile spălăcite, leoarcă de năduşeală, se lipeau de spinările învîrtoşate ale cosaşilor. Seara, deasupra stepei plutea fumul amărui al focurilor şi cîntece tinereşti se înălţau spre stele.

Pe la Sîn-Petru stepa se pîrguia. Holdele cu spice grele de boabe împlinite se ridicau zid. Soarele năpustea şuvoaie de foc şi stepa, ameţită de arşiţă, se învăluia în pîcla răsuflării sale fierbinţi.

În tăcerea fierbinte a văiugilor, se mîntuia şi coacerea tutunului.

Pline de harbuji şi zemoşi, bostănăriile aminteau de cîmpurile de bătaie de pe vremuri, presărate cu ţeste rase.

În livezi, pomii se încovoiau sub povara roadelor.

Pe necuprinsele păşuni păşteau herghelii şi uriaşe turme de oi cu lînă aleasă.

Fetele se pîrguiau de timpuriu pentru dragoste.

Stepa năştea pîine.

Femeile aduceau pe lume copii voinici.

În stupi se aduna prinosul albinelor, viţa plîngea cu lacrima boabelor, în munţi se găsea vînat berechet.

Mănoase meleaguri cu zări pînă hăt-departe...

Staniţa şedea călare pe fluviu : pe un mal cazacii, pe celălalt, mujicii.

De partea cazacilor — şi piaţă, şi cinematograf, şi liceu, şi biserică — mare şi bogat împodobită. De partea lor şi malul era înalt şi uscat — de sărbători aici cînta o fanfară, iar serile se plimba şi lărmuia tineretul. Casele spoite cu var ca şi clădirile mai arătoase, învelite cu draniţă, ţiglă şi tablă se aliniau fără cusur îndărătul grădinilor de vişini şi al şirurilor de salcîmi. Primăvara, cînd se porneau dezgheţurile mari, apele revărsate veneau în ospeţie pînă sub ferestrele caselor căzăceşti.

Malul mujicilor era inundat de ape şi toată primăvara oamenii de pe uliţa de jos de-a dreptul înotau în noroi. Căsuţele chioare de ceamur, împrejmuite parcă de mîntuială cu garduri de trestie, suiau de-a îndărătelea dealul şi se pierdeau în stepă. Vara, holdele se învălurau ca marea chiar pe lîngă ogrăzi. Grădini mujicii nu aveau, socotind asta o răzgîială. Doar din loc în loc se pripăşiseră în faţa caselor nişte pomişori piperniciţi, cu rămurişul jumulit pentru mături. Şi vitele mujicilor erau mai mici şi mascurii aveau slănină mai puţină, şi oile lîna mai aspră, şi straiul muierilor era mai puţin arătos, şi pîinea mujicilor era dintr-o făină mai proastă, şi încă mulţi nici pe asta nu o mîncau pe săturate.

Se ştie de mult de prin cărţi — cărţi bune, ori simple mîzgălituri — că prin staniţe cazacii se socoteau norod băştinaş, iar pe cei veniţi din Rusia îi ţineau de venetici, se uitau la ei chiondorîş, rar se întîmpla să se înrudească cu ei prin cununie, le făceau tot felul de necazuri în legătură cu pămîntul şi nu-i lăsau să-şi spună cuvîntul la hotărîrea treburilor din ţinutul în care trăiau.

Aşa şi era.

Vrajba se trăgea din vechime.

În staniţa asta pînă şi cimitirele tot două erau : cel căzăcesc, cu grilaj de fontă şi cruci înalte din împletitură de fier, sub care putrezeau atamani, starşini, eroi, şi cel neîngrădit, al mujicilor, prin care rătăceau vite şi unde nu erau decît două morminte mai de seamă : al negustorului Mitreasov, un mîncău fără de pereche, care şi-a dat duhul chiar la nunta lui, înecîndu-se cu un ciolan de vită, şi al tîlharului Fomka Krivopuz, care niciodată n-a putut fi prins, aflîndu-se în cîrdăşie cu necuratul.

Pe malul înalt al Kubanului, cu faţa spre fluviu, se înalţa casa de piatră învelită cu ţiglă a cazacului băştinaş Mihailo Cernoiarov.

Era un neam de oameni zdraveni, viteji şi bogaţi, stăpînind herghelii vestite.

Mihailo trecuse de şaizeci de ani, dar ochii lui ardeau încă şi era vîrtos la vînă. Faţa lui mare şi negricioasă avea pielea tăbăcită ca o bucată de pîslă scorţoşată. Barba-i bălaie, tărcată, se resfira pe un piept de aramă. Pe sub mustăţoaiele îngălbenite de tutun se dezgoleau în zîmbet două şiraguri de dinţi albi ca spuma laptelui şi zdraveni pînă la unul. Pe capul semeţ, cu părul tuns rotund, „cu oala", purta un chipiu militar, cu cozorocul scorojit. Zorile îl găseau umblînd prin ogradă, îmbrăcat într-o cazacă înverzită de veche ce era şi bine strînsă pe mijloc cu o cingătoare ţintată, luînd seama la munca rîndaşilor, nurorilor, nepoţilor, găsind o treabă pentru fiecare şi răstindu-se la toţi deopotrivă că se mişcă prea încet. Nimeni dintr-ai casei n-ar fi cutezat să rîdă

în faţa lui, decît doar în vremea hărăzită pentru veselie, ori să se aşeze fără încuviinţarea lui. În ceasurile de răgaz, Mihailo se încuia într-o odăiţă întunecoasă dintr-un colţ al casei, unde muierile n-aveau voie să calce, şi psalmodia cu jumătate de glas din biblie, urmărind şirul slovelor cu un deget pocit — i-l rupsese pe vremuri glonţul unui cerchez şi se prinsese strîmb la loc. Cîteodată, o profundă îngîndurare îi înnegura fruntea şi o lacrimă fierbinte cădea pe fila gălbejită şi puchinoasă a cărţii sfinte. Bătrînul pescuia din buzunarul adînc al şalvarilor o lulea ferecată cu argint şi o burduşea cu un pumn de tutun de casă, pregătit după gustul lui. Mai fuma, mai citea, ofta amintindu-şi de militărie, de luptele la care luase parte, de tinereţe, cugetînd la soarta căzăcimii şi a pămîntului rusesc...

Mihailo crescuse călare pe cal şi tot în şa petrecuse cea mai frumoasă parte a vieţii. Ţinea minte campania din Hiva şi ultimul război, cu turcii, din 1877—1878. Un covor afgan în culori stinse — amintire din Hiva — împodobea şi acum un perete al odăiţei. Iar în anul cînd luptase cu turcii avusese Mihailo parte de o păţanie care merită să fie povestită, măcar pe scurt. Lîngă Zlatariţî, din năprasnica învălmăşeală a unei lupte piept la piept, Mihailo a smuls un cal arab, şi ce cal, cum nici în vis nu visezi. În bivuac, cazacii s-au strîns roată să-i admire prada. Cazacul Terenti Kolontar, cel mai vîrstnic din regiment, a plimbat arabul de frîu, l-a cătat la dinţi şi la nări, l-a pipăit la chişiţe, la genunchi şi la crupă şi s-a rostit :

— Vajnic fugar !

Alţi bătrîni i-au suflat armăsarului în urechi, i-au măsurat armul dinainte şi sapa şi s-au unit într-un glas :

— Bun cal, foarte bun.

Iar cînd Mihailo s-a avîntat în şa şi a trecut de cîteva ori ca o vijelie prin faţa fîrtaţilor, Terenti Kolontar parcă a luat foc de încîntare şi în ochii lui au scăpărat fulgere.

— E-he — hei ! a chiuit el. Şi-un ataman s-ar mîndri să-ncalece un misir ca ăsta !

Ceilalţi bătrîni au clătinat a încuviinţare moţurile cărunte :

— Asemenea gonaci nu s-a mai pomenit în oastea Kubanului !

Tînărului cazac i-a crescut inima de bucurie fiindcă moşnegii ăştia văzuseră ceva cai la viaţa lor. Preţuindu-i frumuseţea, sirepia şi iuţeala, Mihailo şi-a botezat armăsarul Berkut, adică şoimulean. La puţină vreme după aceea, războiul s-a isprăvit şi oştirea rusă a pornit cu cîntece înapoi, către hotarele sale. Într-un sătuc basarabean, unde au fost cantonaţi pentru odihnă cazacii, a făcut popas de o zi un regiment de dragoni care se strămuta din Galiţia în Taurida. Comandantul regimentului era un cneaz de viţă domnească, poate chiar rudă cu ţarul. S-a brodit ca dragonii şi cazacii să-şi ducă împreună caii la scăldat în Nistru. Şi cneazul a dat cu ochii de Berkut.

— Ei, staniţă, a strigat el la cazac, de unde-ai furat mîndreţea asta de armăsar ?

Aşa cum era, gol-puşcă şi cu peria în mînă, Mihailo a sărit pe arab şi s-a înfăţişat cneazului :

— Nu, să trăiţi, înăl...

— *Excelenţă,* dobitocule. Sînt cneaz.

— Nu l-am furat, excelenţă, l-am luat pradă în luptă.

— Vinde-mi-l.

— Nu pot, să trăiţi, îmi trebuie mie.

A vrut să se întoarcă spre rîu ca să curme vorba asta de clacă, dar cneazul l-a oprit :

— Îţi dau oricît ceri.

— Nu pot, excelenţă, fără armăsarul ăsta sînt mort.

Cu o îndemînare care l-a uimit pe cazac, cneazul şi-a aruncat monoclul drept la cuprinderea ochiului şi a făcut cîţiva paşi în jurul armăsarului, a cărui piele ca atlazul scînteia umedă în soare. Mihailo a vrut iar să se depărteze şi arabul a prins a juca în frîu, urmărind chiorîş mişcările cneazului cu ochii

lui focoşi. Cneazul însă l-a oprit şi de astă dată pe cazac şi i-a povestit cît e de bogat, i-a vorbit despre grajdurile lui, despre pămînturile pe care le stăpîneşte prin părţile Kurskului, ale Reazanului şi ale Saratovului.

— Te voi răsplăti cu dărnicie, cazacule.

Mihailo stătea încruntat, bombănind într-una : „nu, să trăiţi", şi „nu se poate". În jurul lor au început să se adune cazaci şi dragoni.

— Ascultă, animalule, i-a şoptit încetişor cneazul, ca să nu audă ceilalţi, şi Mihailo văzu cum îi tremură buzele dintr-o dată livide — pentru armăsarul ăsta sînt gata să mă închin înaintea ta pînă la pămînt, de faţă cu tot regimentul. Vrei ?

— Eu nu-s Dumnezeu, excelenţă, să fiu rugat în genunchi, i-a răspuns apăsat Mihailo, şi a strunit calul înainte. Dar cneazul s-a ţinut după armăsar, de parcă era legat cu funia. Toată povestea asta nu-i mirosea a bine bătrînului Terenti Kolontar. Apropiindu-se de partea cealaltă, a vîrît pe furiş un gîrbaci în mîna lui Mihailo : Cneazul a întrebat iar :

— Şi zi, nu mi-l vinzi ?

Şi din nou Mihailo i-a răspuns :

— Nu, să trăiţi.

— Atunci... atunci... ţi-l iau.

Şi a apucat calul de dîrlogi.

— Asta niciodată ! s-a înciudat Mihailo, smucind frîul din mîna înmănuşată a cneazului. Armăsarul a început să azvîrle nărăvaş din cap. Cneazul însă, la fel de îndărătnic, nu lăsa nici el frîul. Încurajat de zîmbetele stanişnicilor, Mihailo a strigat cu năduf : Turcii aveau misiri şi mai şi, de la ei trebuia să luaţi, da-i mai uşor să înfuleci colţunaşi şi să petreci cu fetele în Galiţia. Ia mîna !

— Dă-te jos, cazacule ! a hîrîit cneazul şi s-a atîrnat cu toată greutatea de căpăstrul armăsarului care frămînta în zăbală.

Atunci, Mihailo l-a miruit pe excelenţa sa cu gîrbaciul peste frunte. Berkut a ţîşnit în două picioare, smulgîndu-se din mîinile cneazului. Acesta a căzut

la pămînt, dar în aceeaşi clipă a sărit în picioare şi a răcnit :

— Să fie arestat ! Dragoni, puneţi mîna pe el.

Numai că Mihailo n-a făcut de ocară oştirea din Kuban. Neavînd altă armă decît gîrbaciul, a ţinut piept la vreo zece dragoni, apoi, drept de pe creasta malului înalt, a sărit în Nistru. A trecut rîul înot, ţinîndu-se de coama calului şi, aşa gol cum l-a făcut mă-sa, haida în stepă. Peste cinci zile era acasă, în Kuban. Mulţumită stăruinţei atamanului şi plocoanelor grase împărţite cinovniciei militare, istoria a fost trecută sub tăcere : de la cancelaria garnizoanei din Ekaterinodar a zburat spre cancelaria de resort din Sanct-Petersburg o înştiinţare cum că cutare şi cutare cazac au fost ucişi în cutare şi cutare zi, dincolo de Kuban, într-o ciocnire cu cerchezii. Şi cu asta totul s-a sfîrşit. Iar Mihailo cu gonaciul lui bătea cu o ceată de voluntari ţinuturile de dincolo de Kuban şi de pe ţărmul Mării Negre, potolindu-i pe nesupuşii stăpînitori ai munţilor Caucazului, şi în foarte scurt timp şi-a umplut pieptul de medalii şi cruci. Mai apoi a luat parte la înăbuşirea răscoalei din Fergana, la potolirea răzmeriţelor cînd cu holera, a slujit în escorta guvernatorului varşovian, a slujit la Petersburg şi, după campania japoneză, cînd s-a întors acasă, feciorii lui aveau barbă, ba a găsit şi nepoţi măricei. Mihailo i-a dat drumul lui Murat — odrasla lui Berkut — în herghelia cailor de oaste şi s-a făcut gospodar.

De la fereastră se vedea scînteind unda sub malul priporos. Tot aşa trecuseră în goană şi anii, cu zile bune şi rele, schimbătoare cum e greabănul valului. Baba murise, fetele se măritaseră, feciorii zburătăciseră care încotro.

Pe cel mai mare, Evsei, îl nimerise, în Mongolia, glonţul unui hunhuz.

Al doilea, Petro, pierise fără urmă în Transcaucazia, unde fusese cînd cu potolirea unei răzmeriţe.

Al treilea, Kuzma, tocase partea lui de avere şi apoi, lăsîndu-şi cei doi băieţi în grija lui taică-su, o tulise în Ucraina să se tocmească strajnic. Iar de atunci parcă îl înghiţise pămîntul.

Celui mijlociu îi fugise logodnica cu un colonel de cavalerie. Cu moartea în suflet, Ignat, care de mic se arătase blînd şi bisericos din fire, plecase undeva dincolo de Volga, unde-şi aveau rascolnicii schiturile şi era o veşnicie de de cînd nu mai dăduse nici un semn de viaţă.

Vasili, alt fecior, prinsese gustul negoţului şi se răznise şi el de căzăcime. Se îndeletnicise multă vreme cu geambaşlîcul, strînsese bani — mereu ducea la bancă bumăşti slinoase de dohot şi sudoare, luate de la mujici. În preajma războiului cumpărase dintr-o dată vreo cîteva făbricuţe de conserve de peşte pe ţărmul Azovului, îşi trîntise la oraş o casă de zid cu două caturi, deschisese un negoţ şi începuse să trăiască pe picior mare. Într-o bună zi a venit în staniţă cu automobilul lui propriu. Mihailo a zăvorît poarta şi a slobozit cîinii din lanţ. Feciorul îmbogăţit s-a învîrtit prin faţa casei părinteşti şi a plecat jignit de moarte.

Tot străin îl socotea bătrînul şi pe Dmitri, cel dinaintea mezinului. Copil, fusese firav şi molîu, se temea de taică-su ca de foc, tremura şi se smiorcăia numai cît îi auzea glasul. Îi plăceau cîntările bisericeşti şi ajuta la altar. Isprăvise şcoala cu „menţiune" şi se rugase să-l trimită la învăţătură la oraş. Taică-su l-a repezit şi la ţinut închis în casă un an de zile, ca să deprindă treburile gospodăreşti. Ascultător, băiatul făcea fără cîrtire tot ce i se poruncea, dar mîinile lui fără vlagă n-aveau pic de spor.

— Din tine n-o să iasă nici cazac viteaz, nici gospodar cuprins, i-a spus taică-său în cele din urmă. Du-te la învăţătură, prăpăditule.

Trecură ani. Familia aproape că şi uitase de înstrăinat, cînd, într-o bună zi, se întoarse din Capitală, unde făcuse milităria, vagmistrul Serdeaghin, şi aduse

veste că Mitka Cernoiarov e avocat la Petersburg și că nevastă-sa e o adevărată cucoană.

Singur mezinul, Ivan, îi semăna leit lui taică-su, și la fire, și la obraz. Întocmai ca și el, era îndărătnic, greu de strunit, îndrăzneț și fără astîmpăr. De mic, în loc să învețe carte, umbla creanga. Doar iarna cît îl mai prindeai pe acasă. De cum se desprimăvăra, o zbughea în stepă, la ciobani, ori în bălțile de lîngă Azov, la pescari. Și se întorcea o dată cu cea dintîi brumă, ars de vînt și zdrențăros, cu pielea de la mîini plesnită și cu bani sunători în buzunarele nădragilor de pînză.

În vremea noastră nu mai rămăseseră locuri neumblate nici în Kuban și nici în părțile Tamanului. Peste munți și bălți se duraseră drumuri, peste rîuri se aruncaseră poduri, fiecare palmă de pămînt fusese bătătorită sau ogorîtă, marea se trăgea și ea îndărăt dinaintea omului și acolo unde bătrînii mai apucaseră încă stufărișuri nestrăbătute, astăzi se resfirau staniță, cătune pescărești. Vanka ăsta se vîra ca într-o joacă prin niște coclauri pe unde nici vînătorii încercați nu se încumetau să se avînte. Poteci încîlcite ori mai degrabă bănuite, îl călăuzeau spre tăuri ruginii, încremenite sub un văl de frunze moarte, spre luminoasele întinderi ale limanurilor. Iar deasupra limanurilor se vînzoleau, nor, pescărușii și cormoranii, dormitau trestiile șușuind din frunzele uscate. Vanka înnopta pe gîlme zbicite, se hrănea cu ce se nimerea. La cincisprezece ani știa să împletească și să pună setci, să găsească drumul după stele, să prezică vremea după vînt. Dibuind de unul singur un covru de gligani, omora cîțiva godaci cu o suliță meșterită de el și-i aducea în tabăra pescarilor. Învățase obiceiurile peștilor din ape curgătoare și stătătoare, de apă dulce și din mare. Primăvara, după descreșterea apelor, știa să spună ce pește a intrat în fiecare baltă și unde a plecat crapul să lepede icrele. Ghicea aproape fără greș vîrsta sălbătăciunilor după țipete și răgete, fie ele cît de îndepărtate, înțelegea graiul păsărilor și știa cînd și ce anume pasăre trăiește în stepă și în

pădure. Înota atît de bine și de ușor, că izbutea să se apropie neauzit de cuiburile pitite în trestii și să răpună bobocii cu bățul. Cînd s-a făcut flăcău, s-a nărăvit să treacă din Kuban pe pămîntul cerchez, ca să pună capcane pe potecile călcate de lupi și de vulpi, faptă prețuită de cazaci drept o ispravă voinicească. Așa a legat prietești cu Șalim, de care mai tîrziu soarta avea să-l lege strîns și pentru multă vreme. Era un țintaș de frunte — nimerea tăișul pumnalului de la o sută de pași. Mînuia cu iscusință și sabia, înjumătățea din zbor un ban de argint. Să nu-l fi pus însă la munca cîmpului, ori la treburile gospodărești ! În schimb, la joc, la bătaie și la *djighitovka* — călăria acrobatică — nu-i aflai pereche. Fie că era zi de sărbătoare sau nu, el umbla teleleu prin staniță, zicînd cîntece și sucind capul fetelor. Numai nopțile cele negre ar putea spune, de-ar avea gură, de unde avea el bani pentru petreceri. Umbla vorba că e înhăitat cu niște hoți de cai înrăiți, dar de prins nu l-a prins nimeni.

Războiul răvășì familia Cernoiarovilor.

Îl mobilizară pe nepotul Ilia, veni ordin de chemare și nepotului Alexei. Vanka, deși nici măcar nu recrutase încă — hop că vrea și el ! Mihailo se împotrivi nestrămutat — tot mai trăgea nădejde că mezinul o să se cumințească cu vremea și — cît de cît — o să pună și el umărul la gospodărie.

Vanka îi căzu la picioare :

— Binecuvîntează, tăicuță !

— Nici să nu te gîndești.

— Slobozește-mă.

— Adă gîrbaciul ! tună bătrînul scos din fire de îndărătnicia flăcăului. Acușica îți slobozesc vreo cincizeci de-alea ca focul !

Asta se petrecu în ogradă, în partea dinspre grajduri. Atunci și-au vorbit pentru ultima oară. Feciorul zîmbi în colțul gurii și aduse cu o prefăcută supunenie gîrbaciul.

— Culcă-te, ticălosule, și dă jos nădragii.

Asta Vanka nu mai vru să o facă. O lovitură de gîrbaci îi spintecă într-o clipită cazaca și rubașca, julindu-i pielea. Buimac de durere, îl trînti pe bătrîn la pămînt și, împungîndu-l cu picioarele, îl dădu de-a rostogolul prin ogradă. Moșul îl alungă de acasă și — supremă jignire ! — îl lăsă să plece fără cal de oaste. Nesocotind vrerea părintească, Vanka făcu rost de un cal de partea cealaltă a Kubanului, apoi îl ispiti și pe fîrtatul Șalim, cu care era de-o seamă, și plecară amîndoi pe front cu un eșalon de cazaci.

Staniţa fremăta, staniţa icnea, despărţindu-se de flăcăi. Suspinau ca turturelele inimile codanelor, bocetele sfîșietoare ale mamelor și nevestelor se învălmășeau cu cîntecele celor puși pe băutură și cu zbieretele armonicilor.

Apoi fură chemate și contingentele bărboșilor.

Caii îi purtară pe cazaci în Persia, Galiţia, Erzerum, și, în alcătuirea corpului expediţionar, peste mări și ţări, în depărtata Franţă. Cîte căpăţîne moţate a dat de-a rostogolul vîntul pe cîmpiile sălbăticite, înecate în sînge.

Deodată izbucni revoluţia și staniţa fu prinsă ca într-un vîrtej.

O rază de soare căzu peste casa Cernoiarovilor.

Într-o singură zi, de parcă s-ar fi vorbit, picară acasă feciorul Ivan și feciorul Dmitri, cu nevasta.

— Bun venit, cazaci ! îi întîmpină tatăl în ogradă.

— Să trăiești, cinstite ataman, răspunse Ivan, cu un zîmbet obosit, lepădînd sacul de pe umeri.

Bătrînul îi sărută pe amîndoi.

— Ia zi, pe unde l-ai semănat pe Iliușka ? îl întrebă el pe Ivan. Da cu Alioșka ce-i ? Ai noștri au scris că... numai că eu n-am crezut...

— Ba e adevărat, taică. A căzut lîngă Przemysl. Mi-a spus-o chiar mie tunarul Stiopka Podlujnîi.

— Eh, eh, s-a dus cazacul.

— Ilka e prizonier.

— Iliușka ? S-a dat el prins ? Mda, mda... Fraţi, da parc-ar fi dintr-alt os. Bătrînul își făcu cruce,

strînse între dinți un smoc de barbă și, după cîteva clipe de reculegere, se întoarse către Dmitri : Da tu, ai fost la război ?

— Nu, tată, m-au scutit, sînt slab de piept.

— Mă, găunosule... Cui naiba ăi fi semănînd ? Ne faci neamul de rușine. La anii tăi întreceam calul în goană, la deal, în sus !

— Nu că n-am vrut, zău... Așa a fost să fie... Eu n-am nici o vină... Iar acum, cum să spun, m-am întors pe meleagurile natale ca să prind puteri și să aștept să treacă halimaua... Să ți-o prezint pe soția mea, Polina Sergheevna.

Mihailo se uită cu coada ochiului la tînăra femeie cu nasul ascuțit care scotocea în poșeta-i de argint și aruncă nepăsător :

— Rămîneți, ce mai vorbă. Cîtă lume străină nu mănîncă din pîinea mea... Iar tu, oricum, ești din sămînța Cernoiarovilor.

Îi plimbă prin gospodărie.

Curtea măturată lună, construcții solide, la uși lăcătoaie, cîini ca niște lei. Mirosea a bălegar încins și a mraniță dospită de soare. În șură, între doi bulumaci, pe cîrlige de lemn, stăteau frumos atîrnate tacîmuri de cai, unse din belșug cu dohot mirositor și scînteind de țarțamuri din aramă și argint. Deși împuținate față de trecut, gospodăria avea destule orătănii, vite, grîne. În pivniță — putini cu unt, nisetri sărați, butoaie cu vin — totul pregătit în casă ; în pod — păpuși de tutun și baloturi de lînă fină de la oi de rasă Șlenskaia, gata de vînzare.

Bătrînul trase dintr-un poloboc o bărdacă de vin cu buchet de smirnă, sorbi un gît și întinse bărdaca lui Ivan.

— Bun venit, feciori.

— Da matale cum o mai duci, cum te lauzi ?

— Mulțumesc lui Dumnezeu, am și ce îmbuca, am și cu ce-mi clăti gura. Am rămas singur, da tot trag, și scot tot ce-mi trebuie. Măcar că totu-i deșertăciune a deșertăciunilor, cum a grăit prorocul. Gol vine omul pe pămînt, gol pleacă. Voi, diavolilor, nici n-o

să v-arătați barem să scuipați pe mormîntul meu. Numai că dacă mă duc eu, s-a zis și cu binele vostru. Fără mine o să risipiți totul, pînă la ultimul cui de potcoavă. O să plecați din casa părintească cu fundul gol. Țineți minte vorba mea.

— Nu-i așa, tată, se aprinse Dmitri. Eu am cîștigat bani grei la Petersburg. Trăsură la scară, vilă, tocmi voiam să cumpăr și un rînd de case... Ce rece-i vîntul, te taie la dinți.

— Vilă, trăsură. De, milionar ! Da de la gară venișI cu o biată desagă-n spinare.

— Ce să fac, tată ? Mi-au luat totul. Iar ce mai aveam mi-au furat pe drum. Matale stai aici și nici nu-ți închipui ce harababură e în Capitală, în toate orașele, pe drumuri. Mă și miră cum de-am scăpat cu viață.

— Mămăligă ce ești. Eu le-aș...

— A dracului s-a mai răsturnat și viața asta cu susu-n jos, rîse Ivan. Ieri boieri, azi — nicicum.

Bătrînul mai scoase o bărdacă de vin și o goli pe nerăsuflate.

— A slăbit disciplina, de-aia a ridicat răzmerița capul. A intrat duhul nesăbuinței în oameni. La noi, înainte, vagmiștrii făceau atamanului, lună de lună, o dare de seamă despre ce vorbește și cum gîndește fiecare cazac și, slavă Domnului, a fost liniște... Să-mi dea mie un regiment de cazaci din leatul meu și-aș stîrpi numaidecît răzmerița în tot Kubanul. Ehei, cu mine nu le-ar merge !

Dmitri dădu din mîini a protest.

— Vai, tată, dar matale, după cîte văd, ții cu ziua de ieri, get-beget. Nu se poate așa. Revoluția — cu condiția să nu iasă din matca rațiunii — e cît se poate de necesară țărișoarei noastre cufundate în întuneric. Ceva asemănător s-a petrecut și în Europa, încă acum un secol. Francezii chiar l-au decapitat pe regele lor.

— Că se răzvrătesc acolo necredincioșii ei între ei, asta nu ne privește, vorbi cu convingere bătrînul. Oastea din Kuban avea pe vremea mea un cîntec :

„Iar maica noastră, Rusia, e fruntea lumii întregi". Cuvinte cu tîlc. Toți trebuie să ne știe de frică. Bătrînul își netezi mustața și amenință cu degetul lui beteag un dușman nevăzut. Ehei, cu un regiment de cazaci, da ostași, nu așa, m-m-m ! Praf i-aș face, cu dinții aș smulge răzmerița din Kuban. După aia le-aș da cazacilor un ospăț, am trage o beție de zile mari și cu asta, basta, s-ar isprăvi toată tevatura. Și acum, Vanka, să te aud — cum ai slujit, ce isprăvi ai făcut pe front.

Viteaz și isteț, Ivan fusese propus în mai multe rînduri pentru decorare, numai că medaliile și crucile nu prea aveau zile la pieptul lui. Prea era drăcos și neînfricat : ba trîntea vreo poznă, ba vreo grosolănie unui superior. Numaidecît i se retrăgea decorația și din subofițer sau sublocotenent se pomenea din nou soldat. O dată l-a umplut de sînge pe comandantul sotniei sale că nu i-a plătit o datorie de la cărți. Pentru „ultraj cu violență adus unui ofițer" a fost trimis în fața Curții marțiale și avea toate șansele să fie condamnat la moarte. Dar revoluția a deschis porțile închisorii din Tarnopol și i-a redat libertatea.

— Cum v-ați lăsat dovediți de nemți ? îl luă la rost bătrînul. Ați întinat gloria străbunilor noștri !

— Noi de nemți, voi de japonezi, ce să ne mai răcim gura de pomană. Nemții ne-au deschis ochii și mintea. Află, tătuță, că țarismul e putrezit din rădăcini. A venit timpul să se are din nou ogorul țării, să fie răsturnate vechile rînduieli.

— Eh, nu s-a găsit încă ac de cojocul vostru.

— Pentru asta nu-ți trebuie cine știe ce glagorie.

— Ia spune, fătul meu, cu ce ți-au greșit ție vechile rînduieli ? N-ai avut ce îmbrăca, ce încălța, ori poate te-am ținut nemîncat ? Sumete mînecile și apucă-te de gospodărie ! După ce mor, totul o să vă rămînă vouă. Aveți aici de toate, să vă tot ajungă. Pică pară mălăiață... O să trăiți ca șoarecele în lădoi.

— Avere nu ne trebuie, sîntem dușmanii bogăției, răspunse surd Ivan. Ne-a dărîmat frontul. Trei ani nu-s trei zile. Nu numai ălora mai slabi din fire, dar

și nouă, care ținem la tăvăleală, ni s-a făcut lehamite. Și-n somn auzi zburînd aeroplane și ghiulele. Te trezești țipînd.

— Nici stăpînirea, nici eu nu te-am trimis pe front. Singur te-ai dus.

— Generalii, burjuii, bolșevicii, menșevicii — toți trebuie spînzurați cu același ștreang. Pentru epoleții și pentru aurul lor curg șiroaie de lacrimi. Iar o să avem război, tătuță.

— Ce tot îndrugi, mă ? Cu cine război ? Unde război ?

— Peste tot. Și la dreapta, și la stînga. Uite, colea sînt generalii, colea cărturarii, iar colea mujicii... Am văzut eu cum e prin satele Reazanului. Vai de capul lor cum trăiesc. Sînt atît de înghesuiți, că te înăbuși. Mujicul cît o fi el de mujic, da și burta lui cere mîncare și băutură. Ca mîine o să spună : „Ce-i al tău, e-al meu. Scoate și dă."

— Treaba lor, băiete. Că noi aici avem pămînt căzăcesc și drepturi căzăcești. Mujici ! Le dăm noi un picior să nu se vadă. Să se războiască cu moșierii, că ăia au tot ce vrei. Le ei în Rusia sînt păduri — noi nu le rîvnim. În Siberia e aur — nici aurul lor nu-l jinduim. Funcționărimea și muncitorimea din fabrici iau simbrie — să fie la ei acolo. Ăsta e pămîntul nostru din veac. Bunii și străbunii noștri l-au cîștigat cu sîngele lor, cu fapte vitejești, și n-o să-l dăm nimănui.

— Și-n privința caucazienilor ce-o să poruncești, tătuță ?

— Asiaticii ăștia să fie alungați și mai departe în creierii munților. Să n-aibă voie, cîinii, nici să bea apă din Kuban.

— Așa ceva n-o să se întîmple niciodată, tătuță. Toți oamenii sînt deopotrivă.

— Întîi la tine trebuie să te gîndești, că pe toți n-ai cum îi milui. Eu atîta mai vreau să-ți spun : căzăcimea neoașă nu stă cu mîinile în sîn. Se pun lucruri mari la cale, rosti el cu tîlc.

— Ce lucruri ?

— E prea devreme să știi... Mai bine bea, băiete, să-ți alungi urîtul.

Îi întinse bărdaca plină cu ochi. Ivan sorbi o gură de vin, trecu bărdaca fratelui său și răspunse :

— Trebuie să trăim deopotrivă cu tot norodul...

— Vanka, nu-ți uita credința și cugetul, se oțărî la el Mihailo. Cînd vorbești cu taică-tău să stai smirna și să nu dai din gură ce-ți place și ce nu-ți place !...

Dmitri, încălzit de vin, începu să facă pe grozavul :

— Ascultă, frățioare, tu... tu ești tînăr, crud și în multe privințe încă nu cunoști viața... Tata are dreptate : ale cazacilor trebuie să rămînă și ținutul Kubanului, și ținutul Donului, și ținutul Terekului. Tu nu-ți dai seama, Vanea, cît de bogat, cît de măreț e sufletul cazacului... Bătrînele legende, balade, glorioasele pagini din istoria strămoșilor noștri zaporojeni... Cum e în cîntecul ăla : „Să pornim, fîrtați, cu sprintene luntri... La proră cu agere tunuri...“ Să nu-ți închipui, Vanea, că m-am boierit... În adîncul inimii sînt zaporojean de pe vremea Secei. Uite, îmi vine să rîd cînd mi-aduc aminte : într-o zi, mi-am pus manta și căciulă căzăcească și, gătit așa, am străbătut bulevardul Nevski de la un cap la altul...

— Hai în casă, feciori, îi pofti bătrînul. E timpul să ne așezăm la cină.

Zilele se scurgeau măsurat, fără grabă.

Neîncrezător în ochiul altuia, Mihailo veghea singur ca totul să fie în bună orînduială. Sculat cu noaptea în cap, dădea întîiul ocol gospodăriei : trecea pe la grajduri, punea în lanț cîinii — pe Sultan și pe Obrugai — trezea rîndașii, împărțea porunci.

Muierile din sat mereu găseau tei de curmei să se repeadă pînă la alde Cernoiarov și să se zgîiască la cucoana din Capitală. Nu le plăcea nici de frică : că-i o scoabă, de zici că au turtit-o cu lopata și în față, și în dos ; că are o pălărie, să mori de rîs ; că are niște gaibarace subțirele ca de capră.

Bărbații — năvală pe Dmitri.

— Dmitri Mihailovici, dumneata care eşti învăţat şi ştii legile ca pe apă. Spune, ce-o să fie ? Că eu şi cu ginerele-meu Denis am arat treizeci de deseatine pentru semănatul de toamnă şi...

— Ştiu, ştiu... Mi-ai spus şi ieri... Mai întîi, taică, trebuie făcută ordine în toată Rusia. Şi-apoi vorbim şi despre deseatinele tale. Adunarea constituantă, care...

— Ei, asta-i ! Păi, ce-am eu cu Rusia ? I-am luat fetei mele ciuboţele noi ? Luat. Le-am dus în ajun de Bobotează un car de grăunţe ? Dus. Iar acu Denis, ginere-meu, ce zice : „Mă, tu ăla, aşa şi pe dincolo, îţi dau una, de-ţi sar ochii din cap". E drept aşa ?

— Înţelege-mă, odată, taică Feodor. Îţi vorbesc ca om al legilor. Nici noi doi şi nici obştea staniţei n-avem căderea să rezolvăm pricinile cu pămîntul. Dacă Adunarea constituantă sau Rada noastră din Kuban va da poruncă cum ca tot pămîntul să fie împărţit deopotrivă între toţi, asta e. Noi, cazacii, va trebui să ne supunem.

— Dar dacă n-o să dea poruncă ?

— Vedem noi atunci !

— Păi, de ce tocmai atunci ?! Las-că ştiu ce urmăresc ăia. Pungăşie curată...

— Eh, taică, nu se poate înţelege omul cu matale. Mă doare şi capul, zău. Vino mîine şi-o să scriem atamanului o jalbă împotriva lui ginere-tău, Denis.

Dmitri cu nevasta se duceau să se plimbe în stepă. Dracii de copii îi petreceau prin toată staniţa, cu şuierături şi ţipete :

— Cuconaş de la oraş, dă-mi o copeică...

— Cucoană, cuconiţă, ţurloaie cioplite...

Stepa pe care drumurile se întretăiau ca nişte urme de bici se aşternea fără viaţă înaintea lor. Prin vîlcele şi răzoare mai stăruia zăpada, dar soarele prindea puteri şi pe dîmburi mijeau cele dintîi pelinaşe cu mireasmă pătrunzătoare. Dmitri reteza cu bastonaşul tulpinile înnegrite ale răsăritelor de an şi exulta :

— Cîtă zare ! Cîtă frumuseţe ! Stepă, stepă... Ea îşi aminteşte de zăngănitul paloşelor polovţiene, de

expedițiile călăreților cazaci. Ăsta-i Dealul Beției — acum vreo cincizeci de ani, de Rusalii, cazacii din pichetul așezat aici s-au îmbătat turtă și au fost măcelăriți pînă la unul de cerchezi... Cîte legende, cîte fapte glorioase, și-acum nimeni nu le mai știe... Da, nu o dată căzăcimea a izbăvit Rusia de hoardele nomazilor și de leși. Azi o salvează de țopîrlani și de bolșevici. Spiritul strămoșilor e viu în noi și dacă va fi nevoie, ne vom ridica cu toții, cu mic și mare, și vom pune mîna pe arme...

— Asta nu, protesta Polina Sergheevna, pupîndu-l pe obraz. N-o să te las să te expui gloanțelor. Tu trebuie să ai grijă de tine.

Ivan nu-și găsea locul. Totul îl plictisea și se simțea străin în casa părintească. Se plîngea Marinkăi, fata pisarului, cu care se întîlnea seara prin grădini :

— Mor de urît, Marinușka.

— Din ce ți-a venit, sucitule ?

— Știu eu...

— Du-te la doftor să-ți dea niște hapuri să-ți treacă de urît.

Rîdea, de parcă presăra flori, jucîndu-și sprîncenele rotunde. Era vîrtoasă la trup și cu bujori în obrajii oacheși.

— Mă, cartoafă degerată ! Nu rîzi, nu glumești. Du-te la joc, mai zburdă și tu.

Odinioară, cînd Ivan alerga să se întîlnească cu Marinka, rîdea carnea pe el de bucurie. Acum însă, nimic nu mai avea haz.

— M-am deprins cu războiul, și-aici e prea multă liniște.

— Of, Vanea, neastîmpărat mai ești. Abia te-ai întors și gata — iar ți-e gîndul la război. Mie nu mi-ai trimis niciodată scrisoare de pe front. Dacă nu ți-s dragă, spune, n-o să fug după tine.

— Ba mi-ești dragă, o încredință Ivan și, trăgîndu-se mai aproape, o ciupea cu furie de sînul dîrz.

Fata țipa ascuțit, îl lovea peste mînă cu motîlca cu semințe și se stropșea la el ca o mîță.

— Nu mă pipăi, că nu-s de vînzare ! Sînt fată de oameni cumsecade și n-o să mă las furată înainte de soroc. Dacă ți-s dragă, scoate-ți gărgăunii din cap și trimite pețitori.

Ochii ei de jar scînteiau în întuneric și umerii plini zvîcneau ca de frig, cînd adăugă abia auzit : Și totul o să fie al tău.

— Măi, răutate !

Marinka îi luneca din brațe și fugea rîzînd.

Ivan își tîra picioarele spre casă.

Aici îl lua taică-său în primire :

— Pe unde mi-ai umblat, zăpăcitule ?

— Am tăiat frunze la cîini.

— Ia vezi ! Bei ?

— Păi ce, n-am gură ? Beau. Ori poate ai vrea să-ți cer bilet de voie ? ! Mi-ajunge cît am fost la armată.

Bătrînul ofta, mîngîindu-și barba :

— Ar trebui să te însurăm, Vanka.

— Nu vreau. Din pricina muierilor ni se duce voinicia de rîpă. Căzăcimea mi-e casa și familia.

— Cuvinte de aur, fătul meu, cuvinte de aur... Da ia spune, vrei oare să te pui bine cu necuratul, de nu te închini și nici nu dai pe la biserică ?

Ivan tăcea.

— Eh, păgîne... Mă-ntreb cum de te rabdă pămîntul. Știi ce stă scris în biblie, în cartea regilor, despre un netot ca tine ?

— Biblie ! Nu se poate trăi o veșnicie după... o carte. Pînă și regulamentul de campanie se mai schimbă din cînd în cînd.

— Pentru vorbele astea ai merita să ți se smulgă limba cu rădăcină cu tot... O să vezi tu, Vanka, cum o să te loveacsă odată sfîntul din cer că nu-ți cinstești părintele.

— Haida-de, o să se amestece el în treburile noastre... Nu, tătuță, după ce am fost întîia oară la atac, s-a dus credința. Întîiul atac... Și-acum mai văd sînge ! Nu mai cred nici în semne, nici în piază rea, în nimic,

nu mă mai tem de nimic și de nimeni. Sufletul în mine parcă-i de piatră.

— Atunci, cum vreți voi, tinerii, să vi se arate încredere, de vreme ce nu credeți în nimic? Și noi am luptat, da am rămas oameni cu frica lui Dumnezeu... Nu e bine să crezi în orice, da e și mai rău să nu crezi în nimic. Credința, fătul meu, e o comoară neprețuită.

La șezători, Ivan stătea toată seara într-un ungher întunecos, sugîndu-și pipa. Lucrurile de care rîdeau flăcăii și fetele nu i se păreau cîtuși de puțin hazlii, iar nesfîrșitele discuții ale bărbaților despre pămînt și gospodărie îl plictiseau de moarte.

Într-o zi, Șalim aduse la piață un mistreț pe care-l vînase prin stufărișurile Kubanului. După ce isprăvi cu negustoria, se abătu pe la casa Cernoiarovilor și-i trimise vorbă lui Ivan prin rîndașul calmuc Ciulcia să vină pînă afară.

Se duseră la crîșmă.

— Hai, povestește, leatule, ce mai faci, cum o mai duci.

— Eh, Vanuška, rău de tot făcut. Vacuț crăpat, mamuc crăpat. Coliba batrîn, ploi curge lîngă coperiș. Tata batrîn, nici una măsele nu este. Cal batrîn, hîța-hîța. Berbec nu, pîine nu, birinză nu, nimic nu. Tata prost țipat la mine: „Șalim, magar, cară lemne. Șalim, magar, cară apă."

Ivan abia își ținea rîsul.

Șalim se văita într-una și tot încerca să-l convingă să fugă împreună în munți. Fața lui uscățivă-tuciurie strălucea de cutezanță tinerească, mișcările-i erau tăios de precise, privirea ageră și hotărîtă. Se împiedica în mantaua lungă și cizmele grele, cazone, cu care venise de pe front, întocmai ca un cal buiac între ulubele prea scurte. Aplecat peste masă și scăpărînd din dinții albi ca neaua, stăruia cu o șoaptă fierbinte, amestecînd și cuvinte din graiul lui:

— În aulul Gabukai traiești rubedenie meu, Saida Musaev — mațe scoatem la el! Arde Allah la el!... Pe rîul Șebșa traiești prinț kabardin tare bogat! Petrecanie facem la el! Zici și zau! duce el ma-sa. Hai.

Vanuşka, noi doi bandit, toţi frica la noi, nimeni nu înhaţ la noi !

Ivan sorbea rachiul de orez cu un zîmbet pitit în ochii înnegurați... Îl asculta pe Şalim numai cu o ureche, iar în capul lui — gîndurile morişcă. Se vedea gonind în lumina pîrjolurilor şi în pocnetul împuşcăturilor spre Don, spre Ucraina pe care o va străbate sat cu sat, cătun cu cătun... Revedea ca într-un vis drag nemărginirile stepelor, scăpărarea gloanţelor, fulgerarea pumnalelor, auzea strigăte înverşunate, chemările goarnelor, uruitul căruţelor în goană nebunească, tropotul cailor, şuieratul plin al sabiei deasupra capului... Îşi apucă prietenul de mînă :

— Şalim !

— Plecam ?

— Oh, frăţioare, nici eu n-am viaţă aici Îmi trosnesc fălcile de urît. E musai s-o ştergem.

Schimbară între ei pumnalele. Zăboviră la crîşmă pînă tîrziu şi ieşiră pe uliţă ţinîndu-se pe după gît şi lălăind.

Oamenii aduseseră de pe front cîntece noi. Sfîrşiţi de puteri şi mîncaţi de păduchi, ei se împrăştiau prin staniţe şi cătune şi fiecare era încărcat ca şi o bombă cu o ură neîmpăcată pe trecut, pe ce a fost.

Se întoarse acasă, ciung, Ignat Gorlenko. Se întoarse cazacul Vasianin, fugit din prizonieratul austriac. Se întoarse roşcovanul Bobîr. Se întoarse în cîrje Savka Kurok. Se întoarseră fraţii Zvenigorodţev. Veni, din Finlanda, Serioga Ostrouhov, care slujise într-o unitate de gardă. Ajunse tîrîş acasă, cu şalele frînte, bătrînul tiralior Prohor Suhobrus. Se întoarse cu chica vîrstată de şuviţe albe şi Grigore Şmaroga, pentru sufletul căruia nevastă-sa făcea parastase de un an şi mai bine. Se întoarse înzorzonat cu decoraţii pînă la buric veteranul Lazurko. Se întoarse agronomul Kuksevici, avansat căpitan. Se întoarse de pe frontul turcesc Iakov Blinov, Mereu se întorceau cazaci şi soldaţi.

Veni acasă şi Maxim Kujel.

Marfa, desculță, cu poalele prinse în brîu, că tocmai spăla dușumelele, zbucni în curte și-i sări de gît. Plîngea și rîdea.

Maxim o săruta și-ar tot fi sărutat-o.

— Te bucuri ?

— Vai, Maximușka, e ca și cînd s-ar fi deschis cerul și-ar fi pogorît peste mine așa...

Făcu focul la baie, îl spălă de tot jegul și, descîlcindu-i cu pieptenele părul pîslit, se tot speria, se tot minuna :

— Maică Precistă, ai niște păduchi în cap, fiare, nu alta... Da amarnic ai mai slăbit ! Ies oasele din tine, c-ai fi bun de agățătoare pentru hamuri.

— M-a uscat ura aprigă.

Mirosea pătrunzător a pîine caldă. Pe masa răzuită și frecată de părea de ceară — bucate gătite în casă și un samovar scînteietor ca jarul.

— Șezi, Maximușka, că destul ăi fi stat în picioare în slujba împărătească.

Se auzea mereu scîrțiind ușa : veneau și neamuri, și cunoscuți, întrebau despre armată, despre revoluție. Unii, după bun sosit, ori bun găsit, scoteau din buzunarele cojoacelor un clondir cu rachiu tulbure, de casă, și-l puneau pe masă. Veneau și nevestele ale celor care nu se întorseseră încă, dar nu stăteau mult.

— Bucură-mi-te, Marfenka...

Multe își ștergeau pe furiș o lacrimă.

Întrebau :

— Pe-al meu nu l-ai văzut ?

— Pune de plăcinte, c-acușica te trezești cu el în poartă. S-a isprăvit afurisitul de război. Nu mai e front

Îmbrăcat cu o cămașă curată, descheiată la gît, bărbierit cu perdaf, Maxim ședea în capul mesei și bea ceai. Despre război vorbea în șcîrbă despre revoluție — cu foc. Urmărind cu degetele-i boante slova unui ziar bolșevic, ros pe la îndoituri, îi lămurea pe cei de față care, ce și cum vrea să facă și cu cine ține.

Marfa îl mînca din ochi.

— Cine porunceşte în staniţă : comitetul revoluţionar sau cîrmuirea căzăcească ? ţinu să afle Maxim.

— Păi eu nu ştiu, făcu Marfa zîmbind. Parcă ziceau ei ceva la adunare, da pîn-am venit acasă, am uitat.

— Mă, numai cosiţa e de capul tău, glumi Maxim, privind-o adînc în ochii scînteietori.

— La noi, tot atamanul e mai marele, se băgă în vorbă cumătrul Mikola. Chipul ţarului mai atîrnă şi azi la ei în canţelerie.

— Păi, oamenii ce păzesc ?

— Se tem. Ce vrei, după cîte au îndurat, le-a intrat frica-n oase. Unul e bucuros de libertate, da-şi ţine gura, unul aşteaptă cu groază să se întîmple ceva, mai ştiu eu ce, unul crede că s-o întoarce ţarul.

— Se-ntoarce pe dracu !

— Dumnezeu e mare, glăsui cumătrul Mikola, trăgînd cu ochiul la ceilalţi. Eu zic aşa, oameni buni, dacă stai şi te gîndeşti, noi ce trebuinţă avem de putere ? Dă-o încolo. Pămînt să ne dea. Acuşica vine timpul aratului şi ce să ari ? Mi-e că iar o să ne căciulim la cazaci !

— N-o să ne căciulim, fii pe pace, spuse apăsat Maxim. Ce, pentru ei pămîntu-i mumă, iar pentru noi maşteră ? Noi îl muncim şi tot nu e-al nostru ? Noi îl umblăm — şi tot nu e-al nostru ?

— Matale, Maxim Larionici, ia seama la ce vorbeşti, să nu te sfîşie juvinele.

— Să nu încerce, c-o să-şi rupă dinţii. Înainte vreme, cînd eram cu toţii ca nişte cristoşi, de, le mergea. Da acu, gata, după cîte am pătimit pe front — mai dihai ca păcătoşii în iad, nu ne mai temem de nimic. O să trecem şi prin foc, şi prin apă, da tot nu ne lăsăm.

Într-un tîrziu, oaspeţii se cărăbăniră.

Marfa îi aruncă pe umeri braţele-i vînjoase şi şopti gemut :

— Mi s-au albit ochii aşteptîndu-te...

— Eh, și eu parcă tot leșie aveam la inimă.

Strivea în sărutări buzele uscate și crăpate ale femeii. Ea suflă în lampă și, lovindu-se de scaune, ca amețită de băutură, se duse să desfacă patul.

...Prefirîndu-i în palmă părul des, răvășit, Maxim o întreba despre viața ei în toți acești ani.

— Viața... Numai de lacrimi eram sătulă... Du-te la cîmp, du-te după apă, du-te la stuf, ai grijă de casă, fugi că rage vaca — s-a pălit la picior de boroană, pruncul trage să moară. Și la toate numai eu singură. M-au strîns de gît necazurile. Poate că de atîta pelin mi s-a amărît și laptele în piept și de aia s-a prăpădit Petenka.

— Nu te mai omorî așa, o s-avem alt copil.

— Nici nu-mi vine să rostesc : alt copil. O podidi plînsul. Se tîra peste tot mititelul și cum vedea ceva — hap ! cu mînuțele. Și ce vioi era, ce deștept...

Pe Maxim îl cuprinse toropeala, iar lîngă ureche glasus monoton al femeii spunea înainte :

— După detrunarea țarului, tot într-o spaimă am trăit... Mi se făcuse capul călindar. Mai întîi se zvonise că, ăla, Kerenski, a vîndut nemților Kubanul cu oameni cu tot pentru patruzeci de puduri de aur. Pe urmă auzim că o să vie turcii și-o să ne tragă pe toți la credința lor. De Bobotează se întoarce din tîrg Miroha, ăl cu prăvălia, și lămurește obștea adunată în păr : „Dinspre Rostov vine spre stanița noastră armata roșie, zisă și bolșevică. Și bolșevicii ăștia au coadă, coarne și copite. Pe moșnegi și prunci îi străpung cu lăncile, iar din muieri fac săpun !“ S-a pornit lumea să se vaite, să alerge de colo-colo... Noi, muierile, ne repezim cu bocete și țipete la biserică, să scoatem icoanele și praporul. Părintele a dat de trei ori ocolul staniței, cu crucea, a stropit cu agheasmă toate drumurile și potecile, și s-a îndurat Precista : bolșevicii au trecut pe alături.

— Gîscă ciufulită, mormăi Maxim somnoros și sătul.

— Eu ce știu ? Eu-s proastă de dau în gropi. Mă iau și eu după oameni.

— Scorniturile astea le răspîndesc, ca să bage spaima în norod, fabricanţii, bancherii, generalii şi toţi ăia ce-au sprijinit tronul lui Nicolae şi tăinuiesc în ei duhul vremii ce-a fost.

— Ducă-se dracului toţi. Că noi cal avem, vaca — acuşi trebuie să fete, nu murim noi de foame. Iar de ne-o da şi pămînt, îl semănăm şi atunci să vezi trai...

În colţul cu icoanele licărea o candelă de cristal verde. Pe chipurile întunecate ale sfinţilor se amăgeau umbre şovăitoare. Prin ferestrele hîite privea o dimineaţă căruntă de iarnă. După perete mugi vaca. Lui Maxim i se păru că aude goarna — sări din aşternut, apoi se dumeri şi se ghemui din nou lîngă trupul cald al Marfei... Adormi fericit.

Staniţa fremăta sub valul de veşti :

Bolşevicii învinş în toată Rusia.
Război pe Don. Război în Ucraina.
La Novorossiisk e putere sovietică.
În părţile Stavropolului, norodul a aşezat puterea sovietică.
Cazacii-s cu poporul. Cazacii-s împotriva poporului.
Lîngă staniţa Enem, ofiţerii au măcelărit un detaşament al gărzilor roşii din Novorossiisk.
La Ekaterinodar un guvern militar a devastat comitetul executiv şi i-a arestat pe capii bolşevicilor.
Roşii au luat Rostovul.
În staniţa Krîmskaia, la congresul reprezentanţilor staniţelor revoluţionare, a fost ales comitetul revoluţionar al regiunii Kuban.

În anul acela se desprimăvăra cu ţîrîita. După o zi-două cu soare, iar se abăteau viscole şi ninsori. Pogora cîte un îngheţ şi cîte o fulguială pînă pe la Buna-Vestire, dar aratul şi semănatul băteau la uşă, oricum. Mai altminteri, parcă primenit şi răsunător, sunau trîmbiţele cocoşilor : pe lîngă garduri, pe unde pămîntul se zbicise, băieţaşi desculţi se jucau în arşice ; femeile roboteau prin grădini şi livezi ; gospo-

darul alegea și pregătea semințele, ducea la reparat plugul și semănătoarea.

De două ori pe săptămînă forfotea înăbușit tîrgul, la fierărie zorul nu contenea nici zi, nici noapte, dangătul rar al clopotelor — clopotele de Postul-Mare — plutea deasupra staniței și se pierdea în nemărginirea jilavă a stepei.

În fața fierăriilor, la tîrg, la moară, în curtea bisericii, oriunde se adunau mai mulți oameni laolaltă, izbucneau numaidecît încontrări aprinse, glasurile se înverșunau, împroșcînd vrajbă în dreapta și în stînga.

Cei întorși din război se adunau seară de seară la învățătorul Grigorov, să se sfătuiască și să cumpănească ce putere să așeze. Și oamenii mai bătrîni veneau să asculte vorbele lor îndrăznețe, dar ei înșiși strecurau rar de tot cîte un cuvînt două. Pufăiau tăcuți din lulele, ciopleau un băț — obicei deprins de la caucazienii din munți — și se uitau lung unul la altul, clătinînd din cap. Într-o zi erau să vină și vreo cîteva neveste de soldați, dar moș Abrosimîci, paznicul școlii, un veteran al războaielor cu turcii, le-a ocărît cum i-a venit la gură și le-a alungat de-acolo : nu-i de tărtăcuța voastră !

— Eu zic să-l arestăm pe ataman, și cu asta le-am rupt colții ! spunea Maxim, aruncînd priviri sfruntătoare în jur.

— Nu pornești bine hora, Maxime. Dacă-l arestăm pe ataman, a doua zi cazacii ne căsăpesc pe toți. Te pui cu ăștia...

— Ești un nerod ! sărea cîte un cazac tînăr, închizîndu-i gura celui care vorbise. Atamanul mi-e drag și mie ca sarea-n ochi. Să-l zburăm n-ar fi mare lucru, da pe cine punem cap peste staniță ? Aia e...

— Uite, pe Emelka, glumea subesaulul Sotnicenko, ghiontindu-l din spate pe argatul Emelian Peresvet. Cu așa cap, nici capul nu ne doare.

Fîstîcit, Peresvet mormăia ceva, scuturînd din căpățîna-i hălăciugoasă și trăgîndu-se într-un colț.

— Zît sub pat ! striga unul.

— Ăsta nu știe nici să dea la porci.

— N-o să răbdăm să vină peste noi vreun fluerătură, cum s-a întîmplat pe alocuri. Ți se face scîrbă : auzi, un pîrlit de majur, un pescar sau un marinar oarecare să diriguiască trebile într-o staniță !

— Cristos a fost dulgher, interveni Potapov, un bărbat cu înfățișare venerabilă, mai marele sectei evangheliștilor.

— Ei, asta-i ! zise cu îndoială Sotnicenko. O fi fost binagiu, ori mai știu eu ce. Da simplu dulgher ? ! Pun capul jos !

Izbucniră niște rîsete atît de puternice, de ziceai că s-a dărîmat o stivă de lemne.

Cu toate că o scrîntise, Sotnicenko nu se potolea de loc.

— Eu care-s cazac get-beget și am două cruci și o medalie, s-aduc la îndeplinire poruncile unui Emelka ? Cîtu-i cerul !

Cuvintele acestea îl durură adînc pe Maxim și tăbărî cu gura pe Sotnicenko :

— Păi vezi, asta-i, frățiе, încă nu vi s-a urît prea rău de ciomagul generalului... Dacă ți-or pune înainte o momîie cu epoleți ciucurați și strălucitori, o să-ncremenești în poziția de drepți și-o să dai onorul. Generalii și atamanii erau plătiți cu bani grei și au supt destul sîngele poporului. Nouă ne trebuie cîrmuitori mai ieftini. O să veghem laolaltă, toată obștea, ca treburile să meargă bine. Putem să-l alegem și pe dracu' comisar, de vreme ce-o să fie la vedere ! Dacă băgăm de seamă că-ncepe să comande alături cu drumul, îi facem vînt și-alegem altul...

— Noi sîntem pentru domnul Grigorov. Vorbește frumos.

— De vorbit, știe el să vorbească, da-i prea cuminte. Ori lucrurile — Maxim îi zîmbi învățătorului ca și cum i-ar fi cerut iertare și-i iscodi privirea — ori lucrurile merg spre război și-avem nevoie de cineva mai înfipt.

Grigorov țîșni de la locul lui și vorbi, vorbi, despre viitorul luminos al Rusiei și al revoluției, despre suveranitatea poporului, despre vremurile cînd va

fi pace între toate naţiunile şi între toate păturile sociale. Visător şi timid din fire, cîndva, în anii depărtaţi ai juneţii se entuziasmase pentru ideile revoluţionare, dar cînd cei mai buni au căzut victime represaliilor, cei slabi s-au dezumflat. Se dezumflase şi o ştersese din oraş şi Grigorov. Şi iată-l de zece ani şi ceva învăţător în staniţă, căznindu-se să le bage în cap copiilor regulile elementare ale ortografiei şi adevărurile de nezdruncinat ale aritmeticii... În timp ce vorbea — mult şi pătimaş — avea prostul obicei, devenit tic, să învîrtă ceva în mînă, ori să înfăşoare şi să desfăşoare pe deget, cu repeziciune, şnurul negru şi lung al pince-nez-ului. Ascultîndu-l, unii se plictiseau. pe alţii însă îi atrăgeau tocmai cuvintele necunoscute şi expresiile preţioase cu care-şi presăra din plin, fără să-şi dea seama, discursurile.

Într-un tîrziu cînd, stors de puteri, dar fericit, se lăsă pe scaun în aplauzele asistenţei — obicei adus de la oraş — şoapte de încuviinţare îi desfătau urechea :

— Are un cap..·

— Aşa e... Le zice ca din carte.

— Of, Doamne, cine ştie ce ne mai aşteaptă...

Ştergîndu-şi cu o basma de batist plină de pete de grăsime năduşeala ce-i şiroia pe faţă, pe pieptul năpădit de păr auriu şi pe la subsuori, Danilo Semibratov, măcelarul, hîrîi :

— Eu zic s-alegem un om de treabă şi să-l punem să slujească juma-juma : o zi ataman, o zi comisar.

La care, Maxim interveni tăios :

— Nu, Danilo Semionovici, noi nu legăm cîrdăşie cu atamani. Praf trebuie să-i facem. Scurt.

— Ia uitaţi-vă la Kujel, oameni buni ! Se şi vede comisar. Ho, mă, potoleşte-te ! Nu-i de nasul tău.

— Eu, om fără carte, comisar ? !... Da măcar că nu mă bag să ies în frunte, nici în coadă nu vreau să rămîn. Mă tot frămînt, mă tot întreb, ce-om izbuti să facem ? Nu dorm nopţile...

Trăgîndu-şi pe urechi căciula de iepure, evanghelistul Potapov se strecură spre uşă mormăind ca pentru sine :

— Să ne rugăm şi să ne pocăim cu toţii şi să-i iertăm pre greşiţii noştri... În vizuina asta de tîlhari miasma drăcească stăpîneşte, şi hulă... Şi fi-va sînge, şi fi-va năprasnă, ne-om sfîşia şi ne-om răşlui unii pe alţii, iar viermii o să ne mănînce pe toţi... Va năpădi buruiana pragul caselor şi numai jivinele o să rămîie să hălăduiască pe pămînt...

Cine şi-ar fi închipuit că nici nu se va împlinii luna şi israeliţii noi, israeliţii vechi, sîmbătaşii, ştundiştii, tremuricii şi celelalte secte aflătoare în staniţă vor trimite în detaşamentele de partizani companii şi sotnii de coreligionari ?

Maxim o ţinea într-una :

— Ori încolo, ori încoace, numai pămînt să ne dea mai repede.

— Da, zilele trec, ar fi timpul să facă împărţeala.

— Ce împărţeală, că e gata împărţit ! se miră roşcovanul de Bobîr. Cum se face frumos, înham şi diii ! — ies la treabă...

— Ăsta-i păcat !

— Ne-om pocăi la bătrîneţe.

— E mintos, n-am ce zice. Auzi : „Diii ! ies la treabă"... Ai primit, Alexei Mironovici, un lot căzăcesc — cincisprezece deseatine de căciulă, şi slavă Domnului, aveţi în casă destule căciuli : trei feciori, un nepot, moşul, ginerele, başca matale... Îţi trebuie minte, nu glumă, ca să pui pe hartă tarlalele pe care o să le ogoriţi.

— Nu-ţi mai frămînta tu dovleacul cu bunul altuia, că o să-ţi plesnească, se oţărî Bobîr. Scoate trei sute de rublişoare arendă de deseatină şi poftim, ară cît te ţin balamalele.

— De unde să iau atîta capital ? Că nici nu bat ruble, nici nu le fur.

— Treaba ta, ce, mă rog de tine ? Cine are nevoie o să vină singur, ba o să spuie şi săru-mîna.

— Vezi, vezi, Alexei Mironovici, să nu-ţi greşeşti socotelile.

— Lasă-l, Ignate, parc-ai fi la peţit, zău aşa, se băgă în vorbă invalidul Kurok Savka. Cum ies oamenii la arat, ieşim şi noi. Cum încep să semene, începem şi noi. Şi care ogor ţi-o plăcea mai mult, al tău să fie.

— Puteţi să semănaţi, n-aveţi decît. Da la secerat şi la treierat n-o să fie nevoie de voi, că ne descurcăm şi singuri.

— Ce tot spui ! Ia ascultă, noi, foştii combatanţi, n-o să lăsăm arma din mînă, pînă nu statornicim rînduiala noastră. Libertate, egalitate, da nici un fel de fraternitate cu voi, porci ce sînteţi. În noi stă toată puterea : ce-o să vrem, aia o să facem.

— Tacă-ţi botul, javră şchioapă !

— Eu — javră ?

— Chiar domnia voastră.

Savka ridica numaidecît cîrja şi sărea la bătaie. Ceilalţi căutau să-l oprească, să-l potolească. El se smucea şi răcnea ca ieşit din minţi :

— Vreau să-i deşurubez capul...

— Dă-te încolo, beteagule. Ascultă mai bine ce vorbesc oamenii despre război.

— Afurisit să fie războiul ăsta... Tu, Ignate, o mai scoţi la capăt : băiatul pe care-l ai la oraş cîştigă bine şi-o să te ţină pe mîncare pînă mori. Da eu — nevasta bolnavă de nu poate să facă nimic, casa plină de ţînci, mîncare ioc, şi de-aş avea barem la ce munci...

— Las-c-am făcut şi noi partea noastră de blestemăţii, mormăi Serioga Ostrouhov, care slujise într-un regiment de gardă. De acu încolo, de m-ar prinde cu arcanul, şi tot nu m-aş întoarce la război. Auzi, eroi ! Ajunge ! Să fii erou e bine, da numai noaptea, cu muierea.

— Că iubeţ mai eşti, frăţioare. De s-ar da decoraţii şi pentru eroismul ăsta, te-ai umple de medalii.

— Îţi îngheaţă în vine şi sîngele ce ţi-a mai rămas cînd ţi-aduci aminte, numai că de război tot nu scăpăm noi.

— Vai de cozonacul nostru.

— Ţi se pune un zid în cale, dărîmă-l ! spunea Maxim. Da vorba e : cu cine să începi ? Cu ce să începi ? Aveţi toţi arme ?

Gîndurile se închegau anevoie.

Discutau aşa nopţi în şir, bîjbîind între zvonuri şi răstălmăciri şi totuşi, cei care erau mai lămuriţi dibuiau încet-încet poteca cea bună.

Într-o frumoasă zi de sărbătoare, după slujbă, răsăriră pe uliţele staniţei nişte călăreţi care se opreau în dreptul caselor şi strigau :

— Toată lumea pe maidan ! Cu mic, cu mare !

La cîte o fereastră, stăpînul casei scotea capul :

— Ce-i, mă ?

— A venit...

— Cine dracu a venit ?

— Înălţimea-sa colnelul Bantîş, membru al Radei din Kuban. Iute pe maidan !

Lăsînd ceaiul şi plăcinta, stăpînul casei se ridica numaidecît de la masă şi poruncea :

— Ei, nevastă, adă uniforma !

Peste puţin timp pe toate ulicioarele şi uliţele se vedeau cazaci în straie de zile mari, cu pieptul plin de decoraţii, zorind spre primărie. Şi bătrîni, şi soldaţi veniţi de pe front. Şi ţînci care fugeau ca la foc. Şi neveste de soldaţi care încă nu se întorseseră acasă, fiindcă ele nu scăpau nici o întrunire. Invalidul Kurok Savka îşi tîrşea piciorul beteag şi zbiera cît îl ţinea gura :

— Ce adunare o mai fi asta ? Că tot pe-a noastră o să s-aleagă. Soldatul e puterea. Cazacii n-o să poată ţine piept poporului.

Piaţa era înţesată de lume. Pe alocuri, cîte unii mai gîlcevitori se şi împungeau între ei. Dar şi celor care de obicei se sfiau să scoată o vorbă, acum li se dezlegaseră limbile.

Brutarul Gololobov, chit că era bîlbîit, se foia de colo-colo prin mulţime, zvîcnind din umărul beteag de pe urma războiului şi turuind :

— Să porți șapcă cccăzăcească, e opprit. Mergi cu cccarul, da tot tu ttrebuie să ffereşti din cale. Pentru cadastru — pplătești, pentru isslaz — pplătești, trimiți cccapra la ppăscut — alți bbani. Tu ține ppompierii, tu îngrijește ddrumurile, tu repppară podurile. Da la bbiserică stai lîngă ușă. Judecătoria e a ccazacilor, cîrmuirea e a ccazacilor, școala e pentru ccazaci. Ptiu, ducă-se-n...

— În tartari, îi șopti învățătorul Grigorov, spre hazul tuturor.

— Stau asseară-n poartă. Deodată mă ppomenesc cu Nesterenko și cu Mișka Kkoziol. „Dă-ne de-un chil de racchiu, de nu, ia uite ccolea!". Și scot pumnalele. Cce era să ffac? Le-am dat. Ducă-se în t-t-tartari o viață ca asta.

— Dacă are o cocardă cu o acvilă cu două capete, crede că poate să-și bată joc de oameni... Le-aș trage vreo două cu tîrnul ăl de gunoi...

— Te dddoare...

— Nu te lasă să ridici capul.

— Parcă-ai fi vinovat că te-ai născut.

Mulți se înghesuiră în jurul lui Maxim, care citea cu glas tare ziarul acela bolșevic făcut ferfeniță, că de vreo lună îl purta întotdeauna la el. Ajunsese să-l știe aproape pe dinafară, drept care îl citea ca pe apă, ba mai punea și de la el ceva chiper, ca să fie și mai și. Efectul era grozav.

Glasuri înăbușite, șoapte :

— Ai dracului bolșevicii, cu fiece vorbă i-ating pe burjui și pe generali.

— Un-doi, și gata, le-au rupt gura.

— Cică-s spioni.

— Să nu crezi, neică, nu-i adevărat.

— Asta gazetă. Chiar de ești neînvățat, tot îți deschide ochii. Ascult și simt cum crește furia în mine. Mă, tu, orînduială de bogătani căptușiți cu aur. În ce hal ai adus țărișoara!

— Taci, Egor, că n-aud nimic.

O mînă grea se lăsă pe umărul lui Maxim. Era bătrînul cazac Leonti Șakunov.

— Stai, cătană.

Maxim îl privi cu coada ochiului și scutură din umăr să dea jos mîna bătrînului.

— Uite, stau, că poți să mă și mulgi.

— Cum de îndrăznești, neam de traistă, să-ntărîți norodul ?

— Da matale ce treabă ai, moșule ? Cine ești să-mi poruncești ? Ăi fi vreun zbir rămas de pe vremuri ?

— Hă-hă-hă ! izbucni dintr-un sobor de gîtlejuri.

— Tu să nu caști pliscul în fața mea ! Trebuie să mă respecți, că am făcut trei campanii și-s decorat cu toate medaliile.

— A sunat deșteptarea, decoratule ! Destupă-ți urechile : avem libertatea cuvîntului. Am dreptul să vorbesc orice, să cer orice.

Șakunov întinse gîtul pe care se cucuia nodul beregatei și-și roti privirea prin mulțime, după cazaci.

— Da voi, așa și pe dincolo, de ce ascultați toate prostiile, ba vă mai și hliziți ? Jurnalul trebuie confiscat, soldatul bătut cu vergile și alungat dracului din staniță...

— Te cam întreci cu gluma, moșule.

Șakunov își drese glasul și-și încruntă sprîncenele cărunte.

— Ascultați-mă, domnilor stanișnici, îs bătrîn, și-acum, la capătul vieții, n-o să-mi încarc sufletul cu păcatul minciunii. Cine sînt bolșevicii, cine sînt ăia de-și zic gărzi roșii ? Să nu credeți cumva că e la fel cu fosta gardă imperială, în care slujeau oameni tot unul și unul, printre care și floarea căzăcimii noastre. Ăștia-s o adunătură de golani, de neisprăviți și de bețivi, desculții străzilor, mușteriii pușcăriilor. N-au și nici n-au avut vreodată casă, gospodărie. Nu se pricep la nimic, la nici o muncă. Își însoțesc cu sudalme și vorba, și dumicatul. Cazacii le-au făcut vînt de pe Don, și Rada noastră i-a luat la goană pe cei din Ekaterinodar. De-atunci rătăcesc în cete prin părțile Kubanului, adulmecînd, ca lupul, după haram. Da de haram vine, de haram se duce — pe băutură, pe țigări la cărți. Hîrbari, ce mai încolo și încoace. Azi aici, mîine

naiba ştie unde. Ori noi avem şi casă, şi cai, şi vaci, şi porci, şi pluguri, iar careva poate cositoare şi secerătoare. Şi vă-ntreb, domnilor stanişnici, să-i lăsăm oare pe bolşevici să ne intre în casă şi-n ogradă şi să-i poftim : „Luaţi agoniseala noastră, culcaţi-vă cu nevestele noastre ?...“

Aici îl întrerupse vagmistrul Lugovoi, şi el cu mustăţile ninse :

— Ţi-ascult vorba, Leonti Feodorovici, şi mă crucesc. „Şi cai, şi vaci, şi porci, şi pluguri — lapte şi miere...“ Cum de nu-ţi crapă obrazul de ruşine să-i măsori pe toţi după tine ! Uite, şi eu-s cazac, şi tu eşti cazac. Unul dintre feciorii tăi e pisar la Armavir, un altul îl slugăreşte pe un general, în timp ce şoimanii mei, de cum a-nceput războiul, se bat pentru Rusia şi li-e pieptul plin de medalii. — Se şterse pe ochii lăcrămoşi cu o cîrpă murdară şi icni a plîns. — Tu ai patru sute deseatine de arătură şi trei argaţi tocmiţi cu anul. Eu am şaizeci şi cinci de ani, ciolanele mele bătrîne tînjesc după odihnă, da tot trebuie să mă spetesc de unul singur pe ogorul meu. A început să-mi crească grîu şi de sub unghii. — Ridică mîinile trudite să le vadă toţi şi hîrşîi un chibrit de palma-i bătucită. Chibritul se aprinse. — Acu pricepi ?

— Atîta pricep : măcar c-ai ajuns vagmistru, tot prost ai rămas. Amîndoi l-am slujit pe acelaşi ţar, amîndoi ne-am bucurat de aceleaşi foloase. Te-a oprit careva să te procopseşti ? Mă, Lugovoi, trebuia s-o laşi mai domol cu băuturica şi să iei aminte la poveţele mai-marilor.

— Tocmai de-aia nu m-am procopsit, că l-am slujit pe ţar. Doişpe ani am tras ca reangajat, iară feciorii mei pîn-la cununie au purtat jugul, argăţind la alde tine. Cînd m-am întors de la armată, găteşte-ţi băieţii, că le-a venit şi lor sorocul. Le-am încropit ce le era de trebuinţă — trei cai, trei rînduri de efecte şi cum atuncea m-a apucat tusea, mai tuşesc şi azi. Aşa că vai de bătrîneţele mele. Azi mai am ce mînca, da de mîine poate c-o pornesc cu cerutul.

— Casa mea s-o ocoleşti. Mai bucuros aş da ceva unui cîine, cît nu ştie el să cuvînte, că tot dă din coadă. Din pricina unor netoţi ca tine s-a abătut năpasta peste noi.

Lugovoi dădu să spună ceva, dar buzele-i învineţite brusc tremurau. Scuipă şi plecă de acolo.

Un alt bătrîn oftă :

— Bine a tălmăcit azi părintele în predică : „Mişelii, răzmeriţe şi bătălii sîngeroase... Din sînge s-a zămislit ţinutul Kubanului, în sînge îşi va afla pieirea."

— Revoluţia trebuie s-o apărăm, nu Kubanul.

— Dacă scoatem revoluţia la liman, scapă şi Kubanul.

— Voi cu revoluţia voastră... O să-i pună şi pe cazaci să umble cu opinci.

— Tii, ce halima o să fie. O sută de ani o să ne mîncăm între noi, şi tot n-o să ştim care ce hram poartă.

Nu-i adevărat, glăsui iarăşi Maxim, despăturind ziarul. Ba o să ştim bine de tot. Că din paispce încoace ne-am mai deşteptat şi noi la minte. Dintr-o ochire îi cunoaştem pe cei cu buza de miere şi inima de fiere.

Şakunov se uită chiorîş la ziar.

— Tu ascunde gazeta aia, ostaş, şi chiar azi să te înfăţişezi la domnul ataman, s-o vadă dumnealui. Şi să-ţi intre în cap că pe cazaci n-o să-i pui să joace cum le cîntă mujicii. Fiecare vorbă de-a ta eu o bat cu zece. Sabia — asta-i programa căzăcimii. Pumnul — ăsta-i stăpînul vostru. Iaca ! Îl vedeţi ? Trage cinci chile. Nemuiat ! Ridică pumnul lui păros şi-l răsuci încolo şi încoace deasupra mulţimii.

Ostaşului de gardă Serioga Ostrouhov îi scăpărară ochii.

— Ai face bine, Leonti Feodorovici, să te speli mai întîi pe mîini, că-s mînjite cu sînge încă din nouă sute cinci.

— Taci, secătură. O să vă dezbrăcăm pe toţi, tîlharilor, şi-o să vă luăm şi pămînturile. Să nu dărîmaţi voi rînduiala ce-am apucat-o din moş-strămoşi. O să ne supuneţi voi cînd o face plopul mere.

Ostrouhov îi înfinse mîinile în gît.

— Îţi rup beregata, mă...

Glasurile se înteţiră, se încrîncenară, dar în clipa aceea apăru în cerdacul primăriei Bantîş, membru al Radei din Kuban. Purta un caftan cerchez albastru, din stofa din care se coseau uniformele regimentelor de gardă, şi era însoţit de atamanul staniţei şi de cîţiva bătrîni.

Se făcu tăcere.

Bantîş îşi scoase căciula, se înclină şi strigă cu un glas răguşit de atîtea cuvîntări :

— Bun găsit, domnilor stanişnici !

Mulţimea şovăi şi răspunse dezlînat.

— Să trăiţi, înălţimea voastră.

— Ia te uită la el ce ţanţoş e !

— Vultur.

— Asta vine, bagă zîzanie şi pe urmă p-aici ţi-e drumul. Lui ce-i pasă, că tot în capul nostru se sparg toate, spuse sfielnic Suhobrus.

— Ştiu ce-o să-ndruge, rîse cazacul Vaseanin. La gara din Kiev i-am făcut noi unui mustăcios ca el pielea cojoc.

— Mai tăceţi odată, zurbagiilor ! N-aveţi pic de cuviinţă. Ce, latră un cîine ? Vorbeşte înălţimea-sa domnul colonel.

Bantîş scoase puţin un picior înainte — ţinută de ataman — şi începu :

— Preacinstiţi cazaci ! A venit timpul să ne rostim. Ori prohodim căzăcimea, ori strigăm voinicește, într-un glas : „Mai avem praf de puşcă în cornece ! Încă nu s-a muiat puterea căzăcimii !“ Dezmăţatul de Rasputin, unul singur, şi cît rău a făcut. Dar acum Rusia toată e cuprinsă de dezmăţ. Fiii ei au scos-o la mezat. Peste tot se fură, se omoară, se pradă sfintele lăcaşuri, se luptă partidele între ele. Rusia a alunecat, a căzut într-o băltoacă de sînge. Să se scoale singură, că nu noi am îmbrîncit-o. Noi, urmaşii glorioşilor zaporojeni, trebuie să chibzuim cum să statornicim buna orînduială la noi acasă, aici, în Kuban. La Ekaterinodor s-a întrunit Rada noastră militară. Avem, slavă Domnului, şi oştirea noastră căzăcească. O să avem şi

vistierie proprie, și legiuiri proprii. Să lase Kubanul a-și fi singul stăpîn...

— Așa e, bine zice ! încuviințau bătrînii, clătinîndu-și bărbile, însă prin marginea pieței mulți se și luară în colți.

Fostul ostaș Zîreanov, dînd din mîini și aruncînd văpăi din ochi, zbiera de parcă s-ar fi aflat între surzi :

— Colea e pămîntul boierilor, colea al mănăstirilor, colea al oștirii. Da al nostru, al mujicilor, unde-i ?

— În gubernia Reazan, unde v-au tăiat buricul. Duceți-vă acolo să faceți rînduieli noi.

— Eu am fost rănit de patru ori...

— Prostul și-n biserică mănîncă bătaie.

— Dacă noi, toți cei veniți de pe front, vom hotărî ca unul să-mpărțim pămîntul pe cîte suflete sînt, se va isprăvi și cu sfada.

— Pe mine, leatule, să nu mă socoți deopotrivă cu un mujic, ori cu o muiere, ori cu un prunc... Pămîntul Kubanului noi l-am udat cu sîngele nostru și l-am semănat cu oasele noastre. Numai neveste și mame se odihnesc prin cimitire sub glii, iar cazacii — care s-au prăpădit în Caucaz, care și-au găsit moartea pe meleaguri străine. Noi am fost ostași.

— Și noi am fost ostași.

— Isprăvește, chiorule, că o pățești.

— Ia nu mă amenința !

— O să-ți scot și ochiul ălălalt.

— Ba nicidecum, c-o să-mi fie de trebuință să văd cum crapă o jigodie ca tine.

— N-apuci tu ziua aia.

— Ba apuc.

— N-apuci.

— Ba apuc.

Cazacul îl trînti cu un pumn la pămînt și începu să-l calce în picioare. Alții, mai potoliți, săriră și-i despărțiră.

În răstimp, lîngă clădirea primăriei, la propunerea lui Bantîș, se alegea un reprezentant al staniței în

Rada. Așa cum cerea obiceiul. Dimitri Cernoiarov lepădă cinstea oferită :

— Nu sînt vrednic, bătrîni dumneavoastră. Nu mă cunoașteți bine și nu știți încotro v-aș putea duce. Alegeți un cazac din staniță.

— Ba te cunoaștem și pe tine, și pe taică-tău, și pe tătînele lui taică-tău. Primește !

— Nu mi-e cu putință.

— Primește, Dmitri Mihailovici.

La cîțiva pași mai încolo, un tînăr cazac stînd în picioare pe șa și cu brațele încrucișate la piept, nu fără poză, ținea o cuvîntare :

— ...Nu sîntem împotriva Radei, dar nici cu bolșevicii nu vrem să ne batem. Să se apere Rada singură. Domnilor cazaci, voi care ați fost pe front ! E timpul să ne dezmeticim : unde ne ducem, pe cine urmăm ? Ori te-ncarcă cu hrisoave aurite, ori ne-agață de gît, nouă, proștilor, sumedenie de cruci, medalii și alte marafeturi, de-ți trag grumazul în jos ca niște pietroaie și ne ploconesc la picioarele țarului...

— Bați cîmpii. De altceva e vorba...

— Neisprăvitule...

— Șterge-o diavole.

— Bun de gură cazacul. Cine e ?

— Vanka Cernoiarov.

— Aha... Le-a zis-o de la obraz. Ăsta-i dat naibii.

— ...Iar voi, bătrînii staniței, pînă cînd o să ne îmbrobodiți cu vorbele, pînă cînd o să ne țineți în frîu? Sînteți slugi preaplecate ale prealuminatului Țar-bîtă și v-ați deprinde să vă pice rublișoarele în palmă. Deaia nu vă îndurați să vă despărțiți de vechea orînduire. În timp ce noi, feciorii și nepoții voștri, eram la război, voi vă hîrjoneați pe cuptor cu nurorile și huzureați... Cînd văd epoleții de aur, parcă-mi dă un cuțit prin inimă. Să nu uităm cum și-au bătut joc de noi coloneii și generalii ăștia! O să pieriți o dată cu ei! Huo ! Huo ! Huo !

— Pe el. !

— Ia arde-i vreo cîteva!

— La arest cu el!

— Ura ! Ura-a-a !...
— Prinde-l ! Alelei !
Peste capetele moșnegilor se agită o pădure de toiege.

Ivan căzu în șa
chiui

și doborînd cu calul pe cei care nu i se fereau din cale, scăpă de mulțime și porni ca vîntul spre aulul lui Șalim, învîrtejind colbul uliței.

Zilele calde de primăvară veneau val, spărgîndu-se cu zvonuri cristaline de țărmurile stepei.

Stepa își scuturase zăpezile și, gurguindu-și sînii vîrtoși ai movilelor, îl aștepta supusă pe plugar.

Kubanul se dezlănțui și potopi malurile. Veniră graurii harnici și ciocîrliile agere. Vîntul ce bătea dinspre cîmp era încărcat cu tulburătoarele miresme ale țărînei dospite și ale pelinului dintîi. Nopțile ca păcura răsunau de cîntece, de țipetele și chicotelile fetelor.

Staniţa se puse în mișcare.

Pe drumurile muiate se perindau scîrțiind care grele, cotigi lungi, fără loitre, trase de un singur cal și căruțe cu doi cai. Soarele scînteia în necuprinsul albastru al cerului. Norii luminoși, iuți și bucălați, tîrau peste coline umbre străvezii. Pe marginile zvîntate ale drumurilor alergau cîini cu cozile bîrligate. Nechezatul zglobiu al cailor se auzea pînă departe... Ici-colo scăpărau dinți lucioși de boroană, cîte un vîrf de brăzdar sau vreun zorzon de pe hamuri. Glasuri voioase, mutrișoare de țînci îmbujorate de voie bună, femei cu broboade trase pe ochi, să nu le ardă soarele, pocnet de bice.

—Hăis... Dii...

Maxim ajunse din urmă perechea de boi bălțați.

— Într-un ceas bun, cumetre.

— La fel și dumitale.

— Frumoasă zi, o să-i pară rău cui a murit ieri... Matale unde o să ari, Nikolai Trofimovici ?

— Eh, ducă-se... Cumătrul Mikola mai bombăni ceva din barbă şi arse cu năduf cîteva bice boilor.

— Păi, cum aşa ?

Cumătrul cumpăni ceva în minte, răsuflînd ca de trudă grea, apoi îl măsură cu luare-aminte pe Maxim, îi privi calul, roţile ferecate cu şine noi şi, într-un tîrziu, glăsui opintit, parcă în silă :

— Ştiu şi eu cum o să se-ntoarcă treaba... Ochisem un clin mai bunicel din pămîntul lui pan polcovnicul Oltarjevski. Pămînt gras, să-l ungi pe pîine... Antoamnă, ne ducem Miroşka şi cu mine la pan polcovnicul, îi făgăduim o arvună şi ogorîm clinul. Bun ! Da acu vorba cîtă arvună să-i dăm, că să te duci la boier cu cîţiva gologani în palmă nu se cade, iar mai mult, de unde să iei... — Amuţi iarăşi pentru mai multă vreme şi, după ce-l mai iscodi odată bănuitor cu coada ochiului, încheie : Şi-acu s-a dus şi boierul, s-a dus şi Miroşka. Polcovnicul, zice lumea c-ar comanda la oraş un regiment de cazaci, iar pe Miroşka l-a ademenit unchiu-său la Eisk, l-a pus pe zăpăcitul ăla administrator peste fabrica lui de lumînări...

— Ei şi ?

— Cum ei şi ? ! Cine ştie cum o să se-ntoarcă toate astea. Amu e libertate, da dacă se ridică ţarul împotriva norodului, pe unde scoţi cămaşa ?

— Cu asta ţi-ai găsit să-ţi baţi capul ? Bă, mintosule ! Du-te şi ară.

— Ca să mă prindă pan Oltarjevski şi să mă mănînce de viu ? Cînd i se zbîrlesc mustăţile blestematului şi se răsteşte odată la tine, măiculiţă... Şi-n vis cînd îl văd, îngheţ de frică şi m-apucă un tremur... Dacă aşa l-a făcut Dumnezeu...

— Ehei, de cînd i-or fi pus tovarăşii pielea în băţ.

— Unde-ar da Dumnezeu !

— Şi-i mare clinul ?

— De ! Opt sute deseatine ale panului, nu ştiu cîte mii ale oştirii. Numai să-l poţi munci.

— Bu-u-un, bade opincă ! făcu tărăgănat Maxim. Eu o iau spre Valea Amară, dincolo de stăvilar. Auzisem de nişte pămînturi părăsite...

— Şi vrei să mîi calul zece verste încolo şi zece îndărăt ?

Mikola îşi săltă şapca pe fruntea năduşită şi, dîndu-şi aere, urmă : Uite vreau să-ţi fac un pustiu de bine, că aşa mi-e mie felul — pentru un cumătru mă las rupt în bucăţi... Ce faci tu cu o sărăcie de cal şi cu uneltele alea ? Eu, oricît, am perechea asta de boi care trag vîrtos, fir-ar să fie... Hai cu mine în parte. Arăm cîte patru deseatine de căciulă şi-o s-avem şi de cozonaci ! Ei ?

Maxim se gîndi puţin, zîmbi pe sub mustaţă :

— Fie, cumătre nu zic nu.

— Dacă-i aşa, haidem... Cît despre socoteală... Dai un aldămaş şi cînd o fi, poate că-mi faci şi tu un bine. Că eu ştii cum sînt. Eu... Dii, boală.

Cotiră pe un drum lăturalnic.

Stepă, cît zarea.

Brazdele răsturnate păreau nişte valuri negre. În fiecare bulgăre de ţărînă se simţea vlaga fierbinte a primăverii. Ciori de cîmp păşeau grav, iscodind preajma cu ochi isteţ şi ciugulind, rîme grase din brazdă. Şuierau ţistari, strigau pogonicii, păşeau domol boii...,

...Cumetrii făcură cu plugul trei ocoluri mari şi se opriră să fumeze. Dinspre casele ce se vedeau în depărtare pe un tăpşan veni călare unul cu nişte mustăţoaie roşcate şi cu căciula de cîine dată pe ceafă.

— Ce-i cu voi acolo ?

— Ce să fie ?

— Ştiţi al cui pămînt araţi ?

— Al sfîntului din cer.

— Sfîntul din cer n-are pămînt aici. Ăsta-i pămîntul polcovnicului de cazaci Oltarjevski. Dînsul a căzut la datorie, drept care pămîntul e-acuma al nostru, căzăcesc. Aşa că, luaţi-vă tălpăşiţa, c-altminteri s-a zis cu voi... În timp ce vorbea, îi săgeta cu priviri fioroase.

— Să ne fie cu iertare, domnule, da noi am plătit arendă.

— Stai că-ţi arăt eu arendă, ei drăcia dracului... Îţi rup eu coarnele ! Te pun să scurmi tot pămîntul cu botul.

Maxim făcu un pas înainte.

— Ia încearcă !

Cazacul îl privi în tăcere de pe răzor, plecă şi se întoarse cu alţi cinci. Înghesuindu-l pe Maxim cu pieptul calului, porunci :

— Şterge-o de aici.

— Uşurel !

— Bucăţi te fac.

Şi-l croi cu biciuşca.

Atunci Maxim înşfăcă huluba pe care o avea anume pregătită în căruţă şi se năpusti înainte.

Cumătrul Mikola o rupse la fugă, răcnind :

— Săriţi, oameni buni... Ne pradă... ne omoară...

Doi dintre cazaci îl ajunseră din urmă şi-l snopiră cu gîrbacele pînă îi căzu cămaşa petice.

De peste tot veneau oameni, care pe jos, care călare, lepădîndu-şi din fugă cojoacele şi sumecîndu-şi mînecile.

— Pe ei !

— Afurisiţii !

— Las-că ţi-i înecăm noi în stuchit !

Maxim îl înhăţă pe roşcovan de un picior, îl smuci din şa şi prinse a ţopăi pe el cu ciubotele-i potcovite. Cumătrul Mikola se ghemuise în şanţul de hotar spălat de ploile primăverii, cu mîinile adunate pavăză ca să-şi ferească ochii de lovituri şi horcăia :

— Nu mă las... Nu mă las...

Se nimeri ca mujicii să fie mai mulţi. Cazacii plecară în goană după ajutoare.

În staniţă se făcu un miting, care se încheie şi el cu o încăierare. După aceea, în clădirea primăriei, bătrînii îi măsurară pe spinare pe cîţiva cazaci tineri. În casa lui Grigorov, vuietul glasurilor stărui pînă aproape de cîntători : în noaptea aceea luă fiinţă în staniţă un comitet revoluţionar.

De atunci se duceau la cîmp înarmaţi cu puşti militare, grenade, arme de vînătoare — care cu ce avea.

Epoletul negru

În Rusia e revoluție —
țărișoara-i toată cuprinsă de flăcări
și înecată în sînge.

SE ÎMPLINEAU DOUĂ SĂPTĂMÎNI DE cînd Nikolai Kulaghin, ofițer din regimentul „Kornilov", zăcea ca un buștean. Rana în care avea un revolver și niște schimburi o ținea la căpătîi, iar pușca alături, la îndemînă. Stătea învelit în mantaua care mai păstra încă în ea jilăveala frontului. Ca să se mai încălzească, sorbea căni de apă clocotită și — o iluzie căpătată în armată — fuma. Salonul murdar, în care aproape că nu se făcea foc, era ticsit cu răniții și degerații din ultimele lupte pentru Novocerkassk. Prin cercevelele nechituite pătrundea aerul umed de februarie, cu iz de putregai. Patul lui Kulaghin era chiar la fereastră. Se sălta în coate și rămînea așa mult timp, privind în stradă. Apoi, se lăsa să cadă pe perna de paie bătucită și turtită, și, cuprins de toropeală, închidea ochii. Urechile îi erau umflate, veștede, pline de zgaibe negre, iar picioarele degerate, umede sub bandaje, răspîndeau un miros grețos. Durerea din oase îl chinuia zi și noapte.

Rostovul dansa cele din urmă dansuri. În palatul municipalității, cadeții, democrații și generalii de cazaci rosteau cele din urmă discursuri. La căderea serii, străzile se umpleau de ofițeri, de bărbați spilcuiți și de femei „rasate", de viță, în luxoase toalete. În localuri petreceau marii afaceriști și protipendada din Capitală. În mijlocul lor foiau trepădușii politici. Aici se învîrteau, afișînd nume de rezonanță, și foști membri ai dizolvatei Dume de stat, și miniștri debarcați, și bonzii Gu-

vernului Provizoriu, şi teroriştі faimoşi, şi oblăduitori serenisimi ai unor departamente nimicite de revoluţie, şi boieri mai mărunţei, şi prelaţi, şi trişori din tripourile acum închise. După Octombrie, ei toţi fugiseră pe Don, ca pînă una, alta să se ştie la adăpostul sulițelor căzăceşti. Cunoscătorii sordidelor secrete ale ohranei şi prorocitorii minunilor cereşti, profesori ce pătrunseseră înţelepciunile ştiinţei şi socialiştii, experţi în teoriile a tot felul de mişcări şi frămîntări sociale se întreceau în a prezice bolşevicilor un sfîrşit apropiat şi iminent. Între băltoacele de vin prelinse pe mese, se redactau declaraţiile viitoarelor guverne, se întocmeau proiecte grandioase de refacere a Rusiei, se împărţeau portofolii ministeriale, iar generalii cu merite deosebite erau numiţi guvernatori peste gubernii care abia urmau să fie curăţite de rebeli. Între timp, regimentele căzăceşti care nu îndreptăţiseră speranţele puse în ele se risipeau prin staniţe şi cătune ; dinspre miazănoapte, în bubuitul tunurilor, în uralele mitingurilor, cu jocuri şi chiote, veneau val detaşamentele de foşti combatanţi, de marinari, precum şi gărzile muncitoreşti. O furtună năprasnică se apropia de oraşul benchetuitor.

Paza spitalului era încredinţată unor liceeni, sub comanda unui colonel ramolit. La schimbarea gărzii, moşul făcea ocolul saloanelor, împărţind veşti liniştitoare. Nu-l credea nimeni, totuşi vizitele lui erau aşteptate cu nerăbdare.

Într-o zi, în zori, spitalul se trezi de bubuitul unei canonade. Bolnavii care puteau umbla erau gata să spele putina, cînd în uşă apăru colonelul. Îşi vîrî o mînă sub piepţii tunicii ponosite şi rosti rar şi solemn :

— Domnilor, cum s-ar spune, vă felicit !

Cei grav răniţi îşi stăpînirăgemetele. Mustăciosul major Krîlov, vecin de salon cu Nikolai Kulaghin, încremeni cu cizma într-o mînă şi cu peria în cealaltă...

— Veşti noi, domnilor... În sectoarele Taganrog şi Cerkassk, roşii au suferit o înfrîngere, cum s-ar spune, zdrobitoare. Da, zdrobitoare. Au fost capturate două regimente inamice, cu întregul efectiv.

Voioșia cuprinse toată lumea. Unii se ridicară în capul oaselor, alții săriră din pat și se strînseră roată în jurul aducătorului de vești.

— Știți precis, domnule colonel ?

— De ce nu scrie nimic la gazetă ?

— Bine, dar... se trage în imediata apropiere a orașului !

— Și ce-i cu asta ? clipi șiret colonelul. Află, drăguță, că s-au răsculat niște staniște ceva mai jos de oraș și acum caută să răzbească încoace, pentru a se uni cu trupele noastre... Iar noi vînăm dezertori, îi împușcăm pe bandiți, de aia se aud detunături, he-he-he... Puteți să mă credeți, sînt bătrîn și n-am obiceiul să înfloresc lucrurile. Da, n-am obiceiul. Apoi își tîrși cizmele scîlciate spre salonul următor.

— Aha ! izbucni sublocotenentul Lebedev, țopăind în cîrje. Ce v-am spus eu ieri ?

— Potolește-ți ardoarea, domnule sublocotenent ! îl apostrofă veșnic posomorîtul căpitan de jandarmi Toptîghin, care reușea întotdeauna să le strice buna dispoziție. E cel puțin prematur să jubilăm.

— Îmi dați voie să vă întreb de ce ?

— Nu uita, tinere, că în vîltoarea drăcească a anarhiei au fost tîrîți milioane de oameni care au devenit neoameni, iar ideea eliberării naționale, oricît ar fi ea de sublimă...

Sărind în cîrje, Lebedev veni lîngă căpitan și începu să-i explice cu înflăcărare cum crede el că poate fi salvată patria. Ascultîndu-l, Toptîghin își tot răsucea mustața stufoasă și numai arar intervenea cu cîte o remarcă pătrunsă de simț practic, care stîrnea rîsete homerice în salon.

La masa comună, sublocotenentul de infanterie Sagaidarov și cornetul Poplavski, frizat și parfumat, pasionați șahiști amîndoi, își întrerupseră partida și se angajară într-o controversă. Toți apucaseră să afle că sublocotenentul e socialist-revoluționar convins. Poplavski juca de fapt cu el numai în lipsa unui alt partener. Pe lîngă asta, îl amuza să-și bată joc de amorul propriu al sublocotenentului. Într-o săptămînă

de joc aproape neîntrerupt, Sagaidarov nu cîştigase nici o partidă, deşi nu o dată i se păruse că victoria e aproape.

Poplavski vorbea tărăgănat, din vîrful buzelor :

— Revoluţia noastră este profund naţională, fie chiar şi prin aceea că înţelegem totul exact cu mintea cea de pe urmă, da, chiar aşa, cu mintea cea de pe urmă. Dacă bolşevismul ar fi fost sugrumat în faşă, acum armatele ruseşti ar fi străbătut în marş Germania, dar a fost lăsat să scape momentul prielnic şi...

— Cine l-a lăsat să scape ? întrebă Sagaidarov, aplecîndu-se înainte.

— Domniile voastre, desigur... În timp ce Bonaparte al vostru socialist se exersa în arta retorică, bolşevismul s-a întins ca o molimă, frontul s-a năruit, şi am ajuns să vedem aceste vremuri ruşinoase, cînd orice secătură, invocînd lozinci demagogice, îşi proclamă matrapazlîcurile drept litera legii, cînd...

Sublocotenentul se întoarse către ceilalţi :

— Credeţi-mă, domnilor, redresarea e aproape. Vă dau cuvîntul meu. Cred în generozitatea sufletească a poporului rus, în înţelepciunea lui. Cei mai buni dintre soldaţi vor fi alături de noi. Muncitorimea şi ţărănimea muncitoare, mai devreme sau mai tîrziu, dar negreşit — subliniez : negreşit — se vor depărta de bolşevici... Şi, în sfîrşit, nu trebuie uitată exponenta celor mai luminoase idealuri ale omenirii : intelectualitatea rusă, a cărei abnegaţie a cunoscută.

— Uf, intelectualii ăştia ! interveni căpitanul Toptîghin. Se vede că n-am spînzurat destui.

— Nu înţeleg, cum adică ?

— Simplu. Cu streangul de gît. Căpitanul îşi împreună mîinile pline şi albe pe pieptul plin de decoraţii şi urmă : Unde sînt fruntaşii zemstvelor, apărători ai ordinei şi ai patriei ? Unde-au dispărut libercugetătorii jurişti şi funcţionarii de stat de diferite ranguri ? Canalii ! Mai ieri toţi ăştia se tîrau pe brînci la picioarele tronului şi se înfigeau la ciolan, mai ieri încă... Dădu din mînă a lehamite şi încheie : Cum a fost ţarul nostru — bun ori rău, asta istoria are să

judece. Dar nimeni, nimeni n-a ridicat mîna să-l apere, de parcă toţi s-ar fi născut revoluţionari.

— Pardon, ripostă Sagaidarov. E o chestiune de principiu. Adunarea Constituantă a întregii naţiuni...

— Ei, comedia dracului, i-o reteză Toptîghin. După ce aţi dat milioane de voturi pentru Adunarea Constituantă, ea a fost dizolvată. Mă rog. Dar de ce nu spun nimic intelectualii dumneavoastră cu faimosul lor spirit de jertfă, de ce tace preaînţeleptul popor ? Oare n-a încăput ţara în ghearele satanei ? Oare nu ne ameninţă jugul bolşevic, mai groaznic decît cel tătăresc ? Şi voi, şi principiile voastre nu faceţi cît o ceapă degerată. Praf ! Asta sînteţi.

— Zău, aveţi nişte vederi destul de bizare...

— Eu m-am scîrbit de toate, spuse Poplavski, şi căscă. Războiul nu poate fi continuat. Numai un miracol sau un cnut bun ar salva Rusia. Iar înţelepciunea despre care ai pomenit, domnule sublocotenent, poporul o foloseşte deocamdată pentru a da foc, a jefui şi a devasta aşezămintele culturale... Uite, tata, de pildă, se însufleţi cornetul. General plin. După războiul japonez s-a retras la moşie, dornic să-şi petreacă în tihnă restul zilelor. În afară de flori nu-l interesa nimic, absolut nimic. Dacă ai şti, dragul meu, ce trandafiri cultiva bătrînul ! Ceva de neînchipuit ! Scoţieni involţi, moscaţi de un bleu pal, albi ca spuma laptelui cînd dă în fiert, negri ca naiba mai ştie ce. Despre sera noastră s-a scris şi în revistele din străinătate...

Bucuros că are prilejul să-şi etaleze cunoştinţele, mustăciosul licean Patrikeev strigă dintr-un colţ :

—Poetul elen Anacreon a spus : „Rozele, deopotrivă, pe zei şi pe oameni desfată".

— Foarte exact, răspunse Poplavski, întorcînd capul spre licean, şi fără să se sinchisească de rîsetele ce izbucniseră în salon, povesti cum ţăranii au doborît arborii din parc, au distrus sera şi l-au izgonit pe bătrîn dintre penaţii lui dragi. Spuneţi şi dumneavoastră, florile deranjau pe cineva ? Ai dreptate, căpitane, şi acum, ca şi pe vremurile lui Pugaciov sau

Razin, numai cnutul şi ştreangul ar putea înfrîna instinctele dezlănţuite ale gloatei : un cnut adus de nemţi, de zuavi, de oricine. Da, de oricine.

— Niciodată ! izbucni Sagaidarov, aprinzîndu-se la faţă. Poporul rus a îndurat destule pentru a dobîndi libertatea şi nu se va închina nimănui. Dezonoarea înfrîngerilor de pe cîmpul de luptă nu poate aduce renaşterea Rusiei. În resentimentul pe care îl au nemţii faţă de noi nu-i vorba numai de civilizaţie, în care ei se consideră superiori, dar şi de o aversiune rasială. Unde mai pui că în cazul unei capitulări ruşinoase pierdem sprijinul democraţiei europene şi americane. Kaiserul o să ne pună să-i facem cizmele, v-o jur... Nu şi iar nu ! În numele a tot ce avem mai sfînt trebuie să mai punem o dată mîna pe spadă. Poate pentru ultima oară !

— Absurd ! ripostă cornetul. Rusia are nevoie cel mult de o monarhie constituţională, iar libertatea asta asiatică trebuie trecută prin foc şi sabie.

— Aha... Eşti ofiţer rus, să-ţi fie ruşine !

— Te rog să mă scuteşti. M-am săturat.

Cornetul îi întoarse spatele şi, fluierînd nepăsător, se duse la fereastră.

Poplavski se simţea foarte singur în lumea pestriţă a spitalului. Făcuse războiul în Persia, la statul-major al corpului expediţionar. Revoluţia îl aruncase în oraşul acesta unde nu avea nici relaţii, nici vreun loc de refugiu. Nefiind grăbit să ajungă pe frontul războiului civil, se plîngea că are dureri de cap şi că-l supără nişte contuzii pe care le-ar fi căpătat cîndva, undeva. Şi în felul acesta colinda spitalele.

De partea cui era Nikolai Kulaghin ?

Căpitanul Toptîghin nu intra la socoteală. În ce-l priveşte pe Sagaidarov, Nikolai găsea că în unele privinţe are dreptate. Nu putea birui însă antipatia ce i-o inspira sublocotenentul : faţa lui grosolană trăda o viclenie perfidă, iar ochii încadraţi de gene albe clipeau des şi priveau veşnic în lături. Tonul arogant şi lipsa de principii pe care o afişa Poplavski îl îndignau. În general, nu-i putea suferi pe isteţii de la statele-

majore. Cum ar putea să uite Moghilevul... Anul 1915, pozițiile ce se întind pe o distanță de sute de kilometri sub zidurile Varșoviei, tranșeele cu mormane de cadavre... În august, corpuri întregi de armată, cele mai bune, pier în păduri. Frontul pîrîie sub atacurile inamicului... Cu ce a rămas din regiment izbutește să ajungă la Moghilev pentru refacere. Aici întîlnește pentru întîia oară ofițeri de la marele cartier general — încorsetați, frizați, pomădați. Și acum, cînd se uita la mutra îngrijită a cornetului, surprindea nu știu ce asemănare cu păunii aceia de la Moghilev. Ca mai toți ofițerii de carieră, Nikolai Kulaghin nu se prea pricepea la politică. Era convins că oribilul război e necesar pentru o strălucitoare afirmare a Rusiei. Revoluția a răsturnat însă dacă nu toate, în orice caz multe din ideile sale despre patrie și datorie. Citi într-un ziar pe care i-l strecurase cineva în bordei că soldații n-au nevoie de război, iar comandanții sînt dușmani ai poporului, apărătorii intereselor burgheziei și ai țarului care a abdicat. Cea dintîi primăvară a revoluției a trecut ca vîntul, în beția mitingurilor și a unor furii crescînde. Disciplina semănată cu ciomagul pe spinarea smeritului soldat rus s-a prăbușit dintr-o dată. Comandantul nu-și mai recunoștea unitatea. După eșecul ofensivei din iunie, armata începu să se destrame. Nikolai fuge în spatele liniilor și se alătură corpului de armată al generalului Krîmov, care înainta spre Petrograd pentru a răsturna Guvernul Provizoriu. Dar lucrurile s-au întors în așa fel, încît generalul s-a împușcat, iar ofițerii lui, o dată sosiți la Petrograd... au luat apărarea Guvernului Provizoriu, împotriva bolșevicilor. Zilele petrecute în sînul familiei s-au scurs ca un vis frumos : lacrimi, sărutări și întrebări, întrebări nesfîrșite... Furtuna cu trăsnete și ruperi de nori se dezlănțuia din ce în ce mai aprig. Kulaghin e prezent printre apărătorii liceului militar „Vladimirskoe", apoi pornește valvîrtej la Moscova să apere Kremlinul, iar după înfrîngere, cu timpanele țiuind de bubuitul tunurilor, se rostogolește pînă la Don...

— Ei, drăcia dracului ! exclamă cu ochii scînteietori iuncherul Iuri Cerneavski în vîrstă de șaisprezece ani. Ce n-aș da să mă fac bine chiar azi și să plec la luptă cu unitatea mea ! Că tot zăcînd aici, se termină și războiul și n-o să văd nimic... Apoi se adresă lui Kulaghin : Ce spuneți, domnule căpitan, facem Paștele acasă ?

— Fără îndoială, Iurik. De Înviere sîntem acasă... O să ducem cozonacii la sfințit și toată lumea o să ne dea ouă încondeiate...

— Vacanță... făcu visător iuncherul, perindîndu-și în minte încîntările din alți ani. De vacanță plecam la o mătușă din gubernia Smolensk... Ce păduri sînt acolo... Am fost de două ori la vînătoare cu fratele meu mai mare.

— Ai un frate ?

— Am avut... L-au omorît la Kiev.

Doi brancardieri aduseră în salon și culcară într-un pat liber un tînăr voluntar, cu insignă de student pe bluză.

Numaidecît se adunară roată în jurul lui.

— De unde veniți ? Ce unitate ? Nu știți cumva pe unde e batalionul doi ?

Tînărul vorbea cu mare greutate :

— Sînt cerneţist. Detașamentul nostru a fost nimicit, comandantul e mort, totul se duce de rîpă.

— Bine, dar cazacii !?

— Zvonuri... Zvonuri absurde.

— Zvonuri sînt ce trăncănesc muierile și mișeii, mormăi Toptîghin cu jumătate glas, ca să nu-l audă rănitul. Trebuie împușcați și spînzurați toți pînă la unul.

— Ceea ce spun eu, nu-s zvonuri, rosti anevoie tînărul. Roșii înaintează... Kutiopov le-a cedat Matveev-Kurgan... Taganrogul e în mîna grevi știlor... Unitățile generalului Cerepov și regimentul „Kornilov“ se retrag dinspre Sineavskaia și într-o zi sau două vor fi aici... Pierderile sînt uriașe... Vitejii cad, ticăloșii dezertează... Îl înecă tusea. Își duse chircindu-se mîna la piept și scuipă un cheag de sînge negru.

— Dacă-i adevărat ce spune, rupse tăcerea glasul surescitat al lui Poplavski, singura soluție e să baricadăm toate ușile și să rezistăm pînă la ultimul om.

Nu-i răspunse nimeni.

În ce-l privește pe Kulaghin, gîndurile lui se fugăreau nebunește.

„Moarte ? Retragere ? Dar încotro ? Oare au să aibă timp să ne ia, sau în graba plecării au să uite de noi ? Moarte ? Sfîrșitul ? Prizonierat ? Niciodată, mai bine un glonț din propriul meu revolver !"

Noaptea se auziră din nou tunurile. Întunericul străzilor răsuna de vuietul alarmant al claxoanelor, de fornăitul motoarelor, de țăcănitul chicotit al potcoavelor pe pietrele caldarîmului. Liceanul Patrikeev fugi din spital. Fugi și Poplavski. Spre ziuă, chemîndu-și în delir sora sau amanta, sau poate logodnica, muri cernețistul. Sanitari somnoroși tîrîră din salon trupul înțepenit. Deasupra patului gol atîrna în cui, uitată, căciula mortului.

Geamul tulbure se lumina încet.

Ridicîndu-se în coate, Nikolai se apropie cît putu de fereastră. Lumina rece, trandafirie a zorilor atingea turlele bisericilor și ramurile golașe, crispate spasmodic în bătaia vîntului, ale unui mesteacăn solitar. De după colțul străzii se ivi fără veste un grup de militari. Kulaghin îi recunoscu numaidecît : erau korniloviștii lui. Înaintau în marș forțat, aproape în fugă. I se strînse inima. „Doamne, numai atît să fi rămas din regiment ?" Sparse geamul cu pumnul și se plecă în afară.

— Kazik ! Volodea !

Capete se ridicară zvîcnit ; îl recunoscură, îi făcură semne cu mănuși, cu chipie.

Peste cîteva clipe doi dintre ei — Volodea, rumen ca întotdeauna, și Kazimir Kostenețki, cu care Nikolai se împrietenise la toartă încă pe frontul german — dădură buzna în salon. Se sărutară cu Nikolai, apoi Kazimir se întoarse spre ceilalți și strigă :

— Domnilor, vă rog să nu vă pierdeți calmul. În împrejurările care s-au creat... — și se încurcă. Fugim,

asta-i situaţia. Părăsim oraşul... Dumneavoastră... Pe voi... Cine poate să umble, va veni cu noi, ceilalţi vor fi cazaţi în oraş, la oameni de încredere.

Tăcere, feţe descumpănite...

— Dar unde, unde să ne ducem ?

— Cînd eram zdraveni, toţi trăgeau de noi, iar acum...

— Pe cuvînt de onoare, domnule locotenent ?

Kazimir rosti răspicat :

— Da. Dacă superiorii vor uita de dumneavoastră, o să avem noi grijă. Şi încheie solemn, cu mîna la chipiu : Vă dau cuvîntul meu de ofiţer rus !

Ofiţerii salutară în toate părţile şi ieşiră grăbiţi.

Cei mai grav răniţi începură să se zbuciume şi să geamă. Căpitanul Toptîghin sufla din greu, strîngînd curelele uriaşului său geamantan. Alţii scotoceau prin raniţe şi se îmbrăcau de drum. Cîţiva stăteau la ferestre şi disctau despre evoluţia operaţiilor militare. Sagaidarov dezaproba tactica comandamentului şi politica dusă de guvernul ţinutului de pe Don, susţinînd că singura şansă e ca ţărănimea să se trezească cît mai repede la realitate.

— Sînt convins, domnule sublocotenent, că dacă te puneau pe dumneata comandant, totul ar fi fost altfel, zise înţepător Toptîghin şi, proptindu-şi pumnii în şolduri, rîse ironic.

Kulaghin era scuturat de un tremur nervos... „Urechile mai treacă-meargă, dar ce fac dacă mă lasă picioarele ? Ori poate voi reuşi să joc teatru şi să trec drept convalescent. Prefer să mor în coloană, între prieteni."

Iuncherul plîngea cu capul ascuns sub pătură. Vreo cîţiva încercau să-l liniştească.

— Nu ţi-e ruşine, mă, Iurka ? Hai, iubitule, fii cuminte... Se poate să te lăsăm aici ?! Acum trebuie să pice căruţele...

Cineva îi întinse o cană cu spirt subţiat cu apă. După o scurtă codeală, el dădu băutura pe gît. I se tăie răsuflarea, se înecă, apoi îşi şterse cu mîneca mantalei obrazul ud de lacrimi şi se mai linişti.

În oraș, bubuiturile se întețiră.

Nikolai încercă să se ridice. Durerea din picioare îl sfredelea pînă-n măduva oaselor. Luîndu-și inima în dinți, străbătu încăperea călcînd ca pe picioroange, apoi se așeză pe pat să-și schimbe bandajul. Sagaidarov îl sfătui cu convingere să presare zahăr tos peste carnea supurîndă, fiindcă asta grăbește regenerarea. Încleștîndu-și fălcile, kornilovistul smulse fețele devenite scorțoase cu bucăți de piele cu tot, desfăcu și scoase din rană niște schimburi mai uzate, le rupse în fîșii cît mai lungi și-și înfășură strîns picioarele cu ele.

Mulți, gata îmbrăcați, ședeau cu arma în mînă pe rănile lor.

În ușă apăru colonelul cu o bocceluță în mînă. Gîfîia.

— Domnilor, cum s-ar spune, e timpul... E timpul...

Se bulucîră pe ușă afară.

În stradă, cărăușii rechiziționați se ciondăneau cu escorta. Lîngă ușă — cîteva sfioase eleve de liceu țineau în mînă ca pe niște lumînări buchețele cu cele dintîi lăcrămioare și viorele. Pe trepte, cu batista la ochi, ședea o băbuță. Părea că așteaptă pe cineva. Basmaua îi lunecase într-o parte, capul cărunt i se zguduia de plîns.

Legănat de scîrțîitul roților, Kulaghin se cuibări cît mai adînc în paiele din căruță și dormi toată noaptea. Nu auzi nici împușcăturile, nici explozia bombelor aruncate de un aeroplan bolșevic. Îl deșteptă un hămăit de cîini. Convoiul intra în stanița Olghinskaia. Strălucirea soarelui îi săgetă ochii. Pe drumul gunoios, scoarța de nea mai era încă tare, cu toate că în hîrtoape se prefăcuse în apă, și apa topea zăpada din jur asemenea unei văpăi lichide. Picuri deși închipuiau salbe de-a lungul streșinilor. Țurțurii scînteiau în soare ca niște baionete. Pretutindeni mustea, șușuia, respira fericire triumfătoarea primăvară.

Căruța coti într-o curte.

În poartă aştepta în poziţie de drepţi un cazac bătrîn, în uniformă de zile mari.

— Să trăiţi ! răcni bătrînul, cînd dădu cu ochii de epoleţi ofiţereşti.

Mai multe femei, înşiruite la trei paşi în spatele bătrînului, se înclinară adînc.

În casa curată, mobilată ca la oraş, gazda pieptoasă, gătită de sărbătoare, îi ospătă pe ofiţeri cu colţunaşi. Din respect pentru oaspeţi, stăpînul casei rămăsese lîngă uşă. Se răstea fără vreo pricină la femeie, fiindcă aşa îi şedea bine unui adevărat gospodar şi, răsucindu-şi căciula în mîini, îi tot iscodea : cine-s cadeţii, pentru cine luptă domnii ofiţeri şi încotro binevoiesc să se retragă. Căpitanul Toptîghin îl iniţia răbdător în subtilităţile politicii, invocînd mereu mila Domnului. După ce expunea pe scurt programul vreunui partid, spunea : „Mişeii ăştia trebuie spînzuraţi pînă la unul". Cuvintele astea se repetau la el ca un laitmotiv.

Kulaghin se bărbieri, se spălă cu zăpadă topită şi, ţinîndu-se de pereţi, ieşi în cerdac.

Uliţa largă şi piaţa erau ticsite de trupe. Cizme elegante şi sfîrloage sparte frămîntau clisa. Partizani moţaţi de pe Don şi ofiţeri zdrenţăroşi călcau de-a valma, unii lîngă alţii. Liceeni maturizaţi în marşuri şi acţiuni militare îşi bombau piepturile şi îi măsurau de sus pe „ochelariştii" de studenţi cu umerii aduşi. Iuncherii, nişte copilandri din promoţii scoase ca la foc, erau atenţi la ţinută, rivalizînd cu aerul lor marţial cu militarii mai vechi. Pe sîrmele de telegraf, rîndunele ciorchine ciripeau pe întrecute. Toţi oamenii aceştia, mînaţi mereu dintr-un loc în altul, băteau talpa şi-şi mişcau mîinile în cadenţă.

Săltîndu-şi poalele mantalei, Kazimir străbătu uliţa în fugă şi veni lîngă Kulaghin.

— Bună, Kolea. Te-am zărit şi-am cerut permisiunea comandantului de pluton să ies pentru cîteva minute din coloană. Ei, cum merge ? Azi dimineaţă, Volodea şi cu mine te-am căutat peste tot... Ai mîncat ?

— Sînt mîncat, băut și oblojit... Uite, mă încălzesc la soare și... aproape că zîmbesc... Kazik, fă-mi rost de o pereche de cîrje. Am început să merg copăcel. Într-o săptămînă mă întorc la unitate.

— Bravo.

— Cînd îi dăm drumul ?

— S-aude că mîine. La statul major s-a și hotărît ca primii să pornească cei din regimentul „Markov", iar noi să formăm ariergarda. Cumpărăm provizii și cai. Pezevenghii ăștia de cazaci pretind pentru mîrțoagele lor niște prețuri de-ți vine să urli, dar n-ai ce face : scoți și plătești. Ca să nu se pună rău cu stanițele, comandamentul a interzis categoric rechizițiile. O măsură incomodă, dar absolut indispensabilă. Să sperăm că bolșevicii se vor poticni de acest pietroi, fapt care îi va întărîta împotriva lor și pe cazaci, și pe țărani.

— Ce efectiv avem ?

— Peste patru mii, pușcași și cavaleriști. Infanteria a fost împărțită în trei regimente : „Kornilov", „Markov" și Regimentul partizanilor. Mai există și unități separate : un batalion de geniu, o companie de marinari și niște detașamente mărunte care s-au proclamat ultimativ... autonome.

— Asta-i bună !

— Din nefericire, continuă Kazimir, s-au dezlănțuit tot felul de ambiții mărunte. Morbul anarhiei a pătruns și în rîndurile noastre. Ai niște surprize... Spune și tu : iuncherii și studenții au refuzat să facă parte din aceeași unitate, ba erau cît pe ce să sară unii la alții cu baionetele... Iuncherii îi țin pe studenți de socialiști, iar ăștia pe iuncheri de monarhiști. Și unii, și alții pretindeau să aibă un comandant numai al lor, un serviciu de subzistență separat, un tren regimentar separat și, în sfîrșit, fiecăruia dintre mucoșii ăștia i-ar plăcea să i se atașeze cîte o surioară de caritate, care și așa sînt pe sponci, de nici n-ai cu cine flirta.

— Sînt și nostime printre ele ?

— Oho ! Am făcut cunoștință cu una. Nici prea frumușică, nițeluș cam grăsuță, în schimb...

— Pune-o și tu o săptămînă la treabă, poate se face frumoasă.

— Nu, fără glumă, e o dulceață de fată... Știi, mînuțe, picioruțe, obrăjori... și se smiorcăie la fiecare două-trei cuvinte.

— Ha, ha, ha ! Mi-o prezinți și mie ?

— Cu plăcere. O aduc chiar azi să-ți schimbe pansamentul. Și, cum ziceam, ca să vezi ce canalii, domnule ! Socialiști, monarhiști. Țara arde și lor le arde de politică. Dușmanul trebuie lovit cu pumnul, nu cu degetele rășchirate.

— Fleacuri ! Dumnealor și politica ! Aștia ca mîine se împacă.

— Pe mine, faptul în sine mă revoltă. Nu-ți mai spun că au organizat și un miting !

— În general, un război civil abundă în lucruri absurde și de necrezut, rosti îngîndurat Kulaghin. Dincolo, la roșii, foști cizmari comandă armate, în timp ce la noi, colonei și generali au ajuns comandanți de pluton. Într-un discurs sclipitor rostit în fața frontului, Lavr Gheorghevici a spus : „Noi am fost înfrînți pe Don, dar partida nu-i încă pierdută. Bolșevicii se vor distruge singuri. Să rezistăm pînă ce va surveni dezmeticirea și Rusia va mai auzi de faptele noastre." Iartă-mă, m-am întins la vorbă... Am fugit !

Kazimir își săltă poalele mantalei și o luă peste băltoacele lucitoare spre compania sa.

Kulaghin trimise o scrisoare la Petrograd :

„Dragă Irinocika,

Stau la soare într-un cerdac cu parmaclîcul sculptat și mă gîndesc la tine și la mama. Dorul mi-a prins inima ca într-o gheară... Ce forță vitregă ne-a sluțit viața și ne-a împrăștiat familia?

Eu am degerat pe front și am zăcut mai bine de două săptămîni la spital. Acum mi-am mai ve-

nit în fire şi m-am întors la regiment. Îţi scriu dintr-o staniţă de lîngă Rostov — profit de ocazie că pleacă un curier special la Moscova şi la Petrograd.

Irinocika, voi fi sincer cu tine — situaţia e cam albastră. Să-l ia dracu de Don, Donul cărunt. Donul liniştit, sau cum i-o mai fi zicînd. Pe Donul ăsta liniştit, noi, ofiţerii ruşi, ne-am războit toată iarna cu soldaţii şi cu matrozii, apărînd neatîrnarea ţinutului, ca să nu-l dăm pradă ruinei. Iar dumnealor, cazacii, cu rare excepţii, au manifestat o nepăsare totală faţă de toată halimaua asta.

Acum plecăm dincolo de Don, în stepă... Cruţ-o pe mama, ea nu trebuie să afle nimic. Măicuţa noastră scumpă... Parcă o văd. Cu ochii veşnic lăcrimaţi, în odăiţa ei întunecoasă, cerşeşte viaţă pentru mine bătrînelor icoane. Mă veţi înţelege oare ? Îmi veţi ierta oare toate suferinţele ce vi le-am pricinuit ? Rusia toată poartă crucea pe care i-a hărăzit-o destinul. Sîntem în al cincilea an de război. Fiecare acoperiş ascunde o durere, aproape fiecare cămin rusesc jeleşte un mort. În spital am stat în acelaşi salon cu un iuncher rănit, un puşti. Taică-său şi un frate au fost omorîţi de bolşevici. Bărbăţia cu care acest adolescent suporta cumplita-i durere m-a impresionat pînă în adîncul inimii. Şi cîţi ca el, abia ieşiţi din vîrsta copilăriei, au căzut în spatele Donului, cîţi odihnesc în morminte fără nume... Ascultă, Irinocika, ce minunate cuvinte a rostit generalul Alexeev la funeraliile iuncherilor înmormîntaţi la Novocerkassk. «Le-aş aşeza ca monument un cuib de vulturi devastat, şi înăuntru puii morţi şi aş scrie pe monumentul acesta : „În timp ce puii mureau apărîndu-şi cuibul, unde erau vulturii ?“»

Plecăm în necunoscut... Sîntem singuri... Care e crezul nostru politic ? Nimeni nu înţelege nimic şi toţi sînt înverşunaţi. Mulţi ofiţeri de-ai noştri s-au înrolat în unităţile naţionale ucrainene, fapt suficient pentru a aţîţa anarhia asta absurdă

şi sălbatică. De-ai şti ce se petrece şi în ţinutul Kubanului, unde e probabil că ne vor duce ! La Ekaterinodar, grosul forţelor căpitanului Pokrovski e format din ofiţeri ruşi. Iar Pokrovski patronează jalnicele uneltiri ale Radei.

Tot ce are omul mai sfînt e terfelit şi călcat în picioare... Rusia îmi apare ca un bîlci cuprins de flăcări, ori mai curînd ca un ospiciu mistuit de incendiu, în care strigătele de agonie se amestecă cu chiotele şi rîsetele sălbatice ale nebunilor furioşi. Repet, nimeni nu pricepe nimic. Noi nu facem politică. În aceste vremuri de neagră restriştе, nu sîntem decît fii ai patriei noastre şi soldaţi... Viaţa ne va obliga, probabil, să învăţăm cîte ceva, dar şcoala asta va trebui s-o facem în bătaia gloanţelor. Sîntem singuri... Viziunea Rusiei, pură ca lumina zorilor, ne ridică moralul.

Ne punem nădejdea în mila bunului şi bătrînului Dumnezeu şi în înţelepciunea mai-marilor noştri.

Te îmbrăţişez şi te sărut

Nicolai

10 februarie 1918"

Le trebui o săptămînă pentru a străbate cea dintîi sută de verste. Drumurile desfundate de moină şi un lung convoi cu băjenari şi răniţi împiedecau înaintarea. Caii sfîrşiţi se împotmoleau pînă la burtă. Căruţele şi briştele păreau nişte bărci plutitoare pe noroiul apos. Nu se mai respecta nici un fel de ordine de marş. Tăcerea în care mergeau era întreruptă doar de răcnetele fioroase ale celor ce mînau caii şi de pocnetul bicelor. Iuncherii şi liceenii se încovoiau sub povara armelor, dar căutau să-şi ascundă oboseala. Colonei bătrîni păşeau în rînd cu ceilalţi, frămîntînd voinicеşte glodul cu picioarele. O femeie tînără care-şi pierduse pantofii în noroiul clefăitor umbla numai în ciorapi, cu fusta sumeasă. Faţa ei îmbujorată era plînsă, părul auriu, răvăşit, îi cădea peste ochi. Într-un

faeton înalt ședea, cu fiul său, generalul Alexeev, albit de ani — omul care pînă nu demult hotăra soarta celor cincisprezece milioane de militari ai armatei ruse. Chipiul de general stătea îndesat pînă la urechi. de sub cozorocul jerpelit sticleau sever lentilele ochelarilor. La fiecare hurducătură capul i se bîțîia pe gîtul subțire, de bătrîn. Din cînd în cînd, pentru a îmbărbăta trupele, trecea în goană pe marginea drumului, călare pe un pursînge kabardin, generalul Kornilov. Fața lui de calmuc era aspră. Strigate cu glasul autoritar și ușor răgușit, cuvintele de îmbărbătare sunau ca niște comenzi. Purta un cojoc ros, iar pe capul ridicat cu semeție avea o căciulă neagră, turkmenă. Era urmărit de priviri extaziate și de urale tunătoare.

Unitățile roșilor se trăgeau înapoi, pas cu pas, evitînd bătălia decisivă.

Prima ciocnire serioasă avu loc în regiunea Stavropolului, lîngă satul Lejanka. Albii care suferiseră pierderi — trei morți și șaptesprezece răniți — năvăliră în sat unde executară vreo șase sute de oameni. Execuțiile le săvîrșea oricine voia : cazacii care aveau o răfuială cu mujicii, ofițerii — care se răzbunau pentru gradul lor batjocorit, pentru onoarea uniformei și pentru anarhia la care asistau neputincioși de un an încheiat, adolescenții înfierbîntați de luptă, care erau convinși că împușcînd și spînzurînd oameni în cojoace și mantale soldățești își salvează patria. Unii voiau să-și încerce puștile nou-nouțe, cu unsoare pe ele ; alții își sileau victimele să îngenuncheze și se exersau în mînuirea sabiei. Cei care fuseseră în stepele Donului se bucurau de victoria asta ușoară : vor avea ce povesti.

Kulaghin nu luă parte la luptă. Lepădase cîrjele, dar umbla încă anevoie. Seara, la cină, Kazimir îi descrise cu încîntare și cu lux de amănunte desfășurarea luptei : cine unde a atacat, ce unități s-au evidențiat, cine a fost propus și pentru care anume decorație. Kulaghin, care asculta cu atenție, se pomeni exclamînd :

— Ce ticăloșie...

Kazimir se întrerupse la mijlocul frazei și-și privi cu uimire prietenul.

— Să masacreze atîția prizonieri care pe deasupra mai sînt și ruși... urmă Kulaghin. Nu era de-ajuns să-i împușcați pe conducătorii lor, pe agitatori, sau, mă rog, unul din zece ?

— Pe dracu ! Încearcă de te descurcă la ăștia, care-i comandant și care subordonat. O bandă de golani ! Azi e bucătar, mîine comandant. Ca să fim siguri, i-am împușcat pe toți la rînd, ca la vînătoarea de sitari.

— Știți, domnilor, la ei comandant de front e unul Sorokin, fost felcer la cazaci, pe cuvîntul meu ! turui pe nerăsuflate Sagaidarov, de teamă să nu fie întrerupt. Ce ziceți de asta ? Și altceva : ieri, lîngă Egorlîkskaia a fost capturat un comisar care s-a dovedit a fi ocnaș get-beget, pe cuvîntul meu.

— Nu la ocnași mă refer, domnule sublocotenent, vorbești aiurea, îl repezi Kulaghin.

Atunci se ridică rumenul Volodea și, cu zîmbetul omului amețit de băutură, întinse paharul să ciocnească cu Kulaghin.

— Mă, Kolea, dă-le încolo de sentimentalisme și nu te mai înfierbînta degeaba... La naiba cu filozofia... Moarte mîrlanilor ! Ei nu ne lasă să trăim, să iubim, să ne veselim... Pe mine, bunăoară, mă așteaptă logodnica la Saratov... Și-apoi, cineva tot trebuie să salveze Rusia, nu ? Ajunge cu vorbăraia, trăim vremuri de măreție înfăptuiri. Să bem pentru poezie și pentru logodnica mea. Dacă ați ști ce boboc de fetiță e...

— Înțeleg, rosti Kulaghin, mereu tulburat, dar trebuie să nu-ți iubești nici un pic țara, ca să aplici întregului popor stigmatul de ocnaș.

— Dacă înțelegi, isprăvește cu ieremiadele, se supără Kazimir. Ce-ai vrea, să-i cărăm cu noi, ori să le tragem o bătaie și să le dăm drumul, ca mîine să ne sară iar în cap ? Ai uitat de ofițerii linșați ? Ai uitat cîte umilințe a înghițit fiecare dintre noi pe front ? Gîndește-te la familiile noastre rămase în Rusia. Crezi

că acolo comisarii se vor îndura de ele ? Sau că ne-ar cruța pe noi doi, dacă le-am pica în gheare ? Ai uitat de staniţa Kamenskaia, unde marinarii i-au executat pe cercetaşii noştri într-un chip groaznic, bestial ? Aici nu încape milă. Se joacă cu miză maximă.

— Şi comandamentul ? se interesă Kulaghin.

— S-a făcut că nu vede.

— Da, domnilor, vorbi apăsat Kazimir, turnînd coniac în pahare. Rusia piere. Sîntem unicul reazem al statului năruit, sîntem conştiinţa naţiunii. Poporul înţelege revoluţia drept acapararea bunurilor altora. Burghezia tremură pentru pielea ei. Dar — să vezi idioţie — la Rostov, notabilităţile comerţului şi industriei au donat pentru armata noastră o nimica toată, iar după noi au venit bolşevicii şi probabil că le-au şi umflat milioanele. Socialiştii de-alde sublocotenentul nostru, aici de faţă, ne taxează de duşmani ai poporului. Nici cazacii nu ne văd cu ochi buni... Sîntem cu desăvîrşire singuri. O mînă de oameni. Şi după toate astea să mai predicăm umanitarismul, să-l cruţăm pe duşmanul îngenuncheat ? Nu şi nu... Prin pasivitatea lor incalificabilă, vîrfurile aristrocraţiei şi ale burgheziei l-au trădat pe Kornilov în timpul acţiunii din august. Numai ofiţerii de carieră au păstrat credinţă Rusiei. Pe noi se bizuie în primul rînd istoria. Şi apoi, urmă el întorcîndu-se spre colţul unde ciuleau urechile iuncherii, să nu uităm tineretul, care trebuie educat în spiritul nostru. Tineretul care se va căli în lupte şi va merge alături de noi pînă la ţelul final. Iar acum, domnilor ofiţeri, să ridicăm paharul pentru victoria cauzei noastre drepte, pentru tineretul nostru şi... pentru logodnica ta, Volodea.

Masa se prelungi.

Kulaghin ieşi în curte. Stele scînteietoare ţintau noaptea de primăvară. Stăruia un miros dulceag de gunoi încins. În grădină, pe ramurile golaşe, poposise o şatră de ciori. Liniştea încordată era tulburată arar de cîte un muget somnoros, o împuşcătură răzleaţă sau de bocetul răbufnit ca din pămînt al vreunei neveste de soldat ce-şi jelea bărbatul.

La poartă, pe o bîrnă, şedea un unchiaş. Nemişcat, cu bărbia proptită în toiag, părea o stană de piatră. Kulaghin fumă în tăcere o ţigară, apoi încă una şi, într-un tîrziu, intră în vorbă cu el :

— Eşti cazac s-au mujic ?

— Eu ? Muncesc acolea pe la oameni. Se scărpină la şale, oftă şi urmă cu codeală : Bu-u-un... Care va să zică, dumneavoastră vă războiţi pentru ţar.

Luat pe nepregătite, ofiţerul nu ştiu ce să răspundă. Pentru el, chipul suveranului simboliza măreţia patriei, dar, ca majoritatea ofiţerilor nearistocraţi, nu fusese niciodată monarhist. Mai ales în ultima vreme, ţarul acesta slab, care adusese ţara în impasul înfrîngerilor, foamei şi anarhiei, pierduse şi mai mult în ochii ofiţerimii.

— Nu, nu pentru ţar, spuse el ferm.

— Dacă-i aşa, s-avem iertare, de ce vă purtaţi după rînduielile vechi ? Epoleţi, drapel de pe vremea ţarului...

— Drapelul acesta ne e scump ca simbol al Rusiei unite şi puternice, răspunse ofiţerul ca din carte şi, după o clipă de gîndire, adăugă : Drapelul cel vechi ne e scump ca binecuvîntarea mamei, ca numele cu care am fost botezat... Pricepi ?

— Şi încă foarte bine, mormăi bătrînul. Oftă din nou şi întrebă cu îndoială : Oamenii de pe la noi au răsluit o moşioară pe-acilea prin apropiere şi au intrat cu plugurile în pămînturile părăsite. Şi-acuma, ce, o să-i judecaţi ca la tribunal, ori îi biciuiţi şi-i spînzuraţi pe loc ?

— Da bolşevicii nu v-au biciuit, nu v-au spînzurat ?

— Pîn-acuma ne-a ferit sfîntul. Aia mai mult dau zor cu mitingurile. Ce-i drept, i-au venit ei de hac unui boiernaş de pe la noi, da ăla era salba dracului, a-nhăţat toate satele din jur în plasa datoriilor.

— O să vie neamţul şi-o să ne înhaţe pe toţi cu pămînt, cu păduchi, cu opinci cu tot. Atunci chiar c-o să dăm de dracu.

— Toată Rusia n-o ia el... Nu se lasă Rusia să-i pună frîu.... Eu, la anii mei, am colindat o mie de

oraşe şi sate, am văzut oameni cît păr în cap. Şi, fie-mi iertată vorba proastă, ce văzui ? Peste tot locul unul e cu plugul şi şapte îi pun jugul. Află, înălţimea-voastră, că de amu încolo, ce neamţ ! Scaraoţchi cu toată oştirea lui de-ar veni şi tot nu ne-ar smulge pămîntul ista de sub picioare. Sîntem băgaţi în ei pînă-n barbă. Iar nemţii de ne-or călca, aici or să le putrezească oasele : i-om sugruma unul cîte unul.

— Bine, da dumneatale n-ai de loc pămînt !

— O să-mi dea, făcu omul plin de încredinţare. Chiar dăunăzi obştea a hotărît la miting să taie fiecărui pălmaş cîte un lot întreg... Mi-am ochit eu acilea o vădană... Am văzut cum e viaţa veche şi-acuma vrem să gustăm din a nouă. De, poate-o ieşi pîn-la urmă şi mai şi, dar eu atîta ştiu : fie el neamţ, fie ce-o fi, jug nu ne mai pune ! Rămase pe gînduri şi iar oftă : Don general al dumneavoastră spunea la cislă : „Luptăm, zice, pentru credinţă, pentru glia strămoşească, pentru fericire". De unde fericire, dacă omoriţi norodul ? Uite-i cum atîrnă...

În lumina amăgitoare a lunii, spînzuraţii din piaţă păreau nişte umbre palide.

Din vorbă în vorbă, trecu de miezul nopţii. Kulaghin se simţea vinovat faţă de unchiaş, dar nu şi-ar fi mărturisit-o nici măcar în gînd. Cu inima grea se întoarse în casă.

Înăuntru era un aer de te înăbuşeai. Pe cuptor gemea şi se perpelea o bătrînă. În văpaia lunii pritocită prin geam, ochii ei lăcrimaţi scăpărau ca o luminiţă verzuie : doi feciori ai bătrînei, amîndoi soldaţi, fuseseră împuşcaţi în curte, în faţa ei. Nurorile nu erau acasă — căutau trupurile bărbaţilor printre leşurile aruncate peste grămezile de bălegar de pe cîmp. Bolboroseala neîntreruptă a bătrînei i se păru sinistră ofiţerului : „Se roagă, ori blestemă ?"

Mijiră zorile.

Pe uliţă, gornistul sună deşteptarea.

Armata intră pe făgaşul obişnuit al unei campanii.

Numai statmajoriştii şi cei din convoaie mai discutau despre Rusia, despre idei. Pe combatanţi nu-i preocupau decît amănuntele legate de cotidianul războiului : cine vine în cap, cine în coadă, cînd şi unde se vor opri să mai răsufle, să-şi spele rufăria, dacă vor avea parte la popas de hrană caldă şi cîte cartuşe vor primi de căciulă ? Cei mai dezgheţaţi îşi rupeau timp şi pentru aventuri galante cu tinerele refugiate sau cu ţărăncuţe.

Nikolai Kulaghin ajunse comandant de pluton.

Deşi istoria lui începuse cu războiul mondial, regimentul „Kornilov" era încă tînăr şi de fapt se formase pe malul Donului, sub tirul bolşevicilor : efectivul de ofiţeri adus de pe frontul de vest în parte pierise, în parte se împrăştiase pe drumurile Ucrainei şi în luptele pentru Rostov şi Novocerkassk. Tînărul colonel Nejenţev, prepus şi favorit al generalului Kornilov, reuşise să selecţioneze într-un termen scurt comandanţi exemplari, mulţumită cărora regimentul căpătă unitatea unui pumn de fier. Tuturor, de la mic la mare, li se insuflă convingerea că regimentul „Kornilov" este inegalabil. Convingerea care se transmitea şi noilor înrolaţi. În numai o săptămînă, „bobocul" se ataşa pînă într-alta de „veterani", că nici perspectiva unei avansări nu l-ar fi putut determina să se transfere la altă unitate. În armată se cultiva prin toate mijloacele o anumită rivalitate. Regimentul 1 de ofiţeri era gelos pe actele de bravură ale iuncherilor, studenţii se întreceau în virtuţi ostăşeşti cu liceenii, markoviştii se străduiau să le răpească întîietatea korniloviştilor. Executarea oricărei misiuni de luptă era urmărită nu numai de comandanţii respectivi, dar şi de toţi pretendenţii la glorie. Şi vai de acela pe care severii arbitri voluntari îl acuzau că „dă rasol". Cîţiva adolescenţi fură trimişi să facă şcoală la regimentul „Kornilov". Unul dintre ei, liceanul Şceglov, un băiat isteţ nimeri în plutonul lui Kulaghin. Tot aici se afla şi iuncherul Iuri Cerneavski, pe deplin restabilit şi care-şi adora comandantul. Îl imita în toate : în felul de-a purta chipiul, de a îngusta din ochi cînd fuma, încerca să-i

copieze pasul, vorba. Cînd se întîmplă să aibă răgaz, îi făcea, nu fără să se grozăvească un pic, confidenţe amoroase, şi nu se mai sătura ascultînd istorii despre eroi şi fapte vitejeşti.

Nikolai Alexandrovici, întreba iuncherul, dacă săvîrşeşti ceva cu totul deosebit, te decorează dintr-o dată cu cel mai înalt „Sfîntul Gheorghe" ?

— Şi ţii mult să săvîrşeşti ceva cu totul deosebit ?

— O, da !

— De pildă ?

— Nu ştiu... Aş putea să mă reped primul la asaltul unei redute bolşevice, sau, de cum se va ivi prilejul, v-o jur, o să arunc în aer un tren întreg cu comisari.

Kulaghin făcea haz şi-i explica regulamentul acordării decoraţiilor. Îi plăcea să flecărească astfel pentru că se revedea pe sine în tînărul iuncher, în anii săi cei mai frumoşi.

— Campania noastră n-are nimic eroic, se necăjea Cerneavski. Muncă murdară, păduchi. Am picioarele julite pînă la os. Nu aşa mi-am închipuit războiul.

Era adevărat ce spunea.

Campania lor era cam monotonă... Stepă cenuşie, movile, patrule călare ca nişte puncte negre în zare. Apoi — împuşcături, mişcare în formaţii, panică în convoaie. În întîmpinarea coloanelor, dînd pinteni cailor, venea patrula. Un călăreţ îşi strunea fugarul pînă lîngă suita comandantului.

— Raportez, excelenţă... Staniţă... Două regimente inamice... Artilerie uşoară... O baterie.

Ursuz fără să ridice ochii, Kornilov îi reteza vorba :

— Atacăm !

Galopau aghiotanţii, comandanţii salutau reglementar şi alergau să aşeze regimentele în formaţie de luptă.

Staniţa îi primea pe învingători cu pîine şi sare şi cu dangăt de clopote. Femeile îi pofteau în casă şi-i ospătau cu lapte. În piaţa staniţei, Kornilov sau Alexeev ţinea un scurt discurs după care, pe loc, de faţă cu toată obştea, cazacii bărboşi aplicau o aspră corecţie feciorilor şi nepoţilor căzuţi în culpă.

Apoi combatanții își îngropau la repezeală morții în sunetele fanfarei și a doua zi dimineața plecau mai departe.

Și din nou stepă, movile.

— Raportez, excelență. În față e o staniță, la dreapta un cătun, s-a reperat o concentrare de trupe bolșevice....

— Atacăm !

Ekaterinodarul, ținta lor imediată, nu era departe : cel mult patru zile de marș. Agenți de legătură aduseseră căpitanului Pokrovski, mai marele peste oastea Radei din Kuban, ordinul comandantului suprem : „Păstrați orașul !"

Lîngă staniță Korenovskaia înaintarea încetini brusc : comandamentul roșu postase pe căile de acces ale orașului cele mai bune detașamente alcătuite din foști combatanți și din tineri plin de o înfocată vitejie.

Lupta se încinse de dimineață.

Frontul se desfășură de o parte și de alta a staniței. Bubuiturile se contopiră într-un vacarm, de nu se mai auzeau nici comenzile. Mii de oameni erau azvîrliți în vîltoarea morții, așa cum azvîrli surcelele în vatră. Luptătorii nu-și dădeau seama că s-a creat o linie neîntreruptă de foc : un om ținteа într-un alt om, fiecare companie își concentra atenția asupra companiei inamice din fața ei, străduindu-se să o extermine cît mai repede cu putință. Kornilovițtii se deplasau în lanțuri de pușcași de-a lungul căii ferate, avîndu-i în dreapta pe iuncheri, iar în stînga regimentul de ofițeri „Markov". Folosind cu îndemînare accidentele de teren, aceștia din urmă presau metodic, învăluind flancul roșilor. Părea că va mai trece încă puțin și, printr-o lovitură puternică în flanc, ei vor răzbate în spatele liniilor acestora... Trenurile blindate observară la timp primejdia și dezlănțuiră un foc năprasnic asupra ofițerilor. Regimentele „Markov" și „Kornilov" avură un moment de șovăire și începură să dea înapoi... Atunci, pe un dîmb, profilîndu-se net pe albastrul cerului, apăru comandantul suprem, înconjurat de generali de stat-major și de

o escortă de turkmeni. Îmbărbătați, ofițerii se îndreptară de umeri și porniră iar înainte, fără să se mai aplece a fereală.

Trăgînd într-una, lanțurile se apropiau din ce în ce și cînd între ele rămase doar vreo sută de pași, se trîntiră la pămînt. Trenurile blindate se văzură nevoite să înceteze focul. Kulaghin cu plutonul lui se afla în primul lanț. Strivindu-și pieptul de pămînt, cu capul adăpostit de un mușuroi, aspira mireasma amețitoare a pelinului încins. De dincolo, o mitralieră mușcă țărîna uscată în evantai larg, cu o grindină de gloanțe : pămîntul împroșcat îi pătrundea în ochi și sub gulerul căscat al tunicii, de parcă l-ar fi scuipat cineva în față cu scuipat pișcător. Alături de el se întinse iuncherul, iar ceva mai încolo Kazimir. Jos de tot, chiar pe deasupra capului — sau poate că așa i se păru lui — trecu un obuz. Suflul puternic îi învîrtejă părul : pesemne că pierduse chipiul. Se transmitea din om în om : cutare e rănit, cutare ucis. „Ah !“ icni Kazimir. Fără să ridice capul, Kulaghin întoarse ochii spre el și-i văzu degetele subțiri desfăcîndu-se neputincioase pe patul armei.

— Mort ?

— Nu... în umăr, îngăină Kazimir, abia mișcîndu-și buzele albe, și înjură.

Înaintarea în salturi și emoția le tăiară răsuflarea. De aceea, cînd se auzi comanda : „Fiți gata pentru atac !“ iar dincolo răsună ordinul : „Înainte !“, de amîndouă părțile lanțurile se ridicară în tăcere.

Larma împușcăturilor amuți, bolborosind din ultimele gloanțe răzlețe.

Cu armele în cumpănire, aliniindu-se în mers pentru a lovi simultan, lanțurile se apropiau în lucirea rece a baionetelor. Kulaghin vedea soldați cu mantale larg descheiate, tineri în haine și pardesie de oraș ; matrozul de rangul întîi Vaska Galagan mergea cu țigara între dinți, expunîndu-și vitejește pieptul acoperit de tatuaje. Ochii oamenilor erau rotunzi, dinții rînjiți, gurile mute strîmbate de rictus.

O clipă de echilibru a înfruntării...

Într-o luptă corp la corp, victoria e de partea aceluia care se arată mai decis în atacul la baionetă. Ofițerii se arătară mai decişi. Roşii dădură înapoi şi... o rupseră la fugă. Numai marinarii şi vreo cîțiva soldați mai bătrîni ținură piept. Se învălmăşiră ca atunci cînd se hărtănesc nişte dulăi. Cine nu avea baionetă, lovea cu patul armei. Scăpărau focuri de revolver. Răcnete scurte, mîrîituri îndîrjite, sudalme icnite. Galagan îi lua pe ofițeri în baionetă, aşa cum iei snopii în furcă, şi-i azvîrlea peste umăr. Kulaghin, deşi la cea dintîi luptă a lui corp la corp, se descurca strașnic : împungea iute, un-doi, întocmai ca la exercițiul cu momîi de paie. Cînd ajunse la capătul puterilor, aruncă puşca năclăită de sînge şi începu să tragă cu revolverul în spinările încovoiate şi în cefele păroase.

Undeva departe, crescînd mereu, izbucni un strigăt :

— Cavaleria... Dă-i, dă-i !

De pe un deal, desfăşurîndu-se în goană şi lăsînd în urmă o trîmbă de colb, venea puhoi o sotnie de-a roşilor. Sforăind şi cu urechile lipite de țeastă, în trap întins, caii păreau că zboară ca vîntul. Călăreții stăteau aplecați pe grumazul fugarilor, poalele mantalelor fîlfîiau ca nişte aripi negre, iar în săbiile zbîrlite deasupra capetelor văpăia mînia.

— Asupra cavaleriei... foc !

Prea tîrziu.

Comandantul sotniei întoarse capul şi strigă pătrunzător :

— 'Nainte !

Şi, cu sabia fulgerînd în mînă, se năpusti cel dintîi în grosul regimentului de ofițeri.

— Ura ! se auzi într-un loc.

Şi îndată răbufni peste tot :

— ...raaaa...

Trosnet, vaier, vîjîit şi scrîşnet de oțeluri muşcînd din os.

În careuri compacte, companiile ofițereşti se retrăgeau în grabă, scuipînd ultimele gloanțe şi pierzînd

oameni. Un pluton de markoviști, răzlețit de ceilalți, fu strivit cu caii și căsăpit pînă la ultimul om.

Bătălia se mută într-un alt sector.

De dincolo de staniță, rafalele vîntului aduceau răpăit de tobe și glas tăios de trîmbițe sunînd atacul.

Lupta ținu zece ceasuri în șir. Albii patrunseră de cîteva ori în staniță, dar de fiece dată roșii îi azvîrleau îndărăt. Abia după-amiază izbutiră s-o ocupe de-a binelea. Kornilov cu turkmenii lui trecu în goană pe uliță. Comandantul suprem era întunecat la față. Cîteva case fură ticsite cu răniți. Prin ferestrele cu geamuri sparte se auzeau țipetele și gemetele celor operați de urgență, fără anestezie.

Kulaghin reuși să-l găsească pe Kazimir. Apucaseră să-l schimbe, să-l bandajeze și să-l culce într-un pat. La căpătîiul rănitului, cu basmaua albă trasă pe ochi, plîngea Variușa.

— Osul ? Ori nu ? se interesă Kulaghin.

— Liniștește-te, e o nimica toată, șopti Kazimir.

— Glonțul a pătruns sub claviculă, îl lămuri sora cu un zîmbet chinuit, a atins vîrful plămînului și a ieșit ceva mai jos de omoplat...

Intrară doi cazaci aducînd pe brațe un esaul. Horcăia și era fără cunoștință. O ureche îi fusese retezată dimpreună cu o bucată de obraz, din restul de mînecă ieșa brațul ciuntit mai sus de cot, picurînd un sînge purpuriu. Pielea se trăsese cu vreo trei degete mai sus de locul tăieturii, dezgolind osul alb. Variușa se apucă să-l bandajeze.

— Încă vreo cîteva lupte ca asta, și s-a zis cu noi, mormăi Kulaghin. Din cauza convoiului, care ne leagă de mîini și de picioare, n-avem libertatea mișcărilor. În plus, n-avem nici un spate al frontului. Trebuie să învingem întotdeauna, cu orice preț O singură înfrîngere echivalează pentru noi toți cu pieirea, cu exterminarea.

— Păcătos joc.

— Da, șansele noastre sînt iluzorii... Dar ce altceva am putea face ? Sîntem constrînși să continuăm jocul pînă la ultimul glonț. Destinul ne-a ales pesemne pe

noi ca să ispășim suferințele și rușinea Rusiei... Dorind să-și distreze prietenul, Kulaghin îi descrise cîteva episoade de la sfîrșitul atacului. ...Și vine năvală spre mine. În tîrsoaga lui de barbă se cască un guroi, uite atîta ! Ochii îi ard ca două felinare. Țintesc drept în bot — pac, pac ! Ratez, fir-ar să fie. Apăs iar pe trăgaci : țac, țac. Ei, zic, aleluia ! Abia după luptă m-am dumerit că încărcătorul era gol, domnule ! Noroc de Cerneavski, care se ține după mine de parcă e Sancho Panza — i-a fost nănaș banditului, că altminteri...

Kazimir ațipi. Buzele-i strînse nu aveau strop de sînge.

Încă în ajun, statul-major primise vești proaste despre situația din Ekaterinodar. Iar la Korenovskaia sosiră informații sigure că Rada și Pokrovski, omul ei, părăsiseră orașul, retrăgîndu-se pe celălalt mal al Kubanului. Această noutate uluitoare înfurie pe unii, deprimă pe alții. Adio, mult rîvnită odihnă ! Acum, înaintarea nu mai avea nici o noimă : chiar de-ar izbuti să ocupe orașul, cu efectivul de care dispun le-ar fi cu neputință să-l păstreze în mîinile lor. Cuprinsă de groază, armata se abătu spre sud, străpunse rîndurile roșilor lîngă Ust-Labinskaia, scăpînd astfel din încercuire și reuși să treacă fluviul Kuban, după care aruncă podul în aer.

Dincolo de Kuban — vaiet și jale.

Revoluția burzului și îndîrji pe cazac împotriva mujicului, pe mujic împotriva cerchezului, pe cerchez împotriva mujicului și cazacului. Se treziră vrăjmășiile străvechi. Cazacii îi păsteau pe cerchezi încă de pe vremea războaielor caucaziene, iar pe mujici — poveste veche ! — îi dușmăneau aprig din pricina pămîntului. Mujicii formau gărzi roșii, ocupau pămînturile boierilor și zbierau la mitinguri, cum că să li se facă de petrecanie cerchezilor, iar pămîntul să fie împărțit frățește între ei și cazaci. Prințișorii cerchezi colindau aulele, înjghebînd detașamente naționale în apărarea guvernului din ținut. Cei mai aprinși

reprezentanți ai nobilimii și clerului de baștină nu visau decît separarea de Rusia și renașterea sub oblăduire turcească a „Cercheziei-Mari", între fruntariile de odinioară, de la Elbrus pînă la Marea Azov. Rada ținutului era împotriva reformei agrare și căuta să convingă norodul să aștepte convocarea Adunării Constituante. Rada ținea ședințe la Ekaterinodar, în palatul atamanului, la adăpost de baionetele nepoftiților. Iare satele își vărsau ura pe aulele și stanițele care sprijineau guvernul ținutului. Unindu-se cu cazacii, cerchezii năvăleau în sate — dădeau foc, prădau, omorau, siluiau, furau vite. Țăranii, sprijiniți de aceiași cazaci, atacau aulele — prădau, pîrjoleau, siluiau, furau vite. Așa au fost răsluite aulele Gabukai, Djidjihabl, Assokolai, Koșehabl, Șendji, Vocepși, Lakșukai, ca și multe alte sate și cătune risipite pe malurile rîurilor Pșiș, Laba și Belaia.

Străbătînd Kubanul, Kornilov nimeri într-un adevărat viespar. Cerchezii trimiseră sub drapelul lui un regiment de cavaleriști care slujiseră în fosta Divizie Sălbatică. De teama unei răfuieli, oamenii satelor se ridicară cu toții să-și apere viața. Cazacii se traseră deoparte și rămaseră în așteptare.

...Iuncherul Iuri Cerneavski se săturase pînă-n gît de război. Era abrutizat de oboseală și numai accesele de cruzime îl mai smulgeau din apatie. Uneori, rămînea cu băieții andri de o seamă cu el pe cîmpul de luptă pentru a-i lichida pe răniții sau prinșii din rîndurile inamicului : nici una din părți nu lua prizonieri. Vederea sîngelui nu-l mai impresiona, suferințele oamenilor îl lăsau rece. Nu-l bucura nici crucea „Sfîntul Gheorghe" pe care o primise după Korenovskaia. Și cînd te gîndești că mai ieri tremura de frica severului lor diriginte, că se temea să iasă noaptea pe coridorul întunecos și se înfiora de fericire cînd recunoștea la balurile școlărești cîrlionții liceencei Stasia... Numai ideea propriei sale morți nu-l lăsa nepăsător. Fiecare bătaie a micii sale inimi înăsprite implora ca armata să plece mai repede din zona unde se afla expusă loviturilor inamicului și să se adăpos-

tească prin coclaurii de nepătruns ai munților acestora sălbatici. Întîi și întîi, el, Iuri, va face o baie, apoi se va îndrăgosti de o copilă cercheză, apoi se va duce la vînătoare, apoi...

— Foc !... Pluton, foc !... Mitraliere, foc ! Ce dracu nu ești atent, Cerneavski ? ! Culcați !

Iuri se trezi la realitate. Puțin mai încolo, comandantul de pluton se ghemuise într-un șanț. Pînă să înțeleagă ce se petrece în jur, ceva bufni lîngă el, împroșcîndu-l tot cu noroi și un obuz i se rostogoli încet la picioare... „Uite... sfîrșitul !" îi fulgeră prin minte, dar obuzul nu făcu explozie. Iuncherul trecu peste el și, surprinzînd asupră-și privirea comandantului, se îmbujoră de plăcere. Apoi se lăsă într-un genunchi și începu să tragă aproape la întîmplare în șepcile gărzilor roșii ce se iveau de după un dîmb.

Ploua ca prin sită...

Plutonul, compania, regimentul — toată armata zăcea într-o depresiune mocirloasă, trăgînd fiecare de capul lui ca să-i țină la respect pe mujicii care presau din toate părțile. La ordinul comandantului suprem toți bărbații din convoi și din trenurile regimentare capabili că lupte fură trimiși în linia de foc. Profesori, avocați, lideri socialiști era acum folosiți ca oameni de rezervă, înaintau pe burtă, abia tîrîndu-și armele și mai trăgeau și ei. Fețele lor murdare și nebărbierite exprimau spaimă, nedumerire și demnitate ultragiată.

Roșii fură împrăștiați și de astă dată.

Regimentul „Kornilov" intră cel dintîi în sat.

— Ei, Iura, cum a fost ? clipi complice Kulaghin. N-au înghețat măruntaiele-n tine ?

— Nu, să trăiți, răspunse iuncherul voios.

Atunci Kulaghin, înflorind nițeluș lucrurile, povesti plutonului întîmplarea cu obuzul și încheie :

— Cinste și glorie eroului !

Iuri, foarte tulburat, se pomeni săltat în brațe și aruncat în sus. Zburînd peste capetele camarazilor de luptă, ținea strîns pușca în mîna ridicată și, poate

pentru întîia oară de cînd trecuseră Kubanul, se simți fericit.

— Coriștii înainte !

Cîțiva ieșiră în pas alergător din rînduri.

Cu un „hei" izbucnit din toate piepturile, regimentul reluă cu o neveselă veselie și purtă prin tihna uliței amurgite cîntecul lui de cazarmă.

Deodată, dintr-o portiță țîșniră doi soldați și o femeie ciufulită, pe jumătate dezbrăcată, toți cu arme. Se postară umăr la umăr în fața casei, ridicară scurt armele și deschiseră un foc viu.

Căzu solistul din capul coloanei... Căzu prințul Șahovski și încă cineva...

La una ca asta chiar că nu se așteptase nimeni. După o luptă atît de îndelungată, își epuizaseră rezerva de sînge rece și acum își pierduseră capul.

— O mitralieră la mine ! țipă isteric liceanul Șceglov.

— Rușine, korniloviști ! strigă colonelul Nejențev, comandantul regimentului, și, smulgîndu-și pistolul din toc, se apropie repede și hotărît de cei trei. Pe unul dintre soldați îl împușcă de la doi pași, celălalt dădu să fugă, dar, ciuruit de gloanțe, rămase spînzurat de gard. Un cerchez veni galop, doborî femeia cu pieptul calului și, înainte ca ea să cadă, îi reteză capul cu o lovitură de maestru, exact pe linia umerilor. Capul veni de-a rostogolul pînă la picioarele ofițerilor, înfășurîndu-se în bogatu-i păr răvășit.

— Puneți foc casei, porunci comandantul.

— Vă rog să permiteți, Mitrofan Osipovici, s-o lăsăm pînă dimineața — oamenilor le e frig să doarmă afară. Și-nainte de plecare dăm foc la tot satul.

Nejențev încuviință.

Înaintau în marș forțat. Satele nesupuse erau trecute prin foc și sabie. Munții visați nu numai de Cerneavski întîrziau să se arate, începură să întîlnească aule în cale : guvernul țarist statornicise cerchezi în cîmpie, înconjurîndu-le așezările cu un brîu de stanițe locuite de cazaci din trupele de graniță. Aulele aproape că nu se deosebeau de satele și cătu-

nele ruseşti : aceleaşi căsuţe învelite cu stuf ori cu paie, aceleaşi grădini de zarzavat dînd spre o gîrlă, iar pe cîte undeva... şi biserici. În locul „semeţului cerchez ce nu cunoaşte truda", cîntat de poeţi, îi întîmpina o populaţie înspăimîntată şi înnebunită de ororile îndurate. Moşnegi venerabili se tîrau în genunchi, ştergînd cu bărbile lor albe noroiul de pe cizmele învingătorilor.

Într-o noapte întunecoasă, o patrulă de iuncheri dădu în stepă peste oastea guvernului din Kuban, care poposise sub cerul liber. Ce bucurie pe cele două armate rătăcitoare !

....În şura unde se odihnea în fîn o mînă de kornilovişti intră repezit un civil. Iscodi în jur şi, deslusind nişte oameni într-un colţ, întrebă sever :

— Ce unitate ?

— Regimenul „Kornilov". Ce doriţi ?

— Extraordinar ! Daţi-mi voie să mă recomand : Dmitri Mihailovici Cernoiarov, membru în Rada legislativă.

Nu-i răspunse nimeni, de parcă toţi s-ar fi înţeles între ei şi rămaseră tolăniţi mai departe.

— N-aş vrea, domnilor, să gîndiţi rău despre mine. Noi, membrii guvernului, o ducem la fel ca ostaşii. Răbdăm de foame, dormim căzăceşte cu pumnul la căpătîi, în loc de pernă, avem grijă singuri de caii noştri.

— Aş vrea să ştiu, dacă nu vă supăraţi, ce considerente de ordin strategic ori tactic v-au determinat aseară să înnoptaţi în stepă, sub o ploaie torenţială ? întrebă iuncherul Cerneavski şi, mîndru de isprava asta, se uită la ai săi.

— Nevoia m-a silit, mormăi Cernoiarov. În noaptea asta păcătoasă nu ni s-a permis nici măcar să fumăm, ca să nu fim descoperiţi.

— Ha, ha, ha ! *Sînteţi guvernul legal din Kuban* şi vă e frică să nu fiţi descoperiţi ?!

— Ce să-i faci... Cînd să organizăm serios activitatea legislativă, a izbucnit războiul. Aşa n-o să facem niciodată ordine în ţinut.

— Singuri sînteţi de vină, i-o întoarse o voce din colţul întunecos al şurii. Voi puneţi interesele de partid şi socialiste mai presus de interesele statului şi naţiunii.

— Cum-necum, în curînd se va isprăvi cu bolşevicii ! Vă spun în mod confidenţial : acum un ceas Rada s-a întrunit pentru a discuta despre unirea cu dumneavoastră. Ei bine, domnilor, nici un vot contra ! Unanimitate deplină ! Sîntem bucuroşi că vă alăturaţi nouă, oştirii din Kuban.

— Dar de ce nu invers ?

— Păi, e limpede ! Nu cunoaşteţi situaţia locală, sînteţi pe teritoriul nostru, aţi...

— Prostii, domnule... nu ştiu cum se cuvine să vă spun, se încruntă Kulaghin. Kubanul nu e o republică africană, ci o provincie a Statului Rus. Atît şi nimic mai mult.

— Nu înţeleg.

— Foarte rău.

— Noi, cei din Radă, fără a împărtăşi ideile politice ale monarhiştilor, ne scoatem pălăria în faţa unor personalităţi de talia lui Kornilov şi Alexeev, dar vom apăra cu toată străşnicia neatîrnarea ţinutului nostru, la care ne îndrituieşte istoria. Şi tot confidenţial vă înştiinţez că au şi fost formulate condiţii de principiu, a căror riguroasă respectare este indispensabilă pentru a se realiza unirea armatei noastre cu a dumneavoastră.

— În primul rînd, ceea ce aveţi dumneavoastră nu e armată, ci un detaşament, replică Kulaghin, fără să se dea bătut. În al doilea rînd, aş fi curios să ştiu ce veţi face în cazul cînd Kornilov va pretinde supunere totală şi necondiţionată ?

— A, dacă problema se va pune atît de...

— Atunci ?

— Se înţelege că... vom accepta.

Kulaghin rîse cu poftă, apoi întrebă schimbînd tonul :

— Spuneaţi, aşadar, că în cursul campaniei sînteţi lipsiţi de cel mai elementar confort...

— N-avem de ales. Azi, de pildă, am fost cantonați la școală — patruzeci de oameni, tot guvernul, dorm pe duşumeaua murdară. Dar se întîmplă şi mai rău. Lîngă Tahtamukai am fost înconjurați de bolşevici şi, nu că mă laud, dar numai datorită prezenței membrilor Radei în linia de foc totul s-a sfîrşit cu bine. Văzîndu-şi aleşii alături de ei, cazacii şi luptătorii simpli din detaşament se însufleţeau şi se repezeau la contraatac, mergînd uneori la moarte sigură : tăiau, spintecau, hăcuiau — o splendoare !... În ultimul aul unde ne-am oprit în timpul zilei, povesti el mai departe cu simplitate, bolşevicii prădaseră tot, pînă la un capăt de aţă şi, să vezi nostimadă : eu, care, oricît, fac parte din guvern, am fost nevoit să beau ceai din găleata pentru adăpat caii, pur şi simplu.

— Dar pe unde şi-a semănat Rada dumneavoastră serviciile de ceai ?

— Vai ! A trebuit să părăsim atît de repede oraşul, încît atamanul a uitat să-şi ia topuzul fără de care, spune tradiția căzăcească, el nu are nici o putere asupra armatei.

— Care va să zică, bolşevicii v-au tras o scărmăneală pe cinste.

— Norocul e schimbător, domnilor. Kubanul, căzăcimea şi în sfîrşit, dreptatea, sînt de partea noastră.

Zicînd acestea, luă în cîrcă o legătură de fîn şi ieşi.

— Ce specimen ! exclamă locotenentul Dabija. Ducă-se dracului, n-avem nevoie de ei.

— Nu te pricepi la politică, prinţe ! mormăi Kulaghin, vîrîdu-se sub manta cu cap cu tot. Să lăsăm chestiunile astea neplăcute la aprecierea superiorilor.

— Şi sînt mîndru că nu mă pricep. Noi am fost învăţaţi să luptăm, iar nu să facem filozofie.

Curînd nu se mai auzi nici o vorbă, decît un cor de sforăituri.

— Ivan Pavlovici, pentru Dumnezeu, cine e acest ge-ne-ral Pokrovski ? se adresă Alexeev şefului său de stat-major. Nu-mi amintesc să fi auzit de el.

— A! E un tip cum nu s-a pomenit, răspunse Romanovski. În vechea armată, individul a fost căpitan în aviație. După ce-a izbucnit revoluția a venit în Kuban unde, în numai cîteva luni, a făcut carieră. Rada l-a avansat mai întîi colonel, iar peste o săptămînă — general. În plus, după cum comunică serviciul de informații, e un intrigant și un politician lipsit de orice scrupule.

— Ciudat soi de oameni, cîrmuitorii ăștia provinciali! Nu faci treabă cu ei. Încă înainte de Crăciun, cînd eram la Novocerkassk, am trimis la Ekaterinodar un reprezentant al armatei noastre, pe generalul Erdeli. Dacă nu au un comandant al lor, explică-mi, rogu-te, de ce n-au solicitat serviciile acestui om energic, inteligent?

Romanovski ridică din umeri.

Ușa se deschise larg și ofițerul de serviciu anunță:

— Excelența-sa Lavr Gheorghevici Kornilov.

Kornilov intră grăbit și dădu bună seara.

— Ivan Pavlovici, de ce tot cîntă muzica în piață? Am încercat să ațipesc — imposibil! Simt că-mi plesnește capul. Trimite pe cineva să vadă ce e și dacă nu cumva se poate... să înceteze.

Romanovski ieși să dea ordin.

Kornilov și Alexeev rămaseră singuri. Stătură un timp fără să scoată o vorbă. Într-un tîrziu, Kornilov își frecă apăsat, ca de frig, mîinile mici și uscate, de-i trosniră degetele, și rupse tăcerea:

— Nu mai putem rătăci prin stepe și smîrcuri. Oamenii sînt extenuați, pierderile foarte mari. Armata va pieri dacă... dacă în cîteva zile nu vom ocupa un oraș. Părerea dumneavoastră, generale?

— Să fim serioși, Lavr Gheorghevici, la ce vă trebuie părerea mea? Ca s-o combateți? Dumneavoastră sînteți comandantul suprem, dumneavoastră decideți.

O fracțiune de secundă, fața comandantului se crispă de o furie cumplită, dar se stăpîni și continuă calm:

— Vom fi striviți. Imposibil să duci război cu o armată de adunătură. Ne trebuie o bază. Un oraș ar putea să ne salveze. Vom suna alarma, vom lansa un

apel. Vîrfurile căzăcimii, orice om cinstit în care a mai rămas un dram de patriotism, vor fi alături de noi.

— Pe Don, *noi* am făcut greşeala să ne bizuim pe căzăcime. Mi se pare că *dumneavoastră,* Lavr Gheorghevici, repetaţi această greşeală în Kuban.

— Inexact. Dumneavoastră nu înţelegeţi, sau nu vreţi să înţelegeţi situaţia actuală... Trei zile bune de marş şi sîntem în oraş. Dumnezeu ţine cu vitejii. Riscul...

— Riscul o fi el bun la jocul de cărţi, îl întrerupse Alexeev, ridicîndu-şi fruntea bombată pe care un început de chelie o făcea să pară şi mai mare. Pe chipul lui se întipărise o grimasă de suferinţă, dar dindărătul ochelarilor de aur ochii pătrunzători priveau neclintit, erau ca două plute de undiţă pe apa lină. Eu sînt pentru calcul şi plan. Iertaţi-mi vorba îndrăzneaţă, dar la război îţi pui nădejdea mai mult în baionetă, decît în pronia cerească. N-aş da un bun comandant de regiment pe un sfînt. Ne-am pus speranţa în Dumnezeu, şi am pierdut războiul cu Japonia, ca de altfel şi pe cel cu Germania. Forţele sînt inegale şi acesta e un lucru care nu poate fi ignorat.

— Şi atunci, cum, să-i evit pe bolşevici ? Să-mi feresc oamenii de gloanţele inamice ?

— Nu, nu. Lupta trebuie continuată cu toată hotărîrea. Este ştiut că o armată inactivă se descompune. Repet însă, forţele sînt inegale... Retrageţi trupele în stepele Salskului, daţi răgaz de odihnă oamenilor şi cailor, reduceţi convoiul şi o să vedeţi că prilejul de a întreprinde ceva serios nu va întîrzia : alături e Donul, în Ucraina se află corpul de armată cehoslovac.

— Stepele Salskului, ricană Kornilov, cine altul dacă nu chiar eu am insistat acum o lună să pornim într-acolo ? Dar întreg corpul de generali — Denikin, Markov, Bogaevski, Lukomski, Borovski, Ivan Pavlovici şi, în sfîrşit, domnia voastră, m-aţi convins să mă abat spre Kuban. Acum e prea tîrziu : stepele Salskului

sînt la dracu-n praznic, muniţiile sînt pe sfîrşite, provizii nu mai avem de loc, cai nu avem, cărăm după noi şase sute patruzeci de răniţi, oamenii au ajuns în ultimul grad de extenuare. Voi cuceri oraşul cu orice preţ. Aşa îmi poruncesc onoarea, datoria şi conştiinţa !

— E o aventură ! ripostă mînios şi fără ezitare Alexeev. Succesul operaţiei e îndoielnic şi riscaţi totul. Datoria dumneavoastră faţă de patrie...

— Cunosc perfect îndatoririle mele faţă de Rusia, spuse Kornilov cu un surîs arogant, şi se ridică. Nările îi fremătau, buzele îi tremurau. Nu vă supăraţi, generale, dar nu vreţi să înţelegeţi un adevăr elementar : mai bine înfrîngere, decît ruşine.

Romanovski apăru în prag şi raportă :

— Din ordinul lui Pokrovski, în piaţă sînt spînzuraţi cu muzică localnicii suspectaţi de a fi simpatizat cu bolşevicii. Am dat ordin ca muzica să plece.

— Foarte bine, spuse Kornilov. În zori pornim spre Novo-Dmitrovskaia. În avangardă va merge regimentul „Markov" — ofiţerii lui s-au plîns că nu le dau prilejul să se remarce. În ariergardă — iuncherii.

Şeful de stat-major se înclină în tăcere.

...Plouă toată noaptea, ploaie spornică de primăvară.

Era încă întuneric cînd primele unităţi se urniră în marş pe drumurile muiate. În urma lor se tîrîră trenurile regimentare, statele-majore, convoiul de căruţe cu bolnavi şi răniţi. Staniţa Novo-Dmitrovskaia, răsfirată de clinele largi ale unui deluşor, îi primi cu foc de mitraliere şi tunuri. Armata se opri descumpănită. Între ea şi staniţă trecea o gîrlă vijelioasă, cu toate podurile distruse. Călăreţii trimişi să caute vaduri se înapoiară aşa cum plecaseră.

Pe la amiază se stîrni un vînt rece şi începu să ningă cu fulgi mari, jilavi.

Oamenii adăstau supuşi în umezeală şi frig.

Tot mai crîncen e vîntul
gemînd, vijelia
învăluie în beznă cîmpiile ninse.

Regimentele descurajate stăteau pînă la genunchi în zloata rece ca gheaţa, aşteptînd ordinele superiorilor, care nu ştiau ce hotărîre să ia. Să facă acum cale întoarsă spre Kaluga şi Penza ar fi dezavantajos şi ruşinos : de cînd începuse campania, armata lor nu dăduse niciodată înapoi. În plus, pentru asta ar fi trebuit să cucerească Novo-Dmitrovskaia, ori un atac frontal după trecerea înot a gîrlei era de neconceput. Dar nici să rămînă peste noapte în cîmp deschis nu se putea. Şi aşa zăboviseră acolo îndelung, uzi pînă la piele, iar din convoi veneau mereu veşti proaste : cutare a degerat, cutare şi-a zburat creierii.

În lungul convoiului circulau tot felul de zvonuri, alimentate şi amplificate de panică. Refugiaţii — numai nume ilustre — tresăreau la fiecare detunătură. Tronînd pe geamantane, socialiştii de diferite nuanţe polemizau la nesfîrşit asupra destinelor revoluţiei. Rodzeanko, preşedintele Dumei de stat, tot croind cu un ciomag noduros gloaba prăpădită, îşi împărtăşea amintirile binevoitorului auditoriu. Coconetul încotoşmănat în blănuri trăncănea ca un sobor de gaiţe. Profesorii îşi omorau vremea cu discuţii purtate în surdină şi presărate cu reflecţii amare. Deasupra cufăraşelor de provizii cu capacele ridicate, clefăiau într-una moşierii jigăriţi : ai fi zis că ei presimţeau din adîncul rărunchilor nenorociri şi mai mari şi se grăbeau să se îndoape, ca la o adică să aibă de ce să-şi aducă aminte. Procuristul împăratului ceresc, cucernicia-sa părintele Serafim privea în jur dintr-o grămadă de puf coliliu, cum priveşte o cucuvaie în soare. Singur cunoscutul gazetar Boris Suvorin nu-şi pierdea timpul de pomană : el ţinea un jurnal în care trecea impresii de călătorie, conversaţii surprinse indiscret, observaţii despre viaţa cazacilor, toate acestea copios garnisite cu cugetări debordînd de patetice păreri de rău. Cînd se gîndeau la soarta lor şi a Rusiei, inimile celebrităţilor îngheţau de frică.

— Nu mai pot răbda, Nikolai Alexandrovici. Poate că dacă am porni la atac... Fiindcă ori aşa, ori aşa...

— Fugi puțin, Iurik, să te încălzești. Nimănui nu-i e bine, dar toți rabdă.

Korniloviștii își așezară armele în piramidă și, fără să se sinchisească de șrapnelele care explodau sus de tot, se luau la trîntă sau își cărau pumni în spinare. Atent să nu se depărteze de pluton, iuncherul începu să alerge între un hat de tarla și un stîlpușor bătut acolo cine știe pentru ce. Mantaua lui scorțoasă de ger trosnea la fiecare mișcare, degetele-i înțepenite abia țineau pușca pe al cărei pat se așternuse o pojghiță de gheață.

La adăpostul întunericului, regimentul de ofițeri „Markov" înaintă tiptil pînă aproape de mal.

— Domnilor, domnilor, îi dăscălea încetișor Markov, alergînd de colo-colo de-a lungul șirurilor de oameni și plesnindu-și cizmele cu cravașa. Pînă dimineața ne facem sloi. Ajutor n-are de unde să ne vină. Trebuie să îndrăznim.

— Pe dumneavoastră vă urmăm și-n foc, și-n apă.

— Mulțumesc, domnilor ! Vă mulțumesc pentru încredere ! Generalul își smulse căciula turbănită de zăpadă fleșcăită și își făcu semnul crucii. Și-acum, după mine, cu Dumnezeu înainte !

Ridică arma deasupra capului și intră cel dintîi în apă.

Stanița fu luată...

După o scurtă odihnă, armata trecu apa Kubanului lîngă Elisavetinskaia și asedie orașul din trei părți.

La capătul a două zile de luptă înverșunată, victoria încă nu se întrevedea.

Kornilov ordonă lui Nejențev să se prezinte la statul-major.

— Bună ziua, dragul meu.

Nejențev dădu să raporteze despre situația regimentului, dar generalul îl întrerupse :

— Lasă asta. Nu ne arde de etichetă. Stai jos și spune : cînd intrăm în oraș ?

— Din păcate, Lavr Gheorghevici, nu vă pot spune nimic îmbucurător. Regimentul se topește văzînd cu ochii. Azi am atacat în două rînduri dar n-am înaintat nici măcar cu un pas.

— Știu, știu. Am și dat ordin ca efectivul regimentului să fie întregit cu două sute de cazaci mobilizați. Cum stați cu cartușele ? Dar cu moralul ? Cînd intrăm în oraș ?

— Cartușele sînt pe sfîrșite. Oamenii sînt frînți, adorm în tranșee. Moralul scade. Acum un ceas, cînd am ordonat să se reia atacul, lanțurile... nu s-au ridicat.

— Ce face ?! Generalul sări ca ars și se repezi într-un colț al încăperii. Au refuzat korniloviștii să pornească la atac ? Rușine ! Rușine !

Comandantul regimentului plecă fruntea în pămînt.

— Dacă-i așa, stăm destul de prost, rosti Kornilov, și căzu pe gînduri.

— Din vechiul efectiv al regimentului n-a rămas nici jumătate, iar întăririle... știți și dumneavoastră.

— Știu foarte bine, Mitrofan Osipovici, și dumitale personal nu-ți fac nici o vină. Se impune să ridicăm moralul oamenilor, să-i facem să înțeleagă că orașul trebuie luat cu orice preț.

— Am înțeles.

— În cele aproape două luni de cînd am plecat din Rostov și pînă ieri, armata a executat cu cinste toate ordinele comandantului ei. Să dea înapoi acum, cînd trebuie să mai facă un singur efort ? Nu ! Decît retragere, mai bine mă împușc. Așa să spui regimentului.

— Lavr Gheorghevici...

— La un foc de-al nostru, bolșevicii răspund cu o salvă. Unui luptător de-al nostru ei îi opun zece... Orice zăbavă poate aduce deruta în mijlocul trupelor noastre. Azi !... Nu te mai reții. Succes ! Cu Dumnezeu înainte !

În aceeași zi, Nejențev căzu ucis pe poziție. Generalul dictă șefului de stat-major, colonelului Barțevici, căci Romanovski fusese rănit mai înainte :

Ordin

Către unitățile armatei voluntare
ferma Societății economice Martie 29/1918
din Kuban *orele 12*

1. Inamicul ocupă liziera nordică a oraşului Ekaterinodar, cazărmile artileriei călare de la liziera vestică, gara Cernomorski şi păduricea aflată la nord de oraş. Pe linia ferată în direcţia litoralului Mării Negre se află un tren blindat care împiedică înaintarea noastră spre gară.

2. Întrucît a sosit gen. Markov cu unităţi ale Regimentului 1 ofiţeri, ofensiva împotriva or. Ekaterinodar va fi reluată, îndreptînd lovitura principală asupra sectorului nord-vestic al oraşului.

a) Gen.-locot. Markov — brigada 1, patru companii din Regimentul 1 ofiţeri, un batalion din Regimentul 1 vînători-Kuban, bateria 2 specială, compania 1 de geniu — va ocupa cazărmile artileriei călare, şi va continua ofensiva de-a lungul lizierei nordice, ieşind în flancul unităţilor inamice din gara Cernomorski şi trimiţînd o parte din forţe de-a lungul rîului Kuban, pentru asigurarea flancului drept.

b) Gen.-maior Bogaevski — brigada 2, bateria 3, fără bateria 2, şi tunul 2 al bateriei 1 speciale, un batalion din Regimentul 1 vînători-Kuban şi compania 1 ofiţeri din Regimentul de şoc „Kornilov" — înaintează în stînga generalului Markov, avînd ca obiectiv principal ocuparea gării Cernomorski.

c) Gen. Erdeli — brigada specială de cavalerie, fără Regimentul de cavalerie cerkez — înaintează în stînga gen. Bogaevski, ajutîndu-l să-şi îndeplinească misiunea, asigurîndu-i flancul stîng şi făcînd inutilizabilă linia ferată în direcţiile Tihoreţkaia şi Kavkazskaia.

3. Atacul va începe azi, la orele 17.

4. Mă voi afla la ferma Societăţii economice din Kuban.

Gen. Kornilov

Canonada zguduia orașul.

Cerul noptatic era învăpăiat de incendii : ardeau cazărmile artileriei, ardeau tăbăcăriile, ardeau case și prăvălii în obor.

Vîlvătaia și bubuiturile atrăgeau aici detașamente de partizani din întreg ținutul Kubanului. Pe drumurile stepei zdrăngăneau în nori de colb căruțe cu infanterie, gonea cavaleria, iar în gară soseau într-una trenuri de la Tihoreţkaia, Kavkazskaia, Taman, Novorossiisk.

În fața statului-major al apărării stăteau automobile de serviciu cu luminile stinse, curierii așteptau lîngă caii înșeuați. La intrarea principală fuma chincit îndărătul mitralierei tipograful Astafiev. Pe scări și pe coridoare se dormea de-a valma.

Statul-major al apărării lucra fără răgaz.

Înainte să fugă din oraș, oamenii lui Pokrovski distruseseră organizațiile revoluționare de stînga. Mulți bolșevici de rînd fuseseră omorîți în camerele de tortură, iar conducătorii comitetului executiv provizoriu bolșevic, pe care reușiseră să-i prindă, fuseseră duși din oraș ca ostatici. Fruntașii vieții publice a orașului, prin mîna și gura socialiștilor-revoluționari și menșevicilor, veniseră în ajutorul Radei, făcînd colecte, organizînd serate filantropice, înjghebînd detașamente de elevi. După fuga Radei, acești cameleoni politici își oferiră serviciile sovietelor de deputați. Bolșevicii nu aveau oameni îndeajuns. Unii dintre directorii numiți de ei nici nu știau bine să se iscălească. Și iscusiții la palavre triumfară : fură admiși în organizațiile obștești și în statul-major al apărării... Cît timp știrile de pe front erau bune, la statul-major se lucra de zor : penițele scîrțîiau, telefoanele de campanie zbîrnîiau, agitatorii primeau sarcini și plecau grăbiți, comandanții unităților nou sosite primeau misiuni de luptă, forfoteau curieri, furajori. Dar era destul să explodeze prin apropiere un obuz rătăcit sau să se audă vreun zvon alarmant, ca la statul-major să se iște panică : unii își înhățau servietele, alții valizele, secretarul îndesa procesele-verbale prin

buzunare și în liniștea aceea încordată nu se auzeau decît uși și sertare trîntite.

Într-un colț, întins pe divan, cu un ștergar ud pe frunte, stătea foarte tînărul comandant suprem al Republicii Kubano-Cernomorskaia, Avtonomov.

— Scoală, dobitocule, îl zgîlțîia adjunctul său, Sorokin, care fusese convocat la statul-major, la o consfătuire. Atîta știi — să zaci pe divan și să primești defilări, că la război cine te-a văzut...

— Mor, gemea comandantul, care băuse zdravăn. Cheamă un doctor.

— O bătaie, asta îți trebuie, scîrbă. Civilii uneltesc să predea orașul, iar pe tine te doare în cot.

— Vai, Ivan Lukici, dragul meu, se linguși pe lîngă Sorokin unul dintre cei mai influenți oameni din statul-major. Nu m-ați înțeles bine. Cine vorbește de retragere ? Am propus numai să mutăm statul-major la gară, în vagoane. Dacă vor năvăli iuncherii, noi, ca elemente ideologice, vom fi spînzurați printre primii. Rămînînd fără tribuni, revoluția va amuți pentru multă vreme în întregul ținut.

— O să ne împuște, o să ne spînzure, trebuie să fugim, să fugim ! buciuma din colțul opus al încăperii un alt statmajorist. Să-i lăsăm pe albi să intre în oraș ca într-o cursă, iar apoi să-i înconjurăm și — pac !

Sorokin se făcu foc.

— Mama voastră de civili și trădători ! Hai, luați-vă umbrelele, galoșii și cărați-vă dracului ! O să rămîn fără tribuni, dar cu trupele credincioase revoluției. Nu predau orașul !

Bolșevicii Petea Rîjov, Frol și pletosul anarhist Afrikanov îi strigară atunci lui Sorokin că nici ei nu sînt de acord cu colegii lor de la statul-major, dar că acesta n-a stat să-i mai asculte. Smulgîndu-și sabia din teacă, Sorokin se repezi afară, răcnind :

— La luptă, prieteni, la luptă ! Să ne facem datoria !

Cazacii Gaiceneț și Ciornîi, garda lui personală, fugiră după el, așa cum își urmează dulăii stăpînul.

Pe stradă, Sorokin se pomeni faţă-n faţă cu comandantul garnizoanei, Zolotariov.

— Nemernicule ! Pe front clocoteşte lupta sfîntă, iar aici, în spatele liniilor, omorurile şi tîlhăriile se ţin lanţ. Bande de beţivani bat străzile, îi dezbracă pe răniţii noştri şi sperie populaţia. Santinelele fumează în post, stau la taclale şi nici nu ţin seama de regulament. Şi mie îmi place să beau, dar o fac cînd nu-s lupte.

Zolotariov se străduia să stea smirnă şi tot îngăima la scuze. Comandantul îl înşfăcă de umeri şi-l izbi de cîteva ori cu capul de gard.

— Ticălosule... Tu care ai datoria să iei toate măsurile impuse de raţiune şi de conştiinţă ca să-i îndrepţi pe beţivi, şi pe hoţi, bei, furi şi petreci nopţi în şir cu tîrfele.

— Te rog să mă ierţi...

— Hai, du-te. Dacă te mai prind o dată beat, te împuşc. Ordon : liniştea să fie numaidecît restabilită şi menţinută. Orice fărădelege să fie reprimată cu glonţul.

Cînd comandantul garnizoanei salută cu mîna la chipiu sub mîneca largă a mantalei lui cercheze străluci o brăţară. Sorokin îl ameninţă cu cravaşa, apoi sări în spinarea armăsarului şi se depărtă în galop. Ulterior, Zolotariov avea să fie executat prin împuşcare din ordinul comitetului revoluţionar. Avtonomov, care curînd după evenimentele înfăţişate aici, începu să facă pe Bonaparte şi întoarse tunurile împotriva Consiliului Comisarilor Poporului din Kuban, fu înfierat şi mătrăşit. După îndepărtarea lui Avtonomov şi a lui Kalnin, comandant suprem fu ales Sorokin.

Frol ieşi în stradă.

Schijele obuzelor care explodau la mare înălţime, băteau darabana pe tabla acoperişurilor. Firmele atîrnau hîite, gata să cadă. Ferestrele scuipau pe trotuare geamurile zobite. Dintre pietrele caldarîmului răscolit se zbîrlea o şină de tramvai răsucită ca un tirbuşon.

Dinspre gară se scurgeau trupe pe toate străzile, în pas de voie.

Din suburbiile muncitoreşti Dubinka şi Pokrovka, lumea dădea năvală ca la miting : se ridicară cu mic, cu mare şi veniră sub arme. Frică nu avea nici unul. Veneau hotărîţi, cu pieptul înainte.

Treceau huruind atelaje de artilerie, treceau brecuri ale Crucii Roşii şi furgoane militare cu numere. Treceau partizani cu şepci, căciuli cu apărătoare pentru urechi şi ceafă, pălării de pai, cojoace rupte, mantale şi mai bunicele, şi de reformă, zdrenţe peticite. Pe un cheson şedea un artilerist îmbrăcat cu o blană de samur desfăcută în lături. Ceva mai încolo, un marinar cu pinteni puşi pe piciorul gol şi cu o umbreluţă de dantelă deasupra capului, se legăna în spinarea unui cal neînşeuat.

Pe trotuare, întrecînd convoaiele, trecea în trap cavaleria.

Şade domnu' general
Cu ochii la caşcaval.
Hait ! strigăm cu toţii în cor
Rusia e-a săracilor...

Vuia strada de la un capăt la altul.

Ofiţere tinerel,
Valea, ce stai ?
Că de pun mîna pe tine
E vai...

„Asta e !" se înfioră de bucurie Frol. I se puse un nod în gît şi emoţia îi umezi ochii. Întră în rînduri şi porni în cadenţa cîntecului :

Hei, ofiţeraş,
Cu-argintiu găitan,
Te mai ţin picioarele ?...
Tunde-o din Kuban...

În ușa unei spălătorii se căina și bocea o babă :

— Sărăcuții de ei, n-au și ei mamă, n-au și ei tată ? Că la moarte se duc !

Un zdrahon de fată, cu buza de iepure, o tot trăgea din ușă.

— Haidem, tușă Ana, matale nu te băga, dracu-i știe ce fel de oameni sînt.

— Și eu-s orfană, fetico, știu ce-amară e viața fără tată și fără mamă... Treizeci de anișori bătuți pe muche am stat slujnică la don' colonel Șablîkin, mi-am ros mîinile spălîndu-i, uite — și-i arătă mîinile mîncate de leșie — m-am spetit slugărindu-i, de-am rămas numai piele pe os, ca acuma la bătrînețe, ibovnica lui, Aglaiușka, să m-arunce în stradă.

— Of, iar povestea asta ! Dacă mi-o mai spui o dată se-ntorc și mațele în mine ! Haidem !

— M-a aruncat în stradă și puțin îi pasă. Da eu pe ce să-mi odihnesc capul meu cărunt, da mie cine o să-mi dea o bucată de pîine ? Să le veniți de hac, copilașii mei, diavolilor ăstora îmbuibați, să le faceți osînzele cobză, să afle și ei cîtă durere e pe lumea asta...

Mîna roșie, mîncată de leșie a bătrînei făcea în aer semnul crucii, binecuvîntînd companiile care treceau.

Mereu soseau noi întăriri.

Străzile și curțile dinspre rîu, din jurul oborului și grădinilor, erau înțesate de oameni și căruțe.

Era în a patra zi de luptă.

De pe poziții veneau răniți, care dus de braț, care pe brancardă. Unii mergeau singuri, încetinel, abia trăgîndu-și picioarele lovite, astupîndu-și rănile sîngerînde, oprindu-se să mai răsufle la umbra caselor și a gardurilor. Pe caldarîm se tîra pe brînci un copilandru rănit. „Îmi îngheață sîngele-n vine !“ șopti el sanitarului care se repezi să-l ajute, și își dădu sufletul strîngînd un stîlp în brațe. Dînd peste oameni, trecu în pas săltat un cal înșeuat, iar mațele prăvălite dintre coastele sfîrtecate se tîrau după el pe pietre.

În spatele unui zid de cărămidă se încropi un post de prim ajutor. Stropit cu sînge pîn-la mustăți de

ziceai că e un parlagiu, felcerul desfăcea cu un brici cusăturile de la mîneci şi de la pantaloni, scotea cizmele de pe picioarele străpunse de gloanţe. Cîteva femei plînse şi sfîrşite de oboseală îngrijeau de răniţi.

— Uh, u-uh ! ţipă deodată una dintre ele, recunoscîndu-şi bărbatul cu o rană căscată în piept, din care şuvoia sîngele. Ieşită din minţi, femeia îşi smulse basmaua şi încercă să i-o îndese în rană. Sanitarii o luară pe sus de acolo.

Localnicii îi înconjurau pe răniţi, îi întrebau cum merg luptele, îi îmbiau cu tutun şi pîine.

Vaska Galagan povestea ca pe apă :

— În zori, vine glonţ un ăla într-o jerpelitură de manta, da noi îl citim după mutră că-i domnişor. Bîzîie : „Trădare, fraţilor !" Întrebăm : „Unde e trădare, mă ?" „Comandanţii noştri, zice, sînt unul mai tîmpit ca altul. Glonţul de ei — scurt ! Sorokin, zice, semnalizează aiurea şi toate obuzele pe care le trageţi pică în rîu." Noi de colo : „Da mătăluţă cine eşti ?" „Sînt artificier, zice, la batalionul de geniu. Moarte comandanţilor trădători, scapă cine poate !" Atunci îl luăm repede : „Actele !" El — tuleo ! Ehei, numai că nu-i merge cu noi ! Punem mîna pe el, îl trîntim la pămînt şi-i facem percheziţie. Îi scoatem o cizmă — avea un steag alb sub obiele ; tragem şi-a doua cizmă — o pereche de epoleţi. „Ai vrut să ne-arunci praf în nădragi, mă, lepra dracului !?" Scînceşte : „Îndurare, frăţiorilor, măcar că nu-s artificier, ci locotenent, sînt republican get-beget şi iubesc revoluţia şi norodul de rînd". Răcnim la el : „Ne-i fi iubind tu, da noi de ce v-am iubi pe-alde voi ?" N-apucăm bine să-l dăm de-a dura într-un şanţ, că auzim : bu-bu-bu, ta-ta-ta-ta. Pe tot frontul, lanţurile lor se ridică şi pornesc la atac. Da le-am arătat noi, mamă-mamă ! Mormane zac acolo !

Bum !

Un tun trase din ulicioară şi se smuci ostenit îndărăt.

— Bătaie lungă ! strigă observatorul de pe acoperiş.

Bum !

— Bun așa !

Bum !

— În plin ! Zi mereu !

Pe afetul unui tun scos din luptă, Vanea Gribov, cizmar de mahala, cînta la o sărăcie de armonică. La fiecare detunătură tresărea, apoi se prăpădea de rîs.

— Arde-i, Mikișa, că tot nu e Dumnezeu !

Sub gard, cu fața la pămînt și cu brațele azvîrlite în lături, zăcea un flăcău. Avea haina arsă între umeri. Sanitarii îl apucară de picioare, să-l salte în căruța în care strîngeau pe cei uciși.

— Care ești, mă ? mîrîi flăcăul deschizînd un ochi cenușiu.

— Trăiești ?

— Ia mai duceți-vă-n...

Flăcăul se întoarse pe o parte și după o clipă îl auziră sforăind.

— Ete-te, domnule ! se minunau oamenii în jur. Moartea în circă, tunul la ureche, iar dumnealui trage la aghioase.

Îndoit de mijloc, Frol străbătu în fugă un loc descoperit și sări într-o tranșee plină de oameni. Care mai slobozea cîte un glonț, care le soilea cu pușca în brațe. Suflînd zgomotos, doi soldați bătrîni beau ceai — naiba știe cum făcuseră ei rost de ceai.

— Da de cine te-ai speriat, Petka ?

— Tii, nenică, am tras azi-noapte o spaimă soră cu moartea ! vorbi Petka, dînd ochii peste cap, lăsîndu-și o clipă treaba, căci tocmai punea o bandă de mitralieră. Totul vuia în jur, se cutremura pămîntul, gloanțele scăpărau la doi pași de mine. Din țevile încinse ale mitralierelor curgea plumb topit, răniții gemeau și, colac peste pupăză, îi auzeam pe chineji gîgîind în întuneric. Ce mai încolo și-ncoace, am luat-o la sănătoasa. Acasă, am tras o soamnă pe cinste și cum s-a crăpat de ziuă m-am întors aici. Mama n-a vrut să mă lase, da am sărit pe fereastră.

De undeva se auziră goarnele, sunînd lung și pătrunzător.

Un „ura-a-a !“ izbucni asurzit și crescu treptat dinspre flancuri, apoi cuprinse toată linia de luptă.

În tranșee totul se puse în mișcare.

— Iar se bagă ! bombăni unul dintre cei doi cu ceaiul și, punînd cana la o parte, se ridică apucînd arma.

Pe arătura neagră a unei grădini din apropiere înaintau tîrîș ofițerii.

— Nenică, lasă-mă să trag și eu o dată, se rugă Petka.

— Să nu care cumva, diavole ! îl repezi bătrînul ! Stai binișor și nu scoate nasul afară.

Frol nu apucă să istovească nici măcar o bandă, fiindcă mitraliera se înțepeni. Cum nu se pricepu să-i dea de rost, se repezi la mitraliera vecină, îndărătul căreia se zvîrcolea maghiarul Franz, cu niște mustăți stufoase din care se prelingea o spumă trandafirie.

Pălită parcă de sminteală, artileria dezlănțui un foc cumplit. Potopul urlător de oțel opri atacanții în loc.

O clipă.

și lanțurile se traseră înapoi.

Înainte să amuțească trilurile cadențate ale mitralierelor, dinspre gara Cernomorski răsunară glasurile argintii ale fanfarei și în văzul inamicului, înconjurat de suită, Sorokin își făcu apariția pe front jucînd lezghinka și fulgerînd aerul din două pistoale. Niște partizani îl prinseră pe comandant de pulpanele mantalei zmeurii și-l traseră la ei în tranșee.

În fața tranșeelor, lîngă rețelele de sîrmă ghimpată, gemeau răniții. Cu sticle de apă legate de gît, Petka se tîra spre ei. Un obuz tras cu mîna bună de unul îl nimeri pe Kornilov. Denikin, care preluă comanda, ridică asediul și armata o rupse la fugă, lăsînd în drum tunuri, trenuri regimentare și sute de răniți.

Era o minunată dimineață de primăvară.

Cîmpul de luptă oferea o priveliște dezolantă. Peste tot — cartușe trase, cutii de conserve goale, cartușiere, schije, obiele murdare, cîrpe însîngerate și cadavre, cadavre... Apele rîului erau grele de pești morți purtați la vale. Hoituri de cai pluteau în unde, legă-

nîndu-se și învîrtindu-se. Puțea pînă departe a carne stricată.

Dar viii cu viii.

— Infanteria, în căruțe !... Cavaleria, înainte !...

Pufăie locomotiva
Și gonesc vagoanele,
Ofițerii pe cel mal
Rup de zor galoanele...

Muzica răscolea inimile.

Porni Sorokin la atac,
Zîmbind a nepăsare ;
Degrabă iuncherii și-au luat
În cîrcă goana-mare...

Și din nou, hărțuindu-l la tot pasul, partizanii îl fugăriră pe inamic prin stepe. Ei împletiră în coamele cailor cele dintîi flori, iar în cozi le prinseră epoleți împodobiți cu aur ori cu argint, dar înnegriți deopotrivă de sînge închegat.

învingătorii petrec

În Rusia e revoluție :
văpaie, strigăt, mînie,
puhoaie revărsate.

ÎN VAGON, VORBELE NU CONTENESC TOT drumul.

Despre ce se discută cu atîta aprindere ?

— Una-i una și două-s mai multe : jos burjuii, asta-i !

— Jos, ieși-le-ar sufletul.

— Mă, fraților...

— Pămîntul e-al nostru, cu iarba, cu tot ce-i pe el.

— Da boturile albe ?

— Nu ne speriem noi de ei. Arme avem, de ochit știm.

— Asta cam așa e...

— A noastră e puterea și-a noastră-i cîrmuirea... Îi strivim în picioare, terci îi facem.

Se încrucișează două trenuri.

— Ura... Aaa...

Oamenii agită armele, flutură căciulile.

— La pastramă cu burjuii !

— Jos epoleții ! Să le dăm la cap iuncherilor !

— Ajunge cît au călătorit și-au chefuit. Acuma să ne plimbăm noi.

— Jos capitalul, tovarăși, dă-i înainte fără milă !

— Jo-o-os...

Și încă multă vreme în urma trenurilor răsună sudalme, explozii de rîsete, împușcături trase în aer.

Munți își desfăcură încleștarea și în fața lor

apăru marea ca un zid. De o parte și de alta a liniei ferate prinseră a se perinda căsuțele suburbiei muncitorești. Învăluit în rotocoale de abur, trenul opri la peron.

Maxim sări din vagon și se adresă unui soldat tînăr care fugea undeva, cu o legătură de ceapă verde în mînă.

— Unde-i comandantul ?

— Mă, neamule, chestie sirioasă ! răspunse flăcăul, ștergîndu-și fața nădușită cu poala mantalei. Da dacă s-apucă foștii combatanți de treaba asta, o scot ei la capăt. Le rînduiesc ei pe toate cît ai zice pește.

— Tu auzișsi ce te-am întrebat eu, mă ?

— Păzea, excelențelor, acu e acu ! zise flăcăul și, făcîndu-i semn de rămas bun cu legătura de ceapă, fugi mai departe.

„Asta vine de la miting, bănui Maxim, urmărindu-l cu privirea. L-a răscolit tare de tot de umblă așa năuc."

Forfotă, gălăgie, înghesuială... Maxim intră în clădirea gării.

— Unde-i comandantul, veni-i-ar rău să-i vină ?!

— Eu sînt comandantul.

— Am o treabă cu tine.

— Cine ești dumneata ? De unde ? se trezi dea binelea omul, ridicîndu-și de pe masă fața umflată de somn. Să văd țidula.

Maxim se întoarse cu spatele, se descheie la prohab și scoase dintr-un buzunar secret documentul cerut.

— „To-to (un căscat) varășul este de-ta (un căscat) detașat după arme (un căscat). Sus-ți-ne-rea puterii revo-lu-ți-o-nare lo... (un căscat) locale"... citi cu glas tare comandantul, apoi, cu degetul muiat în gură, frecă ștampila, se răsturnă în fotoliul moale și-și trase șapca pe ochi. — Nu depinde de mine.

— Cum adică ?

— Uite așa... răspunse omul fără să se mai uite la el.

— Cum adică așa ?

— Cum auzi, mormăi celălalt pe jumătate adormit.

— Halal comandant care n-are o rezervă de arme! Dacă atacă urgent contrarevoluția, ce te faci ?

— Hm-mm ! făcu comandantul. Capul îi căzu pe masă și începu numaidecît să mîne porcii la jir.

— Să te ia dracu ! se înfurie Maxim. Scuipă pe perete peste capul adormitului, îi trase binișor din mînă împuternicirea și porni spre oraș.

SOVIETUL DE DEPUTAȚI AI MUNCITORILOR, SOLDAȚILOR, ȚĂRANILOR ȘI CAZACILOR DIN NOVOROSSIISK

Pe scări, paliere și în săli se înghesuia la omenire, de nu aveai unde să arunci un ac : moldoveni de pe țărmul Mării Negre veniți să stăruie să li se mărească loturile ; colonișți nemți care căutau dreptate împotriva samavolniciei cazacilor ; foști combatanți — marinari și muncitori, alergînd după treburile lor. În mijlocul forfotei, un soldat vindea linguri de argint.

Încercă Maxim într-o încăpere — îl bufni o năbușeală, de crezu că se sufocă : ședință ; încercă într-alta — conferință cu bătaie ; într-a treia — o cămăruță — comisarul local de finanțe, urmărit de privirile admirative ale spectatorilor ocazionali, făcea bani din hîrtie albă, obișnuită.

Văzînd așa, Maxim se postă în ușă și orice nacealnic trecea, îl apuca de mînecă :

— Arme...

Unul striga că-i grăbit, altul că n-are timp și nimeni nu se oprea să stea de vorbă cu delegatul staniței. „Ce să fac ?“ se frămînta Maxim. „Îmi vine să urlu. Cum să mă-ntorc în staniță cu mîna goală ?...“ De necaz, îl răzbi foamea. Se așeză pe pervazul unei ferestre, scoase pîinea și cînd să-și taie o felie de slănină, pe cine îi văd ochii ? Pe Vaska Galagan.

— Bună, suflete !

— Chiar tu ești, tovărășelule ? Scăpași cu viață ?

— Ei, na, că mă sperii eu de un glonț !

— Mă, prietene, nici nu știi ce bine îmi pare !

Vaska făcu semn spre fîrtaţii lui să se apropie şi le povesti, aşa cum ştia el, cum au gonit cu maşina pe-alături cu drumul, cum au dormit la un popă şi cum el, Vaska, a petrecut o noapte întreagă într-un horn. Cînd îi pufnea rîsul pe marinari, curgea tencuiala din tavan, iar tapetul scorojit din clădirea sovietului se răsucea ca talaşul.

— Ce vînt te-aduce la oraş, mă leatule ?

Maxim arătă împuternicirea. Galagan rîse.

— Nu faci tu rost de arme. În sovietul ăsta s-a băgat cine vrei şi cine nu vrei : şi bolşevici, şi menşevici şi cadeţi şi leprele de eseri.

— Păi ce fel de soviet e ăsta, fără putere oblăduitoare ? Da dacă năvăleşte urgent contrarevoluţia, ce, o să stea cu mîinile-n sîn ?

— Ai greşit adresa, băiatule.

Maxim îl prinse de mîneca bluzei şi-l rugă de toţi Dumnezeii :

— Mă Vasiok, mă frate-meu, eu nu pot să mă-ntorc în staniţă fără arme... Pentru ce-am pătimit şi ne-am ofticat noi pe front ?... De ce să răbdăm ca-n soviete să poruncească menşevicii de care ni s-a acrit ?... Să-i jupuim de pielea lor aia poleită... Tot Kubanul e contra, treizeci de mii de cazaci...

— Linişteşte-te, inimioară, îţi facem noi rost de arme.

— Zău ?

— Vorba-i vorbă.

— Da sovietul ?

— Sovietul ? Vax, o hîrîitoare nenorocită... Totul e-n mîna noastră — casele, palatele şi aşa mai departe.

Maxim se zăpăci de bucurie. Uită pe pervazul ferestrei şi coltucul de pîine, şi bucata de slănină.

Marinarii mergeau braţ la braţ, cîntînd în gura mare şi ocupînd tot latul străzii. Maxim îi urma cu sacul în spinare.

Un colţ, al doilea, şi intrară grămadă la hotelul „Rossia". Înăuntru, mormane de lucruri, fel de fel. Colea un geamantan, dincolo un balot de nu-l ridicau nici doi oameni. Şi tablouri, şi sofale, şi perdele de

mătase. Pe jos sticle goale, pe mese pîini întregi de secară și cîrnați neîncepuți. Vaze pline de fructe iar pe platouri aurite se movileau castraveți murați și varză acră.

Flămîndul de Maxim se înfipse la potol. Vaska destupă o sticlă de șampanie.

— Ce-am mai gonit atunci cu mașina pe-alăturea de drum ! Ții minte ? Hai noroc ! Dar povestea cu hornul ? Noroc și bucurie !

Și cum să nu bea cînd și-au adus aminte de tărășenia cu cizmele popii ! Într-un tîrziu, marinarul își luă musafirul de mînă, îl scoase printr-o ușă de sticlă în balcon și, arătînd cu mîna în toate părțile, îi spuse :

— Uite Crimeea. Acolo-s nemții... Uite Ucraina cea bogată în grîne. Toată au ocupat-o scîrbele și-au silit flota noastră s-o întindă pînă aici.

— Nemții ?

— Nemții, bătu-i-ar... *Eins-zwei,* cică să le predăm flota în baza acordului de la Brest-Litovsk ! Să-și pună pofta-n cui ! Dă foc la cazane și șterge-o încoace. După ce-o să bem tot vinul pînă la ultimul strop, o să pornim mai departe, pustiind ținuturile. Murim la datorie, da nu ne predăm.

— Păi de ce să mori, Vaska ?

— Eu ? Să mor ? Niciodată în viață... O să trăim de-o să pierdem și numărul anilor. Că tot drumul l-am făcut prin foc, luptînd. La tot pasul, sabotaj, presiune maximă. Da și noi cînd i-am luat la scărmănat... I-am bătut și pe haidamaci, am bătut și Rada, lîngă Belgrad i-am ars una și lui Kornilov, pe Don ne-am hărțănit cu Kaledin, în Crimeea ne-am luptat cu tătarii, am înecat ofițeri în apele Sevastopolului : o piatră de gît și bîldîbîc în abisul mărilor ! Le-am plătit scîrbelor pentru „Potemkin" și „Oceakov".

— Să-i smulgem din rădăcini !

— Aia e, șefule. Care-i ofițer, e și contra. Înjunghie-l, taie-l, dă-i la cap, fă-l una cu pămîntul, nu cruța bestiile astea nici cît păr are peștele... Ai auzit de detașamentul lui Mokrousov ? Noi sîntem, flota de pe Marea Neagră... Pe ofițeri i-am făcut fifti-fifti pe

jumate şi-acuma ne sîntem singuri stăpîni... În comitetele de navă avem tot fîrtaţi de-ai noştri, nici un ochelarist ! Ţinem la adunări şi mitinguri... Îi ardem cîte o sută de rezoluţii pe zi : jurăm, jurăm, şi iar jurăm, jos contrarevoluţia, scurt, punct !

Marea ferecată mustea de o forţă leneşă.

Pe navele aliniate şir ce fumegau în raza portului era arborat marele pavoaz. În fiecare dimineaţă, radioemiţătorul cuirasatului „Volea" transmitea numai pentru escadră ştiri politice, dispoziţii, felicitări, sub anunţuri ca acesta :

A
ten
ţiune
atenţiune
astăseară îngră
dinapublicăvaavea
locpescenadeschisăsubce
rulliberunmitingconcertşam
paniedanspînădimineaţaintrare
aliberămarinariidinflotamilitarăsînt
invitaţifărăexcepţietrăiascătrăiascăjos
josjostrăiascăFlotanoastrăliberăTROICA

Maxim cerceta prin binoclu siluetele masive ale navelor, turelele ameninţătoare, tunurile învelite cu huse şi se minuna :

— Mă, ce putere...

— Toată flota Mării Negre ! spuse mîndru Vaska. Echipajele sînt pe ţărm... Douăşpe mii de marinari ! Îţi dai seama ce tămbălău ? Palatele pîrîie, hotelurile şi casele burjuilor sînt ticsite cu ai noştri... Despre sovietul local, nici nu merită să vorbim. „Să vină şampanie !" Şi împuţitul ăsta de soviet cară pe nave şampanie din pivniţele Abrau-Diurso. Porţia săptămînală — două găleţi de cap. Şi nu e scump. La preţ fix. Iar noaptea, mînă, birjar ! Trăpaşii ne duc ca vîntul, pe birjari îi înecăm în băutură şi-n bani de-ai lui Kerenski. Apoi, ni se face chef să ne plimbăm cu automo-

bilul. Zor-nevoie ! Iar mașini în oraș-ioc. Haida grămadă la soviet. „Dă-ne mașină ! Huo, civilule, huo, provincie. Ieși degrabă cu mașina, c-altminterea te-a văzut Dumnezeu !“ Atunci membrul de serviciu scoate capul pe ferestruică. E îmbrăcat cu manta soldățească, da dinții de aur îi clănțăne de frică în gură : „Tovarăși...“ „Huo !“ „Tovarăși, și eu am luptat pe front trei ani în șir, da sovietul n-are automobile. Aveți nivel și trebuie să...“ „Nu umbla cu iordane ! Unde ați prăpădit automobilele ? Le-ați dat pe băutură ? Ori le țineți pentru nemți ?... Acuș îți luăm sufletul să ne facem mănuși din el.“ „Tovarăși, scîncește membrul, aveți milă, am o mamă bătrînă...“ Ți-ai găsit ! Urlăm în cor și, în joacă, tragem în sus. Membrul, crezînd că tragem în el, da nu nimerim, cînd se pitește după zid, cînd s-arată iar după ferestruică și se perpelește al dracului, ca șarpele în foc. Țipă cît îl ține gura : „Eu n-am nimic contra, și eu sînt soldat... În loc de mașini, sovietul vă cinstește bravura cu o sticlă de șampanie de căciulă...“ „Puțin ! Și dacă zici c-ai fost pe front, de ce ai botul așa gros ?!“ După o lungă tocmeală, scoatem cîte două sticle de om, apoi încă două suplimenț și ne retragem frumos, cuminte.

Marinarul turuia fără încetare, vorbind despre rînduielile din oraș, despre front, istorisind isprăvile și faptele vitejești ale tovarășilor de luptă.

Jos, pe stradă, trecu în urlete sălbatice, în cîntec de armonică și în zvon de zurgălăi, o nuntă.

Vasea, care se aplecase grozav peste balcon, ca să vadă mai bine, își trecu limba pe buzele-i roșii și crăpate, apoi urmă cu și mai multă înflăcărare :

— Pițipoancele se prăpădesc după noi... Nunțile se țin lanț și tot într-un chef o ducem... Mirese — cu toptanul ! Nu e ceas, nu e minut să nu fie o nuntă pe undeva. Cu cavaleri și domnișoare de onoare, mă rog, cum scrie la carte. Avem și verighete, c-am luat destule de la ofițerii korniloviști, le-am luat cu deștе cu tot... La biserică e cununie zi și noapte, de-au răgușit pletoșii slujind cununii, urlă muzica, de saltă acoperișul... Putere avem berechet, bani așijderea, toată

lumea cîntă și joacă de duduie. Ridicăm orașul în slăvi... Chiolhanuri, beții, zăpăceală, uragan — să tot trăiești !

— Măi Vasea, îi curmă vorba Maxim, potrivind binoclul, nu pot deslușI ce naiba se tot bălăbănește acolo ?

— Unde ? Marinarul duse binoclul la ochi și izbucni în rîs. O opincă, măi frate !

— Ei, na !

— Să moară cine minte. Știi, ăsta-i un semn că ni-e cugetul liber : la o parte pantoful și ghetuța, că vine opincuța...

Vaska se tolăni într-un fotoliu de paie și pleoapele îi căzură peste ochii injectați. Moțăi așa vreo cîteva minute, apoi avu o tresărire puternică, scoase din buzunar o cutiuță lăcuită cu cocaină și-și umplu nările umflate. Scuturâ din cap cu desfătare și lipindu-i lui Maxim o palmă peste șezutul puțintel, își luă vorba de unde o lăsase :

— Conform ordinului, navele au arborat steagul roșu, da băieților nu li se pare destul... Fiecare cu dichisul lui... Ucrainienii pun alături de steagul roșu unul galben și albastru, moldovenii — drapelul lor național, și-adică de ce noi, rușii, să fim mai prejos, ai ?... Să punem lîngă steagul roșu pavilionul ăla vechi cu sfîntul Andrei, parcă nu merge. Atunci, ce ne-am zis ? Hai să-l băgăm în sperieți pe dușman — agățăm de catarg opinca noastră rusească, să tremure Europa...

Încredințat de atotputernicia prietenului său, care făgăduise să-i facă rost de arme, Maxim se ținea scai după el. Dar cum se brodi ca tocmai în ziua aceea Vaska să se însoare, nu voia să audă, în ruptul capului, de nici un fel de treburi.

...La ospățul de nuntă, Vaska și Margaritocika își zîmbesc duios. El e în uniformă de sus pînă jos, cu arme de tot felul agățate pe deasupra. Ea e gătită cu o bluză marinărească nou-nouță — darul mirelui... Vaska își face de cap : o ia pe mireasă de gît și o pupă pe guriță, bea vîrtos, sparge pahare și se laudă :

— ...servit natur și cu sos !

Fîrtații țipă cum că nu-l cred pe cuvînt.

. . . . . .

— Ho-ho-ho !

— Ha-ha-ha !

Lui Vaska îi sare țandăra.

— Da ce, eu sînt de rîsul vostru ?

Face rămășag și, ochind cu două revolvere Colt dintr-o dată, doboară sticlele goale înșirate pe pian.

Femeile țipă, fîrtații petrec...

— Voi, marinarii, sînteți grozavi ! strigă Maxim din celălalt capăt al mesei. Da ce mă fac eu : știi, armele ? Stanița așteaptă.

— Arme, acum, cînd mă-nsor ? Stai să isprăvim cu nunta, și-atuncea...

Ce le mai fierbea Vaska, cu coatele repezite în lături, dansurile marinărești — și ceciotka * și „puișor" și „broscoiul"...

— Cine noaptea chefuiește, zilele își înmulțește !

Lui Maxim îi tot cădea capul pe masă, dar exploziile de veselie din jur îl făceau să holbeze ochii...

Într-un colț, cîțiva marinari jucau cărți. Drept miză — aurării, ceasuri, inele. Bancnotele nici nu le numărau, măsurau teancul din ochi.

Tata socru — cu plastron și cu gambeta turtită, dată pe ceafă, juca și el — democrat ! — „kamarinskaia". Marinarii îl luau în tărbacă și răcneau :

— Să mori de rîs, nu șagă, Tatianușka, dragă...

— Clămpăne mai tare din buzoaie, să se veselească musafirii.

— Acum să ne zici „Iablociko", al nostru, marinănesc.

— Arde-i, burjuiule, de toți banii.

Soacra șușotea tremurat deasupra tinerilor căsătoriți :

— E o fată fină, simțitoare și cuminte, cuminte... A terminat liceul cu medalie de aur... Ca pe Dumnezeu

* Dans popular asemănător cu stepul.

te rog, Vasili Petrovici, fii bun și delicat cu ea... E încă un copil...

Înduioșat de-i dădură lacrimile, Vaska risipi la picioarele soacrei toate făgăduielile cerute :

— Vai, mamă-soacră, avem și noi cap... Vai, mamă-soacră, ca pe palme o s-o ținem...

Margaritocika, la pian — zdrang, zdrang, haide să cînte ceva din gură, dar glăsciorul ei ca de ceară se topi în vălmășagul de zbierete zoologice :

Foicică merișor,
Pe-un butoi aștept cu dor.
Las-că vii tu, marinar,
Să-i tragem un chef șucar....

Jos, în stradă, un cor de glasuri le ținu isonul cu chiote și șuierături. Geamul sări în țăndări și în cadrul ferestrei răsări o mutră scăpărînd de-o veselie frenetică.

— Oho, aici e bairam !

Afară, miting fulger.

— E nuntă...

— Strașnic.

— Mergem și noi un ceas ?

— Dă-i bătaie ! Babord !

Mirele se aplecă pe fereastră și, ghicind în întuneric bluzele albe, marinărești, îi pofti stăruitor :

— Intrați, fraților, loc e, băutură se găsește, haida înăuntru.

Bun e mărul rumenit
Servit pe-o tăviță.
De soață mi s-a acrit
Mi-e de o fetiță...

Casa vuia și duduia...

Băură toată șampania, tot basamacul, tot spirtul... Spre ziuă, tata-socru aduse pe sus o damigeană de vin aproape oțetit. Nu făcură nazuri și băură și damigeana.

Dormiră claie peste grămadă, pe cioburi de farfurii și pahare, pe resturi de mîncare călcate în picioare. Ca să se dreagă, dădură iama în niște zeamă de murături.

Cineva băgă de seamă.

că Vaska lipsește...

— Vai, vai, unde-i mirele ?

— S-a dus mirele, fiuuu !

Soacra plîngea și-și sufla nasul într-o batistuță... Margaritocika bocea cît o ținea gura, dar nu uita să-și împrospăteze obrăjorii obosiți... Cavalerii de onoare storceau din sticle ultimii stropi de băutură și se apucară să le pețească pe prietenele miresei...

Maxim se repezi să-l caute pe Vaska — degeaba.

Cică o întinsese pe front, ori poate în altă parte, cine știe ! Cică l-a văzut careva seara în oraș, la teatru, unde a spart cîteva oglinzi... Apoi ieși zvonul că o actriță franțuzoaică s-a îndrăgostit de Vaska și el, fără multă vorbă, a remorcat-o de-a dreptul la baie. Băftos marinarul ! Dar și lăudăros : „Artistă, prințesă și muiere cum nu se mai ezistă!" Cînd veniră fîrtații să-l felicite, aoleu ! Ce artistă — era descîntata de Klavka Funduliță, o aia cum n-a văzut pămîntul și pe deasupra și slută ca muma pădurii. Cine n-o știa ?

Vaska, de felul lui, avea inima bună, dar atunci se făcu foc :

— Mă buleandră...

Îi arse vreo două peste bot și gata socoteala. Că așa era Vaska, nu știa multe.

Gem și clatină clădirile
dănțuie străzile...

Un chinez rezemat de un gard plîngea de ți se rupea inima :

— Volgulea, molgulea...

Marinarii, care tocmai ieșiseră grămadă din hotel, buluc în jurul chinezului :

— Ce vor să spună lacrimile tale ?

— Volgulea, molgulea... Eu tlutit — tlutit, ta bănișolii s-a tus și-acum țicăli nu, pîine nu ! Voi de la cale vapol ?

În timp ce vorbea, lacrimile îi curgeau şiroaie.

— Ho, ho, amărîtule, şterge-ţi lacrimile şi hai cu noi...

— Eu tlutit...

— Ai, ai, ai, ce ruşine, peste tot e libertate, şi tu boceşti ca o babă ! Şi, tu, ăla, ce te muiaşi aşa ? Ţinte mă, să nu pici !

Braţe vînjoase îl suiră pe Maxim într-o caretă cu un perete spart, rechiziţionată de la o înaltă faţă bisericească... Lîngă ei se înghesuiră Vaska Galagan, intendentul Suvorov, şi încă cineva... Împodobită cu panglici multicolore, careta se smulse din loc şi se aşternu vîntului — şi caii erau voioşi, de parcă şi la ei era sărbătoare...

Ş-u-ie-r !!!

— Toată viteza !

— Dă-i ! Mînă-ă !

— O viaţă are omul !

Maxim nu uita nici o clipă de staniţă, de front, grijile îl ardeau la inimă, dar cînd încerca să le dea glas, cuvintele i se împrăştiau ca nişte raci beţi :

— Vasea, scumpule... Doamne Dumnezeule, tot Kubanul, auzi, frăţioare tot Kubanul e contra. Patruzeci de mii de cazaci...

— Las' că-i aranjăm şi pe cazacii tăi. Îi trimitem plocon în lună.

— Pentru ce-am pătimit noi, Vaska ?... Armele...

— Cruţă-ţi nervii, ostaş... O să curăţăm lumea de toate boturile albe. Să rămînă numai proletarii, iar pe trîntori îi băgăm în pămînt, şi gata... Cît despre arme, fii pe pace. Stai să-mi fac cheful, să-mi desfăt inimioara, că atîta sărbătoare am şi eu la viaţa mea !

Sala teatrului gemea de lume. Spectatorii umpleau culoarele, intervalele, şedeau cîte doi pe un scaun, şedeau şi pe balustrada din faţa scenei, cu picioarele, atîrnînd în fosa orchestrei.

Se juca „Aisha".

Orchestra atacă uvertura, cortina se ridică fîlfîind. Întinzînd gîtul lui subțirel și ținîndu-și răsuflarea, chinezul se holba fascinat la scena luminată feeric. Apoi începu să rîdă și să bată ritmul cu călcîiul gol.

— Uf, ce bine la mine, tovalășe !

Pe fața lui murdară lacrimile nu se uscaseră încă.

Vaska și Suvorov înșirară sticle de șampanie pe marginea lojii și, din cînd în cînd, mai trăgeau cîte un gît. „Aisha" le făcu o impresie puternică. Plescăiau din buze și comentau :

— Mă, ce balcoane !

— Asta, da !

— Bravo-o-o-o-o-o-o-o...

În fundul lojii trei inși jucau cărți. Maxim adormise sub scaune. Vaska îl zgîlțîi.

— Mergem ?

— Unde ?

— Pînă la cuirasat, să iau niște biștari.

Își croiră drum prin mulțime, scăldați de șuvoiul răsuflărilor încinse și se duseră în port cu careta care îi aștepta afară.

Pe nave ardeau lumini vii. Purtată de loviturile puternice ale vîslelor, barca zbura lăsînd în urmă o dîră de jar licăritor. Cuirasatul „Svobodnaia Rossia" părea că vine spre ei din întuneric ca un munte de gheață cenușie.

Un glas de sus :

— Care-i acolo ?

— De-ai casei.

— Parola ?

Marinarul care lega barca de scară înjură cu năduf. După înjurătură, cartul îl recunoscu numaidecît că e de-al lor.

Bocănind cu cizmele, străbătură în fugă puntea de metal și coborîră în cazarmă.

Vaska deschise lădița lui ferecată. Înăuntru : bani de-ai lui Kerenski, bani de pe vremea lui Nicolae,

grivne, carboave, bani de toate felurile. Îi dărui bunului său prieten un binoclu Ziess.

— Uite și portțigaretul ăsta, ia-l că merită, aur curat... Maxim ascunse binoclul în sîn, dar tot răsucea portțigaretul în mînă : era un lucrușor strălucitor care-i plăcea și totodată îl făcea să se simtă, nu știu cum, stingherit.

— Poate că nu se cade, Vaska.

— Iar bîzîi ?

— L-ai luat pe de-a moaca, ai ? clipi Maxim cu un zîmbet silit.

— Ferească sfîntul... Nicăieri și niciodată n-am ciordit nici atîtica. Totul e luat de la morți. Spune și tu, ce să facă mortul cu un portțigaret de aur !

Maxim trebui să se dea bătut.

— Aș vrea să văd și eu vasul. Tii, ce mai namilă ! spuse el, plimbîndu-și privirea de-a lungul pereților metalici, ferecați de nituri.

— S-a făcut. Țin-te după mine.

În timp ce coborau la cazane, marinarul reluă vorba de adineauri :

— Pe distrugătorul „Pronzitelnîi" zac pe punte fără nici o pază trei sute de lădițe cu aur și nimeni nu pune mîna, iar tu mă toci la cap cu jaful. Aici intră la treabă un șurub opritor, pricepi tu...

— Zău, chiar aur ?

— Trei sute de lădițe din seifurile Kievului, Harkovului... Află, leatule, că dacă prindem pe unul de-al nostru că umblă cu de-alde astea — poc ! și gata. Păi ce, crezi că așa merge ? !

În sala cazanelor totul era negru și te trăsnea mirosul de cărbune. Fochiștii roboteau despuiați pînă la brîu. Aveau pielea tăciunită și încrustată cu praf de cărbune. Ei aduceau tîrîș cărbunii în hîrdaie de tuci și scormoneau cu niște răzătoare în boturile căscate ale cuptoarelor ca să spargă zgura. Lopețile lucioase scrîșneau în atingere cu podeaua de metal și fulgerau în aer. Pereții cazanelor dogoreau. Înăuntru, privind cu ochii lui galbeni și plini de o mînie nestăpînită

prin grătarul gurii de aer, se zvîrcolea urlînd și pufnind balaurul de foc. Ventilatoarele vuiau prelung.

— Gheenă ! spuse Maxim, ștergîndu-și fața cu șapca. Era lac de năduşeală şi i se tăia răsuflarea de bătaia pălălăii.

Vaska se aplecă spre el și strigă :

— Asta-i fleac ! Numai două cazane merg. Să vezi cînd pornesc toate zece, uhuhu ! Sare termometrul la șaptezeci. Pe urmă, ventilatoarele-s de tip vechi, trag prost. Știi tu ce vrea să zică șaptezeci de grade? Și nu stai să-ți faci vînt cu batistuța, ci muncești fără să-ți dezdoi spinarea și fără s-arunci o privire în lături. Nu năduşeşti ca acuma, te trec sudori de sînge...

Răsfrîngerile flăcărilor îi jucau în ochi şi Maxim găsi că seamănă cu diavolul, dintr-o poză pe care o văzuse la bîlci.

— Eh, Paștele și Dumnezeii, cinci anișori am tras aici, vai de viețișoara mea. Și nici acuma să nu-mi scot pîrleala ? E prima dată cînd avem și noi sărbătoare.

Se înapoiară pe punte și porniră cu aceeași barcă spre orașul care-și strălucea luminile și-și bubuia muzicile.

Spintecînd valurile cu prova-i înaltă, le tăie drumul torpilorul „Kerci". La pupă flutura în vînt pînza neagră a pavilionului pe care fremătau cuvintele :

ANARHIA ESTE MAMA ORDINII

— De ce nu-i roşu steagul ? se miră Maxim.

— Dacă aşa le place lor.

— Ăştia cu cine ţin ?

— Tot cu revoluția... Sînt la dispoziția comitetului revoluționar local, dar n-ascultă decît de propria lor conștiință revoluționară... În iarnă au fost aduse cu navele din Turcia la Novorossiisk regimentul „Varnavinski" și un divizion de mortiere. Cîte mitinguri

s-au ţinut aici cu soldaţii pînă i-au înduplecat să pornească împotriva Ekaterinodarului, ca să doboare Rada din Kuban ! Bun. Le-au dat provizii, tot, da cînd să plece, ofiţerii au început să facă pe nebunii şi s-au declarat neutri. Revkomul a arestat patruzeci şi trei de ofiţeri şi a ordonat ca torpilorul să-i ducă la Feodosia şi să-i predea diviziei cantonate acolo. Trece o zi, trec două, nici o veste despre ofiţeri. Revkomul întreabă prin radio : „Unde sînt arestaţii ?“ La care torpilorul răspunde din larg, tot prin radio ; „Ce-am avut de făcut, am făcut“, şi atît. Bine lucrat, ce zici ? Ha, ha, ha ! Da pescarii ce ne drăcuie ! În golf ies mereu la suprafaţă înecaţi şi nimeni nu mai vrea să cumpere peşte, nici pe gratis nu i-ar lua. De scîrbă...

La intrarea grădinii publice, sus, deasupra porţii, stătea scris :

INTRAREA CIVILILOR
INTERZISĂ

Peste tot numai marinari.

Pe estrade cîntau şi se scălîmbăiau nişte cupletişti. În zvon de ghitare şi în vîrtej de straie multicolore se dezlănţuiau ţiganii.

— Pomană curată, spuse Vaska, strecurîndu-se printre mese. Pui un miar la bătaie şi petreci toată noaptea cu fete, cu vinaţ, cu muzică. Ce să mă uit la bani, că am cu ghiotura : oricît aş bea şi-aş chefui, tot n-ajung la fundul pungii.

— Ţi-a picat vreo moştenire de la vreun bujui ?

— Ei, asta-i ! Ascultă, mă mintosule, tu să nu-ţi închipui cine ştie ce despre mine. Am primit noi cîte cinci rînduri de echipament de om ? Primit. Soldă am luat pe un an înainte ? Luat. Şi-afară de asta am o baftă porcească la cărţi... Ei, na, acum socoteşte cîte parale face băiatul.

Lumea petrecea la mesele din grădină, pe terasă, ori pe iarbă, aşezaţi pe mantalele întinse.

— Mă, fraţilor, sfeştania şi anafura...

— Isus Cristos s-a lefterit la stos !

— Bea, că tot s-a zis cu flota !

— Să-i ardem pe burjui mai cu nădejde, că mi se termină bîştarii !

Dintr-un sobor de gîtlejuri se revărsa ca un vaiet cîntecul cel mai drag al matrozilor :

Ultima paradă începe în larg
La posturi cu toţi, marinare.
Nu se predă mîndrul nost' „Variag"
Şi nimeni nu cere-ndurare.

— M-am săturat de luptă. Mi-e dor de-acasă de mi se rupe inima.

— Na, coceanul !

— Mă fraţilor, praftura şi iordanul...

Îmbiate de cîntec, de peste tot se ridicară alte glasuri şi parcă noaptea însăşi vuia şi se tînguia.

Fanioanele flutură toate în vînt.
Şi ancora lanţul ridică...

Klavka Funduliţă cu încă una ţigănoasă dansau „Dansul pisicuţelor".

— Mamzele-mămiţele...

— Ţiganca Aza*...

— Cine noaptea chefuieşte, zilele îşi înmulţeşte.

— Mănînci calule ovăz !

Cînd se porneau să bată din palmele bătucite, ziceai că se trag salve.

Jucau flăcările torţelor smolite, jucau marinarii din detaşamentul lui Rogacev. Erau înarmaţi pînă în dinţi — grenade, benzi de mitralieră, revolvere — şi miroseau a drum şi a praf de puşcă. Abia în ajun chiuliseră de pe front. Au să petreacă o noapte-două şi au să se întoarcă cu birjele pe poziţii. Că nici nu era departe : Anapa, Azov, Bataisk. De jur împrejur — foc şi apă.

* Scenetă foarte populară la ruşi.

— Zi-i mă să scapere călcîiele !
— Hop, hop, așa !

...Nici lespezi să spună c-aici am murit
Spre-a flotei rusești preamărire...

La o masă — Maxim, Vaska, Ilin, intendentul Suvorov, chinezul și lăcătușul Egorov de la depou.

Maxim, către marinari :

— Vasea, Iliușka, ascultați la mine : îl vedeți acilea pe tovarășul Egorov... E mînă de fier tovarășul Egorov... Au tras la depou o săptămînă pe rupte și-au dat gata două trenuri blindate. Bine ne-au mai prins trenurile astea în Taman... Proletar adevărat, de pe frontul muncitoresc... Ochii strășnicesc, brațele hărnicesc. Iar unde n-ajung brațele, pune osul... Ascultați la mine, fraților...

Întinzînd cu coatele băltoacele de băutură de pe masă și rîzînd răgușit, Egorov povestea.

— ...șeful atelierelor, nu și nu. La zdup cu el ! N-avem tablă de un țol. Să se găsească ! Și s-a găsit. Șase zile și șase nopți am muncit de-a dat inima din noi, nemîncați, nedormiți, da am pus pe șine două trenuri blindate... Că nici noi nu sîntem de colo... Și noi, care va să zică, știm ce și cum... De treizeci de ani de cînd muncesc în depou, n-am pomenit să pună oamenii atîta suflet.

Vaska scutura mîna noduroasă a bătrînului muncitor și făcea cinste la toți.

— Bea, tovarășe, petrece !
— Hai noroc !
— Acu e sărbătoarea noastră... Jupîne ! răcni Vaska, ridicîndu-se de pe scaun. Să ne dai un banchet de cinșpe tacîmuri. Eu plătesc ! Ai venit ?... Iar pe ăi cu boturile albe îi lichidăm, unu să nu rămînă ! Noi...

Corul țiganilor :

Un burjui vrea o țigancă
Să ia de nevastă.

Dar ea vrea un marinar,
Că nu-i fată proastă...
Eeh, dă-i,
Şi iar dă-i
Dă-i cu voioşie,
Eeh ! dau
Uite, dau
Dau cu veselie...

În fiecare cap e veselie,
fiecare cap e cu zurgălăi :

Mă doare capul şi tot gem,
Vinul e de vină —
Că azi bem şi mîine bem,
Bem o săptămînă...
Eh, o dată
Încă-o dată
Şi de multe, multe ori...

Egorov se făcea numai că bea şi se dădea ba pe lîngă un marinar, ba pe lîngă altul.

— Sînteţi băieţi de ispravă, da vă mănîncă beţiile. Nici marea, nici focul nu vă pot răpune. Da cînd e vorba de pahar, puteţi să şi intraţi la apă, puteţi să vă şi ardeţi... Nu degeaba zice proverbul : „Mai mulţi se-neacă în băutură decît în apă".

— Ascultă, taică, tu să nu ne strici cheful... Că atîta sărbătoare avem la viaţa noastră...

— Păi nu-i prea devreme s-o dăm pe praznice ? Ţineţi minte, flăcăi, duşmanul nu doarme, duşmanul e-n ofensivă... Să cinstim un păhărel ? Mă rog, asta se poate, numai că... n-ar fi timpul să ne apucăm şi de treabă ?

Inima lui Vaska luă foc. Cît ai clipi, sări pe masă :

— Mă, fraţilor, ascultă aicea la mine...

Şi arde-i un miting, cu lacrimi, cu muzică.

Să...
Şo...
Tră...
Jos...
Braa...
În carne vie
Cu rădăcină
Cu tot...

Vaska Galagan găsea pentru orice cuvinte parcă atunci smulse din flăcări : aspre şi fierbinţi pentru front, solemne pentru revoluţie şi clocotind de ură pentru burghezie, cuvinte ce-i îngrămădeau spumă în colţurile gurii.

Maxim povesti cam fără şir şi pe sărite despre staniţă, despre luptele cu Kornilov.

Vorbea cine voia.

Scurt şi simplu vorbi Egorov :

— ...Problema se pune aşa : cum să adunăm forţe pentru a-l nimici pe duşman. Forţele astea există, numai că-s risipite : care chefuieşte, care se ţine de scandaluri, care doarme acasă cu muierea... Viaţa ne cere să părăsim vagoanele, hotelurile, apartamentele cu divanuri, lumină electrică şi tot felul de garniseli... În tranşee-i locul nostru... Lăsaţi-vă, mă băieţi, de toate astea — să vă holbaţi în fundul clondirului, să vă plimbaţi la braţ cu dămurile, să goniţi prin oraş în birje de lux şi să colindaţi cele mai scumpe restaurante... Daţi-le încolo, tovarăşi, afurisitele cărţi de joc şi înjurături — de dumnezei, de cristoşi, de coşciug, de sînge, de inimă, de legi şi de revoluţie... Toţi pe front !... Toţi pe front ! Am cincizeci de ani, da de trebuie, zău, şi mîine sar în foc. Ba chiar şi-n clipa asta... V-o jur... Fecioru-meu...

Îl luară în braţe şi începură să-l azvîrle în sus, strigînd ura.

Cu un vîrf de creion, Vaska îi trecu într-un carneţel pe cei dornici să plece pe front. Cînd mijirá zorile, din grădina publică detaşamentul de partizani

ai lui Vaska Galagan porni drept la gară. Umerii voinici și bretelele marinărești se legănau cadențat.

În gară, ridicară în picioare pe toți șefii, îl treziră pe comandant.

— Arme !

— Nu depinde de mine.

Galagan îi vîrî pistolul sub nas.

— Bagă de seamă, lepră, că acuși îți vărs mațele.

Încercă în fel și chip comandantul să-i plimbe cu vorba, dar pînă la urmă, văzînd că nu are încotro, le dădu marinarilor un vagon de puști, unul cu cartușe și cîteva lăzi cu material exploziv.

De două sute de puști avu parte Maxim.

Încărcară în vagoane orez, pîine, zahăr. Pe acoperișurile vagoanelor Pullman postară mitralierele, iar pe platforme — tunuri de cîmp și piese de artilerie aduse de pe torpilor.

Cînd se auzi că detașamentul pleacă, veniră la gară să-și ia rămas bun muncitori, frumoase de-ale marinarilor și alții, numai așa, să se afle în treabă.

Fanfară, discursuri, sărutări de adio.

Vasile Galagan, negru de oboseală, ordonă „îmbarcarea" și avu grijă să nu rămînă nimeni pe peron.

Cling, cling, cling...

Trenul se smulse din loc și porni în viteză, zăngănind din tampoane și cuple, hurducîndu-se la macazuri.

Goana trenului
luminițe
cale lungă

Neamțul năvăli masiv în Ucraina cea rodnică și, măturînd drumul cu foc și baionete, porni spre răsărit. Numeroase detașamente de partizani nu putură ține piept forței de fier a străinilor și puhoiră cu vuiet sălbatic spre Don și peste Don, în ținuturile Volgăi și ale Kubanului... Neamțul ocupă Rostovul și trecu

din Crimeea în părţile Tamanului, punînd în primejdie mănosul ţinut sud-estic.

Neamţul presa pe tot frontul. El aduse în Taman maşini agricole şi se aşternu pe treabă : dă-i şi seceră grînele coapte-necoapte, pune la balot şi cară făină, grăunţe, paie, pleavă ; din ţinutul Donului căra grîu, carne, lînă, ulei, cărbune, ţiţei, benzină, fier vechi, orice îi cădea în mînă.

De la Azov şi pînă la Bataisk, prin mişcătoarea ghimpăraie a baionetelor se desena frontul. Gărzile roşii din Rostov şi Taganrog, partizanii din Kuban, marinarii de pe Marea Neagră de sub comanda anarhistului Mokrousov, cuţitarii Marusiei Nikiforova şi alte cete mărunte cu efectiv instabil veniră să apere vetrele strămoşeşti şi tînăra revoluţie.

Cei mai mulţi dintre voluntarii care se retrăgeau din Ucraina nu se opreau în Kuban, ci fugeau mai departe. Prin nodul de cale ferată al gării Tihoreţkaia se perindau în goană cu cîntece, muzică şi jurăminte încălzite de alcool sute de eşaloane bezmetice... Mărfare intercalate cu vagoane-salon duseră în Caucaz bandele lui Ceredniak, Samohvalov, Guliai-Guliaiko, Kaska, batalionul Tiraspolski. Anarhistul Petrenko puse mîna pe un tren care transporta aur şi, croindu-şi drum cu armele, o tuli spre Ţariţîn. Acolo, lîngă Ţariţîn, fu executat de către bolşevici.

În iunie, prevalîndu-se de tratatul de la Brest-Litovsk, Germania pretinse în termeni ultimativi Consiliului Comisarilor Poporului să predea flota Mării Negre. De la Moscova se ordonă prin radio guvernatorului sovietic al republicii Kubano-Cernomorskaia : „Flota să fie dusă la Sevastopol şi predată germanilor". Simultan se transmise cifrat : „Scufundaţi imediat flota în rada Novorossiiskului".

Frămîntări, mitinguri.

La Ekaterinodar şi Novorossiisk, mitinguri impresionante adoptau rezoluţii bătăioase : „Flota să nu fie scufundată, vom rezista pînă la ultimul cartuş".

Voturile marinarilor se împărţiră pe jumătate. Se ştie că spre deosebire de flota baltică, în cea de pe

Marea Neagră se făceau foarte puternic simțite influențe anarhiste, ucrainofile și, în special, socialist-revoluționare.

În preziua expirării ultimatumului sosiră de la Moscova reprezentanți ai CC-ului bolșevic și stăruiră pentru executarea ordinului. În rada Novorossiiskului fură scufundate : nava de linie „Svobodnaia Rossia", torpiloarele „Kaliakria". „Hadji-Bei". „Fidonisi", „Stremitelnîi", „Șestakov", și altele. Cîteva nave, în frunte cu cuirasatul „Volea", plecară totuși la Sevastopol, unde se predară nemților.

La două zile după scufundarea flotei intra în Novorossiisk o escadră germană...

...Detașamentul lui Ivan Cernoiarov, care nu apucase să se retragă din Ucraina o dată cu ceilalți, rătăci multă vreme prin ținutul Donului, în spatele pozițiilor nemțești. Reușind să străpungă linia frontului în stepele Salskului, porni spre Kuban pentru odihnă și refacere.

Într-o primăvăratică zi de sărbătoare, cînd mai toată populația se plimba pe ulițe, detașamentul intră în staniță.

Învăluiți în nori groși de praf, mărșăluiau cu pasul larg și ferm soldați de pe frontul apusean, sălbăticiți de atîta război.

Marinarii — cei dintîi la luptă și la jaf — veneau în pîlcuri răznite, fără să se amestece cu ceilalți. Chipurile le erau arse de vînt și negre de colb, mînia scăpăra în ochii lor plini de o nestrămutată hotărîre.

Pe cei de prin părțile Niprului — flăcăi cam simpluți, cu ochi căprui, și bărbați mustăcioși — îi cunoșteai după cușmele brumării, de miel, și după cojoacele bățoase. Nemții le prefăcuseră în cenușă satele și cătunele, le luaseră grînele și vitele. Năuci de durere, fugiseră încotro au văzut cu ochii, ducînd cu ei zdrențe colcăind de păduchi și o ură neîmpăcată în inimi.

Într-un automobil paradit, tras de cai, niște tineri cu ochelari zbierau cît îi ținea gura imnurile anarhiei.

În trăsuri hodorogite se lăfăiau bandiți fioroși și plevușca interlopă din marile orașe ale sudului țării.

Ei îşi turnau spumosul vin „Ţimleanskoe“ din samovare mari de argint şi hăuleau cîntece.

În coadă venea o companie de mineri îmbrăcaţi pestriţ.

Pe uşoarele „taceanki“, căruţe pe care se instalau de obicei mitraliere, se movileau perne şi perne învelite cu covoare cenuşii de colb. Caii obosiţi şi veşnic speriaţi, care călcaseră sub copită toată Ucraina şi tot ţinutul Donului, fornăiau, mişcau din urechi şi nechezau, simţind apropierea popasului. În spatele căruţelor erau legaţi caii de luptă înşeuaţi, cu panglici împletite în coamă şi bucheţele uscate de flori de cîmp prinse în cozi. Potcoavele lucioase ţăcăneau, scuturile mitralierelor zornăiau, dosurile grele ale tunurilor bufneau la hîrtoape. În căruţe şedeau tîrfe sulemenite. Mai în poala fiecăruia se legăna căpăţîna vreunui partizan beat. Un urs legat cu un lanţ alerga în urma unei căruţe, făcînd să răsune drumul de răgetele lui sfîşietoare. Convoiul acesta, care se scurgea în nori de colb şi în larmă învălmăşită de glasuri, amintea de trecerea unei cete de şătrari.

În fruntea detaşamentului, pe o murgă zveltă, arabă, călărea tînărul ataman Ivan Cernoiarov. Şedea în şa ca turnat. Căciula de astrahan, cu cîrlionţi mărunţi, turtită într-un fel anume, era împinsă voinicește pe ceafă, lăsîndu-i descoperită fruntea înaltă şi arămită de soare. Ciuful negru ca smoala îi atîrna pînă aproape de umăr. Deasupra buzei îi mijeau primele tuleie, iar un păr bîcsit îi chenăruia umerii obrajilor. Purta o manta cercheză, zmeurie, strînsă tare pe mijloc cu o cingătoare înzorzonată. Cizmele lui moi, asiatice, înflorate cu un desen vesel, abia atingeau scările.

În dreapta atamanului, aproape cal lîngă cal, călărea aghiotantul său, Şalim. Purta o cămaşă lungă, albă. Faţa lui cu pometi ascuţiţi avea negreala lucioasă a tuciului. La brîu i se bălăbănea o puşcă cu ţeava retezată şi o pungă de tutun brodată, iar în vîrful suliţei stătea înfiptă ţeasta cu cască şi mustăţi cărunte a unui neamţ ucis în ultima lor luptă, lîngă

Bataisk. Deasupra hîrcii care răspîndea un miros greţos, roiau muşte.

Cei doi prieteni colindaseră ceva drumuri de cînd plecaseră din staniţă : hălăduiseră pe melagurile Donului şi ale Volgăi, în cîteva rînduri se abătuseră şi în Crimeea şi, după un şir întreg de pătanii, în Ucraina, nimeriseră în banda atamanului Durnosvist. Însemnîndu-şi drumul cu foc şi sînge, banda străbătuse de la un capăt la altul ţinutul Umanului. După puţin timp, oamenii lui Durnosvist au băgat însă de seamă că atamanul îi pungăşeşte şi l-au spînzurat. Sîsoi Bukretov, ales în locul lui, îşi găsi moartea chiar în prima luptă, în vîrful suliţei unui zaporojean. Cernoiarov preluă comanda şi, sub comanda lui, banda călca şleaurile vechi ale Ucrainei. Se bătuseră lîngă Znamenka cu haidamaci, lîngă Fastov cu Petliura, lîngă Kiev cu nemţi şi cu bolşevici. Deşi era un adept al ordinii şi disciplinei, la început, dornic să cîştige dragostea oamenilor săi, tînărul ataman nu încercă să stîrpească deprinderile înrădăcinate în bandă, tolera jaful, beţiile şi tot felul de alte nelegiuiri. În schimb, de îndată ce se simţi tare, întoarse foaia : îi împuşca el cu mîna lui pe laşi şi-i snopea cu cravaşa în bătaie pe pleşcari. Ce folos ! La cea mai mică înfrîngere, banda se risipea ca fumul în vînt şi Ivan cu Şalim fugeau în stepă, urmaţi doar de douăzeci-treizeci de oameni, dintre cei mai credincioşi. Dar de cum le surîdea iar norocul, rîndurile creşteau însutit. Trăiau ca lupii şi se supuneau unor legi statornicite în curgerea acestei vieţi şi care nu se înrudeau cu nici un fel de regulamente scrise : erau pedepsiţi cu moartea numai laşul şi pleşcarul care nu voia să împartă prada cu ceilalţi. Altceva nu se pedepsea.

Acum, banda venea de pe Don şi număra opt sotnii.

În visele-i ambiţioase, Ivan se vedea întorcîndu-se acasă ataman, îşi închipuia cum taică-său îi va ieşi în întîmpinare cu pîine şi sare, în fruntea bătrînilor staniţei, cum îl vor ruga stăruitor să primească în dar un cal mîndru, un pursînge de stepă, cum...

Iar acum, tot pocnind din cravașă de nerăbdare, scruta fețele oamenilor buluciți și-i era ciudă că se fac a nu-l recunoaște.

Aveau în coloană steaguri de tot felul cîștigate în lupte. Intrînd în staniță, detașamentul arboră un drapel negru, pe care erau brodate cu fir de mătase două ciolane încrucișate, o tigvă, un soare care răsare, semănînd mai degrabă cu o creastă de cocoș, și slove de o șchioapă înmănunchiate în cuvinte amenințătoare:

NICI O SCĂPARE
CAPITALUL TREBUIE SĂ PIARĂ

Cînd tot detașamentul intră în ulița mare, atamanul se ridică în scări, întoarse capul și porunci cu o voce groasă, răgușită :

— Cu veselie !

Tușind ca să-și curețe gîtlejurile, trompetiștii își luau din căruțe alămurile încălzite de soare, clarinetiștii își încercau instrumentele, înroșindu-se la față de sforțare. Făcură gropițe în obraji, de-ai fi zis că zîmbesc.

Famfara atacă „Iablociko".

Peste două căruțe aduse și prinse alături așezară o podină de scînduri. Pe estrada asta mișcătoare sări sprintenă Maşka Beluga, nevasta de campanie a atamanului și cea mai de frunte dansatoare din detașament. Ea se întorcea în toate părțile, în mișcări de iscusite răsfățuri. Purta o pălărie cît un ciur, mijlocul îi era încins cu un brîu înflorat, haidamacesc, picioarele-i zvelte, ascunse în niște pantaloni de dragon, tresăltau de nerăbdare, decorații smulse de pe alte piepturi îi înzorzonau pieptul pieptos : ordine pentru serviciu credincios, medalii pentru merit și pentru serviciu îndelungat, cruci „Sfîntul Gheorghe" de toate rangurile. La ivirea nevestei atamanului, stanișnicii, deprinși să venereze aceste însemne, își îndreptară ținuta, iar bătrînul Rededea luă poziție de drepți.

— Cu veselie !

Maşka îşi învîrti ochii drăcoşi prin mulţime, bătu o dată din picior şi prinse a-i zice cu foc :

Isus Cristos
S-a lefterit la stos
Şi-i cere lui Mahno, bădie,
Haine vechi pe veresie...

Urlete, smiorcăieli, icneli...

Iar fecioara Preacurată
La talcioc le-a dus îndată.

Maşka, trop-trop cu piciorul, şi dă-i mai departe :

S-a zis, burjuiule, cucoane
Cu-nvîrteli şi milioane.
Pe legea noastră şi dreptate
Vor fi de azi-nainte toate...

Detaşamentul izbucni asurzitor :

După dreptate va fi tot
Iară de legi ne doare-n cot.

Care şuiera, care trăgea în cîinii înebuniţi de hărmălaie, în vreme ce ursul, stîrnit de atîta lătrături, scotea nişte răgete cumplite.

Piaţa era ticsită şi lumea se îngrămădea şi pe ulicele lăturalnice.

Totuşi, bătrînii întîrziau să măgulească vanitatea lui Vanea, nu se înfăţişau cu pîine şi sare, nu veneau să-i mărturisească supunere.

Atamanul ridică cravaşa.

— Stai !

Mişcarea se potoli.

Lovind scurt cu paturile armelor pămîntul tare, se opri în loc infanteria. Călăreţii lăsară frîiele şi săriră din şa, dornici să-şi dezmorţească picioarele. Se stinse

bucuria răsunătoare a fanfarei. Amuți scîrțiitul roților.

Glasul cîntat al lui Șalim strigă aproape corect :

— Cuartirieri, cazeaza oamenii ! Muieri, faci patul și gatești de batalie ! Furajorii la mine !

Săltată de către admiratori mai sus de capetele cailor, Maska Beluga se prăpădea de rîs.

Un marinar îl zgîlțîi pe fîrtatul lui :

— Scoală, Timoșkin. Scoală, mă, că arde.

Nereușind să se smulgă somnului, Timoșkin mormăia ceva nedeslușit. O găleată de apă rece îl ajută să-și ridice capul chilug. Clipind din ochii lui injectați, marinarul întrebă speriat :

— Unde sîntem ?... La Taganrog ?... Ardem, ori ne scufundăm ?

Și țin-te rîs.

— E dat dracului ăsta ! De-o săptămînă de cînd am plecat de pe Don nu s-a trezit din beție... Hai, dă-te jos ! Am ajuns în Kuban. O să ne batem cu cazacii.

În fața primăriei, atamanul zăbovi cîteva clipe, dus pe gînduri. Apoi, cu un efort de voință, urcă treptele scîrțiitoare și, înconjurat de suită, intră.

Membrii comitetului revoluționar ședeau prin colțuri.

— Care dintre voi e măscăriciul-șef ? întrebă Vanka, sfredelindu-i cu privirea pe cei din Revkom, care se ridicaseră în picioare.

Grigorov ieși dinapoia mesei și-i întinse mîna :

— Bună ziua. Eu sînt președintele.

— Da tu de unde răsărișI, frumosule ? făcu atamanul, fără să-i strîngă mîna și înfuriindu-se brusc. Auzi, stanița să fie cîrmuită nu de un cazac, ci de un venetic pe care dacă l-a văzut de cîteva ori !

Șalim simțea că îl furnică în palme. Clipi cu înțeles către furajorii și artelnicii companiilor, înjură în gura mare și spintecă cu cravașa postavul verde de pe birou.

Grigorov se trase îndărăt, apoi își potrivi mai bine pince-nez-ul și spuse ironic :

— Ce bravi flăcăi !

— Ia vezi, îl repezi atamanul, încruntîndu-se și mai rău. Sosirea noastră nu prea te bucură.

— Vai, cum așa ! exclamă Grigorov, mereu zeflemitor. Nu mai putem de bucurie.

— Ia nu mai trăncăni, mai bine gîndește-te ce-o să ne dai de mîncare. Și nici caii să nu ni-i pui să postească.

— Cui îi este subordonat detașamentul ? întrebă Grigorov.

— Mie. Și ?

— Iar tu ?

— Diavolului.

— Mă rog, atunci pentru cine luptați ?

— Da tu ce, mi-ești comandant de mă iei la întrebări ?

— Uuu, lepră ! țipă Șalim ca mușcat de șarpe, și ridică cravașa.

Atamanul îi prinse mîna.

În ușă, glasuri îndîrjte :

— Arde-i, Șalime, una peste bot !

— Ce-i tocmeala asta ca la tîrg ?

— Așa e, ajunge cu trăncăneala, oamenii sînt flămînzi și caii trebuie hrăniți.

— Dă-i la cap și gata.

— Potolește-l pe viteazul ăsta și dă ordin să plece care n-are treabă aici, spuse Grigorov. Atunci o să stăm de vorbă.

Atamanul făcu ochi mici, nările îi fremătară.

— Ne dai afară ?

— Asta nu, dar nu vreau să discut cu toți o dată.

— Faci pe grozavul, ai ?

Grigorov nu răspunse.

Pironindu-l cu privirea, atamanul scoase cu o voită încetineală pistolul din toc, trase piedica și slobozi un glonț în perete, peste capul președintelui.

— Cîine...

Chiar în clipa aceea năvăli pe ușă Maxim.

Grigorov stătea drept ca o lumînare. Dar în acele cîteva clipe se trase și deveni pămîntiu la față, iar privirea parcă i se stinse.

— Dat în Paștele mă-si ! exclamă cu admirație Ivan. Asta nu se sperie nici dacă pică trăsnetul lîngă el. Te iau furier la statul-major. Primești ?

Maxim care pricepu dintr-o ochire ce se petrece, se așeză scut în fața lui Grigorov și vorbi cît putu de hotărît :

— Stai nițel, Ivan Mihailovici. Geaba te obijduiești matale pe președintele nostru. E din Rusia și nu ne cunoaște rînduielile.

— Păi, să le-nvețe !

— S-ar cuveni, numai că e de puțină vreme președinte, și n-a avut cînd. Staniţa noastră se află într-un loc tare păcătos. Vii matale — dă-i peste bot. Mîine trece altul — dă-i peste bot. Cîți președinți am avut, nici unul n-a stat mai mult de-o săptămînă. Cît poate să reziste un bot ?!

Ivan făcu haz de vorba asta. Suita îi ținu isonul : rîdeau cu hohote, se înecau și tușeau de atîta rîs.

Cînd se mai potoliră, atamanul vîrî pistolul înapoi în toc, își aprinse o pipă — mișcările îi erau atît de pripite, că nu nimeri căușul pipei — și își înfățișă pretențiile.

— O să dăm tot, fără zăbavă, făgădui Maxim. Și tratație și pîine coaptă, și ovăz, nimic n-o să lipsească... Fiți pe pace, Ivan Mihailovici.

— Mă mai ții minte ?

— Să nu-l recunosc pe feciorul lui Mihailo Cernoiarov !? Se poate !?

Vanka dădu să-l întrebe ce mai face bătrînul, dar se răzgîndi și-l măsură din cap pînă-n picioare.

— Dar pe tine cum te cheamă ?

— Maxim Kujel... Sînt de aici.

— Comisar ?

— Aș ! Eu nu-s nimic.

— Mă, dacă nu execuți ordinul, o pățești.

— Nici o grijă.

— Bun. Hai, băieți, să mergem.

Plecară.

— Ce ne facem ? prinse grai Vaseanin.

— Să trimitem o depeșă pe front, fu de părere Medeniuk. Să vină încoace Mihail Prokofievici, cu regimentul, și-atuncea o să vadă ei tratație.

— Poate reușim să-i dezarmăm cu propriile noastre forțe, propuse Grigorov. Cu duhul blîndeții n-ajungi nicăieri cu ăștia.

— Nu prea avem noi oameni de nădejde.

— De, făcu Maxim. Arme și cartușe am adus eu, da oameni, într-adevăr, n-o să adunăm cît ne trebuie.

— Și unde-s armele ?

— În gară. Și Galagan e acolo. S-au oprit să repare locomotiva.

Le povesti pe scurt cît s-a zbătut la oraș și cum s-a întîlnit cu marinarii.

— Ce-ar fi să-l înhămăm și pe Vaska la treaba asta ?

— Nu cred să-i înduplecăm pe dracii ăia. Ard s-ajungă pe front. Și-s furioși ! În drum n-aveau cu cine să se bată, și ce credeți ? Trăgeau în stîlpii de telegraf.

— Totuși, să încercăm. Și asta numaidecît.

— Mă rog, încercarea moarte n-are.

Membrii comitetului plecară apoi să strîngă tribut pentru năvălitori, fiecare în partea ce i se încredința, iar Maxim și Grigorov se repeziră într-un suflet spre gară.

Pregătirile pentru ospăț începură în zori.

Casele arătîndu-se neîncăpătoare, mesele fură așezate pe uliță și în piață. La ferestrele bucătăriilor se îmbulzeau cîinii, întocmai ca bețivanii la ușa crîșmei. Muieri cu obrajii încinși, cu mînecile sumese și cu poalele prinse în brîu, alergau de colo-colo. Mesele gemeau sub belșugul de bucate : pîini rotunde de grîu, plăcinte cu carne, păsări fripte, murături — pepeni și mere — ceaune întregi cu carne aburindă de berbec, vedre cu varză acră.

În piață, la o masă plină de bunătăți, înconjurat de ai lui, ședea tolănit pe un divan ros, de pluș, Ivan

Cernoiarov. Sub picioarele divanului puseseră cărămizi, așa încît atamanul să poată fi văzut de toată lumea și să-i vadă și el pe toți.

O goarnă de argint sună adunarea.

Oamenii se așezară la mese.

Atamanul ridică mîna.

— Mă fraților...

Se făcu tăcere.

Atamanului nu-i plăcea vorbă multă. Scurtul său discurs suna ca un ordin.

— Mă fraților, azi — petrecere, mîine — front!... Întrucît ne-am molipsit fără leac de revoluție, nu ni-e frică nici de Dumnezeu și nici de dracu!... Mergem înainte cu ochii deschiși și cu pieptul deschis! O să cutreierăm lumea cît ne-or ține picioarele, cît ne-or duce caii!... O să trecem prin sînge, trăsnet și foc!

Dădu o bărdacă peste cap. Mîini prevenitoare îi întinseră un castravecior, o coajă de pîine, un zgîrci de nisetru.

— Ura tătucu'! urla piața.

— Boierii la pastramă!

— Vira ancora!

— Toată viteza înainte.

— U-hu-hu...

— Nici o scăpare! Capitalul trebuie să piară!

— Trăiască atamanul și devălmășia volnică!

Treptat, strigătele se stinseră.

Toți se înfipseră la mîncare. Un timp nu se auziră decît clefăituri, pocnete de dopuri sărite, zăngănit de blide, trosnetul de oase cu măduvă despicate cu tesacul, apoi glasurile se ridicară cu puteri noi și prinse a răsuna un cîntec, întrerupt de chicotelile muierilor și de rîsete înfierbîntate.

În ograda bisericii, la mai multe mese așternute cu pînză de aceeași culoare, benchetuiau minerii.

În Donbas, revoluția din februarie fusese ca scăpărarea unui fulger depărtat. Nenorocirea minerilor era că nu se prea pricepeau la subtilități politice. La mitinguri — blesteme, scrîșnete, chemări ispititoare și promisiuni cu duiumul. Primele alegeri aduseră vic-

torie menşevicilor şi socialiştilor revoluţionari : ei au venit în fruntea dumelor orăşăneşti, a consiliilor de mină, s-au instalat în sindicate. Forţele tăciunaţilor fură din nou alungate sub pămînt. Socialiştii se apucară să colaboreze paşnic cu industriaşii. Pînă reuşeau cu multă tocmeală să stoarcă patronului un spor de o copeică, pîinea se scumpea cu cinci. Ca şi mai înainte, stăpînii minelor se simţeau în siguranţă în vilele lor. Ca şi mai înainte, slujbaşii acestora îi înşelau pe mineri la plată. Ştăbimea se plimba sfruntător în trăsuri înhămate cu trăpaşi de crescătorie. Utilajul minier, uzat şi şubrezit în timpul războiului, nici gînd să fie înlocuit, iar pe de altă parte, normele de muncă se măreau într-una. În cele din urmă minerii îşi pierdură răbdarea.

Izbucniră greve furtunoase.

Industriaşii răspunseră cu închiderea a vreo trei sute de mine. Zeci de mii de şomeri, cu ură în inimi şi tăgîrţe goale în spinare, pribegiră din Donbas în tuspatru zările. Dar iată că peste tot intinsul ţării se dezlănţui furtuna lui Octombrie. Minerii mai prinseră inimă. La stăruinţele proprietarilor, generalul Kaledin trimise cazaci la întreprinderile miniere. Minerii puseră mîna pe tîrnăcoape. Războiul civil lăsă pe jumătate goale barăcile şi bordeiele muncitorimii. Numai nevestele şi mîţele mai rămaseră acasă. Munca în mine încetă. Minerii sezonieri se împrăştiară prin sate să scurme pămîntul. Alţii se duseră la Mahno, ori se alăturară detaşamentelor roşii ale lui Sivers, Jloba. Antonov-Ovseenko ; mulţi tăciunaţi îi urmară la Ţariţîn pe Artiom şi pe Voroşilov... Tovărăşia liberă de luptă de sub comanda minerului Martianov se războiu o iarnă întreagă cu cazacii în regiunile din susul Donului, iar apoi, fugind de gloanţele nemţeşti, se ţinură după ceata lui Cernoiarov...

Scoteau rachiu de casă din poloboace şi-l luau cu cănile din vedre.

— Ehei ! strigă un miner bătrîn, fluturîndu-şi pălăria de piele. Ochii lui urduroşi sticleau sub pansamentul însîngerat de pe frunte. Asta viaţă ! Mi-amin-

tesc cum adulmecam, ori de cîte ori treceam pe lîngă bucătăria boierului, mirosul de ciorbă cu carne. Pe cînd acum — uite colea ! Şi de-ale gurii, şi de-ale sufletului.

Mîini se întinseră să ciocnească cu el.

— Mai dă drumul la curea să-ncapă şi-o rezervă la hambar.

Puştile le aşezară în piramidă.

Din burţile burduşite ţifoi duhnea a putred.

Doi flăcăi pîrleau la foc un porc înfipt într-o suliţă.

Degete negre, cu murdăria intrată în piele, sfîşiau ciosvîrte de carne. Feţele năduşite străluceau de mulţumire. Grăsimea se prelingea pe bărbiile ţepoase.

În noaptea aceea nimeni nu aprinsese lampa în casă. Cînd şi cînd, pe negreala vreunui geam apărea ca o pată nedesluşită cîte un chip speriat. Grupuri de pleşcari luau curţile la rînd. Îi întîmpinau hămăituri zmăcinate, plînsete de copii, sudălmile şi vaietele muierilor.

Bătăi puternice la uşă :

— Ei, jupîne...

— Dumnealui nu-i acasă, răspunde o voce tremurătoare. Sînt numai eu, cu copilaşii.

— Arme ai ?

— De unde arme, păcatele mele.

— Deschide... Descindere.

— Săriţi, oameni buni !

Izbită cu patul puştilor, uşa pîrîie şi se fărîmă.

— Ia zi, unde ai pitit mitralierele ?... Unde-s cuferele ?... Apoi, în şoaptă înăbuşită : Bani ai ?

— Bani la mine ? Sînt vădană de soldat.

— N-avem cînd să te căutăm sub fustă. Băieţi, daţi-i drumul...

— Săr-i-ii-ţi !

— St !

Beregata femeii pîrîie în încleştarea degetelor de fier.

— Tovarăşi... Lua-v-ar dracu ! Bărbatu-meu a pierit pe frontul nemţesc. Să v-arăt dovada.

— Noi nu ştim carte.

Din ladă zburau fuste de sărbătoare, suluri de pînză, basmale înflorate și ce mai apucase femeia să pregătească pentru zestrea fetelor.

— Adă șuba !

— Nu ! Șuba nu v-o dau !

— Ho, femeie ! Ce-ți trebuie șuba ! Ți-e pielea destul de groasă ca să ție de cald.

După percheziție casa-i ca după foc.

Ieșeau din ogrăzi cu boccele. Iscodind cu ochii în toate părțile și semnalizîndu-și unii altora cu fluerături, fugeau la culcușul lor.

Cu pasul împleticit, călcînd peste trupurile cheflîilor doborîți de băutură, atmanul străbătea piața zvîrlind cînd și cînd pumni de arginți.

— Mă fraților, toată lumea e băută, toată lumea e sătulă ?

Care-i întindea un pahar de vin, care venea să-l pupe.

Cîteva femei îl urmau bocind pe rupte și tot apucîndu-l de pulpanele mantalei :

— Un șal de lînă gros, înflorat... Niște podoabe de aur.

— Cine-i de vină dacă nu le pui bine ?

— M-au jefuit, mi-au luat tot.

— Nu fi prea strîngător, ca să n-aibă ce să-ți ia.

Bătrînul cazac Rededea îi căzu în genunchi :

— Vanea... Nepoate... Mi-au luat brișca, o pereche de cai. Nu mi-au lăsat un bob de ovăz...

— Te-au prădat ? se înduioșă atamanul, și smulgîndu-și revolverul de la cingătoare, i-l vîrî în mînă. Ia-l, Safron Petrovici, și fură și matale pe careva.

Oamenii lui făcură mare haz.

Atamanul încremeni deodată în loc, cu urechea la pîndă : o căuta cam de multișor pe Maska și acum i se păru că o aude rîzînd în curtea bisericii. Se cățără pe gard și ținînd teaca săbiei cu mîna, sări în întuneric. Cu un „ah“ speriat, țîșni dintr-un tufiș, ca o potîrniche, cu părul vîlvoi, Maska Beluga. Apoi se

ridică de jos, scuturîndu-şi hainele, un miner mustăcios pe care atamanul îl recunoscu numaidecît : mitraliorul Leaşcenko.

Indesîndu-şi căciula ca şi cînd s-ar fi pregătit de luptă, Ivan înaintă cîţiva paşi.

— Te mănîncă spinarea, viperă ? ! Te bat pînă scuipi şi maţele din tine.

Maşka se trase înapoi :

— Eu nu-s cumpărată de nimeni. Sînt liberă şi fac ce vreau.

— Ţîbă, căţea de şapte haite ce eşti ! zbieră atamanul, ducînd mîna la pumnal. Haidem !

— Draci...

Pumnalul fulgeră prin aer, dar mitraliorul îi prinse lama şi-l rupse. Atamanul rămase numai cu mînerul în mînă.

Minerul se aşeză între el şi femeie şi ridică pumnul.

— Nu care cumva !

— Da tu ce te bagi ?

Se încleştară şi se rostogoliră amîndoi la pămînt. Muierea începu să ţipe.

Veniră în fugă cîţiva partizani. Îi despărţiră şi le smulseră toate armele. Minerii luară parte ortacului lor, soldaţii şi marinarii se puseră pieptiş pentru ataman. Cînd să izbucnească o încăierare generală, pică comandantul companiei de mineri, Martianov. Cu un glas autoritar, porunci oamenilor lui să se împrăştie. Dar minerii nu o lăsară pe Maşka la nevoie. O aduseră la masa lor, îmbiind-o pe întrecute cu tot ce aveau mai bun.

Rămînînd singur cu aghiotantul său, atamanul porunci :

— Şalime, pregăteşte în marginea staniţei două căruţe. Momeşte cumva tîrfa ca s-o despărţim de mîrlani... Cînd eşti gata, vii şi-mi spui. O leg de căruţe şi-o rup în două.

Apoi îl trase aţa acasă. Barem să arunce o privire în curte, să străbată în goană livada, să treacă pe la grajd, să se cţere în pod, la porumbei. Toată seara

aşteptase să vină careva dintr-ai lui să-l poftească. Cu cît se apropia de casă, tulburarea-i creştea.

Obloane la ferestre, zăvor la poartă.

Bătu... Îşi simţea inima zvîcnindu-i în coşul pieptului...

Dulăii se repeziră hămăind dogit... Cineva crăpă portiţa. Era rîndaşul Ciulcea. Buimac de somn, nu-l recunoscu pe stăpînul cel tînăr şi i se aşează în drum. Neputînd rosti nici un cuvînt, Ivan îl împinse în lături pe calmuc şi, apărîndu-se cu cravaşa de cîini, străbătu într-un suflet curtea. În pragul casei îl întîmpină însuşi Mihailo.

— Tătuţă.

— E-te-te...

Ivan vru să-l sărute.

Bătrînul îl opri, punîndu-i mîna în piept şi dădu să închidă uşa, dar feciorul izbuti să se strecoare în tindă.

— Din ăştia-mi eşti, tătuţă ! mîrîi el, şi sughiţă de beat.

— Lupul din pădure ţi-e tată... M-ai făcut de ocară în tot Kubanul. Eu, care cît am slujit am primit numai hrisoave de mulţumire şi decoraţii, s-ajung să am un fecior tîlhar...

Fără să răspundă, Ivan intră în casă.

De-a lungul pereţilor, pe laviţe şedeau cîţiva bătrîni : Karpuha Podobedov, Trofim Savvici Maslakov, Selionkin, fraţii Cealikov.

— Bun găsit, cazaci, aruncă ursuz noul venit.

— De, bun venit şi sănătate, tinere ataman...

Urarea suna a batjocură.

De furie, lui Ivan începură să-i vîjîie urechile şi i se puse un nod în gît. Îşi roti privirea prin odaie. Lampa cu fitilul făcut mititel fumega. Bătrînul ornic îmbrăcat în stejar tăcea — lănţugul tot îi atirna afară. Pe masă vraişte, blide murdare. În casă nu se simţea nici o mişcare.

— Unde sînt... toţi ? îl întrebă Ivan pe taică-su.

— Care toţi ?

— Fratele... femeile...

— Umblă pe uliţe şi-ţi admiră haidamacii. Pe mine m-au lăsat aici, ca pe un dulău bătrîn, să păzesc casa. Da şi mie mi-ar fi plăcut să-ţi văd bîlciul.

— Şi matale ?... Sănătos, voinic ?

— Cam scîrţii eu, da uite că nu mă ia Dumnezeu.

— Nu v-aţi aşteptat să mă întorc ?

— Ba da, şi încă cum, dădu glas Selionkin, un moşneag cu barba roşcovană, rudă de departe cu Cernoiarovii. Smiorcăi a plîns şi urmă : Mă Vanea, să nu ne faci neamul de ruşine, rupe cîrdăşia cu golănimea asta de la oraş. Doar eşti cazac. Cazac de-al nostru !

— Te pomeneşti că nici nu se mai socoate cazac, spuse cu năduf cel mai mare dintre fraţii Cealikov. Că amu cică-i face pe toţi cetăţeni.

Ivan sări în picioare, dar se aşeză îndată la loc.

— Nedrepte şi jignitoare sînt vorbele voastre.

Izbucniră toţi deodată :

— Doamne fereşte...

— Da ţîfnos te-ai mai făcut...

— Ţii minte cum te-am prins în grădină la mazăre ? Ţi-am dat jos nădragii şi ţi-am tras o mamă de bătaie. Uite cum zboară timpul. Parc-a fost ieri. Eh, Doamne, Doamne...

— De ce-ai venit ? întrebă taică-său, oprindu-se la un pas de fecior şi pironindu-l cu o privire crîncenă. N-ai găsit un alt drum care să ocolească staniţa ?

Ivan care şedea pe laviţă drept ca în şa simţea în obraz suflarea fierbinte a bătrînului.

Răşchirîndu-şi cu putere degetele şi strîngîndu-le iar în pumn, Mihailo strecură printre dinţii încleştaţi :

— Te-ai prins în hora dracului... Cruce nu mai ştii să faci ? Te crezi la crîşmă ? Ia scoate căciula !

Ivan îşi împinse cuşma de pe o ureche pe cealaltă şi hîrîi sugrumat de obidă :

— Ajunge, tătuţă...

Bătrînul îi smulse căciula, dimpreună cu un smoc de păr, şi răcni :

— Smirna, animalule !

Ivan o zbughi spre ușă, dar pumnul năprasnic al lui taică-său îl ajunse din urmă și-l trimise prin încăpere. Se prăbuși la picioarele bătrînilor, în cădere se lovi cu moalele capului de talpa de tuci a mașinii de cusut și-și pierdu cunoștința. Mihailo îi leagă mîinile la spate cu o curea de piele tăbăcită în vîrtej și-l azvîrli în pivniță.

— Vasea, prietene, scapă-ne de belea.

— Da ce-ați pățit ?

Maxim îi povesti totul pe scurt, Grigorov adăugă și el cîteva cuvinte.

— Din ce partid e ? se interesă Galagan.

— Din partidul mînă lungă. Aștia iau și pielea de pe om.

— Cît e pînă la staniță ?

— Cam două verste.

Galagan se uită la marinarii care se îngrămădiseră în vagonul statului-major.

— Voi ce ziceți, frăților ?

Părerile erau împărțite. Unii spuneau că de ce să se bage unde nu le fierbe oala, mai cu seamă că nici nu cunosc situația, alții mormăiau ceva nedeslușit, mulți socoteau că e mai bine să aștepte pînă dimineața, să afle exact cum stau lucrurile și abia apoi să pornească împotriva bandei.

— Tovarăși, spuse Grigorov. Nu-i timp de pierdut... Șovăiala voastră mă surprinde, tovarăși... Situația e limpede : banda trebuie dezarmată, și cu cît mai repede, cu atît mai bine.

— Domol, președinte, îi închise gura Galagan, jocul ăsta miroase a sînge. Apoi, către ai lui : Care vine cu mine în recunoaștere ?

Se oferiră aproape toți.

Alese doi inși — pe intendentul Suvorov și pe matrozul Tiupa, un atlet cu fața ciupită de vărsat, apoi dădu ordin să fie întărită paza și, pînă la întoarcerea lui, nimeni să nu părăsească eșalonul.

Grigorov clipi către Maxim :

— Du-te cu ei.

Maxim sări ca ars.

— Vin și eu, Vasea ! Cunosc toate potecile și toate scurtăturile ca-n palmă. Ajungem repede.

Ieșiră din vagon și curînd nu mai erau decît patru umbre pale în stepa scăldată de văpaia lunii.

Deasupra staniței stăruia o lumină de incendiu. Prin grădinile întunecoase ardeau focuri.

În cerdacul înalt al unei căsuțe arătoase cîtorva bețivani li se cășunase pe popa Ghennadi. Unul îi reteza cu sabia pletele cărunte, altul îi trăgea pantalonii, cîntînd :

Măr, merișor frumos,
E revoluție
Popo, dă nădragii jos
Asta-i contribuție...

— Îndurare, copiii mei...

— Hai la noi în companie, că ne trebuie un mitralior.

— Ai milă, fiule.

— Bă eu zic să-l facem bucătar·

— Mai bine-l punem mai mare peste iepe !

După ce-l scăldară prin toate spaimele, îi dădură pace. Ridicîndu-și poalele anteriului, popa se depărtă în fugă de casa lui, pe ferestrele căreia zburau în uliță sticle goale, cutii de conserve, rîsete tunătoare, țipete și vaiete de fete.

Între mese, stîrnind colbul, se perindau ca o vijelie perechi de dansatori. Ceva mai încolo scăpărau în bătaia flăcărilor turloaiele dezmățatelor care săreau peste foc. Se petrecea, se discuta și politică. Cei care apucaseră să se îmbete pînă să nu mai știe de ei zăceau de-a valma pe pămînt.

Un cupletist de revistă, bărbierit ca în palmă, și un soldat ofticos, cu niște urechi galbene și clăpăuge, stăteau unul în fața altuia ca doi cocoși întărîtați și înjurau pe întrecute. La picioarele lor, în praf, erau aruncate grămadă bancnote făcute cocoloș, pachete de țigări, un binoclu spart, o chibritelniță de argint —

toate acestea alcătuiau premiul cuvenit învingătorului. Întrecerea era urmărită de susținători gălăgioși și de cîțiva experți în materie.

Pe una din mese, marinarul Timoșkin juca „ceciotka", ținînd un pumnal între dinți și cîte un bucheţel de liliac în fiecare mînă.

Privitorii îl bombardau cu sudălmi, îndemnuri, încurajări :

— Talpa, talpa !

— E prima-ntîi !

— Ia arde-i o întreită.

— Mai iute ! Aici ți-ai găsit să-ți scuturi limbricii ? Mai iute ! Trei mii de învîrtituri pe minut.

De pe masă se rostogoleau și lunecau sticle, farfurii.

Galagan bău cu soldații, se învîrti printre marinari, glumi cu manglitorii pe graiul lor, stătu de vorbă cu anarhiștii care nu catadicseau să se amestece cu ceilalți, le ținu isonul minerilor din ale căror gîtlejuri zdravene cîntecul izbucnea ca un urlet de lup. Apoi își găsi tovarășii, se trase cu ei niţel mai la o parte și le dădu cîteva ordine scurte.

Lui Maxim îi șopti :

— Aduci la moară două briști cu cîte doi cai. Scurt, mișcă !

Întendentului Suvorov :

— Faci cum știi și mi-l aduci în marginea staniței pe comandantul minerilor — uite-l, ăla care tocmai a trecut ! Mi-l ții acolo pînă vin eu. S-a-nțeles ? Fulger !

Matrozului Tiupa :

— Tu, leatule, te uiți care soldat e mai bărbos și mi-l scoți afară din staniță.

— Se face, mugi Tiupa. Adunarea la moară ?

— Da. Peste o jumătate de ceas. Executarea.

Se împrăștiară.

Stanișnicii care se îmbulzeau în marginea pieței, sporovăiau asurzit :

— Ei, poftim comună...

— Fugi, soro ! Asta nu-i comună, e anarhie și expropriere, cum zicea unul...

\— Mulțam de-așa expropriere ! Să am o sotnie de cazaci, i-aș pune pe goană numai cu gîrbaciul.

— Lui moș Safron i-au luat o pereche de cai.

— Aștia îți iau nevasta și nu poți să le faci nimic.

— Unde ar da Dumnezeu să rîvnească vreunul la Duneaha mea, icni Lukașka, un cazac tînăr și chipeș. Că eu unul, uf !

— ... Îți ia și nevasta, și-ți smulge și crucea de la gît... Și-a întornat Tatăl Ceresc privirile de la noi, asta e.

— Mare năpastă !

— Iar comitetul a sfeclit-o.

— Ce vrei !

— Bine-am ajuns... Libertate !

— O să ne mai aducem de multe ori aminte de vorba lui Vakula Kuzmici, Dumnezeu să-l ierte : „Mai mare rușinea să trăim fără țar !"

— Bați cîmpii, momîie băloasă.

— Așteaptă Seriojka. Cît v-am snopit pînă acum pe voi ăștia tinerii, da ce-o să vă snopim de acu înainte !

Ostap Duda îi șoptea înfierbîntat lui Lukașka :

— Cai... Bani... Băutură... Cernoiarov o să ne primească cu brațele deschise, că oricît e de-al nostru... O-ntindem ?

Lukașka se codea :

— Știu și eu, Ostape. Să mă mai gîndesc... Banda asta nu-i gardă imperială... Intri în ea cînd vrei.

Marinarul Timoșkin trepăda ca un diavol prin mulțime și dădea din gură :

— ... Neamțul jupoaie Ucraina cum belește casapul capra. Haidamacii joacă la două nunți : neamțul le e kamerad și Skoropadski tătuc... Noi n-am vrut să ne închinăm la sfinții haidamacilor și am tulit-o încoace. Numai cu sabia am răzbit prin toate fronturile. De la albi ne-am pricopsit cu mitralierele, de la roșii, lîngă Kaial, am umflat și ceva tunuri...

— Și poftitărăți la noi pentru multă vreme, marinărașule ?

— Nu-u-u ! La voi nu-i decît caracuda, nici urmă de vreun ditamai nisetru de-al burjuilor. Ce să ne pierdem vremea aici ? Ne odihnim o săptămînă şi haida cu tot sodomul... Ni-e pieptul de aramă şi braţul de oţel — înainte, tot înainte !

— Spune, ostaş, da-n Crimeea e tot dandana ca aici ?

— Oho ! în Crimeea e război, în Crimeea e foc, ce mai, o halima întreagă... La Brest, bolşevicii au vîndut Ucraina, acuma, la Rostov, duc cu neamţul tratative de pace, iar mîine o să se bată pe burtă cu burjuii şi-o să ne vîndă pe toţi cîţi sîntem, cu toptanul.

Prin mulţime îşi făcea drum, potrivindu-şi în mers pieptănătura răvăşită, Anna Pavlovna.

— Tovarăşi, nu mai înţeleg nimic... Protestez... Ideologie anarhistă... Oamenii dumneavoastră... Maşina de cusut cu care îmi cîştig existenţa.

— Cine sînteţi ?

— Învăţătoare.

— Maşină de cusut de la o învăţătoare ? Nemaipomenit ! pufni revoltat Timoşkin, şi scuipă jos. Lăsaţi că-i judec eu. Bucăţi îi fac... Cine v-a şparlit maşina, madam... pardon, n-am avut plăcerea. Arătaţi-mi-i !

— Cum i-aş putea recunoaşte ? Semănaţi cu toţii, de parcă aţi fi fraţi.

— Da v-au dat o chitanţă, ceva ?

— Chitanţă ? Glumiţi ! Credeam că o să mă omoare. Femeia cerceta cu speranţă chipul pistruiat şi vioi al marinarului.

Timoşkin zîmbi dispreţuitor.

— Treabă de cîpaci. Lăsaţi că-i ştiu eu. Ăştia nu dau chitanţă nici la vii, nici la morţi... Madam, fiţi liniştită, se aranjează.

Se îndepărtă în fugă şi într-adevăr se întoarse destul de repede cu maşina de cusut.

— Mulţumesc, mulţumesc foarte mult... Încercă să ridice maşina, dar se văzu nevoită să renunţe.

Timoşkin, săritor :

— Greu ? Să v-ajut ?

— Sînteţi foarte amabil...

Pe drum, Timoşkin îi îndrugă tot felul de minciuni : că a cărat în spinare ancore, ba chiar şi cazane de abur.

Ajunseră la şcoală.

Anna Pavlovna sună... De după uşă se auzi o voce tremurată de copilă :

— Cine e ?

— Eu sînt, Olenka, nu-ţi fie frică.

— Mămico, mămico... şi uşa se crăpă. Văzînd un necunoscut, copila tăcu.

— S-a găsit maşina. Slavă Domnului. Şi un tovarăş cumsecade mi-a adus-o pînă aici.

— Vai, ce-am mai tremurat pentru tine, mămico !

— Poftiţi înăntru, tovarăşe. Cum vă numiţi ? Luaţi un ceai cu noi ?

Marinarul puse maşina lîngă uşă, se îndreptă de spate şi-şi bombă pieptul :

— Daţi-mi voie să mă prezint. Illarion Petrovici Timoşkin, marinar din flota Mării Baltice.

Le strînse mîinile cu căldură, apoi o întrebă pe fată :

— Te cheamă Şura ?

Olga ridică din sprîncene :

— Nu, nu mă cheamă aşa.

— Ha-ha-ha... Am crezut că te cheamă Şura. Îmi place mie numele ăsta... Da nu-i nimic... Cît despre ceai, primesc cu plăcere. Ultima dată am băut ceai în gara Millerovo şi e cam multişor de atunci...

Pe masă, samovarul zumzăia încetişor. Anna Pavlovna pregăti esenţă. Ochişorii ageri ai Olgăi cercetau oaspetele pe sub sprîncene, cu o curiozitate amestecată cu teamă. Cu funda ei albastră prinsă în creştet, părea un iepuraş cu urechile ciulite.

Sorbiră întîiul pahar în tăcere.

Risipindu-se sfiala uşoară pe care o simţise la început, Timoşkin scoase din buzunar o oglinjoară, îşi netezi părul şi întrebă :

— Şi de ce ţi-a fost frică, domnişoară ?

— Nici eu nu ştiu... Poate unde am rămas singură în clădirea asta pustie.

— Așa e. Cînd ești singur, n-ai curaj. Cum am pățit și eu odată, lîngă Lugansk. Într-o noapte, ne-am dus în recunoaștere...

După ce le povesti această întîmplare din viața lui de luptător, rămase puțin pe gînduri învîrtind pe peretele paharului un bob de răchițele, apoi se uită piezîș la Anna Pavlovna și întrebă :

— Aveți leafă bună ?

— Da de unde ! Autoritățile se schimbă aproape în fiecare lună. Nimeni nu mai dă pe la școală.

— E revoltător ! sări Olga, care punea la inimă toate necazurile mamă-si, și turui pe nerăsuflate o frază citită într-un ziar : „Fără învățămînt public toate cuceririle revoluției se vor duce de rîpă".

— Categoric, întări marinarul. Dar există ticăloși cărora nu le e capul decît la chefuri.

Frunzări la întîmplare un manual de geometrie :

— Înveți ?

— Astă-iarnă aproape că nu s-au ținut cursuri la școală, dar învăț cîte puțin acasă, cu mama...

Marinarul oftă din adînc.

— Eu am făcut șase clase de liceu și mi s-a urît ! Nu-mi intra aritmetica în cap și pace. M-am rugat de maică-mea : „Lasă-mă să plec la armată". „Nici să nu te gîndești, prostule", mi-a spus mama. Eu n-am ascultat-o și m-am înrolat în flotă. Și-acum, mai am puțin și mă avansează miciman, că nu-s din ăia care se dau în lături la o adică.

Cu mîinile înfundate în buzunarele pantalonilor largi, Timoșkin făcu cîțiva pași prin cameră și se opri în fața fotografiei unui bătrîn, într-o cămașă din pînză simplă, care îi atrase privirea.

— Tata ?

— Nu, e scriitorul Tolstoi, răspunse Olga, cu un licăr șăgalnic în ochi.

Cu un aer blazat, marinarul se apropie de glob și-l răsuci. Oceanele și continentele îi jucară înaintea ochilor.

— Noi cam pe unde sîntem ?

— Arată, Olecika.

Olga opri globul puchinit de muște și explică, plimbîndu-și degetul pe suprafața lui :

— Uitați-vă, aici e Rusia europeană, dincoace Ucraina, Caucazul...

— Ai fost acolo ?

— Unde ?

— În, cum îi zice, Ucraina europeană, sau măcar în vîrful muntelui Kazbek ?

— Nu, n-am fost.

— Serios ? zise compătimitor marinarul. Ce comedie tragică viața dumitale tînără ! Azi trăim, zburdăm, iar mîine crăpăm și n-am văzut nimic. Dar dacă vrei, totul în viața dumitale se va schimba ca prin farmec.

Olga se uită nedumerită la maică-sa.

— Haideți cu mine, urmă Timoșkin, netezindu-și ciuful roșcovan și rebel. O să vă placă : mîncare cîtă poftești, iar de îmbrăcăminte și celelalte garantez eu...

— Tovarășe, s-a răcit ceaiul, îi curmă vorba Anna Pavlovna. Olenka, e timpul să te duci la culcare.

Copila se ridică, se înclină în fața musafirului și trecu îndărătul unui perete despărțitor, care nu ajungea pînă la tavan. Dormea acolo, în cabinetul tatii, pe un divan.

Timoșckin mai puse o vreme țara la cale, începu să povestească despre atrocitățile săvîrșite de nemți, dar se lăsă păgubaș : nu-l prea încînta să stea la taifas cu bătrîna.

Lumina atrase și alți musafiri.

Bătăi poruncitoare zguduiră ușa.

Anna Pavlovna își potrivi basmaua cu mîini tremurătoare și ieși din cameră.

Marinarul strecură o privire după peretele despărțitor.

Văzîndu-l, Olga care ședea la masa de scris, sări în picioare.

— Ce... Ce doriți ?

— Hai la plimbare, domnișoară, să vezi ce veselie e-afară.

— Nu se poate, e tîrziu. Auziți ! Vor să spargă ușa.

Avea un singur gînd : să o apere pe maică-sa. Dădu să fugă din odaie, dar Timoșkin o prinse de mînă, o smuci spre el și o sărută pe obrazul aprins.

Ea țipă scoasă din minți, îi zgîrie fața cu unghiile și-i lunecă din brațe.

— Domnișoară...

— Nerușinatule ! Să pleci numaidecît ! Își tot freca obrazul, ca de o arsură. Cu ochii holbați, tulburi, și bolborosind în neștire, se luă după ea în jurul mesei.

Copila împinse un fotoliu în calea marinarului.

Niște mutre hlizite se iviră în ușă.

Mama, lovită de cineva, scoase un țipăt ascuțit.

Pierzîndu-și capul, Olga zvîrli în marinar cu o călimară, se aruncă cu pieptul în fereastra cu cercevele subțiri și, în zăngănit de sticlă spartă, căzu în grădină.

Marinarul se repezi spre ea, sări gardul, dar se împiedică și se întinse cît era de lung în mijlocul drumului.

Întîmplarea făcu ca tocmai atunci să treacă pe acolo Galagan. Îl apucă zdravăn de guler și-l propti pe picioare.

— De unde ai ușchit-o, mă ?

— Spune, leatule, n-a trecut pe aici una cu năsucul în vînt și gurița de micșunea ?

— Ehe, n-o mai prinzi.

Pe întuneric luă cerneala prelinsă pe mutra lui Timoșkin drept sînge.

— Ești rănit ? Cu ce te-a pocnit ?

— Norocul ei că a șters-o... Da tot nu scapă mironosița de mîna mea bătucită. O slutesc !

— Dă-o încolo, frățioare ! Să-ți pui mintea cu o muiere ? ! Hai cu mine.

— Unde ?

— Avem o treabă.

— Năpîrca dracului, o s-o... Ce treabă ? Și din ce companie ești, că parcă nu te cunosc ?

— Te lămurești tu pe urmă. Haidem.

După puțin timp, ieșiră din staniță. La moară adăstau patru inși fumînd și tăifăsuind cu jumătate de glas. Al cincilea dormea încovrigat în brișcă. Se suiră cu toții în cele două briști și mînă spre gară.

În vagonul statului-major era aproape întuneric. La licărul tremurat al singurei lumînări se vedea o masă plină de firimituri, iar pe pereți — hărți, caricaturi obscene, armele și hainele statmajoriștilor care dormeau pe lăzile cu muniții și explozibil ce ocupau o jumătate de vagon.

— Sus, fraților ! Deșteptarea ! strigă Galagan. Primiți delegația...

Timoșkin, care prinsese mișcarea și simțea că nu miroase a bine, dădu mîna cu toți membrii statului-major, iscodindu-i cu neliniște :

— Aveți un detașament ?... De pe Marea Neagră ?... Hai să ne unim.

— De pe ce vas ?

— „Gangut". Baltica.

Galagan bătu în masă.

— Liniște, vă rog ! Tovarăși, ați fost aduși aici la un consiliu de război... Uite cum devine socoteala... Detașamentul vostru a primit găzduire, a fost ospătat. Tot ce-au cerut partizanii stanița a dat...

— Hai să ne unim ! izbucni Timoșkin.

Galagan șovăi, căutînd cuvintele potrivite și vorbi mai departe :

— Da vezi că vin la mine tovarăși din comitetul revoluționar și se plîng... Să-i cred, să nu-i cred... Cu harababura asta, o mai scrîntim și noi, da nici așa... Hai, zic, mai bine să mă dumiresc singur. Am fost și am văzut. De unde ați cules liota aia de șuți, huligani și derbedei ?

— Noi, tovarășe.

— Adunătura asta trebuie dezarmată. Forțe am destule. Și numai cu forțele astea aș fi putut să pavez cu voi ulițele staniței, fără să mai țin nici un consiliu, dar — și aici ridică glasul — de ce să mai curgă sînge, fără să fie nevoie ?

— Bine, păi noi, dragă tovarășe, n-avem nici o vină.

— Revoluția nu ține seama de asta. Poți să ai nivel și paranivel, da de vreme ce te porți ca un ticălos, înseamnă că ești vinovat.

— Ajunge cu papagalul, sări cu gura Timoșkin. Treci la interes. Ce vrei : Vin ? Marafeți ?

— Uite că mie nu-mi place vorba lungă. Trag nădejde că tovarășii mineri, tovarășii marinari și tovarășii soldați mă vor ajuta să le ard o papară lepădăturilor... De ce tăceți ? Cine vrea să ia cuvîntul ?

— Noi, care va să zică, începu soldatul, — și era săracul beat ca un porc — venim de pe front și ne căznim s-ajungem acasă... Județul Buzuluk, gubernia Samara, care va să zică. Armele nu le predăm nimănui. Nimic ! Spune și matale, cum să umbli fără armă, dacă aici, la voi, sînt bande peste tot ?

— Bine, frățioare ! îi ține patetic isonul Timoșkin. Se poate să dai în ai tăi ?... Cheamă-ți flăcăii ! Vino cu detașamentul în staniță, să fraternizăm.

Maxim și Grigorov erau prinși într-o violentă dispută cu comandantul companiei de mineri.

— Cernoiarov, oho ! striga Martianov. Împreună am răzbătut prin front, împreună ne-am războit cu nemții... Unde mai pui că ne-am depărtat mult de locurile noastre și nu mai avem cum să ne întoarcem pe Don. Trebuie să ne ținem după ataman. Puteți să ne omorîți, să ne tăiați în bucăți, asta este.

— Înțelege, prietene, stăruia Grigorov, că atamanul vostru mai mult strică... Veniți, chefuiți și pe aici vă e drumul. Iar în urma voastră, tot ținutul se ridică împotriva puterii sovietice.

— Da voi ce rost aveți aici, ce păziți ? Striviți viperele, călcați-le în picioare, nici măcar s-apuce să deschidă gura !

— E-adevărat, vorbi Maxim, că din fiece poartă sîsîie cîte o viperă și-abia așteaptă să te muște. Numai ticăloșiile voastre mai lipseau ca să le pună vîrf la toate.

Minerul se lăsa greu :

— N-avem în tot detaşamentul nici un contrarevoluţionar. Şi-apoi am ajuns tare departe de casă şi ni-e frică. Ce ne-am face fără ataman ? Că flăcăul ăsta e viteaz şi le vede !

Maxim şi Grigorov îl înghesuiră pe miner într-un colţ şi se apucară să-l prelucreze şi mai vîrtos.

— Da ce vă pasă vouă de avutul burjuilor ? zbiera soldatul. Să ne fie nouă milă de fiarele astea ?

Egorov se repezi la soldat cu pumnii ridicaţi.

— Tocmai voi, sărăcimea, aveţi datoria să apăraţi revoluţia, nu să umblaţi în spatele frontului după muieri şi oale cu smîntînă... Comitetul revoluţionar vine el şi singur de hac burjuilor de aici. Locul tău şi-al nostru, mă bocciule, e-acolo, pe front. Singurul meu fecior luptă pe front şi nici eu nu vreau să mănînc degeaba pîinea sovietică. Mă duc ! Toţi ne ducem să înfruntăm gloanţele, baionetele, iar voi să umblaţi creanga pe-aici şi să beţi lăptic ?

Galagan se ridică şi rosti autoritar :

— Lasă vorba, s-a hotărît... în numele revoluţiei, ordon...

— Vrei să ne bagi în sticlă, să pui dopul şi gata ? i-o reteză Timoşkin. Ţi-ai greşit socotelile, cîine, că nici tu nu mai pleci viu de-aici.

Zicînd acestea, smulse de la cingătoare o grenadă zimţată, englezească, de mare forţă explozivă, şi se trase spre perete, să-i poată avea pe toţi sub ochi.

— S-o arunc ? Pe faţa lui crispată, mînjită cu cerneală, se citea o hotărîre de neclintit. Ţinea mîna cu grenada ridicată deasupra capului.

Galagan înmărmuri.

Amuţiră cu toţii.

În vagon se aşternu o linişte mormîntală, pe care tic-tacul unui ceasornic o făcea parcă şi mai încordată.

— Opreşte-te, scîrnăvie ! izbucni răspicat Galagan. Avem aici în vagon două sute de obuze şi-o sută de kile de dinamită. Prefaci în scurm întreg eşalonul !

Timoşkin rînji. Cuvintele lui Galagan parcă nu-l prea impresionară.

— Dacă socoţi că sînt un element duşmănos, urmă el, omoară-mă numai pe mine.

Cu mişcări domoale, de parcă s-ar fi ferit să nu sperie pe cineva, desprinse pistolul de la şold şi, luîndu-l de ţeavă, îl puse pe marginea mesei, cu mînerul înainte.

Se scurse încă un minut, lung cît o veşnicie.

Timoşkin lăsă încet mîna în jos, păşi spre masă şi aşeză grenada lîngă pistol.

— Mă predau.

Egorov, care stătea mai aproape, îi plesni una peste ureche.

— Barbarule! Tu eşti a cincea roată la căruţa noastră comunistă...

— Şi eu mă predau, bîigui soldatul, ridicînd mîinile care-i tremurau. Am slujit şi eu, frăţiorilor, într-un regiment bolşevic, la Debalţevo, da nu mai ştiu bine cum îi zicea... Un an întreg, frăţiorilor, am făcut agitaţie în dreapta şi-n stînga, fără nici o soldă.

— Dar tu? se întoarseră mai mulţi deodată spre Martianov.

— Eu... ce să spun...

— Ăsta-i cu noi, vorbi pentru el Grigorov.

Minerul dădu să-şi scoată centura.

— Păstrează-ţi armele, îl opri Galagan. Te-ntorci în staniţă, pas alergător. Tu şi cu oamenii tăi aveţi misiunea să puneţi mîna pe baterie şi să-l capturaţi pe ataman. Spune-le să-şi scoată mantalele şi bluzele, ca să-i pot deosebi de ceilalţi în timpul luptei.

— O să fac întocmai. La mine, cuvîntul e sfînt. Dădu repede mîna cu Maxim şi cu Grigorov, şi plecă.

Folosindu-se de învălmăşeală, soldatul se făcu nevăzut. Galagan împunse aerul în direcţia lui Timoşkin.

— Pe ăsta îl debarcăm.

— Baftă de marinar, se văicări Timoşkin, plîngînd cu lacrimi adevărate, în timp ce-l împingeau spre uşă. De ce, fraţilor? N-am făcut rău nimănui! Nici atîtica...

Dincolo de gară, lîngă un zid de cărămidă ciugulit de gloanțe, marinarul Timoșkin aruncă ancora.

— Care-i situația în eșalon ? întrebă Galagan.

— Dorm.

— Scoală-i.

— 'Nțeles ! zise Suvorov, și se întoarse către marinarul de planton care stătea în ușă : Deșteptarea !

Plantonul porni trap de-a lungul trenului :

— Deșteptarea ! La arme ! La arme !

Marinarii gata îmbrăcați și înarmați săreau grindină din vagoane și se încolonau în fața gării.

— Două tunuri de pe platformă ! ordonă Vaska.

— 'Nțeles ! se auzi vocea lui Suvorov, iar apoi aruncă peste umăr marinarului de planton : Pregătiți două tunuri !

— Comandanții, la tunuri ! strigă cîntat marinarul.

După o clipă se auzi din întuneric :

— Gata două tunuri !

Detașamentul se încolonă... Zvon de glasuri groase, asurzite. Gămăliile de foc ale țigărilor strînse între dinți scăpărau în bătaia vîntului. Fețele nu se deslușeau.

De pe scara vagonului statului-major, Galagan răcni un scurt și fulminant discurs, împănat din belșug cu aprige înjurături.

Îl ascultară într-o tăcere gravă. Apoi, într-o ordine desăvîrșită, detașamentul ieși din gară, se desfășură în două lanțuri de trăgători și porni iute prin stepa învăluită de întuneric.

Marinarii pătrunseră în același timp în staniță din trei părți.

Alarma umplu ulițele de zgomote învălmășite.

Căruțe cu mitraliere pe ele, împinse afară din curți, cai înhămați din mers, călăreți gonind în galop, soldați fugind și trăgînd pe apucate. O parte din căruțele convoiului huruiau pe pod...

Populația trăgea după ei cu arme de vînătoare. Bărbătoasele femei ale cazacilor îi miruiau pe bețivanii care zăceau pe pămînt cu maiuri zimțate și cu furci pentru oale.

Minerii se înhămară la tunuri, le scoaseră în mijlocul drumului și deschiseră focul asupra podului. Obuzele nimereau în plin. Podul luă foc. Sub gîgîitul asurzitor al gîștelor, oglinda apei se acoperi de perne, geamantane, cutii și tot felul de alte calabalîcuri.

În Rusia e revoluție :
fierbințeală la țară,
delir la oraș.

ARMATA FU NĂPĂDITĂ DE PĂDUCHI.

Armata se prăpădea.

Toamna o șfichiuia cu ploi și plumbi, o potopea cu sînge.

Grînele nestrînse fură culcate pîslă la pămînt, de-a valma cu buruienile. Holdele rămase erau călcate de cavalerie, prăduite de hoardele de rozătoare, ciugulite în voie de păsări călătoare.

Pe meleagurile Kubanului, Terekului și Stavropolului fluturau flamurile purpurii ale incendiilor. Roșii pîrjoleau stanițele și cătunele cazacilor răzvrătiți, albii devastau satele mujicilor și suburbiile muncitorești.

Apropierea iernii se făcea din ce în ce mai simțită.

Dinspre miazănoapte se abăteau tot mai des vînturi reci, despuind grădinile, foșnind păiușurile moarte pe cîmpie. Dimineața cădea bruma. O pojghiță subțirică de gheață, cea dintîi, fereca băltoacele.

Armata era dezbrăcată și desculță.

Pe căi ferate, pe șosele, armata tîra exantematicul după ea. Care mai era zdravăn, se despăduchea de bine, de rău : ceilalți nu mai aveau putere.

Mineralniie Vodî
Piatgorsk
Vladikavkaz
Groznîi

Sviatoi Krest
Mozdok
Kizlear
Ciornîi Rînok...

Iată jaloane însîngerate ce vor dăinui multă vreme în amintirea supraviețuitorilor.

Fugind, armata își părăsea în voia soartei în fiecare oraș, sat, cătun și staniță mii și mii de răniți, bolnavi, vlăguiți de puteri. Comandanții de etapă puneau la porțile spitalelor santinele cu ordin strict : nu iese nimeni.

Cel pe care-l mai duceau picioarele trecea pentru o clipă să-și ia rămas bun :

— Nici o grijă, fraților. Acum ne retragem, da' în trei zile sîntem înapoi.

— Minți, fabrică ! Ne-ați adus la dracu-n praznic și ne-ați vîndut... Iuncherii au să ne căsăpească pe toți...

— Ei aș ! N-o să îndrăznească să s-atingă de un bolnav, de un infirm.

— Dacă zăceai ca mine, cu un glonț în piept, altfel vorbeai.

— V-am spus că ne întoarcem repede. Trebuie s-așteptați.

— S-așteptăm pînă vine gîdele cu ștreangul ?

Cîte unii încercau să sară din pat.

— La drum, băieți.

— Încotro ? La ce să vă mai zbuciumați ? N-avem cai. N-avem haine călduroase. Podurile sînt distruse. Și cu ce să vă hrănim, că nici noi n-avem ce pune în gură ? ! A porni la drum e moarte sigură pentru voi !

— Ori așa, ori așa — tot crăpăm. Bate-i o depeșă lui Lenin...

— Nu ne lăsați, fraților !

Hohote de plîns, scrîșnete.

— Nu ne părăsiți... împreună am luptat, împreună să murim !

— Bun rămas, stanișnici... Bun rămas prieteni...

Gemete, vaiete, ultime îmbrăţişări. Tatăl îşi lua rămas bun pe vecie de la fecior, fratele de la frate, prietenul de la prieten. Uşile spitalelor erau bătute în scînduri. Cine mai era în stare, sărea pe fereastră. Proptiţi în cîrje, smulgîndu-şi în neştire bandajele însîngerate, ei o porneau cu toată nădejdea fiinţei lor pe urma armatei care se retrăgea : mergeau sprijinindu-se unii pe alţii, se tîrau, cădeau, mureau... Mulţi zăceau cuminţi, colăcel, pe marginile drumurilor, cu trupurile albite de primele fulguieli.

Mormane de cenuşă pe locul staniţelor şi cătunelor, schelete carbonizate pe locul oraşelor.

Consiliul Militar Revoluţionar tot mai ţinea şedinţe, crezînd orbeşte în puterea hotărîrilor sale, lansînd, ca nişte rachete, un ordin după altul :

Armata să fie retrasă dincolo de Terek... Refaceţi unităţile... Introduceţi cea mai riguroasă disciplină...

Oamenii să fie trimişi la repaus... Stabiliţi legătura cu armata a 12-a... Pregătiţi pentru primăvară o lovitură împotriva lui Denikin...

Iar dincolo de geamurile strălucitoare ale vagoanelor statului-major, huruind pe drumurile sparte, treceau galop, zi şi noapte, convoaie şi baterii, se scurgea în pas întins cavaleria, treceau rămăşiţele armatelor a 7-a, a 9-a şi a 10-a, unităţi care luptaseră în Taman şi se rătăciseră de grosul forţelor, efectivele rărite ale unor regimente care încă nu demult se acoperiseră de glorie : Mihailovski, Proletarski, Vîselkovski, Internaţional, Labinski, Reg. 292 Infanterie, Reg. Ţărănesc „Şcerbina", „Timaşevski", Reg. special Kubanski, Unarokovski, Cernomorski, Popular, Reg. 306 Infanterie şi multe altele. Argaţi din Ucraina şi muncitori din Rostov, calicimea staniţelor şi gărzile roşii din Taganrog, pescari din Temriuk şi marinari nestăpîniţi, uncheşi încovoiaţi de la ţară cu nişte tîrsoage de bărbi şi băieţandri cărora nu le mijise nici mustaţa. Mergeau umăr la umăr un poltăvean şi un crimeean, un chinez

şi un ungur. Se retrăgeau tiraliorii de dincolo de Kuban, se retrăgeau vitejii letoni. Cazacii tineri se luau la întrecere în măiestria „djighitovkăi" cu ingușii și cu cecenii (de altminteri, pe atunci băștinașii din munții caucazieni începuseră să se întoarcă în aulele lor, ca la scurt timp după aceea să ridice steagul rebeliunii în spatele liniilor inamice). Brecuri, căruțe, cotigi, harabale și căruțe cu mitraliere uruiau de zor, fiecare încercînd să treacă înaintea celui din față. Roțile intrau în hîrtoape, caii sleiți de lungimea etapelor se opreau, dar sub ploaia de bice și ciomege se opinteau la drum cu ultimele puteri.

Urlete, vaiete, blesteme, înjurături. Abia apucau să dea de mîncare la cai, și cînd să se odihnească și ei puțin, sotnicii și ofițerii fluierau, comenzile răsunau pătrunzător.

— Echi-paaa-rea !

— Încălecarea, mîncăilor !

— Convoi, înhamă !... Companie, încolonarea !

— Lingura și-un dumicat, sus, voinice, c-am plecat !

Înfulecau la repezeală terciul aproape crud, care scîrția între dinți, și se urneau iar la drum, mestecînd și strîngîndu-și centurile. Nimeni nu voia să se piardă de unitatea lui, iar cine voia o făcuse de mult. Unii își omorîseră comandanții și comisarii și trecuseră la inamic, pe alții îi lovise năpasta și căzuseră prizonieri. Mulți dintre aceștia luptau acum sub steagurile tricolore ale contrarevoluției, în vreme ce destui fugari zăceau în rîpe și în șanțurile de pe marginea drumului, căsăpiți ori împușcați de albi.

Lăsînd în urmă o dîră de sînge, armata se retrăgea puhoi spre Mozdok, Kizlear, Ciornîi Rînok. Pe o lungime de zeci de kilometri, liniile ferate erau ticsite de garnituri aduse din tot ținutul. În vagoane — efecte, muniții, dezertori, spitale, state-majore ale unor unități inexistente. Cuvîntul de ordine era ca tot ce nu poate fi transportat să fie ars și aruncat în aer. Dinamitau, dădeau foc, înhățau care ce putea. Unii, numai cu ce aveau pe ei, abia își mai tîrau picioarele prin clisă, alții cu două sau chiar trei mantale pe ei, gîfîiau sub

povara unor coşcogea boccele. Kabardinii, karaceaevenii* şi cazacii din staniţele rebele tîrcoleau ca nişte şacali în spatele trupelor, sub comanda capilor contrarevoluţiei din ţinutul Terekului — Bicerahov, Agoev, Serebreakov, prădînd convoaiele împotmolite pe drumuri de ţară, dezbrăcînd la piele şi omorînd pe cei ce nu mai aveau putere să se apere.

Lîngă Cervlennaia, trupele care se retrăgeau se întîntîlniră cu regimentele „Leninski" şi „Jeleznîi" din armata 12-a, care le fuseseră trimise în ajutor din Astrahan. Oamenii arătau bravi şi fercheşi în mantalele lor nou-nouţe şi în cizmele falnice cu scîrţ. Mărşăluiau într-o aliniere desăvîrşită, sub drapelele găitănate cu argint şi, sucindu-şi ochii spre partizanii zdrenţăroşi, strigau :

— Ce vi s-au pleoştit mustăţile ?

— V-au frecat cazacii ridichea ?

— Curaj, găină...

Partizanii nu se lăsau nici ei mai prejos :

— Da unde-aţi fost pînă acum, frumuşeilor ?

— Să nu rătăciţi drumul la întoarcere.

— Aţi luat ardei cu voi să v-ajute la fugă ?

— Mă, botoşilor ! Iuncherii abia aşteaptă să vă cînte ceva la ureche.

Glume usturătoare, rîsete, sudalme groase.

— Ei, măi frate, ţi se-nvîrte roata ! Ho-ho...

— Taci, păduchelniţă ambulantă !

— Fac ceva pe tine.

— Noroc de tine şi de sfîrîie-călcîie...

— Cînd or să vă flocăiască ăia, n-o să vă mai hliziţi.

— Cu cîntec înainte !

Porniţi înainte, tovarăşi,
Cu pieptul în lupte-oţelit
Din închisoare noi iarăşi
Gata de luptă-am ieşit.

Cu marşul acesta clocotitor pe buze porniră să întîmpine duşmanul.

* Populaţii în Caucaz.

Chiar în prima luptă, lîngă staniţa Mekenskaia, cele două regimente, necunoscînd tactica inamicului, fură încercuite de cavaleria generalului Pokrovski şi căsăpite în cea mai mare parte.

Armata rămase aproape fără comandanţi şi comisari : unii dormeau somnul de veci în stepă, ori în munţi ; alţii, bolnavi de tifos, aiurau şi se vedeau pe cîmpul de bătaie ; în sfîrşit, alţii îşi părăsiseră unităţile şi fugiseră în Transcaucazia sau, prin Derbent, pe mare, la Astrahan.

Pe drumul ce şerpuia prin stepă alerga sprinten un automobil. Pe bancheta din spate, tolănit într-un colţ, moţăia iepureşte un militar. Faţa îi era obosită, pămîntie, ochelarii cu rama de aur îi săltau pe nas.

Pe drum — o brigadă şi trenuri regimentare.

Claxonul vuia răguşit.

— Loc, harabagiilor ! se răstea şoferul. Strigă la cei din faţă să oprească.

— Ai loc destul în aia a vacii, se răţoiau ostaşii care mînau caii.

Şoferul :

— Dă-te la o parte !

Cei care mînau caii :

— Dă-te tu, că eşti singur, iar noi sîntem mulţi.

Caii de stepă, sperioşi, se smuciră într-o parte şi o luară razna. Se răsturnă bucătăria de campanie cu borşul fierbinte, se răsturnă o căruţă sanitară, în ţipetele sfîşietoare ale răniţilor căzuţi în noroi.

Maşina coti scurt şi o porni paralel cu drumul, urmărită de înjurături şi strigăte : „Stai ! Opreşte !“ Şoferul apăsă pe accelerator. Proaşte de noroi ţîşneau de sub roţile din spate. Ivan Cernoiarov ajunse automobilul din urmă şi i se puse în cale cu calul de-a curmezişul.

— Calcă-mă.

Şoferul opri. Cîţiva călăreţi înconjurară maşina.

— Cine eşti ? vorbi Cernoiarov către militarul cu ochelarii de aur. Ce Paştele mă-ti dai peste oamenii mei ?

— Sînt Arslanov, împuternicit al Consiliului Militar Revoluționar al armatei. Ce doriți, tovarășe ? Mandatul ? Poftim... Eu...

— Da pe partizanul Ivan Cernoiarov îl cunoști ? i-o reteză comandantul brigăzii.

— Am auzit de el, dar personal n-am avut onoarea.

— Unde gonești așa ?

— Asta nu vă privește.

— Se grăbește la Astrahan, să dea raportul, rîseră ostașii. Lasă-l să plece, că-ntîrzie...

— Nu sînt obligat să dau socoteală primului întîlnit. Din ce unitate sînteți ? Cine e comandantul ? Mă voi plînge... Dă-i drumul ! porunci el șoferului.

Motorul începu să mîrîie. Nimeni nu se clinti.

— La o parte, trag ! Un browning nichelat luci în mîna împuternicitului.

— Atunci să faci cunoștință cu Cernoiarov ! strigă Ivan și, aplecîndu-se din șa, îi zbură cu sabia capul de pe umeri. Băieți ! Încărcați în mașină o sută de puduri de furaj.

Călărețiii își arătară încîntarea prin urlete frenetice.

Armata se retrăgea în dezordine. Unitățile se amestecaseră, se răzlețiseră de convoaiele lor, pierduseră legătura cu statele-majore și cu serviciile de aprovizionare. Puținii conducători care își mai păstrau cumpătul încercau zadarnic să pună oarecare rînduială în deplasarea trupelor : nimeni nu mai executa nici un fel de ordin. Numai două regimente de cavalerie și brigada lui Ivan Cernoiarov mai acopereau, de bine, de rău, retragerea.

Călărețiii generalului Pokrovski îi urmăreau pas cu pas.

În toiul nopții, brigada lui Cernoiarov intră în Kizlear.

Ardeau case, hambare, magazii de făină și cereale. În gară ardeau eșaloane cu efecte, arme și muniții. Cînd exploda vreo ladă cu obuze, se cutremura văzduhul și jerbe de schije țîșneau vîjîind din vîlvătăi. Un zgomot ca de pînză ruptă îți umplea auzul — erau

cutiile cu cartușe care pîrîiau în vagoanele cuprinse de flăcări. Pe străzi nu aveai loc de convoaie, atelaje de artilerie, trăsuri încărcate vîrf cu calabalîc, automobile blindate împotmolite în noroi. Casele erau pline de răniți și de bolnavi sleiți de puteri.

Nu erau furaje, nici pîine, nici apă.

Coperișurile de paie și de stuf fuseseră desfăcute și folosite ca nutreț. Caii costelivi rodeau codîrlele căruțelor, stîlpii și gardurile de care erau legați. Unitățile care trecuseră înainte prin oraș secătuiseră fîntînile. Cele picate în urma lor scoaseră și noroiul de pe fund. Pentru cei ce veneau în coadă de tot nici măcar atît nu mai rămînea.

În schimb, în Kizlear și în împrejurimi întotdeauna vinul curgea gîrlă. Și-acum aflai aici o adevărată mare de vin. Butoaiele erau scoase din pivnițe și — bea, toarnă ! Tot cu vin își adăpau și caii, turnîndu-l în jgheaburi. Dobitoacele flămînde se chercheleau repede, săreau în două picioare, fornăiau, se izbeau de garduri, se băgau în foc. Oamenii plecau mai departe, cîntînd cît îi ținea gura, călare pe cai dănțuitori ce călcau prin băltoace de vin spumos, în care jucau învăpăierile incendiilor, bete și ele.

Locuitorii se țineau după ei, se apucau cu mîna de scări :

— Domnule tovarăș... Treizeci de butoaie...

— Ai scăpat ieftin. Trebuia să te arunce și pe tine la cîini. Las' c-am văzut eu cum un ostaș invalid vă cerea de pomană și voi l-ați luat la goană. V-ați zgîrcit la o bucată de pîine...

— Ne-au luat hainele...

— Marș de-aici !

— M-a lovit un cazac de-al dumitale.

— Nu zău ! Dacă-i așa, na, ține și de la sotnic ! Și jap cu cravașa peste cap.

— Un butoiaș cu miere...

Iuhim Zakora, comandant de escadron, strînse frîul și izbucni într-un rîs batjocoritor.

— Băieți, pe ei !

Cu un chiot sălbatic, călăreții se năpustiră asupra localnicilor. Îi fugăreau pe trotuare, îi doborau la pămînt, treceau cu caii peste ei, îi croiau cu cravașele peste ochi, îi loveau cu muchea săbiei. Din urmă, blocînd străduța îngustă, se îndesau înainte, veneau puhoi infanteria, cavaleria, convoaie.

— Hai, mișcă, nu ne ține în loc !

— Regimentul Labinski, strînge rîndurile !

— Vira ! Cu toată viteza înainte !

Fanfarele zdravăn afumate bubuiau fiecare în legea ei.

O infirmieră care-și pierduse mințile dănțuia în noroi, ridicîndu-și poalele. Părul îi era răvășit, dinții dezgoliți în rînjet, trusa i se bălăbănea la șold. Niște marinari răniți o priveau de sub coviltirul de prelată al unui car, făcînd mare haz.

— Arde-i, cumătră, veselește-te ! Hop și-așa !

— Vino-ncoa' să te facem o plimbărică.

— În brațe strînge-te-aș vîrtos, iubește-mă pentru Cristos.

— Ha-ha-ha ! Diavolilor ! Nici acuma nu vă lăsați de rele !

O bună bucată de vreme tot întorceau capul să vadă orașul care ardea, își fluturau șepcile și căciulile, trăgeau în aer.

— Rămîi cu bine, Caucaz !

— Bun rămas, munți și păduri !

— Toată Rusia e a noastră, ha-ha-ha !...

— Mormînt, coșciug de cetini !

— Parcă-mi rămîne sufletul aici ! Adio, zile senine și opincuțe cu dichis !

Pîlc după pîlc, detașament după detașament, regiment după regiment se mistuiau în nemărginirea aspră a iernaticelor stepe.

Brigada lui Cernoiarov descălecă în piața oborului. Ostașii dădură caii în grijă și haida — un miting.

— Trădare ! zbiera mitraliorul Ceaganov, cel cu umerii strîmbi, care și apucase să se aghezmuiască.

Unde ne duce ? La abator ? Ne-au vîndut, iar bănetul l-au băut...

— Isprăveşte, Ceagan, căuta să-l potolească fîrtatul său, Buţoi. Cine să ne vîndă şi cui ? Crezi că s-ar găsi cineva să dea măcar un pitac pe noi amîndoi ?

— Trădare ! se auzi şi într-un alt grup. Cît am luptat pe front, am fost goi şi desculţi, şi-aici ard vagoane cu efecte... Pe front duceam lipsă de muniţii, şi-aici zac munţi întregi.

Murmure :

— Nu se mai înghite.

— Toţi comisarii şi comandanţii o-ntind cu geamantanele şi ne lasă de izbelişte.

— Scapă cine poate, asta-i singura lozincă.

Cernoiarov îşi făcu drum prin mulţime şi sări pe o căruţă :

— Fraţilor...

Glasurile amuţiră treptat, dar ici-colo se mai auzeau bombăneli răstite şi explodau scîrbavnice sudalme.

Cernoiarov le vorbi astfel :

— Fraţilor, peste tot e trădare ! Numai în noi şi în ţăria noastră sufletească ni-i nădejdea. Dar va veni şi ceasul socotelilor şi atunci mîna mea de fier va lovi fără cruţare în trădători şi mişei ! Destul cu panica ! Destul cu văicărelile ! Vom lupta pînă la capăt ! Care nu vrea să rămînă în brigadă — să predea la convoi conştiinţa lui de partizan, calul, arma şi să piară din ochii mei !... Fraţilor, ne retragem spre Astrahan. Ne aşteaptă un drum greu — patru sute de verste prin sălbatica stepă calmucă. Fără apă, fără nutreţ. Vom sta aici o zi. Fiecare să facă ce provizii poate. Azvîrliţi boarfele. Un snop de fîn mai mult, un pumn de ovăz mai mult vor preţui înmiit în timpul marşului. Voi controla eu însumi ranitele şi tocurile revolverelor. La care găsesc măcar o cîrpă de prisos, atît îi trebuie. Ordon : caii să fie potcoviţi de iarnă, cercetaţi şeile, hamurile, oiştile, lipiturile obezilor şi niturile la căruţe, să nu joace un cui. Convoiul va încărca cinci sute de vedre de vin. Care e sănătos va primi o cană pe zi, care e bolnav — trei. Aveţi grijă de cai. Plecarea

mîine în zori. Mitingul s-a încheiat. Duceţi-vă în liniște la cvartiruri.

Fierarii dădură zor toată noaptea.

Cînd se crăpă de ziuă, brigada se încolonă și, lăsînd convoiul să treacă înainte, porni în ultima ei campanie. Orice s-ar spune, cele trei regimente se retrăgeau în ordine. Escadroanele se schimbau pe rînd în frunte, așa cum prevede regulamentul de campanie. Cei mai vechi săreau în răstimpuri din șa și mergeau pe lîngă cal, ținîndu-se de oblînc. Alții veneau în căruțe ușoare, înhămate cu doi sau trei cai. Legați în spatele căruțelor și înșeuați, alergau caii lor de călărie. Tot umblînd după fîn, cercetașii și furajorii se depărtau de drum și, în loc de nutreț, aduceau adesea pe cal cîte un partizan bolnav găsit în stepă.

Un ultim popas într-un cătun, înainte să pășească pe pămînturile calmucilor.

Cernoiarov ședea la o fereastră larg deschisă și pufăia din pipă. Oamenii — unii dormeau, alții jucau cărți : miza — bancnote de-ale lui Kerenski cu ghiotura, cartușe, aurărie, argintărie.

Ceva mai jos, pe un drum lăturalnic, trecea o unitate mixtă. Legat dindărătul unui faeton venea cu pași de dans un cal frumos ca-n basme. Cernoiarov duse binoclul la ochi și-l strigă pe Șalim ; acesta ședea nițel mai încolo, pe mantaua așternută la pămînt, și îndrepta cu pila știrbiturile ce vătămau tăișul sabiei.

— Ia te uită, cumetre... Vezi murgul de colo cum joacă ! și-i făcu cu ochiul. Ai venit ?

Deprins cu toanele de nestrunit ale prietenului și stăpînului său, aghiotantul își dezlegă fără o vorbă kabardinul de bulumacul porții, sări în șa și porni întins spre drumul cu pricina. Se întoarse însă repede și raportă :

— Regiment Derbent... Iapa murga la comandant regiment Beleţki estem.

Răsfățat de război și nemaiputîndu-și struni firea abrașă, comandantul partizanilor smulse pistolul din toc și-l puse în fața lui, pe pervaz.

— Șterge-o ! Dacă mi te-ntorci fără iapă, te-mpușc. Și tu știi, la mine cuvîntu-i cuvînt.

Jucătorii lăsară cărțile și, înveseliți nevoie mare, își dădeau cu părerea ce sfîrșit va avea toana asta a comandantului.

Șalim scutură smucit din cap, icni și, arzîndu-și fugarul cu cravașa, porni ca fulgerul după regimentul care se depărtase binișor de sat și tocmai cobora într-o vîlcea. Îl urmăriră din ochi pînă nu se mai văzu.

Înainte să-și isprăvească pipa Cernoiarov, pe drum se iscă un vîrtej de colb. Șalim venea iureș, aducînd un cal de frîu. În urma lui, cu strigăte sălbatice și învîrtind săbiile pe deasupra capului, zoreau cîțiva călăreți.

— La arme ! ordonă Cernoiarov.

Cît ai clipi, ostașii înhățară cîte o pușcă din car.

— Ochiți în căciuli... toți o dată... foc !

Șalim ajunse cu bine în cătun.

Urmăritorii se opriră pe un dîmb, ascultară gloanțele șuierîndu-le pe deasupra capului, fluturară amenințător săbiile și făcură cale-ntoarsă.

Cernoiarov sări pe fereastră.

— Îmi place de tine, Șalime, ești tot numai vînă ! rîse el, luîndu-i frîul din mînă. Era o murgă de culoare izabel, cu pete mai închise la vintre. Așa și trebuie : cînd nu ești destul de puternic, dai iama și nu-i lași să se dezmeticească... Hm, n-ai tîrguit rău, încheie el, mîngîind calul, care fornăia a spaimă.

— Taiat, aruncă ursuz Șalim.

— Pe cine ai tăiat ?

— Beleți.

— Minți ? ! și comandantul îl scutură neîncrezător.

În loc de răspuns, Șalim scoase la iveală de sub poala mantalei sabia înroșită de sînge proaspăt.

— Drace ! Ivan se întunecă la față și se apropie amenințător de aghiotant. Nătărăule ! Dacă te-aș trimite să te închini lui Dumnezeu tu ai prăda sfînta biserică.

— El nu dat, el strigat, încerca să-și afle îndreptățire fîrtatele. Atunci eu taiat la el — așa și așa !

— Eşti un dobitoc făr-de pereche, se răsti comandantul, dar ochii îi căzură asupra capturii şi glasul i se schimbă numaidecît : Zău aşa... mîndreţea asta de iepşoară tare bine-mi mai prinde !

Cu picioare strunjite şi lungi, bine legată, nici grasă nici slabă şi zveltă ca o ştiucă, iapa îl fura galeş cu coada ochiului pe noul ei stăpîn, mişcînd din urechiuşele-i de vulpe şi scuturînd din căpşorul dăltuit, de parcă l-ar fi îmbinat la goană.

— Cum... Cum zic că o cheamă ?

— Tare graba, uitat întrebam, mormăi Şalim cu un zîmbet pitit în colţul gurii, şi se apucă să frece pana sabiei şi să o şteargă cu un petic de postav.

— ...O să-i spun Strela ! Săgeata ! Strelka !

Cernoiarov strînse chinga, se aruncă în şa fără să pună piciorul în scară şi porni în goană în stepă să încerce calul.

Pe măslură ce rămăşiţele armatei se scurgeau pe străzile devastate, unde toate zaplazurile, gardurile de nuiele, cerdacurile şi podinile de scînduri ale trotuarelor fuseseră smulse şi puse pe foc, Ciornîi Rînok se cufunda în tăcere.

La marginea oraşului, într-un staul fără uşă şi fără acoperiş şedeau trei fîrtaţi de regiment : Maxim Kujel, Grigorov şi Iakov Blinov. În faţa lor, pe o manta — o vadră de vin, o pîine mare, rotundă şi cîţiva cartofi copţi în spuză. Trei arme care îşi făcuseră datoria odihneau într-un colţ.

Beau în tăcere.

Săbiile căzăceşti şi gloanţele ofiţereşti seceraseră regimentul lor în stepele Stavropolului. La trecerea rîului Kalaus, convoiul în care se aflau soţia şi feţiţa bolnavă a lui Grigorov fusese capturat de albi şi el nu mai ştia nimic de soarta acestora. Într-o noapte, lîngă staniţa Naurskaia, nimeriseră într-o ambuscadă, unde pierduseră ultimele mitraliere şi ultima baterie. Restul regimentului se risipise pe drumuri. Maxim făcuse pe picioare gripă spaniolă şi febră tifoidă.

Blinov suferise două contuzii : fața îi era schimonosită și mereu săgetată de ticuri, trăgea piciorul stîng și nici mîinile nu-i prea dădeau ascultare : nu reușea să apuce dintr-o dată nici lingura, nici bucata de pîine.

— Totul s-a sfîrșit, prieteni, spuse încet Grigorov, ca pentru sine. Își răsfoia fără grabă carnetul de însemnări și rupea în bucăți filă după filă.

Și din nou se cufundară cîteși trei într-o lungă muțenie.

Dinspre Kizlear se auzeau bubuind tunurile.

— Trebuie să plecăm, oftă Maxim, și căzu pe gînduri. Da cum, și cu ce ?

— Și-ncotro ?

— Ne luăm și noi după ceilalți.

— Vezi-ți, mă, de treabă...

— Nu, că acilea mare brînză facem ! I-auzi ! Tunurile iuncherilor... Acușica ne trezim cu ei pe cap. Scîrbele dracului. Oricum o-ntorci, tot s-o luăm din loc e mai sănătos.

Grigorov scoase vin din găleată cu o gamelă turtită, sorbi încet un gît, își supse capetele mustăților și suflă ca un cal ostenit.

— Eu nu plec nicăieri... Pentru noi, jocul s-a isprăvit... Gata.

— Gata... îi ținu isonul Iakov Blinov, scuturînd din cap. Că parc-am trăit nu o viață, ci nu știu, cîte. Am avut parte și de case boierești, și de palate, dar n-am apucat să stăm mai multișor în ele. Contrarevoluționarii, fir-ar să fie ! Nu te lasă să răsufli în voie. Marș înapoi în cocină ! Ei, și acum, s-a strîns funia de par. Pesemne că aici o să ne sfîrșim. Privi cu amărăciune la pereții găuriți, murdari de baligă. Eh, călușule năzdrăvn, nu l-ai adus pe soldat în grădinile raiului ! Hai să bem...

Maxim se ridică și-i luă la rost :

— Tocmai voi vorbiți așa, stanișnici ?... Ne-a mînat cineva cu sila să ne războim cu iuncherii ? Singuri ne-am dus, de bunăvoie... Așa cum scrie la gazetă, ne-am pus pieptul s-apărăm cauza sfîntă, jertfindu-

ne viaţa, gospodăria, familia... De cînd ne ştim am tot purtat jugul, şi noi, şi taţii, şi străbunii noştri...

— Lasă asta, Maxim Larionîci... Eu...

— Mai avem de străbătut o cale lungă, urmă Maxim, şi noi începem de la jumătatea drumului să ne poticnim şi să privim îndărăt... Kubanul, Kubanul ! Ducă-se naibii ! Să trăim acolo aşa cum am apucat din bătrîni, nu mai e chip ! Avem în spatele nostru statul sovietic — o sută, ori nu ştiu cîte gubernii... Oh, să ne vedem mai degrabă la Astrahan ! Stăm niţel să ne tragem sufletul şi pe urmă ne batem iar cu iuncherii, tocmai de dragul grădinilor şi raiului de care ziceai tu adineauri... O să muşcăm şi din mere de aur, şi-o să ne întoarcem în Kuban cu muzică, ehei, ce-o să-şi mai muşte ei mîinile... Da vouă ce v-a trăsnit prin carul ăla de minte ce-l aveţi în căpăţînă ? Ceas de ceas, iuncherii...

— Doar nu ţi-oi fi închipuit că vrem să trecem la albi ?! zîmbi Grigorov. Nu, frăţioare ! Niciodată nu ne-am închinat la sfinţii iuncherilor şi niciodată n-am mîncat pîine şi sare cu ei.

— Trebuie să plecăm, stărui Maxim. Bun, rău, cal se cheamă c-avem. În drum poate mai facem noi rost de unu'.

— Eu nu plec nicăieri. Eu mi-am încheiat socotelile. Gata ! repetă cu încăpăţînare Blinov, întorcînd ochii în altă parte.

Tîrşindu-şi picioarele umflate, Maxim ieşi afară.

În şură, cu capul în pămînt şi cu buzele atîrnînd îmbălate şi moi, o iepşoară şargă moţăia între ulubele unei harabale.

Maxim o pocni încetişor cu palma peste crupă.

— Măi, măi ! Te gîndeşti la nemurirea sufletului ? Îi vîrî sub ochi o cîrmoajă arsă de pîine. Na, bagă abur la cazan, că-n tine ni-e toată nădejdea !

În staul bubui o împuşcătură.

Maxim dădu buzna înăuntru.

Prăvălit cu faţa în băltoacele de vin de pe manta, zăcea Iakov Blinov. Piciorul lui drept, desculţ, mai zvîcnea încă, din ceafă sîngele ţîşnea cu putere, îm-

proşcînd peretele. Cinchit lîngă el, Grigorov plîngea înăbuşit, muşcîndu-şi barba.

— Singur ? suflă Maxim.

— Singur... Ne-am înţeles ca amîndoi... Da eu n-am curaj... De ce nu m-a nimerit un glonţ pe front ?

Maxim tăcu o vreme, legănîndu-se de pe un picior pe altul, apoi îl atinse uşor pe umăr.

— Plecăm.

— Unde să plecăm ?

— Unde, unde ! Scoală.

Îşi ridică prietenul bolnav de subsuori şi-l scoase afară, apoi se întoarse, scotoci prin buzunarele mortului, găsi o cutie de tablă cu tutun şi nişte chibrituri, le luă, îl sărută pe gură, luă şi găleata goală, amîndouă puştile şi ieşi.

— Ei, şerguţo, ia arată tu ce poţi.

O luară pe uliţă.

Se văzură numaidecît asaltaţi de oameni în zdrenţe şi îndîrjiţi, frînţi de oboseală care puhoiau toţi în aceeaşi direcţie. Gemeau, se rugau, blestemau.

— Nu mă mai ţin picioarele. Mor...

— Nu mă lăsaţi fraţilor...

— Ei, staniţă... Ce-i cu tine aici ? În mijlocul drumului stătea Vaska Galagan. Capul îi era înfăşurat cu o cîrpă murdară, pe care sîngele se închegase ca o turtă neagră. Bună ! îi arunca el şi lui Grigorov. Mă luaţi şi pe mine ? Vreo doi kilometri, pînă dau de ai mei.

— Vasea ! se bucură Maxim. Mai încape vorbă ! Urcă !

Galagan sări în căruţă. Ceilalţi nu se lăsau.

— Ia-mă şi pe mine... ia-mă şi pe mine... Fă-ţi pomană... se văicăreau care mai de care.

— Mişcă ! se zborşi la ei marinarul. Calul nu-i de fier. Ceva mai încolo, Maxim luă un băiat care se împleticea în poalele unui halat de spital.

Şedeau înghesuiţi, spate în spate.

— De unde vii, mînzule ?

— Am fugit din spital. Da să nu mă alungi, nene, că-s sănătos, zău, să nu vă fie teamă că luaţi vreo

boală de la mine... Numai drumul și foamea m-au secătuit de puteri... Mi-e gura iască. Barem un fum să trag...

Marinarul îi întinse o chisea slinoasă, brodată cu mătase pestriță.

— Na, juvete, răsucește și tu o țigară. Tutunul și vinațul fiert cu ardei iute e leacul leacurilor la ezantematic. Se întoarse spre Maxim și se porni să turuie ca o morișcă : Știi, am zăcut și eu o lună și ceva într-un spital din Piatigorsk. Îmi dau ăia niște hapuri scîrboase. Eu le-arunc peste bord. Las-că vă văd eu, nenișorilor ! V-a picat în gabjă un marinar și vreți să-l otrăviți ?! Nu se prinde ! Aveam vreo două litruțe de vin, pus bine sub pătură ca să stea la cald și dă-i, și suge, dă-i, și suge. Vinișorul, mă, m-a pus pe picioare. Ei, pe urmă, hai la comisie. Comisia mă găsește inapt pentru serviciul militar. Medicul șef, unul, așa, parcă era țap, mă-ntreabă : „Gradul, funcția, unitatea ?“ „Într-un trecut nu prea depărtat, zic, marinar de rangul întîi pe cuirasatul «Svobodnaia Rossia», iar în prezent și în viitor comandant universal“. Doctorul rîde și spune : „Ai nevoie de repaus, tovarășe“. Eu, de colo : „Dacă toți luptă, eu ce crocodilul mă-si să caut aici ? Degeaba mă pui pe liber, că eu nu mă despart de viteazul meu detașament.“ A tăcut mîlc. Mai zac ce mai zac, ca fără foaie de drum și bilet de subzistență... Da cum să le scot de la ei ? Aia e. Și haida iar la comisie. Doctorii — că m-a întors exantematicul și că mă mută la contagioși. „Aiurea ! strig. N-am nici pe dracu ! strig. Nu sînteți doctori, strig, ci dușmani ai revoluției !“ „Liniștește-te, tovarășe, n-ai voie să te enervezi. Îți trebuie odihnă.“ „Ba voi vreți să vă odihniți, după ce m-oi molipsi la contagioși și-oi crăpa, de-aia mă băgați acolo ! Nu vă merge, nu, nu, lighioanelor ! O să trăiesc și-o să tot trăiesc și n-o să vă dau pace încă multă vreme.“ Ei — mucles ! M-am uitat la toți cu scîrbă, mi-am aprins o țigară, și pe urmă — sacul în spate și umblă !

— Te-ai rătăcit de detașament ? întrebă Maxim. Știi unde e ?

Detașamentul lui Galagan pierise. Dar în lunile ce urmară, Vaska nu stătuse degeaba : funcționase ca șef peste pulberării, condusese o Ceka județeană, se bătuse cu bandiții prin părțile Stavropolului, fusese comandantul cercetașilor călare în regimentul „Azovski".

Orașul s-a topit demult în zare.
Stepa e pînă-n hăt, cît vezi cu ochii
nici un tufiș, un pom, o iarbă
nisipuri grele străjuite tot locul...

Vîntul avan purta de-a rostogolul prin stepă scaieți uscați și ciulini globuroși. Ghemurile ușoare goneau săltînd și întrecîndu-se prin nemărginirea sălbatică, se strîngeau prin văiugi în grămezi care. aprinse, ardeau cu o flacără vie, arătînd drumul în noapte.

Dădură de un lac întins, înghețat.

— E marea ? întrebă mînzul.

— Da de unde, băiețică. E doar un petic. Marea adevărată e la vreo treizeci de verste de-aici și nu-i în drumul nostru.

Nici zahărul nu schimbă gustul sărat cu iz amărui al apei din lac.

Marinarul bău și scuipă.

— Cînd ți-e frig, ori ți-e foame, mai faci haz de necaz. Da setea te omoară. Cum de trăiesc oamenii prin partea locului ? Parcă nu-i apă, ci pipi de damă. Ptiu !

— Uite-așa trăim noi, glăsui un pescar care tocmai se apropiase de ei. Cînd dă seceta, mor și broaștele.

Strînseră niște trestie uscată de pe mal și dădură spiculețele la cal.

— Deunăzi au mai trecut pe aici de-ai voștri, povesti pescarul. Omenire puhoi se ducea la Lagan. Să ocolești e departe, că doară vedeți lacul. Au luat-o de-a dreptul, peste gheață. Merg ei așa binișor cam vreo verstă, cînd hop — gheața crapă și se cască. Astupă ei crăpătura aia cu căruțe cu cai cu tot și

hai mai departe... Da ghiața s-a rupt iar și s-a lăsat sub apă cu tunuri și cu căruțe. Cîți au fost acolo, unul n-a scăpat. Am scos la căciuli — o barcă plină. Eh, războiul ăsta... Cine l-a mai născocit pe capul nostru? Se prăpădește la norod cîtă frunză și iarbă.

— Așteaptă, moșule, că de cum îi curățăm pe burjui gata și războiul.

— Așteaptă pînă o crăpa dracu, și el nici măcar beteag nu e.

Pe drumul scobit jgheab, răzleți sau în grupuri mici, oamenii mergeau, cădeau la pămînt. Unii se ridicau și o porneau mai departe, clătinîndu-se, alții, mistuiți de fierbințeală, se abăteau din drum și o luau razna, alții acolo rămîneau.

Un tînăr partizan se așezase la loc ferit, după un dîmbuleț, să-și mai tragă sufletul. Și acolo încremenise, chircit de ger. În colțul gurii avea un muc de țigară. Vîntul se juca cu moțul roșcovan ce-i cădea pe frunte de sub căciula rotundă, cum poartă cazacii din Kuban, și-i îngropase în nisip picioarele.

O pereche de boi se opinteau în jug, trăgînd un automobil blindat.

Unul se adăpostise de vîntul înghețat în pîntecele unui stîrv de cal cu măruntaiele mîncate de lupi; dinăuntrul bîrlogului ăstuia se zbîrleau la vedere o pereche de cîrje și o cizmă ruptă.

O tînără femeie cu un prunc în brațe abia își mai tîra picioarele. Lacrimile lăsau dîre în noroiul ce-i acopereau obrajii învăpăiați. În buzunarul bekeșei * avea o sticlă de lapte. Bărbatul, în șalvari zmeurii, mergea în față, deschizînd cale în nisip cu ciubotele-i grele. Tifosul îi dogorea fața, ochii lui urduroși păreau lipsiți de vedere. Cînd și cînd răcnea peste umăr: „Mai leagă cățeaua, lepădătură!“ Femeia plîngea și mai sfîșietor. Copilul doar horcăia.

Ca să mai dea ghes iepșoarei la drum, Maxim tot pocnea dintr-o nuielușă, dar șarga făcea pe surda: legănîndu-și coada sărăcuță, mergea încet și împleticit.

* Bekeșa — haină strînsă pe mijloc.

Mîini scheletice, cu pielea uscată și parcă lipită de os, mîini umflate și cu un luciu sticlos, mîini acoperite de bube, mîini de pe care se cojea spuzeala tifosului — mîini și mîini se întindeau spre ei și se agățau de loitre.

— Ia-mă puțin și pe mine-n căruță.

— Unde să te mai sui, amărîtule ?

— Unde-o fi... Nu mă mai țin picioarele... Ai milă...

— Mă doare sufletul de tine, da și de mine mi se rupe inima.

— Fie, nu ne suim... Lasă-ne barem să ne ținem...

La poalele unui gorgan, un caucazian înfășurat în burcă ședea la capul calului care-și dădea duhul. Ochii lui flămînzi scăpărau ca doi cărbuni aprinși de sub căciula uriașă.

— Ce stai acolo ? îl chemă un glas stins.

— Moartea așteptam, răspunse omul la fel de încet.

— Hai cu noi.

— Plîmbi singur.

Un ostaș îl trase de burcă.

— Vinde-mi-o mie, că tu tot ai să mori.

— Sictir, porc... Eu scot la tine masele din gură !

În mîinile caucazianului luci un revolver.

Trecură înainte.

Nisipul fugea de sub picioare, caii se înfundau în nisip pînă la chișiță.

O baterie se împotmolise într-o vîlcea. Artileriștii dezhămaseră caii lor înalți, de povară, înfundară gurile tunurilor cu nisip și traseră ultima salvă. Tunurile se cutremurară și țevile căzură pocite de pe afeturi. Servanții își șterseră cu căciulile fețele nădușite, își aprinseră cîte o țigară și, purtîndu-și de frîu caii clăbuciți, care se clătinau de slăbiciune, se amestecară cu omenetul de pe drum.

Doi mitraliori tîrau cu rîndul o mitralieră. Se opriră în loc, sfîrșiți de puteri, cu gurile căscate și cu ochii injectați, schimbară între ei două vorbe și se apucară să îngroape mitraliera. Apoi făcură pe nisipul înghețat niște semne tainice : tot mai trăgeau nădejde să se întoarcă.

Cel cu șalvarii zmeurii se abătu vreo cîțiva pași de pe drum, se închină și își curmă viața cu un glonț. Nevastă-sa se prăbuși peste trupul lui și începu să se zvîrcolească și să plîngă în hohote :

— Fedea... Fedea... Fedenka...

Urletul ei sălbatic răscolea toate inimile, dar toți cîți treceau intorceau capul să nu vadă. Cum să o ajuți și cu ce ?... Doar un ostaș tînăr, și el mai mult mort decît viu, se apropie și, fără o vorbă, îi luă pruncul în brațe. Femeia își scoase crucea de la gît, o petrecu pe după gîtul bărbatului ei și, plîngînd într-una cu izbucniri sfîșietoare, se tîrî după ostașul care-i ducea copilul. Și încă multă vreme după aceea se tot oprea în loc și se tot uita îndărăt, gata parcă să se întoarcă.

Vremea stătea a ploaie, mirosea a nisip jilav.

Maxim ocoli o căruță fără cai, părăsită în mijlocul drumului. În căruță erau cîțiva bolnavi. Printre gemete, ei îi conjurau pe toți :

— Vizitiul a tăiat șleaurile cu toporul, a încălecat și a fugit... E pe un armăsar sur, rotat, cu coada retezată scurt, cu urechea stîngă despicată și cu un T pe crupă. E îmbrăcat cu o jachetă femeiască, de catifea și e chior de ochiul stîng. Dacă-l vedeți undeva, împușcați-l.

— Pas de-l mai prinde... Acușa o fi bînd ceai cu covrigi la Astrahan...

Șontîc-șontîc mergea un chinez. Pe pieptul lui se încrucișau benzi de mitralieră, peste ele trecea curmeziș cureaua unei lădițe de telefon de companie, în fiecare mînă avea cîte o pușcă, iar la subsuori cîte un șomoiog de paie. Două mîrțoage descărnate, părăsite de stăpînii lor, îl urmau ca niște umbre, cu ochii jalnici ațintiți la paie. Cu toată păcura din suflet, mulți izbucniră în rîs.

— Hai să fumăm o țigară.

— Eu plecat la Astlacan, vorbi chinezul, dezgolindu-și în zîmbet dinții mîncați și își văzu de drum.

— Asta ajunge și în Siberia.

— Au cîte nouă suflete în ei... Ieri, în tabără, unul de-al lor era pe ducă... I-am turnat pe limbă trei stropi de vin. Odată i s-a aprins privirea, s-a sculat în picioare, „noloc, tovalăşe", şi haida la drum.

Se lăsă o noapte neagră de nu se mai vedea nici coada calului. Pale de vînt rece pieptănară bezna, aşternînd peste toate o pojghiţă de gheaţă. Mai încolo se dezlănţui vijelia, cu un potop de zăpadă învolburată.

Stepa urla şi se zbuciuma.

— E prăpăd, făcu Maxim. Gata, ne-a luat dracu !

Marinarul se ghemui pe locul lui, înfăşurîndu-se în manta pînă peste cap şi clănţănind din dinţi, de ziceai că ţăcăne o mitralieră.

— Noapte lupească, icni el. Nici degetele nu ţi le mai vezi.

Dădură de un spital întreg. Caii muriseră în ham. De prin căruţe se ridicau gemete, înjurături, rugăminţi, blesteme.

Puştiul începu să aiureze. Îl apucă pe Maxim de braţ şi bolborosea :

— Nene, mi s-a urcat tifosul la cap... Mor, nene... Uh, ce dogoare... Parc-aş fi un samovar burduşit cu jăratic... Mînă ! Mînă ! Cum treci dealul, e satul nostru... M-aşteaptă bunica, Fedosia Kudrina... Apă, un pic de apă... Mă topesc de căldură... Nene, iuncherii ! Uite-i colo ! Vin în goană... Steagurile albe flutură... Trage ! Dă puşca-ncoace ! Mînă mai iute !

Se zvîrcolea şi se îneca în plîns.

Căruţa se hurduca pe drum, ca zgîlţîită de alte alea.

— Mînă !

— Mai încet, Maximuşka, se ruga Grigorov. Aoleu, nu mai pot ! Durerea îmi sfîrtecă măruntaiele. Pune ceva pe mine, că îngheţ.

Maxim îşi scoase mantaua şi-l înveli pe Grigorov, apoi sări din căruţă şi o porni pe alături. Picioarele i se umflaseră după tifos şi bocancii nu-l mai încăpeau. Pe drum făcuse rost de nişte pîslari, dar nu era nici o pricopseală, fiindcă ori erau uzi leoarcă, ori înghеţaţi scoarţă.

— Noapte lupească, repetă Galagan. Şi un vînt de te scoate din nădragi. Nu-i de şagă, zău. Ce-ar fi să ne oprim pînă se mai domoleşte ?

— Dacă ne oprim, s-a isprăvit cu noi, zise Maxim. Trebuie să mergem înainte, oricum.

Auziră scîrţîit de roţi, hîrşîit de potcoave pe drumul îngheţat şi glasuri răguşite îndemnînd caii.

— Care sînteţi, mă ?

— Temriuceni.

— Fraţilor, se rugă Maxim, staţi să venim şi noi. Împreună parcă tot e mai bine.

— Dă-i bici, neamule, şi ţine-te după noi... Chervangiul care ne călăuzeşte zice că patruzeci de ani a tot cărat peşte de la cherhanale pe drumurile astea şi le ştie ca-n palmă... Acu cică ne duce în satul Erkenten.

— Şi-i mult pîn-acolo ?

— Cică în zori ajungem... Numai căluţii să nu ne lase.

Puştiul azvîrli halatul de pe umeri şi dădu să-şi sfîşie bluza :

— Uf !... Plesnesc de căldură... Nene, simt că mi se dezlipesc picioarele... Ia te uită, mi se pare că unul a şi căzut... Auzi cum goneşte cavaleria pe sub pămînt ? Ce întuneric ! Mi-e frică ! Aa ! A ! A ! Arde ! Apă... Măcar o sorbitură... Chemaţi-l pe comandantul de pluton, să-i spun tot...

— Da astîmpără-te o dată, păduche, că mi-ai rupt coastele, bombănea marinarul, vîrîndu-se în el, să se încălzească.

Maxim nu-şi mai simţea picioarele îngheţate, capul îi plesnea de durere, era frînt de-l trecea ciolan prin ciolan, dar cu bărbăţia soldatului încercat îşi ţinea inima cu dinţii şi nu stătea o clipă fără să facă ceva : ba curăţa de ţurţuri botul calului, ba potrivea sădelca, ba băga o bucăţică de gheaţă în gura de foc a băiatului, ba se uita ce mai e cu Grigorov.

Către dimineaţă, băiatul încetă să se mai perpelească. Jarul din obraji se făcu cenuşă, limba muşcată,

albă, îi atîrna într-o parte, fulgii nu se mai topeau pe pleoapele lui învineţite.

— S-a copt, făcu marinarul. Să-l dau jos, că umple locul degeaba.

Împinse mortul pînă ce căzu din căruţă şi-şi întinse cu desfătare picioarele înţepenite.

Zori tulburi
stepă pustie
un drumeag mai mult bănuit.

— Unde-i satul ?

— Dracu ştie... Mi-e că m-am abătut într-o parte.

— Da chervangiul ?

— A şters-o peste noapte... Ne-a luat şi sacul cu bruma de pîine ce ne mai rămăsese, sta-i-ar pîinea în gît cîinelui ăsta bătrîn.

Smuls de spulberul vîntului de sub omăt, nisipul pospăia cu negru întinderea albă şi, amestecat cu zăpadă, pătrundea în nas, în gură, în urechi, între dinţi, îl simţeai împungîndu-ţi ochii şi parcă-ţi curgea prin maţele goale.

Pe neaşteptate, dădură de un cort singuratic, aciuit în şaua dintre două coline, la adăpost de orice vînt. Adulmecînd lacom fumul focului de tizic, caii nechezară cu jind şi iuţiră pasul.

Cînd mai aveau vreo sută de paşi pînă acolo, din cort ţîşni unul descins şi în capul gol, sări într-un şanţ, de unde se arătă numaidecît o ţeavă de puşcă. Şi dă-i, şi trage.

— Ho ! îi strigară. Ho ! Ai căpiat ? Uite-te bine la noi !

Iapa şargă din capul şirului se prăbuşi într-o rînă. Un plumb muşcă de umăr un temriucean.

Marinarul se aruncă de-a dura din căruţă.

— ...Ţîţa Javrei care l-o alăptat ! Şi-aici e război...

Grigorov dormea, Maxim îl apucă de picioare şi-l trase jos din căruţă.

Ceilalţi se trîntiră şi ei la pămînt.

Pac-pac-pac...

— Nu se mai opreşte, scîrba.

— Poate-s iuncheri ?

— De unde iuncheri aici ? Ăsta pare singur singurel.

— Singur ori nu, stă pitulat în șanț și n-ai cum să-l atingi cu glonțul.

— Să ne apropiem tîrîș, să-l înconjurăm și — ura ! își dădu cu părerea un tînăr temriucean.

— La ce să ne batem capul atîta ? se oțărî Galagan. Vi-l țintuiesc eu locului cît ai zice pește. Fir-ar să fie !...

Zicînd acestea, sări în picioare și, aplecat la pămînt se repezi înainte, în salturi.

Cînd veniră și ceilalți, marinarul ședea călare pe dușmanul din șanț, cu mîna stîngă îl strîngea de beregată, iar cu dreapta îl pocnea peste bot.

— Canalie... Curvă afurisită... Fiară ce ești... Într-ai noștri, mă ? Cum de nu ți-a înțepenit mîna... Năpîrcă... Îți sparg moaca... Caiafă... Iudă... Dobitocu' dracului !

În cort, pe niște pielcele de oaie, delira în fierbințeala exantematicului o calmucă bătrînă. Scotociră peste tot, dar nu găsiră pe nimeni. Atunci îl luară la întrebări. Galagan îl înșfăcă de guler și-l puse în picioare, pironindu-l cu o căutătură cumplită.

— Și-acum să vedem ce hram poartă dumnealui.

— Nu mă chinui, frățioare, începu să plîngă omul, ștergîndu-și cu mîneca sîngele de pe bărbie. Fă-ți pomană și împușcă-mă odată... Ca pe Hristos te rog...

— Ia stai jos și povestește. Galagan își smulse pistolul de la brîu și trase în sus cocoșul. Să spui adevărul adevărat. Cum te prind că tai piroane, glonțul te paște.

Se așezară cu toții în ușa cortului.

Aidoma unui dihor prins în cușcă, omul se uită printre pleoapele umflate și învinețite la cei care pînă mai ieri îi erau camarazi de arme și, mișcîndu-și anevoie buzele sparte, își spuse povestea :

— De fel sînt de prin părțile Țaregorodului, stanița Pașkovskaia, și-am făcut parte din regimentul unu kuban. Escadronul nostru a ajuns la Lagan, pe țărmul mării. De-acolo e șosea tocmai pîn-la Astrahan. Cînd să trecem limanul, începe să ne bată din spate un

vînt turbat. Ceasul rău. Gheața pe care ne aflam s-a rupt de mal și ne-am pomenit împinși spre larg. Care se văicărea. care rîdea de necaz, care se arunca în apă, punîndu-și nădejdea în cal. Mulți s-au înecat, da eu și încă unul, Bondarenko, un cazac din cătunul Goncearovski, am ieșit la mal. Ne-am lăsat acolo caii albi de promoroacă și-am rupt-o la fugă în stepă, ca să ne dezmorțim și să-i dăm ghes sîngelui să ne umble prin vine. Era noapte și nu se deslușea nici o urmă. „Trebuie s-avem vîntul din stînga", zic. „Ba din dreapta" zice camaradul meu. Am rătăcit așa amîndoi nu știu cîte zile în șir, flămînzi și fără să ne putem aprinde barem o țigară, că ni se udaseră chibriturile și nu mai scăpăra nici unul. Am nimerit într-un sătuc, da n-am găsit o firimitură de pîine. Și nici un om în viață. Leșuri în case, leșuri pe uliți și cîini care umblau de colo-colo printre ele. Abia mă tîram. Îmi putrezeau degetele și mi se desprindea pielea de pe picioarele degerate. Pușca și rănița mi le ducea fîtatu-meu. Am împușcat noi un viezure și l-am înghițit de crud. Mi s-a iscat un tărăboi în burtă ! M-am prăbușit cu nasu-n nisip și strig „Mor !" Fîrtatu-meu m-a întors pe spate și s-a pus să-mi frămînte burta, și cu pumnii, și cu genunchii. Odată m-a luat cu nădușeală și mi s-a făcut nițel mai bine. Am fost în stare să stau pe picioare și să umblu, încet, da umblam. Am tot mers noi așa pînă am dat de cortul ăsta. Aveau trei oi și ceva făină. „Așa prăpădiți cum sîntem, îi zic eu lui Bondarenko, ăștia ne căsăpesc la noapte. Și-apoi cît o să țină mîncarea asta la atîția inși ! Hai să le facem noi de petrecanie." „Mi-ar înțepeni mîinile, zice Bondarenko. Oamenii nu ne-au greșit cu nimic. Tata, care-a rămas în Kuban, e de-o seamă cu moșneagul, și cînd mă gîndesc că poate-i curmă cineva zilele..." „Ei, zic, dacă ești așa milos, du-te nițel mai încolo..." Cam în silă, mi-a dat ascultare — s-a tras mai încolo și s-a întors cu spatele. Eu scot naganul și-l împușc pe moșneag, apoi un copil, încă unul și la urmă pe-al treilea — unul oacheș și dat naibii : două gloanțe am băgat în el și el nimic — țipa ca din gură de șarpe,

se-ntindea s-apuce pistolul, îmi săruta picioarele. L-am terminat şi pe ăsta, da pe babă am lăsat-o — să am cu cine-mi face pofta înainte să-mi dau duhul. Că pe atunci era zdravănă şi fierbinte de ieşea abur din ea. Trece o săptămînă. O duceam bine. Trai de ţigani. După ce ne îndopăm cu carne cu tăiţei, tragem la aghioase, la deşteptare mă culc cu baba, pe urmă punem iar tăiţei la fiert, iar îi tragem un pui de somn. Fîrtatu-meu, care se înzdrăvenise de tot, îmi dă zor într-una să mergem, să mergem. Da eu cum să pornesc la drum cu picioarele mele umflate ? Cizme nu pot să pun, iar desculţ cît poţi merge ? Noaptea era un chin : se aşeza baba pe groapa unde-i pusesem în pămînt pe ăia şi se apuca să urle, şi urla scorpia de ţi se făcea părul măciucă. O alungam de-acolo, o băteam — degeaba. Cum venea noaptea, o lua de la capăt.

După o scurtă tăcere, încheie :

— Văd, făina e pe sponci, din oi n-a rămas decît una, şi aia gata tăiată. Ce te faci, neică, dacă fîrtatul o-ntinde cu carnea ? Gîndul ăsta nu-mi dădea pace. Îi pîndeam orice mişcare. El se tot suia în vîrful dealului şi rămînea acolo cu ochii la drum. Într-o zi ne-am certat... El s-a culcat liniştit, fără să bănuiască ceva. Şi peste noapte l-am... Am rămas singur şi-am început să trăiesc cu muierea ca bărbat şi nevastă....

— Totul e limpede, i-o reteză Galagan. Da-n noi, de ce-ai tras, amice dragă ?

— De frică... Eu, frăţioare...

— Pricep, ţi-era să nu ne-nfingem şi noi la carnea aia de oaie ? Ia hai cu mine, drăguţă, să-ţi dau decoraţia pe care o meriţi.

Galagan îl sili să se ridice cu o lovitură de picior, îl duse mai la o parte şi-l împuşcă.

Cînd se mai potoli vijelia, îşi urmară drumul.

Ieşiră la drumul mare.

Caii celorlalţi erau mai puţin istoviţi şi temriucenii le-o luară mult înainte. Maxim, Galagan şi Grigorov rămaseră din nou singuri. Căluţul lor se oprea locului tot mai des.

— Diii, şoimano, scoate-ne la liman !

Şoimana se mai tîrî puţin, cu chiu, cu vai, apoi căzu. O săltară pe picioare, dar după cîţiva paşi căzu din nou şi tremurul morţii îi încreţi pielea roasă, aşa cum boarea vîntului înfioară oglinda apei.

— Dobitoacele crapă, da omul ţine la greu. Minuni de-ale Domnului nostru Cristos, rîse cu amărăciune Galagan, luîndu-şi puşca şi sacul din căruţă.

Maxim sparse mărunt hulubele cu baioneta, smulse toată lemnăria căruţei şi aprinse un foc. De bine, de rău, în noaptea aceea dormiră pe spuză caldă ; dimineaţa supseră cîte o mînă de zăpadă şi porniră mai departe.

Pe drum şi pe marginile lui zăceau, pe jumătate îngropate în nisip, obiele murdare, roţi rupte, bucătării de campanie şi căruţe ciopîrţite, şei, trupuri chircite şi încovrigate.

Grigorov abia mergea.

— Curînd şi noi ajungem aşa...

— Capul sus, prietene ! căută să-l îmbărbăteze Maxim, chit că nici lui nu-i era mai uşor, numai că nu lăsa să se vadă.

Galagan se ţinea tare şi el. Vrînd să le mai alunge gîndurile negre, povestea mereu cîte ceza hazliu.

Găsiră o burcă miţoasă, kabardină, lepădată de cine ştie cine. Aşezate drept, burcile astea rămîn ţepene, ca făcute din scoarţă. Dar se prinsese în ea atîta nisip îngheţat, că nici nu avură putere să o care şi o azvîrliră.

Satul tătăresc Alabuga se mistuia în flăcări. De prin case, bordeie, şoproane şi coşmăgi era smuls şi pus pe foc tot ce putea arde : duşumele de un lat de palmă, canaturi de porţi, tocuri de ferestre cu ornamente în culori vii, snopi de stuf. Oamenii care şedeau în jurul focurilor păreau mai degrabă nişte arătări... Îşi treceau cămăşile pe deasupra flăcărilor ca să omoare păduchii, coceau turte în spuză, fierbeau carne în vin. Caii flămînzi moţăiau înhămaţi şi înşeuaţi. Culcate la pămînt cu gîturile întinse, dormitau şi vreo cîteva cămile. Labele lor moi, gingaşe, erau roase pînă la

os, cocoașele le atîrnau fleașcă, în ochii trişti li se adunau lacrimi de gheață cît oul de porumbel.

Cei trei se apropiară de un foc, dădură binețe. Le făcură loc să șadă.

— N-aveți puțină apă, oameni buni ? hîrîi Grigorov.

— Nici noi n-am mai băut apă de două zile.

Unul trase iute dintr-o găleată clocotindă un hartan de carne și-l încercă cu degetul lui negru.

— Eu zic că-i gata.

— Hai, împarte, lărmuiră ceilalți. Fiartă, nefiartă, tu dă-o încoace. Înainte mîncam și carne de porc, da acu zicem bogdaproste dacă avem și de cal. Uite unde ne-aduse războiul.

— Întîiași dată ți se oprește în gît, spuse un uriaș, care stătea în picioare, în lumina flăcărilor. Un covor persan strîns la piept cu o curea moale îi acoperea umerii ca un veștmînt preoțesc. Mai deunăzi, cînd am mîncat dintr-un mînz, mi-era să nu înceapă a mihoti și s-azvîrle cu copitele în burtă. Acuma îți mănînc și o iapă, numai să fie.

— Ba eu unul aș mînca iapa aia cu hamuri cu tot, că după tifos ți-i o foame !...

— De, nu prea mai faci mofturi, mănînci ce apuci...

Tăbărîră toți la potol.

Din beznă apăreau mereu alți oameni, care de care mai spăimîntători la vedere.

O tătăroaică bătrînă, cu o traistă pe după umeri, stătea în marginea drumului și dădea cu plecăciune la toți cîți treceau bucățele de pîine veche.

Galagan se ridică.

— Rămîneți cu bine, nenișorilor. Eu m-aștern pe tropăială. Dacă-i vedeți pe-ai voștri, spuneți-le complimente de la ai noștri, glumi el la despărțire.

— Ce-ți veni, Vasea, să pleci la drum la ceasul ăsta ?

— Alerg cu nerăbdare spre o floricică de amor ! cîntă el cu o voce spartă de tenor, potrivindu-și sacul în spate. La Astrahan mă așteaptă o fetiță : fusta armonică, bluză de dantelă. Eeh, inima bat-o vina. Ori, mai știi, poate am baftă să-i prind din urmă pe-ai

mei... Şi dacă-i noapte, ce ? Greu e pînă mă urnesc, că pe urmă o iau la picior de se ridică praful vîrtej.

Le strînse ştanişnicilor lăboaiele şi, cîrmind cu nasul împotriva vîntului, porni voinicește în întuneric.

Maxim şi Grigorov dormiră într-o groapă din cele în care înainte se punea peştele la sărat. Aşternură o manta şi cu cealaltă se înveliră. Noaptea bîntui vijelia şi ninse pe săturate cu fulgi apoşi. Peste noapte, Grigorov muri şi pînă dimineaţa se făcu ţeapăn. Strînsoarea de cleşte a braţelor acelea reci îl trezi pe Maxim. Se desprinse cu greu din îmbrăţişarea lor, ieşi din groapă, vărsă cîteva lacrimi întru pomenirea fîrtatului răposat — şi gata, hai mai departe...

După două zile ajunse în satul Olenicev şi hotărî să facă aici un popas mai lung — nu-l mai ţineau picioarele. Pe uliţi — ciubere cu apă. În jurul lor se îngrămădeau căruţele convoaielor militare, zăceau de-a valma oameni şi cai. În faţa biroului comandantului de etapă vuia o mulţime uriaşă. Din cadrul ferestrelor deschise larg, artelnicii împărţeau cîte o jumătate gamelă de grîu de căciulă şi cîte cincizeci grame de mahorcă la patru inşi. Cete de calmuci, mobilizaţi de medicul de la serviciul sanitar, strîngeau leşurile de pe uliţi, le încărcau în cotiugi pe roţi înalte şi scîncitoare, iar apoi le aruncau claie peste grămadă în nişte gropi săpate afară din sat. Peste mormanele de morţi se turna var şi se azvîrlea un strat de nisip. Într-o ogradă, vreo cîţiva chinezi şedeau roată în jurul unui cazan de baie, în care puseseră la fiert un cap de cămilă. Stăpînul casei umbla de colo-colo prin ogradă şi ocăra :

— De unde aţi picat, nespălaţilor ? Tot veniţi şi veniţi, zi şi noapte. Ne-aţi scos sufletul, ne-aţi adus la sapă de lemn.

— Că doară n-am ieşit la plimbare ! îi spuse cu dojană Maxim. Nu de voie, de nevoie umblăm. Ai răbdare, poate că şi voi, ăştia din Astrahan, o să vă-nfruptaţi din amarul ăsta, de-o să plîngeţi cu lacrimi de sînge...

— Cinci anișori încheiați mi-au stat șirele de fin neatinse, de se prinseseră în pămînt, se căină omul. Tot amînam să le-ncep — azi-mîine, azi-mîine... Deodată, ați năvălit voi și-ați dat șirele la cai, le-ați pus foc pînă la ultimul firicel. Și n-am cui să cer socoteală. Să nu i se rupă țăranului inima ? Poți să pui la hambare coșcogeamite lăcătoiul... Degeaba. Cînd treceți voi, parcă a trecut pîrjolul. Nu vă mai isprăviți?

Maxim îi curmă jelania :

— N-ai de vînzare niscaiva pîine, ori altceva de-ale gurii ?

— De unde să am ? dar îi arătă cu fereală un coltuc pitit în sîn : Asta mi-e toată bogăția. Nu mă despart de ea nici în somn.

— Vinde-mi-o.

— Păi eu ce mănînc ?

— Tu ești acasă la tine.

Căpătă pîinea în schimbul ceasului de argint primit în oștire drept distincție, și intră în casă.

Înăuntru — plin.

Oamenii zăceau pe dușumea, sub laviță, pe laviță, pe masă. Gemeau, aiurau. Duhoarea răspîndită de mîinile și picioarele degerate care putrezeau și miasmele de molimă te înăbușeau. Maxim mîncă un pic de pîine și se culcă cu capul pe scîndura pragului și cu trupul afară. Fruntea i se încinse, iar picioarele i se făcură ca de gheață.

— Lăsați-mă să trec, tovarăși.

— Poți să calci și pe mine, gemu altul, numai dă-mi pace.

Călcînd peste cine se nimerea, Maxim intră în odaie. N-aveai unde să te așezi, darmite să te întinzi. Pînă la urmă, se vîrî în cuptor.

Dimineața, cînd ieși de acolo, era negru de cenușă și funingine. Mirosul grețos de carne putredă îi tăie răsuflarea, i se păru că se învîrte casa cu el. Căzu din picioare fără simțire și cînd își veni în fire, se tîrî afară cum putu.

Un calmuc, aidoma unui vestitor al morții, vîrî capul pe ușă și întrebă cu un zîmbet umil și chinuit :

— Crapat este ?

Gemetele se întețiră, izbucniră înjurături :

— Pleacă de-aici scîrbă... Cară-te, ciine... Mai trăim încă !

Începură să arunce în el cu ce se nimerea. Calmucul agăță cu cangea un leș care zăcea chiar în prag și îl trase afară.

Lăsîndu-se păgubaș de popas, Maxim se luă la întrecere cu drumul.

În plină stepă, dădu peste cumătrul Mikola. Ședea pe marginea drumului, cu brațele petrecute în jurul unui sac plinicel. Trăgea să moară. Era legat curmeziș peste căciulă cu niște nădragi și înfășurat într-o plapumă din petice, încinsă peste mijloc cu o obială răsucită funie. Maxim îl strigă pe nume. Cumătrul nici nu ridică fruntea. Atunci Maxim se așeză pe vine în fața lui.

— Nikolai Petrovici, nu mă mai cunoști ?

Privindu-l lung, cu ochii împăienjeniți de sînge coclit și în care abia mai mijea viața, cumătrul îngăimă abia auzit :

— Nu... nu te cunosc...

— Eu sînt Kujel, bre...

— A-a-a... făcu muribundul cu nepăsare. Mi-aduc aminte de tine.

— N-ai ceva pîine ?

— A-a-a... am. Na, ia de colea.

Maxim — grămadă pe sac. Înăuntru, scule și furnituri de cizmărie, o bobină de fitil Bickford, trei perechi de bocanci noi, un pachet cu plăci de gramofon, o căpățînă de zahăr, niște curele de ham și niște sfoară, o pereche de balamale, o trusă de instrumente chirurgicale și, la fund de tot — vreo cîteva turtițe tari ca piatra și un pumn de firimituri de pîine.

— Maxim Larionovici... pentru numele lui Cristos... Stanița... Boii ăia bălțați... Nevastă-mea... Toți ai mei...

Muribundul vru să-i spună ceva, dar o ultimă izbucnire de tuse, un horcăit, un sughiț podidit — și s-a zis cu cumătrul Mikola.

Maxim îi închise ochii ațintiți, înotînd în lacrimi.

În satul Iandîk — la jumătatea drumului spre Astrahan — staționau unități ale armatei a 12-a. Consiliul Militar Revoluționar aflat aproape tot timpul în ședință emitea apeluri și ordine.

Șeful statului-major, un bărbat cu ținută de militar și cu mișcări severe și cumpănite, își încheie expunerea, bătînd ușor cu creionul în masă, în timp ce rostea ultimele cuvinte :

— Acum, guerila este o formă perimată de luptă. În condițiile actuale acești atamani ignoranți și, aș spune, fabuloși, lipsiți de cele mai elementare cunoștințe de tactică și strategie, sînt nu numai inacceptabili, dar chiar dăunători.

— Pros-tii ! strigă Murtazaliev, care stătea întins în fundul încăperii într-un fotoliu de paie pliant, cu o compresă la frunte.

Șeful statului-major dădu zvîcnit din umăr și continuă :

— O confirmă cum nu se poate mai bine cele ce se petrec în Kuban și în Caucazul de nord. O sută cincizeci sau două sute de mii de partizani nu i-au putut veni de hac lui Denikin și acum, din spatele detașamentelor de pe Don, diviziile ofițerești devenite disponibile pornesc pe un front larg spre Voronej, Ekaterinoslav, Kiev. Avem de-a face cu un inamic puternic și trebuie să-i opunem o armată disciplinată, comdandată de ofițeri de carieră, cu experiență, hotărîți să slujească cinstit puterea sovietică... Lucru pe care și Moscova îl cere în termeni categorici.

Scoase din mapă o coală de hîrtie acoperită cu rînduri mărunte și înghesuite, scrise cu cerneală violetă — un proiect de ordin — citi :

— Propun : Consiliul Militar Revoluționar al armatei a 11-a Nord caucaziene, armată care practic nu mai există, se desființează. Unitățile armatei a 11-a,

pe măsura sosirii lor în sectorul nostru întărit, vor fi incluse în efectivul armatei a 12-a ; corpul de comandanți, lucrătorii politici și detașamentele de ordine vor primi misiunea de a opri neîntîrziat retragerea în debandadă a celor din Kuban — bolnavii vor fi dezarmați pe loc, iar cei sănătoși trimiși înapoi pe front. O serie de considerente fac absolut necesară menținerea sectorului Kizlear ; propun ca din rămășițele armatei a 11-a să se alcătuiască două divizii — una de infanterie și una de cavalerie, fiecare a cîte nouă regimente ; brigada de cavalerie a lui Cernoiarov — trei regimente, — este cea mai aptă de luptă : va fi încartiruită în satul Promîslovskoe și, după trierea corpului de subofițeri în scopul eliminării elementelor criminale, un regiment se va întoarce la Lagan, un altul va ocupa așezarea Olenicevo, iar al treilea va porni în recunoaștere de-a lungul rîului Kuma, spre Veliceavaia, direcția Sviatoi Krest. Cît despre Cernoiarov, acesta trebuie izolat fără întîrziere de brigadă și deferit curții marțiale. Destul ne-am purtat cu mănuși față de atamani, e timpul să vadă că au de-a face cu o mînă de fier. În plus, și Moscova o cere în modul cel mai insistent... Am terminat.

Murtazaliev — membru al Consiliului Militar Revoluționar — se ridică, își burzului mustața și începu să vorbească cu aprindere :

— Un veac au țipat menșevicii : „Tu, muncitorule, nu ești decît un butuc cu ochi. Mai întîi cultivă-te și pe urmă să faci revoluție.“ Dar clasa muncitoare din Rusia nu s-a luat după prea învățații domni menșevici și, pășind curajos spre destinele ei istorice, a pus mîna pe putere. Reorganizîndu-se și însușindu-și din mers înțelepciunile științei, proletariatul călăuzește și va aduce țara pe drumul larg al socialismului și al revoluției mondiale... Știm și noi ce vrea Moscova, dar...

— Treceți la zubiect, vă rog, îl întrerupse burtosul Bredis. Pe noi nu interesat conferenț, pe noi razboi interesat.

Șeful statului-major se mișcă nervos pe scaun :

— Domnilor, țin neapărat să precizez că n-am avut intenția să emit aprecieri asupra programului vreunui partid politic. De altfel, nu mă prea pricep la politică și, ca să fiu sincer, nici nu-mi place politica. Referatul pe care vi l-am prezentat este prin excelență militar.

— Revoluția, reluă Murtazaliev, ea a dat naștere și partizanilor, și comandanților din fruntea lor. Cine nu le vede decît trăsăturile negative, e un prost revoluționar. Nu-i îngăduit, dragi tovarăși, să uităm specificul situației. E drept că în guberniile centrale, stihia mitingurilor reprezintă o perioadă depășită pentru Armata Roșie. Dar în Caucazul de Nord, partizanii sînt reazemul cel mai de nădejde al puterii sovietice. Ei au dovedit cu sîngele lor devotamentul față de revoluție. Un an întreg au atras asupra lor grosul forțelor albgardiste, ceea ce ne-a permis să izbîndim pe Don, în Ural, în Ucraina. Numai în două orașe ale inamicului — Ekaterinodar și Novorossiisk — zac în spitale treizeci de mii de albi. Dar cîți anume au rămas pe cîmpurile de luptă n-a stat nimeni să socotească. N-am de gînd să-i iau apărarea lui Cernoiarov. A săvîrșit crime și trebuie să le ispășească. Dar Cernoiarov e un șef. E un comandant iubit de ostași. O singură dată dacă vom proceda fără tact, va curge zadarnic sînge. Lașii, șovăielnicii, elementele nesănătoase s-au retras pe drum. Aici la noi a ajuns un val de material uman din cel mai bun. E un prilej căruia nu ne e permis să-i dăm cu piciorul. Dacă primești pe partizan în oraș, îl despăduchezi, îl duci la baie, îl îmbraci, îi dai de mîncare, și el, după o scurtă odihnă, e gata să încalece iar și să plece în galop și în India, ori la Paris. A dezarma și a imobiliza în pustietatea de nisip o armată chinuită de boli și de foame, osîndind-o astfel la moarte sigură — socot că e o crimă împotriva revoluției!

Cîteva minute nu scoase nimeni un cuvînt. Apoi, Gavrilov, și el membru al Consiliului Militar Revoluționar, veni lîngă Murtazaliev și puse capăt tăcerii.

— Tu, Șaliko, ai dreptate în multe privințe. To-

tuși, sînt de acord cu șeful statului-major. Nu putem permite să intre în oraș toată mulțimea care vine din Kuban. Și așa tifosul face ravagii. Pe garnizoana Astrahanului nu ne putem bizui, populația e mînioasă, marinarii fac gălăgie, docherii se agită. Eserii și ofițerimea profită din plin de nemulțumirile existente și pun la cale o răscoală.

— Și ce bine or să ne prindă atunci cei din Kuban! exclamă Murtazaliev. Ei or să înăbușe orice răscoală pornită împotriva puterii sovietice. Cum de nu înțelegeți?

— Situația e mult prea complicată. Îndîrjiți de cîte au îndurat, mă întreb de partea cui vor fi... Orașul e baza noastră și trebuie să-l păstrăm cu orice preț. De aici vom pregăti lovitura împotriva Uralului și a Caucazului. Ne crapă buza după petrol, după benzină. Din cele șase avioane cîte avem în oraș, nici unul nu zboară: n-au carburant. Flotila e imobilizată, fabricile stau. Aproape că nu mai circulă trenurile. Republica s-ar sufoca fără combustibil...

Bredis se apropie de ei:

— Partizan puțin luptat, mult strigat. Nu bun la nimic. Eu gandit mult. Țin socoteala de cel mai mic amanuntul, eu spun: disțiplin, disțiplin, disțiplin și pana primavara noi terminat cu Tenikin și cu alți ticalos...

— Aveți perfectă dreptate, încuviință șeful statului-major. Armata va deveni aptă de luptă numai dacă vom izbuti să introducem, indiferent cu ce sacrificii, o disciplină de fier. Oameni ca acest Cernoiarov mai mult s-au hărțuit între ei și s-au dedat la jafuri, decît au luptat împotriva inamicului. În cazul cînd, contrar așteptărilor, Cernoiarov va refuza să execute ordinul, propun să se facă uz de arme, pentru a întări, în felul acesta, prestigiul Consiliului Militar Revoluționar.

Murtazaliev își smulse căciula și mantaua din cui:

— Mă duc să stau de vorbă cu Cernoiarov. Trebuie să facem totul ca să-l păstrăm pentru revoluție, dacă nu pe el, în orice caz pe cei care-l urmează.

Proiectul de ordin fu adoptat în unanimitate, cu o singură abținere.

Vestea dezarmării zbuciumă armata.
Peste tot :
în case
pe drumuri
în jurul focurilor —
mitinguri.

Ieșind dintr-un sat, pîlcul căruia i se alăturase Maxim dădu peste un post militar.

— Tovarăși, predați armale !

— Mai puneți-vă pofta-n cui... Frumoasă primire, după ce-am scăpat din ghearele morții.

Comisarul postului le arătă ordinul.

— L-ați citit ?

Agitație, murmure, strigăte :

— Sîntem, sfîrșiți, chinuiți...

— Ce, tu ne-ai dat armele, ca să ni le ceri acuma înapoi ?

— Dă-te la o parte !

Comisarul ridică mîna :

— Să nu ne ieșim din fire, tovarăși. Ca soldați ai revoluției, se cuvine să înțelegeți că ordinele autorităților sovietice trebuie executate. Care e sănătos va fi cazat. Care e bolnav, mai bine să nu meargă mai departe, că o să înghețe și-o să piară pe drum. Din Astrahan s-au trimis căruțe și în cel mai scurt timp cu putință, toții bolnavii vor fi transportați în oraș și internați în spitale.

— Nu ne purta tu de grijă, că ne descurcăm noi și singuri. Ferește din cale, ori o iei pe coajă...

— Lasă amenințările. Eu sînt la fel ca și tine.

Atunci ieși înainte un moșneag cu părul alb, îmbrăcat într-un soi de țuhal de rogijină și strîns peste mijloc cu o curea de pușcă. Marginea de jos a căciulii lui roșcate, cu fundul de postav, cum se poartă în Kuban, era cenușie de păduchi. Păduchii colcăiau în sprîncenele-i stufoase și-i umblau în voie pe obrazul mîncat, de ziceai că-i ciupit de vărsat. Bătrînul își

tot trecea palma peste față, ca să scape de ei și clipea din pleoapele umflate.

— Vă e să nu v-aducem molimă în oraș ?... Da ce, noi nu sîntem oameni ? Din noi a putut să sugă păduchele ezantimatic și ultimul strop de vlagă, ai ? Tu ești sătul, iară mie mi s-au lipsit coastele de foame, strigă strident bătrînul. Tu ești fercheș, în manta nouă, iară eu umblu cu rogojina asta, mai mult găuri decît curmei...

Comisarul își scoase numaidecît mantaua :

— Îmbrac-o !

— Nu-mi trebuie mie manta de căpătat ! i-o reteză bătrînul, tremurînd de furie. Tu să-mi dai cele cincizeci de oi ale mele, boii mei, opt perechi, caii mei, să mi-o dai înapoi pe fie-mea, omorîtă în chinuri de ofițerii iuncheri. Pe cei doi feciori ai mei ! Brațul să mi-l dai înapoi !

Își flutură sub rogojină mîneca goală.

Comisarul ridică glasul.

— Lasă vorba, tovarășe ! Ordinul... Armele...

— Vrei arme ? O să-ți dau eu ăl dintîi, spuse amenințător bătrînul și, pînă să se dumirească cineva, smulse de la brîu o grenadă și i-o azvîrli la picioare.

Țîșni o jerbă de foc. Ostașii din post fugiră care încotro. Comisarul rămase nemișcat, acolo unde căzuse.

Brigada lui Ivan Cernoiarov se afla în repaus în satul Promîslovka.

Cernoiarov era pe moarte... Suflarea-i fierbinte și hîrîitoare din scorbura neagră a gurii, pieptul osos, stropit cu spuzeala vineție a tifosului și scărpinat pînă la sînge i se zbuciuma în spasme. De trei zile și trei nopți un medic și credinciosul Șalim vegheau fără încetare la căpătîiul bolnavului. În tindă și în cerdac se înghesuiau, vorbind în șoaptă, vechii tovarăși de arme ai comandantului. Ori de cîte ori ieșea aghiotantul din odaie, se strîngeau grămadă în jurul lui.

— Ei, cum merge ?

— Puțin-puțin rasuflă... „Oh, oh" zîce. Rău merge.

— Stai cu ochii pe doctor.

— Stam, stam.

Casa era mai mult o ruină. Ferestrele — astupate cu paie și perne. Înăuntru nici nu aveai pe ce să stai. De îndată ce doctorul se așeza pe un colț de pervaz să se odihnească un pic, îi și cădea capul în piept.

Șalim se repezea la el în vîrful picioarelor, și-i șuiera la ureche :

— Doarme magar ? Arat eu la tine, doarme...

— Ce mai vrei de la sufletul meu ? mormăia doctorul sîcîit, căznindu-se să-și deschidă pleoapele parcă lipite cu miere. I-am injectat camfor, i-am luat temperatura.

— Mai iei o data ! îl silea Șalim, înfigîndu-i țeava revolverului între coaste. Mereu iei ! Daca moare el, toata brigada moare de inima rea. Dacă el dai suflet, se duce și suflet al tau.

Doctorul îi schimba bolnavului gheața de pe frunte, îi lua pulsul, îi punea termometrul în care vinișoara albastră a mercurului sălta numaidecît la peste patruzeci... Șalim nu avea încredere în bătrînelul acesta cu înfățișare respectabilă pe care îl aduseseră dintr-o stațiune caucaziană. Îi pîndea toate mișcările și-l punea să guste mai întîi el doctoriile.

— Zî, moare ? întreba el în șoaptă pentru a suta oară.

— Nu sînt Dumnezeu. Cît o să mă mai chinuiți ? O să mor eu înaintea lui de oboseală...

— De ce tu închide ochii ? Varbește și deschide ochii.

— Puls o sută optzeci... Temperatura... Mda... — și doctorul începea pe neașteptate să sforîie, gemut, făcînd bășici la gură.

Ca să-l trezească, Șalim îi aprindea cu chibritul părul din cap.

— Auzi, ma ?... Moare el, moare și eu. Moare el, omor și la tine. Și nu o singur data, de zece ori o să omor la tine, magar !

În cele din urmă, boala începu să cedeze.

Brigada jubila : armonicile, jocurile, cîntecele nu conteneau nici zi, nici noapte. Ostașii aghezmuiți veneau să-l vadă pe comandantul lor iubit. Tuturor le spunea aceleași cuvinte :

— Băieți, pregătiți-vă de marș...

Un curier aduse din Iandîk ordinul Consiliului Militar Revoluționar cu privire la dezarmarea brigăzii. Cernoiarov îl citi cu un zîmbet disprețuitor și apoi îl dădu lui Șalim :

— Poți să te ștergi cu el undeva.

Cînd veni Murtazaliev, Cernoiarov se puse de-a binelea pe picioare. Făcură cunoștință.

— Ai venit să-mi tai capul ? întrebă Cernoiarov.

— De ce nu te supui ordinelor ?

— Eu nu m-am supus și n-am de gînd să mă supun bestiilor țariste oplosite prin statele voastre majore. Să facă armata cale-ntoarsă ? Se poate una ca asta ?... Hai să întrebăm și pe ultimul om de la bucătărie. O să-ți spună și fără ca să fie umblat prin școli înalte că-n afurisitele astea de pustietăți nisipoase, unde n-ai nici apă, nici furaj, nici pîine, războiul poate fi purtat numai cu detașamente mici. Acolo e moarte pentru regimente, moarte pentru brigăzi, moarte pentru armate !

— Uite ultimatumul...

— Dă-l încoace... Răsuci în mînă hîrtia foșnitoare și i-o întinse înapoi.

— Eu nu știu carte... Citește-o tu, dar tare, că după tifos parcă am bumbac în urechi și parcă-mi bîzîie un viespar în cap.

Murtazaliev citi apăsat :

— „Către Ivan Cernoiarov, fost comandant al brigăzii de cavalerie. În numele Puterii Sovietice muncitorești-țărănești din Rusia, ordonăm ostașilor din brigadă să predea armele — armele albe și de foc — după care brigada va fi desființată“...

Cernoiarov sări ca mușcat de șarpe și se trase într-un ungher.

— Citește ! răcni el cu suflarea tăiată și pironindu-l pe Murtazaliev cu o privire scăpărătoare. Citește !

— „Călcînd ordinul Puteri Sovietice, brigada a părăsit în mod samavolnic locul de staționare și înaintează cu de la sine putere într-o direcție necunoscută, nesocotind ordinea și disciplina militară..."

— Minți, lățosule !

Răsună o izbitură puternică, cît pe ce să facă țăndări cerceveaua.

Murtazaliev ridică privirea și văzu în fereastră doi ochi arzînd pe o față tînără, aproape fără buze. Bătînd furios cu pumnul în tocul ferestrei, flăcăul țipa :

— Minți, mutră tuciurie ! Hai în regimentele noastre să vezi ordine ! Să-mi arăți tu măcar un cal despotcovit... Noi n-am părăsit nici un bolnav de-al nostru... Avem furaje și vin să ne țină pînă la Astrahan... Du-te și inspectează bucătăria, trenurile regimentare... Du-te și numără cîte tunuri și mitraliere am adus noi din Caucaz !

Afară lărmuiau glasuri, explodau strigăte.

— Citește ! repetă Cernoiarov. Ostașii mei fac gură... N-ai teamă. Ei — și aici se întoarse spre ușă, unde se înghesuiseră bărbați în burci și cojoace — sînt comandanții diferitelor unități, cei mai viteji din cîți a dat Kubanul. Citește ! Să audă toată brigada, toată armata.

— „În cazul cînd cele prevăzute în prezentul ultimatum nu vor fi de bunăvoie aduse la îndeplinire, urmă Murtazaliev, fiecare al cincilea ostaș va fi executat prin împușcare. Cernoiarov, dacă nu este lăș, se va înfățișa înaintea dreptei judecăți a Puterii Sovietice, avînd posibilitatea să ia cuvîntul, spre a se dezvinovăți. Dacă-și iubește ostașii și poporul, să le cruțe viețile și să se conformeze acestui ultimatum. Se acordă timp de gîndire treizeci de minute."

Urmă o tăcere gîtuită, apăstoare. Din prag se auzi un păcăit de pipă. Ferestrele se umplură de guri mute, căscate, de ochi rotunzi ca niște bani mari de argint.

— Gata ? întrebă Cernoiarov.

— Gata.

— Eu n-am încredere în consiliul vostru militar în care s-au aciuat colonei și generali țariști. Nu e întîia zi că mă războiesc cu ei și-o să mă războiesc pînă-n cea de pe urmă zi a mea! Oamenii nu mă vor părăsi. Vom înota în sînge, dar nu ne vom preda! O să răzbat pînă la tătucul Lenin și să vezi cum o să dea poruncă să scurteze c-un cap toate jivinele astea tîrîtoare.

Murtazaliev măsură încăperea cu pași iuți, zbîrlindu-și coama înspicată, apoi se opri în fața lui Cernoiarov :

— Dragă tovarășe, să știi că n-ai dreptate. În armata noastră gardul e bun, dar taracii-s putrezi și trebuie înlocuiți. Noi am înhămat specialiști militari la carul nostru si-i silim să-l tragă. Puterea albilor stă mai ales în disciplină. Noi trebuie să le opunem o armată a noastră disciplinată, care să dea ascultare fără crîcnire mai marilor ei.

— Pe mine mă ascultă și așa.

— Anarhia, dragă tovarășe, a pierdut, a subminat armata de partizani și astfel iuncherii au putut să vă zdrobească...

Copleșit, năuc, Cernoiarov își sprijini fruntea în palme și căzu pe gînduri.

Unul dintre comandanții buluciți în ușă spuse :

— Nu iuncherii ne-au zdrobit, ci tifosul.

De parcă s-ar fi spart un stăvilar, glasurile izbucniră :

— Că nici tifosul ăsta n-a picat din cer...

— Peste tot e trădare și vînzare...

— De ce-a stat armata așa de rău cu partea sanitară ? De ce pe front am dus lipsă de muniții ? De ce ne-au năpădit păduchii ? Noi n-am văzut pe front o bucată de săpun și nici rufărie, iar la Kizlear s-a dat foc la depozite cu muniții și efecte de-a ars o săptămînă întreagă...

Akim Kopîto, comandantul tiraliorilor de dincolo de Kuban, un uriaș cu o față posomorîtă și ciupită, de ziceai că i-au ciuruit-o cu sula, tuși în pumn și rosti cu un oftat din adîncul rărunchilor :

— Mergeam și ne gîndeam că Puterea Sovietică o să ne primească așa cum mama își primește pruncul, da văd că și aici o să ne ospăteze cu gloanțe...

— Dragi tovarăși, vorbi iarăși Murtazaliev. Nu e nevoie să strigăm, că nu sîntem la iarmaroc. Să stăm de vorbă în liniște... Căile ferate sînt în ruină. La fel și transportul cu cai... N-am apucat să vă trimitem la timp din Astrahan în Caucaz toate cele trebuincioase... Apoi, adresîndu-se lui Cernoiarov : Spune, tovarășe, e adevărat că tu i-ai ucis pe Arslanov și pe Beleţki ?

— E adevărat, bîigui comandantul de brigadă, înroșindu-se ca focul. Toată cinstirea comisarilor care luptă pe front. Da-n cei care se plimbă cu automobilul în spatele liniilor n-am încredere și nici nu voi avea cît oi trăi.

— Beleţki a fost un comandant combatant, asta o știe toată armata... Arslanov a fost un vechi revoluționar, asta ți-o spun eu... Dragă tovarășe, te-ai făcut vinovat în fața revoluției de o crimă dintre cele mai grave.

Cernoiarov tăcea.

— Se plînge lumea, continuă Murtazaliev, că brigada ta s-a ținut de jafuri. Și asta e adevărat ?

— Nici pomeneală ! N-am jupuit pe nimeni așa, de florile mărului. A, că mai flocăiam cîte un burjui, e altceva. Nici pe rebeli și pe chiaburi nu-i iertam. Bine zice o vorbă veche căzăcească : „Doar carnea mortului o lasă, și avutul ia-l acasă".

— Te prezinți la Consiliul Militar Revoluționar ? întrebă Murtazaliev.

— Nu. Aia or să mă împuște. Dacă-s vinovat, să mă judece întreaga armată.

— M-da... Halal comandant roșu, care se teme de judecata revoluționară... Consiliul vrea să stea de vorbă cu tine... Ai cuvîntul meu că nu ți se întîmplă nimic. Vor să stea de vorbă cu tine. Crede-mă.

Cernoiarov îi aruncă o privire iscoditoare.

— Pe tine, poate, te-aș crede, dar n-am încredere în slugoii vechiului regim, care stau la sfat alături de

tine în jurul aceleiași mese, sub același acoperiș și cu care mănînci din aceeași strachină. Taie-mă, omoară-mă, n-am încredere și pace !

— Eu activez de douăzeci de ani în partidul bolșevic, pe mine trebuie să mă crezi... Voi rămîne aici ca ostatec. Uite, pun ceasul pe masă. Tu pleci singur. Pînă la Iandîk sînt șapte kilometri. Dacă pînă în trei ore nu ești înapoi, oamenii tăi să mă-mpuște.

— Că mare nevoie avem de tine, boșorogule ! răcni tînărul despre care ai fi zis că nici nu are buze. Fraților, nu-l dăm pe Cernoiarov !

— Nu-l dăm, nu-l dăm !

— Murim și nu-l dăm !

— Trădare, fraților !

Pe uliță, în fața ferestrelor, începu un miting furtunos.

— Așadar, nu te duci ?! întrebă pentru ultima oară Murtazaliev.

— Nu.

— Dacă-i așa, cu bine, tovarășe.

— Cu bine.

Murtazaliev ieși pe uliță.

Noapte. Satul în clocot. Cînd într-un loc, cînd în altul, se aprindea de la sine cîte un scurt miting, cu discursuri haotice, isterice. Murtazaliev se vîrî unde era lume mai multă și ascultă în tăcere un timp. Pe urmă își făcu loc, ieși înainte și se urcă pe un cheson :

— Tovarăși... Eu fac parte din Consiliul Militar Revoluționar.

Fluierături
răcnete
sudalme

— Jo-ooos !

— Trage-l de picioare !

— La zid cu el ! La zid !

— Dragi tovarăși... ia gîndiți-vă ! Cum de vi se deschide gura să strigați una ca asta ? Pe cine vreți să puneți la zid ? Pe mine ? Bată-vă să vă bată ! Mulți dintre voi mai sugeați încă la țîța mumei, cînd eu îmi zornăiam lanțurile la Akatuiskaia. Temnicerii țariști

nu m-au răpus și-acum vreți s-o faceți voi ? Voi, soldați ai revoluției ?... Hai să lăsăm prostiile și să vorbim mai bine de lucruri serioase.

Simțea suflarea fierbinte a miilor de oameni. Chipurile nu se deslușeau în întuneric, doar ici-colo scăpărau, aținate de vînt, jăratecuri de țigări. La început, trăi clipe cînd se și vedea tras de picioare de pe cheson și sfîșiat. Dar fermitatea bărbătească a cuvintelor sale convingătoare avu darul să potolească mînia. Glasul lui însuflețit răsuna puternic deasupra mulțimii tăcute.

— De unde trădare ? Care trădare ? Cine strigă una ca asta trebuie scărmănat zdravăn. Nu poate fi decît un gogoman, ori un laș. De gogomani n-are nevoie revoluția, iar un laș în rîndurile noastre e mai primejdios decît un dușman ! Dragi tovarăși, profitorii, neîncrezătorii, oamenii cu mintea împrăștiată n-au ce căuta în familia noastră. Cine nu vrea, ori nu știe să execute ordinele va fi mătrășit din armată... Orice încercare de zădărnicire a disciplinei va fi curmată în mod radical, cu toată asprimea stării de război și a legilor revoluționare — asta trebuie să-și bage bine în cap fiecare ostaș cinstit... Dragi tovarăși...

Murtazaliev le vorbi despre puterea sovietică, despre Denikin, despre bolșevici, despre clasa muncitoare, despre Moscova, despre revoluția mondială.

Apoi vorbiră ostași din diferite unități. Iată scurtul cuvînt al unuia dintre ei :

— Nouă, celor din Kuban, o să ne fie greu să ne împăcăm cu rînduielile astea noi, da-i musai... Nici unul dintre noi să nu crîcnească, chiar de ni s-o da ordin să mergem o sută de verste desculți pe sticlă pisălogită... Printre noi s-au pripășit destui mișei care nu se gîndesc la revoluție, ci numai la pielea și la punga lor... Sînt ei destui ticăloși și printre mai marii noștri, și printre comisari, da funcția n-o să-i scape de glonțul nostru... Dacă s-au oploșit de-alde ăștia prin statele-majore, apoi nu-i scoți de-acolo cu pumnii ori cu zbieratul. Pentru asta e nevoie de minte, de un cap ager... Care dintre noi are dreptate și care a greșit cu

ceva, asta o s-o lămurim mai tîrziu. Acu sîntem cu toții o singură familie sovietică și-avem un singur dușman : epoleții de aur...

În aceeași noapte, după miting, Murtazaliev duse la Iandîk două regimente și cîteva detașamente mai mici. Li se alăturară și mulți ostași răzlețiți de unitățile lor.

Iar în zori, cînd negura gerului mai învălura încă stepa, ieși din Promîslovka și brigada lui Cernoiarov. Mergeau ca la nuntă, cîntînd din gură și din armonici. În fruntea escadroanelor veneau dansatorii, jucînd cu strigăte și chiuind „șamil" și „naurskaia". Cernoiarov ședea în trăsură, între perne, cu chipul întunecat de o presimțire rea. Aproape de Iandîk, desfășurați în lanțuri de trăgători și lungiți la pămînt în semicerc, învăluiau așezarea unității din Derbent, Batalionul Internațional și Detașamentul Comunist cu destinație specială.

Somație :

— Cine sînteți ?

Din negura groasă
apăreau
pîlcuri de călăreți :

— De-ai noștri !

— Stai, că tragem !

Brigada se opri și trimise parlamentari. Cu grenada în mînă, aceștia veniră pînă în buza tranșeelor puțin adînci, săpate în pripă.

— Predați armele, scîrbelor ! țipă pițigăiat din tranșee un băiețadru, și în tăcerea grea care se lăsă brusc îl auziră trăgînd cocoșul revolverului.

— Tu șterge-ți mucii, cioară ! îl repezi comandantul de escadron Iuhim Zakora, fulgerîndu-l cu privirea și urmă, adresîndu-se tuturor : Bună, băieți... Cu cine aveți de gînd să vă războiți și ce păziți aici ?

— Ne-au trimis aici ca să dezarmăm banda lui Cernoiarov. Canalia asta s-a vîndut iuncherilor și vrea să sugrume tînăra putere sovietică.

— Cine-i ticălosul care vă asmute împotriva brigăzii noastre ?... Noi — bandă ?... Un an întreg ne-am bătut cu Kornilov şi cu Denikin...

— Da pe comandantul nostru Beleţki de ce l-aţi omorît ? Pentru el vă rupem beregăţile la toţii... De ce n-ascultaţi de ordine ?... Cu cine ţineţi, cu roşii sau cu iuncherii ? sări iar băieţandrul de adineauri.

— Crud mai eşti la minte, mă ţîcă... Dacă ţineam cu iuncherii o întindeam noi demult la ei, în loc să rătăcim prin pustiu şi să hrănim păduchii... Cine-i comantul vostru ?

— Severov.

— Păi, ăsta-i colonel de-al ţarului. Pentru el, ori sîngele poporului, ori limonada, tot aia e. Bă, idioţilor... N-are careva de-o ţigară ?...

— Uite colea, îi întinse unul un pachet.

— Ehei, fumaţi de-alea gata răsucite. Noi le uitarăm şi mirosul. Da nu-i nimic. Văd eu că sînteţi băieţi de treabă şi ostaşii lui Cernoiarov nu există să ridice mîna să lovească într-ai noştri... Voi lăsaţi-ne să trecem. Vrem să răzbim pînă la tătucul Lenin şi să-i spunem adevărul gol-goluţ. Că-n Kuban, vînzare a fost ! Ehei, fraţilor, cîţi au căzut acolo, cît sînge a curs...

În spatele tranşeelor alerga comisarul politic şi-şi spărgea pieptul :

— Isprăviţi cu vorbăria ! Deschideţi focul ! Foc ! Nu-l asculta nimeni.

De-a lungul liniilor începu fraternizarea şi ici-colo se vedeau ostaşi făcînd schimb cu căciulile şi armele.

Comisarul politic se repezi într-o goană la Detaşamentul Comunist.

— Trage !... Foc !

Se aruncă la o mitralieră şi

ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta...

Brigada fremătă.

În flancul stîng un glas tunător comandă :

— Escadr-o-on ! Desfăşurarea pe stînga, pentru şarjă pregătiţi !

Şalim se apropie într-un suflet de Cernoiarov.

— Dai ordin scoate steagul şi — la atac !

— Să nu cumva !

Detașamentul Comunist deschise focul. Îi urmară pilda, mai întîi șovăielnic și apoi tot mai vîrtos, derbenții și în curînd toată linia scăpăra de împușcături. Nevăzută după perdeaua ceții, bubui o baterie. O mortieră îi ținu isonul.

Strîngînd frîul, mai-mai să rupă gura calului, Șalim se apleca din șa și striga :

— Vanușka... Dai ordin atac... Una lovitură ! Taiem la ei ca bucatar la cartof !

— Să nu cumva...

Cernoiarov se săltă în trăsură, cuprinse brigada cu privirea, apoi strigă gornițtilor care nu-și luau ochii de la el :

— Sună retragerea !

Fără să fi tras un foc, cu toate că suferise pierderi — morți răniți — brigada se retrase înapoi, spre Promîslovka.

În piață, miting.

— Rămîneți cu bine, fraților ! Cernoiarov plîngea în hohote, și, nemaifiind în stare să scoată un cuvînt, își duse pistolul la tîmplă.

Îi smulseră pistolul din mînă, îi luară și celelalte arme.

— Acolo nu-i de noi ! mai apucă el să spună, și căzu fără simțiri în brațele lui Șalim.

Doctorul îi vîrî sub nas o sticluță de amoniac, cineva îi frecă urechile cu zăpadă.

Deschise ochii și rosti anevoie :

— Bine ne-au mai primit și ne-au mai ospătat... De primirea asta o să aibă parte toți partizanii.

Comandanții diferitelor unități, strînși roată în jurul lui, se sfătuiau în șoaptă... Akim Kopîto se aplecă spre el și-i vui la ureche :

— Trebuie s-o ștergi... Fugi pînă nu se-ntîmplă o mare nenorocire... Armata e îndîrjită. Gîndește-te, mă Vanea, cît sînge nevinovat poate să curgă.

— Să fug ?... Ca hoțul din iarmaroc ?

Akim își depărtă în lături, a neputință, pumnii uriași :

— Ce să-i faci ? În viață se-ntîmplă de toate. Tăcu puțin, suflînd icnit și încheie : Nacealnicilor ălora mari li se cuvine supunere... Noi între noi am și ales o deputație... O să ne-nfățișăm spășiți la Consiliul Militar și-o să strigăm într-un glas : „Tăia-ți-ne capul nouă, comandanților, dar lăsați-i în pace pe ostași. Că i-am ridicat de prin staniște și i-am dus după noi. Toți dau în ei, dar ei sînt nevinovați".

Comandantul trenului blindat, Derevianko, îi spuse și el lui Cernoiarov :

— Așa nu se poate, Vanea... Trebuie să stăm una și să țintim una... Acest una e pentru noi Puterea Sovietică.

— Da, da, e mai bine să dispar... Mă simt aici ca lupul într-o ceată de cîini ! Îi scrută cu ochi de nebun pe comandanții strînși în jurul lui și trînti o vorbă scurtă, de ocară. Pe urmă se urcă înapoi în trăsură, frînse deasupra capului mînerul cravașei și comandă : Fraților, încălecarea ! Pornim !... Cine are încredere în mine să mă urmeze !

Fără zăbavă, două sotnii de călăreți, care aveau cai bunicei, un pluton de mitraliere pe samare și un mic convoi de căruțe se desprinseră de grosul brigăzii și se depărtară în trap spre soare-apune.

Chiar la primul popas, oamenii se buluciră în jurul comandantului :

— Unde mergem și pentru ce ?

Cernoiarov despături harta — un petic de mușama mîzgălit cu creion chimic — și încercă să-i deslușească, plimbîndu-și degetul de-a lungul unor semne misterioase, știute numai de el :

— Ne îndreptăm spre Erghedin-huduc (fîntînă), trecem prin Hahacin-huduc, prin Țuba, Bulmukta-huduc, Îlțrin, Tiurmeata-huduc... Ieșim la un șleah vechi, de chervane, pornim spre Iașkul, Ulan Erghe, Elista și ajungem la Țarițîn, unde ne întîlnim cu divizia lui Stojarov, om de nădejde, care se va pune cu pieptul pentru onoarea partizanilor... De acolo, nici Moscova

nu mai e departe. Vreau să mă duc la tătucul Lenin. Nu cred să nu fie dreptate pe lumea asta.

— Bine, bine, Ivan Mihailovici, spuse cu un oftat Ignat Porohnea. Da spune-ne, rogu-te, cam cîte verste or fi una peste alta pînă la procletul ăla de Țariţîn ?

După ce măsură îndelung pe hartă cu un chibrit şi cu degetul, Ivan răspunse :

— Vreo cinci sute, ori, mai lămurit, cinci sute şi ceva.

Ostaşii se cutremurară de o înfricoşată uimire :

— Vai şi-amar... Cinci sute şi încă ceva ?

— Cinci sute de verste prin sălbatica stepă calmucă...

— N-ajungem noi. Crăpăm pe drum.

Tăcură mult timp, munciţi de gînduri. Într-un tîrziu, comandantul de escadron Iuhim Zakora dădu glas părerii tuturor :

— Nu putem ajunge pîn-la Țariţîn... Nu ne duc caii pînă acolo... Cu graba asta am luat furaje o nimica toată... Două-trei zile şi nu mai avem ce le da. La fel şi cu pesmeţii, cu vinul. Iar apa în fîntînile astea e sărată, lua-le-ar naiba. Cum o s-o scoatem la capăt ?

Cernoiarov se uită cu luare aminte la oamenii aceştia abătuţi şi sprîncenele-i samanii, de mult ce le arsese soarele, tresăriră.

— Aşa e, fraţilor, n-o să ajungem la Țariţîn... Caii n-o să ne ducă... N-are rost să ne prăpădim cu toţii degeaba. Care vrea, poate să se întoarcă. Pentru mine, întoarcerea nu e cu putinţă... Jur pe tăişul sabiei mele că nu vă voi spune nici un cuvînt de dojană. Neprecupeţind sîngele nostru şi nici pe al altora, noi am mers pe calea noastră cinstit, cu inima deschisă. Vă mulţumesc pentru credinţa cu care-aţi slujit... De-om rămîne în viaţă, ne-om strînge iară, stol, sub un singur steag, şi atuncea — tremură duşmane de săbiile noastre !... Dar de nu ne mai e dat să ne întîlnim, să nu mă pomeniţi de rău !

Tăcu sugrumat de emoţie.

Ostaşii se apropiau să-şi ia rămas bun de la comandantul lor iubit. Mulţi plîngeau în hohote ca nişte copii.

Sub comanda lui Iuhim Zakora, detaşamentul porni îndărăt, în pasul spornic al cailor, spre drumul mare al Astrahanului, făcînd un ocol, ca să nu treacă prin Iandîk. De pe o culme de deal, Cernoiarov îl urmări mult timp cu privirea, prin boarea tremurată a lacrimilor...

Şalim şi încă vreo douăzeci de călăreţi rămaseră cu el, hotărîţi să împărtăşească pînă la capăt soarta comandantului lor.

Vînt sălbatic
gorgane din veacuri
nisip mişcător, fără viaţă...

Mergeau zi şi noapte, fără să întîlnească ţipenie de om în cale. Îi chinuia foamea. Caii hămesiţi îşi rodeau unii altora cozile şi coamele.

La rarele popasuri, moţăiau în jurul focului de scaieţi şi bulzi de ciulin. Topeau zăpadă în gamele, mestecau bucăţi de carne de cal tăvălite în spuză fierbinte, ronţăiau ultimii pesmeţi. Apoi, cei teferi se ridicau şi porneau mai departe, trăgînd de căpăstru caii vlăguiţi. Morţii şi muribunzii rămîneau parcă duşi pe gînduri lîngă focurile stinse. Balele de tifos li se prelingeau şi îngheţau pe bărbiile ţepoase, torcîndu-se, ţurţure, pînă la pămînt.

Cernoiarov mergea în trăsură, oblojit între perne şi pături. Uneori, fierbinţeala îi tulbura minţile şi începea să vorbească în neştire :

— Unde sînt ? Unde-i brigada ?

— Toţi aicea. Toţi alaturi de tîne... Rog la tîne stai bînîşor, îl liniştea Şalim, înfofolindu-l cu grijă.

— Mi-e sete... Mi-e sete...

Unul dintre ostaşi îi sălta puţin capul, iar Şalim îi descleşta încetişor dinţii cu vîrful pumnalului şi-i turna cîteva picături de vin. Apoi îi vîra şi-i împingea cu degetul în gură bucăţele mici de slănină...

— Manînci, Vanuşka... Rog la tine manînci... La tîne, frate, trebe zdravenît.

Bolnavul se zbătea să se ridice şi răcnea :

— Caii sînt împiedicaţi !... Dezleagă-l, Şalime ! Regi-i-ment, cu sabia la atac !

La început, fîntînile le slujiră de îndreptar, dar de la o vreme drumul bătut se destrămase în cărări ce abia se desluşeau şi detaşamentul se rătăci.

Cădeau
rămîneau în urmă
oameni
şi ultimii cai.

A şaptea zi, numai patru, degeraţi, cu sufletul pe buze, ajunseră în satul Soldatskoe, gubernia Stavropol, şi fuă înhăţaţi de un post inamic.

Cernoiarov deschise ochii. Zăcea, împreună cu cei trei tovarăşi ai lui, pe podeaua de lut a unei case ţărăneşti. În prag, rezemat de tocul uşii, moţăía o namilă de cazac cu galoane de sergent.

— Din ce staniţă eşti ? îl întrebă Ivan.

— Korenovskaia.

— Aha ! Cu biserica aia frumoasă căreia i-am dat eu foc.

— Cine eşti tu, bă, de faci pe grozavul ?

— Ghici.

— Ce să ghicesc... Acuş îţi ard un bot de cizmă...

— Sînt Cernoiarov.

Sergentul se dădu înapoi, mai-mai să scape puşca din mînă.

— Ptiu ! Piei, drace !

Un zîmbet slab lumină faţa suptă a lui Cernoiarov.

— Huo, fiară. Eu în locul lui Denikin nici terci nu v-aş da.

Prizonierii fură trimişi sub escortă într-un obscur tîrguşor, Sviatoi Krest. Aici, pe Şalim şi pe ceilalţi doi îi aruncară în arestul garnizoanei, iar Cernoiarov, sprijinit de doi cazaci — nu-l ţineau picioarele — fu dus într-o casă, tuns, îmbăiat, primenit cu rufărie curată şi culcat în pat.

De cîteva ori pe zi îl vizita medicul militar şi trecea să-l vadă şi comandantul garnizoanei, care era ciung.

— Te salut, iubitule, cum ne mai simţim ? Ce-am mîncat azi ? N-avem nevoie de tutun ?

— Unde sînt ostașii mei ? Unde-i aghiotantul meu, Șalim ? Am visat, sau...

— Nu te frămînta, simpaticul meu prizonier... Oamenii dumitale se află la spital, iar cînd se vor pune pe picioare au să slujească la mine, la garnizoană.

— Asta s-o crezi dumneata, comandante, zîmbi Cernoiarov. La cel dintîi prilej au să spele putina.

Nu avea de unde să știe că cei trei și fuseseră executați.

Într-o zi, ușa se izbi de perete și, zăngănind din pinteni, dădu buzna în odaie un ofițer.

— Drepți ! comandă el.

— Ce vreți de la mine ? gemu Cernoiarov. Capul sau picioarele ? Capul — uite-l, că picioarele nu mă mai țin.

— De altfel, puteți rămîne și culcat. Ofițerul îi potrivi pernele și îndreptă plapuma. Excelența-sa generalul Reprev, comandant de divizie, vine încoace. Vă rog, din suflet, domnule... — nu știu cum trebuie să vă spun — să nu ne faceți vreun pocinog.

Generalul, un bărbat masiv, veni însoțit de suita lui de epoleți.

— Tu ești Cernoiarov ? întrebă el cu o voce tunătoare, gutunărită, cercetîndu-l plin de curiozitate pe comandantul de partizani. Noroc, voinice... În sfîrșit, ți-au venit mințile la cap și-ai trecut de partea noastră. Bine ai făcut. Vin direct de pe front, și ce aud ?... Hai, zic, să trec pe la el să stăm puțin de vorbă, că doar sîntem cunoștințe vechi. Îmi aduc aminte ce brav ai atacat lîngă stanița Mihailovskaia. N-am uitat nici Kozinka. Și pe Terek s-au înfruntat regimentele noastre nu o singură dată. Bravo, bravo... Generalul se lăsă într-un fotoliu și-și întinse picioarele ascunse în niște cizme cam roase și stropite de noroi. Ești cazac. Bunii și străbunii tăi au apărat ordinea și legalitatea. Viteaza oaste a Kubanului nici acum nu-și dă cinstea pe rușine. Se bat strașnic, diavolii. Chiar azi trimit la statul-major al corpului de armată o telegramă în care voi cere să fii grațiat. Să te vezi sănătos și — încălecarea !

Cu Dumnezeu înainte ! O să-ţi dau un regiment şi sînt convins că, slujind cu credinţă, vei face să dispară stigmatul acesta ruşinos. Eşti un soldat viteaz. De oameni ca tine avem nevoie. Ţi-a mers vestea pînă departe. Pilda ta îi va dezmetici pe cazacii care s-au lăsat prostiţi şi din care mai sînt destui în rîndurile roşilor. Îşi vor scoate ei gărgăunii din cap şi vor trece la noi. Atunci, vei comanda o brigadă sau poate chiar o divizie. Iar mai încolo, cînd va da Dumnezeu şi se va sfîrşi războiul...

Cernoiarov îşi trecu mîna tremurătoare peste obrazul negru, degerat, şi rosti cu năduf :

— Eu, excelenţă, nu ştiu să mă prefac... Şi nici să mă gudur. Viaţa pentru mine e un fleac. De cîte ori n-am pus-o pe o singură carte ! Mie nu mi-e frică de nimic. Decît să trăiesc cu minciuna, mai bine să mor pentru adevăr ! Să slujesc în oştire numai de dragul gradului — nu vreau. Voi aţi fost, sînteţi şi veţi fi duşmanii mei de moarte.

Generalul se răsturnă pe spătar şi izbucni într-un rîs zgomotos :

— Ha-ha-ha-ha ! Bravo ! Eşti curajos... Dar bine, drăguţă, noi — şi duşmani ?! Avem o singură credinţă şi o singură patrie... Bolşevicii vor să distrugă căzăcimea. Sînt informat că şi tu ai fi păţit-o, dacă nu-ţi luai tălpăşiţa... Bolşevicii devastează sfintele lăcaşuri, pradă norodul...

— Nu bolşevicii m-au încolţit, ci nişte trădători oploşiţi la statul-major.

Generalul îi vorbi atît de mult despre bolşevici, despre planurile lor diabolice, despre rolul Armatei de voluntari, încît Cernoiarov obosi şi căzu într-un fel de toropeală. Stropi mari de sudoare îi broboniră fruntea, o durere vie îi săgeta încheieturile mîinilor şi picioarelor, îi sfredelea şalele, îl înjunghia la inimă. Florile purpurii ce împestriţau plapuma se topeau, pluteau în aer. Iar glasul monoton îi tot vuia şi-i vuia în urechi :

— Armata rusă... Căzăcimea... Gloria... Datoria faţă de patrie...

— Pleacă odată ! izbucni pe neașteptate Cernoiarov, turbat, înșfăcînd de pe masă o scrumuieră grea, de fontă. Marș, scîrnăvie, să nu te mai văd ! Ți-aș răspunde eu, dar nu aici ! Eeeh... și un urlet de mîinie îi scăpă din piept.

Generalul se ridică, își tamponă fața obosită cu o batistă parfumată și, îndreptîndu-se spre ușă, aruncă din mers :

— La spînzurătoare !

Îl ridicară în aceeași noapte, îl duseră în piață și-l spînzurară. Pînă în clipa morții el își blagoslăvi călăii cu niște sudalme nemaiauzite și-i scuipă între ochi.

Pe piept îi prinseră o scîndurică pe care scria cu slove grosolane :

IVAN CERNOIAROV
BANDIT ȘI DUȘMAN AL POPORULUI RUS

Gorgane

pe unul dintre ele dormita un vultur sătul, cătînd cu un ochi mijit la oamenii ce se vînzoleau pe drum. Cîrîind gîlcevitor, corbii își împărțeau prada, sfîșiind hălci de carne și tîrînd prin nisipuri ghemuri destrămate de mațe cenușii.

Rîpe

prin rîpe se aciuaseră cîini lățoși, zbîrliți, cu boturile năclăite de sînge. Lupi ghiftuiți, cu burta umflată țifoi, se tăvăleau pe iarba uscată, scheunînd jalnic de durere.

Cătune

tăcute și pustii erau cătunele. Vîntul învolbura cenușa și nisipul, foșnea în ferestrele lipite cu hîrtie. Casele rămase erau pline de leșuri, iar pe leșuri se tîrau muribunzii ca racii.

Armata

armata era roasă de păduchi. Croindu-și drum însîngerat peste toate opreliștile — ca atunci cînd iei în piept tufișuri de scaieți — rămășițele temutelor odinioară regimente luptau să ajungă în orașul făgăduinței de pe malul Volgăi. Ochii urduroși

vîrsau lacrimi de bucurie, și tot de bucurie strigau hîrîitele gîtlejuri.

Îi ajunse din urmă vestea morții lui Cernoiarov.

Pe malul povîrnit al Volgăi ședeau roată cîțiva ostași, așteptînd podul plutitor. Dădeau gata ultimul butoiaș de vin și-și depănau aducerile aminte : despre stanițe, marșuri, bătălii... Îl pomeniră cu o vorbă bună și pe nesăbuitul comandant Ivan Cernoiarov.

— Da... oftă Maxim din băierile sufletului. A isprăvit voinicul cu năzdrăveniile... Și-acuma, fraților, hai să-nchinăm și să bem de sufletul cazacului !...

SCHIȚE
(la roman)

Sotnie după sotnie plecau
Printre gorgane, spre albastrele zări,
Colburile sub cai învolburau
Pelinul stepelor semănînd pe cărări...

GHEORGHI BOROZDIN

PAJIȘTEA ODIHNEA SUB BLANA DE FUM a focurilor dimineții. Caii deșeuați moțăiau grămădiți în pîlcuri mici. Vîntul le răsucea pieziș coamele și cozile scurtate. Ostașii cufundați în somn sforăiau tihnit în jurul focurilor, ori retrăiau în coșmaruri bătăliile, bolboroseau, strigau înfrigurat crîmpeie de comenzi. Cîte unii se deșteptau clănțănind din dinți, săreau în picioare, făceau cîteva mișcări să se dezmorțească, puneau gamelele la încălzit, mîncau mestecînd îndelung slănina întărită în desagi și, deprinși să facă totul la iuțeală, sorbeau în grabă din căni turtite, opărindu-se, ceaiul tare, negru ca păcura.

În apropiere se vedeau ruinile tăciunite ale unui cătun pîrjolit. Sobele și hornurile afumate se zbîrleau deasupra jariștei. Pe boccele și lăzi ferecate cu tablă ședeau femei plînse, înfofolindu-și în zdrențe copilașii toropiți de somn. Pe pîrlitură se foiau bărbați posomorîți și, tot scormonind cenușa cu niște pari, scoteau de sub tăciunii aprinși oale de lut smolite de făcări, pluguri, lopeți și tot felul de cioveie.

În singura casă rămasă în picioare se instalase statul-major al brigăzii de cavalerie. Pe laviță, pe jos, pe cuptor, sforăiau pe întrecute ofițerii de ordonanță, furierii și cei cu cvartiruirea. Sub tavan atîrna nor un fum puturos de tutun, puțea a obiele, a oaie udă și a grea duhoare de om. În patul larg, sub o plapumă de atlaz,

stătea culcat tînărul comandant Ivan Cernoiarov. Pufăia din pipă şi scuipa gros peste tot largul încăperii spre uşă.

Afară, un pumn greu bătu de cîteva ori sub fereastră, de zăngăniră geamurile.

— Hei, stat-majorule !

Cernoiarov ridică pe dată capul lui moţat.

— Ce e ? Care strigă acolo ?

Fedulov, a doua santinelă, care bătuse adineauri, se săltă în mîini şi rămase aşa, atîrnat de pervaz, cu ochii holbaţi.

— Ivan Mihailovici, a picat în goană un cecen şi vrea să vorbească cu dumneatale anume... Pînă una-alta, noi l-am băgat la arest.

— Care cecen, unde-i ?

— Gata, l-au adus... Stă aici şi aşteaptă ! strigă Fedulov, şi degetele lui se desfăcură de pe marginea pervazului.

Desculţ şi somnoros, comandantul ieşi în cerdac.

Înconjurat de cazaci, un cecen se răsucea în toate părţile călare pe un căluţ sprinten şi povestea ceva, pocind cuvintele şi arătîndu-şi dinţii strălucitori.

Cazacii făceau haz.

Recunoscîndu-l pe comandant după ciuful ca pana corbului, fiul munţilor salută cu mîna la chipiu şi raportă :

— Tavarăş Cernaar, noi atac nu mergem noapte, noi atac nu mergem zi.

— Ce face ? se încruntă Ivan.

— Noi obosit, noi război ispravit.

— Unde se află unitatea voastră ?

— Catun Rasşevat.

— Bine. Spune-i comandantului tău Hubiev că-i ordon să înşire numaidecît regimentul în front. Vin eu la voi !

— Uassalam !

Cecenul smuci frîul în stînga şi se avîntă în stepă ca o umbră neagră, zburătoare.

— Pui de căţea, mama lor ! izbucni revoltat subhorunjiul Şebutko, care tocmai trecea pe acolo cu o gă-

leată de apă să adape caii. La plăcinte înainte, și la război înapoi !

— Nu spune așa, i se împotrivi Nazarka Cerkan. Sînt și printre ei viteji foc... Dacă-i zădărăști, ți-l bagă în sperieți și pe Aghiuță.

— Las-că i-am văzut eu destul pe asiaticii ăștia. În tranșee nu vrea, la șarjă nici atît. Cînd ajung să încolțească pe careva trei contra unu, ți-l căsăpesc pe loc. Iar cînd cade răpus vreun Ahmed de-al lor, ferească Dumnezeu ! Cît ai clipi, se adună o sotnie întreagă de frați, unchi și tot felul de neamuri, lasă baltă poziția și haida să-l înmormînteze pe Ahmed în aulul lor, chiar dacă-i la o sută de verste.

— Rusul nostru, se amestecă iar în vorbă subhorunjiul, răzbește pentru că-i pișicher. Cînd e să fugă, poți să-l rogi în genunchi, ori să-l bagi în toți sperieții că el tot o șterge. În schimb, cînd vede că poate să lovească, lovește.

— Ăi fi tu deștept, Șebutko, da tot vițelul te întrece, că el ajunge cu limba și sub coadă, îl luă la vale Nazarka. Așa, cu pișicherlîcul ăsta al nostru ne-a luat neamțul o juma' de Rusie.

— Bați cîmpii ! se întoarnă spre el Șebutko. Atuncea a fost vînzare la mijloc. Nu de minte, de muniții am dus noi lipsă. Altminterea, ehei, ce ne-am mai fi luat noi de piept ca neamțul...

...Cernoiarov gonea prin stepă ca vîntul. O forță sălbatică clocotea în el. Șalim abia se ținea după comandant. De sub copitele scăpărătoare ale cailor țîșneau bulgări de țărînă înghețată. Norii scămoșați pluteau jos de tot, pe mirișți se rostogoleau săltînd ghemuri de sărăcică, vîntul aducea în auz suspinele asurzite ale unei canonade îndepărtate.

De după o creastă răsări treptat un cătun alb, străjuit de plopi. Îl străbătură în fuga mare. În dreapta și în stînga se perindau ca într-o fulgerare pete pale — chipuri speriate mijite în ferestre. Cîinii se repezeau hămăind răgușit drept sub picioarele cailor.

Dincolo de moara de vînt, pe un loc deschis, era aliniat regimentul mixt ceceno-inguș. Regimentul se

alăturase brigăzii lui Cernoiarov de foarte puțin timp, după zdrobirea Coloanei Șariate. Vîntul rece, tăios, răvășea coamele, flutura poalele caftanelor cercheze și capetele lungi ale glugilor ce atîrnau pe spate. Cele două steaguri jerpelite — unul roșu și altul verde — se zbăteau și pocneau în bătaia vîntului, jucîndu-și ciucuratele slove de aur.

Hubiev, comandantul regimentului, ofițer de școală veche, călare pe o iapă înaltă în picioare, cum sînt îndeobște caii caucazieni, ieși înaintea comandantului brigăzii, salută, apoi, ridicîndu-se puțin în scări, prezentă raportul :

— E a doua săptămînă de cînd regimentul se află neîncetat în marș. Caii sînt despotcoviți, istoviți, nu-i chip să găsim furaje, ostașii cer un repaus, ostașii cer...

— Ei, na ! își pierdu răbdarea Cernoiarov. Gata, ajunge. Unde se află inamicul ?

— La vreo șase verste, spre vest, regimentul lui Drozdov și o sotnie a regimentului de cavalerie zaporojan au ocupat un cătun. Inamicul a instalat o baterie în stînga, pe o colină, iar în dreapta, într-un crîng, două mitraliere.

— Tu, Hubiev, ai primit ieri o misiune ?

— Da.

— Și ai îndeplinit-o ?

— Nu.

— Tu știi cum îi tratez eu pe lași ?

— Ha ! făcu Hubiev ca mușcat de șarpe, ducîndu-și fulgerător mîna la pistol. Ochii lui dîrji, cenușii, luciră ca două pumnale.

Uitîndu-se țintă unul la altul, se depărtară, fiecare în altă direcție. Pe neașteptate, Cernoiarov își croi calul cu cravașa și, stricînd frontul, dădu buzna în grămadă. Apoi se săltă cu amîndouă picioarele în șa și învîrti cu șuier pe deasupra calului nedespărțita lui sabie.

— De repaus vă arde ? Toată armata luptă, iar dumnealor — aoleu, nu mai putem ! Gata, vi s-au și muiat ciolanele ! Sînteți niște babe, nu ostași. Chiar azi

dau ordin să vă trimită în spatele liniilor, la azil, poate sînteți buni barem să ștergeți babornițele de muci !

Vîrî din zbor sabia în teacă, își făcu drum să iasă din grămadă și se depărtă în pasul calului.

Hubiev sări și el cu picioarele în șa și, înăbușindu-se de furie, repetă răsunător tot ce a spus comandantul brigăzii, mai întîi în ingușă, apoi în cecenă.

Două sute de săbii zvîcniră ca una singură din tecile lor, din două sute de gîtlejuri izbucniră urlete, hăuliri, strigăte guturale. Caii începură să se frămînte în zăbale și un nor de colb învălui regimentul.

Cernoiarov se depărtase la vreo verstă, cînd îi ajunse din urmă Șamil, aghiotantul său.

— Uh ! Tot regiment asta de oase-roade parca turbat... Țipat : taie la tine, Vanușka. Da pe urma luat hotărîre merge atac.

...În aceeași seară, Șalim veni să-l înștiințeze că regimentul asiatic s-a întors din luptă și se înșiruie în front în fața statului-major.

Cernoiarov ieși.

Regimentul și apucase să se alinieze. Caii clăbuciți se clătinau de oboseală pe picioarele rășchirate și tremurînde. Dar călăreții se țineau drepți în șa, pe fețele lor țepoase, negre de praf, citeai curaj și mîndrie, ochii le străluceau ca nestematele încrustate în prășelele jungherelor moștenite din bătrîni.

La ivirea comandantului brigăzii, Hubiev sări de pe cal și-i alergă în întîmpinare.

Raportul lui fu scurt : o sotnie zaporojană — nimicită, regimentul lui Drozdov — zdrobit și pus pe fugă. S-au capturat : o baterie completă, patru mitraliere, două bucătării, un tren regimentar alcătuit din zece căruțe... Efectivul de luptători al regimentului după operație — o sută două zeci de săbii. Au fost ridicați de pe cîmpul de luptă cincizeci și șapte de răniți ai noștri...

Cernoiarov își desprinse sabia de la șold și i-o întinse lui Hubiev. Potrivit unui străvechi obicei, schimbară între ei armele și se sărutară, legîndu-se frați din acea clipă.

Apoi, comandantul brigăzii se întoarse scurt, cu fața la regiment.

— Djighiți viteji, în numele brigăzii, vă mulțumesc ! Aveți o săptămînă de repaus. Plecați la Mozdok, în refacere. Să îngrijiți și să potcoviți caii, să vă țineți de petreceri și de muieri !

Caucazienii nu avură nevoie să le tălmăcească cineva vorbele astea de laudă. Se săltară în scări și, adunîndu-și bruma de puteri ce mai era în ei, izbucniră în urale.

Vîntul jupuia toamna de pielea-i ruginie. Lumea bîjbîia prin prăpădul de vijelii și răzmeriță.

GOARNELE SUNARĂ ATACUL ŞI REGIMENTUL de cavalerie, desfăşurat pentru şarjă, se năpusti asupra inamicului.

Sotnicul Vorobiov, poreclit Vorobei, îl văzu pe Vaska, feciorul mezin de şaptesprezece ani, venind peste capul lui Corbean. Îi străfulgeră prin minte : „Rănit ? Mort ?“ Din plină goană, bătrînul opri scurt calul şi sări jos, lîngă fecioru-său, care zăcea în nisip.

— Vasea !... Băiatul tatii !

Vasea era rănit la burtă, iar în cădere îşi rupsese gîtul.

— Băiatul tatii...

Vasea se întinse de-i pîrîiră oasele crude şi, fără să-şi vină în simţiri, începu să înţepenească în braţele părintelui său. O pleoapă îi zvîcni, lăsînd să se prelingă lacrima lui de pe urmă. Bătrînul îi închise ochii sticloşi şi se ridică, mînjindu-şi cu mîinile şalvarii albaştri de sîngele feciorului. Buzele albe îi tremurau, inima îi bătea ca o piuă de lemn, în ochi avea o privire de nebun.

Feciorul cel mare, Andriuşka, stătea în spatele lui, drept ca o lumînare, cu căutătura pironită pe faţa fratelui mort. Cei doi cai — al lui şi al bătrînului, pe care-i ţinea de frîu — aveau nările căscate şi rubinii. Mîinile lui Andriuşka, înroşite de sîngele altora, erau ca mînjite cu melasă, mîneca dreaptă a caftanului îmbibată cu sînge pînă la cot, stătea scoarţă. Pe faţa

lui lătăreață și pistruiată, albă ca varul, se citea o aprigă suferință. Puse încetișor mîna pe umărul bătrînului și spuse cu glas tremurător :

— Tătuță ! Sotnia stă așezată în front și te-așteaptă.

Bătrînul puse genunchiul în pămînt, prinse în palme capul lui Vasea, ușurel, de parcă s-ar fi temut să nu-l doară pe băiat și-l sărută de trei ori pe gura înghețată într-o strîmbătură. Apoi făcu deasupră-i semnul crucii, se aruncă greoi în șa și porni iute spre locul unde aștepta sotnia.

Mort, Vasea i se păru lui Andriușka mai puțintel la trup. Îi trase biciușca dintre degetele chircite, îl sărută, sări pe cal și-l urmă pe taică-său.

Pe Vasea îl înmormîntară în groapa comună.

Sotnicul Vorobiov încredință comanda locțiitorului său, Samus, își luă rămas bun de la sotnie și, făgăduind că într-o săptămînă e înapoi, porni împreună cu feciorul, călări, în spatele frontului, spre orașul lor — cale de peste două sute de verste.

...Baba îi întîmpină în poartă. Nu era în stare să scoată o vorbă și-și tot ștergea gura cu degetele-i sfarogite.

— Jale mare, mamă ! îi strigă Vorobiov, dînd drumul sub șopron armăsarului alb de spumă, fără să-i scoată șaua. Am prăpădit un fecior în război.

Se repezi în casă. După el venea mama, călcînd ca o oarbă, sugrumată de plîns.

De după un zid scund de piatră se ivi nasul ascuțit al ofticoasei Lukeria, o vecină.

— Da ce e la voi ? strigă ea către Andriușa, care tocmai lega caii de un bulumac. Flăcăul o săgetă cu o privire ucigașă și intră în casă fără să răspundă.

Prin crăpăturile gardului iscodeau ochii scăpărători de curiozitate. Nu trecu mult și vestea că Vasea, feciorul lui moș Vorobei, a căzut în război, făcu ocolul împrejurimilor.

— Nerodule, zăbăucule, război ți-a trebuit ? bocea bătrîna. Numai blestemății îți trăsnesc prin minte, treclete ! Mi-a spus mie inima...

— Zît ! o repezi bătrînul. Destul îmi mănînc eu sufletul.

Ea tăcu şi, orbecăind prin casă de parcă i se luaseră vederile, puse masa.

Vagmistrul de dragoni Vorobiov mîncase aproape treizeci de ani pita ţarului. Se întoarse acasă în toamna lu' 917, cu pieptul plin de decoraţii. În ţinutul lor se înjghebau la repezeală detaşamente ale gărzilor roşii. Cum să-l rabde inima pe bătrînul dragon să stea acasă, cînd în toate pieţele clocoteau mulţimi de mii de oameni şi cai militari jucau în frîu în sunetele fanfarelor bubuitoare ? Toată ziua-bună ziua umbla pe la mitinguri, bătea obrurile, se înghesuia prin crîşme, asculta cu aerul de superioritate al omului umblat cuvîntările dezlănţuite, rîdea în barbă la vederea ostaşilor cam stîngaci din gărzile roşii, care nici îmbrăcaţi reglementar nu erau, se abătea pe la cazărmile părăsite şi se minuna ce harababurâ domneşte peste tot. „Toate, îşi zicea vagmistrul, vin de-acolo că ăi ce-au fost pe front şi-au lat nasul la purtare şi nu mai ascultă de nacealnici, nici de cei vechi, nici de cei noi. Şi-apoi ce, ăştia-s nacealnici ? Nişte ţîngăi sau jidănaşi. Prea-s moi." Nu se împăca cu noua orînduire, asta pînă într-o bună zi cînd, la un miting în grădina publică, se luă în colţi cu un soldat oarecare. Soldatul cu pricina îi dovedi că „orînduirea e bună, da rînduielile-s proaste". Şi aşa, noile idei deveniră *întrucîtva* precumpănitoare în capul lui. Bătrînul îşi luă pe cei doi feciori şi, fără să fie încă pe de-a-ntregul convins, se duse la soviet şi ceru să-i înroleze într-o unitate activă. Acolo îl primiră cu braţele deschise, îi dădură o soldă bună, îl numiră sotnic şi-i făgăduiră că, dacă va sluji cu credinţă, i se va încredinţa în cel mai scurt timp comanda unui regiment. Chiar din primele zile, bătrînul se dărui în întregime luptei, începu să-l urască înverşunat pe inamic şi în curînd viteaza lui sotnie ajunse vestită pe tot frontul. Acasă rămase baba, nevastă-sa, cu fiica lor, Natasa. Trăiau amîndouă din leafa Natasei, care lucra la pulberărie.

Ciorba se răcea neatinsă, acoperindu-se cu o pojghiță galbenă de grăsime. La porunca bătrînului, Andriuşka se repezise pînă la cîrciumă şi aduse două sticle de rachiu de stafide.

Interiorul casei era modest : un pat învelit cu o plapumă cusută din petice pestriţe, un dulap sticluit, cu veselă, un cufăr cu ferecătură din tablă vopsită, o oglindă leproasă, sub ea, un bucheţel de flori de hîrtie, puchinite de muşte şi, în tot lungul pereţilor, fotografii desfăşurate evantai : Vorobei cu nevasta, proaspăt cununaţi ; Vorobei cu fîrtaţii lui de regiment ; Vorobei, dragon brav, cu nişte mustăţoaie pînă la urechi ; tatăl lui Vorobei, Stepan Ferapontîci, soldat de pe vremea lui Nicolae — cartonul se scorojise de tot şi ochii semănau cu nişte băşici albe, aşa cum rămîn de la o arsură ; fraţii nevestei, şi ei îmbrăcaţi militar ; atîrnată mai sus de toate, îşi strălucea marginile aurite o fotografie mare, colorată, pe care Vorobei şi feciorii lui erau înfăţişaţi călări, cu pieptul scos înainte — ţinută reglementară pentru un dragon — pe un fundal cu stînci şi lei, pe care scria cu litere de tipar : „Leii Veneţiei". Vasea şedea călare pe Corbean, care te privea din poză piezîş, cu un ochi violet şi semăna leit, de ziceai că-i viu. Într-o mînă repezită în sus, Vasea ţinea pistolul, în cealaltă — sabia. Ochii lui tineri, nasul puţin cîrn, toată faţa lui exprimau un elan clocotitor.

Andriuşka şedea trist şi tăcut. De bucate — fiertură şi carne aburindă de vită — nici nu se atinse, iar rachiu nu era învăţat să bea şi nici nu îndrăznea să încerce.

Bătrînul se zbuciuma prin odaie, zăbovea îndelung cu privirea înceţoşată de lacrimi pe chipul lui Vasea din poză, şoptind vorbe de alint. Se oprea şi în faţa unei alte poze, tăiată dintr-o revistă veche şi lipită pe perete : ambasadorul cutare cu soţia. Ambasadorul purta joben, iar femeia, cu sprîncenele ridicate a mirare, era răpitor de frumoasă. Vagmistrul îi împungea pe amîndoi cu furculiţa în ochi, răcnind toate invectivele cu care gazetele îi blagosloveau pe burjui şi gemea : „Vai şi amar, vai şi amar..."

Goli o sticlă, o începu pe cealaltă.

La poartă se strînsese lume. Care îl ocăra pe bătrîn, care blestema războiul, care își aducea aminte cînd, unde și cum l-a văzut pentru ultima oară pe Vaska și toți îl plîngeau.

De după colțul străzii se ivi Natașa. Glasurile amuțiră. Îi făcură loc să treacă fără să-i spună o vorbă. Chinuită de neliniște, încă înainte de a ști ce s-a întîmplat, fata străbătu în fugă curtea pietruită, țăcănind mărunt cu tocurile, împinse ușa de perete și se aruncă de gîtul bărbatului.

— Tătuță ! și-l sărută pe obrajii țepoși, Doamne, v-ați întors ! Am și bănuit, cînd am văzut lume la poartă.

Andriușa, căruia nu-i plăceau „mofturile astea muierești", se mulțumi să-i strîngă mîna.

— Dar Vasea unde-i ? întrebă liniștit Natașa, în timp ce-și scotea jacheta și șorțul.

— E dus cu calul la potcovar, vorbi cu glas ferm Andriușa, apoi trase cu zgomot un sertar al mesei, luă dinăuntru o cană și își puse rachiu.

— Stați mult, ori poate ați isprăvit cu războiul ?

— Nu, am venit doar să vă vedem.

Abia acum băgă de seamă Natașa ce amărîtă e mamă-sa.

— Ce ai, mamă ? Nu te simți bine ?

Gata să izbucnească în plîns, bătrîna își trase broboada peste ochi și, mormăind ceva, se duse în bucătărie.

— Ia spune, Andriușa, tu și cu frățiorul trecurăți mulți iuncheri sub sabie, ori v-a hrănit statul degeaba ?

— Mulți... uite colea, și zicînd acestea, trase de sub masă sabia neagră de sînge uscat, pe care uitase să o curețe.

— Ah ! Și nu v-a fost frică ?

— Un atac ca oricare altul, nimic estraordinar, făcu Andriușa, ferindu-și ochii în altă parte. Iuncherii trag aiurea și noi hăcuim la ei în plin...

Spălîndu-se deasupra ligheanului, Natașa se plîngea lui taică-său :

— Caută să-mi găsești altundeva de lucru, tătuță. Că directorul nostru e un porc cum nu s-a pomenit. Se leagă de toate fetele. Pe Niurka Bogomolova a lăsat-o borțoasă și după aia a dat-o afară. Iar sîmbătă două săptămîni, a chemat-o pe Varia Șustrova în birou, să spele podelele, și și-a bătut joc de ea.

Bătrînul parcă ieși deodată la fața apei dintr-o adîncă bulboană.

— Cine-i director la voi ?

— Unul Veahirev. Colonel... L-au pus director încă din '915. Cîte lacrimi au curs din pricina lui... E gras și holbat ca o broască rîioasă. Cu prosopul în mînă, Natașa se așează pe laviță. E o jigodie, o jivină albgardistă. Nu se poate să treacă pe lîngă tine fără să te pipăie sau să te ciupească.

Bătrînul se propti pe picioare în fața fetei.

— Colonel zici ? Și de tine se leagă ?

— Vai ! Mie și Klavkăi nu ne dă pace o clipă. Sîntem pline de vînătăi. Își dezgoli umărul ca să-i arate urmele și izbucni în plîns. Vorbește, tătuță, cu cine trebuie, să ne trimită la vreun spital, ori, știu eu, să muncim ca ziliere, că tot ar fi mai bine.

Vorobiov dădu de dușcă ultimul gît de rachiu și strîngîndu-și cingătoarea strigă :

— Băiete, încălecarea.

Andriușka sări dinapoia mesei, își smulse din cui căciula și biciușca și se repezi ca o vijelie pe ușă.

În bucătărie, mama și fata se agățară bocind de brațele bătrînului.

El se scutură de amîndouă și, călcînd apăsat, ieși în curte. Feciorul aduse de căpăstru armăsarul înșeuat. Vorobei se avîntă tinerește în șa, fără să pună piciorul în scară, țîșni pe poartă și, cu Andriușa după el, porni în goană în josul străzii.

La poarta fabricii, era o gheretă tărcată de tip cazon. La un pas de ea, sub un felinar de gaz, stătea rezemat în pușcă un paznic bărbos.

— Care ești ? Permisul ! îl somă el cu glas adormit pe cei doi călăreți.

— De-ai noştri, nu vezi ? răspunse Vorobei, şi adăugă pe un ton oficial : Cheamă-l pe colonelul Veahirev, trebuie să-i înmînez personal un ordin urgent al marelui stat-major !

Scoase din buzunarul de la piept carnetul de însemnări şi-l flutură sub nasul paznicului.

Bărbosul se schimbă de pe un picior pe altul — era încălţat cu nişte sfîrloage — şi spuse :

— Potrivit regulamentului, n-am voie să părăsesc postul.

— Tu du-te şi cheamă-l ! se înfurie Vorobei, înghesuindu-l cu calul. Ce regulament, mă, că doar nu trăim sub vechea orînduire.

Omul se mai gîndi niţel, se scărpină la ceafă, apoi rezemă puşca de gheretă şi plecă.

„Mîrlanul dracului !" înjură în gînd bătrînul şi, aplecîndu-se din şa, luă puşca, îi scoase închizătorul, apoi o aşeză la loc. Auzi, gogomanul : „Potrivit regulamentului !" Da că santinela trebuie să aibă baioneta la armă, asta nu ştie !

Din spatele gardului nu prea înalt se vedea curtea fabricii şi, înecată în verdeaţă, clădirea puternic luminată unde locuiau cei de la administraţie. Pe terasa descoperită era lume. Dintr-acolo se auzeau glasuri, cîntec de chitară, izbucnea în răstimpuri un rîs de femeie şi o voce cherchelită de bas cînta acoperind toate zgomotele : „Ca valul de repezi sînt zilele vieţii..."

Paşi tîrşiţi se desluşiră de după poartă.

Vorobei puse mîna cu pistolul pe coama calului. Paznicul se arătă şi în urma lui apăru în poartă un bărbat scund şi gras. Sughiţînd şi scobindu-se în dinţi, întrebă răstit :

— Ei, ce e ? De unde... ? Adă încoa !

— E ceva urgent, de la statul-major !

În timp ce-i întindea mîna cu carnetul, Vorobei ridică fulgerător dreapta cu pistolul şi trimise un glonţ drept în fruntea albă a colonelului.

Tatăl şi feciorul smuciră în aceeaşi clipă frîiele şi tot în aceeaşi clipă le şuierară biciuştele prin aer.

Goniră nebunește pe străzile întunecoase ale orașului. De sub potcoavele cailor scăpărau jerbe de scîntei.

Fără să mai dea pe acasă, se întoarseră la sotnia lor.

La vreo cîteva zile, în fața statului-major al frontului se opri într-un nor de colb o mașină din care coborî comisia de anchetă trimisă de sovietul orășenesc : Vorobiov și feciorul său erau învinuiți de asasinarea tovarășului Veahirev, directorul pulberăriei.

— Nu știu nimic, spuse bătrînul. Că mezinul meu a fost omorît de iuncheri, asta da, e-adevărat...

Sotnia înșiruită în păr întări într-un glas că Vasea Vorobiov a căzut în luptă și că Vorobei și fecioru-său Andrei n-au lipsit nici o zi de la unitate.

Neștiind ce să mai creadă, comisia plecă așa cum venise.

Natașa rămase să lucreze mai departe la pulberărie.

EGOR KOVALIOV, PREȘEDINTELE COMItetului revoluționar sătesc, rupse dintr-un caiet de școală o foaie spălăcită, vîrstată de vinișoare albastre, își aplecă peste ea scăfîrlia masivă, cu un moț vîrtos în vîrf, și scrise încet și apăsat, zgîriind hîrtia : „Ordon să fie adusă urgent contesa necunoscută din casa cazacului Bolonin". Trînti sub aceste rînduri, după ce o afumă la flăcăruia unei lumînări, ștampila veche a primăriei, roasă dinadins, ca să nu se deslușească nimic, și întinse ordinul ajutorului său, Artiușka Sokolov :

— Galop !

Sokolov o zbughi pe ușă și se întoarse degrabă cu captura. Ținînd în așa fel mîna, încît toată lumea să vadă revolverul, se răstea la stătenii ce se înghesuiau pe coridor :

— Fă loc... Am înhățat o contesă.

Băbuța uscățivă și puțintică la trup se pomeni în fața președintelui. Chipul ei dăltuit, fără nici o zbîrcitură, era calm, buzele subțiri și palide încleștate, de sub scufia dantelată, pusă strîmb, ieșeau la iveală șuvițe cărunte, iar mîinile-i galbene, ca de ceară, strîngeau la piept o poșetă de pluș, cum se purta pe timpuri.

După ce o privi în tăcere cîteva clipe, Kovaliov spuse :

— Numele și prenumele, cetățeanco.

Femeia arestată tăcea, cu ochii pironiți pe peretele dindărătul biroului, pe care atîrnau două afișe mîzgîlite gras : „Rasputin în iad" și „Vodka este

dușman al omenirii", precum și un apel „Către popoarele muncitoare din lumea întreagă".

Egor Kovaliov nu prea știa carte. Pe cei cu școală nu-i putea suferi, bănuind că fiecare dintre ei e un trădător. E drept că în împrejurări mai grele se sfătuia cu Isaika, fostul pisar al primăriei, dar ca să-i încredințeze să-i ticluiască o hîrtie de două rînduri — asta în ruptul capului Așteptă puțin și repetă întrebarea.

Bătrîna parcă nici nu auzi.

Izbucniră rîsete.

— Ce, nici nu catadicsești să stai de vorbă cu noi ? se mînie președintele. Gîndești că nu se merită ?

— Numele meu nu interesează. Ce vreți de la mine ? Bani ? Poftim, e tot ce am. Smulse din poșetă și azvîrli pe birou un pachet de bancnote, legat cu o panglică, apoi scuturâ dintr-un portofel cîteva monede de aur.

Unul cîte unul, sătenii se descopereau și intrau în încăpere. Ascultau, ținîndu-și răsuflarea, se ridicau pe vîrfuri și întindeau gîtul să o vadă mai bine pe contesă. După ce numără de două ori banii, Egor Kovaliov trase mai aproape sticluța cu cerneală. În tăcerea care se așternuse, scîrțiitul peniței se auzi pînă-n fundul încăperii.

„Procest de interogatoriu. În ziua de 7 aprilie 1918 a fost arestată în baza dispoziției legale a comitetului revoluționar, în casa unui cazac din satul nostru, o contesă, numele necunoscut. S-a confiscat : în kerenci* 32.000 ruble, în bani vechi 800 ruble, în aur 6 bucăți a cîte 5 ruble, 2 a cîte 10 ruble și un pitac de argint găurit".

— Dacă nu vă supărați, de unde ați venit la noi și în ce scop ? stărui președintele.

— Puțin ? șopti bătrîna abia auzit. Puțin ? Ei bine, luați, luați și asta. Își descheie mantila, desprinse broșa pe care o purta la piept și o aruncă pe masă. Apoi aruncă verigheta, care se rostogoli sub picioarele oamenilor.

* Bancnote emise sub Guvernul provizoriu al lui Kerenski.

Președintele adăugă pe hîrtie: „Asemenea un inel de aur și una broșă cu piatră verde".

După aceea o supuseră unui interogatoriu încrucișat. Pînă la urmă, ochii cenușii ai bătrînei luciră sfidător și ea nu mai putu să se stăpînească.

— Da, sînt contesă ! izbucni întretăiat, deși se străduia să-și ascundă tulburarea. Soțul meu e la Sanct-Petersburg și face parte din sfîntul sinod, iar cei doi fii ai mei, Dumnezeu să-i aibă în pază — și aici își făcu semnul crucii — luptă împotriva voastră, tîlharilor și siluitorilor...

Cei din jur amuțiră, cu ochii holbați și cu gurile căscate. Ea nu mai era în stare să se oprească.

— Am avut moșie în gubernia Stavropol. Mujicimea a prădat conacul și i-a dat foc, a intrat cu plugurile în pămîntul meu. Am venit în satul vostru ca să-mi revin după toate ororile îndurate și să aștept pînă se termină revoluția...

— Poți să aștepți mult și bine ! strigă Egor Kovaliov. Revoluția nu se va termina niciodată !...

— Dar pe cine o să jefuiți după ce ne veți ruina pe noi toți ? O să vă sfîșiați între voi, drăguță, și sîngele vostru de bestii va îneca sărmana Rusie.

În încăpere — agitație, vuiet de glasuri, murmure :

— Etete, gaița...

— Are cap !

— Și-n cap, pe țar...

— Negru vă e cugetul, negru... Nu vă e frică de Dumnezeu... De chinurile iadului o s-aveți parte pe lumea cealaltă ! strigă bătrîna.

— Eh, aici vi s-a înfundat ! rînji Egor, și sări în picioare. Voi ne speriați cu ce-o să fie dincolo, da noi vă făcurăm un iad chiar acilea, pe pămînt... Își roti privirile mocnite în jur și urmă : Uite, tovarăși, ce osîndă socot eu că trebuie să dăm : La groapă cu contrarevoluția asta căruntă !

Glasuri lărmuiră a încuviințare, se auzi o înjurătură groasă, soldățească.

Bătrîna fu împinsă într-un ungher și așezată cu fața la adunare.

După un scurt cuvînt, președintele puse hotărîrea la vot. Toți cîți se aflau în clipa aceea la comitet — și erau mulți — ridicară mîinile lor țepene și trudite de muncă.

Președintele mai muie o dată penița în cerneală, desenă apăsat pe hîrtie o cruce și spuse poruncitor :

— Hai, luați-o !

Știrea se răspîndi ca fulgerul și o mare mulțime însoți osîndita la locul execuției. Bărbații mergeau cu pași mari, cu aerul unor oameni tare ocupați. Femeile alergau, de teamă să nu întîrzie, liniștindu-și pruncii în mers, astupîndu-le gurile căscate de plîns cu dumicături de pîine mestecată, ori cu țîța. Pieptul nevestelor mai tinere, scăpat afară din bluzele de stambă, era alb și vîrtos ca niște coceni de varză. Țîncii fugeau țopăind. În fruntea tuturor călcau doi țărani cu cazmale pe umeri.

Molcomindu-și glasurile și fără îmbulzeală, mulțimea trecu prin portița îngustă a cimitirului. O duseră pe bătrînă tocmai în fund, unde erau îngropați cerșetorii și vagabonzii.

Isprăviră cu groapa repede, săpînd cu schimbul. Fierul lucios al cazmalelor se ridica scăpărînd, bulgări sfărîmicioși zburau la picioarele oamenilor.

— Legați-o la ochi, porunci Egor Kovaliov.

Mulțimea fremătă și se trase înapoi.

Artiuşka, ajutorul președintelui, scoase din buzunar o batistă murdară, scutură niște firicele de mahorcă dintr-însa și dădu să se apropie de bătrînă.

— Să nu îndrăznești ! îl repezi ea, și Artiuşka făcu cîțiva pași îndărăt, fîsticit.

De nerăbdare, escorta voluntară tot țăcănea închizătoarele armelor Berdan, nou-nouțe și încă neîncercate. Osîndita stătea nemișcată, strîngînd la piept poșeta și cu ochii ațintiți înainte.

— Ce, n-ați mai văzut, mă !? Mișcă ! se răsti Egor, încruntîndu-se.

Oamenii șușotiră între ei și se traseră ascultători nițel mai departe, înșiruindu-se roată.

— Încărcați arm' ! Pregătiți !

Închizătoarele pocniră scurt, flăcăii veniră înapoi vreo zece pași și duseră zvîcnit arma la ochi.

— Foc !

O salvă de împușcături...

Ciorile o zbughiră din mesteceni și își luară zborul croncănind. Ecoul detunăturilor, îngînîndu-se, porni să se rostogolească pînă se stinse tocmai hăt, în munții Caucazului.

Mulțimea avu o mișcare nestăpînită înainte, ca un lan sub o pală de vînt. O fetiță scoase un țipăt pătrunzător.

Bătrîna era tot în picioare. Mîna din care scăpase poșeta i se încleștase pe piept.

Înjurînd de mamă, Egor ajunse din cîteva sărituri lîngă ea, dar degetele lui cioturoase tremurau și pînă să deschidă tocul pistolului, din gura femeii țîșni ca dintr-o tulumbă o vînă de sînge aprins la culoare. Bătrîna i se prăbuși la picioare, cu fața înainte, de parcă i s-ar fi frînt brusc tăria și i-ar fi făcut o adîncă plecăciune.

Egor împlîntă în capul ei cărunt toate gloanțele din încărcător, apoi se șterse cu mîneca pe bărbie și mormăi :

— Curajoasă, scîrba.

Aritușka ridică poșeta din noroi și o întoarse pe dos. Găsi într-o despărțitură o nucă trigemănată — bătrînii poartă la ei asemenea nuci, cică aduc noroc la bani — și o fotografie îngălbenită, care înfățișa doi ofițeri. Nuca o mîncă el, iar poza i-o dădu lui Egor. Președintele o suci pe o parte și pe alta, apoi o vîrî în buzunar.

Se întorceau în sat, vorbind între ei cu glasuri atițate. În frunte, sărind într-un picior, mergea o gîgîlice de băiat, cu niște cîrlionți ca focul. Deasupra capului învîrtea o vargă, cu un pantof de mătase în vîrf.

În Egor Kovaliov erau înmănuncheate toate însușirile care se cer unui tenace luptător de rînd. Cunoștințe nu prea avea, dar ce știa, știa temeinic. Nu

încerca să pătrundă viitorul îndepărtat, în schimb înțelegea bine sarcinile imediate și le rezolva dintr-o trăsătură de condei. Deși aproape analfabet, revoluția îl săltase comisar militar județean. Dîrz și neobosit, făcea față.

Cutreiera județul, hurducîndu-se într-o rablă de automobil, făcea mobilizări în comune și sate, înăbușea răscoale — cînd cu vorbă bună, cînd cu mitralierele, verifica efectivele sovietelor și comitetele revoluționare, încuraja și pedepsea, smulgea cu sînge de la gura bogătanilor și înstăriților pîinea fără de care orașul se zvîrcolea în spasmele foamei. Garnizoana nu rămînea niciodată fără hrană, unitățile de partizani care treceau prin județ erau aprovizionate cu muniții. Lui Kovaliov i se dusese vestea pînă departe. Care îl blestema, care îl lăuda, iar asprimea și neînduplecarea lui făceau ca toți să-i știe de frică.

Într-unul din aceste drumuri — în afară de el, mai erau în mașină Artiuška Sokolov, prietenul lui nedespărțit și șoferul neamț Georg — o pană îi sili să oprească în satul Marianovskoe.

Kovaliov sări din mașină și-l întrebă pe Semion Ejov, președintele sovietului, care ieșise în fugă să-i întîmpine :

— Albi nu-s pe aici ?

— Fiți pe pace, la noi e liniște, zise președintele, și-l pofti la ceai.

Președintele Ejov era mai curînd laș decît viclean. Bănuind că puterea înscăunată în sat are zilele numărate, tot căuta un prilej să le intre iuncherilor pe sub piele, în speranța să i se ierte că a fost președinte. Își dusese oaspeții în casa mare, clipi către fecioru-său, ieși cu el în ogradă și-i porunci să alerge într-un suflet pînă în cătunul vecin, ocupat de o patrulă a albilor.

Jumările cu slănină sfîrîiau în tigaie, samovarul în clocot trimitea vălătuci de aburi în tavan. Osteniți de atîta hurducătură, Kovaliov și Artiuška erau bucuroși de primirea asta ospitalieră. Îl vedeau pe geam pe Georg, care rămăsese afară și trebăluia la

mașină. După puțin timp, acesta intră, ștergîndu-și mîinile cu un șomoiog de cîlți și le spuse că pot pleca mai departe.

— Stai jos, tovarășe, îl îmbie gazda, ia o gustărică, bea un ceai. La ce să vă zoriți, doar mai e pînă se-ntunecă...

Georg se așează la masă, luă furculița din jumări și încremeni așa, cu gura mare : prin fața geamului sclipi un epolet, apoi trecură ca într-o străfulgerare vreo cîteva cușme și, după o clipă, năvăli în odaie cu revolverul în mînă un ofițer, urmat de cazaci.

— Mîinile sus. !

Cît te-ai șterge la ochi, Kavaliov și ceilalți doi fură dezarmați, percheziționați și înghesuiți într-un colț.

În mijlocul odăii, Ejov raporta ofițerului care era chipeș ca o cadră.

— Asta-i comisar, și tîlhar... Cel mai al dracului, să trăiți, înălțimea voastră, un cîine... Numai noi știm cît ne-a mîncat sufletul...

Din mulțimea lărmuitoare, care se strînsese între timp în jurul casei, izbucneau strigăte, înjurături.

Gazda, care se și gătise cu un chipiu vechi de jandarm, împrumutat de prin vecini, spuse :

— Să trăiți, înălțimea voastră, norodul cere să vă vorbească.

Ofițerul vîrî mîinile în buzunare, la pistoale, și ieși în cerdac.

— Ce vreți ?

— Să ni-i dai nouă, înălțimea voastră, glăsui pentru toți, făcînd un pas înainte, un bătrîn cu barbă albă. Să mi-i dai să-i judecăm cu judecata noastră.

Ofițerul se întoarse în casă și porunci ca Artiușka și Georg să fie scoși afară. Apoi, din cerdacul înalt îi aruncară jos, ca într-o bulboană, și mulțimea urlătoare se închise deasupra lor.

De comisar, ofițerul hotărî să se ocupe singur.

În zăngănit de pinteni și săbii, ieșiră în livada învăluită în răcoarea serii. Pe o masă așternută cu o față albă ca zăpada îi așteptau diferite gustări.

Egor era dus de doi cazaci cu săbiile scoase.

— Ia spune, unchiașule, ce-mi făceai dacă puneai laba pe mine ? îl iscodi ofițerul, țintuindu-l pe prizonier cu privirea și intinzîndu-se să se dezmorțească.

— De, nepoțelule, aș fi pus să ți se sape o groapă de trei ori cît se sapă, zise Egor și, trăgînd adînc aerul în piept, cuprinse livada într-o ultimă privire.

— Bravo ! exclamă înveselit ofițerul, ducînd mîna la sabie. Dați-i să bea rachiu...

Ordonanța turnă din ploscă o cană plină. Egor dădu pe gît licoarea de foc și mulțumi.

Începu interogatoriul. Comisarul se ținea tare.

Cazacii îl trîntiră la pămînt, îi dădură nădragii jos, îi săltară peste cap cămașa de pînză de casă și se apucară să-l snopească, în doi, cu gîrbacele cu sirme de aramă împletite în vîrf.

Ofițerul scotocea în geanta încăpătoare a comisarului. Citea în fugă și apoi arunca ordonanței niște ordine vechi, liste de arme, rapoarte, mandate. Deodată, dintr-un teac de hîrtii hărtănite căzu o fotografie... Ofițerului nu-i venea să-și creadă ochilor : acolo, în poză, era chiar el cu frate-său mai mic. Desluși anevoie scrisul aproape șters de pe spatele fotografiei : „Scumpei noastre măicuțe de la Petea și Tima"

După execuția bătrînei, Egor se gîndise să trimită fotografia la Ceka, dar se luase cu treburile și ea zăcu patru luni încheiate printre hîrtiile lui

Ofițerul uită de interogator și de toate... Cum de-a ajuns această fotografie de familie în mîinile unui străin ? Nu primise de mult scrisori de acasă, dar era convins că tată-său și mamă-sa nu s-au mișcat din Petersburg.

— Stai ! Așa o să-l omorîți ! îi opri el pe cazacii nădușiți Se aplecă spre comisarul care zăcea cu brațele în lături și nici nu mai gemea și-l zgîlțîi zdravăn : Ei, ascultă, de unde ai fotografia asta ?

Egor nu ridică fruntea. Coastele i se zbuciumau spasmodic.

— Vorbește, amice, cum de-a ajuns fotografia la tine ? îi strigă ofițerul la ureche ; simți deodată că îngheață, un tremur nervos vrăjmășindu-i obrazul.

Comisarul întoarse spre el o față însîngerată, mînjită cu țărînă. Văzu poza din mîna ofițerului și icni anevoie :

— Gîndește-te și singur.

— Spune. O să-ți dau drumul. O să te plătesc. Egor gemea numai.

— Spune, canalie, că nu știu ce-ți fac. De unde, de unde ai fotografia asta ?

— Gîndește-te și singur.

— Dați-i !

Împroșcînd sînge, gîrbacele mușcară iarăși din carnea terciuită de pe umerii largi și de pe spatele comisarului. Pielea îi atîrna petice.

— Stai ! porunci ofițerul. Nu trebuie să crape. Vreau să aflu adevărul cu orice preț... Rămînem aici peste noapte. Mîine dimineață reluăm interogatoriul.

Egor fu aruncat pe mantaua lui și dus la arest.

Peste noapte, soldatul Dudariov, deputat în sovietul sătesc, omorî santinela cu toporul, îl luă pe Egor în cîrcă și-l duse în mlaștinile din împrejurimi. Se canonieră acolo o săptămînă, tîrîndu-se de pe un mușuroi pe altul și hrănindu-se cu poame sălbatice. Cînd Egor se mai înzdrăveni, se furișară spre oraș. Mergeau numai noaptea, ferindu-se să se apropie de sate și de drumuri.

...Nu-i fu prea ușor lui Egor să pună mîna pe fostul președinte al sovietului din Marianovskoe. Pînă la urmă, omul căzu prins și-l aduseră în oraș.

Într-o duminică însorită, Egor Kovaliov scoase cu cîntec și muzică întreaga garnizoană afară din oraș, o așeză în front și ținu o cuvîntare. Tot vorbind, își descinse de cîteva ori centura, ca să-și tragă cămașa și să le arate soldaților spatele lui negru ca tuciul. Nemaiputîndu-se stăpîni, își curmă cuvîntarea la mijloc, se repezi la Ejov care se tîra în genunchi și sabia lui de dragon scăpără în aer : mai întîi îi reteză trădătorului mîinile, apoi picioarele, apoi capul

ÎN VARA ŞI ÎN TOAMNA ANULUI 1918, Armavirul trecu de cîteva ori de la unii la alţii.

Şi nu voi uita asta niciodată...

Divizia mixtă de ofiţeri — sau cum avea să i se spună mai tîrziu pe front „Divizia de aur" — izbuti să pătrundă în oraş, unde se întări pe poziţii. Planul lui Denikin era să zdrobească de pe aceste poziţii Armata a 11-a, care fusese despicată în două. Pe de altă parte, Armavirul era necesar comandamentului roşu, ca important nod de cale ferată, prin care se făcea legătura între frontul de la Batalpaşinsk şi ţinutul Stavropolului. Luminile oraşului îi atrăgeau deopotrivă şi pe partizanii istoviţi de neîncetatele marşuri, dar încă plini de înflăcărare : sperau să facă rost acolo de niscaiva îmbrăcăminte, să potcovească în linişte caii. Pentru ei, Armavirul însemna odihnă, baie, mîncare.

Burghezia orăşenească, mare şi mică, care trăsese atîtea spaime sub regimul bolşevic, tremura la gîndul că au să se întoarcă roşii şi se făcea luntre şi punte în strădania de-a sprijini Armata de voluntari. Trimise chiar pe front o companie formată din odraslele ei.

Ordin :

— Cuceriţi oraşul !

Asaltul
respins

Ordin :

— Repetați atacul !

Asaltul

respins

Partizanii erau cît pe ce să pătrundă într-un cartier mărginaș, dar, dați peste cap de un vijelios contraatac al ofițerilor, o luară la goană, îmbibînd cu sîngele — plămadă — colbul caldarîmului, pierzînd piese de artilerie, alămuri, drapele. Cavaleria îi fugări pînă departe, hăcuind cu săbiile pe cei ce rămîneau în urmă.

Noaptea, curierii galopară din nou prin stepă, purtînd ordinul Consiliului Militar Revoluționar ca orașul să fie luat cu orice preț.

Unul dintre regimentele ciopărțite înnoptă în valea rîului Urup.

Comandantul căzuse în ajun. Locțiitorul său, călugărul Varavva, îi sculă pe partizani în zori, de cum primi ordinul. Ținură un miting.

— Ei, ce gînd sălășluiește în cugetul vostru, frații mei ?

Înverșunați de marile pierderi suferite în ultimele lupte, partizanii strigară bucătarilor să stingă focul :

— Las-că luăm gustarea de dimineață în oraș !

Se încolonară și porniră, pe companii.

Străbătură valea,

De pe creasta dîmbului se vedeau crucile bisericilor, scînteind în soarele dimineții, coșurile fabricilor, scheletele caselor arse.

Din trei părți, învăluite în nori de colb, se apropiau de oraș regimente.

În albastrul cerului se iviră ghemotoacele primelor explozii de șrapnel.

Varavva pășea în frunte, cu bărbia-i năpădită de țepi cărunți, înfiptă în piept : nu demult un glonț îi rupsese beregata. Rana se închisese destul de repede și prinsese coajă, dar gîtul îi rămăsese țeapăn și nu putea să ridice capul. O sărăcie de paltonaș, strîmt și cu mînecele pînă la coate, așa cum se vînd prin piețe, îi cetluia umerii voinici. Pe cap purta o tichie

roasă de catifea, îndesată pe frunte, în picioare mai mult niște căpute, decît încălțări, iar la cingătoare avea vreo cîteva grenade, un pistol ruginit, un cuțit cu lama lată cît limba de bou și o sticlă cu apă.

Chipurile soldaților erau aspre. Paloarea pămîntie li se străvedea prin arama cu care le poleise soarele. Se simțea mirosul colbului rece stîrnit de cizme.

Mergeau încolonați în bătaia focului inamic, fără să schimbe formația. Mereu îi auzeai pe comandanții de companie :

— Apropiați !

Un maidan, mormane de gunoi și tablă ruginită, garduri cenușii.

Printre trăsnete și pocnete răsuna guițatul bezmetic al unui purcel ciuruit de mitralieră.

Din golul străzii, șrapnele vîjîitoare țîșneau cu nemiluita, șuierau șfichiurile unei grindine de gloanțe, mitralierele clipeau mărunt din ochii lor de aur și hohoteau metalic.

Compania din capul coloanei șovăi, rîndurile se amestecară

Atunci, Varavva se întoarse cu fața la regiment și, frîngîndu-și trupul îndărăt ca să-și poată cuprinde cu privirea soldații, strigă răgușit :

— Înainte, voi, goliați !

Și porni iar cu pași mari, auzind în urmă ca bătăile unei inimi uriașe, tropăitul cadențat, înmiit, și răsuflarea hîrîită a regimentului

Cineva prinse a zice subțire și sfîșietor :

Eh, Galia, țigăncușo,
Balaoacheșo,
Vino tu și dă-mi cu ghiocul
Că veau să-mi aflu norocul.

Muzicanții loviră în gălețile și gamelele goale. Glasurile fură furate de cîntec ca peticele de hîrtie de vîrtej :

Se opriră brusc din cîntat, de parcă li s-ar fi tăiat răsuflarea, şi, desfăşurîndu-se fulgerător, se năpustiră înainte şi răsturnară cu baionetele primul lanţ inamic.

Partizanii năvăliră în oraş din toate direcţiile.

Pe străzi — baricade înjghebate din pupitre de şcoală, divanuri de pluş, lăzi cu fructe.

Adăpostindu-se după fiecare colţ de zid, partizanii se furişau de-a lungul caselor, se strecurau în curţi prin spărturile din garduri, se tîrau pînă aproape de baricade şi zvîrleau grenade. Dimpreună cu jerbele de flăcări zburau cît colo în aer cîrpe, ţăndări, pietre de pavaj.

Ofiţerii rezistară pînă la ultimul om. Cei mai curajoşi dintre mărimile oraşului trăgeau asupra atacanţilor de pe la ferestre şi din podurile caselor.

Lupta luă sfîrşit.

Pe baricade trosnesc lăzile cu fructe sparte de învingători. Gurile iască de sînge şi colb mestecă gutui, ciugulesc şi sug ciorchini însoriţi.

Trăsurile sanitare adună morţii şi răniţii

Un popă prins cu o armă de vînătoare în mînă e împuşcat pe loc în mijlocul străzii.

Varavva, care a apucat să se gătească cu o tunică de ofiţer, îi trage o căzăcească sub ochii fîrtaţilor, strînşi roată în jurul lui.

Rîzînd cu hohote şi suduind de mamă, ostaşii citesc o hîrtie lipită de un stîlp de felinar : ordonanţa din ajun a comandantului garnizoanei :

„Ordon ca în toate bisericile oraşului Armavir să se oficieze după sfînta liturghie un parastas pentru ex-împăratul Nicolae II, căzut jertfă mîinilor murdare ale bolşevicilor".

Burjui din tot oraşul — cam o mie cinci sute de capete — sînt îngrămădiţi în piaţă. Aşa cum stau, păziţi de ostaşi cu baioneta la armă, par o cireadă de vite. Trebuie să vină dintr-o clipă în alta cineva

mare spre a hotărî : care la închisoare, care la zid, care la săpat morminte și tranșee.

Prin piață trece o brigadă de cavalerie. Deodată, din rînduri țîșnește ingușul Habcea Ciotceaev și, dînd buzna cu țipete ascuțite în grosul ghioturii de vrăjmași, începe să-i plesnească cu biciușca peste ochi : îl răzbună astfel pe bunul său prieten Hala Uțaev, ucis în timpul asaltului.

FOMUȘKA, FRĂȚIOARE,

Cînd nu e luptă, ne gîndim adesea la tine. Care dintre noi a zăcut și el în spital știe că prea plăcut nu e. Tu nu pune nimica la inimă și caută să te faci bine cît mai degrabă, ceea ce noi dorim cu toții.

Să-ți scriu cum merge treaba la noi.

Ne-au trimis comisar la baterie pe Zaharciuk. Tu-l știi. E unul prăpădit, din stanița Titarovskaia, și umblă pe roaiba lu' Garaska. La miting, Zaharciuk ăsta ne trage o cuvîntare :

— Jur pînă la ultima suflare, zice, să merg cot la cot cu voi. Sînt credincios puterii sovietice cu trup, cu suflet, cu oase cu tot. Cunosc toate misiunile de luptă pe care ni le-a încredințat înaltul comandament. Jos asupritorii ! Proletari, uniți-vă !

Bun.

Pornim noi spre stanița Nevinnomîsskaia. Așteptăm să vedem din ce direcție o să vină inamicul. Stăm așa preț de vreun ceas și iacă-tă că pică și raportul : Inamicul înaintează pe tot frontul.

Uite infanteria iuncherilor ; uite și cavaleria lor desfășurîndu-se pe flancuri ; uite — oho ! — și un tren blindat.

Am rămas cu ochii la trenul ăla.

Nikita Semionovici dă comanda :

— Bateria, la posturi... Înălțător optzeci, furca șaptezeci și opt... Vezi de ochește bine.. Foc !

Bu-um !

Le-am trimis și eu iuncherilor o conservă pentru micul dejun. Drept în tender am nimerit. Din linia întîi ne zbîrnîie la telefon : Atins ! Parcă nu văd și așa : l-am pocnit de i-au mers fulgii.

Mitka Deaghil le-a ars și el una. Tot în plin.

Vedem prin prăfăraie o șină răsucindu-se rac și linia ferată săltîndu-se în două picioare. Nikita Semionovici se uită cu luneta și rîde :

— Bravo, Polovinkin ! Bravo, Deaghilev ! Dați-i bătaie !

Cavaleria iuncherilor începe să se foiască, stîrnind colbul : se desfășoară pentru șarjă. Taman atuncea iese și infanteria lor dintr-un șanț de răzor și — haida la atac ! Zaharciuk al nostru își pierde capul :

— Tovarăși, trebuie să ne retragem. Tovarăși, s-o întindem cît nu e prea tîrziu.

Da cine are timp să-l asculte.

— Baterie, foc susținut ! Mitraliere, foc !

Și s-a pornit, și s-a pornit, da s-a amestecat cerul cu pămîntul.

Iuncherii au luat-o la sănătoasa

Infanteria noastră s-a ridicat și — înainte ! Cavaleria la fel — înainte ! Bateria — păi, se poate altminterea ? — înhamă și dă-i galop ! Ura, ura ! Trenul blindat a dat dos la față și tuleo ! Iuncherii ridică mîinile, ofițerii se-mpușcă și se-njunghie, da nu se predau. Am capturat trenul regimentar, muniții, făină și 120 de pifani — ăștia puseseră borșul la foc, așa că ne-am învîrtit și de borș. Nu văzusem cam de multișor fiertură, două spătămîni în șir tot de conserve am avut parte, da și de alea numai cînd se nimerea să fie. Ei, acuma, cu burta plină, mai merge. Hop și Zaharciuk, cu o găleată mare de adăpat caii.

— Pune-mi și mie, zice.

— Da tu unde-ai fost ?

— Am rămas în urmă. M-a apucat burta.

Atuncea i-am adus aminte cum s-a jurat să meargă cot la cot cu noi și-am vărsat pe pămînt cîtă ciorbă a mai rămas — o lingură nu i-am dat să guste. Ce s-a mai rîs !

Pe urmă, haida să vedem cîmpul de luptă. Curat bătălia de la Borodino, zău așa ! Am luat de la un cerchez mort un mauser cu incrustații de aur. Tu înzdrăvenește-te mai degrabă, Fomka, și ți-l dau ție.

Au venit oamenii cu daruri — pepeni, smîntînă și altele. Fanfara cîntă imnul poporului. În toate inimile — bucurie și freamăt... Au fost fete. Una, ce să zic, mi-a plăcut : nălțuță, cu niște jambiere galbene și cu niște ochi oțelii... Da n-am apucat să ne cunoaștem mai de-aproape, că a picat ordin de la comandant : plecarea !

...Ne oprim pentru repaus într-un cătun, nu mai știu bine cum îi zicea.

Noaptea ne ducem în recunoaștere — șase inși și cu Zaharciuk șapte. Cîmp deschis, liniște și pace. Da o ceață, de nu vezi nici urechile calului. Zaharciuk se face mititel în șa.

— Eh, băieți ! Fiți cu ochii-n patru. Iuncherul viclean ți se strecoară printre picioare și tu nici nu-l simți.

Bun.

Mai către ziuă o luăm printr-o vîlcea năpădită de tufăriș. Auzim înaintea noastră nechezat și glasuri. Măi să fie ! Ne pregătim noi cum trebuie și dăm nas în nas cu o patrulă de-a iuncherilor. Ei șase, noi șase. Că la o adică, ori cu Zaharciuk, ori fără el, tot un drac.

— Din ce unitate ?

— Regimentul Umanski.

Ete-te, măi ! După glas și după vorbă îl recunosc pe unchiu-meu, Prohor Artiomievici.

— Matale ești, nene Prohor ?

— Eu.

Zaharciuk strigă :

— Trage, că-s iuncheri.

— Tu ești, Senka ?

— Da, să trăiești, îi răspund eu unchiului.

— Trage !

— Ia mai leagă căţeaua ! i-arunc lui Zaharciuk. Aştia-s din staniţă de la noi, vrem să ştim ce mai e pe acasă.

Zaharciuk îşi răsuceşte roaiba pe loc, se dă în spatele nostru şi rămîne acolo tăcut, să vadă ce-o să mai fie.

Ne-am apropiat la trei paşi. Şi ei, şi noi cu degetul pe trăgaciul armei. Ei, ne-am dat bineţe. Erau acolo unchiul Prohor Artiomievici, Smetanin, Vaska Piankov, Fedea Steţiura, ăl care lîngă satul Maliovanîi a retezat în focul luptei coada armăsarului de sub el, şi încă doi pe care nu-i ştiam.

— Aţi fost de mult în staniţă ? întreb.

— Nu chiar de mult, da oricum, e ceva timp.

— Nevastă-mea ce face ?

— A mîntuit cu cîmpul şi-acuşica trebuie să nască.

— Cum merge cu slujba ?

— Aşa şi-aşa, face unchiu-meu. Solda e treizeci de ruble. Zahăr şi tutun ioc. Nu se mai isprăveşte odată...

— Predaţi armele şi gata, aţi isprăvit.

— Las-c-avem noi răbdare pînă le predaţi voi.

Ochii îi străluceau ca la o bufniţă.

— Păi şi noi avem răbdare, îi întorc eu vorba.

Am mai stat noi la taifas, i-am tratat cu ţigări şi ne-am despărţit. Vorba ceea : nici tu mie, nici eu ţie.

— Şi iacă-tă şi lupta de lîngă Ovecika. A fost groasă. Situaţia ne-a silit să ne retragem. Pe front — zăpăceală, breşe peste tot. Ei, şi-am luat-o la sănătoasa, fugiţi călcîie că vă calc. Pe fiecare cizmă cîte un pud de clisă, picioarele ţi-s o rană... Ne-a ieşit sufletul. Cînd să trecem apa Kubanului, de atîta povară ce-au pus pe el, podul plutitor s-a dus la fund, cu tunuri cu tot, iar oamenii au pornit-o înot. Ce mai comedie, zău, numai că nu-ţi ardea să rîzi, cînd îţi vedeai fîrtaţii zbătîndu-se în apă şi strigînd după ajutor.

Eu m-am căţărat pe mal şi l-am tras afară pe Deaghilev, înşfăcîndu-l de chica lui bălaie. Cîtă apă a înghiţit, murea dacă-l mai zăboveam o minută.

Am scăpat cu viață și-acuma totul e în bună pace.

Sîntem în repaus în staniţa Suvorovskaia, jucăm la şezători, cu fetele — să te ţii ! şi bem zdravăn.

În clipa de față nu ne plîngem.

Cum e cu rînduielile și cu mîncarea la spital ? Pune-te mai degrabă pe picioare și vino înapoi. Mi s-a făcut dor de tine și toți ai noștri te pomenesc.

Sper că răspunsul dumneavoastră nu va întîrzia.

Salutări,
S. Polovinkin

Ce spuneau tunurile

„NOI, OSTAȘII DIN BATALIONUL 1 AL REgimentului Internațional ne-am întrunit în miting pentru a dezbate hotărîrea autorităților superioare, privind schimbul de prizonieri din vechea armată cu Germania și Austria.

În batalion nu s-au găsit doritori să părăsească rîndurile armatei noastre roșii și să se întoarcă în patria lor germană și austriacă.

Unii dintre ei au răspuns așa vorbitorului :

— Mai întîi să isprăvim cu burjuii ruși, apoi o să mergem toți laolaltă să izgonim burghezia mondială de pe tronul ei de aur.

Potrivit rezoluției noastre, Paul Michaels, fiind om în vîrstă și de multe ori rănit, este detașat în orașul Hamburg unde domiciliază.

Drept care i se eliberează prezentul ordin.

Tovarăși și frați, muncitori și țărani din lumea întreagă ! Acum e limpede și unui copil că puterea care ne trebuie pentru a birui dușmanul nostru comun, capitalul, stă în unitatea noastră. Noi nu ne precupețim nici viețile, nici familiile, nici căminele și mergem pieptiș spre ținta noastră. Au nu ne auziți plînsul, vaietele și blestemele ? Noi stropim cu sîngele nostru munții, pădurile și stepele nemărginitei Rusii. Au nu auziți ce spune bubuitul tunurilor noastre ? Ziua victoriei depline asupra tiranilor, generalilor, moșierilor și altor ticăloși mai mărunței, care sug vlaga poporului muncitor, e aproape. Batem cu pumnii în piepturile voastre. Ajutați-ne!

Ajutați-ne, fraților ! Puneți mîna pe arme și dați-i drumul ! Iar dacă va fi nevoie și de forțele noastre, de cum isprăvim aici, o să mergem și la capătul lumii ca să vă dăm o mînă de ajutor. Jurăm să nu strîngem sul steagurile noastre roșii pînă nu va fi executat și ultimul parazit de pe glob ! Nici un pas înapoi ! Trăiască Armata Roșie, armata mîinilor bătucite din lumea întreagă !"

Rezoluția — scrisă pe o filă subțiată de ani — se păstrează în arhivă. Hîrtia e mînjită pe alocuri cu urme uscate de pămînt, care par pete de rugină. E un document mai emoționant decît orice plăsmuire poetică.

PE O ULICIOARĂ MĂRGINAȘĂ, NĂPĂDITĂ de bălării, într-o căsuță nearătoasă și cam șoldie, își petrecea amurgul zilelor cinovnicul Kazimir Stanislavovici. Trăia din pensioara pe care o căpătase după patruzeci de ani de slujbă în cancelaria accizelor. Cu foarte mulți ani în urmă, bătrînul se lepădase de deșartele zoruri ale vieții și de atunci nu mai ieșise din casă. Legăturile cu restul lumii, mai cu seamă cu piața, erau ținute de credincioasa-i soață, Olimpiada Vasilievna.

Cei doi bătrîni ședeau înghesuiți în bucătărioara întunecoasă, pentru că salonașul sorit și cele două odăi pline cu ficuși și de arbuști uscați era numai și numai ale păsăretului. Pe pervazuri — nisip galben, hrănitori și adăpători, talere cu ierburi și mici scăldătoare din farfurioare pentru ceai. La ferestre, pe pereți și de tavan atîrnau colivii de toate felurile : colivii scunde, dreptunghiulare, ori rotunde, înalte și boltite, unele fără stinghii, alte dimpotrivă, cu cîteva rînduri, unele învelite într-o țesătură rară, altele în hîrtie muiată în ulei. Erau colivii și în tindă, și în grădină — o grădină umbroasă, crescută în voie, care străjuia casa.

Păsările, afară numai cînd năpîrleau, iscau de dis-de-dimineață o hărmălaie voioasă.

Cei dintîi întîmpinau zorile mierloiul Călătorul, care se auzea pînă departe, sau, cu o tumultuoasă revărsare de triluri scînteietoare, privighetoarea

Fermecata, ale căreri cîntece făceau parcă să vibreze şi pereţii casei. Apoi se scutura de somn şi-şi dregea glasul bătrînul canar Petka, foarte iscusit în meşteşugul lui. Ştia să fluiere la poruncă „Haz-Bulat", „Troika" sau „Slăvit e". Prin rămurişul de salcîmi ce perdeluia ferestrele se strecura prima rază de soare. Sticleţii, piţigoii, scatiii şi toată plevuşca păsărească slăveau dimineaţa pe toate glasurile.

Păsările îi trezeau pe bătrîni.

În papucii traşi pe piciorul gol şi pe umeri cu mantaua răspeticită a vechii sale uniforme, Kazimir Stanislavovici îşi inspecta domeniile. Clipea mărunt cu ochii cîrpiţi de somn, mormăia ceva şi un zîmbet blajin îi înflorea pe buze. Sfrînciocii şi piţigoii bătăuşi se şi gîlceveau lîngă o albioară cu hrană. Ciocîrliile se îmbăiau în nisipul pus într-o ladă de la cartuşe. O tînără pereche de forfecuţe se îmbrîncea în joacă de pe stinghiuţă. Cintezoii şi pitulicile care trăiau în colivii deschise săgetau prin casă după muşte, ori se lipeau de pereţii din bîrne, vînînd cu ciocul gîndacii pitiţi prin crăpături.

Kazimir Stanislavovici se spăla la iuţeală şi-şi tîrşea zorit papucii spre bucătărie, unde-l aştepta masa de dimineaţă.

— Tu ce zici întrebă el, să-i mai pun o stinghie lui Bajan ? Ori poate aşa are mai mult loc ? Ai ?

Olimpiada Vasilievna turna ceai şi de obicei tăcea. Kazimir Stanislavovici vorbea însă înainte :

— Nu ştiu ce are Sălbătecuţul, că-i posomorît... Vai, Doamne, frumos mai cînta acum două săptămîni ! Har, domnule ! Poate simte nevoia să fie singur şi-ar trebui să-i acopăr colivia cu pînză ?

— Fugi, frate ! Păi ce-s eu, fabrică de pînzeturi ? Ţi-am dat toate cîrpele. Nu mai am nici cu ce şterge masa.

— Tii, da cicălitoare te-ai mai făcut ! Cum poţi să spui aşa ceva ? Rupe o mînecă de la vreo cămaşă de-a mea, din alea pe care le port la piele, spal-o şi poftim pînză ! Că de, oi tuşi fără mîneci ? Moşneagul strălucea de voie bună şi chicotea de nu se mai oprea.

Bătrîna îl privea tristă, clătinîndu-și capul cărunt.

— Bată-te să te bată de nebun...

Chemați de șuieratul stăpînului, veneau zvîrîind sticleți, botgroși, pițigoi, scatii, i se așezau pe umeri, pe brațe, pe creștet, forfoteau pe masă ciugulind firimituri.

Uneori se auzea din stradă o voce răgușită din pricina băuturii, strigînd tărăgănat :

— Repar vedre, lighene, burlane de samovar !

Ce tragedie dacă meșterul se apuca de treabă undeva prin apropiere ! Kazimir Stanislavovici se strîmba ca de durere de dinți : bubuiturile ciocanului, zăngănitul și scrîșnetul de metal profanau auzul gingaș al păsăretului.

— Trebuie să fie Stepan Perfiliev, ori Gorbîl ăla, din mahala... Nu pot să sufăr mutrele lor de bețivani... Du-te, Olimpiaduşka, și dă-i de un rachiu să se cărăbănească...

Olimpiada Vasilievna îi dădea papucii meșterului și alunga și puștii care jucau rișca, ori arșice pe trotuarul din fața casei.

Încă o sorbitură de cafea apoasă și masa de dimineață se isprăvea.

Mierloiul poreclit Conașul tot întindea gîtul de pe umărul stăpînului, apoi, prinzînd curaj, sărea pe degetul cu care îl îmbia și se apuca să-i ciugulească repede-repede firimiturile din mustăți. Cu un alt deget, Kazimir Stanislavovici îl prindea de un picioruș și așa, cu Conașul în mînă, trecea prin odăi.

Cu treburile și grijile astea se scurseră zilele, anii...

Bătrînul dădea de mîncare păsărelelor, le îmbăia, el îndrepta gheruțele rupte sau pocite, curăța coliviile, punea la cale nunți, hrănea puii printr-o teacă de pană cu gălbenuș și cu napi dați pe răzătoare și ținuți în lapte, îi punea pe cîntăreții începători alături de cei bătrîni să facă ucenicie, fugărea prin grădină mîțele — dușmanii lui cei mai haini.

Într-o zi, Olimpiada Vasilievna se întoarse de la piață foarte tulburată.

— Doamne, Dumnezeule... Auzi, neamțul ne-a declarat război !

— Ia lasă-mă, babo, cu fleacurile astea ale tale, își ieși din fire Kazimir Stanislavovici. Nenorocire : Svetlana are cîrcei la picioare și-i coace o unghiuță. Să știi că i-a intrat un ghimpe. Fă bine și înfășoară-i stinghia cu o bucățică de postav... Și mierloiul negru s-a îmbolnăvit : de ieri nu bea și nu mănîncă. I-ar face bine niște soc... Ori dacă mi-ai prinde niscai paianjeni și din alea, de le zice cîinele-babei. E un leac făr-de pereche cînd te necăjește burta.

— Cum să-i prind, păcatele mele ? Ce-s eu, vrabie?

— Atunci, du-te și cumpără niște ulei de migdale. Pregătește-mi și o infuzie din surdomași s-o dau mierloiului. Poate că...

— Bată-te să te bată de nebun...

Trecu războiul cu călcătura-i ferecată, izbucni revoluția, în oraș era cînd o cîrmuire, cînd alta. Kazimir Stanislavovici nu voia să știe de nimic. Se desfăta ascultîndu-și cîntăreții, bucuriile și mîhnirile lor erau și ale lui. Nu-i mai plătiră pensia. Primi vestea cu nepăsare. Deseori, pîndind privirea blîndă a bătrînei, spunea, zîmbind ca un copil :

— Ce nevoie ai, Olimpiaduṣka, de rochia de nuntă? Dacă m-oi duce eu, nu te mai măriți în veci. Că unul ca mine nu găsești, încheia el, gîdilînd-o, strengar, cu mustățile pe gîtul zbîrcit. Ori : Ce ne trebuie saltea, cufere, vazele alea, tigăile ? Că ultima dată ai făcut blinele acu trei ani, cînd gelosul de Perun l-a chiorît pe Fluieraș. Oh, Fluieraș... Cînd începea el să-i zică, ehei ! Ce triluri avea, ce ropote, ce cascade, ții minte? Doamne, Doamne ! Ofta și își ștergea o lacrimă tulbure de pe obraz. Nu, hotărît... o privighetoare ca asta nu se mai află și nici n-o să se mai afle vreodată pe lume... Ce să faci tu cu șalul ăla înflorat ? Că doar nu mai ești tinerică. Ce ne trebuie verighete ? Ce ne trebuie scaune ? Se poate trăi și fără ele.

Toate aceste, și cîte altele, trecură pe nimic în mîinile telalilor. Bătrînii trăiau te miri cum, își țineau zilele cu te miri ce, dormeau pe jos, pe niște cîrpe,

dar păsărelele nu duceau lipsă de nimic, ca și mai înainte : hrănitorile erau pline, coliviile curate și printre salcîmi scînteia soarele.

Orașul fu asediat de o armată de mii de soldați. Toată noaptea Kazimir Stanislavovici visă pisici.

— Tună ? se miră el, scoțîndu-și capul pe fereastra bucătăriei.

— Vai de capul meu ! Te-ai matofit de tot. Ce tunet, omule ? Bat tunurile !

— Cine bate ? Care tunuri ?

— Eh, ce să mai vorbesc cu tine...

Olimpiada Vasilievna se lasă păgubașă și dădu fuga pînă-n vecini să împrumute niște făină pentru rîntaș.

Cînd căzu obuzul, Kazimir Stanislavovici scormonea în grădină după viermi. În norul de praf scăpără o lumină galbenă și într-o clipă bătrîna căsuță fu cuprinsă de flăcări. Azvîrlit de suflarea exploziei în brusturi și scaieți, bătrînul privea ca hipnotizat cum arde casa și se căznea zadarnic să miște o mînă sau un picior...

CAZACUL ZAGHINAILO, CARE, DIN GRAD în grad, ajunsese la sfîrșitul războiului plutonier, povestea voios, tot pocnindu-se cu cravașa peste cizmele-i teribil de arătoase, cum a scăpat el din prizonieratul turcesc.

— ... Merg eu o săptămînă, merg două, fără să pun nimicuța în gură... Munți, nămeți, de nu se mai cunoștea nici drum, nici potecă. Merg înainte. Aud tunurile bubuind. Ei, îmi zic, o fi frontul pe-aproape. Și mi s-a umplut inima de bucurie. Merg ce merg și... nu mă mai țin picioarele. Ajung la o curmătură în care duduia un pîrîu. Dincolo, pe malul apei, un sătuc. Și m-a pălit o foame... Zău, parcă mi-ar fi prins cineva mațele cu un clește și mi le răsucea, uite-așa. Ei, zic, acu, ce-o fi, o fi, că de îmbucat trebuie să îmbuc ceva. Aștept să se-ntunece bine și cobor ușurel... Nu se vede o luminiță, nu se aude un glas... Mă strecor într-o casă — nimeni. Intru în alta — nimeni. Pe scurt, în tot satul n-am văzut țipenie de om, n-am găsit o fărîmă de pîine. Aprind un foc, stau și eu jos, parcă mă ține ceva. Hai să mă descalț, să-mi înfășor mai bine obielele. Încearcă dacă poți! Gerul îmi lipise picioarele ude de cizme, așa că taie-le și aruncă-le. Dacă stau lîngă foc, zic, e de rău. Tunurile, ce mai, s-aud aproape de tot. Mie nu-mi era să-mi rămînă oasele pe-acolo. Mi-era s-ajung în patrie. M-am rugat la Maica Domnului și la cîțiva sfinți din ăi mai cu

moț și — umblă ! Merg eu cît merg și văd un pisc înalt — dă capul pe spate ca să te uiți : prăvălatic de parcă suia drept în lună. Și-mi vine, frate, o toană, să mă cațăr pe el : de pe piscul ăsta, zic, trebuie să se vadă nu numai pozițiile noastre, da și hăt ! pînă-n satul meu din Kuban. Mă cațăr eu, mă cațăr și numai ce se năruie odată zăpada cu mine cu tot : Bu-u-um... Vin de-a rostogolul drept în gîrla din curmătură. Ies eu din gîrlă, mă scutur ca un cîine ud — sînge pe mîini, sînge pe față, la genunchi și la coate carnea zdrelită pînă la os. Ce să-i faci, asta e. Îmi zbicesc zdrențele în bătaia vîntului — suie, băiete... Mă cațăr eu, mă cațăr, și iar lunecă zăpada, iar mă pomenesc cufundat în apă. E și de plîns, și de rîs. Toată noaptea și toată ziua m-am luptat cu piscul ăla, da pînă la urmă tot l-am dovedit. Iată-mă tocmai în vîrf... Tii mamă-mamă ! Uite la o aruncătură de praștie tranșeele turcilor și la poale abia-abia se văd pozițiile noastre. Nu mă uit la turci. Ce treabă am eu cu ei... Treaba mea e cum s-ajung mai iute la ai noștri. Mă ridic în picioare, mă-ntind cît sînt de lung și strig : „Fraților !“ Degeaba îmi osteneam gîtlejul, că pînă la frați erau vreo cinci verste și mai bine. În schimb, turcii s-au pornit să hălălăiască și — la mine ! Nu-ți merge, frățioare, acum se cheamă că-s învățat cu derdelușul. Fac cruce, strîng bine între picioare poalele mantalei și vîjjj ! pe repeziș, de partea noastră. Țipete, împușcături, deasupra capului zăpada spulberată și prăvălită după mine. Cum am ajuns la ai noștri nu știu. M-am trezit la spitalul din Tiflis...

— Grozav !

— Mila Domnului și bafta cazacului.

Zahar Dogoneai își luă un aer respectuos și întrebă :

— Și-ați învățat să vorbiți pe turcește, don' plutonier ?

— Un pic, doar atît cît să cer, ori să cumpăr ceva, că de ciordit poți și așa.

Țin-te rîs !

S-AU CUNOSCUT LA KRONSTADT, ÎN Piața Ancorei. În mijlocul unei mulțimi clocotitoare, alcătuită din mii și mii de marinari, soldați și docheri, Arseni rostea un discurs înflăcărat. Charles Dumont din flota militară franceză, pe care îl remarcai numaidecît mulțumită bonetei lui cu pompon roșu în vîrf, părea foarte emoționat de cele ce spunea marinarul rus : chipul lui tînăr și rumen — așa cum sînt rumeni oamenii oacheși — era însuflețit, ochii umbriți de gene lungi scînteiau.

Cele din urmă cuvinte ale discursului se pierdură într-o furtună de strigăte : „Așa e ! Bine zice !". Palme bătucite aplaudară. Charles își croi drum și scuturâ cu căldură lăboiul ca turnat din fontă al marinarului rus.

— *Bravo, bravo, camarade !*

— *Bonjour, mon vieux. Comment que ça va ?* (Bună, fîrtate ! Cum merge ?) întrebă prietenos Arseni. Marinar umblat, știa în totul vreo sută de cuvinte străine cu care se descurca de minune în orice împrejurare.

Hoinăriră pe chei, sporovăind despre cîte și mai cîte : despre revoluția rusă și rația de hrană la marină, despre lumea viitorului și submarine, despre recentele tulburări din armata franceză și despre puicuțele din porturi. Și făcură mare haz cînd își dădură seama că amîndoi au avut de vorbă în Algeria și la Marsilia cu aceleași fete.

Arseni îl duse pe oaspete pe crucișătorul său. Aici totul îl încînta pe Carles : că ofițerii afurisiți au fost executați ori debarcați ; că marinarii singuri întreține pe vas o ordine exemplară ; că simplii matrozi sînt pe picior de egalitate cu camandanții rămași pe navă, mănîncă de la același cazan, fumează același tutun. Charles Dumont nu mai vru să se întoarcă pe vasul lui. Arseni îi aduse un rînd de echipament de la magazie și-i dărui un maseur strașnic.

Se împrieteniră.

Pretutindeni — la mitinguri, la agape, la teatru, la conferințe, la furtunoasele ședințe ale Sovietului din Kronstadt îi vedeai împreună. Charles învăța cu o înfocată rîvnă limba țării revoluționare.

În timpul evenimentelor din iulie, mărșăluiră cot la cot pe bulevardul Nevski, împreună îl ascultară pe Lenin la miting și lîngă casa Kșesinskaiei jurară credință revoluției. Luară parte împreună la asaltul Palatului de iarnă și tot împreună, la sfîrșitul lui 1917, plecară pe front cu unul din primele detașamente ale gărzilor roșii. O iarnă întreagă cutreierară cu un tren blindat meleagurile Ucrainei și ale Donului, războindu-se cu pestrițele bande contrarevoluționare. Lîngă Rostov o explozie azvîrli trenul de pe șine, și Arseni suferi o gravă contuzie.

Multîncercatul detașament al marinarilor de pe Baltica fu rechemat la Harkov pentru refacere. Luîndu-și prietenul, Arseni se repezi în satul său de baștină, prin părțile Penzei, ca să petreacă perioada de convalescență acasă, la bătrîni.

Era spre primăvară.

Arseni se înzdrăvenea văzînd cu ochii. Acum, începuse să se ducă pe la Sovietul sătesc, „să facă rînduială" ; Charles își desăvîrșea sîrguincios cunoștințele de limbă rusă cu fetele din sat și adesea se întorcea acasă tîrziu după miezul nopții.

În primăvara anului 1918 intră în acțiune, de partea contrarevoluției, corpul de armă cehoslovac. Năpîrcile

de prin orașe și sate ridicară capul, de-a lungul Volgăi se dezlănțuiră furtunile rebeliunilor. Cei doi marinari se alăturară unui detașament de partizani care trecu prin sat.

Detașamentul lor se retrăgea luptînd spre Volga. Predă Sîzranul și ajunse pînă la Samara.

★

Negura zorilor învăluia apa Samarei.

Tranșeele săpate în marginea orașului erau pline de oameni adormiți : dormeau letonii și marinarii vlăguiți de ultimele lupte ; dormeau tătarii gărzilor din Ufa, sosiți abia în ajun. Prin casele și curțile din vecinătatea liniilor dormeau frînți de oboseală ostașii gărzilor comuniste din Samara, abia schimbați de pe poziții. Amăgiți de liniștea înșelătoare din jur adormiră fără habar în ascunzișurile lor ostașii de la posturile de observație și de pază...

Deodată, chiar lîngă tranșee, se auzi răsuflarea înăbușită a unei locomotive...

Pe jumătate îngropat într-un maldăr de paie, Charles sforăia ușor. La picioarele lui, cu arma între mînecile vîrîte una într-alta, dormea pe vine Arseni. Cugetul îi era prins într-un tremurător păienjăniș de vise zbuciumate... Dar inima stătea de veghe : tuc-tuc... Arseni se frecă la ochi cu pumnul, scoase capul din tranșee și se îngrozi.

— Cehii ! răcni el, smulgînd o grenadă de la cingătoare. Săriți, fraților, cehii !

Trenul inamic — locomotiva și cîteva platforme pe care erau instalate mitraliere și două tunuri — se tîra cu fereală peste pod. La adăpostul trenului, treceau podul în pas alergător rînduri dese de cehi, lesne de cunoscut după capelele lor ca niște piroști.

În tranșee — mișcare.

În clipa următoare salvele sfîșiară tăcerea dimineții de iunie.

Vestea străbătu ca o scînteie întreagă linia frontului, de la pozițiile de dincolo de gară și pînă la limba de nisip de la confluența Samarkăi cu Volga.

Se iscă panică.

Care-şi pierduse capul sărea afară din tranşee şi fugea rupînd pămîntul, atrăgînd după el şi dintre cei mai curajoşi.

Un minut, încă unul, şi de la întretăierea străzilor Zavodskaia şi Uralskaia, cehii începură să se răspîndească repede prin oraş. Înaintînd în două sensuri perpendiculare, ei ocupau unul după altul patratele formate prin încrucişarea străzilor. De prin crăpături întunecoase le săriră în ajutor grînarii şi făinarii, ţîngăimea esserizantă, cei din sutele negre şi ofiţerimea dintr-o organizaţie clandestină.

Luptătorii surprinşi la clubul comuniştilor ţineau piept bărbăteşte ; rezista statul-major al gărzii ; pe străzi, ici-colo, se apărau cîţiva bravi. Dar soarta oraşului era pecetluită. Sub ploaia de grenade, clubul comuniştilor se predă şi supravieţuitorii ieşiră în stradă în frunte cu Maslennikov, cel cu barbă roşie, care purta un steag alb.

Un val de teroare se abătu peste oraş.

Ostaşii luaţi prizonieri erau împuşcaţi pachet pe limba de nisip, lîngă ponton, la gară, în suburbia Zapanskaia, înecaţi în Volga şi Samarka. Cei dibuiţi prin curţi erau linşaţi.

Trăgînd în răstimpuri se retrăgeau în lungul unei străzi vreo cincisprezece marinari. Aşa cum se despică apa sub izbitura unei pietre, aşa se despică şi pîlcul marinarilor în clipa cînd ajunse lîngă o casă : de la ferestrele şi de pe acoperişul ei o ploaie de gloanţe se prăvăli asupra lor. Doi rămaseră ţepeni pe caldarîm ; mitraliorul Aksiutin căzu împuşcat lîngă intrarea principală de un mucos de licean ; şi mai căzu încă unul pe pragul acestei case străine ; pe Charles îl înhăţară cîţiva portari ; ceilalţi fugiră care încotro.

Arseni dădu buzna într-o curte — grupul de burtăverde îmbrăcaţi sumar şi ahtiaţi după asemenea spectacole se desfăcu într-o clipită înaintea lui — o străbău din trei salturi, se azvîrli cu capul înainte într-o

spărtură de gard, mai străbătu o curte, își luă vînt, se agăță în mîini și sări peste un zid. Tabla unui acoperiș dudui sub cizmele-i țintuite, un burlan se desprinse sub greutatea lui. Căzu într-o grădină, drept într-o tufă de liliac și se zgîrie pe mîini. Mai sări un gard cu o coamă zbîrlită de cuie, aruncă o privire iute în jur, se năpusti într-o magazie și, cu suflarea tăiată de emoție și goană, se lăsă istovit pe niște lemne.

Gata. Nu mai avea unde să fugă... Isprăvise grenadele, arma lui zăcea pe undeva cu patul spart de un glonț, iar coltul și naganul nu-i mai slujeau la nimic, de vreme ce toate încărcătoarle erau goale. Da, toate, pînă la unul. După ce-i pomeni claie peste grămadă pe toți sfinții și arhanghelii pînă la a șaptezeci și șaptea spiță, marinarul își aprinse o țigară... Degeaba sperase însă că a scăpat de urmăritori. Îl căutau și în grădină, și prin curți, prin toate ascunzătorile cu putință. Auzi glasuri stîrnite ca niște lătrături, zăngănit de pinteni, o năvală de tropăituri... Strivi mucul sub talpă, înșfăcă un par de mesteacăn și, cu inima zvîcnindu-i în gîtlej, se piti după ușă... Vin... Au trecut... Doar unul singur — pomană a sorții! — se gîndi să dea cu nasul și prin magazie. Parul de mesteacăn îl doborî chiar în prag.

Peste cîteva clipe, gătit cu o manta lungă, de ofițer, care-i venea pînă la călcîie, Arseni ieși în stradă și se amestecă în mulțime.

Orașul jubila.

Văzduhul fremăta de dangătul sărbătoresc al clopotelor, străzile erau pline de prăvăliași dichisiți, lumea din balcoane îi întîmpina pe învingători cu o ploaie de flori și urale, fanfarele bubuiau. Sub bolșevici, statuia lui Alexandru al II-lea fusese acoperită cu scînduri. Acum, se găsiră mîini care se și grăbeau să smulgă scîndurile, frunți care se și izbeau în ploconeli de soclul de granit al statuii „țarului eliberator", în vreme ce acolo, în cartierele mărginașe, încă nu se încheiase răfuiala cu învinșii.

Arseni rătăcea ca beat pe străzi, mistuit de o aprigă sete de răzbunare.

Auzind niște puști strigînd : „Vin, vin !", se opri locului. Înconjurat de escortă, se apropia un numeros grup de prizonieri, printre care îl văzu dintr-o ochire și pe fîrtatul lui. Cît pe ce să-i scape un strigăt de bucurie, dar se stăpîni la timp. Își trase capul între umeri și se dădu înapoi pe trotuar, în spatele mulțimii. Charles mergea cu ochii în pămînt. Fața îi era plină de sînge. Arseni se luă după ei, fără vreun gînd anume.

Grupul dispăru pe ușa unei clădiri, pe fațada căreia stătea scris lăbărțat, cu cretă : „Comenduirea pieții". Într-o clipă, planul i se și înfiripă în minte.

Trecu prin fața santinelei și intră după prizonieri într-o sală spațioasă. Comandantul orașului, purtînd epoleți de colonel, cu o panglică bicoloră împletită pe mijloc, se bărbierea. Ședea pe scaun, în fața unei oglinjoare pusă pe masă. Bătînd pasul apăsat, Arseni se apropie și salută cu mîna la chipiu :

— Domnule colonel, am onoarea să mă prezint. Locotenent Ozerov, Andrei Vladimirovici, din regimentul 309 infanterie Ovruciski, la ordinele dumneavoastră.

Fără să se oprească din bărbierit, colonelul întoarse ochii și-l cercetă iscoditor pe bărbatul în mantaua de ofițer, de sub care se vedea gulerul unei bluze marinărești.

— Actele.

Arseni prezintă o legitimație de ofițer roasă pe la îndoituri, care întărea că el este într-adevăr locotenentul Andrei Vladimirovici Ozerov din regimentul 309, decorat de două ori cu crucea „Sfîntul Gheorghe", în prezent demobilizat.

Colonelul își șterse cu batista obrajii rași cu perdaf și-i întinse mîna.

— Îmi pare bine, luați loc.

Arseni se așeză într-un fotoliu.

— Ați slujit și în flotă, domnule locotenent ? îl întrebă pe nepregătite colonelul, pironindu-l cu ochii lui reci și foarte albaștri.

— Nu.

— Atunci, ce-i mascarada asta ?

Se plecă peste masă și-i trase de sub manta gulerul bluzei.

Arseni potrivi fără grabă gulerul la loc și răspunse calm :

— Sub bolșevici, domnule colonel, te deghizai în toate felurile.

— Da, da, desigur, admise colonelul și, după cîteva fraze generale despre fanatismul teuton, cruzimea sîngeroasă a bolșevicilor și comunitatea de țeluri a popoarelor slave, îl concedie cu o strîngere de mînă : Vă prezentați mîine la statul major și veți fi repartizat la o unitate operativă.

Arseni salută reglementar și, în vreme ce se îndrepta spre ieșire, aruncă o privire asupra prizonierilor îngrămădiți într-un colț. Deodată, avu o tresărire și făcu cale întoarsă :

— Domnule colonel... aici, în încăpere, se află... o bestie !

— Cum ?

— Oamenii dumneavoastră l-au prins pe nemernicul care le-a împușcat pe mama și pe sora mea.

— Care e ?

Arseni îl apucă pe Chardes de umăr și-l smuci din grămadă.

— Iată-l !

— Fiți pe pace, domnule locotenent. Voi da ordin să fie executat numaidecît, char aici, în curte.

— O, nu... Am jurat pe mormîntul mamei... Permiteți-mi să-l lichidez cu mîna mea !

Zicînd acestea, smulse din buzunar revolverul fără nici un glonț în încărcător.

Colonelul îngădui cu amabilitate.

Arseni repezi fîrtatului un pumn azvîrlindu-l de-a curmezișul sălii. Charles se izbi de ușa dinspre curte, care se deschise sub greutatea izbiturii. Arseni țîșni

după ei și, cărîndu-i la pumni cu nemiluita, îl tîrî spre fundul curții.

O jumătate de ceas mai tîrziu, așezați la o măsuță, într-o crîșmă zgomotoasă de pe chei, beau ceai și făceau amîndoi un plan de acțiune. Trebuiau să o șteargă din oraș, dar cum ? Toate drumurile și cărările erau păzite, oriunde te întorceai dădeai peste patrule militare, care legitimau pe toți suspecții. Dar chiar acolo, în local, făcu cunoștință cu niște fochiști de pe „Saturn" — un prăpădit de remorcher. Arseni hotărî să joace totul pe o carte și le spuse toată povestea.

În noaptea aceea, fîrtații dormiră în cala remorcherului „Saturn".

Trei săptămîni încheiate nu scoaseră nasul afară.

Într-o bună zi, căpitanul remorcherului primi de la comandantul ceh ordin să transporte pe front două șlepuri cu gloanțe și obuze.

Porniră.

În noaptea spre 2 iulie, lîngă Hvalînsk, după ce trecu cu toată viteza linia frontului, remorcherul „Saturn", cu steagul roșu la catarg, acostă la malul sovietic, unde fu primit cu toate onorurile. Armata Roșie avea nevoie de vase, de gloanțe, de obuze și mai ales de oameni devotați revoluției !

FILKA GOLIATOV MERGE PE DOUĂZECI de ani. E prizărit, slab ca un ţîr, are o feţişoară cît pumnul, glasul piţigăiat, mişcările mărunţele şi iuţi. Mahalaua îl strigă Japonezul.

Munceşte de mic. Cînd venea sezonul, taică-său, zugrav, îl lua cu el la treabă. O iarnă şi încă una a umblat în tîrlici la şcoala parohială. Dar cum se ţinea de drăcii, l-au dat afară. Pe urmă s-a certat cu taică-su şi a şters-o de acasă S-a tocmit la atelierul de tîmplărie al lui Rîtov. După puţină vreme, la propria lui onomastică, jupînul a tras atîta la măsea, că şi-a dat duhul. Cu neastîmpăr în inimă şi cu vînt în buzunare, Filka a întins-o cu un regiment de siberieni. Przemysl, Krevo, Molodecino... Odată, în recunoaştere, buum ! — şi la azvîrlit pe Filka cît colo. La spital i-au scos o coastă şi l-au trimis la vatră, cu menţiunea : inapt pentru serviciul militar. Trenul : tu-tu-tu ! şi iacătă-l acasă.

— Bun găsit, tată.

Ce bun găsit, că taică-su putrezea de viu pe cuptor, într-un cuibar de cîrpe împuţite. I-a ascultat Filka văicărelile şi gemetele pînă i s-a urît. A cumpărat şoricioaică, chipurile pentru guzgani, şi un şip de rachiu de casă :

— Bea, tataie, să te faci bine.

Mult îi trebuie unui bătrîn prăpădit ? Peste trei zile Filka l-a îngropat pe taică-său, a golit cu-

ferele, și-a cumpărat o armonică. Gătit cu o podiovcă albastră, pe care o purta cu șic, descheiată la piept, și cu cizmulițe de lac, s-a așezat pe banca din fața porții, a întins foalele armonicii și a făcut să-i sune-clopoțeii.

Atrasă de muzică a venit să asculte Daria, nevastă de soldat — o iușcă de femeie, și n-a mai plecat. În afară de farmecele-i bogate, a adus în casă o boccea cu lucruri și o mașină de cusut.

S-a întîlnit Filka pe stradă cu diaconul răspopit Larionîci. Diaconul i-a spus :

— Ca șef al subsecției cultelor ce mă aflu și ca prieten al răposatului tău părinte...

A doua zi, s-a îmbrăcat Filka cu grijă, și-a agățat crucea Sfîntul Gheorghe la piept și hai la comitetul executiv. Larionîci i-a ticluit o hîrtie la marea știință, l-a învățat în șoaptă ce are de făcut și s-au înfățișat amîndoi la șeful cel mare :

— Dați-mi voie, mult stimate tovarășe președinte Starciakov, să vi-l prezint pe dumnealui... Acest fiu al unui meseriaș truditor, acest oștean schilodit în lupte dorește să slujească poporul și are și scriere frumoasă.

S-a uitat Starciakov la scrisul de pe cerere, la decorația din pieptul lui Filka, la pumnișorul lui de bot ascuns într-un păienjeniș de păr pufos :

— Instructor poți să fii ?

— Pot, să trăiți.

O rezoluție a săgetat pieziș cererea :

„Se încadrează în postul de instructor de teren, cu începere de la 5.XI.1918. Perioada de încercare, două săptămîni".

. . . . . .

Pînă hăt și temeinic se așternd drumurile și potecile pe necuprinsele întinderi ale Rusiei. Să le tot bați și nu mai isprăvești. Să-ți tot desfeți ochii cu ceea ce vezi în jur și nu te mai saturi. Mi-au vrăjit ele inima pribeagă, arzînd de înfocare tinerească. Zburdalnică aleargă inima spre zări îmbietoare, de rîuri și mări îmbăiată, de-al vîntului cînt legănată. Dragi mi-s scînteietoarele tipsii ale lacurilor, surîzătoarele și răsfi-

ratele pînze ale toropitelor stepe, umbroasa îngîndurare a codrilor, ogoarele învăpăiate de focul secarei. Dragi mi-s iernile ferecate de geruri năprasnice și primăverile ce-și desfășoară smălțatele mătăsuri. Așezat lîngă un foc aprins la o margine de drum, ascultînd un înflorit cîntec rusesc, cîndva, îmi voi întîmpina senin ceasul de pe urmă.

. . . . . .

Perechea de cai de poștă alerga spornic pe pîrtia de zăpadă a șleahului. Clinchetul zurgălăilor — străvechiul cîntec al stepelor rusești — îngheța în văzduh. Filka se tot înfășura în cojocul rechiziționat pe care-l primise pentru deplasare, ducea mereu mîna la spate să vadă dacă n-a lunecat de sub el servieta de pînză, doldora de instrucțiuni, și-l bombarda cu întrebări pe surugiul Petuhov :

— Da făină se găsește ? Cu cît dau cartofii ? Mă prăpădesc după smîntînă...

Surugiul moțăia tot timpul și nu auzeai de la el decît Uuuuu... Aăăăăă... Uuuuu Aăăăă... Uuuuu... Îîîîî...

La hîrtoape venea cu nasul în scutul curbat al saniei, se dezmeticea cu o tresărire și apuca hățurile :

— Diii, boală...

Apoi își aprindea cioata de lulea pe care pesemne singur și-o cioplise și, săltîndu-se puțin, arăta cu codiriștea biciului :

— Uite-i... Colo hă-ă-ăt. Se du-uc...

— Unde ! Cine ?

Cîțiva iepuri ieșiseră dintr-o insuliță de pădure și se depărtau șirag, în salturi.

Vîntul era ca biciul. Zarea alburie și goală.

— S-a plodit la lighioane mai dihai ca vitele. Deunăzi, la socru-meu în curte au rupt o vacă și n-au lăsat decît mătăraia...

La comitetul executiv, la lumina fumegîndă a unui opaiț, președintele și secretarul scotoceau prin dosare. Cîțiva țărani tolăniți pe dușumea fumau și puneau țara la cale.

Lui Filka îi înțepenise limba în gură de frig. Abia izbuti să îngaime :

— Tii, e un ger la voi, de nici nu știu cum am ajuns.

— Na, că la voi s-or coace poamele !... Las' că și gerul ăsta e bun la ceva : îți usucă mucii în nas, i-o întoarse dintr-un colț un glas mucalit.

În timp ce instructorul tropăia în prag să-și scuture zăpada de pe pîslari, voci groase buciumau înăuntru fără odihnă, ca în nopțile cînd se prinde peștele cu tîrbocul :

— Cu potcovitul e jale.

— Da ce, alea-s potcoave ? Tinichea curată.

— Delegația, vă rog, tovarășe.

În clipa aceea intră cineva și trînti ușa. Flăcăruia opaițului se smuci într-o parte și pieri. Se căzniră s-o învie, degeaba : se isprăvise seul. Pe întuneric, Filka își pipăi speriat nasul ca de lemn și dădu mîna cu președintele.

— Care va să zică, o adunare generală, conform instrucțiunilor, și unde-aș putea face eu rost de ceva untură de gîscă ?

— Untură găsim noi, cît despre adunare, să ne mai gîndim.

Din bezna de catran izbucniră strigăte :

— Noaptea, mă ? Ce, au intrat zilele-n sac ?

— Chiar c-o să alerge oamenii cu limba scoasă. Parcă ne-ar mîna la corvoadă.

— Tovarășe, ei, tovarășe. Ce-i aia crainic ? Toată ziua rumegăm cuvîntul ăsta și tot nu i-am dat de rost.

Filka dormi la popă.

Înfășurîndu-și pe deget șuvițe de barbă mătăsoasă și mișcînd în joacă lingurița în pahar, vorbărețul părinte Xenofont îl iscodea cu diplomație :

— Ce mai e la oraș ? Cum e cu Anglia și cu Franța ?

Filka înfuleca de zor blinele, scoverzi, brînzoaice — plecase de acasă în zori, iar hrana primită pentru drum o lăsase Dariei, că de, te pui cu dragostea ? Pe urmă se înfipse la minciunele și cozonaci, își luă un aer

distrat și se făcu a desena ceva cu degetul pe fața de masă.

— Europa, ce ?... Căţeaua asta, pardon de expresie, e una cu burghezia. Dacă nu-i tragem o bătaie, ieşim la pepeni. Catigoric !

Cocoşii mîntuiseră demult cu cîntatul şi geamurile înflorate de ger prinseră a se lumina, dar Filka tot îşi frămînta creierii cu instrucţiunile. Nu prea mergea. Se scărpina cu furie la subsuori şi se întreba înciudat la ce au băgat acolo toate cuvintele astea europeneşti? Pînă şi dracul şi-ar rupe dinţii... Cînd intră cucoana preotească să-l poftească la ceai, îl găsi dormind la masă, cu nasul în enigmaticele slove.

Dimineaţa se înjghebă o adunare generală. Tot satul se căzni în ziua aceea să dibuiască tîlcurile instrucţiunilor. Pînă la urmă, se încurcară în tălmăciri şi răstălmăciri. Filka, al cărui nas borcănit stîrnea un haz nespus, avu mare noroc de preşedintele Averkin, care îl lămuri cum se aleg candidaţii, cum se dă cuvîntul, cum e cu votarea.

— Tovarăşi ţărani, strigă Filka, cer cuvîntul... Glasul lui de băieţandru, încă neformat, se pierdu în hărmălaie...

În cele patru zile cît stătu la popă, Filka dădu gata vreo sută de ouă, le plăti la preţul oficial şi plecă la Dokukino, de acolo la Mordvinovo şi aşa mai departe.

Filka se întoarse încărcat la oraş. Ce bucurie pe Daria ! Alerga din tindă în casă şi înapoi, cărînd saci şi săculeţe, coşuri şi coşuleţe. Iar dumnealui se răstea la femeie şi la puştii care veniseră să caşte gura :

— Mişcă, vă rog, ce vă holbaţi ca la panoramă ?

Băură ceaiul în trei.

Filka îl îmbia prietenos pe surugiu :

— Mai ia, tovarăşe, e brînză bună, de la coloniştii nemţi... Puterea sovietică, oho ! De-acu încolo o să meargă ca pe roate...

Trăgînd cu ochiul la calul legat în curte, lîngă fereastră, şi suflînd cuviincios în farfurioară, ţăranul răspundea :

— Avem la noi, la Mamîcevo, o sărăcie de moară... Da-a... Cînd cu orînduiala veche, mergea moara aia cu gaz. Da acu, de cînd cu vremurile pe care le trăim, nu mai găsești gazul ăla nici cît să-l miroși, darămite... Da-a... Ei, uite, despre asta te-aș ruga, tovarășe...

— Treci, drăguță, de azi într-o săptămînă și vedem noi.

Filka se spălă, se schimbă și ieși pe stradă. În poarta comitetului executiv îl ajunse din urmă Larionîci.

— Ai adus ?

— Ce să aduc ?

— Ia nu te mai prosti, parcă nu știi ce ?

— De agheasmă vorbești ? Pe crucea mea dacă am adus. Nici eu n-am pus un strop în gură.

Istoria cu stropul chiar că era prea de tot : fața lui Filka era ca jupuită, privirea zănatică, glasul hodorogit. Răspopitului i se umplu gura de apă. Rigîi și scuipă drept pe pîslarii nou-nouți ai instructorului.

— O canalie ești tu, nu slujbaș sovietic. Am avut grijă de tine ca de copilul meu. Iar tu cum mă răsplătești ? Cu sabotaj ? Ptiu, țopîrlanul dracului ! Ptiu, porc de cîine ce ești ! Ptiu, anatemă...

Privind țintă la ușa comitetului executiv, tapetată cu o sumedenie de decizii obligatorii, Filka așteptă în tăcere ca diaconul să isprăvească, apoi luă o mutră posomorîtă și intră în secția de organizare și instructaj. Aci raportă șefului :

— Am sosit cu bine, deplasarea încununată de succes, iar cît despre Larionîci, să nu credeți ce spune, pentru că între noi s-a iscat un conflict familiar și nu se există să nu vrea să mă mănînce fript.

Șeful îl trimise la secretar, iar secretarul îi puse sula în coaste.

— Prezentați în scris un raport laconic pentru evidență și decontare.

Filka, cîr-mîr, degeaba, nu fu chip să scape. Ei, i-a dat secretarul o mapă pătată toată de cerneală, cu rapoartele altora („spre ai sluji de model"). Filka buchisi vreo cîteva și se orientă numaidecît, că doar făcuse militărie.

Acasă, Filka se drese cu ultima sticluță, îi făcu vînt Dariei, din considerentul sănătos că la o treabă serioasă o muiere nu poate decît să te încurce și se înhămă la raport. Începu să scrie vineri pe la amiază și a tot scris, fără să se clintească de pe scaun, încrețindu-se la față și blestemînd, pînă luni. Femeia, care dormea prin vecini, se tot ruga, plîngînd la ușă :

— Deschide, bestie, mi-e rușine de oameni.

— Cară-te !

— Mă, diavole, se face casa ghețărie de cînd n-a mai văzut foc.

— Ci mai dute dracului și nu mă zăpăci la cap.

Înghițindu-și lacrimile, Daria se depărta bocind de răsuna strada :

— Cu ce-am păcătuit, Doamne, că m-ai blestemat cu un sucit ca ăsta ? Vai de zilișoarele mele ce viață mă așteaptă cu el !

Filka prăpădi două creioane și așternu un raport de cincizeci de file și ceva.

Iată o parte din raport, bob cu bob :

RAPORT LA CONIC

„Mă pun pe scris.

Punctul unu al sosirii deplasării mele în satul sovietic Rastiapino, județul și plasa la fel, unde a trebuit ca să duc muncă de lămurire, toată lumea a strigat tare jos, drept care a fost reales președinte al sovietului Semion Karnauhov, care măcar că e înstărit, e un țăran de treabă și cu amîndouă picioarele pentru regim, lucru întărit de obște.

Punctul doi, au sărit cu o serie de întrebări cu privire la separarea bisericii și a trebuit ca să născocesc ceva despre religie, cît și despre problema de ce la prăzmuirea hramului tot comitetul executiv în păr s-a îmbătat : este un zvon neîntemeiat. Și încă am interogat despre activitatea comitetului executiv în perioada scursă, dacă stă pe platforma puterii sovietice și a proletariatului munci-

tor, da stă. *Ca să-i pun pe roate am lansat, lozinca* **ura,** *nimeni n-a fost contra și toată lumea a plecat acasă. Eu am mîncat bine și m-am dus la culcare și cu asta se încheie punctul doi din ziua corentă.*

Punctul trei, dimineața am mîncat bine am luat geanta și m-am dus la miting, pe țărănește sfat, unde toți țipau cît îi ținea gura, jos. Am întrebat ce-i cu bîlciul ăsta. La care un moș a țipat conform instrucțiunilor pentru alegerea noului comitet al sărăcimii, unde moare să răzbească cizmarul Dukmasov, figură care n-o să-i meargă, că toți sînt contra, dar de ce sînt contra? Pentru că de o sărbătoare, care nu știu, numitul Dukmasov a hulit pe față și în auzul tuturor împotriva puterii dumnezeești, de asemenea a cotonogit-o pe mamă-sa bună că are idei religioase preconcepute și norodul simplu i-a întors spatele fără rezerve, și deodată spune unul ceva ce eu n-am putut să ascult nepăsător. „Avem pe ordinea de zi rezolvarea importantă a problemei cu privire la contribuții și la alegerea comitetului sărăcimii, adicătelea te bagă spre îndrumare de-a se încasa pînă la 1 decembrie de la capitalo-chiaburi, capitalo-spiculanți etîcî, luînd în considerațiune că la noi nu există capitalo-burghezie, iar părintele Xenofont e de stare materială săracă, se respinge toată suma contribuțiilor, de asemenea conform votului liber al uriașei majorități a populației refuzăm odată cu capul și comitetul sărăcimii de care nu simțim trebuință.“ Am cerut să mi se dea cuvîntul meu oficial și le-am spus că fără contribuții nu se poate și fără comitetul sărăcimii iarăși nu se poate, că o dată ce s-a lăsat cu contribuții și comitete peste toate orașele și satele din Rusia, de ce adică Rastiapino să fie mai cu moț. S-a pornit atunci o discuție c-am fost nevoit să-l aleg președinte cu cinste și glorie eroilor pe viteazul ostaș roșu Lavruhin și sicritar pe lîngă el pe suspomenitul cismar îmi scapă numele. Cîntînd marșul ne-am împrăștiat în liniște și pace, și mai e o

chestie, conform deciziei prezidiului am locuit la popă și pentru că am mîncat și băut am plătit la oficial ceea ce puteți să și întrebați poștal sau telegrafic. Am mîncat pe săturate și am adormit dus.

Punctul patru, am spus să-mi dea cai mai buni și am plecat la Dokukino, plasă necunoscută, unde m-a întîmpinat așa frumos și așa prietenos — cinste glorie fală și mîndrie — minunatului tovarăș Savoskin și un cunoscut de-al meu, țăranul Iakov Kariaghin, om de rînd de religie kulugură. M-au dus la căminul popular intitulat Surîsul Libertății sau teatru sătesc intrarea gratis, unde m-a oprit în stare de beție amărîtul ăla de tovarăș Pițigoiev, agent cu colectările, s-a apucat să-mi controleze mandatul pe care bază mi-a tras palme politice și m-a arestat în mod dureros și jignitor. Eu ca fost soldat în sinea mea și nu se prinde cu mine, l-am arestat eu pe el șnapanul care face de ocară în mod radical neprețuita noastră putere. Potrivit declarațiilor de la populație, caiafa asta de tovarăș duce o viață destrăbălată, bea zi și noapte și cînd îl apucă pandaliile dezmățului umblă prin sat cu prohabul descheiat și strigă în gura mare după sexul frumos, pentru care țăranii sînt foc și pară.

Punctul cinci, l-am luat pe miliținanul Kozoboev și n-am dus să facem percheziție la tovarășul Kulugur Kariaghin, unde după eforturi zadarnice am găsit o vadră de rachiu de fragă, care vadră am găsit-o în cuptor mascată cu șuberul. Feciorul lui Kariaghin, i-am uitat numele, mi-a povestit despre căminul popular care s-a deschis la cooperativă, că bătrînii sînt în unanimitate contra într-o noapte au spart ușa la susmenționatul căm. pop. au smuls tapetu, au rupt băncile toate pînă la una, au sfărîmat gramofonul cu topoarele, iar despre hartiste adică actrițe au umplut satul că sînt așa și pe dincolo și strigă după ele măscări. Toți kulu-

guri și molocani fără a se sinchisi de puterea sovietică nu se lasă deloc de Domnul Dumnezeu, iar aseară ca să-i îmbuneze pe bătrîni i-au așezat în față pe scaune moi, artiștilor li s-a interzis *să se sărute pe scenă și nu mai știu ce-o să mai iasă de aici.*

Punctul șase, bătrînul Kariaghin s-a jurat așa să-i ajute Dumnezeu că o donat un șiștar vechi pentru firma cămpopului, iar rachiul l-a fiert spre folosință bărbătească și cu ocazia că se însoară băiatul lui cel mai mic. Fără zăbavă ne-am întrunit, Kozoboev și cu mine în ședință și am hotărît în unanimitate ca rachiul să fie predat la comitetul executiv contra una chitanță, iar șiștarul ce vină are, șiștarul să fie înapoiat proprietarului, care proprietar după ce am văzut că plînge lacrimi de sînge să fie iertat pentru că e pentru prima dată, iar cazul penal cu privire la pătrundere prin spargerea lacătului la cămpop să fie înaintat tribunalului popular.

Punctul șapte, țăranii se adună prin case și înjură de urît. Eu le vorbesc de instrucțiuni, ei îmi zic de mamă. Cică nu-i putem desfăta numai cu instrucțiuni, le mai trebuie cuie, sare, gaz etîcî. Care muiere o întîlnești pe uliță înjură de mamă. Și puștii înjură de mamă. Trăiască căminul popular unde ziua învață copiii, prost e că nu-s lemne, iar satul e în stepă și parezamplu o coadă de bici n-ai de unde să iei, ca să fure din pădurea satului țăranii nu se bagă, iar învățătorul zice că o să se tocmească la spital felcer, că ăla e mare hulubar și a căzut de pe acoperiș și s-a zobit de tot.

Punctul opt, vai în ce hal e școala, la ferestre pînză de păianjen, ușa ia-o de unde nu-i, ba chiar cineva a aruncat acolo pe unul cu specula-n dăsăgi, ucis fără viață. N-am mai apucat să-l mai întîlnesc o dată pe amîrîtul ăla de tovarăș Rîndunikin cu colectările, să duc cu el muncă de lămurire, dar ceka e obligată să-l însemne la catastif pentru insulta adusă unui cadru de răspundere.

Punctul nouă, raportez în aceeași zi despre o ditanică bătălie cu hai care pe care în satul Kuzkino. Cu mic cu mare s-au bătut prietenește, întîi în joacă, dar apoi s-a încins pînă la pari și ciomege. La întrebarea mea ce v-a venit să vă schilodiți unii pe alții, au răspuns cu lacrimi că așa e datina drăguță, nu de la noi pornește și nu cu noi se isprăvește. Dar eu socot că numai înapoierea lor e pricina, de, cap de țăran, de unde iese că prostul de la țară e de o sută de ori mai prost ca ăl de la oraș, măcar că și la oraș se întîmplă bătăi, dar cînd mahalagiii noștri îi înjunghie, îi miruie sau le fac altcum de petrecanie celor din Soplevka sau Dubrovka, apoi se știe că asta nu-i datină, e bătaie în lege, pedepsită sub vechiul regim de toate articolele lui codu penal. Rog cu adîncă plecăciune pe tovarășul nostru Starciakov, cinste slavă glorie și fală, să trîntească un decret, în stare de trezie bătaia cu obiecte grele să fie interzisă. Eu la țară am petrecut foarte bine și la plecare o mulțime de lume atît bărbați cît și femei au ieșit pe uliță să mă conducă și la cererea mea au cîntat în cor o cîntare de îngropăciune în cinstea plecării mele, de asemenea poporul a strigat ura ura...

Punctul zece, vroiam să mă reped musai pînă la comuna contelui Oriol Davîdov prădată de niște indivizi necunoscuți pînă la un capăt de ață, spre marea mea părere de rău n-am reușit să inspectez, dobitocul de surugiu era criță și m-a adus în satul Pustosviatovka cu populație mordvină, *starea materială săracă. Dacă tot am venit hai să adun obștea. Soviet aveți ? N-avem. Comitet al sărăcimii aveți ? Nici. Atunci, ce aveți ? N-avem de nici unele tovarășe, ne hrănim cu pleavă înjumătățită cu coajă de stejar, ne-a rămas o singură gloabă la cinci gospodării, ne curmă pătimirile foamei.*

Punctul unsprezece, am adunat atunci pe toți știutorii de carte, șase în tot satul, și-am ales dintre ei un președinte și un sicritar, pe ceilalți i-am numit

membri și am proclamat alipirea satului lor la Rusia sovietică. Muierile bocesc, oamenii bat cruci, iar președintele, soldatul Sudbișcin își răsucește mustața și rîde, curaj creștini dacă e să murim, apoi toți laolaltă să fie, și au hotărît pe loc prin vot deschis ca în onoarea mea să schimbe numele satului din Pustosviatovka în Goliatovka.

Punctul doisprezece, văzînd așa mi-am deschis larg servieta și am scos la iveală instrucțiunile cu privire la comitetele sărăcimii..."

Mai departe și mai rău. Îngrămădise la năzdrăvănii dintr-astea cu lopata.

Geaba s-a căznit Filka, geaba a năduşit el pe scaun de vineri pînă luni.

Cînd l-au scuturat din cojocul de instructor și l-au trimis la niște cursuri cu program redus, s-a simțit jignit și nedreptățit. Redus-neredus, dar tot trei luni ținea. Și asta cînd fiecare zi era prețioasă ! Ehei, cîte nu se pot face într-o zi, cînd îți dă inima brînci... Nu i-a plăcut lui Filka la cursuri : ce, astea-s cursuri ? Apă de ploaie...

Și-a intrat Filka la miliție.

DETAȘAMENTUL DE PARTIZANI AL MARInarului Rogaciov îi potolise pe cazacii care se răsculaseră prin părțile Eiskului și acum se întorcea acasă. Iscusiții cercetași ai detașamentului, cărora nu se pomenea să le scape ceva, mirosiră numai ei știu cum că într-o staniță din apropiere s-ar afla un potol de votcă.

Cît ai clipi, vestea făcu ocolul detașamentului mărșăluitor prin stepă.

Fără o comandă, fără nimic, gata mitingul.

În mijlocul mulțimii de luptători, călare pe fugarul lui focos care se frămînta în zăbală, Rogaciov strigă :

— Fraților, asta e contrarevoluția care vrea să ne otrăvească ! Jos cu albii. Dacă ne pilim, praf ne fac. Iar dacă nu bem, mîine sîntem acasă ! Cine vrea să-și vîndă sufletul și scumpa-i viețișoară pentru un clondir de votcă ? Jos cu cei care beau din palma țarismului. Eu, comandantul ales de voi, vă ordon să nu vă lăsați păcăliți ! Dăm foc crîșmei și vărsăm votca în gîrlă.

— Teribel ! răsună glasul unui flăcăiaș, cu chica zbîrlită, și se învîrti voios pe un picior.

— Ba nicidecum ! se oțărî un alt partizan. Ce-i gaz, s-o arzi ?

— Ba să ardă în aia a mă-si ! țipă subțirel mitraliorul Titka.

— Păcat, fraților.

— E otravă ! rosti cu încredințare partizanul Evsei, un moșulică nițel cam chior. De patruzeci de ani o beau și simt : otravă curată !

— Comisarii beau de sting și pe noi, ăștia, ne opresc. Fir-ar...

— Așa e. Uită-te mai bine la tine, auzi, Rogaciov ! Într-adevăr, Rogaciov, care se trăgea dintr-o familie de țărani din staniţa Staroşcerbinovskaia, era vestit prin ținutul Tamanului nu numai pentru vitejia-i fără de pereche, dar și pentru chefurile de pomină pe care le trîntea.

Sobarul Nesterenko, om chibzuit, se lumină la față fulgerat de un gînd.

— Fraților, spuse el, cum ne-ntoarcem acasă victorioși, iar pe de altă parte avem, vorba aia, nivel, zic să subțiem otrava asta cu apă, ca să nu ni se urce la cap, să strigăm ura și s-o bem pînă la ultimul strop.

— Vai de nivelul tău, nenică ! făcu plin de compătimire flăcăiașul cel zbîrlit.

Săltat de consăteni, Vaska Galagan, un marinar cu obrazul ciupit ici și colo de vărsat, își flutură boneta în aer :

— Ce tot cotcodăciți atîta, stimabililor ? Treabă curată lună, ca o chelie. Unu — votca se confiscă ; doi — se dă cîte un șip de căciulă, iar ce rămîne vindem și împărțim banii frățește... Declar nodul dezlegat.

Comandantul obținu o singură concesie : să nu dea buzna toți grămadă. Veniră și căruțele, și delegații aleși din fiecare companie, cu artelnicul în frunte, porniră la drum.

Un ceas de așteptare chinuitoare, apoi încă unul — solii tot nu se întorceau. Un grup de cercetași călare le plecă în ajutor. Cercetașii se legară întîi cu cele mai cumplite jurăminte să nu facă și să nu dreagă, pe urmă dă-i goană. Și duși au fost.

Trecuse de amiază.

Partizanii începură să facă gură :

— Halal delegați... Ăștia seacă singuri toată votca...

— Gogomani, ce mai încolo și-ncoace...

— Tovarăși, n-o fi cumva o trădare la mijloc ? Dacă i-a omorît, iar noi stăm aici tălălăind ce și cum ?

Grupuri de partizani se apropiau mereu şi mereu de căruţa cea mare a lui Rogaciov, stăruind să se urnească în căutarea lor.

Gornistul sună adunarea.

Detaşamentul se încolonă şi, trimiţînd cîteva patrule înainte, porni în formaţie de luptă în direcţia staniţei.

În staniţă, o mulţime uriaşă forfotea şi lărmuia în jurul crîşmei. În crîşmă, delegaţii beţi criţă zbierau cîntece şi fierbeau căzăceasca. La ferestrele dinspre stradă se vindea votcă — adevărat chilipir. Pe drum, partizanii se vorbiră să-şi cotonogească delegaţii, dar cînd se văzură la ţintă, uitară înţelegerea şi, îmbrîncindu-se, se repeziră la lăzile cu sticle.

Petrecură grozav.

Pe Maxim şi pe Vaska Galagan îi legau noianul de suferinţe îndurate împreună.

Liniştea neobişnuită din preajmă îl deşteptă pe Maxim din somn. Hait — mîna la cingătoare — ia revolverul de unde nu-i ! Se uită în jur : era într-un pat, într-o odaie încăpătoare. La ferestre — glastre şi soare, pe masă îşi scăpăra licăririle ghimpoase o carafă goală. Alături, umăr la umăr cu el, dormea marinarul.

— Auzi, îl zîgîlţîi Maxim, ei, tu, marină !

— Ai ! Marinarul deschise nişte ochi tulburi şi umflaţi şi se ridică în capul oaselor. Ce pofteşti ?

— Unde sîntem ?

— Cum unde ? ! La popă.

— Mi-au şparlit pistolul.

— Cum ? Naganul ? Marinarul — haţ ! Nici el nu avea coltul. Ni le-au tăiat de centură, curvele dracului.

Scîrţîi uşa. Popa îşi arătă barba în prag.

— Nu poftiţi o ceşcuţă de ceai ?

— Unde-s ai noştri ? întrebă răstit marinarul, sărind din pat şi proţăpindu-se aprig în faţa preotului.

— Au plecat.

— Şi de ce nu ne-ai trezit, scîrbă ?

— Am încercat, dar n-a fost chip.

— Demult au plecat ?

— În zori.

— Unde-ai băgat pistoalele ?

— N-am știință de ele.

— Minți, plelosule ! Să le scoți numaidecît ! Vaska îl apucă de barbă. Și arma la fel.

— Habar n-am de nimic, repetă preotul cu și mai multă smerenie, încercînd să-și scape barba din strînsoare. Aseară ați poftit la mine pe jos și fără arme. Numai sticle vi se vedeau din buzunare.

— Frații din sat ni le-au șparlit, că altcineva n-avea cine, hotărî Maxim. Încropesc și ei un detașament și stau prost cu armele. E jale... Cu mîna goală, o să crăpăm pentru nimica toată...

Vaska smulse o grenadă din tureatcă.

— Ia uită-te colea.

— Puțin.

Marinarul șuieră a mirare.

— Cum puțin, mă ? Cu jucăria asta îți cuceresc orice oraș din Kuban vrei. Apoi se întoarse către popă : Cai ai ? Plătim bani gheață.

— V-aș da bucuros, da n-am. Nevastă-mea tocmai s-a dus cu argatul după niște răsaduri.

O fetișcană desculță aduse samovarul.

— La loc mișcarea ! strigă marinarul. N-avem timp de ceai. Rămîi cu bine, taică, și închină-te la icoane, mulțumește c-avem inimă bună.

Cei doi, fără arme, luară la rînd toate casele de la un capăt la altul al uliței, dar nu fu chip să găsească o căruță. Înjurînd cu meșteșug și curgător de parcă ar fi dat glas unor psalmi, zăboviră la marginea satului cît să fumeze o țigară, se descălțară și se încălțară la loc, potrivindu-și mai bine obielele, și se luară la întrecere cu drumul plin de colb.

Stepa aburea în soare, țîrîiau țistarii, gorganele dormitau în mîngîierea vîntului aromind a pelin.

— Am făcut-o de oaie, se strîmbă Galagan. Parc-aș avea o morișcă în burtă.

— Așa-i cînd bei prea mult, zise Maxim, și adăugă sfătos : Pune un pumn de cenușă la o cană de apă clocotită și bea. Mai bun leac nici că se află.

— Să-ncerc, mai știi... Nici așa să treapăd ca o fiară hăituită. Sării azi noapte din pat — cînd să mai ajung la umblătoare ? ! Dau buzna în cămară, văd în cui cizmele de sărbătoare ale popii... Ei, una am umplut-o cu vîrf, pentru aialaltă n-a mai ajuns.

Amîndoi fîrtații pufniră într-un rîs năprasnic, încît un țăran, care ara la vreo verstă mai încolo, opri calul și-și făcu semnul crucii.

— Cînd ajunseră lîngă el, îi dădură binețe și-i cerură niște apă de băut.

— Zăpușeală, ai ? făcu omul. Haida pînă la căruță.

Sub căruță, la adăpost de dogoarea soarelui dormita un dulău bătrîn și jigărit. Din bot i se prelingeau balele unei dulci trîndăvii.

— Da cine sînteți și încotro ați pornit ? îi iscodi țăranul.

— Ne-am pierdut de regiment, răspunse Maxim. Nu știi matale, n-au trecut pe-aici ?

— Da din ce partid sînteți, dacă nu vă e cu supărare ? că după vorbă păreți de-ai noștri, din Kuban.

— De-ai noștri, sută-n sută, întări marinarul. Tata a fost din Kuban, bunicul din Kuban și nici eu nu m-am mișcat de-aici de patruzeci de ani în cap.

— Ei, bine... De regiment nu știu, da avem aici o ceată.

— Unde ?

— U-uite ! Acolo e, de-o săptămînă și mai bine.

— Și a cui e ceata asta ?

— Păi cine mai știe ? Zic că-s de prin Poltava... Și cu albii au ce au, da nici pe roși nu-i iartă.

Vaska se strîmbă fioros și cîntă fonfăit :

Hei, hei, merilor
Merișorilor,
Dă la cap și albilor,
Dă și roșilor...

— Dintr-ăștia sînt ?

— Îhî, îhî ! se înveseli omul. În staniță la noi au făcut praf cooperativa și tot ce era acolo — zahăr,

săpun, gaz, lumînări le-au împărţit la oameni pe degeaba. Nu şi-au oprit decît topoarele şi hamurile. E o ceată de treabă, cu priinţă pentru norod.

Îşi luară rămas bun de la ţăran şi o apucară de-a dreptul peste arătură spre un pîlcuşor de plopi ce abia se vedea în depărtare. Din vorbă în vorbă, nici nu băgară de seamă cînd au ajuns la şina ferată. La cîţiva paşi mai încolo, lîngă un canton, văzură deodată un automobil lăcuit, cu un fanion galben-albastru.

— Stop ! aruncă şuierat marinarul. Culcat ! O fi statul lor major, ori vreo patrulă.

Se aruncară la pămînt şi după un scurt sfat o porniră tîrîş înainte, la adăpostul rambleului.

Lui Maxim îi îngheţase sîngele în vine, picioarele îi erau ca de lemn, inima cît un pud îi zvîcnea cu putere în coşul pieptului.

— Vasea...

— Ssst...

— Vasea, ne omoară.

Marinarul întoarse spre el o faţă schimonosită de furie.

— A-nceput să-ţi ţîţîie, ai ? Gura !

Veniră mai aproape.

Vaska cercetă grenada, sări în picioare, din cîteva salturi ajunse lîngă canton şi aruncă grenada pe ferestruică.

Bu-um
trosc
foc...

Ghemotoace de fum năvăliră afară pe ferestruică.

Marinarul se repezi la maşină. Motorul începu să duduie.

— Săi ! strigă el spre Maxim, aruncîndu-se pe banca din faţă, la volan.

Maşina se urni din loc cu o smucitură şi porni într-un vîrtej de colb încins.

Maxim amuţise de spaimă şi surpriză, dar mai apoi îşi trase şapca peste ochi, se lăsă pe pernele moi şi începu să rîdă în hohote.

— Ce-o să ne mai pomenească ăia ! După o asemenea tratație...

Aplecat asupra volanului, Galagan scruta drumul ce gonea nebunește spre ei. Mașin mergea bine, atîta doar că se cam bălăbănea.

— O să ne răsturnăm.

— Nu există.

— Da de ce dă din coadă ? Mai strunește-o.

— Asta-i mașină cu nărav. Fiat de curse.

— Ei, atuncea, mînă !

— Gonim ca la foc. Și zi așa, o să ne pomenească ăia...

— Ba bine că nu... Ce-o să-i mai usture la ficați.

Pe drum venea o babă. Văzînd mașina, dădu să se ascundă în șanț, dar marinarul își opri din plină goană caleașca, trepidantă.

— Ia fă-te încoa', băbuțo.

Bătrîna se apropie bătînd temenele.

— Încotro ți-e drumul, floricica Domnului ?

— Duc niște lapte lu' ginere-meu, la cîmp.

— Lapte ? făcu Maxim. Adă ulcica. Bău pe săturate, iar marinarul mai isprăvi ce mai rămăsese. Apoi închise ochii pe jumătate, să nu li se vadă sclipirea șăgalnică și se răsti cu o asprime prefăcută :

— Cît face ?

— Nimica, maică, să-ți fie de bine.

— Na, ține ulcica.

Întrebară de drum. Bătrîna se străduia să-i lămurească, dar buimacă de frică, vorbea în dodii.

— Drumul vostru, puișorilor, e drept — dreptișor. Iar după aia dați de un podișor. Iară dincolo ogorul lu' Levcenko, ba nu, e moșia grecului... Aoleu, maică, nu e nici un podișor — ăl ce-a fost l-a trăsnit an și-a ars. Da o să vedeți chiar în marginea drumului casa lui Piotr Koșkin, cazac de la noi. Koșkin ăsta s-a prăpădit cînd cu holera, da feciorii lui sînt niște botoși ceva de speriat... Și-o să mai vedeți o fîntînă...

— Pînă una, alta, văd că ești meșteră la spus basme. Ia, hopa sus, să ne-arăți drumul.

— Doamne, Maică Precistă ! Ai milă, drăguță, m-așteaptă ginere-meu pe arătură.

— Nu mai bîzîi. O înșfăcă pe babă și i-o puse lui Maxim în brațe : Na, ține !

Mașina porni. săltînd la hîrtoape. Marinarul înfundă acceleratorul cît se putea. Vîntul le turtea nările, le vîjîia în urechi. Stepa se depăna de o parte și de alta ca un rîu vijelios. În urma lor colbul se învîrtejea turbat ca pălălaia unui pîrjol.

În zare se ivi un chervan de ciumaci, dar pînă să priceapă ce se petrece vreo cîțiva cai cabrați răsăriră ca într-o strălucire chiar lîngă mașină și se mistuiră în norul de praf din urmă.

După un dîmb luci crucea unei biserici.

Staniță...

Uliță

case

găini și rațe zbughind-o în lături...

Maxim se ținea zdravăn de ce putea și el. Băbuța lunecase de pe banchetă și acum ședea pe podeaua mașinii, închinîndu-se fără încetare. Străbătură staniță sub privirile uimite ale oamenilor.

Mașina spinteca vîntul ca o pasăre în zbor.

— Oprește, zăpăcitule ! se ruga Maxim, speriat de moarte. Mai bine mergem pe jos !

— Șezi binișor.

Drumul coti scurt...

O zdruncinătură și, după ce hîrșîi un stîlp cu aripa-i lăcuită, mașina lăsă drumul și o apucă razna peste cîmp.

Marinarul suci volanul — se sucea în gol.

— Oprește, rogu-te, zău...

— Cum naiba s-o opresc, că doar nu-i cal ! Absolut impasibil, Galagan lăsă volanul, își aprinse tacticos o țigară și se întoarse cu fața la Maxim : Cînd s-o goli rezervorul, se oprește singură.

Mașina hurduca și se smucea cînd într-o parte, cînd în cealaltă, bulgări de țărînă uscată țîșneau de sub roți.

Străbătură o arătură cu brazda proaspăt răsturnată. De pe un hat se holba la ei un moșneag. Era atît de

năuc, că scăpase hăţurile din mînă şi nici să se închine nu mai era în stare. Un pîrîu ! O scuturătură, un pleoscăit nemaipomenit — şi trecură săgeată într-un evantai de stropi.

Lătrături, chelălăituri. Un gorgan care se clatină. O turmă de oi zbucni speriată în lături. Iar drept înainte, apropiindu-se vijelios şi ameninţător — o altă staniţă.

Maşina străbătu aproape într-o rînă, pe trei cărări, o costişă.

Un cimitir îşi deschise braţele-i uscate în întîmpinarea lor. Sub apăsarea răzbătătoarei forţe, gardurile se prăbuşeau cu un trosnet sec, împrejmuirile de ostreţe se culcau una cîte una la pămînt.

Cauciucurile din faţă se dezumflară.

Lăsînd urme crestate pe răzoarele moi ale unei grădini de zarzavat, maşina pierdu din viteză şi se propti cu botul în peretele de chirpici al unei case ţărăneşti. Din pricina izbiturii, parbrizul sări cît colo, iar lui Vaska îi zbură chipiul de pe cap.

Săriră jos amîndoi o dată.

Feţele lor biciuite de vînt erau negre, în ochi aveau o strălucire sălbatică.

— Tii, ce istorie ! rîse hîrîit marinarul.

O fetiţă aruncă o privire în grădină şi fugi ţipînd. Apoi se ivi un ţăran zbîrlit, cu o puşcă în mînă şi cînd văzu maşina rămase încremenit.

— Bună ziua, bădie, spuse Vaska cu cel mai blajin ton din lume.

— Mă tovarăşi, oricine veţi fi... Ce căutaţi voi acilea ?

— Scuzaţi, făcu Vaska, şi dădu să se apropie de el.

Buhosul duse arma la ochi şi mînui închizătorul.

— Cînd ţi-oi băga un glonţ în devla aia chilugă...

— Stai ! strigă Maxim, întinzînd mîinile a apărare. Noi n-am venit cu gînd rău...

— Da de ce daţi peste casele oamenilor ?

— Scuzaţi, repetă marinarul, pătruns de părere de rău. Vorba ceea, capul face, capul trage. Ştii, a fost o nebunie, viteza maximă. Şi-apoi, ia ascultă, singur eşti de vină : cine te-a pus să-ţi faci casă chiar lîngă drum ?

Află că dacă ni se întîmplă ceva, o pățești rău de tot. Mîine vin ai noștri și-o să te pună la zid, iar pielea o să ți-o întindă pe tobă, nu scapă ei prilejul.

Înțelegînd că gîlceava se poate sfîrși prost pentru ei, Maxim îl împinse la o parte pe fîrtatul care-și cam prea dăduse drumul la gură și o luă pe „vorba dulce mult aduce".

— Rogu-te, stimate gospodarule, cum îi spune staniței ăsteia a dumneavoastră ?

Omul se trase înapoi bănuitor.

— Da voi de unde sînteți ?

— Noi venim drept de la Tula, se băgă iarăși marinarul în vorbă, și trînti pe nerăsuflate o poezioară plină de măscări atît de măiestrit potrivite, încît pe mutra ursuză a țăranului miji ceva ce semăna a zîmbet. Abia atunci băgă de seamă că străinii nu sînt înarmați și lăsă jos pușca.

— Și ce putere, rogu-te, aveți în staniță ? De-a iuncherilor, ori de-a bolșevicilor ?

— Noi sîntem de capul nostru.

— Cum adică ?

— Eu-s proaspăt venit de la Erzerum și nu știu cum e pe-acilea.

— În ce unitate ai slujit ?

Omul turui apăsat ca la raport numărul corpului de armată, al diviziei și al regimentului.

— O sută treizeci și doi infanterie ? se bucură Maxim. Păi, Doamne iartă-mă, am fost și eu pe frontul turcesc. La Mamahutun, dacă-ți amintești matale, noi am avut în rezervă regimentul vostru, iar mai pe urmă v-au băgat pe flancul stîng. Îl știu și pe președintele vostru de comitet, ei drăcie... Aha, Seromaha îl cheamă.

Omul mută pușca în mîna stîngă, iar pe cea dreaptă, noduroasă și aspră ca o țesală, o întinse mai întîi lui Maxim, apoi lui Vaska :

— Am onoare... Luka Vareniuk.

Între timp se adunase în jurul lor toată ulița. Întîi veniră în goană puștii cu priviri iuți și iscoditoare, apoi muierile cu nelipsita lor provizie de semințe de

răsărită, tot spărgîndu-le între dinți, și la urmă de tot, tîrîndu-și picioarele, veni să vadă minunăția și bătrînul cazac Dîrkaci. Era de asemenea reprezentată și acea căzăcime ce umbla încă fără nădragi, doar în niște cămășuțe veșnic murdare la poale.

În ochii căprui ai lui Vaska se aprinse o licărire poznașă. Îl trase pe țăran mai la o parte și-i spuse :

— Ți-o vînd .

— Ce ?

— Mașina.

— Glumești ? !

— Nici pomeneală.

— Păi, ce să fac eu cu ea ?

— Cum ce ? Te duci la tîrg, în vizită, îți scoți nevasta la plimbare.

Vareniuk rînji și se scărpină la șale.

— Apoi, trebuie să știi să conduci drăcovenia asta...

— Da ce, crezi că noi știm ? Și uite c-am ajuns ! Mă rog, bine, rău, vorba e că sîntem aici, nu ?

Robit de gîndu-i năstrușnic, marinarul îl împinse spre mașină.

— Simplu ca bună ziua. Ia aminte : răsucești aici, tragi de asta și — mînă !

Femeile se holbară la marinar fără să clipească și dădeau din cap a încuviințare.

Moș Dîrkaci lovi un cauciuc cu toiagul și hotărî :

— Numai roțile fac toți banii. Cauciuc curat... Dacă pui roțile astea la căruță, ehei...

— Prima întîi, întări marinarul.

— Da de ce, tovarăși, ori cum v-o fi zicînd, n-ați mers pe drum ?

— Votca, nenică, votca bat-o vina... Am luat cu noi o băbuță să ne-arate drumul. Ea le-a încurcat. Ei, maică, mai trăiești ?

Baba ieși de-a bușilea de sub banchetă, cu fundul înainte. Se îndreptă anevoie de șale și se uită năucă în jur.

Puștimea începu să țopăie, încîntată de ce vedea, femeile făcură în cor „ah !“ și se strînseră și mai mult în jurul mașinii.

— Sfinte Cristoase, se cruci bătrîna. Unde mă aflu ?

Vaska rîse.

— Hai, jupîne, bate palma. Ți-o dau cu babă cu tot. Chilipir !

— Săriți, oameni buni, țipă bătrîna ca din gură de șarpe, și-și ridică fustele ca să se dea jos. Mă vinde ca pe-o iapă !

— Chiar cît o iapă nu faci. Să zicem cît jumate.

— Ptiu, diavole, usca-ți-s-ar limba... Spuneți-mi, oameni buni, e departe pînă la stanița Dereveankovskaia ?

Mulțimea rîse.

— Nici n-am auzit de ea. Ți s-a făcut să umbli prin lume, bunicuțo ?

Dîrkaci zîmbi în barbă.

— Pînă la Dereveankovskaia, măi babă, sînt pe puțin o sută de verste...

— Doamne, Maica Domnului. Uite unde m-au adus blestemații... Ginere-meu mă așteaptă de cînd !

— Ia nu mai țipa, se încruntă la ea Vaska. Ce atîta zor ? O iei lipa-lipa și-ajungi.

Baba sări la el cu ghearele.

— O să-ți scot ochii ăia nerușinați, jigodie vărgată ce ești.

Lui Vaska îi cam pieri piuitul și se trase îndărăt... Apoi îi întinse bătrînei un teanc de bancnote mototolite de-ale lui Kerenski :

— Ține, răsplată pentru vitejie. Cumpără-ți o capră, suie-te călare și dă-i goană pînă acasă...

La vorba mucalită a marinarului, puștimea entuziasmată izbucni în țipete asurzitoare, muieretul rîse răzgîiat a încuviințare, dînd ochii peste cap, iar chicoteala lui moș Dîrkaci aducea a cotcodăcit sau a sughițat.

Vareniuk mai dădu un ocol automobilului, pipăi pernele de piele, încercă cu unghia cauciucurile, apoi îi pofti pe oaspeți în casă. În mijlocul curții se opri și-i întrebă :

— Cît vreți să vă dau pe ea ?

— Cît te lasă inima, frăţioare, răspunse Maxim, care lua toată tîrguiala asta în glumă.

— Nu, spuneţi voi preţul, stărui gazda, călcînd pragul casei.

De cum rămaseră singuri, Maxim şi Vaska se luară la ceartă. Maxim susţinea că trebuie să răzbească cît mai repede pînă la oraş, să declare maşina la soviet şi să-şi găsească detaşamentul. Vaska era de părere să rămînă cîteva zile în staniţă ca să se odihnească, să doarmă pe săturate şi să petreacă.

Vareniuk se întoarse degrabă cu o carafă de rachiu de casă. El şi marinarul se mai tocmiră cît se mai tocmiră aşezaţi la masa încărcată de gustări şi în cele din urmă căzură la învoială : în schimbul maşinii, gazda îi va ţine zece zile pe mîncare şi băutură — să mănînce şi să bea cît le-o pofti inima — iar apoi îi va duce la gara cea mai apropiată — cale de vreo patruzeci de verste.

Bătură palma.

Omul tăie un purcel, o puse pe fie-sa Parasea să stea lîngă cazanul de rachiu, pe mezinul Panka i-l dădu de ajutor ca să-i aducă făină de secară, în vreme ce nevastă-sa făcu un foc ştraşnic în cuptor şi se apucă de gătit.

Petrecură restul zilei tăifăsuind ca nişte vechi prieteni, iar seara la lumina puternică a unui petromax se întinse masă mare. La stăruinţa lui Vaska, gazda pofti şi două văduvioare, după aceea zăvorî obloanele dinspre uliţă, încuie poarta şi ţin-te petrecere.

Vaska era într-o vervă teribilă. Glumele şi vorbele de duh ţîşneau din el ca scînteile de sub foalele fierarului. Maxim şi Vareniuk îşi depănau amintirile de pe front. Simţindu-se la largul lor, văduvioarele îşi dădură drumul şi ele. Sprijinindu-şi obrajii învăpăiaţi în pumnii zdraveni, ziceau răsunător şi spart cîntece despre desfătările şi durerile dragostei. Marinarul, care nu putea suferi zbieretele muiereşti, le astupa gura ba cu cîte un hartan de purcel fript, ba cu cîte o sărutare. Le jucă pe amîndouă pînă n-au mai putut, apoi

puse uneia în mînă un pieptene, celeilalte o tigaie și le porunci :

— Hai, leliţelor ! Daţi-i drumul la orchestră, că fără muzică nu-mi lunecă dumicatul pe gît.

De mult înăbușise noaptea orice zgomot în staniță ; de mult gazda, după ce scosese ultimele scoverzi din cuptor, își luase plozii și se dusese să se culce în celar ; Paraskăi, ameţită de aburul rachiului, îi luase de mult locul la cazan soră-sa Ganka ; Panko abia se mai ţinea pe picioare de cîţi saci cărase ; Maxim sforăia de-o veșnicie pe laviță, cu șapca sub cap ; dar Vaska tot mai înfuleca din purcel, aruncînd oasele cîinilor care se băteau la ușă, tot mai juca trîntind niște figuri meșteșugite, tot mai turna în el rachiul ce-i șiroia și pe pieptul păros. Cazanul nu prididea să se țină după setea lui : în cursul nopții, țăranul căruia îi venea să-și dea cu pumnii în cap, trebui să-și deschidă în două rînduri punga și să-l trimită pe Panko la cîrciumă. Muierile răgușiseră de atîta chicoteală — marinarul le tot cerceta cu mîna prin părţile cele mai gingașe și povestea mereu cîte ceva de rîs. Abia spre dimineaţă, după ce uscase pe dinăuntru și ultima sticlă, după ce isprăvise de ros și ultimul picior al purcelului de o jumate de pud, Vaska mai ţopăi o dată de unul singur, izbind în podea cu piciorul, de i se rînjiră prin bocancul plesnit toate cele cinci degete cu unghii mari și murdare...

— Gata ! La culcare !

Văduvioarele cherchelite dădură să-și pună broboadele pe cap...

— Da încotro ? se miră marinarul, și rîgîi de sătul ce era.

— Mulţămim de petrecere, e timpul să ne ducem acasă.

— Nu mai spuneţi ! Am mai auzit eu cîntecul ăsta de privighetoare într-o noapte tihnită de iarnă.

— Nu, zău, e bine să plecăm, făcu una privindu-se peste umăr în oglindă.

— Să plecăm, Gruneașa, îi ţinu isonul cealaltă. Toţi bărbaţii e niște ticăloși.

— Nu se poate, puicuțelor, se împotrivi Vaska, măsurîndu-le cu ochi galeși. Afară o să vă mănînce lupul și mie o să-mi lase numai oscioarele și zgîrciul...

Zicînd acestea făcu lampa mică, le împinse pe amîndouă într-o cotruță despărțită de restul încăperii printr-un perete de scînduri, apoi intră și el acolo și puse cîrligul la ușă.

...Culcat cu capul la fereastră, în bătaia soarelui, Maxim avu un vis urît și tare învălmășit. Se făcea că aleargă pe un drum dogoritor și bolovanii încinși crapă sub tălpile lui, pocnind ca jeraticul în sobă. Se așeză în capul oaselor și, scuturîndu-se de mahmureala somnului, trase cu urechea... Și mai aproape, și mai departe se îngînau pe diferite glasuri trîmbițele cocoșilor, schelălăiau cîinii, în vreme ce în odaie zumzăiau muștele roi deasupra mesei nestrînse. Frămîntat de o ciudată neliniște, își puse mantaua pe umeri și ieși în curte.

Un șrapnel explodă în văzduh. Găinile care umblau prin bătătură își desfăcură larg aripile și o zbughiră sub poiată. Pe uliță puhoia un tropot de pași. Undeva aproape izbucni un țipăt sfîșietor. Se auzi lătratul metalic al unei mitraliere.

Maxim scoase capul pe portiță.

Pe uliță, ca mînați de furtună, goneau nebunește oameni îmbrăcați așa cum săriseră din așternut. Unul avea o pușcă în mînă, un altul ducea o șa în cîrcă, un al treilea tîra după el mantaua trasă numai pe o singură mînecă.

Spaima îl smulse pe Maxim din loc. O luă la picior pe lîngă garduri, cu atîta repeziciune, că-i întrecu pe mulți.

De după colțul unei case de piatră se iviră doi ofițeri cu o mitralieră, se ghemuiră îndată la pămînt și începură să împroaște moartea asupra mulțimii care fugea.

Ulița se goli într-o clipită, de parcă i-ar fi luat vîntul pe toți.

Numai cei nimeriți de gloanțe rămaseră în drum.

Năpustindu-se cu umărul înainte, Maxim smulse din

țîțîni o portiță, se zbuciumă de colo-colo prin ogradă, pe urmă dădu buzna în grajd și se îngropă în fîn.

Nu trecu mult și auzi niște glasuri răstite și întretăiate, aducînd a hămăit de cîine, și zăngănit de pinteni.

Un firicel de fîn îi intră în nară. Strănută. Îl scoaseră tîrîș din ascunzătoare.

Baionetele săgetară ca niște flăcări ascuțite, albăstrii...

— Eu nu-s de aici ! răcni Maxim, apucînd cu amîndouă mîinile limbile tăioase ale baionetelor.

Sublocotenentul Sagaidarov îl pocni în piept cu patul armei.

— Ți-arăt eu ție, canalie...

Maxim căzu. Asta îi scăpă viața : nu-ți prea vine și nici nu-i prea la îndemînă să străpungi un om întins la pămînt.

Strînseră o grămadă de prizonieri și-i duseră să-i împuște.

Pe uliță zăceau ici și colo leșuri încremenite în poziții care avea ceva stîngaci și neajutorat, cum numai la morți se vede. Răniții se tîrau către marginea drumului, pe sub garduri.

Un tren regimentar intră în staniță.

Într-o trăsură cu arcuri, îmbrăcat cu o manta gri deschis, larg descheiată la piept, stătea un colonel cărunt, gîrbovit și adus de umeri. Fața lui pămîntie i se păru cunoscută lui Maxim. Fără să mai stea pe gînduri, străpunse cordonul escortei și se repezi la bătrîn.

— 'Trăiți 'nălțimea voastră... Salvați-mă !

Luat pe neașteptate, colonelul se răsturnă pe pernele trăsurii și icni ca un rățoi.

— 'Nălțimea voastră...

Vizitiul opri.

Moșul dădu capul pe spate și-l măsură pe soldat cu privirea.

— Ce poftești ? Și, care va să zică, de unde mă cunoști tu ?

— V-am recunoscut... Să trăiți.

— Da tu cine ești ?

— Am mers cu trenul pînă la Tiflis, în același vagon... Eu-s ăla care-a dat 'nălțimii voastre o pereche de ciorapi de lînă.

Bătrînul lăsă bărbia în piept și căzu pe gînduri. Maxim aștepta cu mîinile încleștate de capra trăsurii, în vreme ce două baionete îl împungeau în coaste — din dreapta și din stînga.

Îngîndurarea colonelului se prelungea și Sagaidarov îndrăzni să tușească a nerăbdare :

— Ordonați să-l iau de-aici ?

— Cum ?... Stai, mi-am adus aminte de canalia asta... Șef de escortă ! Soldatul rămîne la mine. Îl voi interoga, care va să zică, personal. A fost înarmat cînd l-ați prins ? Nu ? Perfect.

Vizitiul pocni din bici și caii porniră. Maxim alerga pe lîngă trăsură, ținîndu-se de o aripă.

Se opriră în fața școlii.

Harnic și iute ca o sfîrlează, Maxim se apucă să deshame caii, alintîndu-i cu fel și fel de nume, cum nu auzise de la el nici nevastă-sa, Marfa. Apoi îi băgă în șură, le puse dinainte un braț bun de fîn, duse în casă geamantanele din căruțe și, după ce isprăvi treaba, se prezentă la colonel. Așezat într-o bancă de școală, acesta cerceta niște dosare.

— Bolșevic, ai ? Lupți împotriva noastră, pezevenchiule ?

— Nu, să trăiți, 'nălțimea voastră. Eu nu-s de aici.

— Atunci ce cauți aici ? Ești bolșevic, canalie ?

— Nu, să trăiți, 'nălțimea voastră. Am venit să cumpăr o vacă.

Colonelul își plecă adînc fruntea, mai-mai să atingă cu nasul tabelele scrise cu cerneală violetă. Într-un tîrziu oftă molfăindu-și buzele cenușii și subțiri ca două căpețele de sfoară și spuse :

— N-am uitat ce serviciu mi-ai făcut... Da, frumos m-au mai aranjat atunci soldățeii mei. Țopîrlanii ! Puteau să mă și cureță. Tu ce zici ? Ai ?

— Așa este, să trăiți, își fac de cap.

— Precis că m-ar fi curățat. Ticăloșii ! Își șterse o lacrimă și-l scrută sever, drept în ochi. Spune, frățioare, tu, care va să zică, vrei să slujești patria ?

— La ordin, 'nălțimea voastră. Mie-mi place la armată.

— Foarte bine. Cu începere de azi ești trecut în rație și repartizat surugiu la trenul regimentar. Îl cauți în curte pe subhorunjul Trofimov și-i ceri să-ți dea o manta și galon de fruntaș. Spui că te-am trimis eu.

— 'nțeles, 'nălți...

— Mda, și găsește-mi niște lapte acru, care va să zică... Să mănînc și aici, s-avem și la drum.

— La ordin, 'nălțimea voastră, fac eu rost !

Bătrînul îi dădu o bumașcă de-a lui Kerenski pentru lapte și-l concedie foarte mulțumit de ținuta voinicească a acestui vechi soldat.

Maxim îl găsi pe subhorunj, se îmbrăcă la iuțeală și-o rupse la fugă în josul uliții, spre casa știută.

În poartă stătea gazda. Era plînsă. Văzîndu-l făcu ochii mari :

— De cînd ai galoane, păcatele mele !

— Acum merge repede, aruncă el voios, trăgînd cu ochiul spre ferestre. M-am întîlnit cu un general, cunoștință veche și... La voi n-a tras nimeni ?

— Ne-a ferit Dumnezeu.

Maxim intră fără teamă în ogradă.

Sub șopron, Vareniuk se căznea să ascundă mașina sub o claie de fîn. Cînd îl văzu pe Maxim, aruncă furca și veni spre el.

— E jale... Dacă ferească sfîntul... O să creadă că-s comisar și-o să ne dea foc.

— Fă-ți pomană și nu ne lăsa, se rugă de el femeia. Că unde s-o ascund, sub fustă ?

— Fiți pe pace, îi liniști Maxim. Acușica se dă ordin de plecare. Da fîrtatul meu unde-i ?

— Ala ? n-am mai pomenit gură spurcată ca a lui. Femeia intră în casă și se opri lîngă cuptor.

— Ia-l de aici, pentru numele lui Dumnezeu. Dacă-l dibuie iuncherii, s-a zis și cu noi.

— Da nu-l văd, se miră Maxim, rotindu-şi privirile prin odaia pustie.

— S-a vîrît în hogeag, sărmanul.

— Unde ?

— Uite colea, arătă femeia.

Frîngîndu-se de şale şi răsucindu-şi trupul, Maxim vîrî capul în gura cuptorului, dar nu văzu nimic.

— Vasea, şopti el, unde eşti frăţioare ?

Se auzi un glas ca din mormînt.

— Aici, frăţioare... (Sudalmă mamă) I-aţi pus pe goană pe albi ? (Sudalmă mamă.)

Stîrnind o năvală de funingine, două ţurloaie desculţe poposiră pe prichici.

— Vîră-te înapoi, îl îmboldi Maxim. Eu am picat prizonier. Uite, acum alerg după lapte acru, da tu Vasea trebuie să ai încredere în mine.

— Cum lapte acru ? (Sudalmă mamă)

— Suie-te mai sus, te rog ca pe Cristos, cît mai sus. Noi plecăm. Rămîi cu bine...

Îi scutură călcîiul în semn de bun rămas şi o zbughi afară.

După un scurt popas şi o gustare rece, unităţile albilor părăsiră staniţa şi se pierdură în nemărginirea stepelor. Pe la amiază o porni şi coloana de aprovizionare. Maxim şedea într-o căruţă a manutanţei, pe nişte pîini calde, răcnea la cai cît îl ţinea gura şi pocnea de zor din bici.

Peste două zile, prinzînd un moment prielnic, trecu la roşi, aducînd cu el o pereche de cai şi o căruţă cu cartuşe.

CÎNTĂ BUCURIA ÎN ILKO,
Voioase picioarele-i sînt
Pas în pas cu Fenka. Toc-toc...
Jos, mare urlă, se zbuciumă,
Noaptea-i sfîşiată de fulgere.
Vîntul izbeşte în piept.
Clocotă sîngele-n Ilko. Sîngele clocotă.
— Încotro ? întrebă Fenka.
— Încoace. Hai, repede.
Aleargă, zoreşte poteca
În prund clăbucit se îmbracă.
Hămăie un dulău.
Clipeşte-o lumină.
Nările prind miros de fum.
O lovitură de picior deschide portiţa.
Din întuneric se repede un zăvod furios : mrr-rrr, ham-ham-ham.
O mică podină şi iată uşa :
— Noroc, nea Stepane. Bucuros de oaspeţi ?
— Poftiţi înăuntru.
Strachina, oase de peşte, lingura — la o parte. Pe masă mîna lui Stepan, lustruită de vîslă. Cît opinca-i lăboiul.
— Şedeţi, numai la gîlceavă se stă-n picioare. Cei doi într-un glas :
— Nu-i vreme. Trece-ne în balta Tamanului.
— Vorba-i bună, nea Stepane.
Tresare luminiţa.
Tresare Stepan.

Vîntul zgîlțîie cocioaba, dă buzna printre uluce: freamătă setcile atîrnate pe pereți. Chipul pescarului e acum ca de piatră, dar în ochi are un tremur, ca în ochiurile de setcă.

— Auzi, vîntuiește...

Ilko rînjește, buzele-i zvîcnesc.

— Nu ne duci ?

— Nu.

Un răstimp de tăcere, să o pipăi cu mîna.

Fenka îi pune o mînă pe umăr.

— Dă-ne luntrea cu pînze.

— Luntrea ? face Stepan cu jumătate de gură. Cu coaja aia de nucă n-ajungeți departe. Te răstorni și pe apă lină.

Vîntul zgîlțîie coliba. Geamurile zăngăne. Chiar sub geamuri urlă și se zbuciumă marea înfuriată, pînă-n prag își rostește valurile înspumate.

Stepan șovăie, se codește, e frămîntat de gînduri. Rostește vorbe răspicat, cum ai lega niște noduri strînse unul lîngă altul.

— Vîntuiește, tovarăși. S-așteptăm dimineața. Dacă se potolește cît de cît, vă trec.

Fenka se mînie, strînge din sprîncene :

— Ascultă, nea Stepane, n-o mai lungi. Timpul trece și pîn-se luminează de ziuă e musai să fim dincolo.

Pescarul oftează din băierile inimii.

— Unde-i marfa ?

— Asta e.

Stepan împinge lăzile cu piciorul.

— Prea ușoare ca să dea greutate luntrii.

Fenka îl fulgeră cu privirea.

— Mult o să mai stăm la tocmeală ? Ne dai luntrea, ori ba ?

— N-ai teamă, o s-o primești înapoi se amestecă și Ilko în vorbă.

— În casa mea n-are de ce să-mi fie teamă de nimeni, bufnește pescarul. Azvîrle de pe masă cu dosul palmei pisoiul care se înfruptă din resturile de pește și-și smulge șapca din cui. Haidem !

Feciorul cel mai mare al lui Stepan s-a retras cu roșii. Pe mezin l-au mobilizat albii. Stepan n-are de ce să țină nici cu unii, nici cu alții. Cam știe însă de frică el comitetului ilegal, alcătuit din pescari și hamali din satul lui. Să nu-și aprindă paie în cap cu comitetul ăsta !

Bezna
se învălmășea
nebunește.

Furtuna îneca marea, ca o femeie fierbinte și aprigă care-și învăluie iubitul în revărsarea pletelor ei de smoală.

Pescarul mai încercă o dată să-i întoarcă :

— Rău faceți.

— Pune catargul, zise Fenka, rostogolind pietroaie și lăsîndu-le să cadă în luntre, ca să-i dea greutate. Luntrea se zbătea în pripon, zornăind lanțul. Cînd păsiră înăntru, un val era cît pe ce să le-o smulgă de sub tălpi.

— Nu vă lipiți de țărm, îi dăscălea Stepan. Luați-o drept spre miazăzi. Cînd ajungeți la far, aproape de trecere, aveți grijă să nu luați valul curmeziș. Țineți-o pieptiș... pieptiș. Nu, vă lipiți de țărm... Ei, Doamne ajută. Vira ușor...

— Vira...

Ilko se opinti în vîsle și, luată de un val, luntrea se desprinse de țărm.

Pînza zbucni în sus.

Întunericul înghiți malul, luminița cocioabei, Crimeea.. Nu se mai vedea nici Stepan, nu-l mai auziră cînd le mai strigă odată să fie cu băgare de seamă...

În năvalnica-i goană, luntrea suia, luntrea venea în jos, tremura și gemea sub izbitura valurilor, călca și strivea răsucitele lor greabăne înspumate.

Furtuna năpustea spre ei șuierătoarele arcane de spumă ale talazurilor.

Icnirile geamandurilor răscoleau inima.

Un vînt năprasnic burdușea pînza.

Marea se zbătea ca peștele în plasă.

Mîna de fier al lui Ilko stătea încleştată pe cîrmă. Ochii lui focoşi de ţigan scăpărau în întuneric. Cu o şapcă de piele — scăpase ispolul — Fenka scotea apa din luntre. Amîndoi stăteau la pupă, prora era zbîrlită. Ce veselă-i goana !

— Merge ?

— Merge.

— Aruncă pietrele.

— 'Nţeles arunc pietrele... Prinde tu funga, mi-au înţepenit degetele.

De la trecere încolo o porniră ridicaţi şi coborîţi de valuri. Pale de apă măturau bordul din direcţia vîntului. Departe, în lături, clipea farul.

Mijiră zorile. În pîclă — ţărmul Tamanului, pescăruşi, vaierul răguşit au unei vedete rătăcite.

— Ei, stînga !

Apele verzi veneau de-a dura în iureş bezmetic.

Necruţătoare vijelia se îndîrjea pe viteji să-i doboare.

Goneau cai iuţi ca neaua în spulber, purtînd trei călăreţi.

Cărările de munte se umplură de zvon.

Tufărişul părea că aleargă împotrivă, bătut de vînt, şontîcăind.

Piatra scăpăra sub copite. Ochiul mai ager ca al păsării flămînde ţintea şi scormonea fiecare tufiş. Urechea era la pîndă.

Ocoliră locul numit Caraula lui Ulan — ultimul post de pază. Teritoriul de dincolo era stăpînit de-ai lor. Îşi struniră fugarii, apoi îi lăsară la pas. Ilko era pescar din Kerci. Fenka, o fetişcană abia ieşită din anii copilăriei, nimerise în Crimeea cu un regiment de partizani de pe Volga. Retragerea, prizonieratul, evadarea — şi iat-o cutreierînd munţii cu un detaşament de zelenţi *, din care făcea parte şi Ilko. Aproape tot detaşamentul pierise în carierele de piatră. Doar cîţiva

* Nume dat în timpul războiului civil şi al intervenţiei străine partizanilor din Crimeea, Caucazul de Nord şi Daghestan datorită faptului că luptau ascunzîndu-se prin păduri (de la zelionîi = verde).

izbutiseră să fugă spre Ceatîrdag, Bahcisarai, Baidarî. Îndeplinind o misiune încredințată de comitetul de partid, Ilko și Fenka se străduiau acum să se strecoare pe litoralul Mării Negre pentru a stabili legătura cu partizanii de acolo.

Însoțitorul lor era și el un zelenț, pe nume Grișka Teaptea. Dat naibei Grișka ăsta! Purta o manta englezească aruncată pe un umăr și avea numai brațul stîng vîrît în mînecă, păstrîndu-l slobod pe cel drept ca să poată smulge într-o clipă sabia din teacă, să ridice pistolul, ori să arunce o grenadă. Căciula lui scundă și rotundă, cu fund de catifea albastră, cum se poartă în Kuban, era trasă în dorul lelii peste nasul julit. Teaptea reteza cu cravașa crenguțe uscate, iscodea peste tot cu privirea lui de vultur și doar rar de tot lăsa să-i pice cîte o vorbă. Mișcările mîinilor și picioarelor, plescăituri, scuipături și clipiri din ochi îi țineau loc îndeobște de grai:

— 'Uzișî, 'țioare? Ehe, țțțț... Jale... Puf-puf. Tra-ta-ta-ta-ta... Mmmm... 'Părare mare... 'Cotro? Staniță. Pent'ce? Cu niște plicuri... 'Iurea! Fir-ar... Și cînd 'ceput... Tiii, țțțț... ohoho... Da pe Fedka Gorobeț, știi?

Despre Fedka povesti astfel: își vîrî sub nas pumnul cu un deget întins, adică — l-au înhățat pe Gorobeț; puse degetele cruciș înaintea ochilor, adică — Gorobeț e la închisoare, își rînji dinții, adică — l-au adus pe Gorobeț și l-au luat la întrebări; apoi Gorobeț plîngea, capul i se bîțîia între două lăboaie care-l pocneau cu rîndul și, în sfîrșit, un deget făcu un cerc în jurul gîtului, o mutră fioroasă, cu limba atîrnînd de un cot; adică, Gorobeț a fost spînzurat.

Cei doi fîrtați călăreau scară în scară, vorbind de una și de alta.

Fenka se legăna voioasă în șa. Un capăt de obială ce-i ieșise din cizmă se mișca întocmai ca urechea unui cîine jucăuș. Pletele-i roșcovane și rebele fluturau în vînt, fața ei lătăreață, pătată de soare, rîdea.

— Ilko, îl chemă fata.

Ilko îl lăsă pe Grișka să o ia înainte și-i povesti fetei ce aflase.

— Toţi munţii sînt plini de partizani — din Taman pînă-n Gruzia, din Obşad şi Krasnaia Poleana pînă prin părţile kabardine. Peste tot luptă, atacă staniţe, oraşe. Trai...

Cărarea cobora într-o vîlcea.

Un strigăt poruncitor :

— Stai !

De după un pietroi năpădit de muşchi se iviră cîteva ţevi de armă, făcîndu-l să semene cu o gură rînjită. O căciulă se arătă în tufăriş. Apoi încă una...

Grişka şuieră lung, cu mlădieri, şi trecu înainte.

De după piatră apărură trei inşi. Îşi puseră în bandulieră puştile hîrbuite. Pe chipurile lor arse de vînt jucau globurile ochilor şi dinţii scăpărau în zîmbet.

— Mă, Griţko, tiutun ai ?

— Am.

Traseră cu coada ochiului spre Fenka.

— De la oraş ?

— Tţ...

— Din tihăraie, bre ?

— Din... Ho-o !

Caii nu stăteau, şi pace.

Un ultim urcuş şi iată-i coborînd în trap într-o văiugă largă.

Tabăra partizanilor. Departe, în zarişte dintre munţi, marea. Colibe, un bordei. Din coşul bucătăriei de campanie ieşea fum. Erau îmbrăcaţi de iarnă, dar zdrenţele lor nu prea păreau să ţină de cald. Trofim Kulik tocmai monta o mitralieră.

— Închizătorul : pragul, tija de armare, percutorul, nuca, gheara de extracţie şi arcul percutorului... Cînd cartuşul intră strîmb, tragi banda spre stînga şi armezi tija pînă la refuz. Da lucrul cel mai de seamă pentru un mitralior în condiţii de luptă e să strîngă bine şurubul, uite-aici... şi-i lipi lui Petka o palmă peste fund.

Petka pipăia cu sfială piesele mitralierei.

— Cum vine asta, nene, tir cu ţintă nevăzută ?

— Tu învaţă întîi să nimereşti într-un zid, pe urmă vedem noi. Şi ia aminte, cînd tragi, nu cumva să astupi ţeava cu degetul, ori să încerci să vezi ce-i înăuntru.

În bordei, Alexandr, comandantul, juca dame cu intendentul detaşamentului.

— Hai noroc, fraţilor, îi salută Fenka, şi sări din şa.

În timp ce Fenka îi trata pe oameni cu tutun de Crimeea, iar Ilko lega caii, Teaptea se înfăţişă înaintea comandantului :

— Am onoare să raportez.

— Cine-a venit ? întrebă Alexandr.

— Păi, Ilko Valet... Cu el e una, mmm, o puicuţă politică, guriţa fragă, nasu-n vînt... Ţţţ... Cică o să organizeze la noi o celulă, să fie ca la Moscova. Şi umblă-n nădragi... Ptiu... scuipă Grişka, şi se aşează pe un cheson.

Intendentul luă dintr-o dată patru piese. Scîrbit, Alexandr mătură cu palma bucăţelele de coajă de pîine, albe şi negre, şi sparse tabla de joc de căpăţîna ţuguiată a intendentului.

— Un hoţ, asta eşti. Un hoţ şi jumătate. De cînd vreau să te spînzur şi tot uit.

— Glumiţi, he-he-he...

Intrară Ilko şi Fenka.

Mîna lui Alexandr era fierbinte şi vîrtoasă ca un caras zdravăn. Pe faţa lui uscăţivă, cu buzele strînse, ciupită ici-colo de vărsat, se citea tristeţe şi oboseală.

— Cîş !

Intendentul şi Grişka se făcură nevăzuţi.

Comandantul puse o sticlă pe masă — masă care nu era decît un butuc — şi scrută fata cu o privire grea, fără să se uite ce scrie în ţidulă. Ce ţidulă ! Vede el mai bine. În bordei mirosea a humă şi a manta mucedă.

— Ce-aţi adus ? întrebă Alexandr.

— O tipografie portativă.

— Bravo !

— Gata la ordin ! răspunse în glumă Ilko, apoi povesti cum a fost nimicit grupul din Kerci al partizanilor.

Începură îndată să frămînte şi să răsucească pe toate feţele treaba care-i interesa.

La închisoarea din Novorossiisk zac cinci sute de tovarăși.

Îi așteaptă groapa.

Ei așteaptă izbăvirea.

Închisoarea trebuie atacată.

Atacul îl pregătea comitetul orășenesc ilegal.

Dar căzuse și acest comitet — al patrulea la număr.

Alexandr îi chemă în bordei pe comandanții de companie, de al căror devotament era sigur ca și de precizia cu care băteau pistoalele lui, și le vorbi astfel :

— În fiecare ceas, în fiecare clipă ne paște o moarte năprasnică. De te-ai ascunde în fundul mării, de te-ai înălța deasupra norilor, soarta te-ajunge oriunde. Sîntem gata cu toții să întîmpinăm soarta cu pieptul deschis ?

— Mai încape vorbă...

— Le-arătăm noi...

Comandantul de companie Ciumacenko, evadat nu demult, tocmai cînd erau să-l ducă în fața plutonului de execuție, hotărî pentru toți :

— Fie, dacă așa ni-e dat. Mai bine să ne strivească pe toți zidurile temniței, că și atunci, acolo, bieții de ei or primi mai ușor moartea.

— Să ne încredem în curajul nostru și în destin, încheie Alexandr, care avea o slăbiciune pentru cuvintele mari.

Fenka nu-și lua ochii de la comandant. În minte i se perindau cîte auzise despre faptele lui vitejești, despre acțiunile încununate de succes puse la cale de el.

La ceasul mesei, cînd oamenii se îngrămădiră cu gamelele lîngă bucătărie, un tînăr furier, mărunțel și adormit, citi cu glas tare :

ORDIN

PE DETAȘAMENTUL DE PARTIZANI ROȘII ȘI ZELENȚI

Cu ocazia plecării mele secrete în direcție necunoscută, îl numesc în locul meu comandant pentru termenul scurt de două zile pe Grigori Teaptea, iar comisar pe tovarășa

nou-venită și poruncesc cu străşnicie să vă vedeți de treabă, chit că e muiere. Punctul doi. Tovarășului Pavliuk și lui Suslikov Deniska din compania unu să li se ardă cîte douăzeci de trăgători pentru purtare nedemnă, adică jaf și banditism. Jos... ! Trăiască... ! Măcar că n-are ștampilă, prezentul ordin e autentic și valabil sută în sută. Ura !

Coada din fața bucătăriei răcni :

— Uraa-a !...

Muzica unității, care tocmai isprăvise de mîncat, linse lingurile, se șterse la gură de grăsime și aclamă și ea cu o mică întîrziere.

În semiîntunericul din bordei, Savciuk, soldat vîrstnic din armata veche, scotocea într-un maldăr de epoleți :

— O dungă și patru stele — căpitan... Simplu, cu două dungi — colonel... Bagă-ți bine în cap.

Tot încercînd epoleții, Alexandr povestea :

— Ce mai tărășenie a fost aici săptămîna trecută ! Unul Juciok din a doua face rost de niște foițe și nu ziceți că într-o singură noapte a lefterit toată compania ?! Straşnic jucător, pramatia. Dimineața, unde-i Juciok ? Nu-i Juciok. Ceva mai tîrziu, aflăm că Juciok al nostru petrece la oraș. Spuneți și voi dacă nu-i într-o doagă. Că dacă se pitea undeva într-o locuință conspirativă, mai treacă-meargă. Da el, nu, vrea să facă pe grozavul. Gagică pe genunchi, armonica în mînă și — mînă birjar ! Mai trece o zi, trec două, hait ! A picat, gogomanul. Trei zile în șir l-au snopit în bătăi și i-au pus sare pe răni. Și-a feștelit-o, otrava, după două sute cincisprezece vergele — aleluia ! Avem un om printre copoi, care ne-a dat de știre. Apucă-te și mută tabăra, amestecă legăturile cum ai amesteca, frate, cărțile la joc — mare bătaie de cap !

Fenka înfuleca niște friptură de berbec și asculta, numai urechi.

— Mă întrebi despre disciplină, urmă Alexandr. Da, știu, disciplina-i bună și trebuie să ținem la ea ca la ochii din cap... Rabdă foamea și frigul, fii tare în luptă, iar de nu, știi ce bucurie te așteaptă. Dar ca să

spun cinstit, cu disciplina asta ne-am cam bătut un cui în cap... Mînă, arde-i, dă-i bătaie. Cam atîta ar fi destul pentru noi... Să te uiți bine la marinarii din compania a doua. S-au sălbăticit în munți, zău așa. Unora li s-a întîmplat să n-aibă cu cine schimba o vorbă un an și mai bine. Zilele trecute, hai să dau un exemplu cu doi din ăia vinovați de tîlhărie. Cînd să se culce ca să-și încaseze porția de vergele, nu vor. Dacă sîntem vinovați, zic ei, împușcă-ne. O mîndrețe de flăcăi amîndoi. Ce era să facem, i-am trîntit la pămînt. Parcă-s niște fiare toți. Și încă ceva — fii cu ochii pe Grișka. Mare pișicher și ăsta. De mult trebuia să-l trimit la sovietul teritorial, însă am nevoie de el.

Deghizat în ofițer, Alexandr porni călare la oraș, însoțit de Savciuk.

Era noapte.

Pe creastă, degerau posturile de pază.

Dinspre nord-est bătea un vînt tăios.

În tabără ardeau focuri. Spre focurile acelea se trăgeau de ici, de colo, niște bărbați buhoși, mohorîți. Aduceau brațe de paie, se uscau la căldură, își prăjeau deasupra flăcărilor rufăria de corp, îi strigau pe arteînici, atîrnau de crăcane gamelele lor afumate, se plîngeau proaspătului comisar :

— Eh, tovărășico, of, tovărășico...

— Parcă-am fi niște javre răpănoase.

— Eu n-am fost la baie de la sîn Niculae. Mă mănîncă de nu mai pot...

— Vai de capul nostru.

— Cică roșii sînt prin apropiere. Așa-i ?

— E-eh !

— Dacă stai să te gîndești, sovietul ar trebui să ne plătească soldă. Că păzim tufișurile astea unii de un an, alții de doi, iar ca să ne dea careva ceva, ioc.

— Și e o umezeală, de ne-a chircit remontismul.

— Ne roade pacostea asta, de ne ia dracu ! E destul să plouă la Arhanghelsk, sau mai știu eu unde, că tu aici umbli cocîrjat.

— Păzim tufișurile, îi oficăm pe cazaci și-așteptăm să vină tovarășii. Cam asta e viața noastră ostășească.

Se răsucea Fenka între grupurile astea de bărbaţi ca scînteia în talaş.

Trecea de la un foc la altul, urmărită de priviri lenese cum e păduchele sătul.

— Asta-i spirt...

— A trecut prin multe şi ea...

Pe o rogojină mare, intendentul detaşamentului spinteca o vită jupuită. Alături, vreo cîţiva îşi tăiau de opinci din pielea care nu apucase încă să se răcească.

Ilko şi Grişka erau prieteni la cataramă.

Stăteau amîndoi tolăniţi lîngă foc, pe o lespede de piatră, iar Grişka meşterea o ştampilă dintr-o jumătate de cartof. Bineînţeles, asta numai aşa, să-i treacă de urît. Flăcările făceau să-i scapere inelele din degete, unele cu pietre, altele fără. Se căznea şi sufla din greu, de ziceai că e înhămat la un car. Cînd isprăvi, îşi admiră opera, apoi frecă uşor cu un tăciune şi poc ! şi-o lipi de palmă. Dibace ştampilă, deslușită. Grişka o zvîrli în foc şi prinse a zice tărăgănat un cîntec de-al hoţilor :

Vrăjit de-a ta frumuseţe
Hai cu mandea, să vezi cum zulesc,
Cum dau bortă-n dughenele pieţii
Să petrecem şi să te-nţolesc.

La pieptul lui Grişka trei funde : roşie, verde şi neagră. Şic ! Ilko rîse :

— Ce-i cu luminaţia asta ?

Grişka îşi netezi fundele şi explică :

— Roşul e lumina vieţii noi, zorile revoluţiei... Verdele e culoarea unităţii. Negrul e doliul după capital...

Apoi se vîrî în paie şi începu să sforăie.

Pe Ilko îl trase inima spre focul cel mai mare, unde tot scăpărau în bătaia flăcărilor pletele roşcovane ale tovarăşei comisar.

Printre ceilalţi, pe un muşuroi care se mai dezgheţase la căldură şi peste care îşi aşternuse mantaua împăturită, şedea Trofim Kulik, cel mai bun mitralior din detaşament. Tot răsucindu-şi mustaţa tutunie, soldă-

țească, el își spunea povestea. Vorba lui domoală amintea de susurul melancolic al unui părîiaș.

— Că doar șapte anișori de militărie și încă trei în prizonierat, nu-i glumă. Mi-am trudit destul mîinile și picioarele — un-doi, un-doi, și nu vă mai spui de cîte ori m-au trecut sudorile morții. Cînd mă-ntorc, o găsesc acasă pe maică-mea oarbă, șade și așteaptă s-o ia moartea. În bătătură, nici tu un puișor acolo. Nimic. Nici un cîine barem. Șura s-a prăbușit, totul e strîmb, hîit, de parcă n-ar fi casă de oameni. Pe taica l-au tăiat roșii, fratele s-a retras cu unitățile din Taman, niște unchi s-au băgat la Denikin, pas de te descurcă cine are dreptate. Ei, zic, Doamne ajută și pe-ai noștri și pe-ai voștri, numai pe mine să mă lase în pace...

— Deștept...

— Deștept, și nu prea...

— Groapă aici, groapă dincolo, stai în loc drept la mijloc, că de, cine pică, nu se mai scoală.

...Ei, n-am lăsat să mă răpună jalea și m-am apucat de treabă. A trecut așa cam la un an, și m-am pus pe picioare : mi-am luat un căluț, numai eu știu cum l-am plătit, mi-am încropit un crîmpei de gospodărie... Da spuneți și voi, oameni buni, ce gospodărie e aia fără muiere ?... Și mi-a dat în gînd să mă-nsor, că oricum ai învîrti-o, fără asta nu se poate. Ei, ochesc eu o fată, Marka îi zicea, ne punem pirostriile și gata. Și era Marka mea voioasă, cu obrăjorii ca spuma laptelui, cu sprîncenele negre, cu năsucul în vînt, de-ți rîdea inima cînd te uitai la ea. De gospodină, nu mai zic. Se pricepea mai bine ca una bătrînă...

Trofim căzu pe gînduri, apoi oftă din rărunchi, ca atunci cînd ieși dintr-o apă adîncă și furioasă.

— Eh, fraților, în vremurile astea de restriște, nu-i e îngăduită omului nici o bucurie.

— Trăim de parcă am călca pe-un tăiș de cuțit, întări unul.

— Viață cusută cu ață...

Trofim miji ochii și lăsă fruntea în pămînt. Apoi își scoase punga de tutun de la brîu, își aprinse cu ticluială luleaua și luă vorba de unde o lăsase :

— Vine ordin : mobilizare... Pînă-aici ne-a fost fericirea, mie şi Markăi... Război îmi trebuia mie...

— De, la plăcinte înainte...

— Ai văzut tu om să i se fi urît cu viaţa ?

— Uită-te-n jur cîtă jale şi cîtă cazmă...

— ...Ne-am strîns noi vreo douăzeci de inşi, cam de un leat, ne-am luat fiecare cîte o traistă cu pîine şi hai în codru. Acolo, ne facem surle, ne cioplim ghioage zdravene, şi stăm. Trece o săptămînă, trec două. De frică, nici nu scoatem nasul la lumina zilei, de ziceai că sîntem bufniţe. Într-o zi, ne pomenim cu bătrîni de-ai noştri că vin întru-n suflet, bocind şi jelind : cică a năvălit în sat detaşamentul de pedepsire sub comanda prinţului Trubeţkoi, îi vînează pe dezertori, taie vitele din bătăturile oamenilor, batjocoresc fetele şi nevestele.

— În războelul aista muierile au pătimit de la tăte oblăduirile : unul vine şi omoară gîştele, altul scoate oaia din ogradă, iară cîte un viteaz se bagă drept sub fustă.

— Păi, de unde să ia soldatul ?

— Nu ştii cînd dă Dumnezeu...

— ...Ţinem noi sfat, ca la armată. Şi ne dumerim cum că singura scăpare e să le facem de petrecanie fiarelor. Uşor de spus, da cînd e să treci la faptă, frige. Am întors-o noi pe toate feţele — că eram o droaie, fiecare cu un gîtlej de calibru treizeci şi trei, şi-am lăsat-o încurcată pîn-la urmă. Ce să batem apa în piuă ? Haida ! Ne apropiem tiptil de sat, încă nu mijise bine de ziuă. Ce se mai aude ? Ce să se audă, luminăţia-sa prinţul a plecat prin alte sate, dar a lăsat aici o garnizoană... Bun... Dăm buzna la primărie, care cu toroipanul, care cu puşca şi răcnim cît ne ţine gura. Facem praf garnizoana aia — şaptezeci au fost — şi fuga pe la căşile noastre... Aici, jale mare : lui cutare i-au dat foc, pe cutare l-au jefuit, pe cutare l-au pus la cazne. Pînă am găsit-o pe Marka mea, mi-au ieşit ochii : se vîrîse sub cuptor şi nu mai voia să iasă de-acolo. Plîngea şi rîdea : „Vino-ţi în fire, prostuţo, zic, linişteşte-te". Cu chiu, cu vai o scot eu la lumină

și... mai-mai să n-o recunosc... Era galbenă și scofîlcită la față, capul i se bîțîia într-una și strîngea în mînă o ureche de om cu urme de mușcătură... Au silnicit-o, lepădăturile, iar ea, biata, aștepta să nască, purta în sîn primul ei copil. Ei, pesemne, că așa ne-a fost nouă scris. Nu era timp de jelit : se întorcea prințul ! Trebuia s-o zbughim îndărăt în codru. Ne suim noi pe cai și cînd să pornim, Marka nu și nu : s-o iau cu mine, că nu rămîne acasă nici moartă. Îi spun că uite așa și așa, mă rog de ea, degeaba : nu rămîne, și pace bună. Ori, noi între noi statornicisem să nu calce picior de muiere în detașament și țineam înțelegerea asta cu strășnicie. Ce-i de făcut ? Ne-am depărtat cam o verstă de staniță, da Marka alerga pe lîngă cal, se agăța de scară. Și-odată m-a apucat o furie, că mi-era și rușine de fîrtați, și-am ars-o cu biciușca.

— Întoarce-te !

— Nu mă goni, Trofimușka, inimioară !

— Întoarce-te, nu mă scoate din răbdări !

— Nu mă pot întoarce, soțiorul meu scump.

— Întoarce-te, muiere smintită, am urlat eu ca ieșit din minți.

— Săraca de mine, tu mă îngropi cu zile, omoară-mă, că tot nu mă duc !

Atunci mi-am împietrit eu inima, am smuls arma de pe umăr...

poc

și-am pornit goană să ajung detașamentul din urmă.

Trofim își scoase smucit șapca și-și plecă și mai adînc în piept capul cărunt, ca presărat cu făină.

— Dumnezeu să te judece.

— Ehe-he...

— Viața, fir-ar să fie !

Peste chipurile arse vîntul așternu o umbră fugară.

De pe crestele înviforate coborîră spre focuri santinele înghețate bocnă. Brațele strînse covrig, mîinile cu degetele zgîrcite în mînecile vîrîte una într-alta, omăt pe glugi, crustă tare de zăpadă pe paturile armelor, glasuri răgușite :

— Ce, sîntem cîini ?!
— Unde-s şefii ?
— Bătaie de joc.
— Ne-au îngheţat şi maţele.
— Niţel vin de ne-ar da.
— Douăşpe ceasuri în şir, fără schimb.
Le făcură loc în tăcere.

Se aşezară lîngă foc, clănţănind din dinţi. Degetele înţepenite nu erau în stare să desfacă moletierele. Mantalele întărite scoarţă de ger se lipiseră de bluze.

Treptat, focul dezgheţă gîtlejurile şi înviora privirile. Fenka îl zgîlţîi pe Grişka pînă îl trezi :

— Dă-mi lista cu schimburile.

Buimac de somn, Grişka mîrîi ceva şi vîrî mîna în tureatcă unde ţinea toată cancelaria.

— Mai repede ! strigă fata nerăbdătoare, auzind în spate explozii şi înjurături.

Grişka se frecă la ochi : Fenka...

— Hm... Se înfăşură în manta şi-i întoarse spatele. Merge şi fără pază.

— Vreau tabelele nominale ale companiilor.
— Zît.
— Ei ?
— Ia mai slăbeşte-mă, scîrbă !

Grişka se ridică într-o rînă, aruncă nişte vreascuri în foc, scoase din sîn punga cu tutun, apoi scuipă ţîşnit, cu un fel de şuierat.

— Asta ai văzut ?

Şi arătă ce anume.

Cineva rîse cu poftă.

Grişka se apucă să înjure cum îi venea la gură :

— Eu sînt comandant aici, tu eşti o lepră, o putoare, o scîrnăvie... Hho ! Chh, ptiu...

În jur, tăcere.

Vreascurile jilave trosneau. Răbufni o pală de fum. Pe Fenka o înecă tusea. Se întoarse puţin într-o parte şi spuse calm :

— Trebuie să punem neapărat santinele. Dă-mi lista. Cine-i la rînd ?

Andriuşka Şcerba, care înfuleca nişte cartofi copţi, se opri din mestecat :

— Ce rînd ! Să se ducă gaşca lui aia vajnică. Să se mai dezmorţească şi ei niţeluş, că nu ştiu decît să bea spirt şi să tragă la aghioase în bordei.

Două-trei glasuri îngroşate de răceală îi ţinură isonul.

Ce era : în jurul lui Grişka se învîrteau vreo zece fîrtaţi : „Garda de onoare". Mîncaţi, băuţi, încolo — chiul pe capete. Şi călăreau nişte cai cum rar se văd. Grişka se făcea luntre şi punte pentru băieţii din gardă. Să pună el pe careva santinelă — nu se pomenea.

Comisăreasa trînti o sudalmă, luă cîţiva voluntari şi tot grupul se mistui în bezna geroasă. Vegheară toată noaptea drumurile, în vînt şi frig, iar cînd se lumină de ziuă se întoarseră în tabără, unde se îngropară în paie, în somn.

Ilko nici nu apucă bine să se încălzească sub manta.

Ţipete
hărmălaie
învălmăşeală
colbăraie...

Sări în picioare.

Scandal
sfadă
tărăboi...

La intrarea bordeiului — Grişka Teaptea cu garda lui cea nărăvaşă.

— Ia fă-te încoa, tîrfă !

— Ţi s-a urcat la cap, fă ?

— A venit cu traista în băţ.

— Huo !

Atraşi de hărmălaie, oamenii veneau fuga de peste tot.

— Ia mai...

— Fir-ar...

— S-o prind numa de chica ei a tunsă...

— Da ce vrea, să-ngheţăm ?

Din bordei ieşi Fenka, cu mantaua pe umeri.

— Nu vă dau.

Cereau spirt. Ca să se încălzească. După vorbele astea, harababura, țipetele și sudalmele se stîrniră și mai rău. Mutra lui Grișka, încinsă de o fierbințeală rea, se apropie amenințătoare de obrazul comisăresei :

— Și zi așa, nu dai ?!

— Nu.

— Nu dai ?

— Nu.

Fenka se răsuci pe călcîie și, zdrobind cu tocurile grunjii înghețați, intră în bordei, fără să se uite înapoi.

— Cîți erau acolo — Grișka, garda lui și vreo cincișase bețivani, pe jumătate adormiți, care nici nu înțelegeau bine despre ce este vorba, țînură un fel de sfat și hotărîră s-o achite pe comisăreasă : li se făcuse de băutură.

Între timp, oamenii se trezeau, se scărpinau, se închinau cu fața la răsărit, unde se crăpa de ziuă, puneau gamelele la încălzit.

Ilko se zbuciuma între grupurile din jurul focurilor, pe unii îi apuca de mîini, pe alții de picioare, pe cei care mai dormeau îi înghiontea.

— Sus, fraților... Repede... Nea Gnat... Trișka... Dumnezeule sfinte, au dus-o pe comisăreasă la moarte.

Cîțiva porniră în goană. Ilko în frunte, cu pistolul pitit în mînecă. Sub piciorul iute și sprinten, cărarea împroșca pietriș.

Escortată de gardă, Fenka mergea cu pas întins, cadențat. Avea o ureche sfîrtecată.

— Stai ! Încotro ?

— Ce vrea ăsta ?

— Mergem la spart piatră.

— Ia mai lasă-te de iordane.

— S-auzim ce turui.

— Păi, ăsta-i toarta de la găleata aia de lături.

— Se crede mai cu moț !

— Ia dă-i una !

— Cară-te, Valet !

— Stai, canalie ! strigă înnebunit Ilko și ridică pistolul. Nea Gnat, Vaska...

Mîrîituri, stropșeli.

Veni în fugă Ignat, unchiul lui Ilko. Mai veniră Sivîi, Iakovenko, Șcerba, Handus și alții.

— Ce-i cu voi aici, mă feciori ?

— Păi...

— Aăăă...

— Vinzi un prieten pentru o muiere, javra dracului ?

— Ei ? Ilko lipi țeava pistolului de ceafa păduchioasă a lui Grișka. Viață sau moarte ?

Grișka se muie pe loc.

— Gata, Valet... Eu, nici gînd...

În jur însă se auzi :

— Așa, ai ?

— Ete-te...

— Desfășurare în lanț !

Garda sări într-un șanț. Ilko cu ai lui țuști după niște pietroaie. Se auziră închizătoarele : țivlic-țivlic. Schimbul de focuri părea de neînlăturat. Și hotărît că ar fi tras unii în alții, dar noroc de cei mai în vîrstă care se proțăpiră la mijloc, cu picioarele răschirate :

— Ho, diavolilor !

— Să nu cumva, zăbăucilor !

— Mama voastră de împielițați !

Se ciorăvăiră cît se ciorăvăiră și pînă la urmă ieșiră din adăposturi, strîngînd însă în palmele lor aspre puștile și pistoalele. În drum spre tabără, se tot luau în colți, dar bătrînii săreau cu ciomegele și-i despărțeau. Fenka venea în urmă. Scuipa roșu.

Perdeluite de zăpada viscolită, piscurile munților spătoși păreau că se leagănă : dimineața se scălda în viforniță.

Alexandr sosi în goana calului.

— Ce-i pe aici ? o întrebă el pe comisăreasă.

Ștergîndu-și cu mîneca mantalei sîngele închegat de pe obraz, Fenka povesti totul. Îngrozit de cele aflate, Alexandr scuipă cu năduf și socoti că e mai sănătos să-i trimită pe cei doi la oraș : și acolo era nevoie de

oameni, mai ales că se punea la cale și atacul închisorii.

Ilko își luă rămas bun de la unchiu-său și dădu fuga pe cărare s-o ajungă pe Fenka din urmă.

Noapte, pe o stîncă bătută de vînt străjuind marea...

Focul în vălul de fum pare o tufă de liliac în floare.

Ciorchine de stele coapte.

Ilko și Fenka.

Pe o manta, ghemuiți strîns unul într-altul. Inima tresaltă de o duioșie năvalnică. Fenka își aduce aminte de Trofim : „...mi-am împietrit inima". Ce simplu și ce bine spus ! Rîde încetișor.

— Tu ai putea să mă dobori cum a doborît-o mitraliorul pe Marka lui ?

— Da.

Își întări spusa, scuturînd dîrz din cap. Ochii îi erau scăldați într-o lumină voioasă, sîngele zvîcnea ușor în capul lui fără de griji.

O rafală haină de vînt smulse focul și-l duse să-l piardă. Somnul le fu bîntuit de un viscol de vise. Deasupra țipetele gîlgîite ale zburătoarelor nopții. Dedesubt, jos de tot — iureșul rostogolit al apelor mării.

Dimineața îi trezi cu o ploaie de suliți aprinse.

Se împleteau cărări înguste croite de fiare. Ilko simțea pămîntul vibrînd sub călcîie. Fenka ținea lesne pasul, avea picioarele fierbinți, vînoase, aidoma fugarilor iuți ca vîntul care stau locului doar atunci cînd cad sufocați. Ochii ei rîdeau mai veseli ca însoritele pajiști din codru.

Orașul era în friguri.

Zi și noapte se scurgeau puhoi spre port : cufere, geamantane, oameni. Dinspre gară, dinspre oraș. Străzile vuiau de căruțe și de strigătele surugiilor :

— Hai, dii ! Nii-i-i !

Lipite de chei, nave englezești, franțuzești zvîrleau din cală pe țărmul rusesc efecte în baloturi, conserve scoțiene, lăzi cu unt de cocos, lapte condensat și altele, lăzi cu muniții pe care stătea scris cu slove cernite :

Orașul era plin de groază și panică.

În piață, de stîlpii de telegraf atîrnau niște zdrențuroși : lațuri de sîrmă la gît, mîini spînzurînd jalnic, limbi umflate — basta.

Seara în localurile învăpăiate spumega veselia. Tarafurile ciocolății zîmbeau cu slugărnicie. Plîngeau viorile. Silvia, Carmen, Troika cealaltă, tristă, care gonește pe malul mămucăi Volga... Michel, Diana, George, Angelica... Ochi goi ca o chelie, ca niște nasturi de sidef. Nări căscate, fremătînde, întocmai ca la cai după o goană nebună. Pe un vîrf de cuțit — hapul salvator :

— Aah !

Noaptea, orașul înlănțuit în auritele ghirlande ale luminilor se tînguia și dansa sub năprasnica și înghețata suflare a vîntului de nord-est. Noaptea, pe capul Tonki se înșiruiau ghirlande de detunături : contraspionajul armatei își cîștiga pîinea și faima.

O dată cu zorile, undeva departe începea canonada : de dincolo de Kuban, roșii băteau la ușă.

Ilegaliștii aveau o viață a lor, rînduită de legi fundamental deosebite de cele care stăteau țintuite de om, precum ghiuleaua de picioarele ocnașului. În amețitorul caleidoscop al zilelor se succedau izbînzi, eșecuri, bucurii, dar astea să le numeri pe degete.

Comitetul avea sute de ochi, sute de mîini.

În oraș se decretă mobilizarea : comitetul din ilegalitate trimitea oameni la punctele de recrutare, să facă agitație și să ducă în detașamentul din munți pe cei mai de nădejde.

Pe o linie moartă stătea garat un vagon cu cartușe: vagonul să fie descărcat și cartușele transportate în munți.

Tulburări într-un divizion de artilerie din localitate : de stabilit legătura, de organizat acțiunea ; la noapte — ofițerii la popreală, soldații — în munți.

Era nevoie de bani : se va face o colectă în rîndurile docherilor și cimentiștilor ; se va da neîntîrziat o lovi-

tură la colonelul Salomatov — se pregătește s-o șteargă peste graniță și nu se poate să n-aibă aur.

Să fie lichidat Cernîș, șeful ohranei. Atîrnarea de coaste, scrumbia cu setea, bătaia cu vîna de bou, cu vergele, ace vîrîte sub piele, unghii smulse — toate astea sînt opera lui. De după zidurile închisorii răzbate un vaier : „Lichidați-l pe Cernîș !“ Celulele raionale urlă : „Faceți-i de petrecanie bestiei !“ În scurtă vreme el a împușcat trei comitete din ilegalitate pînă la ultimul om. De cîte ori s-a tras în el, chit că o dată au aruncat și o bombă, nimic. Agenții au trimis pe foiță de țigară o informație : „Cernîș se duce la o consfătuire la statul-major. Pleacă pe la trei.“

Clădirea statului-major se înalță în plin centrul orașului. Nu are a face. Cerniș trebuie lichidat. În odaie se aflau șase inși. Dintr-o întîmplare.

Au tras la sorți.

Ilko scoase bobul de linte însemnat.

Dădu pe gît un pahar de spirt curat. Paharul îi tremura în mînă și o parte din băutură i se prelinse pe piept. Fața lui țigănoasă, arsă de vînt, se întunecase de clocotul sîngelui.

— Fenka, tovarășsi, o țigară.

Cineva îi întinse o tabacheră. Bîjbîi după o țigară, și-o aprinse de la țigara Fenkăi. Simțea ceva arzîndu-l la ceafă.

Cînd să iasă, își aduse aminte : tot așa îl ardea la ceafă și atunci cînd îl duceau la execuție, în pădurea Balabanovskaia.

Pufăit de automobile
amestecătură de fețe
zăngănit de pinteni.

Ilko străbate străzile. Poartă un coș pe cap.

— Ia covrigii... Calzi covrigii...

Statul-major.

Iată-l pe Cernîș : căciulă, mustăți, manta gri-deschis, piept plin de decorații.

Ilko îi iese înainte.

El !...

Acum...

Ra-pa-pa-pa-pa-pac !
Tot încărcătorul în plin.

Cernîș stă cu mîinile înfundate în buzunare și rîde. De spaimă, Ilko nici nu poate să fugă. Îl săgetează un gînd : „Poartă platoșă, mi-a spus mie cineva..."

Copoii și cazacii dădură năvală de prin curți. Scurta soldățească vătuită a flăcăului se făcu ferfeniță sub săbii.

Într-o singură zi trimiseră în munți un întreg convoi cu carne, în piață înecară un copoi în latrină, în golf dădură foc unei nave încărcate cu muniții. Iată cum a fost cu isprava asta din urmă : brăzdînd cu pieptul marea zbuciumată, un vaporaș cochet sosi peste noapte în port din îndepărtata Marsilie. Iar a doua zi dimineața, la locuința muncitorului Piotr Oleinikov — punct de întîlniri conspirative — se înfățișă, deghizat în căpitan englez, marinarul ilegalist Gherasim. Ceru o sticlă cu rachiu și una de benzină. Rachiul îl turnă în el, iar sticla cu benzină o puse în buzunar și plecă fără să mai spună o vorbă. Cînd îi văzu galoanele, căpitanul portului îi dădu numaidecît șalupa cerută și Gherasim plecă „să recepționeze muniția". După o jumătate de ceas, vaporașul pălălăia în radă, depozitele de muniții din cală săreau în aer bubuind asurzitor și un fum negru întuneca zarea. Simplu.

Un nou bilețel din închisoare : „În fiecare noapte vin să ia alți tovarăși, care nu se mai întorc. Salvați-ne, nu ne lăsați !"

Ți se rupe inima, dar ce poți să faci, doar asta nu e joacă — hocus-pocus, și gata !

La pregătiri lua parte și Fenka. Alerga într-un suflet toată ziua : ...cumpără-i pe gardieni, aranjează cu semnalizarea, telefoanele, cheile, paza, înțelege-te cu Alexandr. Făcea treabă, nu glumă, cînd, deodată, hați ! o înhățară și pe Fenka.

Ilko, ciopîrțit de săbii și stîlcit în bătăi, era tîrît de picioare pe unul din coridoarele închisorii. Capul i se izbea de trepte, mătura pardoseaua. O broască scheună ruginit. Duhni a putoare acră, a piatră rece.

Îi făcură vînt și —
buf,
într-un ungher.

Frigul și durerea care urlau în el, îl treziră. Cu multă caznă izbuti să se ridice în picioare.

Nu era chip să șadă nici în capul oaselor, nici culcat. Spatele hăcuit fîșii era tot un cheag de sînge. Își obloji cu limba gingiile cu dinții sfărîmați. Se rezemă de perete să nu cadă și-l podidi un plîns cu hohote.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

După cel dintîi interogatoriu îl azvîrliră în celula celor osîndiți la moarte. Dădu acolo de Petka Koldun și de tovarășul Serghei.

— Bună.

— Bună.

— Zgărdiță ?

— Da de unde ! Totul e aranjat la mare fix, cum ai potrivi roata pe osie. Așteptăm numai să ne aducă din clipă în clipă șperaclele de la fierăria noastră.

Parcă-i mai veni inima la loc și-l mai lăsă sfîrșeala aceea vecină cu moartea. Se însenină Ilko și privi în jur : o celulă bătrînă și gîrbovă.

Mai domoală decît pasul boilor era depănarea zilelor tulburi. În schimb, nopțile vuind de răcnete, de vaiete, de zgomote țăndărite, treceau iute. În celula osîndiților la moarte — nici tu pat, nici tu masă — numai ziduri goale. Pe jos, apă pînă la gleznă. Care avea putere stătea în picioare zile în șir. Ceilalți ședeau sau zăceau în apăraie.

În fiecare noapte veneau să ia dintre ei :

— Makarenko.

— Zent.

— Sidorov Ivan.

— Acilea.

— Kaliughin.

— Eu.

— Kasapenko.

Tăcere.

— Kasapenko Petro.

Dintr-un ungher, o voce pripită :

— Aici e... A murit de izantimatic, a-nceput să pută...

— Cu lucrurile, pregătiți !

Ce să pregătească ! Care are tutun și chibrituri, le lasă în celulă — păcat să se prăpădească, se mai uită o dată, cu ochi sticloși, la zidurile goale, de parcă ar vrea să se agațe de ele, își ia rămas bun de la tovarăși și pleacă în noapte.

Tîlharul Petka Koldun aștepta moartea într-o necurmată zbuciumare. După ce priza cocaină, începea să se mistuie prin celulă, sfîșiindu-și pieptul gol și jegos cu unghiile — cămașa o pierduse la cărți. Pe piept avea un tatuaj : „Păzește-l, Doamne, pe marinar". Petka ăsta îi demoraliza pe toți.

Dimpotrivă, tovarășul Serghei pînă la ultimul ceas a scris cu un vîrf de creion manifeste : „Către muncitori, soldați și țărani", pe care le trimitea afară în fiece dimineață.

Mirosiseră ei albii că se pune ceva la cale, dar nu izbuteau să dea de capătul firului.

Cernîș dublă paza exterioară. Pe deținuții pe care îi bănuia amestecați în treaba asta îi scărmăna personal : căuta capătul firului. Te duceai la interogator pe picioare, te întorceai pe brînci : „Cum și ce fel, și care sînt convingerile tale ?" Apoi, deodată : jap, trosc, zdup, aoleu...

După interogatoriu, Ilko se trezi într-o altă celulă : stîncă sălbatică în loc de ziduri, iar aproape de tavan — o ferestruică. De sub maldărul de zdrențe de pe pat se vedea o ceafă cu zulufi roșcovani :

— Fenka... Fenka.

Încetă să mai geamă.

Se ridică într-o rînă.

Ea sări jos peste Ilko, asemeni cloștii care-și acoperă puiul.

— Ilko, tu ?

— Eu.

— Iată-ne din nou împreună.

— Te-au înhățat de mult ?

— Fleacuri... Da tu de unde vii ? Din „Fabrică“ ? Ei, cum ?

— Mut ca peștele, șopti el zîmbind.

— Așa te vreau ! Îi strînse și-i scutură mîna cu putere. Știi, atacul e la noapte.

— Știu...

— Sst...

Abia acum bägă de seamă că după ureche părul fetei e năclăit și mai închis la culoare, că în carnea obrajilor are o gaură străpunsă.

Zornăi zăvorul.

Ușa lenește căscă ruginit.

Îi pironi ochiul sîngeriu al unei lanterne.

Fenka se întoarse în pat.

Gardienii boncăneau cu paturile puștii, se schimbau de pe un picior pe altul, tușeau în pumni.

Ofițerul, băiat frumușel :

— Sus !

Doi îl saltă pe Ilko de jos, îl scutură zdravăn și-l reazemă de perete.

Ofițerul se șterge blazat cu batista pe mînecă și rostește obosit :

— Uneltirile partizanilor, atacul închisorii, componența comitetului... mofturi, apă de ploaie. S-a aflat totul, s-au luat măsuri, spiritul rebel va fi smuls din rădăcini. De altfel, și despre ei doi, despre Ilko și Fenka, știe absolut totul : El înțelege, firește : dragoste, tinerețe...

Nu, acum nu le vorbește oficial, ci ca de la om la om, cu inima deschisă. Îi cere lui Ilko o nimica toată : două-trei nume, două-trei adrese.

Tăcere.

În ferestruică pîlpîie luna.

Ofițerul tușește gutunărit.

— Te previn, tinere, că dacă refuzi să răspunzi, mergînd astfel împotriva legii, domnișoara va fi dată la discreția plutonului.

Ilko tace.

— Ei ? Sper că vei fi rezonabil, nu ?

Ilko scuipă un cheag de sînge și mișcă din buzele stîlcite. La un cat mai jos, falsificatorii de bumăști cîntă cît îi ține gura :

Trage, trage, hai mașină
Hîța-hîța din piston...

Aude ca de departe glasul Fenkăi :

— Ilko ! Nu cumva...

— Aha ! zbiară ofițerul. Dă naibii orice politețe și izbucnește într-un potop de înjurături.

Ilko avu senzația că zidurile se năruie peste el. Îl treziră cu o găleată de apă ca gheața, îl ridicară și-l proptiră iar de perete.

— Ei ?

Ilko face un pas înainte.

Un glas răsunător îl izbește în piept :

— Nu cumva !

— Foarte bine ! Ofițerul se întoarce cu fața la soldați și ordonă :

— Sîromiatkin, începe !

Sîromiatkin dă pușca unui gardian și o apucă pe Fenka de păr, aplecîndu-i capul pe spate.

Ilko strînge din ochi...
Luptă cu lacrimile...
Îl zguduie un tremur...
Îi vine rău...
Totul se tulbură...

Vede albind ca prin ceață picioarele Fenkăi. Sîngele lui de partizan se răzvrătește. Totul i se învîrtejează înaintea ochilor.

— Oprește ! Spun, înălțimea-voastră...

— Taci ! strigă deznădăjduită Fenka.

— Înălțimea-voastră... spun tot... Eu, eu...

Gîndurile i se încîlcesc ca hățurile în mîinile unui surugiu beat. Nu izbutește să-și vină în fire, se clatină pe picioare și, deodată, vede : Fenka își încolă-

ceşte strîns braţul pe după grumazul gardianului, iar cealaltă mînă şi-o strecoară spre cordonul verde, spre tocul pistolului, spre pistol şi — primul glonţ asupra lui, a lui Ilko :

Bum...

Pe coridorul răsunător tropotul înteţit de picioare, glasuri :

— Ieşiţi, fraţilor !

— Mişcă !

— Coada în dinţi şi picioarele la spinare !

Sub acoperirea unui grup de partizani desfăşuraţi în lanţ de trăgători, mulţimea de deţinuţi se căţăra pe costişă.

Fericit de izbîndă, Alexandr întrebă despre Ilko :

— Unde-i flăcăul, că nu-l văd ?

Fenka îşi potrivi arma care-i tot luneca de pe umăr şi răspunse :

— S-a dus Ilko al nostru... I s-a muiat inima...

Nu-i vad prin foc.

NOTĂ ISTORICĂ

Închisoarea din Novorossiisk a fost atacată în noaptea de 20 spre 21 februarie 1920. Au fost eliberaţi peste şase sute de oameni.

În Rusia e revoluție — țișni văpaia și iureș trecu peste tot.

ZGLOBIE, NINSOAREA DINTÎI S-AȘTERNEA peste tîrg, ca într-un năvod prindea pădurea costelivă, cărunțea creștetul șurilor de paie prin sate. În largul stepelor, vîntul slobod spulbera zăpada-n pale albe și coama troienelor vîlvora.

Drumul spre dreapta
drumul spre stînga
potopite-s deopotrivă de nămeți...

Pe geamuri răsăreau primele flori de gheață.

Tîrgul era cuprins de bucurie.

Căsuțele se gătiseră cu ramuri verzi și steaguri ca focul.

Undeva, dincolo de remiza pompierilor, zbucneau rafalele unei fanfare. Pe ulițele întortocheate, populația mahalalelor tălăzuia spre centru. Puștimea dădea fuga cu chiote. Cîinii veneau din urmă în trap săltat, nedumeriți și adulmecători. Bărbații călcau grav, cu pași mari. Muierile zoreau cu răsuflarea tăiată, potrivindu-și broboadele din mers.

— Sfîntă apărătoare... Maica Precistă... I-auzi, vin...

— Acu ce mai, vin... Of, Dariușka... Dădu Dumnezău...

— Cică să nu crezi în vise, cumătră...

Dinspre gară se vărsa pe strada principală detașamentul de partizani al lui Kapustin. Caii cam obosiți abureau și fornăiau. Partizanii moțați se legănau în șa. Chipuri arse de vînt, cușme negre cu fundul de omăt, împinse pe ceafă.

Străbătînd ocolul hărăzit iarmaroacelor, cu muzica în frunte, tot poporul ieși în întîmpinarea detașamentului — feroviari, hamali, țesători, brutari, pielari, cei ce-și cîștigau pîinea cu acul...

— Uite mămico, uite...

— Da mulți mai sînt, măi frate! Mai dihai ca la Bobotează. Asta forță!

— Păi de, război... Bine ne-ar prinde nouă caii ăștia la arat.

O fustă înflorată țîșni de pe trotuar:

— Mitroșenka...

Tînăra nevastă luă în piept zidul de cai... Fără să se oprească în loc, un partizan cu nas de uliu, arămit de vlaga stepei, se aplecă, o prinse cu un braț de subsuori, o săltă în șa, dinaintea lui, și, încurajat de larma rîsetelor binevoitoare, îi acoperi cu sărutări chipul plîns și luminat de un zîmbet fericit.

— Ura, ura-a-a...

Capete răsturnate pe spate, guri căscate larg...

— Ermolai! Ei, neamule! Mă, lua-te-ar naiba!

— Tu ești, frățioare, mă, fir de busuioc... Bine, sănătos?... Dac-ai ști cum se mai căinează Grunka, auzi, doi gemeni îți născu!

O bătrînă se tot căznea să prindă de căpăstru un cal murg. În ochii ei scăpăra și murea o luminiță ca de lumînărică de un pitac, neferită de vînt...

— Mihail Ivanîci! Zi, nu-l văzuși cumva pe Petka?... Feciorașul meu...

Mihail Ivanîci, ori mai simplu Mișka Zob, un flăcău bubos, smuci frîul să rupă gura calului și strigă cu un glas ce i se opintea în gîtlej:

— Tu, Mavro, nu-l mai aștepta pe Petka al tău... Că eu am fost împreună cu el... Știi, Petka și cu mine una eram... A căzut lîngă Kazan...

Mișka Zob puse cu năduf cravașa pe murgul ce juca în frîu și se abătu într-o ulicioară lăturalnică, în drum spre casă.

Bătrîna izbucni în bocete sfîșietoare.

— Văleiii... Petenka... Vai și-amar...

Fanfara bubuia victorios. Imnul revoluției se înălța în valuri. Vocile femeilor răsunau cu însuflețire, bașii buciumau armonios, glăscioare de copii țîșneau cu scăpărări cristaline în văzduh. Focul cîntecului înfiora și sfîșia tăcerea somnolentă a tîrgului.

În piață clocotea mitingul.

Din balconul clădirii comitetului executiv, Kapustin răcnea în viscol, de parcă l-ar fi luat la rost :

— Volga e-a noastră ! Mîine o s-avem și Uralul, Ucraina, Siberia ! Cît despre generalii, negustorii, industriașii și ălelalte jigodii mai mărunțele care sug sîngele norodului muncitor —, unde-s ? Fiuuu ! Ia spulberat și mistuit vijelia și pîrjolul. Au tulit-o la Kolceak, jinduind la bulcă albă și la plăcintă mustoasă de unt...

O undă șugubeață fremătă în rîndurile din față :

— Că de pîinea noastră le pîrîie burțile...

— Păi de, lume subțire... Ha, ha, ha...

Piața răspunse cu un ropot de rîsete.

Partizanii, cîți săriseră jos din șa, se bălăbăneau pe picioare pe mușuroaiele de pămînt împietrite de ger, întrebau cu glas scăzut de una, de alta, povesteau despre ultimele lupte de la Simbirsk și Samara, ori mai întindeau urechea la ce zicea Kapustin.

— Are ăsta un cap...

— Ei, na ?!

— Zău. Iar în luptă nu-i altul mai aprig. „Urrra !“ — și năvală înainte !

— Nici răul nu ți-l rabdă și-i om drept !

Tăind vîntul cu muchea palmei și cuprinzînd mulțimea cu privirea, Kapustin glăsuia din adîncul rărunchilor, să-l audă toți :

— Revoluție, libertate, putere... Ai intrat în horă — joacă ! Ai ridicat mîna — lovește ! C-avem la dușmani cu nemiluita !

Dinspre miazănoapte, pe brațele drumurilor de pădure se scurgeau trenurile regimentare cu statele-majore și răniții. Dinspre crestele depărtate ale Uralilor vremuia năpustit. Vîntul usturător ca urzica șuiera

subțire. Soarele stătea gata să scapete, întunericul răzbi ziua.

Patrule priveghеau peste noapte liniștea orășelului amuțit. Tălpi țintate bubuiau pe podina înghețată a trotuarelor. În răstimpuri, mai slobozeau cîte un foc de armă spre cerul înstelat, ca să le treacă de urît. În piața oborului, unde se întîlneau trei străzi mari, un foc de veghe înroșea spăimos chipurile trase de nesomn. Vorba îngălată abia se înfiripa, țigara de mahorcă trecea roată din mînă în mînă.

Scîndurile smulse din peretele unei prăvălii de făină și grîne țiuiau din cuiele lor ruginite.

— Mai pune, Petrov, să ardă mai vesel.

Petrov îmbucătea și arunca în foc scîndurile mîncate de carii, asta pînă ce-l apucă un strănut disperat și de nepotolit. Ghemuindu-se pe vine, rupse un colțișor din ordonanța lipită pe peretele prăvăliei, își răsuci o țigară și, după ce trase cu sete un fum, începu o poveste :

— A fost odată un popă. Și-avea popa ăsta opt fete — nici mai mult, nici mai puțin. De cîte bunătăți se-ndopau, erau fetele dalbe și rotunjoare, cozonac, nu alta. N-are popa ce face și tocmește un rîndaș pe lîngă casă, Cegolda îi zicea. Buun. Și uite că-ntr-o zi...

Rîsete gălăgioase, hîrîitoare din pricina răcelii, acopereau glasul povestitorului.

Întunericul se subția vag. La foișorul de foc, bătrînul soldat Onufri bătea zelos ceasurile. Orașul încins de garduri cenușii se trezea de pe la margini. De cum miji de ziuă, mahalaua fu în picioare. Gălețile nevestelor zdrăncăneau pe la fîntîni. Sirena depoului mugi răgușit, cea de la fabrica de cherestea îi răspunse subțirel și tremurat, sirenele morilor se grăbiră să le țină isonul și larma lor de răgete asurzitoare sperie toropeala zorilor. Zgribuliți de un vîntuleț rece, cu straițe și legături, muncitorii se zoreau la lucru, aruncîndu-și din mers cîte o glumă sau cîte o sudalmă prietenească.

În faptul dimineții, în căsoaia negustorului Savvatei Grecihin, lipită de fabrica de paste făinoase, lua sfîrșit ședința comitetului revoluționar. Hilda scria procesul-verbal : apărarea ordinei revoluționare... naționalizarea și luarea în evidență a întreprinderilor... acordarea de ajutoare familiilor partizanilor căzuți la datorie.

Într-o odaie învecinată, Efim Savvateici, feciorul negustorului Grecihin, un tînăr cu chica vîlvoi, scria cu zel un apel către oamenii muncii din județul Kliukvin, de-i scăpăra creionul pe hîrtie.

Efim era pictor și actor. Din fragedă tinerețe a hoinărit tot pe departe de casă, însoțit de afurisenia cumplită a părintelui său. Revoluția l-a doborît pe bătrîn : i-au luat amîndouă prăvăliile, oloinița, i-au scos din curte ziua în amiaza mare pe trăpașul Golubcik, la care ținea ca la ochii din cap, i-au golit sipetele de scumpeturile moștenite de la ai săi. De inimă rea, negustorul și-a pus streangul de gît. A fost îngropat acasă, după legea rascolnică, prohodit de cîntecele fornăite pe nas ale preoților acestei credințe. La scurt timp apăru de undeva de pe meleaguri mai calde fecioru-său, Efim, cu un geamantan cadrilat în spinare : îl răzbise dorul de locurile natale, de pîine din făină cernută de secară, de ciorbă de văcuță cu os de măduvă și dreasă cu făină, căreia numai cei de pe Volga îi știu dichisul. A tocat ce mai scăpase din averea babacului — niște blănuri și argintărie de masă ; altminteri, picta, vîna. Apoi, totul s-a întors cu susu-n jos ; cehii, mobilizarea... Neavînd nici un chef să plece la război, Efim, dezertor, s-a mutat la mahala, în casa bătrînului Ilia Ilici Halzov, fost tejghetar într-una din prăvăliile lui Grecihin. Acolo se plictisea de moarte. Și uite-așa, de plictiseală, s-a dus la o adunare a slujbașilor din comerț. Acolo a cunoscut-o pe Hilda. S-au mai întîlnit ei de două ori în grădina publică și iubirea i-a luat pe amîndoi sub aripa-i scînteietoare. Hilda activa în ilegalitate. El nu știa nimic și se cam mira că fata are atîta treabă, că oricînd o cauți e dusă prin mahalalele muncitorești.

— Ce, ai rude pe-acolo ?

— Da ! zicea ea rîzînd. O droaie.
— Mă surprinde. După cîte știu, ești din Riga.
— Lasă, puișor, o să afli tu într-o zi.

Zveltă, de o grație sobră, cu mișcări reținute, amintea de un căluț de rasă. El se mira să o vadă atît de închisă. Dar fata ascundea în adîncul ființei ei ardoarea tinereții, așa cum stă ascunsă scînteia în cremene. Efim iubea la ea totul — și căpșorul cu părul bălai tăiat scurt, și profilul sever, și obrazul cu pielea mată, și silueta ca de figurină sculptată. Iar în Hilda mocnea amintirea liceului din Riga, a marelui teatru german, a romanelor pe care le citise. Efim era pictor, actor, poet, și ea vroia să-l creadă la fel de talentat, pe cît era de spătos. Cum oare să nu-l iubească pe Efim ?

Victoria era aproape. Într-o noapte de toamnă, plină de tainice zvonuri, s-au plimbat mînă în mînă pînă-n zori prin grădina publică. Dorind să-i spună ceva plăcut, Hilda se pomeni zicînd :

— Știi, sînt bolșevică... Activez într-o organizație ilegală...

El primi vestea destul de nepăsător. Se mulțumi să mormăie :

— De s-ar termina odată și războiul ăsta... O să te duc în Crimeea, în Caucaz — sînt pe-acolo niște colțișoare de vis...

... Hilda intră în odaie și se uită peste umărul lui;

— Tii, te-ai pus pe scris, nu glumă... Nu cumva scrii vreun poem ?

— Și ce dacă ? Oamenilor din popor le place să discute cu temei, pe îndelete.

— Spune și tu, Efimcik, dacă nu-i grozav ! Orașul e-n mîinile noastre ! Ai văzut ce expresie aveau azi oamenii, cum le ardeau ochii ! Își înfipse mîinile în șolduri și, scuturînd din cap de i se învîrtejeau șuvițele blonde, schiță cîțiva pași de dans, apoi se prăbuși în fotoliu și închise ochii : Pic de oboseală...

— Ceva noutăți ?

— Pe front — i-am pus pe fugă... Zilele astea sosește negreșit comitetul executiv... Pînă una-alta,

trebuie să recrutez instructori și agitatori... Efimcik, scumpule, sper că n-o să refuzi să te duci la țară ?

— Ce naiba să caut eu la țară ?

— Adică să cutreieri satele dintr-o plasă, două, să duci muncă de lămurire în legătură cu alegerile pentru sovietele comunale... Nu prea avem oameni acolo... contez pe tine.

— Știi, nu că m-aș eschiva...

— N-ai grijă. Îți dăm noi toate instrucțiunile necesare.

— Nu de asta, făcu Efim, întrerupîndu-se din scris. O să-ți duc dorul... Ah, eu o să mor de dor, ca de un foc misituitor...

— Fă cerere la comitetul de partid, cum că uite așa-și așa, nu pot să plec nicăieri, fiindcă sînt amorezat ! A, să nu uit : de mîine începe „Săptămîna muncii de partid" — adică, recrutarea de noi membri... Sper că tu...

Se opri șovăitoare.

— O, da, desigur ! exclamă el. În adîncul inimii mele m-am simțit întodeauna comunist, deși nu prea cunosc programul partidului. Dar asta-i fleac. Te urmez, dragoste, și-n rai, și-n iad... Ia fii atentă nițel :

Și-i citi cu patos apelul scris de el.

Hilda făcu apelul de două parale : că e plin de vorbărie eseristă : „Țărănimea oprimată", „Poporul volnic" și multe alte expresii necunoscute de țărani ; îi arătă ce anume aspecte trebuiesc accentuate, îi sugeră cîteva lozinci, apoi se ghemui în fotoliul de piele și adormi numaidecît, de parcă s-ar fi aruncat într-o groapă de puf negru.

Efim transcrise apelul pe curat, zvîrli creionul din mînă, se apropie tiptil de fotoliu și-și afundă buzele cărnoase, ușor răsfrînte, în părul bălai al fetei...

— O, cîntecul meu însorit, îți voi umple inima cu licoarea de foc a simțămintelor mele, pînă ce se va revărsa peste margini...

Pe caldarîmul înghețat, pe coridor — un tropăit greu, ca de copite. Cineva bătu cu pumnul în ușă — semn că venea cu o treabă grabnică.

— Hei ! Acilea șade dom'șoara letoncă ? Să vie la adunare !

— Mai încet, drăcia dracului !

O cușmă și o pereche de mustăți apărură în crăpătura ușii.

— 'Mneaiei e dom'șoara letoncă ? Să poftească la adunarea sindicală, care se ține în casa un' stau oamenii de voroave. D'un ceas o tot caut, păcatele mele.

Gardurile gemeau de ordonanțe : „Stare de asediu... de azi înainte... cu toată severitatea... beție... furt... cei găsiți vinovați... în baza... pînă la pedeapsa cu moartea prin împușcare". Cel mai mult se zăbovea în fața apelului : „Tovarăși și cetățeni, județul nostru alcătuiește o singură familie muncitoare. Avem aceleași interese. Visul nostru s-a împlinit ! Cu toții în comună !" Apelul, tipărit într-o sută de mii de exemplare, fusese difuzat, așa cum lămuri ulterior explicația sosită de la centrul gubernial, „dintr-o greșeală regretabilă".

Ordonanțele și apelurile de felul acestuia îi zăpăciră cu totul pe localnici, care și așa nu erau ei prea tari de înger. Cumnatul nu-și mai recunoștea cumnata, soacra pe noră, finul pe naș. Aruncîndu-și priviri furișe și bănuitoare, oamenii se grăbeau fiecare spre vizuina lui.

Singurul automobil din oraș număra zi și noapte hîrtoapele de pe drumuri : la comandament, la comitetul revoluționar, la Ceka, la gară, la telegraf, la comitetul revoluționar, la Ceka... În oborul de vite parcă era miting de căruțe. Ieșeau șirag din oraș căruțe încărcate cu lemn, tablă, vite tăiate, pîini înghețate — știutele pîini soldățești pe care nu le spărgeai nici cu toporul. Pocnet de bice, sudalme. Căluții suduiți și răssuduiți se opinteau din răsputeri în ham. Pe rîul Govniuska se repara podul aruncat în aer de albi.

Vechiul comitet executiv se întoarse în păr. Își făcu intrarea solemn, plutind parcă pe valurile fanfarei. Comitetul revoluționar îi trecu numaidecît „puterea în toată plenitudinea ei".

O dată pornită maşina începu să funcţioneze din plin

Feluritele comisii — pentru rechiziţii, confiscări, sondaje, evidenţă, înregistrare, recensămînt, cercetări şi percheziţii — luară la rînd cartierele. Străzile erau năşite din nou ; strada Dogarilor fu botezată strada Comuniştilor, strada Comercială — Armata Roşie, strada Birturilor — Puterea Sovietică, pînă şi Piaţa păduchioasă, un fel de maidan deocheat, unde dintotdeauna golănimea juca rişca şi se despăducheau la soare, pînă şi ea fu onorată cu un nou nume. Pentiuşkin, fost pînă mai ieri telegrafist, iar în prezent şeful serviciului administrativ, era neîntrecut în asemenea trebi. Acest adolescent întîrziat şi vagamente poet era mistuit de ambiţii creatoare : ba prezenta la Ceka un plan magnific, la scara întregii Rusii, de lichidare radicală, în numai trei zile, a albgardiştilor, ba propunea în şedinţa comitetului executiv să se organizeze o săptămînă de percheziţii generale, în scopul confiscării de la populaţie a surplusurilor de alimente, manufactură, încălţăminte şi altele, ba supunea Consiliului Economiei Naţionale proiectul unei cărămidării-gigant, ba trimitea la centrul gubernial un denunţ împotriva comisarului local al sănătăţii publice, care, după cum se zvoneşte etc., ş.a.m.d. Chiar şi cele mai amărîte fundături, uitate pînă şi de localnici, Peticita şi Nisipoasa, deveniră Dariala şi Democratica. De la o vreme, Pentiuşkin nu dormea nopţile, lucrînd febril la proiectul unui nou nomenclator, revoluţionar, cu care avea de gînd să-i fericească în primul rînd pe ostaşii roşii, pe muncitori şi pe funcţionarii de stat. Tremura de teamă ca nu cumva să-i fure careva ideile şi nici pe cei mai buni prieteni nu-i iniţia în planurile sale.

Firme purpurii anulau ferm fostele inscripţii de pe frontispiciile leproase ale magazinelor particulare :

MIC GROS NR. 1
DEPOZITUL APROVARM
RAIPISCICOLA

La principalele intersecții se postară ca niște stîlpi milițienii. Pe șosea și pe drumurile vicinale, stîrnind în pulbere zăpada înghețată, goneau de mama focului instructorii, activiștii, cekiștii, curierii, responsabilii cu recrutarea și repartizarea mîinii de lucru, colectorii de alimente și vajnicii reprezentanți ai miliției județene. Comandantul acesteia, un anume Zîkov, raportă serviciului administrativ : „Respectînd cu strictețe aspectul moral al milițienilor ce mi-au fost încredințați și pentru a le insufla calități educative, am desființat printr-un ordin special obiceiul negativ de a înjura de mamă". Drept care Pentiușkin îl și evidențiе.

La adăpostul nopții fugeau din oraș, cu calabalîcul încărcat în căruțe, cei năpăstuiți de revoluție și care, dintr-un motiv sau altul, nu apucaseră să se retragă cu cehii. Nădăjduiau că la țară vor fi feriți de furtuni și năduf. După ce-și făcu rost de niște acte de învățător, se aciuie într-un sat din fundul județului eserul Boris Pavlovici Kazanțev, locotenent în armata lui Kolceak, lăsat aici pentru activitate subversivă.

Orășelul fiind situat pe zonă, era condus și de autorități civile, și de autorități militare. Cele civile erau reprezentate de comitetul executiv — un comitet aidoma tuturor comitetelor executive. Comandantul garnizoanei era Glubokovski, un ofițer cu niște mustăți falnice, cu obrazul aprins și o voce ca de buhai. Dansator de forță, mulțumită pantalonilor lui bufanți, zmeurii, își croia drum spre inimile frumuseților din partea locului. Nimeni nu știa să străbată cu atîta șic orașul, tronînd marțial în trăsura cu doi cai a garnizoanei, și cine altul, dacă nu Glubokovski născoci — să nu moară Pentiușkin de invidie ?! — dansul „Pentru puterea Sovietelor", mărturisind totodată strict confidențial unor prieteni intimi că se pregătește să lanseze un nou dans : „Gloria Armatei Roșii".

De cum se crăpă de ziuă, țăranii veniți de prin sate se îmbulzeau pe coridorul comitetului executiv, holbîndu-se la ordonanțele de pe pereți și glăsuind în

șoaptă ca la biserică. Opincile lăsau dîre noroioase pe dușumea. Ceva mai tîrzior apărea portarul Adia-Badea. Zornăindu-și cheile, mi-i lua numaidecît în primire, ocărîndu-i printre icneli de tuse horcăită :

— Bine, mă, diavoli tăpălăgoși, la ce nu veniră ți de la miezul nopții ? Ia, te uită ce mi-ați făcut pe jos !

— Nu ne prăftălui, moșule, că noi n-am picat aici de florile mărului, am venit cu treburi de stat.

— Tu lasă vorba și spală putina ! mormăia bătrînul, scoțîndu-i afară cu mătura.

...În clipa cînd din turnul foișorului de foc se revărsa peste oraș sunetul a zece bătăi tremurate, localul comitetului executiv se umplu de rumoarea glasurilor, de zbîrnîitul strident al telefoanelor și de țăcănitul mașinilor de scris. Țăranii urcau și coborau de la un etaj al altul, rătăcind prin secții și prin birouri. Domnișoarele se stropșeau la ei ca niște mîțe, iar secretarii le cîntăreau din ochi pungile sărăcăcioase. Mărimile tronau impunător pe instrucțiuni, scheme și proiecte în care viața schilodită urma să intre, așa cum intră piciorul într-o cizmă nouă de lac.

În sala de festivități, chenăruită cu palmieri aduși din tot orașul, plenara lărgită a consiliului economiei asculta raportul lui Sapunkov cu privire la situația industriei județene.

Sapunkov, o mîndrețe de flăcău, cu obrajii bucălați și un mare pișicher, fusese pînă nu demult băiat de prăvălie la negustorul de grîne Dudkin. Dezgheț at și respectuos, grijuliu nevoie-mare de banul jupînului, nu ca alții, despre care spune o vorbă : „Vînzătorul lucră strîmb — zece copeici jupînului și cincizeci îndesate la el în carîmb", înainta răbdător pe potecile strîmte ale încrederii cîștigate, nădăjduind să-și moștenească stăpînul într-o bună zi. Încet-încet se mai ciopli, lepădă straiele cu care fusese deprins, adică podiovka și nădragii de catifea, îmbrăcă sacou scurt, își puse cravată liliachie la gît și învăță să vorbească subțire. Dudkin împinse bani cui trebuia ca să-l scape de cătănie, îl primi în casă și-l bătea gîn-

dul să-i dea de nevastă pe fii-sa mai mare, Axinia, rămasă pe capul lor, nemăritată. Şi pesemne că aşa s-ar fi întîmplat dacă n-ar fi izbucnit revoluţia, însă revoluţia îi smulse lui Dudkin din mînă toate atuurile. Numai că cine-i isteţ o duce bine şi-n timpul revoluţiei. Într-o jumătate de an, fostul tejghetar trecu şi pe la socialiştii revoluţionari, şi pe la anarhişti, şi pe la maximalişti, şi taman în preajma lui Octombrie se înscrise la bolşevici. La Kliukvin, dacă erau cu totul vreo zece bolşevici, dar şi dintre aceştia jumătate se dovedeau şovăielnici, ori fără nivel, încît la întrebarea perfidă a unui adversar, bunăoară : „Dacă încheiem pace cu Germania, în cît timp izbucneşte acolo revoluţia ?", ei răspundeau fără să clipească : „Într-o săptămînă". Ajuns liber, Sapunkov se ducea în fiecare seară la obor, locul marilor adunări, unde înjura de mama focului burghezia şi cozile ei de topor, avînd grijă să plece printre ultimii, cîteodată abia în zori. Viaţa se aranja treptat. Se aranjă şi flăcăul. Acum nu mai purta cravată liliachie şi trupul îi era strîns într-un veston de croială cazonă. Pe Axinia o expedie la bucătărie şi se însură cu Variuşa, mezina lui Dudkin. Bătrînii, binefăcătorii lui de pînă mai ieri, trăiau ca vai de lume, răbdau de foame şi nu auzeau o vorbă bună de la el. Sapunkov ştia că socru-său a îngropat undeva în grădină o comoară şi doar asta îl împiedica să-i alunge de-a binele pe bătrîni. La început, Sapunkov se plîngea tovarăşilor săi : „Cu un vocabular ca al meu nu fac eu de intelectual". Dar după un an înlătură din cale şi acest obstacol : citise, după cum spunea singur, vreo zece puduri de cărţi, proclamaţii, apeluri, şi acum era în stare să turuie pe nerăsuflate o conferinţă cît de lungă şi pe orice temă. Consumul excesiv de slovă tipărită îi slăbise vederea şi-i veştejise obrajii. Nici măcar un localnic n-ar fi recunoscut în bărbatul acesta îmbătrînit prematur şi care aducea cu un palton dat la întors pe flăcăul rumen şi cîrlionţat ce se învîrtea ca o sfîrlează prin prăvălia negustorului de grîne, iar în clipele de răgaz stîrnea în joacă toţi cîinii din piaţă...

— S-au luat în evidență, raporta el plenarei, circa o sută de întreprinderi, dintre care numai țesătoria produce lunar douăzeci de mii de arșini de postav și stofă, și cam tot atîta pînză de sac. Capacitatea morilor noastre poate atinge șaptezeci de mii de puduri de făină pe zi ; perspectivele în ce privește schimbul de mărfuri...

În privința „perspectivelor" știa să o mitocosească cel mai bine, dar cînd sala începu să-l bombardeze cu niște întrebări grele ca niște pietroaie, în probleme care se cereau rezolvate fără întîrziere, ajunse să se bîlbîie, își suflă de cîteva ori nasul și pînă la urmă propuse să fie chemat președintele...

Kapustin, președintele comitetului executiv, intră înghițind un dumicat pe care îl avea în gură, salută cîțiva din mers și, fără măcar să asculte întrebările pînă la capăt, răspunse pe șleau, spunînd lucrurilor pe nume. Totul fusese analizat mai înainte și iată concluziile : materiile prime sînt pe sponci ; cu aprovizionarea pe linie de stat e jale ; bani — ioc, fiindcă după plecarea albilor nu s-au găsit în tezaur decît banderolele de la teancurile de bancnote ; bruma de fonduri alocate de la centru au fost înghițite de reparațiile necesare diferitelor întreprinderi...

Plenara hotărî : „Să însuflețim masele, să punem cele mai bune elemente la conducerea întreprinderilor, să le ardem o contribuție suplimentară burjuilor și chiaburilor".

Cabinetul lui Kapustin.

Fața plină de țăran, ca o pîine neagră vîrtoasă, a președintelui, era aplecată asupra unor hîrtii. Toate treburile importante sau mai puțin importante le făcea la fel de meticulos, cu o stăpînită îndîrjire. Chibzuia lucrurile ca un bun gospodar, le întorcea pe toate fețele și abia cînd se încredința că fiecare bucățică e la locul ei, prindea totul în cuie : nu lăsa nimicuța la jumătatea drumului. Odaia lui din casa comunei, unde locuiau aproape toate cadrele de conducere, stătea mai mult pustie. Kapustin lucra, mînca și

dormea la comitet. Avea o voce puternică, răsunătoare. Cînd ţinea o cuvîntare, ori cînd bestelea pe careva, se auzea prin pereţi în toată clădirea... Dactilografele cotcodăceau ca nişte găini speriate, şoarecii de cancelarie chiţcăiau. Fiecare cuvînt al preşedintelui era aidoma unui piron înfipt dintr-o singură lovitură de ciocan.

— Iar te-ai apucat de pileală, jigodie neţesălată... Mă, tu îţi dai seama ce vremuri trăim ?

Brutarul Alexei Savelici Vaniakin, membru în prezidiu, stătea lîngă uşă, cumpănindu-se de pe un picior pe celălalt, cu pumnii stacojii atîrnînd pînă la genunchi şi capul înspicat de căruntează plecat a căinţă. Deprinsese de tînăr năravul suptului, dar, în afară de nevastă-sa, asta nu supăra pe nimeni : toată mahalaua bea. Numai că iată, altă făină se măcina acum la moară. Revoluţia cerea mahalalelor oameni cu mintea limpede şi braţul ferm. După atîţia ani de sucă, brutarului îi tremura capul. Ochii lui tulburi şi lăcrimoşi clipeau a vinovăţie recunoscută :

— Iartă-mă, Ivan Pavlîci, ispita...

— Cînd o să isprăveşti tu, mă, cu situaţia asta de beţivan...

— Acu, ce mai, gata.

— Bagă de seamă !

— Gata, pe crucea mea, Vaniuşka !

— De cîte ori te-ai jurat pînă azi ?

— Gata, s-a zis... Dacă mai pun un strop în gură să mă scuipi între ochi.

— Fie, treacă de la mine. Uite colea decretul cu impozitul excepţional. E scris cam cu zgîrcenie şi masele înapoiate n-o să priceapă nimica. Aşa că apucă-te şi subţiază-l, explică băbeşte ce şi cum, pe-nţelesul tuturor, cum devine cu impozitul ăsta...

— Păi... Ştii că eu nu prea...

— Adică, nu prea ştii carte ? Lasă, nu-i nici o nenorocire. Am dovedit noi burghezia, o să dovedim şi ştiinţa de carte. Totul e să-i pătrunzi tîlcul, să rumegi decretul bine în minte. Spune-i secretarului să

pună pe hîrtie ce-i dictezi tu, apoi vii la mine și-o descurcăm împreună.

Ros de căință, Alexei Savelici ieși din încăpere, luînd covorul în picioare...

Ajuns la el în birou, se canoni cu vraful de hîrtii ce-l aștepta pe masă, pînă îi apucă disperarea : deslușea numai slova de tipar, cu scrisul de mînă o scotea anevoie la capăt. Se mai luă în colți cu cîte o ceată de soldați zdrențăroși, care dădeau buzna la comitet, pretinzînd gratificații pentru cucerirea orașului Ufa : apoi îl sună, minunîndu-se ca de fiece dată de drăcovenia căreia îi zicea telefon, pe un bun prieten, Nikifor Sîciugov, care lucra la Ceka. Convorbirea decurse cam așa :

— Nikișka ?

— Chiar el, Alexei Savelici. Noroc ! Cum o duci ?

— Merge. Matale ?

— Merge și la mine. Ceva noutăți ?

— Mai nimica... Da la voi?

— Și la noi tot așa. Azi-noapte am curățat un ofițer alb de-al lui Kolceak.

— Bună treabă... Știi, iar s-a luat șefu' de mine.

— Din pricina băuturii ?

— Din pricina ei, naiba s-o ia.

— Mă, tu meriți o bătaie.

— Că bine zici.

— Știi ce, treci diseară să mai stăm de vorbă.

— Cu dragă inimă.

— Și mai adă niște mei, barem vreo cinci pumni, că de ieri n-am mai dat nimic la porumbei.

— S-a făcut.

— Tu m-auzi bine ?

— Așa și așa, parcă aș avea un gîndac în ureche.

— Dacă e ceva, sună-mă.

— Negreșit... Sună-mă și tu pe mine.

— Lasă, n-ai grijă.

— Cu bine, Nikișka.

— Cu bine, Lexei Savelici.

Înseninat la față, Vaniakin puse ușurel receptorul în furcă, dar cum dădu cu ochii de fercheșul său

secretar, se înfurie nevoie-mare și, urlînd din adîncul rărunchilor, tălmăci decretul băbește și pe înțelesul tuturor, adăugînd și de la el ceva, adică un alt decret — despre evacuarea burjuilor din căsoaiele lor boierești, despre laptele de vacă și de capră, care se ordona „să fie împărțit, cît este și cu dreptate, prin comitetele sărăcimii din cartiere, tuturor copiilor din orașul sovietic Kliukvin".

Degeaba însă, cum venea duminica, se îmbăta iar și gonea prin oraș în trăsura cu doi cai a comitetului, cu cîntece și lăutari. Oamenii ieșiți la plimbare pe stradă mare se lipeau speriați de garduri și scrîșneau :

— Comisarii, fir-ar să fie...

De prin sate veneau delegați ai țăranilor, reprezentanți ai comitetelor sărăcimii, președinți ai sovietelor comunale. Kapustin se închidea cu ei în cabinetul său, îi ospăta cu ceai îndulcit cu zaharină, îi întreba amănunțit cum trăiesc oamenii și tot ce se petrecea la țară, iar la despărțire, strîngînd mîna bătucită și țeapănă a cîte unui delegat „de-al nostru", îl dăscălea cam așa :

— Voi strîngeți-i bine în chingi pe chiaburi ! Că fără chiaburime, nici burjuiul de la oraș n-are cum sălta capul... Și băgați de seamă cum vă purtați : nu chefuri, nu furtișaguri, nimic ! Țineți minte : revoluția noastră e revoluția norodului... Ochii în patru și urechea trează !

Nu era zi să nu intre comitetul în conflict cu cineva. O dată îi picni o întîrziere, și trei zile la rînd garnizoana nu primi rația pentru hrana caldă. În fruntea unei companii de pază, Glubokovski luă la rînd depozitele comisariatului județean cu aprovizionarea, sparse lacătele, umflă toată carnea, slănina, crupele și le duse la comandament. Losev, comisarul cu aprovizionarea, glonț la comitet, gata să-l apuce toate pandaliile.

De bine de rău, Kapustin izbuti să-l potolească, apoi ticluiră împreună o reclamație, pe care o trimiseră la gubernie. Dar abia apucă să-i șteargă lacrimile comisarului cu aprovizionarea, că un membru de

partid care lucra la telegraf îi aduse copia unei depeşe militare expediate cu cîteva minute mai înainte :

„Către şeful serviciului de aprovizionare a armatei.

Măsurile de aprovizionare cu alimente ale autorităţilor militare se lovesc de împotrivirea îndărătnică a ambuscaţilor, porniţi cu toţii, fără excepţie, contra reprezentanţilor armatei. Cer dezlegare de a recurge în caz de forţă majoră la arme. Rugăm aprobaţi confiscarea de băuturi alcoolice pentru nevoile armatei.

Comandantul garnizoanei
Glubokovski."

Kapustin vîrî depeşa în buzunar şi ceru să fie chemat urgent Martînov, preşedintele Cekăi.

La ţesătorie zăceau cinci sute de mii de arşini de stofă şi postav. Prin numeroase adrese trimise consiliului economic gubernial şi direcţiei centrale a industriei textile, comitetul ceruse introducerea în reţeaua comercială măcar a unei părţi din aceste bunuri, care începuseră să mucegăiască. Forurile centrale nu dădeau însă nici un răspuns. Atunci, Sapunkov hotărî să se elibereze muncitorilor cîte cinci arşini de stofă sau postav în contul salariului. Imediat sosi de la gubernie o telegramă fulger : *„Luaţi măsuri restituirea postavului, vinovaţii să fie deferiţi tribunalului revoluţionar pentru risipirea criminală a avutului obştesc*". Muncitorii trimiseră o delegaţie : nu mai avem postavul, l-am dus la ţară şi l-am schimbat pe alimente. Sapunkov, înnebunit de frică, apăru într-un suflet la comitet şi Kapustin trebui să-l liniştească şi pe el.

La o şedinţă de lucru, inginerul Kiparisov, care conducea lucrările de reparare a podului, îl făcu pe comisarul cu aprovizionarea „general". Iar Losev îl făcu pe inginer „porc ordinar". Inginerul i-o plăti pe loc şi-i trînti cîteva în rusească cea mai neaoşă. Furios, foarte tînărul comisar rupse repartiţiile de alimente pentru muncitori şi-l îmbrînci pe inginer pe uşă afară, strigîndu-i, cică, din urmă : „Bădărane" ! Inginerul trimise

o scrisoare la ziar, o reclamație la Ceka, se plînse autorităților militare, cărora le era subordonat, și, spre sfîrșitul aceleiași zile, apăru la comitetul executiv, galben de indignare.

— Gîndiți-vă numai cîtă neobrăzare... Eu, care încă din anii studenției am pus la inimă interesele poporului... Am fost jignit în tot ce am mai bun și mai sfînt în mine...

Kapustin îi făgădui să-i facă rost de alte repartiții și telefonă pe loc, de față cu inginerul, lui Losev.

— Ce-ai sărit, mă, așa, la tovarășul Kiparisov ? Se poate ?...

— Asta nu-i tovarăș, e o bestie reacționară ! răcni Losev. De mult trebuia să-l punem la zid... Mizerabilul...

Kapustin lăsă receptorul în furcă.

— Ai văzut ? Losev își cere scuze, îi pare rău de cele întîmplate... Muncește mult, zău, e nervos, dar între noi fie vorba, e un mucos, nici nu merită să te uiți la gura lui. Dumneata du-te liniștit și vezi-ți de treabă. Cît despre alimente, fii pe pace, mîine dimineață le aveți pe șantier.

În afară de conflictele de acest gen, pe Kapustin îl sîcîiau neînțelegerile mărunte cu unitățile militare în trecere, cu șefii de la căile ferate, ori cele legate de cordonul militar, de rechiziții, de arestări și altele.

Lipsa de oameni, munca de agitație insuficientă, precum și o slabă legătură cu terenul erau cît pe ce să dea peste cap congresul județean al sovietelor și comitetelor sărăcimii. Veniră la congres și sărăntoci, dar și chiaburime de toate soiurile — de la chiaburași mai mărunței pînă la bogătani în lege, capitaliștii satelor. Și veniră cu un program-bombă : „Jos cu contribuția, jos cu predarea obligatorie a surplusurilor, vrem sare, vrem cuie !“ Congresul fusese conceput ca o pîrghie cu un rol hotărîtor în succesul campaniei de aprovizionare, a tot felul de colectări și mobilizări. Comitetul de partid trimise doi agitatori în mijlocul delegaților la congres. Delegații fuseseră cazați la cazarmă : sobe de fier, fumăraie înecăcioasă, obiele întinse la uscat...

— Noroc, tovarăși ! salutară într-un glas trimișii comitetului.

Tăcere mormîntală.

— Cum o duceți ?

Cineva răspunse în silă :

— Trai, nenică ! Ne hrănim cu decrete... De două zile ne chiorăie mațele de foame... Niște apă fiartă, să zici că-i ceai, ce mare lucru ar fi... da nici de aia n-avem... Nu le-a dat prin cap deștepților nici atît... Halal cîrmuire, halal gospodari !

— Dragi tovarăși...

— Auzi, nici măcar apă fiartă nu-i... Să-ți opărești și tu gîtlejul acolo... Iar ca să te duci la ceainărie nu-i chip, fiindcă 'mnealor le-au închis pe toate...

— Dragi tovarăși...

— Tovarăși ! Noi cu bătături în palme, iar voi cu ele pe limbă,..

Aerul împîclit de mahorcă, discuții — pîcloase și ele, și tot așa pînă în ziua deschiderii congresului. Discuțiile ca discuțiile, dar ele nu țineră locul ceaiului cu care țăranii și-ar fi încălzit măruntaiele. Și uite-așa dîrdîiră în cazarma friguroasă cele vreo sută de „persoane agricole", înghițînd o dată cu fumul și ciorba cazonă, care nici ea nu era mai de doamne-ajută. Caii delegaților n-au fost nici ei mai bine tratați : pentru vreo zece se mai găsi loc sub un șopron, dar ceilalți stăteau în bătaia vîntului, mestecînd melancolic din fînul muced al comisariatului militar. Nimănui nu-i dăduse prin cap să organizeze nimic și Kapustin era plecat. Pierzîndu-și capul, Sapunkov dădu fuga la telegraf.

„Cifrată fulger Comitetului de partid gubernial, copie Comitetului executiv gubernial. Județul Kliukvin foarte bogat, dar condiții încercuire chiaburească dificultăți mari activitate. Pe alocuri încasarea impozitului compromisă sau merge slab. Din douăzeci și cinci milioane impuneri s-au strîns abia trei. Mîine deschiderea congresului județean. Stare de spirit nemulțumitoare, pericol eșec. Trimiteți urgent tovarăș muncă răspundere pentru ținerea congresului."

Răspuns :

„Comitetului județean și prezidiului Comitetului executiv revine întreaga răspundere ținerii congresului. În caz eșec impozit unic excepțional și campanie aprovizionare alimente, veți fi destituit și judecat. Săptămîna viitoare trimitem Pavel Grebenșcikov care va lucra permanent Kliukvin."

La deschiderea congresului, Sapunkov ținu o lungă cuvîntare, cu multă vorbărie goală despre situația politică externă. În vremea asta jumătate din delegați se înghesuiau pe culoare. Fracțiunea chiaburilor se retrase la toaletă.

— Asta ne chiorăște pe față, l-ați auzit ? Ha, ha ! Parcă noi am fi saci fără fund.

— Cum văd pe unul mai slab de înger — pe el ! Nu te lăsa, mă, creștinule ! Ține-te tare !

— Care va să zică, li s-a înfundat !...

Taman cînd să se încheie congresul, sosi Kapustin de la Moscova și salvă situația. Vorbea răspicat, de parcă scăpăra cuvintele din amnar : se pricepea să vorbească simplu și convingător despre cele mai încîlcite probleme.

Povesti în cuvinte obișnuite, dar cutremurătoare, despre orașele înfometate și ținuturile pustiite de război, despre frontul roșu, și explică sarcinile ce stau în fața puterii sovietice. În sală se lăsă o tăcere deplină, tulburată doar de răsuflări hîrîite, șuierătoare.

Sabotajul fu dejucat — pe unii izbutiră să-i convingă, altora le puseră sula în coaste, și pînă la urmă rezoluția fu votată în unanimitate. În noul comitet executiv fură aleși cincisprezece comuniști și trei simpatizanți.

Opt fără un sfert. Trează de vreun sfert de ceas, Hilda zăbovea în așternut, cu ochii larg deschiși, depănînd amintiri și cugetînd la cele ce se petreceau în jurul ei. O frămîntau unele îndoieli privind metodele de predare la cursurile politice. Se întreba ce rost

are să burdușești mintea activiștilor de rînd ai partidului cu teorii abstracte, cînd ei nu se pricep nici măcar să țină o adunare și sînt incapabili să explice ca lumea, bunăoară, de ce s-a instituit monopolul cerealelor.

Cînd arătătorul trecu de opt, Hilda sări din patul cald și, lipăind desculță pe dușumeaua vopsită, alergă la spălător. Prin geamul prins într-o ramă de fier răzbătea privirea ascuțită a soarelui de ianuarie. Bălăcindu-se în lighean ca o rățușcă, Hilda îi trimise lui Efim un zîmbet proaspăt și jucăuș, așa cum se vede apa în copcă.

— Gata cu somnul, scularea !

— Nu vreau, bombăni Efim.

— Ce-ți veni ?

— Iar te-apuci de conspecte ?

— Păi dacă diseară țin curs.

— Cînd o să se isprăvească ?

— Ce ?

— Conferințele, referatele astea.

— Prostule... Doamne, iartă-mă, de ce-i fi tu oare atît de... sărac cu duhul ?

— Tot mereu conferințe, ședințe... Dacă stai și te gîndești, tu îți sacrifici timpul unor străini, iar mie...

— Cum, adică, străini ?

— Nu asta contează... Vii acasă frîntă, pici de oboseală și adormi într-o clipă. Iar mie mi-arunci, ca unui milog, niște frînturi, acolo, cîteva minute... Cetatea iubirii sare în aer în inima mea și recea-i cenușă mi-acoperă fruntea...

— Ia nu te mai prosti, știi ! Dacă i-ai vedea pe muncitorii din cercul pe care-l conduc eu acolo, la periferie ! Sînt oameni literalmente însetați de cunoștințe. Tot ce le spun sînt lucruri noi pentru ei. Munca mea cu ei e o adevărată desfătare pentru mine. Dacă ai fi în stare să înțelegi toate astea, nu m-ai mai sîcîi atîta.

Cu o mișcare fulgerătoare, smulse plapuma de pe Efim și-l stropi cu apă rece ca gheața.

— Scularea !

Tînărul mîrîi furios și își trase plapuma peste cap.

Hilda se îmbrăcă la iuțeală, aprinse primusul și se apucă de treabă. Rîndurile tipărite îi jucau însă dinaintea ochilor, piereau așa cum pier stropii de ploaie în nisip. Gîndurile i se înturnau mereu spre Efim... Primele lor zile și nopți, primele înfiorări de voluptate... Zile și nopți pătrunse de visări senine ca înrourările toamnei... Efim fusese atent și duios cu ea, un carusel de foc și încîntări amețitoare. Iar inima ei trîmbița voios ca și trîmbițele cocoșilor în zori... De atîta fericire avea pasul sprinten, ușor, parcă zbura. Numai că pomii își scutură toamna podoaba frunzișului... La scurtă vreme se scuturară și zilele lor frumoase ca niște poze colorate... Plînsul iubirii slăbește vederea și ochii nu mai deslușesc culorile... nu mai văd florile... Efim deveni grosolan, irascibil... De ce oare? Sau poate că așa se întîmplă cu toți și e adevărat ce scrie în romanele alea idioate? Efimcik... era atît de bun înainte... Ar fi vrut să alerge la pieptul lui, să-l zgîlțîie, să-l acopere cu sărutări... Se împurpură la față și cu o mișcare hotărîtă deschise cartea. Ochii ei înnegurați devorau șirurile de slove, așa cum ronțăie ovăzul un cal tînăr.

...Fredonînd: „În tragedii eroii mor, în comedii ei se însoară", Efim se plimba agale prin tîrg. Totul din jur îl încînta: gerul care pișca ușurel, zăpada, strălucirea sărbătorească a zilei. Nămeții grămădiți de vînt scînteiau în soare. Porumbeii gungureau sătui pe sub streșini. „Strașnică vreme de pescuit. Păcat că n-am momeală. Aș cumpăra eu — dar cu ce? Să mă reped pînă-n mahala, la Timoșka Ananiev. Ăsta-i pescar pătimaș, nu se poate să nu aibă."

În turnul foișorului de foc, bătrînul soldat Onufri bătea voios vestirea ceasurilor.

Vitrina mare și murdară a băcăniei era acoperită de anunțuri, așa cum sînt pomii în septembrie de frunze ruginii, cărunte. În fața prăvăliei — o coadă care se lungea pînă după colț, pe ulicioară. Muierile slobozeau ocări:

— Ce de anunţuri a lipit dobitocul ăsta ! Parcă ar fi nu-ş ce aici la el...

— Mda, anunţuri cu duiumul, iar marfă — ioc. Nu ştiţi, anunţul ăla vechi cu scrumbiile mai e valabil ?

— Habar n-am. Te pomeneşti că degerăm de pomană...

Responsabilul băcăniei, fostul geamgiu Kaşin, nu scotea vechile anunţuri şi lipea mereu altele noi, şi asta zăpăcea femeile. Puştii mai isteţi îţi spuneau în schimb fără greş care anunţ e de o săptămînă şi care de două.

— Cască bine ochii, neamule. La care a pălit cerneala înseamnă că-i vechi... Aşa că degeaba staţi aici şi vă tot trageţi mucii...

Efim citi anunţurile scălîmbe şi agramate ce acopereau geamul, apoi urmări amuzat un băieţel care se hîrjonea cu un cîine bălţat, rasa maidan : cîinele venea glonţ, îl trîntea pe băieţel într-un nămete, îi întindea zdrenţele cu gura în toate părţile, se învîrtea ca turbat deasupra lui, după care se depărta brusc şi-şi vîra botul în zăpadă, forăind şi rîzînd cîineşte, contemplîndu-şi victoria de la distanţă.

La comitetul executiv se strînsese o groază de lume.

Monsieur Leon, profesor de dansuri plastice, şi Lidocika Şerstneva, nepoată de fabricant, erau amîndoi la muncă obştească obligatorie. Franţuzul purta o manta încinsă cu un căpeţel de funie şi nişte sfîrloage în locul ghetelor de lac. Doar mustaţa bogată şi spilcuită, destul de arătoasă şi în aceste împrejurări, amintea de fosta eleganţă a profesorului de dans. El spărgea de zor cu lomul gheaţa de pe trotuar, în vreme ce Lidocika, ţinînd tîrnul cu braţele, asta unde îi degeraseră mîinile, mătura bucăţile de gheaţă de pe trotuar pe caldarîm. Se împiedica mereu în poalele paltonului prea lung, care se vedea bine că nu-i al ei.

În jur stăteau roată nişte ţărani, care semănau între ei ca şi cioatele din pădure. Cu fiece clipă li se alăturau alţii, în cojoace lungi şi cu bice în mînă : **cărăuşi.**

— Ian te uită, Vanka.
— Ce panoramă-i acilea ?
— Ehei...
— Trag, mă, nu glumă.
— Ăştia-s burjui, mă ?
— Burjui, moşule.
— Hm. O fi de rîs, hai ?
— Mai degrabă de plîns.
— Mare minune !
— Minune curată, ca-n hambarul lu' tata : de şapte ani grăunţe nici urmă şi porcii tot scurmă.
— Ăştia pe nimeni nu iartă.
— Toţi într-o oală !
— Albă şi frumoasă mai e, frăţioare !
— Lebădă, nu alta. E fata lui Şerstnev.
— Zău ?
— Pe crucea mea.
— Ia te uită, Ermolai, ce face fata !

Căruţaşii se distrau grozav. Îşi împreunau cu zgomot palmele ascunse în nişte mănuşoaie cît plăcinta de tizic din mijlocul drumului, îşi dădeau coate, se înghionteau — felul lor de a se mai încălzi.

Cîţiva o porniră în fugă să-şi ajungă căruţele din urmă. Un abur des le ieşea din gură. Rîsete, măscări...

— Măi, puicuţă, măi, apucă tu tîrnul de ălălalt capăt. Să vezi, o să meargă mai bine treaba.
— Ai degerrrrat, frrrumuşico ?
— Uşurel, conaşule, că ţi se rupe praporu...
— Ho-ho-ho-ho !

De după colţul străzii apăru un şir de căruţe cu butoaie. Cu cea din cap venea Ilia Feodorovici Liulin, fost negustor de vite, bărbat cu o barbă de patriarh. Avusese cele mai mari cirezi din judeţ — cumpăra vitele cu hurta. Îşi trăsese căciula peste ochi, să nu vadă şi să nu audă. În urma lui călca apăsat chiorul de Dudarev, subcomisarul de poliţie, spaima cîrciumarilor şi beţivanilor din Kliukvin. Cînd te sfredelea cu ochiul lui cel tulbure, parcă îţi înfigea un cui ruginit în carne.

Pe butoiul următor, legănîndu-şi în răstimpuri biciuşca din coajă de tei, trona cu un zîmbet blajin şi smerit nevoie-mare protodiaconul Divnogorski, care încă înainte de revoluţie fusese afurisit de biserică din pricina ideilor sale tolstoiene şi alungat din capitala guberniei cu poruncă de-a trăi la Kliukvin.

Mîrţoagele prăpădite şi năuce abia se mişcau între hulube. Cîinii şi ţîncii mahalalelor însoţeau convoiul cu lătrături, huiduieli, şuierături. Puştimea căpiase de atîta zel :

— Nene, nu muia dumicatu-n poloboc, ştii, că te spun comisarului !

— Ei, unchiule, ia scuipă iepii sub coadă, să văd — nimereşti ?

Ţăranii alungau cu biciul cîinii şi copiii. Pe chipurile lor întunecate, arse de vînt, ochii licăreau a veselie potolită.

— Comédie mare, mă...

— Se cheamă că nu numai pe-alde noi ne belesc bolşevicii !

— Ăl cu cuşma brumărie nu-i cumva ginerele lui Povaliaev ?

— Aşa pare.

— Ce prăvălie avea, ce căsoaie învelită cu tablă ! Să tot trăieşti !

— Că bine zici.

— Auzi, auzi... poloboace cu scîrnăvie... Ce le-a trăsnit prin cap împieliţaţilor ! Ho-ho-ho...

— Acuma le-o fi crăpînd obrazul de ruşine.

— Ruşinos e să bagi mîna-n buzunarul altuia.

— O-ho-ho-ho...

— Ce mai, nu iartă pe nimenea.

— Nici pe ăi mai cu moţ.

— Daţi dracului.

— Mă Savoska, cum crezi, nu-i timpul s-adăpăm caii?

Efim o ţinea minte pe Lidocika încă din liceu. O curtase un pic, iar la cercul de artişti amatori, ei doi jucau întotdeauna rolurile principale. Deşi nu se văzuseră de vreo cinci ani, o recunoscu numaidecît. Se apropie şovăielnic şi îşi săltă căciula în chip de salut.

Ea nu știa ce să facă cu tîrnul, își potrivi stîngaci o șuviță castanie scăpată de sub broboadă. Buzele-i livide tremurau.

— Efim... Efim... Tovarășe... Nici nu știu cum să-ți spun.

— Nu contează, răspunse el, schițînd un palid surîs. Bună ziua.

— Efim Savvateici, dragul meu... E oribil... Și zău, n-am făcut nimic... Accept orice, o să muncesc, o să-mi iau o slujbă... Te implor, fie-ți milă de mine...

— Cu dragă inimă aș face eu ceva, dar... Înțelegi ?

Oamenii se strînseră în jurul lor, trăgînd cu urechea fără pic de fereală. Efim zîmbea stingher, răsucindu-și căciula în mîini.

— Cu dragă inimă...

— Te implor. Ai atîția prieteni... Mi se pare că și dumneata ai devenit comunist...

— Da, da...

— N-ai putea...

— O să încerc... Pe cuvînt de onoare... Pînă atunci, la revedere.

— La revedere ! zîmbi Lidocika a rugă, descumpănită, și-i strigă din urmă : Pune-ți căciula, Efim Savvateici, să nu răcești.

După ce lipsise un ceas încheiat, gardianul ce-i avea pe amîndoi în seamă apăru, în sfîrșit, și, clipind șugubăț către cărăuși, răcni :

— Drepți ! Alinie-rea ! Bă, împuțiților, ascultă comanda la mine ! Aveți repaus zece minute juma'

Monsieur Leon și Lidocika se așezară osteniți pe un stîlp de afișaj răsturnat pe trotuar.

Efim mai schiță încă o plecăciune de salut, apoi își ridică gulerul și străbătu piața, trecînd prin dreptul unui arc de triumf, ridicat acolo cu prilejul unei festivități și care aducea mai degrabă a spînzurătoare... „Trebuie s-o scap neapărat... De ce ? Uite-așa... La cine să intervin ?... Să vorbesc cu Hilda ? Nu, nu-i bine. Oricît, e femeie, naiba știe ce-ar putea să-și închipuie... Să trec mai bine pe la Grebenșcikov, cum e nou pe aici, poate că..."

...Pe întreg etajul — numai comitetul județean.

Pavel Grebencikov era un tînăr cît o namilă, cu o claie de păr în cap.

Biroul lui mititel, îmbîcsit de fum de tutun, se vedea că-i slujește și de locuință. Mirosea de trăsnea a cîine, a mînz neînțărcat și a murături. Masa și spătarele de catifea ale scaunelor erau smîngălite lăbărțat cu socoteli și cifre : Pavel avea o adevărată slăbiciune pentru matematică. Nespălat și buhăit la față, ședea pe pat, numai în cămașă și izmene, și scria de zor pe niște scoarțe de cărți tot felul de instrucțiuni pentru campania de realegere a comitetelor sărăcimii din cartiere...

Îl luă repede pe Efim, de cum îl văzu intrînd pe ușă :

— Greciușkin...

— Grecihin, îl corectă Efim.

— ...te pricepi la gazetărie ?

— Nu. Cu toate că... Dar cred că vi s-a vorbit de mine...

— Adică ?

— Sînt artist plastic și scriu versuri.

— Perfect ! Să viersuim împreună.

— De fapt, eu...

— Las' că-mi spui tu pe urmă. Mergem la tipografie și pe drum aranjăm și cu slujba ta.

— Care slujbă ?

— Pui pe picioare un teatru popular și-mi dai și mie o mînă de ajutor... la ziar. Eu sînt clei într-ale gazetăriei, tu te pricepi mai mult de-o grămadă, așa că treaba o să meargă strună.

Toate fiind puse la cale, răcni :

— Mihe-ee-ici !

Miheici, care curăța zăpada la poartă, veni fuga-fuguța. Era îmbujorat la față și aproape cărunt.

— 'Zent.

— Sună la comitetul executiv după o sanie și apoi la Pentiușkin — să-mi trimită niște hîrtie și creioane, că uite pe ce scriu ! încheie el, zvîrlind cît colo coperțile pe care le avea dinainte.

— 'Nțeles, executarea! făcu voios Miheici, și o porni glonț să dea piept cu telefonul.

În afară de măturatul curții și de curățenia prin birouri, Miheici răspundea de biblioteca partidului, lipea ziare prin tot orașul, alerga de colo-colo cu diferite trebi și era un iscusit agitator în rîndurile maselor : pe scurt, moșul se pricepea la toate, păcat numai că neștiința de carte îi îngusta orizontul și-i punea piedici la tot pasul... Iar Pavel, președintele comitetului județean de partid, frămînta viața ca pe aluatul cel bun, și-o frămînta cu atîta înverșunare, încît te așteptai să o auzi trosnind în mîinile-i aprige. Ceilalți membri ai comitetului județan se arătau rar pe aici și veșnic erau grăbiți : veneau să voteze o hotărîre, să semneze un proces verbal, iar uneori să se consulte. Sapunkov, care se considera decanul de vîrstă al comitetului și unul dintre fondatorii organizației, nu prea-l avea la inimă pe tînărul președinte și adesea provoca discuții în contradictoriu, numai și numai ca să-și etaleze cunoștințele : se lansa în hățișul citatelor, ori pescuia din memorie vreun fapt istoric asemănător, făcînd legătura cu problema în discuție. Comitetul județean nu avea nici fonduri, nici alimente, nici creioane, nici mobilier, afară doar de o masă și de vreo zece scaune betege. Adevărat, mai exista într-un colț un urs împăiat. „E băiat bun, cu el e mai plăcut aici!" spunea Miheici. Dar pe Venus din Milo o expulzase în magazia de lemne. O funcționară pricepută la lucrările de secretariat, Marusia Vekman, după ce trase o vreme mîța de coadă la comitetul de partid, fără rație de alimente, se transferă urgent la secția financiară, și acum Pavel era nevoit să se ocupe și de scriptologie. Numai Miheici îi rămase ajutor devotat și credincios și ei doi împărțeau frățește toate treburile comitetului județean de partid.

Pavel sări în pantaloni, în manta, pe coridor și, în sfîrșit, în sania comitetului executiv.

Calul bine hrănit cresta caldarîmul cu potcoavele-i strălucitoare. Vîntul înghețat le ardea obrajii. Gre-

benșcikov nu-și încheiase nici mantaua și nici gulerul bluzei de postav.

— Ieri s-a pus problema să te trimitem la campania de strîngere a alimentelor. A căzut : în afară de Hilda, nimeni nu poate spune că te cunoaște bine. Iar ca să scoți grîne de la țăran e o treabă de cea mai mare răspundere. Mai întîi arată ce știi aici, la oraș, la munca de jos, că slujba nu fuge...

— Nici n-alerg după slujbă... Înțeleg foarte bine...

— Las' că știu eu ce hram poartă un intelectulică... Face treabă bună, nu zic, dar vrea să fie la vedere — asta-i boala lui. La o muncă de aia unde tragi ca boul în brazdă, nu-l prinzi nici mort. Uite și tu, bunăoară — că dacă nu mă înșel, tot din ăștia ești — cred că ești stup de mofturi și de trăsnăi... Taică-tău a fost mare negustor, nu ?

— Mă judecați greșit... Am activat șase luni în ilegalitate...

Pe cînd străbăteau în fugă curtea tipografiei, Grebenșcikov își reluă vorba :

— Zilele trecute mă trezesc cu Losev. „Am onoare să mă prezint, zice. Sînt trimis de la centru pentru munca de comisar cu aprovizionarea. Poftim referințele.“ Și pac — îmi trîntește pe masă un vraf de hîrtii. Pe puțin cincizeci. Mi-a sărit mustarul și i-am spus-o de la obraz : „Ce, mă, neam de cîine, venișI la petit de-ți lauzi marfa ? Trebuie să organizăm raioanele, colectarea cerealelor. Hambarele-s putrede. Aici să arăți tu ce-ți poate pielea !“ Fir-ar să fie ! Nu, tot eu am dreptate. Mai întîi ar trebui să vă băgăm dracului în niște cazane, să dați jos toată osînza de pe voi, să vă tăbăcim nițeluș pielea aia delicată și abia apoi să ne mai gîndim dacă e cazul să vă încredințăm vreo treabă...

Elizar Lukici Kurocikin, meșterul paginator, îi conduse în secția de mașini. Încăperea era încălzită de un singur godin, în jurul căruia zețarii se înghesuiau toată ziulica : coceau cartofi și înjurau regimul, tușind din pricina fumului înecăcios. Tipografii, ispitiți de

rația suplimentară făgăduită de Losev, lucrau cu paltoanele pe ei. O hodoroagă de mașină zdrăncănea ca o căruță pe caldarîm și scuipa spasmodic colile tipărite, cît cearșaful. Grebenșcikov smulse din gura mașinii o coală, se uită la ea și izbucni în hohote de rîs. Efim, încă jignit de tonul tranșant și brutalitatea cu care-i vorbise mai înainte, aruncă o privire peste umărul președintelui comitetului județean. Pe coala încă jilavă scria cu litere de o șchioapă :

CHEMARE

către populația muncitoare a județului Kliukvin

Eu, soldat al primei revoluții socialiste din lume, chem pe toți cetățenii țărani cinstiți și cu inimă simțitoare să răspundă la înflăcăratul meu apel :

Pîine !
Moscova !
Ostașii roșii ai revoluției !
Pîine !
Frontul și spatele frontului !
Comuna mondială !
Lupta pentru cele mai înălțătoare idealuri ale omenirii !
Flori răsărite în inimi !
Pîine !
Pîine !
Pîine !
Comisarul cu aprovizionarea *Valentin Losev*

— Văzuși ?

— Mda. Stilul e cam de prost gust.

Lăsînd rîsul, Pavel Grebenșcikov împături coala și o vîrî în sîn.

Ziarul se culegea de o săptămînă și mai bine. Pe regaluri stăteau risipite manuscrisele articolelor, dimpreună cu niște fîșii scurte de hîrtie — „periile“ corecturii. Zețarii se văitau că nu mai e chip de trăit și

sabotau pe capete. Meșterul paginator, Elizar Lukici Kurocikin, șeful menșevicilor militanți din Kliukvin, se plimba prin tipografie cu mîinile vîrîte în mîneci ca într-un manșon. Căpățîna lui cheală, semănînd cu un ceainic de tablă, lucea cînd ici, cînd colo. Căuta să demonstreze pe un ton tragic că nu poți pagina un ziar cînd nu ai zaț, materie și nici măcar cu ce spăla litera. De treizeci de ani, de cînd e tipograf, el, Kurocikin, nu-și amintește ca detașamentul cel mai conștient al proletariatului să se fi aflat într-o situație materială atît de jalnică : înlesnirile și libertățile făgăduite de puterea sovietică au rămas literă moartă ; cele mai nobile precepte ale conducătorilor democrației au fost călcate în picioare ; ideea bolșevizării și socializării țării e o utopie etc. Pavel încercă de vreo cîteva ori să provoace o discuție în contradictoriu cu paginatorul, dar frigul din jur pesemne că potolise ardoarea revoluționară a tipografilor, cărora le mai chiorăiau și mațele de foame.

De astă dată, Grebenșcikov era decis să acționeze. Scrise un bilet scurt, dar în termeni ritoși, doctorului Ghinsburg, lucios ca și emailul din laboratorul lui, în prezent șeful secției județene a sănătății și, într-un ceas, Efim se întoarse cu o jumătate de găleată de benzină pentru spălatul literei. Iar Pavel se duse la comitetul cu aprovizionarea ca să discute personal cu Losev, „soldatul primei revoluții socialiste din lume", după care trecu pe la Kapustin. În drum, se abătu pe acasă și luă sobița lui de fier.

Tipografii se spălau pe mîini, gata de plecare.

Pavel îi reținu să le spună doar cîteva cuvinte :

— Măi tovarăși ! Eu n-aș vrea să ne certăm... Să încercăm să ne-nțelegem cu frumosul... Fiindcă oricum, vrei, nu vrei, va trebui să lucrăm împreună multă vreme, foarte multă vreme. De aia zic...

— Țîngăule, sări cu gura Elizar Lukici, dar ceilalți îl opriră pe dată.

În tăcerea mormîntală și cîtuși de puțin prietenoasă care se lăsase în jur, Pavel își reluă vorba :

— Chiar azi voi trimite un tîmplar să vă dreagă ușile și ferestrele... Și uite colea încă o sobă. Montați-o bine, nu de mîntuială, că doar pentru voi e!

Împinse ușurel cotul godinului fumegînd și burlanul căzu cu zgomot, desfăcîndu-se bucăți.

— Se poate, fraților? Chit că e pentru binele vostru, vă leneviți să faceți treaba ca lumea!

Cineva se hlizi prostește.

— Pînă una-alta, v-am făcut rost de ceva bani... — și aruncă pe masă leafa lui pe două luni, încasată în ajun. Mult-puțin cît e împărțiți-i între voi.

— N-avem nevoie de pomană.

— Ăsta-i un avans în contul salariului. Pe urmă o să mai găsim noi... Un singur lucru, tovarăși: morți, copți, mîine ziarul trebuie să apară! Situația politică...

— Știm, ni s-a urît!

— Cu ce vi s-a urît?

— Cu pălăvrăgeala asta a voastră.

Cîteva clipe nimeni nu scoase o vorbă. Apoi astmaticul Potapov, mașinistul, hîrîi:

— Noi, tovarășe redactor, nu c-am fi contra... Pe nevastă n-o ia dracu... Și nici pe mine... Da mă doare inima de copilașii ăia care nici nu știu să citească decretele voastre. Ei cer mîncare! Mă rog, dacă am avea și noi o rație acolo, fie ea cît o fi... Că nu fugim de muncă...

Cineva îl susținu, un altul înjură cu năduf cooperația și, o dată cu ea, pe comisarul Losev. Fokin, de la legătorie, dădu ideea să vină cu toții deseară, să spele geamurile și podelele, să monteze soba, să încălzească bine atelierul, iar de dimineață să se apuce de treabă. Posomorala se risipi ca prin farmec. Propunerea lui Fokin fu adoptată în unanimitate, cu o singură abținere: Kurocikin. Oamenii se împrăștiară, discutînd cu însuflețire.

La poartă, Pavel îl ajunse din urmă pe meșterul paginator:

— Ascultă aici, Elizar Lukici, dacă mai întăriți oamenii, o să uit că ești vechi revoluționar și pro-

letar din tată-n fiu, şi-o să te expediez la Ceka. Pe cuvînt de onoare, uite, ţi-o spun de faţă cu toată lumea.

— Te cred. De la voi nici nu te poţi aştepta la ceva bun, ci doar la de-alde astea... Cît priveşte Ceka, află că nu mă sperii: am stat şase ani la puşcărie sub ţar, o să stau şi sub regimul uzurpatorilor! Istoria n-o să vă ierte pentru asta!

Bătrînul îşi ridică gulerul ros, de vulpe, şi traversă grăbit strada înotînd prin zăpadă.

Efim gîndi că acum e momentul potrivit şi, cînd se văzu singur cu Grebenşcikov, înşiră vreo cîteva banalităţi, apoi spuse:

— M-apuc eu să pun pe picioare teatrul popular, dar vreau să sper că toate instituţiile noastre, cît şi dumneavoastră personal, cu imensa autoritate de care vă bucuraţi, o să ne sprijiniţi.

— Spune concret ce vrei.

— A, vorbesc aşa, în general... O să avem destulă bătaie de cap: amenajarea scenei, costumele, alcătuirea trupei... Încă nu sînt sigur, dar se prea poate că va trebui să intervenim să-i dea drumul de la popreală — provizoriu, sau ştiu eu cum — artistei Şerstneva... Nimeni nu o poate înlocui în rolurile de ingenuă. De fapt, am impresia că a fost arestată din greşeală.

— Uite ce, Grecihin. Pune totul pe o hîrtie şi adă-mi-o mîine... Oricum, treaba cu teatrul popular trebuie pornită urgent. Şi încă ceva : mîine dis-de-dimineaţă eşti la tipografie, să faci corectura.

— Bine, dar...

— Las' că înveţi tu, doar nu eşti prost. E simplu. Chiar Kurocikin ăla o să-ţi arate ce şi cum... Ei, noapte bună.

Efim dădu buzna în odaie:

— Uraaa! Poţi să mă feliciţi! Sînt adjunct la gazetă şi director al teatrului popular!

O prinse pe Hilda în braţe, o săltă pînă-n tavan, o învîrti şi o acoperi cu sărutări.

— O să trag cît zece, să mă ia naiba dacă nu! Măi ce animal și Grebenșcikov ăsta, pe care mi-l tot ridici în sălvi! bombăni el, apoi îi povesti peripețiile zilei.

Hildei îi străluceau ochii.

— Și te-apuci tu de treabă?

— Gata! Destul cu trîndăveala!

— Zău? Juri?

— Jur pe osemintele glorioșilor mei străbuni!

Hilda îi cîntă proaspătului director un lied de Heine, îl așeză la masă să învețe la economie politică și, după ce-și trecu puful peste obraz, plecă grăbită la clubul garnizoanei, unde conducea două cercuri de studii.

Clubul se afla într-un subsol mohorît, unde ținuse bodegă unul Ermolaici. Pe scară stăruia un miros acru și grețos. În sala de biliard amenajaseră o bibliotecă, care îmbia cititorii cu o duzină de cărțulii subțirele, precum și un bufet foarte accesibil: turtă de secară, niște cornuri tari ca piatra și ceai cu zaharină, servit în căni groase de pămînt ars, prinse de tejghea cu cîte un capăt de sîrmă. Clubul avea orchestră proprie de suflători, care cînta pînă seara tîrziu marșuri, mazurci și „Internaționala". Sala de spectacole era toată numai afișe, steguțe de hîrtie și lozinci. O lampă cu gaz lumina scena, în vreme ce colțurile sălii aproape că nu se mai vedeau de vălătucii fumului înăbușitor de mahorcă.

Tineri soldați din ultimul contingent, cu chipiurile în mînă, se așezau gălăgios pe băncile noi, din scîndură negeluită. Hilda se căznise mult pînă ce izbutise să le cîștige atenția, să-i dezbare de năravul de-a sparge semințe și de-a schimba ochiade în timpul lecției.

— Ce campanie, tovarăși?

— A doua, a doua...

— Vă mai amintiți ce-am discutat noi alaltăieri?

— Da, să trăiți. Despre Dumnezeu și popi.

— Ei bine, azi vom vorbi despre altceva.

— Guu-ra! răcni fără veste comandantul companiei, de undeva de lîngă ușă, și imediat se făcu liniște.

Hilda le vorbi ostașilor despre lucruri simple și pătrunse de adevăr:

— Armata Roșie îi apără pe oamenii muncii... Dușmanii noștri sînt chiaburii, moșierii și capitaliștii... Fără cruțare... Datoria... Steagul cel roșu sfînt... Jos... Trăiască... Aveți întrebări, tovarăși?

Întrebările rostite fie prin viu grai, fie trimise cu bilețele erau uneori destul de dificile.

— Cînd o să se isprăvească războiul ?

— Ne putem transfera în miliție ?

— Ce-i cu Antanta asta ?

— Libertatea se apără pe bani, sau pe degeaba ?

— De ce-au chemat sub arme taman contingentele noastre ?

— Să ni se dea mai multă pîine la prînz.

— Ce leafă au comuniștii ?

Altele erau întrebări vădit și de-al naibii ticluite, care făceau să se împurpureze obrajii tinerei lectorițe. De obicei mai zăboveau vreo treizeici de minute peste ora de curs. Hilda îndruma pe nesimțite discuția pe făgașul dorit, rezuma întrebările, răspundea la toate în bloc, după care anunța hotărît :

— Destul pentru astăzi, timpul rezervat lecției noastre s-a scurs... La unele întrebări, mai dificile, voi reflecta și voi răspunde data următoare, adică poimîine. E clar pentru toată lumea ?

— Da, să trăiți !

— Dreepți !

Înghesuindu-se și tropăind ca să-și dezmorțească picioarele, ostașii năduși ieșeau grămadă în stradă. Fumau mahorcă, rîdeau. Deodată răsuna o comandă :

— Încolonaaa-rea, paștele și grijania !

Celălalt curs, Hilda îl preda într-un cerc avansat, numai comuniști — opt, cîți erau în tot regimentul. Dar și cu ei se căznise destul pînă le trezi interesul pentru studiu, pînă îi făcu să îndrăgească lectura și-i dezvăță să-și strecoare privirea în decolteul conducătoarei cercului. La început, vorbea numai ea tot timpul. Cursanții tăceau mîlc, de parcă s-ar fi înțeles anume. Treptat, însă, se mai dezmorțiră și fiecare se

cățăra cum putea și cum îl tăia capul pe muntele de gheață al adevărurilor de neștirbit. Hilda se mulțumea doar să-i îmboldească și, cînd era cazul, îi lăuda cu măsură.

Ora de curs se prelungea încă de două ori pe atît și uneori chiar mai mult.

După curs, o aștepta întotdeauna la ieșire Kolea Șcerbakov, tînăr ofițer care ceruse să slujească în rîndurile Armatei Roșii. Pocnea din călcîie de fiece dată și spunea aceleași cuvinte :

— Aș fi onorat dacă-mi îngăduiți să vă conduc.

Apoi o lua de braț și o porneau amîndoi prin noaptea înstelată. În jurul lor fiecare fulg de nea era ca o lacrimă de extaz, dar prostul de Kolea, cu frăgezime de adolescent în obraz, o asalta cu întrebările : „Vă place Hamsum și Arțîbașev ?... Oare un comunist cu nivel ideologic poate să se însoare ?... Unde va izbucni mai repede revoluția — în India ori în America ?... De ce fetele închid ochii atunci cînd le săruți ?...“

Obosită de cît vorbise toată seara, Hilda rîdea în loc de răspuns. Un rîs sănătos, ca ronțăitul unui cotor de varză între măsele tinere.

Însoțitorul ei se grăbi să-i dea o veste bună :

— Duminică am avut la cazarmă un miting formidabil. Subsemnatul am ținut o cuvîntare de un ceas. Le-am vorbit despre fronturile roșii, despre luptele pe baricadă de la Berlin și Hamburg, despre apropiata victorie a comunismului în lumea întreagă. Și deodată, două companii de tineri ostași ridică mîna toți ca unul: „Vrem să ne iscălim la bolșevici“... Comic, dar emoționant ! Chiar așa mi-a spus ieri comandantul regimentului : „Comic, dar emoționant !“

Cînd se apropie de casă, Hilda nu-l mai ascultă pe Kolea : își ia rămas bun la repezeală, aleargă, smucește ușa de la intrare, urcă într-un suflet scara întunecoasă... „Efim... Lui îi place atît de mult să-i sărute obrajii reci, rumeniți de ger“. Inima Hildei cîntă de bucurie, degetele-i înghețate bîjbîie după clanța de la ușa lor...

Într-un colţ, sub palmier, Efim, gol puşcă, rodea mîrîind o căpăţînă de viţel adusă de la bucătărie. Avea faţa mînjită cu cărbune şi creioane colorate, arăta leit ca un sălbatic. La urechi îi zăngăneau în chip de cercei cheile de la uşă, nişte agrafe de baga îi ieşeau la iveală din nas, un belciug de aramă îi atîrnă de buza de jos.

Hilda rămase înmărmurită.

— Ce te-a apucat, nebunule ?

— Am realizat o imagine artistică a trogloditului.

— Cum ?! Parcă mi-ai promis că munceşti, că înveţi, nu ?

— Da, dragă, dar mă plictiseşte.

— Eşti un tîmpit !

— Dacă vrei să ştii, şi sărutările tale au început să mă cam plictisească.

— Ce-ai spus ?

— Rrrrr, uuuuu...

Clănţănind din dinţi, urlînd ca un lup şi agitînd în aer căpăţîna de viţel, Efim fugi la bucătărie.

Pe masă, volumul de economie politică stătea deschis tot la prima pagină.

Pereţii erau zmîngăliţi de la un cap la altul cu creioane colorate. Hilda citi un fel de lozinci :

Drumul meu e-n drumurile toate !
Calea mea e-n căile toate !
Casa mea e lumea toată

Mai erau şi alte versuri, chipuri de fiare, colţuri de pădure, scene de vînătoare. Lacrimile îi înceţoşau vederea, împiedecînd-o să deslueşească desenele.

Toată noaptea Hilda stătu fără grai pe scaun, lîngă masă... Asculta bătaia ceasului şi scîrţîitul felinarului ce se bălăbănea în faţa ferestrei. Noaptea scutura peste felinar fulgi scînteietori ; departe, pe cîmpul albastru, licăreau stelele...

La prima şedinţă solemnă a noului comitet executiv fură poftiţi delegaţii comitetelor de fabrică şi uzină,

cooperatori, activiști sindicali, reprezentanți ai comitetelor sărăcimii din toate cartierele.

Din pelteaua cuvîntărilor de ceasuri întregi se zbîrleau sîmburii sarcinilor, și sarcinile acestea erau imense și simple în același timp : de stors și de trimis la centru opt milioane puduri de grîne ; de organizat păturile de jos ale populației urbane : de transportat din depărtările județului pînă la calea ferată o sută cincizeci de mii de metri cubi de lemne ; de lichidat epidemia de tifos care lua proporții ; de adîncit diferențierea socială la sate ; de mobilizat populația la diferite acțiuni.

Din toate cuvîntările se desprindea unul și același lucru :

— Tovarăși, fiți tari !

Într-o pauză, tovarășul de serviciu îi aduse lui Kapustin o telegramă sosită de la centrul gubernial :

„Noi tulburări regiunile Ural și Orenburg. Nevoie urgentă întăriri frontul de est. Ordin folosiți toate forțele disponibile pentru mobilizarea în zece zile în tot județul a următoarelor trei contingente. Restul directivelor trimitem mîine curier. Telegrafiați zilnic executarea."

Kapustin suci telegrama pe toate fețele și fluieră a pagubă. Ochii îi căzură din întîmplare pe ceafa rumeioară a comisarului cu aprovizionarea.

— Losev !

Cel strigat se apropie într-un suflet :

— Vă ascult, Ivan Pavlovici.

— Ce-am vrut să te întreb ? ! Kapustin își trecu apăsat palma peste frunte : Aha, mda... De cîți oameni dispui în momentul de față ? Și activiști de partid, și ... lăcuste.

— Cadre cu munci de răspundere ?

— Întocmai.

Comisarul smulse dintr-un buzunar al vestonului o agendă nou-nouță, cu foile imaculate, fiindcă nu apucase să însemne absolut nimic în ea și, după ce o frunzări la iuțeală, raportă răspicat :

— Aici am patru, mîine trebuie să mai sosească doi, iar în județ... hm... douăzeci și opt — agenți,

instructori, comisari raionali cu aprovizionarea, în total... o clipă... ă-ă-ă... în total treizeci și patru, fără să pun la socoteală două detașamente pentru aprovizionare și încă șase volante pentru achiziții...

Lui Losev îi ardeau urechile de încîntare.

— Uite ce, Losev. Lăsăm raportul tău pentru ședința de mîine... Acum te întorci fulger în palatul tău, chemi curierii, centralista, aprinzi toate luminile, telefonezi, îi bagi pe toți în viteză... Clar ? Ordin de luptă ! Mobilizare !

— Bine, dar eu ce...

— Mîine, pe la trei, trimiți la comitetul județean după instrucțiuni cinci comuniști dintre cei mai de nădejde și alți trei care nu-s membri de partid dar toți unul și unul... oameni a-ntîia... Pricepi ?

— Dragă Ivan Pavlovici, dați-mi voie, scînci Losev, vîrîndu-și capul în servieta-i burdușită de hîrtii. Circulara comisariatului poporului cu aprovizionarea din 7 ianuarie curent...

— Dacă nu se prezintă, te fac răspunzător.

— Asta mai vedem noi.

— Hai, fuga marș !

— Telegrafiez imediat la Moscova și la comisariatul gubernial cu aprovizionarea... Îmi sabotați munca...

Kapustin se aplecă și-i trînti cu năduf o înjurătură drept în ureche. Losev strînse grămadă hîrtiile, își înhăță căciula și o zbughi bombănind : „Să mă ia dracu dacă pricep ceva. Asta are apucături de general !"

Într-un colț, pe o canapea încăpătoare, fumau, prinși într-o dispută destul de aprinsă, Grebenșcikov, Martînov și Ciurkin, comisarul militar, pînă mai deunăzi croitor de damă. Kapustin le arătă amîndurora telegrama :

— Uite, băieți, care-i sarcina noastră imediată. Să analizăm lucrurile.

După ce discutară situația, Ciurkin, fără să mai aștepte sfîrșitul ședinței, plecă la Glubokovski, comandantul garnizoanei, ca să redacteze împreună ordinul de mobilizare, întrucît el singur nu prea se pricepea, iar Grebenșcikov dădu fuga să-l caute pe Elizar Lukici,

meșterul paginator : se hotărîse ca ordinul de mobilizare să fie tipărit chiar peste noapte.

Dimineața, doi ostași amărîți și lălîi din serviciul auxiliar lipeau pe garduri ordinul de mobilizare. Niște capre se țineau scai după ei. Mînjîndu-și boturile de cerneală tipografică, lingeau papul moale ce răzbătea prin hîrtie, pînă ce hîrtia cu ordinul se desprindea de tot. Oamenii se adunau pe la colțuri, neliniștea pogora ca o suflare înghețată peste oraș.

În sala neîncălzită nici de leac a comitetului județean, Ciurkin împărțea ultimele instrucțiuni comuniștilor trimiși pe teren ca să organizeze mobilizarea. Mantale, cojocele, paltoane cam ponosite. Ochii supuși, ca și cei întrebători semănau ca nodurile din pereții de bîrne. Hamalii, feroviarii, țesătorii — aproape toți țărani la obîrșie și care abia de curînd schimbaseră opinca cu cizma, știau bine că omul din stepă nu-i de convins cu una, cu două, și că treaba o să meargă greu... Și cum era musai să plece, ori poate din pricina vorbei monotone a lui Ciurkin, care parcă prohodea un mort — și avea un glas tremurat și subțirel ca un firicel de apă — îi apucă o plictiseală de moarte. Alexei Galkin. care astupase toată fereastra cu umerii lui voinici, căscă de-i trosniră fălcile.

— Da' haide, isprăvește odată, comisare, că ne-apucă noaptea.

— Chiar așa, ajunge... Sîntem lămuriți.

Cînd trecură la „diverse", începură să se plîngă :

— Cum plecăm, dacă n-avem pe noi o haină mai groasă ?

— Dacă-n oraș sînt treizeci de garde, în stepă trebuie să fie un ger de crăpi.

— Și cu familiile noastre cum rămîne ? Tu ai grijă, tovarășe Grebenșcikov, să li se dea nevestelor noastre rația cuvenită și celelalte cîte s-or da...

Doi slujbași de la aprovizionare tot încercau să-i strecoare niște cereri.

— Noi n-am fost trimiși aici pentru așa ceva... Aș vrea să mă-nțelegi, tovarășe președinte.

— Fiți amabil, am un certificat medical, puneți-vă în situația mea... Nu s-ar putea cumva...

Tras și pămîntiu la față după o noapte nedormită, Pavel își îndoi arătătorul osos, bătu cu el în masă și rosti laconic, fără să ridice glasul :

— Tovarăși, aveți aici delegații, instrucțiuni, broșuri și pistoale... Ei, acum la drum !

...Stepă și iar stepă, curmată din loc în loc de păduri întunecoase. Drumurile gunoite șerpuiau și se împleteau la nesfîrșit. Pe întinderile melancolice ale Rusiei hălăduiau șirag zilele foamei. Vijelia cînta pe întinderi vechiul ei cîntec și netezea urmele haitelor de lupi.

Nămeți, nămeți...

Ici, colo fumuiau cuiburile calde ale satelor.

Potopite de zăpadă, căsuțele miroseau a pîine și a piei de oaie. Păreau că întreabă mutește :

— De ce-ați venit ?

— Tovarăși țărani, puterea sovietică își pune nădejdea în voi și vă cheamă...

Paie, opinci împletite din curmei, încîlceală de garduri...

— Uite așa și pe dincolo...

— Tovarăși !

Țăranul cînd icnește, apoi icnește din rărunchi, iar cînd plînge, lacrima lui frige și arde pămîntul.

— Va să zică așa, roșii se războiesc cu albii, iar noi ăștia, pămîntii ca pămîntul, tragem ponoasele ?

Cuvintele moșneagului sînt mai vîrtoase decît brazda răsturnată în primăvară. Îți trîntește o mîndrețe de sfîrlă, zăbovește un pic și apoi își urmează vorba :

— Că țăranu-i cum e nicovala, cum se strîmbă vreo daravelă, pe capul lui se drege... Deh, asta e și n-ai ce face. Pregătește, nevastă, merindă pentru drum, iar tu, fătul meu, te du și petrece în zilele astea cîte le mai stai acas'. Veni sorocul să pleci la oaste. Nu ești cel dintîi și nici cel de pe urmă...

Se mai gîndește cît se mai gîndește și deodată întreabă :

— Ce ziceți, tovarăși, s-o face pace? Că de atîta amar de ani tot pătimim...

— Tragem nădejde că la primăvară, moșule.

— Dea domnul, taman la vremea semănatului ar fi.

Tineretul satului petrecea pentru ultima dată, se scălda în băutură și fierbea din armonică atîta cît o ținea burduful...

Joi m-oi duce melitar.
La sovieticul hotar.
Mîndruliță, mîndra mea
Mult de tine-oi suspina...

O vijelie de strigături, șuierături, chiote răscoleau satul de la un capăt la altul.

— Petrece, frăție, trage-i cît te ține osul!

— Dă-i așa, praf și pulbere să s-aleagă!

— Crucea și dumnezeii mă-si! [1]

— Ha, ha, ha...

— Arde-o-n draci, măi sărăcime, să bagi spaima-n burghezime....

Jucau, plîngeau, cîntau...

La moara de vînt, măi frate,
Spărsei geamurile toate.
Mîndruliță, mîndra mea,
Mult de tine-oi suspina...

Căruntețea satului își petrecuse pînă în cîmp nădejdile ei de bătrînețe, bocind sfîșietor, în vaier de glasuri:

— Aracan de mine... Vaaaniușka... dragu' mamei... Vai și-amar...

Drumurile șerpuiau prin zăpada pufoasă. Pe sute de drumuri țiuiau a ger tălpicele săniilor și caii își legănau capetele promorocite sub arcul dintre hulube.

spre oraș
spre orașul încins cu garduri cenușii.

---

* Notă pentru moraliști: Pe atunci, asemenea înjurături aveau la țară un iz revoluționar. (N. aut.)

La cercul de recrutare, ca de obicei — emoţii şi porniri năvalnice, bravură aprinsă şi descumpănire jalnică, sărutări lăcrimoase, beţie şi cîntece : rusul bea şi cîntă şi la durere, şi la bucurie.

— Bun. Următorul !

— Bun. Care-i la rînd !

— Bun...

Beţia plîngăreaţă, cîntecele, ghiersul de foc al armonicii făceau mai lesne suişul abrupt al suferinţei.

Totul arăta reuşita mobilizării. Adevărat, în două plăşi dintre cele mai înstărite o cam scrîntiseră, în schimb tătarii, ciuvaşii şi mordvinii trimiseseră un îndoit număr de oameni : dacă e recrutare, apoi duceţi-vă cu toţii — şi Mişka, şi Grişka, şi Sabir, şi Şarip — naiba mai ţine minte în ce an v-aţi născut, da tătucul soviet o să vă dea mîncare grasă şi nădragi pe degeaba... La cazarmă, din prima zi fură porecliţi „idoli".

Fostul

STABILIMENT DE BAIE PARIS
SĂLI COMUNE ŞI PENTRU FAMILIŞTI

deveni

CAZARMA ROŞIE
COMUNA DIN PARIS

Ferestrele erau astupate cu placaj. Amîndouă caturile clădirii — ticsite. Pe laviţe, pe pardoseaua de ciment, pe culoare, pe cufărăşele leatului — opinci, sumane, ţoale din pînză groasă şi pestriţă de bumbac, lămpi chioare, un frig leşietic şi tristeţea ca o durere sîcîitoare. Apă fierbinte, de ceai — o dată în zi, în zori. Se aşezau la coadă de pe la miezul nopţii, fiindcă nu ajungea pentru toţi. Apoi, aşteptau moţăind ceasul prînzului — prînz, vorba vine, doar e ştiut : ce mi-e ciorbă de soldat, ce mi-e apă de spălat ! Vechile zicale nu vor să îmbătrînească... Raţia zilnică : un funt de pîine, zahăr, sare la placul fiecăruia şi hrană caldă — o porcărie. În primele zile a mai mers cum a mers — noroc de merindele de acasă. Pe urmă au început

să li se lungească urechile de foame. Dar frigul îi chinuia mai rău ca foamea Foc nu se făcea nici de leac — nu erau lemne. Și chiar de s-ar fi găsit pe undeva niscaiva lemne, nu era nici cine și nici cu ce să le aducă. Să zicem totuși că ar fi scos din pămînt și cai, și căruță. Numai ca să dezmorțești o asemenea hardughie trebuiau doi stînjeni de lemne zilnic. Unde mai pui că geamurile erau toate sparte și vîntul își făcea mendrele în voie. Și cînd înăuntru e frig ca afară, geaba înfunzi tu soba să duduie. Bani pentru reparații nu erau și reparațiile astea ar fi mîncat pe puțin un an. Și apoi, nici nu avea rost să se lege la cap cu o asemenea treabă, că de — leatul mobilizat azi aici, mîine pe front. În amîndouă caturile — murmur de glasuri în felurite graiuri, zdrențe colcăind de păduchi. Puseră pe foc ușile, lavițele, ciuberele. Le cam fugeau lor ochii spre magazia de lemne, dar consemnul zicea cu strășnicie : recruții nu ies din clădirea băii. Se buluceau la ușă și se milogeau de santinelă — obicei moștenit din bătrîni :

— Dă-ne și nouă drumu', tovarășe !

— Nu se poate. Ordinu' !

— Fă-ți pomană !

— Ordinu' !

— Hai și nu mai fi așa negru-n ceru' gurii...

— Nu se poate, nu vă spusei ?

— Numai pînă la magazie. Rupem și noi cîte o scîndură și ne întoarcem, pîș-pîș.

— Ia, cărăbăneala toți de la ușă !

Încercau să-l înduplece — îl îmbiau cu lipii, cu tutun. Degeaba. Nici măcar să se uite nu catadicsea. Se împrăștiau abătuți.

— Auzi, aiureală, ne păzesc taman ca pe niște pușcăriași !

Pe urmă aflară că santinela e dintr-o companie specială.

— Ce specială o mai fi și compania aia ?

— Cine știe. Auzii că-s numai comuniști și chinezi în ea.

— Și adicătelea, de ce hram ?

— Ei te-apasă și tu te zvîrcolești, iacătă-le hramul.

— Văzuși ce cizme are ? Talpa-i mai groasă ca buzoaiele tale, iar carîmbu-i însemnat cu o stea cu cinci urechi.

Se ofticau, frămîntați de bănuieli sumbre. Zile întregi jucau pînă la năucire cărți — niște cărți flenduroase și soioase de abia se mai deslușea ce-i pe ele. Se culcau devreme și depănau pe îndelete amintiri din satul lor, înseninîndu-și cît de cît inimile. Ostașii care slujiseră în armată sub vechiul regim, precum și foștii ofițeri se țineau deoparte, grupuri-grupuri.

Într-o zi de sărbătoare apăru comisarul militar Ciurkin, grăbit nevoie-mare, și începu a trîmbița cocoșește :

— Revoluție... Contrarevoluție... Pace fără anexiuni și contribuții...

Unul de pe coridor șuieră haiducește și răcni cît îl țineau bojocii :

— Pînea-i puțină !

Comisarul se zăpăci :

— Cum ? Ce? Pîine ? Zici că e puțină ? Voi încă nu știți cum vine cînd alergă șapte inși după un șobolan.

„Idolii", care din zece cuvinte abia dacă pricepeau unul, se holbară la el. Puseră temători încă vreo cîteva întrebări :

— Foc în sobă de ce n-avem ?

— Cînd ne dă efecte ?

— Ne trimite pe front sau la pază ?

— Ne pune și la instrucție ?

— La ce ne ține închiși acilea ca pe vite ?

— Ar cam avea rost să ne-mbăiem și noi...

— Cu cine o să ne războim ? Și pentru ce ?

— Ce-ar fi să trimiteți o delegație la Kolceak și s-ajungeți cumva la pace cu el ?

— De ce s-a făcut mobilizare peste capul obștilor sătești ?

Ciurkin își răsucea moțul căzăcesc și răspundea pe sărite, așa cum îl tăia capul. În cele din urmă o încurcă de tot și o șterse îndată, însoțit de zăngănitul săbiei

lui de cavalerist : pînă seara mai avea de ţinut încă trei asemenea mitinguri.

Majurul Naumenko ieşi înaintea leatului şi, după ce-şi netezi mustaţa făloasă, glăsui :

— Văzurăţi, măi flăcăi, ce de iordane v-a turnat scîrba ?

— Păi cum nu. Ce mai, e de rău.

— De aia zic, fraţilor, războiul ăsta l-au născocit bolşevicii, ca s-aducă năpastă norodului, iar ei să trăiască-n huzur.

— Mai bine am spăla putina.

Iată ce se petrecu mai departe :

După o instrucţie sumară — mînuirea armei şi desfăşurarea în lanţ de trăgători — li se dădu ostaşilor echipamentul complet. Se răspîndi zvonul că mîine-poimîine gata, îi trimit.

— Acu e acu !

— Nu te lăsa, frăţie, că dacă ajungem pe front, aleluia.

— Eu unul zic s-o tulim.

— Păi ce altceva ne-a mai rămas de făcut...

Smulseră placajul, pervazurile, cercevelele ferestrelor şi le puseră pe foc. Apoi, zdup cu sobele la pămînt — dă-le naibii de sobe, de vreme ce ei tot n-au să mai stea acolo. Efectele — care le îndesă în desagă, care se înţoli cu ele. Tăbărîră peste santinelă, îi ghemotociră o obială udă în gură drept căluş, îi zălogiră cu o sîrmă partea cea mai simţitoare a corpului şi-l atîrnară cu sîrma aceea în tinda băii de o grindă, atît de groasă şi de zdravăn înţepenită, încît nu izbutiseră să o spargă pentru foc.

Fugiră în noapte
în zurbă de cete
tot spre locul de baştină ţinînd drumul.

În clădirea băii mai rămaseră doar vreo sută şi ceva dintre ei. Aceştia nu mai fuseseră la oraş şi, cum nu cunoşteau drumul, nu se încumetară să fugă. Îi interogară şi iar îi interogară, îi pipăiră şi-i mirosiră, doi se pomeniră puşi la zid — comisia pentru combaterea dezertărilor, înjghebată în pripă, găsi că sînt

capabili de acte de rebeliune, iar ceilalți fură puși la dispoziția comisariatului militar gubernial.

La puțin timp se împrăștie și batalionul care asigura paza, apoi spălară putina două companii speciale, care audiaseră lecțiile ținute de Hilda. După două săptămîni, din toată garnizoana nu mai rămăseseră decît comenduirea, detașamentul comunist și Ciurkin cu efectivul comisariatului militar.

Din oraș porniră galop în tuspatru zările echipe de activiști pentru combaterea dezertărilor, vuiet de alarmă cotropi sîrmele de telegraf, începu să plouă cu apeluri lacrimogene și cu ordonanțe tunătoare.

> Fulger. Către comitetele de plasă, comitetele sărăcimii și sovietele sătești. Dezertorule, întoarce-te la datorie ! ...Dezertorul trădează cauza revoluției !... Lovitură mortală !... Rușine !.. Bandele albe !... Haita sîngeroasă a moșierilor și generalilor !... Rușine !... Toți cei găsiți vinovați vor fi aspru pedepsiți... se va merge pînă la confiscarea întreagă a averii mobile și imobile.

Apoi se recurse la mobilizarea pe linie de partid și pe profesii. Veneau să se înscrie la comisariatul militar în grupuri mici — doar o mînă de oameni — țesători pe care-i cunoșteai după chipurile cu pielea ca citul îmbîcsit și după umerii lor încovoiați ; vorbind și rîzînd gălăgios, ca să-și dea curaj, veneau direct de la lucru muncitorii de la depou, mînjiți de păcură și de unsoare : periferiile dădură tineret revoluționar și tot felul de zurbagii și pui de lele, care nu găseau alt vad forței debordante din ei, de-alde Iașka zis Cîrlionț, sau Grișka zis Babanu, eroii unor formidabile încăierări cu tăieri în cuțite, a căror faimă făcea ocolul mahalalelor și năștea legende. Socoteau sub demnitatea lor să se înroleze o dată cu mîrlanii, ba chiar să se și afle între ei, însă în tovărășia comuniștilor din mahalale, printre care mulți erau dați naibii, se arătau gata să se ducă pînă la capătul lumii, să se bată cu căzăcimea, cu ofițerimea, la fel de parșiv cum se băteau la seratele din mahala pentru puicuțe, ori numai așa ca să se mai distreze.

Dinaintea mesei unde lucrau comisiile — cozi gălăgioase.

— Noroace, Iaşka.

— Cum, te duci şi tu la război, mă ? Parcă auzisem că te mîngîie muierea cu vătraiul.

— Leagă căţeaua, maidanagiule !

— Mă, cînd i-om lua noi la poceală, las' pe noi...

— Asta viteaz ! Cum se lasă cu bătaie, mi-l şi podideşte plînsul.

— Ha, ha, ha...

— Hai, tovarăşi, mai repede. N-avem timp de pierdut !

— Numele ?

— Scrie acolo : Gavril Ovcinkin.

— Membru de partid ?

— Se poa' ? !

— Care celulă ?

— Întîia morari.

— Iscăleşte !

— Nu ştiu carte... Şi-am şi cîteva deşte lipsă la apel.

Le-am semănat pe front cînd cu nemţii. Gineală colea !

— Păi cum să te duci aşa, beteag ?

— Doar umblu cu picerele, nu cu deştele... Iar dacă nu şi nu, scrie-mă barem la bucătărie, că peste tot e nevoie de oameni.

— Că bine zici, Gavriuşka, se aprinse hamalul Vedernikov, cam aghezmuit, unul scund şi gros ca un sac de făină. Mergem cu toţii. Murim, da nu ne lăsăm !

Detaşamentul o porni spre front într-o duminică însorită. Îi petrecură cu fanfara, cu cîntece, discursuri şi promisiuni, dar de cum plecă uitară de toţi şi de toate promisiunile. Nevestele şi copiii ostaşilor băteau pragurile şi se învîrteau fără rost prin anticamere, înghiţindu-şi lacrimile amare ale obidei... Oraşul se înhămă din nou la treabă ca un căluţ nu prea-prea, dar inimos, care se opinteşte între hulubele unei căruţe încărcată cu prea mare povară pentru el.

Cu prizonierii de război ieși o chestie tare neplăcută. Sosiră în gară cu două trenuri și, fără să debarce, trimiseră o delegație la comitetul executiv : oamenii sînt flămînzi, bolnavi și înghețați — e nevoie de căruțe, haine și asistență medicală. Prizonierii, mai toți din județul Kliuvkin și din județele învecinate, erau oameni trecuți prin ciur și prin dîrmon, și umblați, doar străbătuseră aproape toată Europa. Acolo, prin străinătățuri, învățaseră să lucreze la mașini, dobîndiseră felurite cunoștințe și deci erau foarte prețioși pentru patrie. Se hotărîse ca înainte să se întoarcă fiecare în satul de baștină să se facă o prelucrare cu ei.

Pavel umplu sania cu material propagandistic și haida la gară.

Sala gării dovedindu-se neîncăpătoare, ținură mitingul în aer liber, pe o linie de garaj. Oamenii erau sfîrșiți de oboseală, mantalele lor — niște zdrențe fluturînde. Cuvîntarea lui Pavel fu scurtă — vîntul înghețat îi înțepenea fălcile și-i tăia răsuflarea. Sări de pe balotul cu manifestele, desfăcu într-un loc urzeala rogojinii în care erau învelite și întinse un teanc unui soldat pălit de ger :

— Hai, tovărășele, împarte !

Omul zîmbi fîstîcit și duse mîinile la spate :

— Mai domol cu „hai, tovărășele", că încă nu m-ai băgat la ham.

Din spatele soldatului izbucni o voce ascuțită :

— Ce să facem cu manifestele voastre ? De o săptămînă n-am primit pîine.

Din gîtlejurile încleștate de ger se ridicară văicăreli :

— Sîntem desculți și goi...

— Cîte-am îndurat...

— Eh, tovarășe... Cinci ani de chin ca o singură zi... Trebuie să treci prin asta ca să-înțelegi.

— De la graniță tot cu mitinguri ne îndoapă... În gări nu găsești nici măcar apă fierbinte să zici că bei un ceai.

— Parc-am fi niște dobitoace, așa se poartă cu noi.

— Patrie... Sînge...

— Uită-te colea, tovarășe, cască bine ochii !

De sub zdrențe li se vedea pielea, apăreau cioate de brațe. Chipurile negre, răpănoase, cu obrazul ca iasca și urechile veștede, căutau crunt în jur.

Cîtă vreme vorbise, Pavel nu văzuse nimic din toate acestea. Pînă la urmă luară manifestele — să aibă hîrtie pentru răsucit țigări, pentru aprins focul, ori să-și înfășoare picioarele cu ea, așa cum învățaseră la nemți.

— Mda, stați prost, făcu Pavel, pătrunzînd în mulțime. Dar cu țipetele nu se rezolvă nimic. Alegeți dintre voi o delegație — trei inși. Ne ducem cu toții la comitetul executiv să chibzuim împreună — poate ne vine o idee. Cît despre asistență medicală — vă trimitem numaidecît un medic și găsim noi și ceva pîine.

Ceva mai sus de gară, Pavel ajunse din urmă un șir de sănii mari de-ale harabagiilor. Cadavrele soldaților seceraţi de exantematic și de ger stăteau așezate în ele ca niște blăni de lemn.

Orașul era înfometat și mia de guri în plus a prizonierilor din gară agrava și mai mult situația. Convoiul trebuia deci expediat cu orice preț. Un comitet special, prezidat de Elena Konstantinovna Sudakova, lansă un apel „Către toți cetățenii de bună credință". În oraș se organiză strîngerea de îmbrăcăminte călduroasă. Comitetul executiv, secția de prevederi sociale și fabricile contribuiră și ele, în limita posibilităților. Acțiunea culmină cu un spectacol, înaintea căruia Elena Konstantinovna Sudakova ținu un discurs kilometric. Ea luă cuvîntul în primul rînd ca președintă a comitetului, în al doilea rînd ca șefă a secției de învățămînt și, în general, pentru că îi plăcea să vorbească în fața unei săli pline. Sudakova era o bătrînă profesoară, membră a comitetului executiv. O pălărioară de pluș împodobită cu vișine i se cucuia pe creștet. Fusese deportată doi ani, făcuse și pușcărie, lucruri de care nu uita să amintească atît celor ajunși șefi peste noapte, cît și neofiților. Toată suflarea intelectuală din Kliukvin îi știa povestea pe de rost. Săritoare și bună la inimă, era asaltată cu rugăminți :

„Dragă Elena Konstantinovna, te rog din suflet..." Şi ea se făcea luntre şi punte să mîngîie pe cei obidiţi şi să şteargă lacrimile celor îndureraţi.

Pavel, care trecuse pentru cîteva clipe pe la teatru, discuta cu Hilda la bufet. Al doilea semnal de sonerie anunţa sfîrşitul pauzei şi bufetul se golise. La un moment dat se pomeniră cu Efim : era îmbrăcat ca un muncitor şi foarte aferat.

— Nu cumva vrei s-o ştergi ?

— Ba da. Am treabă.

— Nu te las în ruptul capului. Azi se joacă piesa mea, o dramă. Premieră ! Ţi-am rezervat un loc... Şpulkin, condu pe dînsul ! Rîndul întîi, locul nouă, repede !

Soneria zbîrnîi pentru a treia oară.

Şpulkin, unul care era leit vibrionul holerei, răsări ca din pămînt şi-l prinse pe Pavel de braţ. Hilda îl luă rîzînd de celălalt braţ şi, cu forţe unite, îl duseră în sală.

Pe spătarul fotoliului se afla o inscripţie bătătoare la ochi : „Redactor-şef". Ceafa masivă a lui Pavel se făcu stacojie, îl înjură în gînd pe Efim, dar în acelaşi timp inima îi zvîcni uşurel a tulburare plăcută : tic... tic...

Cortina se trase într-o parte şi în alta de la jumătate, ca şi cum ar fi făcut o reverenţă.

În fundul scenei — faţa unei închisori. Pe după gratii se văd chipuri chinuite, se aude zăngănit de lanţuri. Într-un colţ, pe o ridicătură de stînci, într-o largă mantie zmeurie şi cu o bonetă roşie ca focul, stă nepăsătoare Libertatea, rezemîndu-se într-o spadă cît toate zilele.

Se aud gemetele deţinuţilor :

— Sfîntă libertate...

— Tu eşti aidoma viselor neprihănite ale copilăriei care nu se împlinesc niciodată...

— Eşti ca basmele care nu se preschimbă nicicînd în realitate...

— În strîmtoarea înăbuşitoare a uzinelor, în bezna adîncă a minelor, milioane de sclavi tînjesc după tine...

— O-oo !... O-ooo-ooo !...

Pe sub zidul închisorii trec niște oameni zdrențăroși și alți cîțiva, care par să fie binagii ori cîrciumari după felul cum sînt îmbrăcați. Toți șușotesc între ei :

— Uite închisoarea...

— Aici sînt închiși greviștii...

— Bine le-a făcut... Prea se cred deștepți, secăturile. Pe cîți n-au împușcat și n-au spînzurat, dar tot nu s-au învățat minte !

— Oricît, păcat de ei, fraților...

— Ține-ți gura, mintosule, că te bagă și pe tine la zdup.

În mijlocul zdrențăroșilor apare un tînăr muncitor, agitînd un ciocan uriaș în mîini.

— Tovarăși, conștiința și datoria de cetățean ne îndeamnă să dărîmăm aceste ziduri sinistre și să-i eliberăm pe cei care luptă pentru sfintele idealuri... Măreața noastră țară e stoarsă de vlagă...

Scena se cufundă în întuneric. Umbre în lințoliuri se perindă ușor, de parcă ar pluti. Unora le atîrnă capătul ștreangului de gît, altele își poartă capul în mîini. Gemete :

— Și noi ne-am dat viața pentru idealuri...

— Pe mine m-au spînzurat călăii țariști...

— Mie mi-au tăiat capul...

— Răzbunați-ne...

— O-o !... O-ooo !...

Muncitorul îi îndeamnă pe zdrențăroși să pășească pe urmele martirilor. Murmure înfricoșate se iscă drept răspuns...

Atunci, Libertatea ridică spada :

— Burtăverzime lașă și demnă de dispreț ! Voi nu mă meritați, mișeilor ! Singură marea este și va fi liberă. Ha, ha, ha !...

Libertatea își flutură mantia și se prăbușește undeva în adînc, stîrnind un nor de praf, din pricina căruia strănută și luptătorii pentru idealuri, și ceata zdrențăroșilor. După ce isprăvește de strănutat, muncitorul îi convinge pe toți de necesitatea răscoalei. Răscoala. Tobe, flamuri, bufniturile zidurilor dărîmate ale în-

chisorii. În avanscenă, plîngînd de bucurie, apar martirii, iar între ei — Libertatea în lanțuri, purtînd haine de ocnaș. Muncitorul se îndrăgostește urgent de ea și cu toții intonează Marsilieza.

Sala cîntă împreună cu actorii.

Orchestra atinge apogeul.

Apoi — o explozie de șuierături și tropăituri entuziaste. În acest vacarm de nedescris, glăsciorul piți-găiat al lui Șpulkin se înfipse cum se înfige cuțitul în slănină :

— Liniște, cetățeni. Pauză cinci minute !

Kapustin se așează lîngă Pavel, își suflă zgomotos nasul și-i turui la ureche :

— Grozav, ai ? O fi el băiat de negustor, dar uite ce scoate din capul lui ! Spune și tu ! Martiri, burtă-verzime... Totu-i exact așa cum se arată pe scenă... Știu, dar și pe mine m-au mînat doi ani sub escortă, din pușcărie în pușcărie...

Kapustin duhnea a băutură. Pavel tresări surprins. Se știa că președintele nu pune strop în gură, chiar se povestea că o dată, de revelion, nimerind la Sapunkov, care nu se știe cum izbutise să-l aducă la el, nu numai că a refuzat paharul oferit, însă a făcut țăndări o damigeană cu vișinată și a plecat înjurînd de mama focului, stricînd cheful lucrătorilor cu munci de răspundere adunați acolo, într-un cadru intim, să întîmpine Anul Nou.

— Vanea, ești cam băut. Hai să te duc acasă.

— Eu, mă ?

— Da, tu !

— Nici atîtica !

— Hai să mergem, că mă supăr.

— Nu se există ! Libertate, martiri... Vreau să văd și eu ce iese pînă la urmă...

Se cramponă de brațele împletite ale fotoliului. Dacă încercai să-l ridici, ieșea tărăboi.

Pavel îi strînse cu putere brațul.

— Potolește-te, omule ! După ce că-mi vii beat într-un loc ca ăsta, mai vrei să faci și scandal ?

— Nu stărui Pașa, că degeaba stărui... Ți-am spus doar...

Pavel îi dădu pace și, scoțînd la iveală un ziar, îl convinse să citească un articol oarecare.

Zbîrnîi soneria și cortina se trase în lături.

Sala — puzderie de ochi strălucitori, guri căscate, chipuri miloase, posomorîte, uimite.

...Baricade, telefoane, soldați cu panglici purpurii la căciuli. Într-un colț, același muncitor cu Ana, nevastă-sa. Un bătrîn și o bătrînă îi imploră cu lacrimi în ochi să se întoarcă acasă. Ei refuză. Bătrîna o prinde pe fată de mînă, dar fata se smucește și o împinge cît colo pe scumpa ei măicuță, cît pe ce să o dea jos de pe scenă. Muncitorul și soția lui declamă :

— În lături, biete cîrtițe umile ! Tîrîți-vă supuse în țărînă ! Noi pași-vom mînă-n mînă pe drumul vieții noi și cei dintîi vedea-vom din vîrful baricadei cum se revarsă zorii minunați ai libertății lumi !

Bătrînii pleacă plîngînd, în rîsetele spectatorilor.

Luptătorii de pe baricadă deschid focul. Se trage vîrtos, cu înverșunare. În sală miroase a ars și a praf de pușcă, o junâ trupeșă e gata să leșine, ostașii aflați printre spectatori urlă de încîntare și aplauzele lor acoperă detunăturile. Spectacolul a trecut rampa ! Dar piesa nu s-a terminat încă. Sînt aduși doi ofițeri albi, luați prizonieri. Ei răspund plini de tupeu la întrebările muncitorului. Înainte de execuție mai apucă să strige :

— Tot pămîntul — moșierilor, iar puterea — capitaliștilor !

— Doamne, apără-l pe țar [1] !

(În dorința ca episodul acesta să aibă mai mult efect, Efim se întreba dacă n-ar fi bine să aducă la fiecare spectacol cîte doi condamnați de la Ceka și să-i achite pe scenă.)

Apar cîteva brancarde cu răniți. Înainte să-și dea duhul, fiecare dintre ei ține un discurs. Țîrîie telefonul de campanie. Un vistavoi dă buzna pe scenă și raportează gîfîind :

---

* Primul vers al imnului țarist.

— Albii au fost zdrobiți !... Ura !...

Acesta era finalul. Explozia de entuziasm făcea să se cutremure podeaua și punea în primejdie acoperișul.

Radios, cu urme de grimă pe față, Efim veni într-un suflet și prinse amîndouă mîinile lui Pavel într-ale sale :

— Ei, cum ți s-a părut ? Nu-i rău, ce zici ? Ți-a plăcut ?

— Știi, ciocanul pe care-l tot vînturai tu pe deasupra capului e ciocan de dulgher. O fi el mare, dar nu-i baros să făurești ceva cu el, așa cum spuneai tu acolo.

— Fleacuri. Schimbăm ciocanul și gata. O să trimit piesa la Moscova.

— Așta-i și sfatul meu, băiete. Trimite-o.

— A, tovarășul Kapustin ! Bună seara. Iartă-mă, nu te-am observat. Sînt emoționat ca un copil... Așadar, mă sfătuiești s-o trimit ? Ți-a plăcut ? Cum ți se pare, merge ?

— E grozavă, spuse Kapustin cu convingere. Mai ceva ca la Gogol. La el toate-s numai despre hoholi [1], apă de ploaie... Împleticindu-se în cuvinte, de parcă ar fi călcat pe cioburi, Pavel se interesă :

— Cine e aia, soția ta ?

— Hilda ?

— Nu, ailaltă.

— Aha, Ana... De ea mă-ntrebi, nu ? Azi a fost în mare formă. Știi cine e ? Lidocika Șerstneva, care a fost la popreală și pentru care ai semnat hîrtia aia, mai ții minte ? Ți-a plăcut, nu ? E nostimă. Să ți-o prezint. A, uit-o că vine... Vorbești de lup...

Lidocika se apropie zglobie, cu un taler în mînă.

— Contribuiți și dumneavoastră, tovarăși.

Era vaporoasă, sprîncenată, odicolonată.

— Dați-mi voie să fac prezentările. Lidocika Șerstneva, după numele de pe afiș — Darialova-Zavoejskaia... Tovarășul Grebenșcikov, redactorul șef al gazetei. Omul căruia îi datorezi eliberarea, Lidia Mihai-

[1] Ucraineni (peiorativ).

lovna. Dînsul e Ivan Pavlovici Kapustin... ha-ha-ha, guvernatorul roșu al județului nostru.

Fata îi zîmbi lui Kapustin și zăbovi ceva mai mult cu zîmbetu-i ușor rujat pe fața lui Pavel.

— Sînteți președintele comuniștilor ? Încîntată de cunoștință. Am auzit atîtea despre dumneavoastră... Contribuiți și dumneavoastră în folosul bieților soldați care...

— Știu, știu, mormăi Pavel, avînd-o înaintea ochilor fără să o privească, și scuturâ cu mîna lui aspră lăbuța ei catifelată ca de pisică. Un fior rece îi săgetă prin spinarea zdravănă de cal. Năduși brusc...

Zăpăcit, lăsă să cadă în taler numărul de la garderobă.

Dînd peste cap ochii ei limpezi și strălucitori ca oglinda, Lidocika mai flecări cîteva clipe, apoi dispăru în mulțime ca un fluturaș.

— Să mergem, rosti ferm Pavel, prinzîndu-l pe Kapustin de braț. Am văzut destul.

— Plecați ? se necăji Efim. Nu vreți să vedeți dansurile orientale interpretate de Lidocika ? E un deliciu...

— Imposibil... Avem treabă... Hai, Vanea.

Pe stradă — nămeți gîrbovi și o liniște licăritoare. Kapustin, pe care vîntul rece îl trezi îndată din beție, se apucă să-și înșire toate ofurile :

— Emitem la decrete, slavă domnului, iar pe țăran nu-l cunoaștem și nici nu încercăm să-l cunoaștem... Uneori, nu zic, trebuie acționat cu hotărîre, însă, alteori, ar fi bine s-o luăm mai domol... Arată-i țăranului că-l cinstești, toarnă-i un strop de mir în cap și-ți mută și munții din loc.

— Deh, vremuri aspre, Ivan Pavlovici. Arde. Dacă e să umblăm cu mirul, apoi ar trebui să turnăm cu găleata, fiindcă țăranu-i lacom. De-aia sîntem nevoiți să-i punem mîna-n gît : „Al tău, al meu, nu contează ! Scoate și dă".

— Mda, vremuri aspre... Țăranii înțeleg asta. Care face pe prostul, îi băgăm noi mințile-n cap... „Dă grîne !" Au dat. Murmură ei, dar dau. Într-o lună am fi isprăvit de strîns cotele de surplusuri de la fiecare,

pîn-la ultimul bob, dar să vezi : mă pomenesc azi cu Losev, care-mi arată niște hîrtii venite de la gubernie. Cică ăi de la centru au făcut o mică greșeală de calcul și acuma zic să strîngem suplimentar încă două milioane de puduri.

— Deh...

— Ce părere ai ? Poftim cum se poartă ei cu țăranii! Ăia, acolo, la centru, fac politică și noi tragem greul. Țăranului îi place ca vorba să fie vorbă. I-ai spus cît trebuie să dea, îți dă. Dar dacă mai vii și-a doua oară — na, cotu' ! El a socotit dinainte, gospodărește — atîta dă la stat, atîta ține pentru sămînță, atîta pentru mîncare și băutură... Și cînd zice și el c-a scăpat de angarale, vii tu de colo : s-avem iertare, frățioare, s-a făcut o mică greșeală...

Kapustin se opri suflînd greu, ca un cal obosit.

— Ori alta. Ascultă ce-a făcut comisarul cu aprovizionarea din raionul Ceagrî. Mama lui de dobitoc ! A lăsat afară, sub cerul liber, în zăpadă, nouăzeci de mii de puduri de fîn. Dacă se nimerește o zi caldă, putrezește tot... La Mokșanovka — una și mai și : au umplut o magazie cu păsări tăiate și le-au ținut acolo pînă au împuțit toată plasa. Nu le e rușine obrazului... Uite, Pașa, ce situație înfundă albia pe care ar trebui să înainteze rapid puterea sovietică... „Dă oameni !" Au dat și oameni. Dar noi ce-am făcut pentru oamenii ăștia ? Ai citit ordinul de mobilizare ?

— Care ordin ? Ce-i cu el ? se încruntă Pavel.

— Na, citește...

Se opri sub un felinar.

Kapustin scoase din servietă un șpalt și Pavel citi cu atenție pasajele însemnate cu creion roșu :

§ 2. Cadrele didactice și membrii comitetelor sărăcimii care se situează ferm pe platforma puterii sovietice și nu sînt suspectați de sabotaj nu vor fi încorporați.

§ 6. Voluntari și ostași roșii din contingentele nesupuse la încorporare vor fi lăsați la vatră. Cei care doresc să rămînă în efectivele armatei, vor fi vărsați companiilor operative și trimiși imediat pe front.

§ 9. Sînt supuși încorporării toți cei instruiți în vechea armată, ofițerii de toate gradele, precum și contingentele specificate mai sus, care din diferite motive n-au recrutat înainte de revoluție.

— Păi asta-i contrarevoluție în toată regula ! izbucni Pavel.

— Parcă eu ce spun ! Cine scăpa de armată înainte de revoluție ? Afaceriștii, negustorii, invalizii... Ce naiba să facem noi cu ăștia ? Iar elementele cele mai conștiente — gărzile roșii, combatanții care au făcut frontul, învățătorii, membrii comitetelor sărăcimii — vezi dragă doamne ! — ei n-au ce căuta în armată ! Chestie dibaci ticluită, nu ? și cine a venit la oraș dînd ascultare acestui ordin ? Pe de o parte — flăcăii de la țară care habar n-au ce-i aia război, pe de altă parte — foștii căprari, majuri, ofițeri și feciori de chiaburi.

— Iar noi i-am înarmat cu mîna noastră, ai ?

— Au căpătat vreo trei mii de arme și au și șters-o, luînd și armele cu ei. Acum o să tragă în noi cu propriile noastre gloanțe.

— Cine-a făcut isprava asta, un dușman sau un cretin ?

— Un dușman împreună cu un cretin... Știi, noi l-am însărcinat pe Ciurkin să întocmească ordinul de mobilizare, iar el, fleț cum e, s-a dus glonț la Glubokovski, chipurile să-i ceară sfatul în probleme militare... Și ăsta ai văzut ce sfaturi i-a dat.

Pavel tăcea copleșit de cele întîmplate. Așa cum se sfărîmă apa unui șuvoi iute de pietrele întîlnite în cale, așa se sfărîmau și gîndurile lui, iscînd trîmbă de vedenii : întinderi ferecate de ger și așternute cu zăpada învălurată, tot alb mărginit de dunga sinilie a pădurilor, convoaie lungi de căruțe încărcate cu cereale și lemne, silozuri învăluite într-o stăruitoare pulbere de grîne, țărani aruncînd glume ardeiate în jur, dezertorii stînd la pîndă ca niște lupi, autoputernicii comisari cu aprovizionarea care scot și din piatră seacă toate cotele

de surplusuri, dar lasă afară în ger mii de puduri de cartofi, insulițele rare ale celulelor de partid...

— Pînă în clipa asta, rosti el într-un tîrziu, prins cu treburile și gură-cască ce-am fost, sau mai bine zis gură-cască ce sînt, nu mi-am făcut timp ca să citesc ordinul. De tipărit l-a tipărit unul Kurocikin, un menșevic care lucrează la tipografie. Nu m-a prevenit, scîrba ! Adică, de ce să aruncăm vina pe alții, doar mobilizarea a dat chix numai din pricina noastră. Unde ne-a fost capul ?

— Ciurkin să plece imediat să-i adune pe dezertori și să vadă care-i situația.

— La altceva m-am referit eu, Ivan Pavlovici. Spune-mi, ce hram poartă comandantul garnizoanei ? Pe unde mă duc numai asta aud : Glubokovski în sus, Glubokovski în jos...

— De, știu și eu... Ofițer... I-am cerut lui Martînov să-l verifice. L-a verificat. „Nimic suspect, zice. E de-un an și ceva în Armata Roșie".

— Martînov ăsta al tău e un fraier. Și, în general, pe aici, pe la noi Ceka lucrează cam slăbuț. Zici că ducem lipsă de oameni și că poți număra pe degete cîți avem ? Prostii ! Să-ți intre bine-n cap : oameni avem destui !

— Unde ? Arată-mi-i și mie !

— Nu știi cum e la noi ? Unul cu sapa, șapte cu mapa, dar ăștia șapte zvîntă rațiile, crapă cît intră în ei... Noi ne căznim să-ncropim aici un aparat de conducere, punem roți dictaturii proletariatului, dar pe cine aducem în ham ca lăturași ? Tot foști funcționari de stat, tot foști liceeni, tot neveste de ofițeri. Avem azi în oraș cinci sute de șomeri. Mîine o să fie o mie. Oamenii care toată viața lor au bătut fierul și-au cărat saci. Oare nu-i chip să găsim printre ei cîțiva buni de curieri, de contopiști, de activiști ? Nu se pricep ? Nu-i nimic, o să învețe. Că nici tu și nici eu nu ne-am născut comisari !

— Acum nu-i timp de învățătură, Pașka, trebuie să-i dăm bătaie cu predarea surplusurilor.

Kapustin se apucă să compare situația cu o clădire în stadiu de proiect, pentru care abia se bat țărușii de marcaj și abia se ridică schele — imagine ce i se înfiripase mai de mult în minte. Pavel însă nu-l asculta, vorbea înainte :

— Sau să-i luăm pe eseri. După ce i-am mătrășit din oraș, ei s-au împrăștiat prin județ și s-au dat la fund, înfiltrîndu-se în cooperativele și în asociațiile de consum, în secțiile agricole, în tribunalele populare ; în plasa Lebedevka au înjghebat o comună agricolă, iar sovietul și comitetul sărăcimii din plasa Marianovka se află în mîinile lor... Martînov are impresia că eserii sînt blînzi ca niște mieluși, dar lupii ăștia o să-și mai arate colții...

— Eh, tu, martir năzdrăvan, nu cumva faci din țînțar armăsar ? Nu toți eserii sînt la fel... Am avut noi pe front un detașament de eseri de stînga ; n-au luptat deloc rău băieții. Mi-aduc aminte o întîmplare. Unitatea noastră tocmai ieșea din Tetiuși...

— Mai bine ți-ai aduce aminte cîți eseri s-au aflat și se află și la ora asta în cîrdășie cu cehii sau cu alde Kolceak, îl întrerupse Pavel. Adu-ți aminte de rebeliunea de la Moscova, de Iaroslavl, de complotul lui Muraviov. Partidul socialist-revoluționar a trecut în bloc în tabăra contrarevoluției și numai cîteva grupulețe au rămas de partea noastră, dar și ele pînă la un timp...

— Asta cam așa e.

Pavel îl însoți pe Kapustin pînă la comitetul executiv, apoi rătăci îndelung pe străzile tăcute și troienite de zăpadă. Preocupările activității imediate se învălmășeau în mintea lui cu gînduri frivole : întocmi în cap darea de seamă lunară pe care era timpul să o trimită la comitetul gubernial și-i zise cu foc și năduf cîntecul despre hamalul Vanka, de sminti toți cîinii din mahala. Și Lidocika îi stărui toată vremea dinaintea ochilor : „Despre burjui se spune că-s niște stîrpituri. Dar de ce au atîtea muieri frumoase ?“

Pavel era cam mulieratic și i se aprindeau ușor călcîiele. De cînd era puști îi invidia pe liceeni, pe

„domnișori", cum li se spunea în mahala, fiindcă ei se plimbau cu fete rumeioare și curățele. Putea să se țină și un ceas, cu gura căscată de încîntare, după cîntăreața răgușită și împopoțonată ce-l însoțea pe flașnetar. Adeseori își pierdea seara lîngă vitrina vreunui restaurant, ascultînd cum vuiau armonicile și cum suspinau guriștii, ori mîncîndu-le din ochi pe dansatoarele țipător îmbrăcate, care se zbuciumau îndrăcit în infernul beției. Pînă și la cinema se îndrăgostea de etericele dive ale ecranului, ce-i obsedau apoi visurile de adolescent. Tînjea după ele : erau atît de frumoase, de elegante, cu totul deosebite de oamenii în mijlocul cărora trăia... Mai tîrziu, cînd începu să lucreze la uzină, o dragoste neașteptată și totuși atît de mult așteptată, amețitoare ca și fumegarea mangalului, îi fripse inima : o chema Niurocika, avea ochii de cicoare și era nepoata unui mecanic... Aflînd de tainicile lor întîlniri, unchiul fetei îi trase o urecheală și-l dădu pe poartă afară. De la administrația uzinei, Pavel, care împlinise șaptesprezece ani, o porni glonț, zgribulit ca de frig, spre strada Dulcței, cu felinare roșii pe la porți ca să-și facă praf banii luați pentru două săptămîni de muncă și iubirea lui dintîi.

Pavel era tînăr și setos de viață. Se mai întîlni cu Lidocika pe stradă, se mai duse o dată cu ea la teatru și, într-o bună zi, fata se mută la el, aducîndu-și cutiile de pălării și o grămadă de valize și valijoare. Din ziua aceea, în odaia lui Pavel nu mai mirosea a cîine — o aromă dulceagă de pudră, parfum și săpun scump se înstăpîni peste tot. Pavel, care înainte vreme trepida de toate bucuriile pămîntului, deveni de un calm înțelept. Muncea însă cu aceeași tragere de inimă, și cînd simțea că mintea lui tînără nu-i în stare să vină de hac unei probleme, abia că se ambiționa și se îndîrjea mai mult, încît izbutea să o scoată la capăt pînă la urmă. Lidocika trona pînă pe la amiază în vîrful patului, învăța roluri, declama și din cînd în cînd, mijind ochi mici de parcă ar fi supărat-o lumina, mieuna întinzîndu-se leneș :

— Pavlik, vino și dă-mi un pupic !

— Lasă, lasă, mai bine scoală-te... Ia spune, cu ce-i egal patratul unui binom ?

— Ha, ha, ha...

O dată mai de mult, îi căzuse în mînă un manual de algebră. Văzînd semnele acelea misterioase din carte, aducînd cu niște cîrlionți și buclișoare, se îndîrjise foc, se așternuse pe învățătură și, într-o lună, răzbise prin toate chițibușurile algebrei, așa cum ți-ai croi drum prin mărăciniș. Iar acum, ajutat de Lidocika, luă cartea de la început, foaie cu foaie, vrînd să se lămurească definitiv. În plus, o determină pe Lidocika să-i dea lecții lui Miheici. Bătrînul nu se împăca în ruptul capului cu ea, și profesoara și elevul se luau adesea la ceartă. Roșie de furie, Lidocika năvălea pe ușă și azvîrlea cît colo „Gramatica" :

— Nu mai pot să-ndur !

— Iar te-a apucat ?

— Nu mai vreau, nu mai vreau, înțelegi ? După ce că-i cretin, mai e și mojic !

Pavel sărea îndată să-i împace.

Seara, cînd Lidocika pleca la teatru, Miheici venea să-și vadă prietenul, așa cum obișnuia mai înainte. Cînd să intre, întreba prevăzător :

— A plecat ?

— A plecat, fii pe pace. Hai încoace să bem ceai. Nu știu ce-ai cu ea de n-o poți suferi. La drept vorbind, și pe mine m-ai cam uitat.

Bătrînul cerceta cu un ochi critic odaia și se vedea limpede că-i displăceau ordinea și curățenia înstăpînită aici. De unde înainte vreme era numai zîmbet, acum își punea buzele a supărare.

— Ce te-ai bosumflat așa, Miheici ?

— De aia.

Vrînd să curme tăcerea asta stînjenitoare, Pavel îl întrebă :

— Ei, cum merge învățătura ?

— Cum să meargă, oftă bătrînul. Sînt tobă de carte : o, i-oi... Mă tot sîcîie să stau drept pe scaun, ca nu cumva să mi se strîmbe șira spinării, și se apucă

să-mi dicteze : „Cîinele latră, vaca muge". Își bate joc de mine, zău.

— O-ho-ho ! Auzi istorie... Nu-i nimica, tu dă-i bătaie, învață, ține-te cu dinții de carte.

— Nu mai e de mine...

Miheici își golea în tăcere cana, apoi murmura ca într-o doară :

— Păcat...

— Iar începi ? se strîmba Pavel, știindu-l unde bate. Cum de nu ți s-a urît să tot spui vorba asta ?

— N-ai decît să te superi, dar mă știi cum sunt : ce-i în gușă și-n căpușă... Măi Pavele, nu-i ea ce-ți trebuie ție. Mare chilipir pe capul tău, ce să zic, moare lumea de invidie... N-ai găsit și tu o femeie care să ți se potrivească ?

— A mai fost cineva în viața mea...

— Atunci, la ce le schimbi, cum schimbă țiganul popasul ?

— Ce știi tu. Dacă erai tînăr, judecai altfel...

— Taman așa gîndesc și eu. Lasă, drăguță, ai nițică răbdare. Îți face asta un pocinog de-ți mușți degetele.

Într-una din zile, într-un moment de mare tandrețe, Lidocika, folosindu-se de toate iscusințele femeiești. aduse vorbele despre toaletele de primăvară.

— Pavlik, arată-le ălora de la Ceka cine comandă aici. Dă tu o dispoziție pentru mine, că au o grămadă de lucruri confiscate...

— Ce face ?...

— Ei, ce mare filosofie ! Pune cîteva cuvinte pe o hîrtie cu antet, că restul aranjez eu singură.

— Cînd ți-oi aranja eu una, n-o să știi cum să nimerești ușa !

Lidocika se sperie, izbucni în lacrimi și nu-i mai pomeni de pantofi noi, ori de lenjerie fină, nici nu i se mai plînse că meniul lor e grozav de monoton. De la repetiție zbura drept în bîrlogul de holtei al lui Efim — un apartament cald, cu mobilă de lux, care aparținuse unui avocat cam cioflingar, și el de lux, cărăbănit în Siberia.

Efim o ajuta să-și scoată blana de veveriță, îi sărută mîinile de păpușică și, privind-o adînc în ochi, întreba :

— Mă iubești ?

— O-o...

Efim și Lidocika fondară la Kliukvin o asociație a poeților, dramaturgilor și artiștilor plastici revoluționari — se găsiră vreo patruzeci în oraș. Chiar de la prima adunare, asociația hotărî să facă urgent demersurile necesare pentru primirea rațiilor de alimente și să publice un almanah lunar de literatură și artă, „Vise și cugetări".

Din oraș porneau trăsnet ordine :

Pîine
lemne
soldați
bani

— în caz de neexecutare — sancțiuni, tribunal.

Prin stepe, păduri, mlaștini vuia ecoul :

— O-o... A-a-a-a-... U-uh... Arde-l...

Puhoaiele de hîrtii năprasnice potopeau fortărețele de paie ale satelor. Și toate căprăriile astea de hîrtii furibunde aveau un singur refren : „Orice nesupunere sau întîrziere va fi pedepsită cu toată asprimea".

Orașul se zvîrcolea în ghearele foamei și exantematicului, scuipa sînge ruginiu. Orașului, care horcăia de febră, i se poruncea să se înzdrăvenească de-a-n picioarele. Repartizați pe străzi și pe grupuri de case, cei care aveau ordinul să scoată populația la muncă zgîlțîiau de clanțele portițelor zăvorîte și strigau pe sub ferestrele perdeluite cu tul :

— Hei, care stai aici, ieși la dezăpezirea liniilor !

Cîte o voce plîngăreață de amărît care încerca să se fofileze, se strecura prin cine știe ce crăpătură :

— Noi, taică, sîntem oameni pașnici, nu facem politică.

— N-are a face, ordinu-i ordin !

— Noi, tovarășe...

— Nimic! Tot ce-i parte bărbătească, ori parte muierească iese urgent la lucru, în două-s patru de secunde, s-aude?

— Aici sînt numai bolnavi, bătrîni și copii.

Răgușiți de atîtea zbierete, oamenii ordinii, bubuiau cu paturile armelor în portițe:

— Doar n-ați crăpat cu toții! Afară, la dezăpezit linia!

— Păi noi, dom' tovarăș...

Sub izbiturile paturilor de armă, căsuțele tremurau și se ghemuiau speriate, întocmai ca o pisică ce-a făcut o boroboață, însă rămîneau cufundate în mutenie: lumea ședea pitită prin poduri și prin pivnițe, așteptînd să treacă primejdia...

Pe liniile ferate, locomotivele slăbănoage șuierau disperat de li se subția glăsciorul cît țurțurele de ghiață, se împotmoleau în troiene, se opinteau din răsputeri pe roțile care nu făceau decît să zgîrîie șinele și în cele din urmă încremeneau, gîfîind jalnic...

Orașul se zvîrcolea în fierbințelele tifosului. Colcăiau de păduchi mari și aspri la pipăit ca bobul de hrișcă toate drumurile, gara, spitalele și desăgarii cenușii, care păreau și ei niște păduchi uriași.

Păduchii invadară satele.

În gară, bolnavii zăceau grămadă, de-a valma cu leșurile, fiindcă leșurile nu mai pridideau să le strîngă.

Cîteva vagoane de marfă, rostuite pentru transportul de călători, stăteau pe o linie moartă, ticsite de leșuri despuiate, care semănau cu niște trunchiuri scurtate de mesteacăn. Barăcile băjenarilor din împrejurimile orașului se goliseră pe jumătate sub secera bolii, iar cîți scăpaseră se împrăștiaseră prin sate, ducînd molima cu ei. La pușcărie, deținuții mureau cu resemnare. Exantematicul făcea prăpăd în infirmerii, cazărmi, la locurile de popas ale convoaielor. Se decretă mobilizarea medicilor. Din treizeci răspunseră doar șase. Ceka împușcă doi medici și atunci toți ceilalți depuseră jurămînt de credință, se formă o comisie extraordinară antiepidemică, orașul fu împărțit în sectoare, se lan-

sară cîteva apeluri duduitoare și lupta începu. Dar nici cordoanele de carantină, nici cizmele înalte pînă la șold, nici celelalte măsuri profilactice nu reușeau să oprească năvala păduchilor. În gropile comune de la cimitir erau aruncați desăgari, soldați în permisie, dezertori, localnici, fără să-i mai numere nimeni. Molima îi seceră pe Ciurkin, Sapunkov, inginerul Kiparisov. Muri și Elena Konstantinovna Sudakova.

Se înființă o echipă sanitară volantă, din comuniști, care avea un stat-major și un serviciu de gardă permanent, ziua și noaptea. Liceul, biserica și magazinele goale fură transformate în spitale. Era lipsă de paturi, de saltele, de rufărie — bolnavii zăceau pe paie, umplînd pînă și coridoarele. Strigătele abia îngăimate și gemetele celor ce aiurau nu se mai sfîrșeau :

— Apăăă... Apăăăă...

Hilda, care bolise și ea de tifos și ajunsese o arătare, abia se tîra spre magazinul unde se distribuiau alimente. La cîțiva pași se oprea în loc, rezemîndu-se de cîte un gard, ori așezîndu-se pe cîte o ieșitură de zid, ca să-și tragă sufletul. Surîdea soarelui voios ca unui bun prieten.

Ținea strîns în mînă un talon pe care stătea scris : regim special. Avea dreptul la :

scrumbie	1/4 funt
untdelemn	1/4 „
crupe	1 „
săpun	1/2 „
chibrituri	2 cutii

Trecu un cîine. Hilda îl chemă, îi mîngîie botul cald și-și scutură pentru el firimiturile de pîine din buzunare. Trecu un coșar — omul i se păru tare nostim și o pufni rîsul. Dădu să-și ceară scuze, să-i explice că nu de el rîde, ci pentru că își simte inima voioasă și pentru că e minunat să umbli pe strada sorită... O cuprinse brusc amețeala... Parcă numai cîteva clipe, dar cînd deschise ochii, hornarul se vedea ca o pată neagră în capătul străzii. Și iar o porni cătinel... Din

partea opusă, prin mijlocul străzii, venea în pas alergător — Hilda fu uimită și fericită că mai există oameni în stare să alerge ! — o echipă cu cazmale și lomuri pe umăr. Își simți inima zvîcnind în coșul pieptului : Ai noștri !... Strigă cu un glas firav și abia auzit :

— Tovarăși... Volodea !

Volodka Skvorțov, președintele unui comitet raional, se apropie în fugă de ea. Își smulse mănușa ca să-i strîngă mîna.

— Te-ai pus pe picioare, ai ?

— Chiar așa...

— Ai grijă, fată, copăcel, altminteri te-ngropăm cît ai zice pește...

— Lasă că nu mă sperii... Gata, acuși mă înzdrăvenesc eu... Voi încotro ați pornit-o cu cazmalele ?

— La săpat morminte... De teamă ca nu cumva exantematicul să-și înfigă colții și mai adînc, troica [1] extraordinară ne aleargă toată ziua de colo pînă colo. Facem pe groparii, pe dădacele de cadavre, ne luăm la trîntă cu moartea !

Hilda zîmbi cam strîmb, însă Volodea îi zicea înainte :

— De cît ne-am îmbuibat cu potol comunist, am devenit netezi nevoie-mare, păduchele n-are de ce să se agațe și pică jos. Nu tu exantematic, pe noi nici ciuma nu ne ia !

Volodea rîse, îi făcu un semn de rămas bun cu mănușa și fugi să-i ajungă din urmă pe ceilalți.

Hilda îi petrecu cu o privire limpede, așa cum strălucesc țurțurii de gheață în soare. O podidi plînsul.

[1] Comisia alcătuită din trei persoane.

Satul Homutovo

În Rusia-i revoluție — parcă s-ar fi stîrnit toate vijeliile pămîntului...

JUDEȚUL ERA POTOPIT DE NINSORI ȘI decrete.

Pădurile de peste Volga dormeau tihnit. O tăcere măreață se așternuse peste iernaticele țarini. Satul pitit prin cotloane pirotea în sătulă torpoare, curmată arar de cucurigeala cocoșilor și de dangătul sfintelor clopote.

Sat pe buza rîpei, sat în adîncul rîpei, sat mai încoace de pădure, sat cum treci pădurea, sat în vîlcea, sat dincolo de rîu... Bogată ești tu, măicuță Rusie, în asemenea sate neștiute și neștiutoare...

Aidoma — și satul Homutovo.

Slobod stau răspîndite izbe în șase colțuri, învelite cu șiță, ori cu tablă. Ogrăzile sînt ca sipetele ferecate. Obloane albastre, cîrmizii, împodobite cu tăieturi din fierăstrău și cu slove ca-n cărțile sfinte, veghează la ferești. În izbele încăpătoare, unde trăiesc toți de-a valma, întreaga familie, e tare cald și foșgăie gîndacii să-i strîngi cu lopata. Icoane — cîtu-i colțul încăperii. Și poze — cu scene de război, cu Sfîntul Munte Athos, cu chinurile iadului. Oamenii satului sînt voinici la trup, buni de gură și umblă curat îmbrăcați. Înainte vreme, duminicile ori de hramul bisericii, aici fierbea iarmarocul ca vinul în bute. Belșug de lucruri, grînețe mormane, vase de pămînt înflorate, obezi, arcuri pentru hulube, dohot, turtă

dulce și plămădită cu ismă, herghelii de cai de stepă, turme de oi, cirezi de vite, vuiet de glasuri, hărmălaie, forfotă, tocmeală țigănească cu jurăminte strașnice, cîntece psalmodiate, de către orbeți și smintiți întru Domnul, călușei, cîrciumă cu etaj. Să umbli și șapte verste în jur, nu afli un alt sat ca Homutovo. Pînă și războiul țarului s-ar arătat mai milostiv prin partea locului : care din săteni și-a găsit adăpost la uzina de armament de la oraș, care s-a învîrtit să rămîie și să trudească pentru patrie. Și au hărnicit nu glumă, că le trînteau muierile la plozi — anu' și găvanu, ba chiar cîte o pereche. Și nășteau ușor, de parcă ar fi făcut plăcinte. Revoluția s-a abătut ca o vijelie peste satul acesta cuprins, veștejind negoțul și pustiind șleahul. Treburile mergeau tot mai prost.

Ivan Pavlovici Kapustin crescuse și el la Homutovo, dar, rămas fără părinți — de maică-sa nici nu-și aducea aminte, iar taică-său căzuse în războiul cu japonezii — numai de suferință și de lipsuri avusese parte. De mic fusese nevoit Vanka să argățească prin străini pentru o coajă de pîine. Apoi, îl luase la oraș birtașul Barmin. Și pun-te Vanka pe slugăreală ! Mai întîi slujise la birt, după aceea devenise calul de alergătură al negustorului de cereale și făină Hlînov, după aceea ucenic la un atelier mecanic. Două veri în șir umblase prin sate, doftoricind broaște, găleți și lighene. Nițel mai tîrziu, venind ei niște țărani din Homutovo cu grîne la oraș, la negustorul Hlînov, auziră că pe Vanka l-au azvîrlit în pușcărie, dar pentru ce anume isprăvi nu prea s-au lămurit. După cîtva timp fusese văzut hamal într-un oraș de pe Volga : căra saci în port. În timpul războiului, ureadnikul [1] Kobeliov prinse într-o tihărie, căreia localnicii ziceau Kudli-Iar, o bandă. Naiba-i știe cine erau — poate dezertori, poate hoți de cai. Prin sat umblau tot felul de zvonuri, însă cum să le dai crezare, fiindcă unii mint de îngheață apele. Numai că printre cei prinși se afla și Kapustin.

---

[1] Grad inferior în poliția rurală țaristă.

În timpul revoluției, satul stătea cu capul descoperit și gura căscată la răspîntia acestor drumuri necercetate, bătea cruci temătoare, aștepta vești, prindea curaj, își încleșta pumnii cioturoși :

— Pămînt... Libertate...

Într-o zi, de sărbători, în goana trăpașului pursînge al negustorului Hlînov, sosi la Homutovo, într-un scurt conced, tovarășul Ivan Pavlovici Kapustin.

— Măi, măi ! se minună satul.

După slujba vecerniei, strîngîndu-se la sfat, Ivan Pavlovici povesti că e unul dintre oamenii cei mai politici, că se îndeletnicea de multă vreme în taină cu treburi de-ale revoluției și că abia de o săptămînă s-a întors din tăigaua siberiană, unde-l trimiseseră să-și ispășească osînda — opt ani de muncă silnică. Muierile, miloase de felul lor, se smiorcăiau în poală, iar cîțiva moșnegi, aducîndu-și aminte cum i-au snopit la vătășia de plasă pe Vanka și pe alți flăcăi pentru că au batjocorit portretul țarului, îi căzură la picioare și, măturînd podeaua cu bărbile, se rugară de el ca de Dumnezeu să-i ierte, să uite ce-a fost.

— Nu vă port pică, glăsui Kapustin, fiindcă mintea voastră e-ntunecată ca pămîntul cel negru.

Părintele Veniamin — țăranii proști îi ziceau Vîniamîn — bolborosi la iuțeală o slujbă de mulțumire, citind și un acatist întru sănătatea mucenicului și pătimitorului pentru norod, robul lui Dumnezeu Ioan...

În săptămîna de după Paști, oamenii ieșiră la semănat, iar pe Ivan Pavlovici îl aleseră delegat la primul congres agricol pe întreaga gubernie.

Toamna tîrziu, Kapustin se întoarse în sat, recrută vreo sută cincizeci de ostași roșii din întreaga plasă și o porni cu ei împotriva cazacilor. De atunci nu se mai desprinse din șa : se războiește cu cazacii, cu cehii, călcă în sus și în jos ținutul de dincolo de Volga, ca trimis cu largi împuterniciri al comitetului executiv gubernial, înființînd cele dintîi comitete ale sărăcimii și tribunale populare, împărțind pămînt țăranilor, botezînd copiii nevestelor de ostași duși la război, făcînd mobilizări pentru Armata Roșie, organizînd primele

celule bolșevice. Iar acum era mare și tare peste tot județul.

Departe de șleah, dincolo de păduri și mlaștini, se afla satul Uraikino : mordvini, ciuvași, iarbă-n sălbăticie. În păduri schituri rascolnice în ruină, prisăci, vînat. În schituri își făceau veleatul bătrîni de o sută de ani. Viersul clopotelor din veac zgîndăreau sufletele haraminilor din iad. În jurul satului străjuiau multe locuri cu faimă străveche : cel însemnat de ciotul unui stejar pălit de trăsnet fusese pe vremuri sălaș de tîlhari ; iar în locul ce-i zicea rîpa lui Razin erau ascunse — după spusa bătrînilor — comori cu nemiluita, pe care nimeni însă nu le putea dibui. Moșnegii își mai aminteau cum s-a ridicat biserica de la ei din sat — înainte vreme se închinau la un mesteacăn. Uraikino zăcea toropit de somn, vestindu-se doar prin mugetul vacilor și prin trîmbițele cocoșilor. Izbele nu aveau horn, ci numai fumar, de luminat se luminau cu lucina [1], iar în loc de cuie se slujeau de noduri din lemn și de curmeiuri : pînza albă, pînza pestriță, pînza de sac, postavul pentru veșminte și le țeseau singuri. De un an și ceva nu mai știau de nici o cîrmuire și-n toate cele cereau sfatul bătrînului popă Silanti. Pe drumul mare treceau războiul, revoluția, detașamentele cu aprovizionarea, dar pe aici pe la ei nu se abătea nimeni : satul Uraikino era trecut pe hartă cu numele de Durasovo, după numele unui moșier de mult răposat, și de satul Durasovo nu știa nimeni prin partea locului. Pămîntul era vitreg — nisip, lut, bălțărie. Rar casă în care gura să mestece pe săturate pîinea de secară, burțile se țineau mai mult cu cartoafe. Aveau niște căluși pleoștiți și piperniciți, de ziceai că-s șoareci. Și aveau pluguri de lemn, așa cum apucaseră din bătrîni. Bărbații munceau numai la zile mari, supunîndu-se vreunui strașnic jurămînt, căci în restul timpului zăceau pe cuptor, se scărpinau în cap, duhăneau o mahorcă puturoasă, tălălăiau de la unul la altul și se întin-

[1] Așchie de lemn îmbibată cu rășină, care în trecut, în Rusia, slujea de opaiț.

deau la vorbă — vorbă lălîie, mocnită, cum e lenea rusească. În schimb, fierbeau o rachie ! Să fi colindat însetatul toate împărăţiile şi republicile, rachie ca a lor nu afla nicăieri. Dădeai pe gît o bărdacă şi n-o ştiai deosebi de o cioată nici pe muma care te-a adus pe lume ! De sărbători, oamenii se primeneau cu cămăşi în culori vesele, după liturghie se îmbătau pămînt, se încăierau, căutau întîi să-şi sfîşie unii altora cămăşile şi abia apoi se îngrijeau să-şi strămute căpriorii. Şi ca să fie petrecere în lege, îşi snopeau muierile, respectînd cu sfinţenie zicala : „Nevasta nebătută e ca o capră slută." În nopţile de iarnă, lungi precum cea de pe vremea lui Irod, femeile se supuneau răbdurii la toate voiele bărbaţilor, iar cînd mijea de ziuă, săreau din aşternut şi pînă se întuneca trebăluiau de zor prin gospodărie, se duceau la cîmp sau la pădure, fie cu căruţa, fie pe jos. În toate cele dovedeau femeile astea trupeşe şi cu sînii vîrtoşi — iarbă sălbatică pe care nu o doboară furtuna... În opinci cu izvoade şi cu încingătură de curmei, satul Uraikino hălăduia între păduri şi smîrcuri.

Lipit cu dosul izbelor de pădure stătea Viazovka — sat de schismatici din secta înfrăţiţilor întru Domnul. Oamenii erau cam pidosnici. Îşi ziceau între ei, „fraţi", dar nu dăduseră niciun soldat, nici ţarului, nici revoluţiei. Altminteri, se arătau tihniţi, cumpătaţi, buni gospodari. La ei în sat nici tu lacăt, nici tu zăvor — li se dusese vestea pînă hăt departe în jur de atîta cinste. Bătrînii povesteau că dacă se întîmpla să se abată pe la ei prin sat vreun negustor, puteai cumpăra sau lua cu schimb de la el orice îţi poftea inima. Aveai bani — plăteai, erai mai subţire la pungă — nici o supărare : negustorul scotea la iveală un bob de cărbune şi trăgea un semn pe stîlpul de la poartă. „Mă om bun, zicea, ai de plată atîta şi atîta ; dacă ai bani, mi-i dai de Pocroavă, dacă nu — te-oi mai păsui".

Vremuri de demult, obiceiuri de demult...

După plecarea albilor, întreagă plasă Homutovo se aşternu cu îndîrjire pe arat : răsturnau brazda pentru

însămînțatul de primăvară, răsturnau și însămînțau muierile. De la Pocroavă pînă la Sfîntul Mihail vremea se păstră răcoroasă și cerul limpede ca sticla — taman cum e mai bine pentru treierat : puteai să strivești și purici pe arie. Satul dormea îmbrăcat, și la primul cîntat al cocoșilor toți dădeau fuga la arie, se închinau degrabă sprea zarea dincotro mijeau zorile — și țin-te treabă. Nici nu apucau să-și șteargă nădușeala. Treierătoarele mestecau cu lăcomie snopii — numai să prididești să le umpli gura. Ariile sunau de păcăneala măruntă a îmblăciilor, de chiotele răgușite ce dădeau ghes cailor clăbuciți de spumă și amețiți de atîta goană rotocolită, de scîrțîitul carelor movilite de grîne.

După ce isprăvi cu treieratul, satul își destepeni mădularele în dogoarea băilor de abur, goli o bărdacă zdravănă de rachie de casă și uită ca prin farmec de orice oboseală.

Și începea vîrtejul nunților.

Nu se mai vorbește decît de șezători, de petreceri, de peteli. Două troici au trecut ca vîntul : un mire cu alai de fîrtați se duce acasă la sortita lui, care petrece ultima oară cu suratele-i codane, azi, în ajunul cununiei. Dintr-o casă răsună larmă de ospăț mare — se bea vîrtos, puzderia de oaspeți abia de încape în jurul meselor. Bucate după datina din străbuni : carne de porc cu tăiței, drob, piroști de pasăre și plăcinte. Mireasa face ocolul mesei și-i îmbie pe oaspeți să bea și să mănînce. Muierile cam slobode la gură își udă într-una măseaua, prefăcîndu-se că abia gustă din căni. Fetele zic o cîntare de laudă grăsanei petitoare :

Floricică floare
Mîndră petitoare —
Fețișoară dalbă
Ca laptele albă,
Gingaș obrăjor
Cu aprins bujor
Și sprîncene două

Lucind ca de rouă —
Vedea-te-aș, suratã,
La oraș, bogată
Și negustorească
De pînză aleasă !

Alte cîntări cinstesc mirele și mireasa, socrii mari **și socrii** mici, unchii, cumnații, celelalte rubedenii. **Laude** multe și bani puțintei sînt răsplata cîntecelor. **Panglicile** de mătase împletite în coadele fetelor, prind **să fluture**. Vocile înalte și puternice îi zic de zor :

Are Vanka o căciulă
cu țugui
țugui flocos
Și-o poartă
poartă pe ochi
să se simtă mai năibos.
De țugui și de căciulă
nu-i vezi ochii
zău nu-i vezi,
Iar dacă te uiți
din spate
nici mai știi drept ce să-l crezi !

Se învîrtejesc țipete sfredelitoare de femei, încîl**citura** vorbelor afumate se tîlcuie anevoie.

Cînd se crapă de ziuă, solii mirelui pornesc în goana **cailor** spre casa miresii.

Bat cu codiriștea în geam și zic :

— Aduceți mireasa că-i e urît mirelui.

— **Nu** ne zoriți, cinstiți negustori, nu ne zoriți.

— **Ni** s-au albit ochii tot așteptînd.

— O gătim, nenică, o gătim.

Mireasa, bocește cît o ține gura. Cu vorbe de ali**nare și** cu îndemnurile pe care le cere datina, suratele **îi despletesc** domol cosița de fată mare și o piaptănă.

Dar i-auzi ! Au venit săniile cu nuntași : se întrec **între ei** care să cumpere poarta, se întrec între ei care **să cumpere** cosița miresei. Vornicelul taie pîini și îm-

parte cu schimb tot cîte o jumătate de pîine, mirii se închină pînă la pămînt sub binecuvîntarea părintească și, după rugăciune, toată lumea iese buluc în ogradă, unde caii freamătă nerăbdători în zăbală, cătînd dintr-o parte și cu ochi scăpărător la întreg alaiul, în zvon voios de zurgălăi și clopoței. Purtînd icoana în brațe, vornicelul dă ocol nunții.

— Și-acuși, nuntași dumneavoastră, care vii cu noi — degrabă poftește, care mai zăbovești — ferește!

Huruie zăvorul porții mari.

— Gata, dă-i drumul! Și să fie într-un ceas bun!

Troica zvîcnește săgeată înainte. De la cununie se duc acasă la mire.

Socrii mari, în cojoacele mițoase, îi întîmpină pe însurăței în poartă și-i seamănă din belșug cu hamei și cu orz, asta ca să aibă traiul bogat și vesel, apoi îi îmbie să bea lapte dintr-o ulcică, asta ca să aibă prunci bălăiori și nu oacheși.

În pragul casei, mama fetei le umple ochi două cănі cu vin, lăsînd vinul să pice și peste buza cănii, și zice :

— S-aveți voinicuți cîți mugurei în codruț, și fete mîndrute cîte cămăși pe ceapă și cîte scîntei de soare în apă... Mindirul în doi l-am ostenit, moale puf l-am tocmit...

Ospățul e pregătit de dimineață.

În vremea asta, nuntașii se preumblă în sănii pe uliți, în lărmuirea zurgălăilor și fluturarea panglicilor multicolore din coama cailor. Strigături, rîsete, țipete, chiot, funde și flori de hîrtie... Sparg ulcele de pămînt, aruncă nuci și turtă-dulce copiilor — să le fie tinerilor cu noroc. Muierile, ca apucate de furii, zbiară cîntece fără perdea și joacă parcă fripte de foc, săltîndu-și fustele pînă sus și vînturînd prin aer basmalele smulse de pe cap.

Seara — haida tot alaiul acasă la mireasă, să se ospăteze cu jumări. Și nu după multă vreme se arată la chip și ciorba cea dregătoare de la spartul chefului...

De Sfîntul Mihail apărură la Homutovo doi călăreți : Karpuha Hohlionkov și Taniok-Proniok, luptători de-ai lui Kapustin, lăsați la vatră. Bătrînii, care tocmai se întorceau de la biserică, mestecau vorbe răutăcioase :

— Uite-i și pe basibuzucii noștri !

— Lobodă și mărăcin, buruiană și pelin... Ăi buni mor în război și pe jigodii ca de-alde ăștia nici dracu nu-i ia.

— Se cuvine să m-abat oleacă pe la Pronka. Jigodie ori ba, se cheamă că mi-e fin, mda.

Hohlionkov apucă în goană pe o uliță lăturalnică și opri scurt în fața casei. Calul veni ușor cu botul clăbucit în portița împodobită cu covrigei tăiați din tablă. Portița se bălăbănea în țîțîni, vîntul gonea cîțiva pui de găină prin bătătură și răvășea nărăvit fînul. Karpuha avu o strîngere de inimă. Duse calul înfierbîntat sub șopron, legînd frîul de plug, apoi intră în casă. De sub zdrențele grămădite pe pat răzbi anevoie un glas gemut :

— Cine-i ?

— Bucuroși de oaspeți ?

— Karpușa...

— Nu m-așteptai, așa ?

— De un' să știu c-o să vii... Doamne, Dumnezeule...

Femeia sări desculță din așternut, strîngîndu-și la piept cămașa ruptă și dădu să sărute dreapta bărbatului ei.

— Culcă-te, Feniuska, ce sărișI așa ?... Nu cumva te chinuie vreo boală ?

— Vai de mine și de mine, nici cu gîndul n-am gîndit... Auzi... Dumnezeule și Maică Precistă...

O culcă la loc, o înveli bine cu cojocul lui și se așeză pe marginea patului. Pe nevastă-sa o podidiră lacrimile. Printre sughițuri și hohote de plîns i se jelui de cumnatu-său, fratele ei, și de toate neamurile. Cîte n-a îndurat din pricina lor ! Tot mereu îi scoteau ochii, cum că de ce el, Karpuha, s-a dat cu roșii ? Bucatele au rămaș nestrînse pe cîmp. Văcuța lor, Bălțata, s-a prăpădit, iar iepșoara care le mai rămăsese în bă-

tătură de-au luat-o cehii... Cînd se mai deprinse cu întunericul, Karp băgă de seamă cît de goală era casa. Doar mîța torcea pe cuptor.

— Samovarul unde-i ?

— L-a apucat cumnatu' pentru datorie.

Sfioși ca niște șoricei se furișară în încăpere copiii lor, Mișka, un băiețel de cinci ani, și surioara lui, Dunka. Murdari, nepieptănați și sălbăticiți, cu mîinile însîngerate pînă la coate, fiindcă din pricina rapănului își rupeau și pielea de pe ei cu scărpinatul, se apropiară încetișor. Tatăl îi sărută cu duioșie și pescui din fundul buzunarului două bucățele de zahăr tăvălite prin praf de mahorcă : daruri. Ochii mamei străluceau de fericire. Karpuha dădu pe gît vreo două păhărele, apoi își puse o cămașă curată și se duse să-l bată pe cumnatu-său.

Pe dîmbul verde de lîngă stăvilar stătea cocoțată căsuța fierarului Trofim Kasianovici, care, cu ani în urmă, beat, se înecase în iaz. Văduva lui, baba Evdoha, rămăsese singură cu feciorul, cu Proniuška. Noroc de el că taică-său îl pusese la treabă de mic, și acum Pronka, flăcău voinic și îndemînatic, zdroncănea din zori și pînă seara prin fierărie, sufla din foale să ațîțe focul și cînta cît îl ținea gura. Iar Evdoha era socotită drept cea mai dibace moașă din sat și mai și cîrciumărea niței într-ascuns. În anul 1918, Pronka își îndesă anevoie umerii lui voinici într-o manta, își luă pușca și dus a fost. Evdoha îl tot aștepta la fereastră, pînă îi secară ochii de plîns...

— O dată de-aș mai apuca să-l văd pe vulturașul meu, se tînguia bătrîna, și-apoi pot să și mor.

Dădu Dumnezeu și Pronka se întoarse acasă. Intră pe ușă, și-agăță sabia în cui și se luă numaidecît de icoane :

— Ia-le de-aici, mamă, să nu le văz în ochi.

Evdohiei parcă îi trecu un fier roșu prin inimă.

— Ce-ți veni, Proniuška ? Ce ți se cășună pe icoane, fătul meu ? Au te-ai făcut păgîn ? !

— Matale să mi le iei de-aici. Eu nu pot să rabd înșelăciunea asta.

Bătrînei îi sîngerase inima cît fusese feciorul plecat, îi sîngera și mai rău acum, cînd îl vedea întors acasă. Parcă era alt om.

Scoase degrabă la iveală un clondir și-l puse pe masă.

Feciorul zvîntă băuturica și iar începu :

— Să mi le iei de-aici !

Evdoha mai scoase la iveală un clondir. Pronka nu se codi să-l golească.

— Să nu mai văz în ochi sperietorile astea, zise. Să mi le iei de-aici, dacă ții la mine.

Ea — nu și nu.

El puse mîna pe sabie.

Ea : Săriți, oameni buni, că mă omoară !

El se repezi cu sabia asupra sperietorilor.

Ea — năvală afară pe ușă, țipînd ca din gură de șarpe.

Pronka smulse din vatră o cioată arzîndă și, fără să se sinchisească de lumea care făcea haz văzîndu-i cum se fugăresc prin mijlocul uliței, se luă după măicuța lui cea bună, răcnind din adîncul rărunchilor :

— Las' că-ți scot eu gărgăunii din cap !

Evdoha fugea și tot întorcea capul :

— Puiul mamei, azvîrle tăciunele ăla, să nu te arzi !

Deh, inimă de mamă, și pace ! Unde, unde să găsești cuvinte ca să-i înalți un cînt ?

Bătrîna nu se lăsă înduplecată în ruptul capului și-i spuse să plece din casă. Pronka nu se lăsă nici el și o amenință că o mută în căsuța băii din curte. Rubedeniile se puseră atunci pe capul zurbagiului și pînă la urmă totul se sfîrși cu bine : bătrîna acoperi colțul cu pricina cu un șal și rămaseră amîndoi în casă. În felul acesta, icoanele nu-l mai scoteau din sărite pe fecior, iar mama, cînd voia să se roage, lua la o parte șalul, ca apoi să acopere la loc sfintele chipuri.

Se ținu o adunare pentru alegerea sovietului.

— Trece-l pe Savel Zelenov.

Savel căuta să scape :

— Nu poci, eu am treabă la mine-n gospodărie.

— Păi cine n-are treabă acasă la el ? Hai, zău, te rugăm !

— Ce naiba te rogi tu de el ? Trece-l și gata !

— Nu mă învoiesc !

— Tu nu te pune contra, neamule, trebuie.

Zelenov fu înduplecat.

— Scrie-l pe Lupan.

Lupan încercă să o facă pe prostul :

— Ce-ți veni, mă ? Eu nu-s bun de soviet, că nu știu socoti decît pînă-la zece.

— Nu ți-e rușine obrazului !

— Hai, zău, te rugăm !

— Treburile astea se fac cu binișorul, oameni buni.

— Hodoronc-tronc ! Sfînta lene, sireaca...

— Scrie-l acolo pe-mpielițatul ăsta : ales în unanimitate !

Și așa se canoniră cu fiecare.

Pe drum, după ce adunarea luă sfîrșit, cîte unii îi puneau cu respect și fereală diferite întrebări lui Taniok-Proniok :

— Prokofi Trofimovici, nici o veste bună la oraș despre comerțul slobod ?

— Mîncăm făr-de sare, vai de capul nostru !

— Uite colea un cui ! Ce mare lucru un cui ! Dar dacă nu-l ai, te simți ca fără mîini.

— Proșa, ai spus tu acolo ceva, de parcă ai fi vorbit în pilde : „Va veni comunismul mondial". Eu n-am prea priceput cum vine asta. Adică, iau la toți grînele ?

— De ce nu-i putere sovietică în străinătate ? Sînt ăia mai proști ca noi ?

Pronka răspundea și el cum îl tăia capul.

Evdoha avea numai necazuri cu feciorul ei. Pronka nu-și mai vedea de fierăria lui, pleca de dimineață la comitetul sărăcimii și stătea acolo pînă noaptea tîrziu. Cînd se nimerea să mai stea o seară pe acasă, se apuca să ducă muncă de lămurire cu maică-sa. Bătrîna însă era cu gîndul în altă parte și nu-i intra nimic în cap.

— Mă netotule, cît mi-ai tocat tu din gură făceai tocătură. Numai că, uite, mîncare nici de leac!

— Matale, mamă, iar ești cu gîndurile aiurea.

— Fiecare se-ngrijește de-ale lui și o scoate la capăt într-un fel, numai noi, băiete, n-avem de nici unele. Deunăzi am luat cu împrumut o mînă de făină, ca să am cu ce drege ciorba.

— Fleacuri! aruncă Pronka vorba lui preferată.

— Mușcă-ți limba, mintosule... Cînd ne-o lua și ultima văcuță din bătătură și cînd o să ne răzbească vîjgărăul — atunci să vezi tu fleacuri!

Noaptea, Evdoha se ruga fierbinte:

— Îndură-te, Sfîntă Fecioară, și bagă-i mințile-n cap afurisitului ăstuia...

Alteori se așeza pe marginea patului în care dormea Pronka și tot smiorcăindu-se în pestelcă, scîncea:

— Vină-ți în fire, dragul mamei... Las-o încolo de revoluție, că doar ești bărbat în toată puterea cuvîntului, bun de însurat. Ni se duce gospodăria de rîpă, fierăria tînjește și te-așteaptă... Mai gîndește-te oleacă și la bătrîna de maică-ta.

— Fleacuri! — doar atîta catadicsea să-i răspundă Proniuška, puișorul ei.

Iar pe văcuța lor din bătătură, Pronka o boteză Tamara.

Mai-marii plasei Homutovo se zbuciumau de două zile să tocmească un poștalion.

Bătrînul Kulaev slujise treizeci de ani în șir la olac. Înainte vreme îl cinstea pe staroste cu o vadră de rachiu monopol, cît să îmbete zob un cal, și mînă! Sub puterea sovietică, ce-i drept, nu erau asemenea cheltuieli — cine știe, poate doar un plocon secretarului, acolo... Însă nici de plătit nu plăteau ăștia ca lumea. Mă rog, schemă, instrucțiuni, dar nici așa...

Pocnindu-se peste carîmbii de oaie cu codirișca roasă, de vișin, a biciuștei, și rostogolindu-și în găvane boloboașele gălbii ale ochilor lupești, bătrînul hîriia:

— Nu se merită, zău... La ce atîta tărăgăneală ? Oricum, se cheamă că eu mi-s firmă veche. Așa-i șartul, nici nu mă gîndesc să-l calc. Numai potcovitu', știți cît e azi ? Că suciți mai sînteți, doamne iartă-mă... Oricum, se cheamă că eu mi-s firmă veche...

Feciorii bătrînului, Savel și Oniska, mezinul, amîndoi ostași în termen, îl tot trăgeau de poalele podiovkăi peticite.

— Haidem, tătucă... La ce să lătrăm aici unii la alții. Nu vor, nu-i bai.

Bătrînul se mai întoarse din ușă, azvîrlind printre dinții rînjiți :

— Mama voastră de firoscoși. Halal cîrmuitori... Știți voi cît e azi ovăzul ? Potcovitul ? Și-apoi, oricum, se cheamă că eu mi-s firmă veche !

Feciorii îl luară de acolo pe sus.

Toată schema de cheltuieli a serviciului administrativ nu acoperea nici jumătate din suma piperată pretinsă de Kulaev. Adevărat, venise unul, Proșka Mordovin, cum că e gata să ia asupra lui tărășenia cu poștalionul, dar nici nu-l băgară în seamă : cu sărăcia de sănii și de trăsuri pe care le avea și cu mîrțoagele lui n-ar fi scos-o la capăt, fiindcă era de bătut drum lung. Pe cîtă vreme Kulaev, cînd se înhăma el la ceva, puteai să dormi liniștit. Pe el te puteai bizui, la el vorba era vorbă. Avea o mîndrețe de sănii și de trăsuri, și un întreg ocol de telegari — firmă veche, taman cum zicea.

Și din nou trimiteau să-l cheme.

Bătrînul apărea rînjind batjocoritor, își trăgea cu amîndouă mîinile de pe cap cușma uriașă, pe care o purta neabătut, vara, ca și iarna, iar apoi, netezindu-și apăsat cu palma părul uns cu ulei și rotunjit din foarfece pe frunte, întreba :

— Ei, vă răzgînditărăți ?

Secretarul trăgea mai aproape călimara, pregătindu-se să aștearnă pe hîrtie învoiala. Președintele ciocănea cu degetul îndoit în scoarța unui dosar pe care stătea scris : „Circulare și dispoziții de sus“ și ofta din rărunchi :

— Mai lasă și tu, Fokici... Că schema, oricum ai întoarce-o, e-atîta cît e... Ți-om da în plus zece saci de ovăz din fondul obștesc.

Ceilalți din soviet i se alăturau în cor :

— Mai lasă, zău !

— Întîi s-auz cît dați voi.

— Ce te fasolești așa, mă, ca o fată mare ? De două zile ne tot ținem după tine.

— Păi dacă vă e limba legată...

— Ce vrei, omule, schema... Fii și tu mai înțelegător.

— O să-ți dăm și ovăz. Să bagi în tine pînă te-apucă pîntecarița.

Kulaev își umplu cu tutun nările nasului umflat și înverzit de atîta prizat. Strănută răzbit, cutremurîndu-se tot.

— Nu poci... Nu poci, de-mi tăiați și capul, colea, în prag.

O vorbă ei, o vorbă el, un schimb de alte vorbe mai țepene și, pînă la urmă, bătrînul pocni cu codirișca biciului peste birou :

— Nu se merită, neicușorilor... Drumu-i lung... Toate cele se hărtănesc, se strică... Și ca să cumpeni cevașilea — nu-i chip nici să te-apropii, că te frige... Numai pentru potcovit plătești de te usuci.

În tindă se rostogoli cu zgomot o găleată goală și portarul Franz, un refugiat, strigă în ușa crăpată cu grabă :

— Vine... Vine Turbatu' !

Care se afla așezat, sări în picioare ca ars, Kurbatov, președintele sovietului, se ridică și el, dar își luă seama îndată, se lăsă la loc pe scaun și bătu cu clopoțelul în masă :

— Ce-ați sărit așa ? Ordine, rogu-vă. Stați jos în unanimitate. Dacă vine, lasă-l să vină, că doar nu-i țar.

— Țar ori ba, cam tot aia e pînă la urmă.

Se înghesuiră lîngă ferestrele cu abur pe singurul rînd de geamuri.

O chibitcă pe tălpici, trasă de doi căluți înspumați, se apropie în goana mare și opri scurt, cu șic olăcesc, în fața sovietului. Din chibitca grijuliu căptușită cu

scoarțe purpurii coborî fără grabă un bărbat încotoșmănat într-o șubă de ren : comisarul Vaniakin. Se mai văzură trecînd în goana cailor pe uliță cîțiva ostași din detașamentul cu aprovizionarea al comisarului.

...Peste iarnă, Alexei Savelici Vaniakin învățase nu numai să se slujească de telefon și să tălmăcească decretele în cuvinte simple, pe înțelesul tuturor, dar și alte lucruri. Izbutise de asemenea să-și biruie vechea lui patimă — băutura. Urîndu-i-se cu munca de la comitetul executiv, preferă să colinde satele ca să colecteze grîne de la țărani. Cînd dormea, cînd mînca — nu știa nimeni. Venea de undeva val-vîrtej și, oricît de tîrziu ar fi fost, se ducea glonț la surugiu : „Înhamă !“ „Un' să plecăm în toiul nopții, păcatele mele ! se văita omul. Mai bine fă-ți cruce, tovarășe, și zi doamne ferește... Căluții sînt frînți, aproape că dă sufletul din ei. Și cu o pleașnă de bici n-ajungi departe.“ El, — nimic : „Înhamă !“ „Barem stai să te dezmorțești nițel, tovarășe. Muierea mea o să-ți prăjească niște cartofi îndulciți cu slăninuță, și mîine dimineață — cu Dumnezeu înainte“... „Tu, înhamă, auzi, scurt !“

Se descălța ca să-și schimbe obielele, se strîngea mai bine în curele și se făcea nevăzut în noapte.

De sărbătorile Crăciunului o scrînti în satul Starîi-Buian de se cruci toată suflarea olăcărească. Surugiul Ivan Baban, zis „săgeata din Starîi-Buian“, povesti întîmplarea la poșta plășii :

— Păi uite cum a fost. Petreceam la nuntă, la cuscrul Timofei. Chiolhan la toartă. Cîntăm, închinăm, frumos și-n bună pace, ca niște oameni de treabă. Nici tu bătaie, nici tu tărăboi. Cînd ne e nouă lumea mai dragă, baba mea dă buzna pe ușă cu țipăt : „A venit și parcă-i scăpat din lanț“. „Cine naiba a venit, femeie ? zic. „Turbatu', zice, și zbiară că vrea cai.“ Atunci mă repez și eu de la masa de cinste unde ședeam : „Nici să văz moaca aia scîrboasă... Noi avem guleai mare și 'mnealui vrea cai ! S-aștepte pînă mîine, că n-o fi foc !“ Și se urnește baba din loc să-i ducă vorba asta a mea. Trece ce mai trece și numai ce-l

văz pe geam pe comisar, descheiat la cojoc, venind vîrtej chiar cu căişorii mei ! Intră-n casă şi întreabă: „Care eşti, mă, surugiul ?“ „Păi eu mi-s“, zic. Şi pînă să mă dumiresc ce şi cum, mă ia pe sus şi mă zvîrle pe uşă afară. O apuc eu spre poartă, icnind cu plînsu-n gît şi poticnindu-mă la fiecare pas. Şi 'mnealui mă tot împunge cu pistolul între coaste. „Urjănt pe capră, zice, şi ia hăţurile-n mînă !“ În spatele nostru — ţipete, hărmălaie, sar neamurile să mă scape, care cu parul, care cu furca. Dar el — poc ! poc ! sloboade vreo două gloanţe, caii se smucesc înainte, cu nările-n vînt — şi ţin-teee... Mda, mi-a făcut-o. Ca să spui drept, nici nu credeam să scap cu viaţă din mîna lui.

După întîmplarea asta, nici un surugiu nu se mai încumeta să scîncească şi — noapte ori ba — îl purtau ca vîntul pe sucitul călător, acolo unde-i era voia, fără să le tihnească nici bacşişurile grase pe care le împărţea cu dărnicie. Pe bogătani, Vaniakin nu-i ierta în ruptul capului. Satele tremurau de frica lui şi nu era drum de poştă pe care să nu fi încercat careva să-i facă de petrecanie. Numai că gloanţele ce zburau în urma lui de prin rîpi nu-l nimereau, iar el rîdea şi scuipa coji de sămînţă — că prinsese obiceiul să mănînce seminţe şi cînd ţinea cuvîntări, şi la şedinţe, şi pe stradă, şi chiar la drum, oricît ar fi fost gerul şi viscolul de mare. Pentru firea lui abraşă, pentru meteahna asta cu seminţele şi pentru că-i plăcea să gonească nebuneşte fusese poreclit „Turbatul“...

Comisarul trînti uşa cu putere şi dădu bineţe din prag :

— Salut cinstita adunare !

— Bun venit, poftească.

Vaniakin înaintă şi îşi azvîrli pe masă servieta încăpătoare din foaie de cort, burduşită cu de toate : instrucţiuni roase ale comisariatului gubernial cu aprovizionarea, ziare vechi, coji de ouă, o bucată de slănină tăvălită prin ce vrei şi ce nu vrei, mahorcă risipită...

— Şedinţă ?

— Ședință, Lexei Savelici... Ședințele astea ne-au scos peri albi...

Kurbatov netezi foaia cu schema, ale cărei margini erau rupte de fumători pentru răsucitul țigărilor, și-i cuprinse pe toți cu o privire încruntată :

— Mozolim, cum s-ar zice, o problemă internă. Ne tot căznim să tocmim un poștalion, dar nu-i chip să cădem la învoială.

Ceilalți săriră în cor :

— Asta își rîde de noi. Hi-hi-hi, ha-ha-ha ! De parcă ne-ar arde de joacă.

— Și m-ai avem și treburi pe-acasă.

— Ovăz ! De unde să iei ovăz ? Seceta de an l-a pîrjolit tot.

— Bine-ar fi, tovarășe, să-i tragi o rezoluție să-l usture !

Președintele se uită cu coada ochiului la Vaniakin și, văzîndu-l cum își pigulea cojile de semințe din barba ce apucase să i se dezghețe, sîsîi autoritar :

— Ssst ! Tovarășul Lexei Savelici Vaniakin, comisarul cu aprovizionarea, are cuvîntul hotărîtor în problema respectivă de pe ordinea de zi.

Rîsete :

— Care „zi", că o frecăm acilea de vreo patruzeci și opt de ceasuri.

— Tot umblă cu șoșele, cu momele, de parcă am peți o mireasă mordvină. Cere ovăz, de unde să iei ovăz ?

— Ptiu, doamne iartă-mă. Ne facem de rîsul lumii.

Vaniakin aruncă o privire pe schemă, îi făcu semn lui Kulaev să se apropie și-l apucă de capetele brîului roșu cu care era încins :

— Recunoști legea sovietică ?

Bătrînul se trase îndărăt.

— Îndură-te, tătucă. Am douăzeci și șase de guri de hrănit... Drumuri multe, calea lungă — numai potcovitul mă omoară, ca să nu mai zic și de altele... Mă bag și eu ca un găgăuț, ca să mă aflu în treabă... Oricum, se cheamă că eu mi-s firmă veche.

— Da' legea turcului o cunoşti ? întrebă iar comisarul.

Bătrînul se făcu alb ca varul.

— Fie, treizeci de saci de orez şi batem palma... Încotro trage obştea, într-acolo tragem şi noi. Nu ne punem împotrivă.

Preşedintele dădu un ghiont secretarului :

— Scrie : plata potrivit normelor în vigoare şi ovăz din fondul obştesc, după posibilităţi.

Condeiul aşternea pe hîrtie în goana mare clauzele contractului.

Cineva oftă, un altul rîse şi sparse tăcerea :

— Gata, puserăm la cale şi treaba asta !

Kulaev ieşi fiert de la soviet. Ţinea contractul cu buricele degetelor lui îngălbenite de tutun, de parcă-l frigea. O luă la picior, blestemîndu-l cu năduf pe comisar :

— Naiba te-a adus taman acuşi pe capu' meu, trăsnite-ar să te trăsnească ! Să te picnească treapădul cu sînge, cîine !

Vaniakin frunzărea hîrtiile, întrebînd oamenii cum mai merg treburile şi cum e viaţa pe la ei. Oamenii se sfătuiau din priviri şi răspundeau cu fereală, de parcă ar fi călcat pe ghiaţă subţire.

— Cum să fie viaţa ? Sovietică. Gaz — ioc, sare nici atît... Prea grozav n-o ducem noi, tovarăşe, dar nu cîrtim împotriva regimului. Că vorba ceea, dacă aşa ne-a fost nouă zodia, regimul ce vină are ? Atîta lucru pricepem şi noi.

Vaniakin căută la toţi cei de faţă pe sub sprîncene :

— Voi lăsaţi zodia, mai bine spuneţi-mi cît vă mai dau tîrcoale pînă facem nunta ?

— Ce nuntă, că încă n-ai trimis peţitori ?

— Aveţi de gînd să daţi cota cu binele, sau ba ?

— Noi nici n-am fost contra. Păi ce, cît am cărat şi-am tot cărat pînă acuma nu intră la socoteală ?

— N-aţi cărat nimic !

— Cum aşa ? Am strîns bob cu bob, frumos şi curăţel ca fetele. Dar parcă am arunca într-o prăpastie fără fund, aia e.

— Scărmăneala o lăsăm pe mîine, le-o reteză Vaniakin. Kurbatov, tu ai o sarcină de la mine : mîine mi-aduci preşedinţii de soviet din toată plasa.

Cineva dinspre uşă bombăni :

— Iar ne freacă ridichea ! Se lasă cu muzică.

Plăşii Homutovo îi mersese buhul pînă departe în jur : ba făceau de petrecanie vreunuia din detaşamentele cu aprovizionarea, ba tăiau stîlpii de telegraf, ba făceau să deraieze vreun tren. Nu era casă unde să nu se ascundă dezertori. Doseau şi grîne. Cu ochii la cei din Homutovo, plăşile vecine cîrteau împotriva rînduielilor şi nu se grăbeau cu predarea cotelor de cereale stabilite.

Din comitetul sărăcimii, alcătuit de cu toamnă la Homutovo, făceau parte oamenii cei mai amărîţi. Se apucară de treabă cu toată tragerea de inimă şi-i strînseră pe bogătani în chingile dărilor de le veni rău. În schimb, după o vreme, dînd pentru prima oară în viaţa lor de o pîine uşoară, membrii comitetului se ghiftuiră şi prinseră gust de trai bun. Taniok-Proniok, preşedintele comitetului, îşi puse guler de astrahan la vechitura lui de manta soldăţească, iar Emelian Groşev, secretarul, lepădă opincile şi umbla cu cizme de lac vîrîte-n galoşi. Sărăcimea îi învinui că-s „fripturişti" şi-i mătrăşi degrabă. După plecarea lor rămase la comitet un gramofon stricat, care duhnea a basamac, şi un dulap slinos de grăsime. Pereţii încăperii, dosarele cu hîrtiile oficiale, ba pînă şi tavanul erau de asemenea numai pete unsuroase de la slănina confiscată. Oameni mai aşezaţi şi buni gospodari le luară locul, dar după un timp îi mătrăşiră şi pe ei cu mare tărăboi, asta unde asupreau sărăcimea. Cel mai nou comitet era format din oameni de treabă, dar nu prea isteţi, încît cei care trăgeau sforile la Homutovo izbuteau de fiece dată să-i ducă de nas.

Membrii comitetului sărăcimii — şase comunişti din sat şi cîţiva simpatizanţi, toţi convocaţi de Vaniakin — se strînseră în căsuţa lui Taniok-Proniok.

— Ce-ai vrea să-ți spun eu, Alexei Savelici ? începu unul, Hohlionkov, ridicînd din umeri și uitîndu-se la ceilalți, de parcă i-ar fi luat de martori. Dumneatale cunoști mai bine cum e la sate... Puterea locală, tovarășe, e de-a dreptul trainică, n-o dobori cu bîta. Adevărat, pe-alocuri s-au mai strecurat și chiaburi, numai că deocamdată nu prea avem de ce ne plînge de ei. Mai cu seamă că unii sînt oameni cu carte : se pricep să-ți tălmăcească un decret nou, se descurcă cu schemele și-ți ticluiesc la iuțeală orice hîrtie... Cît despre celulă, nu zic, s-au strîns ceva suflete în jurul ei, însă cînd e vorba să aplicăm vreun decret, se codesc, ca nu cumva să se pună rău cu lumea... Și-ar mai fi ceva : aici, la noi, și la bucurie, și la necaz se bea, băutură, nu așa un păhărel, băutură cu vadra, de se bulbucă ochii cît cepele. Și după cum se știe, băutura face limba harnică și gura mare.

— Mă, nemernicilor ! îi tăie spusa Vaniakin. V-ați rătăcit pe cuptor și v-ați înecat în polonic ? Noi, la oraș, stoarcem osînza din burjui, pe front soldații noștri căsăpesc și împușcă dușmanul, iar voi, aici, faceți sluj în fața chiaburilor !

— Păi și noi stoarcem...

— Însă nu cît trebuie. Contribuția n-ați strîns-o, grîne n-ați strîns, cartofii v-au înghețat, păsările vi s-au împuțit și l-ați pus președinte la plasă pe chiaburul Kurbatov...

— Astuia îi pregătim noi o mină îndesată și azimîine sare el în aer...

— Pentru asta v-a ales poporul, ca să transformați comitetul sărăcimii într-o vizuină de tîlhari ?

Emilian Groșev izbi cu pumnul în masă :

— Să știi că pe mine nu mă sperii ! Zece ani am argățit la chiaburi, da' atîta apăsare nu mi-a fost dat să-ndur. Cer să fiu esclus din partid, din pricina mea proprie și nu că m-aș rupe de obște. Iar tu să nuncerci să mă oprești ! încheie el, scuturînd căciula și lăsînd să cadă pe masă o hîrtie mototolită — demisia.

În clipa aceea sări în picioare unul zis Cap-în-chiept, care pînă atunci şezuse pe duşumea.

— Nici pe mine să nu-ncerci să mă opreşti ! strigă el. Ne ajunge cît ne-apasă sărăcia... Taie-mă din celulă, am prea puţină carte ca să fiu copt pentru comunism... Lumea se uită la noi ca la nişte fiare, şi asta mă doare, că doar de-aici sînt şi eu.

— Partidul nu e han — azi vii, mîine pleci ! răspunse Vaniakin. Totuşi... Noi nu ţinem pe nimeni cu de-a sila. Partidul e ca un fel de plămadă... — Răsuci în mînă demisia lui Groşev : Tu ştii să scrii şi să citeşti?

— Nu.

— Nici eu n-am ştiut pînă la patruzeci şi opt de ani, dar m-a învăţat revoluţia...

— Pe mine nu mă înveţi carte nici dacă mă omori, mîrîi Groşev, sfredelindu-l cu o privire furioasă.

— Las' că tot te-nvăţăm noi.

— Cînd o să mă-nveţi, o să te despoi de şuba ta de comisar şi-o să-ţi spun : „Fii matale bun, tovărăşele, ia sapa şi dă mie mapa. Şi o să gonesc cu poştalionul cît e anul de lung".

— Zi mai bine cine ţi-a scris hîrtia asta ?

— Demisia ? Una... N-o cunoşti.

— Adică ?

— Măi tovarăşe, tu nu încerca să schimbi vorba...

— Cine ţi-a scris-o ?

— Păi, de vreme ce...

— Cine ?

Pumnul cît un baros al comisarului zgudui masa.

— Zi !

Groşev suflă greu, apoi prinse grai :

— Stăpîna. Ţie ce-ţi pasă ?

— Uite că-mi pasă... Spuneţi şi voi, oameni buni, se adresă el celor din jur. I-a dat prin gînd să dezerteze din partid într-un asemenea ceas de grea cumpănă. Dar nu s-a sfătuit cu noi, familia lui, ci cu stăpînul şi cu stăpîna. Şi ăştia l-au sfătuit cît a încăput în ei, să le dea Dumnezeu sănătate...

Taniok-Proniok, ferindu-se de ochii comisarului şi căutînd cu privirea undeva sub masă, prinse grai din senin.

— Rău faci, Alexei Savelici, că te răstești la noi și ne ocărăști. Răbdarea are și ea o margine. E ușor să stați acolo la oraș și să tot născociți la decrete. Că stați la dos și nu vă bate vîntul. De vînt vă apără zidul ăsta de piatră, care sîntem noi... Despre blestemățiile de la comitetul sărăcimii nu zic nimic. A noastră-i vina și păcatul... La armată ni s-a urît cu disciplina, și cînd ne-am văzut acasă, ne-a venit și nouă să-i mai tragem o beție, să ne facem de cap... Ziua ședință, noaptea ședință, haleală — ioc, leafă — ioc, e la mintea cocoșului, cînd se ivește prilejul, pui mîna și te mai alegi și tu cu cîte ceva...

— Pui mîna ! îl maimuțări herghelegiul Sucikov. Ție nu ți-e rușine ? Nepotu-meu, feciorul lui frate-meu, se canonește al doilea an pe front, cîtă vreme tu și Karpuha abia ați dat cu nasul pe-acolo și haida înapoi acasă ! Cică făcurăți războiul !

— Pe front mi-era mai ușor, se încruntă Taniok-Proniok la herghelegiu. Stai și tragi fără să ai habar, fiindcă glonțul dibuiește el singur pe cine trebuie. Pe cînd aici toată ziua-bună ziua : „dă gîște, dă găini, dă ouă, dă unt, fă prestație-n muncă, fă prestație-n cărăușie". Ptiu !... Și pe jos m-aș duce pe front, numai să scap de afurisitu' ăsta de comitet al sărăcimii.

— Cît despre mine, interveni ciobotarul Pendeaka, vorbind cu un glas ca din butoi, eu cuget în sinea mea că Vaniakin nu ne ocărăște el pe degeaba. Ba, sînt unii care ar merita și o bătaie... Să-l luăm, bunăoară, pe Emilian. Azi, stăpîna i-a scris demisia, mîine stăpînu-său o să-i vîre toporu-n mînă și-o să-l trimită să ne crape capul... De aia zic, de-alde ăștia care-i pupă undeva pe chiaburi n-au ce căuta în societatea noastră muncitorească. Jos ! Jos ! De trei ori jos !

— Te pomenești că veni aici să spioneze ! sări cu gura Maria Akulova, nevasta unui soldat dus la război. Afară cu el !

Grošev își îndesă cușma peste ochi, îl amenință pe ciubotar cu degetu-i noduros și ieși fără o vorbă. Cap-în-chiept dădu să-l urmeze, dar în prag se opri și se întoarse :

— Iertați-mă... Adineauri spusei vorbe necugetate. M-am hotărît, rămîn, chit că mi-e groază să mă alătur de partea voastră. Să dea chiaburii și negustorii pînă nu mai pot, că așa e drept. De-atîta amar de vreme așteptăm noi clipa asta... Mi-a citit o dată mie unul în tîrg o cărțulie despre haiducul Kuzma Roșcin...

— Tu, pînă una alta, pleacă ! i-o reteză Vaniakin, dînd din mînă a lehamite. Ne mai gîndim, o să te sucim întîi pe toate părțile și vedem noi...

Zîmbind descumpănit, Cap-în-chiept se trase de-a îndărătelea spre ușă. Îngăimă :

— Eu m-am hotărît, că mi-e totuna, doar fiecare e dator cu o moarte.

Vaniakin netezi cu palma lista bogătanilor din Homutovo și bătu cu creionul în masă, cerînd liniște.

— Așadar, măi tovarăși, ședința continuă... Avem două probleme pe ordinea de zi. Prima — cerealele ; a doua — alegerea unui comitet al sărăcimii. Cine ia cuvîntul ?...

Pînă dimineață sosiră președinții tuturor sovietelor sătești din cuprinsul plasei Homutovo.

Vaniakin le vorbi despre frontul roșu, despre revoluția în străinătate. Judecîndu-le pe toate una peste alta, reieșea că totu-i bine, dar puterea sovietică se află totuși într-o situație grea : nu ajungea pîinea, nu ajungea combustibilul pentru fabrici, uzine și calea ferată, în schimb — sabotaj berechet, bunăoară, uite, pînă aci. Apoi citi după o listă, clădind adevărate piramide cu cifrele, cît a mai rămas de strîns pe întreaga plasă la cutare, cutare și cutare produs.

Președinții icniră :

— Hait !

— Pînă aici ne-a fost. Arșice ne face.

— Ce vremuri...

Cei din comitetul sărăcimii încuviințară însă în cor :

— Just !

— La ce să-i căutăm chiaburului în coarne ! Ia de pe el șapte piei, că se-nvelește degrabă la loc.

Cel ce prezida adunarea interveni autoritar :

— Care ești tu, mă ? Nu depăși limita, auzi !

Vaniakin dădu drumul la o altă cuvîntare și, la sfîrșit, trase din nou concluzii :

— Cetățeni, noi trebuie să ținem seama de momentul critic al republicii noastre... S-avem mereu în minte ce ne-a învățat părintele nostru al tuturor, Karl Marx, cel mai prim cap ideolog al comuniștilor din lume... Avea răposatul o vorbă : „Predă surplusurile flămînzilor, ajută frontul roșu".

Președinții schimbară priviri grăitoare între ei și băgară mîna în buzunare după tutun.

— Treaba asta trebuie bine gîndită.

— Gîndită ca-ntre oameni cu nivel.

Cei din comitetul sărăcimii săriră iar :

— Să se gîndească bogătanii ce să facă cu banii, că noi n-avem la ce ne mai gîndi... Haida să-ntocmim listele de impuneri.

— Domol, domol... Ce, Karl ăsta al vostru e Dumnezeu din cer ?

— Iar grîne ? iar grîne ? Na, asta n-o vrei ?

— Tot nu v-ajunge ?

Sazont Vnukov, președintele sovietului sătesc din Dubrovino, se sui cu picioarele pe scaun. Clopoțelul suna de zor, cerînd liniște : Vaniakin luase din nou cuvîntul. Cei mai mulți stăteau însă cu capetele sucite către Sazont și-l ascultau cu gura căscată, străduindu-se să nu scape nici unul din cuvintele pe care el le azvîrlea din gură, așa cum un plutaș azvîrle țapina ca să o înfigă într-un trunchi :

— Ia ascultați, mă creștini ! Înainte vreme aveam un singur șef — uriadnicul. Iar acuși, zeci de mîini te mulg de pungă și alte zeci te strîng de gît. Cum să tîlcuie treaba asta inima noastră țărănească ?

Urlete
șuierături
tropăit...

— Ha ! Au început să mestece din picioare !

— Au văzut că sîntem proști și cred că le merge !

— Vi s-a făcut dor de uriadnic, ai ?

— Îți vine să-ți pui ștreangul de gît...

— Impunerile, să facem listele de impuneri !

— Curaj găină, că mîine te tai ! rosti Kurbatov, președintele sovietului plășii, făcîndu-și loc să treacă dinapoia mesei. Șaispe la hectar ! Păi unde s-a mai pomenit una ca asta ! Vor să-l doboare pe țăran de la rădăcină ! răcni el deodată, cu un glas înspăimîntător, rostogolindu-și ochii în orbite. Vor să ne smulgă inima din piept ! Ce-o să mîncăm ? Ce-o să semănăm ?

Se auziră glasurile nevestelor de ostași :

— Tu îți hrănești armăsarul cu făină !

— Ăsta-i cel mai mare dereftor la spiculanți...

— De ce-ți educi tu porcii cu grîu ?

— Minciuni ! A văzut careva cu ochii lui ? Să dovedească !... Țăranul nu primește de nicăieri nici atîtica, și dacă-i iei și bruma de grăunțe ce-o are, rămîne ca viermele în colbul drumului — se zbate cît se zbate și se usucă...

— Nu-i nimica, îl înviem noi la loc ! buhăi ciobotarul Pendeaka.

— ...se usucă ! Și-atuncea, nici voi, ăștia de la oraș, n-o mai duceți mult — o să crăpați ca gîndacii de otravă. Că pe toți vă ține țăranul în cîrcă... O să crăpați și n-o să mai rămîie nici pleavă de pe urma voastră !

— Așa-i !

— Ba nu-i așa !

— Le-ai rupt gura, Pamfilîci !

— Zi-i înainte că le zici bine !

— Jos... Jos...

Vaniakin sări în picioare.

— Cetățeni ! nu pot să rabd liniștit această contrarevoluție... Cum de l-ați pus președinte tocmai pe Scaraoțki Ivanovici ?... Rușine, cetățeni... La spusa lui provocatoare despre grăunțele pentru semănat o să vă răspund deschis și fără ocolișuri : dacă rămîn grăunțe pentru semănat, bine, dacă nu, fiți pe pace, o să vă dea puterea noastră, tovarăși, că puterea asta a noastră...

— Ba bine că nu ! urlă Sazont Vnukov. Vorba ceea : dă-mi mie nevasta, neică, și tu cată-ți teleleică...

— Mulțam, n-avem nevoie !

— Liniște, cetățeni !

Cap-în-chiept, furios ca un taur gata să împungă și cu ochii strînși de rămăseseră cît niște dungulițe, urla scuturîndu-și claia de păr din cap :

— Jo-o-o-o-o-s !

Țipete, gîlceavă...

Și răcniră și se gîlceviră așa, repezindu-se pînă afară doar ca să-și facă nevoile, două zile și două nopți la rînd.

Tot satul — buluc la ferestre, numai urechi.

Ieșiră la iveală niște dedesubturi de se îngrozi și Vaniakin.

Din cele povestite de către delegații tătari și ciuvași, altminteni oamenii zgîrciți la vorbă, reieși că el, comitetul executiv al plășii, împovărase cu grosul cotelor obligatorii sătucurile îndepărtate, de unde s-au și stors cîte douăzeci și cinci de puduri de hectar, în loc de șaisprezece, cît se cuvenea. Acolo, oamenii se hrăneau de multă vreme cu scoarță de copac și cu humă, și le rămăsese doar o vită la cinci gospodari, și ea legată cu funia de grinda grajdului, ca să nu pice din picioare, fiindcă o bătea vîntul de nemîncată — degeaba însă, că tot se prăpădea.

Trebuiră să refacă în întregime lista de impuneri, și a treia zi, Vaniakin, rămas aproape fără glas, hîrîi :

— Gata... Sarcina e clară... Întoarceți-vă la cășile voastre și stați de vorbă cu obștea... E musai să hotărîți dacă vreți să dați cota cu binele, sau dacă vreți război.

Apoi o porni spre gazda lui, cu gîndul să doarmă neîntors, dar nu avu parte de odihnă : o droaie de oameni se ținu după el — chiaburi, sărăntoci, neveste de soldați, vădane. Unii, numai așa, ca să-l bîrîie la cap, unii cu denunțuri, unii cu ofuri amarnice...

— Nu s-ar putea, dom' comisar, un puduleț de grăunțe la prețul oficial ?

— N-am nici o veste de la bărbatu-meu... E de-un an și ceva în Armata Roșie... Poate-mi scrii matale o hîrtie s-o trimiț la Moscova... Că ăi de la Moscova or fi știind de el...

— Sînt invalid, n-am cum da cota, iar de arat mi-ară socru-meu...

— Cît m-am dus după apă, soldații tăi mi-au scos pîinicile din cuptor și mi le-au pierit pe toate.

— Mă bate bărbatu-meu... Îi dă lui voie vreun decret să-și bată nevasta luată cu cununie ?

— Alexei Savelici, tătucă, trei feciori îmi omorî neamțu', nu-mi dai pentru ei barem un sac de făină, din uiumul care se-mparte săracilor și slujbașilor ?

— Mi-e peste putință să plătesc... Fă-mi, tovarășe, o reducere, că și eu... De, oameni sîntem.

— Află că Izoska Șișakin, un parazit de-l știe o lume, a dosit sub pătul la vreo două sute de puduri...

— Alexei Savelici, soldații tăi se țin de blestemății. Pe fetele lui Treasunov le scoaseră goale pușcă din baie ! Mai potolește-i !

Vaniakin dădea lămuriri, promitea, înjura, scria biletele, amenința...

La un moment dat, năvăli pe ușă miliținanul Akimka Sobakin, cu fața numai zgîrieturi și plină de sînge.

Dragă tovarășe, te rog pe matale, care se cheamă că ești comunist cu nivel, să iei în considerațiune... La noi în comună domiciliază o tînără pe nume Alionka Felicikina, pe care nu-i chip să o faci să-și bage mințile-n cap, unde prea a luat-o razna. E reacționară, cum te văd și cum mă vezi, a fost în batalionul de șoc al lui Kerenski, s-a culcat cu un ceh, căteaua, face negoț pe sub mînă cu basamac și cînd am vrut să-i trîntesc o percheziție, ea...

Vaniakin îl îmbrînci afară pe miliținanul care era criță, trînti ușa, spuse gazdei să nu lese pe nimeni înăuntru și se culcă pe cuptorul cald.

Pe la bobotează pică fără veste în sat un detașament pentru prinderea dezertorilor. Ostașii fură cartiruiți și fiecare pretinse gazdei mîncare și băutură pe sătu-

rate. Tot aici, în capul satului, o ținea de trei nopți într-o beție un detașament secret, detașament ce-i halise lui Semion Kolțov o viță și doi purcei. În ajunul sosirii lui Vaniakin bîntuise o vijelie cumplită, și un detașament pentru aprovizionarea cu pește nimeri și el la Homutovo. De fapt, detașamentul cu pricina se ducea tocmai în satul Sahovo, unde era un rîu, însă rătăcise drumul. Lui Julnerovici, instructor al Raipiscicolei, îi înghețase și limba în gură. Fața-i roșie și înlăcrimată abia i se vedea de sub glugă, și cînd simți mirosul cald de fum de tizic, se bucură grozav :

— Debarcarea, băieți ! Aici rămînem...

— Și peștele ?

— O s-avem noi și pește. Știu un iaz prin apropiere — o sută-două de puduri prindem garantat.

Cu o lună în urmă, Julnerovici mai călcase locurile astea : venise să confiște prisosurile de piele, sănii și harnașamente din întreaga plasă.

Amețeau peștele cu grenade și cu maiurile, îl prindeau cu vîrșa și setca, îl smulgeau de pe fundul albiei cu mîl cu tot.

Nițel mai în josul apei, lîngă un iaz vechi, femeile și copiii, mobilizați anume pentru treaba asta, sortau peștele înghețat — bibani, babuști și un soi de știuci mici.

— Poate doar la primăvară să mîncăm și noi pește...

— Nu te necăji, cumătră, că pînă la primăvară ne-a văzut Dumnezeu pe toți... Vine el, Vaniakin, să ne ia și bruma de grăunțe ce ne-a rămas.

— Cum de rabdă pămîntul asemenea jivine ?

— Pesemne că Dumnezeu, tatăl nostru ceresc, ne-a dat uitării... Grișka, bagă-mi în sîn vreo cîțiva carași, că tare-s frumoși.

— Bătrînii spun că și stelele de pe cer s-au împuținat. Semn rău...

— Auziți, fetelor ? Cică popa de la Marianovka s-a lepădat de popie, e-adevărat ? Cică s-a îmbătat criță

și numai ce zice : „Mă duc să-i atîrn lui sfînt Nicolaie țoiul de gît !“ Au încremenit toți de frică, da' nu zici că diavolul ăla pletos s-a săltat pe picioare și s-a dus de-adevăratelea...

Guri căscate, ochi cît cepele. Și femeia melița mai departe, de scăpăra, nu alta :

— L-așteaptă ei ce-l așteaptă — nici pomeneală să se-ntoarcă. L-așteaptă mai departe — nu vine și nu vine... Coana preoteasă haida după el în biserică. Popa stătea în fața icoanei făcătoare de minuni, pămînt la față... L-apucă preoteasa de mînă și-i simte mîna rece ca piatra... Popa părea și el stană de piatră.

Seara, după ce-și veni în fire la căldurică, preumblîndu-se pe uliță cu miliția nul Akimka Sobakin, instructorul Jolnerovici se întîlni cu comandantul detașamentului pentru prinderea dezertorilor.

— Salut !

— Am onoarea !

— Ei, ați căsăpit peștele tot ?

— Absolut. Dar la matale, tovarășe Rusakov, cum merge treaba ?

— Merge pe naiba... Că doar n-o să-mi spui că aici nu există dezertori ! Barem unul să găbjim, să nu mă fac de rîs.

Akimka nu scoase o vorbă. Avea el și așa destule pe cap, ca să se mai țină și de dezertori. Instructorul Jolnerovici își trecu unghia murdară peste catarama de aramă a centurii, pe care erau gravate cuvintele : „Liceul real“, și spuse cu un aer poznaș :

— Zău dacă pricep, tovarășe, la ce vă pierdeți voi timpul cu dezertorii ? Mai bine v-ați reprofila pe rachiu, că găsești aici mări, oceane de rachiu. În fiecare curte e o adevărată fabrică.

— Eu unul combat acest fenomen, dar uite că n-ajută ! găsi cu cale să spună Sobakin. Am împuterniciri mici — fiindcă, zău, ce-nseamnă un miliția n ! Nimeni nu se teme de mine. Pe cînd dumneavoastră, ca persoană oficială...

— Și i-am arde o ciorbă de pește ! se aprinse instructorul. Ai ? Mai dă-le dracului de treburi ! Tovarășe Rusakov, ești invitatul meu. O ciorbă a-ntîia, cu ghigorți, bibănași, să-ți lingi buzele. Și bineînțeles, înainte ciocnim cîte una mică... Ce zici, Sobakin ?

— Una mică e fără vină. Vina-i mică, beția mare. Rusakov șovăia, răsucindu-și mustățile de măjur.

— Și ce fac... cu dezertorii ?

— Lasă, drăguță, îi dibui tu mai tîrziu. Uite, deunăzi a spălat putina de la noi, de la oraș, un întreg batalion de pază. Să fii tu sănătos cîți dezertori o să mai avem.

— Hm ! numai de data asta. În definitiv, nu risc nimic, cugetă Rusakov cu glas tare.

— La ce atîta codeală ? Îi ardem o ciorbuliță, îi ardem o sticluță și după aia mergem la teatru : băieții mei dau un spectacol educativ.

— Ia uitați-vă colo ! Casa aia cu obloane verzi, vorbi Sobakin. E-a unuia Nikanor Suslov. Cazanul îl are-n baie, în grădina din dos. M-aș duce eu, în calitatea mea de milițian, dar nu pot din motive de nevastă. Dar alde dumneavoastră sînteți în trecere, azi aici, mîine departe. Lux !

— Du-te stimabile, ce rău vezi în asta ? Și ziarele scriu mereu despre lupta cu ăștia care țin cazan clandestin.

— Fie, se învoi Rusakov. Mă duc.

Alese zece flăcăi de nădejde din detașament și luă casele la rînd. Ostașii dibuiau prin cămări, pe sub cuptoare și prin alte cotloane chiupuri și clondire cu băutură, precum și cazane pentru fiert rachiu, le scoteau pe uliță și le făceau zob. Deasupra satului mirosul de rachiu stăruia ca un nor. De băut n-au băut nicăieri, doar au gustat. Și de atîta gustat nici n-au mai știut unde au dormit peste noapte. Rusakov, care ținea la băutură, își amintea însă de fiecare amănunt : a mîncat ciorbă de pește, a jucat căzăceasca, pe urmă ceilalți au căutat să-l convingă să meargă cu ei la teatru, dar el nu s-a dus, ci, sfătuit de Sobakin, a cerut găzduire într-o anume căsuță...

La comitetul executiv tocmai se isprăvise consfătuirea președinților sovietelor sătești. Delegații îndesau în pungi țidulele cu impunerile, își strîngeau brîiele, gătindu-se de drum lung, și-l înjurau pe Vaniakin :

— Ne procopsi ăsta cu o sarcină !

— Mda. Da' parcă zicea ceva de „momentul creditic". Adică, ce să însemne asta, că ia grînele cu împrumut ?

— Las' că știm noi : tu dă-mi împrumut, că eu mi-oi plăti datoria cu măsură dreaptă, la Sfînt-Așteaptă...

— Asta cam așa e. Să iei și să mai dai și înapoi e pierdere de vreme.

— Dăm și tot dăm... Dacă dăm, barem să le dăm cu parul în cap, să nu ne mai știe drumul satului.

— Mă-ntreb, cine-ar ieși bătut ?

— Cîte am tras, proștii de noi, și tot nu ne-am învățat minte.

— Nu te necăji, frățioare, că i se rupe jupînului inima de mila ta... Mai bine aprindem cîte o țigară și hai să pornim.

— Ne-au prăpădit căluții, doar stau de-atîtea zile nemîncați.

Plecau cîte doi, cîte trei. Aproape că nu rămăsese nimeni la comitet, cînd, deodată, apăru cu sufletul la gură baba Kirbitievna.

— Măi flăcăiași, hai să vă spun una să vă cruciți... Alionka noastră l-o fermecat pe comisăraș, să-mi saie mie ochii dacă mint... Se pupă, se giugiulesc, cîntă și joacă...

Delegații săriră ca arși :

— S-a pus Turbatu' pe chiolhan ?

— Așa se pare... Iacă-tă și momentul creditic !

— Auzi, pezevenghiul !

Kulcin, secretarul, un omuleț bicisnic, izbucni cu o voce pițigăiată :

— Se poate una ca asta, cetățeni ? Și noi ce, stăm cu mîinile-n sîn ? Ce rînduială e asta ? Pe noi ne freacă de ne merg fulgii, iar 'mnealor se țin de chiolhanuri ? De-alde noi n-avem voie să tragem un

păhărel, iar 'mnealor beau cu bărdaca ? Cetățeni, trebuie să acordăm o atenție deosebită acestor lipsuri. Îl prindem în flagrant, îi trîntim un proces verbal, și cu procesul ăsta verbal l-avem la mînă. Copie la Ceka, copie la tribunal, copie la comitetul executiv județean, copie la maimarele comuniștilor, copie la comisariatul gubernial cu aprivizionarea...

— Ai cap, Kulcin. Vorbe de aur ! Să-l strîngem cu ușa. N-o să-i vină la socoteală să se facă de rîs în toată gubernia, și poate că mai reduce ceva din cotele la care a impus plasa noastră.

— Să-l luăm tare...

— Bun, dar cum ?

Membrii comitetului executiv se scărpinară după ceafă.

După vreo zece minute, prezidiul comitetului executiv al plășii, însoțit de martori, apăru în păr în ograda Alionkăi. Întuneric, perdelele trase. Și nu se auzea nici un zgomot. Ciocăniră ușurel în cercevea :

— Hei, tu, hazaico !

Tăcere, clar de lună, rîsuflări opintite, mînioase, scîrțiit de zăpadă sub pîslari.

— Tu, hazaico...

Se auzi un lipăit de picioare desculțe.

— Care ești acolo ? Cine ciorile n-are astîmpăr în toiul nopții ?

— E ceva urgent. Îl căutăm pe comisarul cu aprovizionarea... N-o fi venit cumva la tine să-ți facă inventar la cozonaci ?

— Ce cozonaci, vai de cozonacul meu. Nici nu știu cum arată la față comisarul ăsta al vostru.

Bătăile în geam se repetară : bum, bum, bum !

— Aliona, deschide !

— Ia să vă luați valea !

— Deschide, că o pățești... Adică, faci satul de ocară ?

Un braț gol dădu la o parte marginea șalului cu care era acoperită fereastra. Fața Alionkăi apăru albă, ca dată cu făină, în bătaia lunii.

— Ce umblați noaptea brambura ? Nu vă mai ajunge ziua ? Lăsați oameni-n pace... Nici nu l-am văzut pe comisarul ăsta al vostru...

Kurbatov își ieși din sărite și bătu cu pumnul să sfărîme cerceveaua, nu alta.

— Deschizi, ori nu, scîrba dracului ? Mult ne mai tîrguim cu tine ? Recunoști autoritățile legale, au ba ? Să știi că spargem ușa !

Alionka apăru toată după perdea, își săltă cămașa și arătă spre un anume loc :

— Dacă ești autoritate, na ! pupă aici !

Autoritățile plășii s-ar fi căznit mult să spargă ușa, încheiată din scînduri zdravene de stejar, dar deodată se auziră pași în tindă și zurui zăvorul. Rusakov, cu vestonul descheiat și cu pistolul în mînă, apăru în prag.

— La ce faceți tărăboi ?

— Ia fereşte tu jucăria asta, îngăimă Kurbatov cu ochii la pistol, strecurîndu-se pe de lături în tindă. Că și noi sîntem șefi, mai mititei, ce-i drept, dar tot șefi...

Intrară în casă. Unii se închinară spre colțul dinspre răsărit și se așezară pe laviță. Martorii se apucară să scotocească după rachiu, degeaba : Alionka era cu adevărat cea mai dibace din tot satul în treburile rachiului. Secretărașul Kulcin, care apucase să caligrafieze pe o coală curată : „Proces verbal de cercetare", se uită cu înțeles la Kurbatov, făcu hîrtia sul și o ascunse în mînecă.

— Vă rugăm să ne iertați, știți, e o greșeală... Căutam un grangure și-am dat de un cocoșel... Vedeți-vă mai departe de cele delicatese — delicatesele nu țin de comitetul plășii.

Ieșiră unul cîte unul, cu căciulile în mînă, icnind și tușind ușor a scuză. Alionka își ducea din urmă oaspeții nepoftiți. În întunericul tindei, cei mai tineri nu scăpară prilejul să o pipăie. Ea împărți palme în dreapta și în stînga, îi îmbrînci, iar în prag le trînti vreo cîteva cuvintele de-i lăsă cu gura căscată.

Rusakov se întoarse abia dimineața la cvartir. Ostașul care-i ține locul sări în picioare și raportă speriat :

— Permiteți să raportez, tovarășe comandant... Detașamentul secret a plecat astă noapte într-o direcție necunoscută.

— Și ce-mi pasă mie ?

— Permiteți-mi să raportez, de asemenea, că avem lipsă o mitralieră și treizeci și patru de pușți.

— Unde-au dispărut ?

— Asta nu mai știu.

— Erai beat, ticălosule ?

— Nu, să trăiți !

— Adună imediat oamenii !

— 'Nțeles, să trăiți !

Oamenii se adunară, se înșiruiră în front — șapte lipseau.

— Șapte sînt lipsă de apel, tovarășe comandant.

— Unde-s ?

— Asta nu mai știu.

— Te-ai îmbătat, animalule !

— Nu, să trăiți !

— Ia fă-te încoa' și suflă !

Leatul se execută numaidecît : duhnea a tutun, a obiele și a bălegar.

Rusakov începu să alerge ca scos din minți prin fața frontului. Își puse mîinile în cap.

— Nu pricep nimic. Te-ntreb pentru ultima oară : unde au dispărut armele, mitraliera, oamenii ?

— Asta nu mai știu.

Lunganul de Kosiaghin, capul flancului drept, rînji :

— O fi întins-o cu dezertorii, tovarășe comandant, că altcum nu văd unde...

— Care dezertori ?

— Păi tot ăia.

— Care, ăia ?

— Detașamentul secret, cartiruit ieri aici, la doi pași...

— Ce au ăia cu dezertorii ?

— Păi dezertori erau.

— De unde ?

— Asta n-am de unde să știu.

— Baţi cîmpii !

— Ba nu bat cîmpii — dezertori erau !

— Şi de ce nu mi-ai spus pînă acum ?

O larmă de glasuri se stîrni drept răspuns :

— Eu v-aş fi spus, da' nu ştiam...

— Ne îndemnau şi pe noi s-o întindem... Cît s-au mai ţinut de capul nostru ! Numai că nici noi n-om fi proşti...

— Nişte pehlivani !

— La noi nu se ezistă să fie careva contra puterii sovietice.

Rusakov pocni vreo doi peste fălci şi se repezi în casă, icnind :

— S-a zis cu mine... Curtea marţială mă paşte pentru armele şi mitraliera aia... M-am nenorocit pentru o prostie !

Vătăşelul primăriei dădu buzna după el şi îi înmînă un răvaş :

Tovarăşul comandant al detaşamentului dezertoric — tov. Rusakov.

Vă aduc la cunoştinţă că Semion Kolţov, gazda la care domiciliaţi, umblă prin sat şi face propagandă răuvoitoare, şi anume textual zice că mi-au mîncat ăia o viţică de un an, doi purcei, o oaie, o şa căzăcească şi cînd i-o înghiţi o dată pămîntul, cu revoluţia lor cu tot, de asemenea, numitul Semion Kolţov nu recunoaşte în gura mare puterea sovietică şi o vinde pentru treizeci de arginţi. Noi pentru această putere ne-am vărsat sîngele în faţa cehilor, iar bestia are un fiu dezertor şi pe deasupra numitul cetăţean nedemn ascunde caii contrarevoluţionari. Am onoarea a vă ruga şi a vă îndemna să-i faceţi lui Kolţov Semion o acţiune cum scrie la carte, iar tot avutul, începînd cu dulăul şi înălţîndu-ne pînă la calul roib să-l predaţi în sărmanele mîini ale săracimii goale şi desculţe, flămînde şi îngheţate.

Tovarăşul *Akim Sobakin,* miliţian cu nivel al gărzii şi armatei muncitoreşti-ţărăneşti a R.S.F.S.R., P.C. al Rusiei.

Rusakov îşi trezi îndată gazda, — pe Semion Kolţov, trăgîndu-l de picioare de pe cuptor. Îl puse

să stea smirna în fața lui, apoi îi flutură pe sub nas răvașul milițianului.

— Ce-aud, bădiță ? Te apucași să vinzi puterea sovietică pe treizeci de arginți ? Mie mi-a dispărut o mitralieră și treizeci și patru de pușți Gras, niște bijuterii nu alta — da, au făcut picioare, iar dumnealui are un fiu dezertor ! Și-mi umblă prin tot satul subminînd puterea sovietică ! Așa se poartă un cetățean cinstit ?

— Sfinte Hristoase, altă năpastă ! se văită bătrînul, frecîndu-și ochii cîrpiți de somn. Matale ce pofțești, tovarășe ? Lapte, rachiu ? Ori poate vrei să încălzesc ciorba de-aseară ?

— O să ne spui tu și laptele pe care l-ai supt de la mă-ta. De ce ascunzi cai contrarevoluționari ? De ce...

— Doamne apără ! Să știi că m-a pîrît careva din dușmănie. Dumnezeu mi-e martor...

— Mai bine mărturisește singur. Hai, dă-i drumul !

— Îngăduie, fătul meu, să spui și eu o vorbă...

Oare de spusa bătrînului îi ardea acum lui Rusakov ? Dormise sub același acoperiș cu niște dezertori, îi fugiseră cîțiva oameni din detașament, îi dispăruseră niște pușți și o mitralieră, pentru care avea să răspundă în fața Curții marțiale, chit că nu făceau nici două parale și că nici una dintre ele nu funcționa...

— Las' că te lecuiesc eu să mai ascunzi dezertori. Din pricina unor ticăloși ca tine se puiesc actele de sabotaj. Pentru început, în baza hotărîrii comitetului gubernial pentru combaterea dezertărilor, îți confisc tot ce ai în gospodărie, de la dulău pînă la calul roib, iar pe tine, pînă una-altă, te bag la pîrnaie să te mănînce păduchii.

Bătrînul Semion Kolțov plîngea amarnic, de se cutremura cămașa de pe el.

— Ai milă, fiule, de un suflet de creștin. Îți spui totul ca la spovedanie.

— În baza hotărîrii comitetului gubernial...

— Nu mă năpăstui, tătucă. Ți-oi spune adevărul adevărat.

— Ia adă tu ceva să mă dreg.

— Pentru omul de omenie, din toată inima! — și, scoțînd la iuțeală un clondir de după icoane, puse pe masă două pahare și-l îmbie : Bea cît îți poftește sufletelul, că doară nu-i cumpărată...

Iată ce-i povesti Semion Kolțov :

— Detașamentul aista secret nu-i nici un fel de detașament secret ci, acolo, o ceată de dezertori dintre cei mai tăinuiți, adunați ciucure de prin satele Ciukceevka, Nijneaia Sehcea, Voznesenka și Vtulkino. De pe la noi se pare că nu era nici unul. Mi-au mîncat o vițică, doi purcei și armele voastre tot ei le-au umflat, fir-ar să fie, cine alt? Le-a mers gura la vreo cîțiva, la beție, cum că vor să fure cai de la kirghizi, în stepă, de asta aveau ei nevoie de arme... Da' tu bea, fiule, că doară nu-i cumpărată... La mine, slavă Domnului... Spune și dumneatale, tovarășe, dacă asta-i viață. Azi îți ia viținca, mîine îți ia purcelul. Uite, și dumneatale — vrei să mă lași lipit, s-ajung un milog... Și mîine poate că te-or pune la zid... Mda... Ei, în a treia zi de Crăciun, un tătar, străin de locurile noastre, trece pe la noi prin sat într-o sanie trasă de un căluț roib; și în sanie avea un sac cu sare de la Astrahan. Comitetul sărăcimii l-a înhățat, i-au confiscat sarea și membrii comitetului au împărțit-o între ei, de-a cîrtit norodul în gura mare. Pe speculant, pe amărîtul de tătar, l-au impus pentru sarea aia la o contribuție de o sută și una de miișoare. A și murit într-o șură de spaimă. Ori poate o fi înghețat, cine știe. Cît nu dăduse ortul, zicea mereu : „Am scăpat eu cu viață în timpul holerei, am scăpat și în anii de foamete, însă libertatea precis că-mi face de petrecanie!" Ei, și-a rămas de la tătar o sanie cu tălpici de fier și căluțul cel roib. Sania a luat-o președintele sărăcimii, iar căluțul îl călărește Akimka. Că fără cal, Akimka nu poate : dacă trebuie să prinză pe careva, ori să care ceva, spre pildă o bute cu apă, nu poate face treaba cu capra, nu? Buuun! În săptămîna de Crăciun ne trezim noi cu un detașament contra rachiului de casă. Ei, și cum sosește detașamentul, glonț la mine să-mi facă percheziție. M-o fi pîrît vreunul, așa gîndesc. Că eu nici nu știu cum

arată și cum amiroase rachiul, necum să-l fierb cu mîna mea! Au scormonit ei cît au scormonit și hm... au dat în celar peste o putină cu drojdie pentru aluat. „Ce-i asta?“ mă întreabă mai-marele lor. „Ce că fie, zic, nimica rău, drojdie pentru pîine; se apropie sărbătorile — una la mînă, și pe urmă am de gînd să tocmesc niște dulgheri — doi la mînă.“ Mai-marele lor, un mucea, că i-ar fi șezut mai bine să zdrăngăne la balalaică, decît să comande un detașament, mă apucă de barbă: „Mă, așa și pe dincolo, noi, la oraș, nu mîncăm pe săturate nici carne de cîine, iar tu te ții de chiolhanuri? Hei, ostași spargeți putina, iar borhotul, ori ce-o fi în ea, azvîrliți-l pe uliță.“ Eu de colo: „Nu-i păcat? Toarnă-n troacă, barem să mănînce porcii. Și putina, ce vină are? Dacă mi-o sfărîmați, eu de unde iau alta, că aici e stepă și n-ai lemn nici să te scobești în dinți.“ Mi-au cruțat putina. Cînd mă uit, unul tocmai îndesa în raniță bluza militară a lui fecioru-meu. „Mă prădă! răcnesc eu ca din gură de șarpe. Fecioru-meu Mitka a adus-o de pe frontul austriac.“ Și el de colo: „Fără jigniri, știi. Armata Roșie are nevoie de îmbrăcăminte călduroasă. Există și un decret în privința asta.“ Nici eu nu m-am lăsat. „N-o fi bun decretul, zic, fiindcă fecioru-meu a fost rănit de două ori și pentru bluza asta poate s-arate și acte.“ Ei însă știau una și bună: „Îmbrăcăminte călduroasă și îmbrăcăminte călduroasă!“ Ei, și-atunci am smucit o mînecă, de-am rupt-o: „Barem o mînecă să ne rămîie, zic, să șteargă muierile ceaunul cu ea“...

Bătrînul, răscolit de amintiri, se schimonosea, scuipa cu năduf, ridica brațele-i tremurînde către icoane, chemînd în ajutor mărturia sfinților.

— Așa... Într-o zi, Mitka și cu mine — pe-atuncea el mai stătea încă în casa părintească — haida să facem o baie. Ne aburim noi cu răsfăț și taman cînd ne așezăm să bem ceai, cioc-cioc la geam. Mă uit — Piotr Vorîpai, vătășelul primăriei. „Măi Semion Savvici, zice, comitetul sărăcimii te cheamă urjănt.“ Pîn' la comitet era cale de o verstă și mai bine. Și bătea afară un vînt! Cum era s-alerg cu limba scoasă, așa, în-

fierbîntat după baie ? „Dă-l în mă-sa de comitet, zic, ia să mă mai slăbească !“ Şi pleacă Vorîpai. Beau eu un ceai, îmi umplu cana iar şi numai ce ne pomenim cu Akimka : dă năvală în casă, de parcă ar fi fost Ciurkin, căpetenia de haiduci. „Te-ncontrezi cu otorităţile, ai ? Fierbi rachiu, ai ? Ascunzi dezertori, ai ? Acuşi îţi lichiziţionez totul, pînă la ultimul băţ, să n-ai nici să-ţi agăţi traista.“ M-a apucat pe loc o sfîrşeală la lingurea : „Aoleu, mă gîndesc, ăsta mă despoaie de tot. Cum naiba să-mbunez jigodia ?“ Mitka, însă, nici nu se sinchiseşte, ba chiar se ia în colţi cu el : „Tu, Akimka, zice, nu te bolunzi cu alde mine, că s-o găsi ac şi de cojocul tău. Eu am luptat pe frontul austriac şi am fost rănit de două ori. Că-s dezertor, e-adevărat. Numai că la noi, adică-n neamul nostru, eu sînt singurul, pe cînd tu, Akimka, scarpină-ţi olecuţă ţinerea de minte — tu ai un nepot dezertor, pe Petka, ai şi un cumnat dezertor, iar cumnatul alălalt, care o ţine pe sora nevesti-ti, tot dezertor e.“ Atunci prind şi eu coraj. Şi ţip : „Noi am plătit cinşpe miişoare impozit şi am dus la siloz pe de-a pomana patru căruţe cu grăunţe, toată puterea se ţine pe noi, iar voi, pehlivanilor, nu mai zic statului, nici măcar unui cîine hîrbar nu i-aţi dat nici atîtica. La mine-n gospodărie fiecare par e muncit, am lipit bănuţ de bănuţ cu lacrimi de sînge şi strînsoarea mi-am strîns-o pai cu pai.“ Ei, ne-am fi ciondănit noi aşa multă vreme, noroc de Mitka că-i dă prin cap de se repede pîn-la cuscru şi-aduce degrabă o damigenuţă de trăscău. „Facem pace ?“ „Facem “ — se-nvoieşte Akimka, dar ochii îi fugeau în toate părţile, ca la hoţii din obor. Golim noi un clondir, mai secăm unul şi ne pişcăm de tot...

Rusakov se pişcase binişor şi el şi asculta numai cu o ureche la ce povestea bătrînul. Gîndurile i se fugăreau îngrozite în jurul celor petrecute în timpul nopţii. Percheziţii, ciorbă de peşte, jucatul în chicotelile armonicii, Alionka, armele dispărute... oricum ar face, de judecată nu scapă.

— Ascultă, moşule, te văd mare pişicher. Scapă-mă din încurcătura asta şi te umplu de bani.

Bătrînul, cu pieptul proptit de masă, îi zicea însă înainte :

— Şi să vezi ce-a mai fost, fiule... Akimka tocmai se despărţea cu avutul de frăţine-său, numai că nu-i ajungea lemnăria pentru casă. Iar eu aveam în fundul ogrăzii un hambar cam putred. „Hai să batem palma, zice. Tu îmi dai hambarul şi eu îţi dau roibu". Stau şi mă socotesc : grîne nu prea am şi chiar de-o fi să am, e musai să le-ascunz, să le-ngrop în pămînt. Se cheamă că hambarul nu prea mi-e de trebuinţă, mai cu seamă că era o sărăcie de hambar, nici şoarecii n-aveau loc să zburde. „Fie, zic, batem palma, treacă de la mine." Şi facem schimbul, potrivit învoielii. Akim desface hambarul şi cară lemnăria acasă, eu iau roibul şi-l duc într-un loc ferit. Nu zici, frăţioare, că a doua zi mă pomenesc pe cap cu Akimka ? „Unde-i roibul ?" mă ia el din prag. „Da' hambarul meu unde-i ?" „Hambarul, zice, ţi-l plătesc la oficial. Tu scoate numai-decît roibul, că e bunul statului." „Caută-l, zic, mie nu mi-ai dat nici urmă de roib." Caută el prin ogradă — nimic. Se uită-ncolo, se uită-ncoace — nimic. De unde nu-i, nici Dumnezeu nu cere. Îi spune preşedintelui plăşii că i s-a furat roibul, juruindu-se faţă de mine că are să mi-o plătească. Şi te găsi pe tine, îngeraş, să te întărîte împotriva mea. Eu nu-s chiabur, ci aşa, pe la mijloc : o pereche de cai, două vaci, argaţi n-am şi nici n-am avut vreodată — muncim în doi, fecioru-meu şi cu mine. De bine, de rău, trăim omeneşte, nici nu ne trebuie mai mult. Că vezi, eu, ăsta, sînt smerit de felul meu cum e mătura : mă pui după uşă — după uşă stau, m-azvîrli în tindă — acolo mă găseşti... Eh, tovarăşe, mare osîndă vă faceţi cu noi ăştia, ţăranii... De ne-ar smulge şi crucea de la piept, de ne-o lua şi izmenele de pe noi, n-o să ridicăm mîna... Luaţi-ne şi ce ne-a mai rămas, să rămînem cu ăla gol...

— Curvele dracului ! hîrîi o voce de pe cuptor. O să le tragem maţele din ei, înfăşurîndu-le pe făcăleţ...

— Cine bombăne acolo ? se miră Rusakov.

— Hm... Păi să vezi dumneatale, bănui c-o fi chiar Mitka, fecioru-meu, dezertorul, altcineva n-are cine să fie... Mitka, băiete !

Mitka ieși la iveală de după cuptor, somnoros și desculț. Scărpinîndu-se cu mîna stîngă la prohab, salută milităreşte cu dreapta.

Chipurile, el, Mitka, tare ar mai vrea să slujească în Armata Roșie, numai că tot mereu se iveşte cîte ceva : ba treieratul, ba nunta, ba l-au luat cu de-a sila într-o bandă... Dar acum — gata, e hotărît să se ducă să se predea, că nici să fii dezertor nu-i viață : gospodăria se duce de rîpă, taica are necazuri buluc și Akimka îi mănîncă zilele.

Pe bătrîn îl apucă tusea de furie.

— Ducă-se dracului cu roibul lui cu tot... Mie să-mi dea înapoi hambarul...

Rusakov măsura încăperea cu pași repezi, cu mîinile înfundate în buzunarele vestonului. Se opri scurt în fața lui Mitka :

— Canalie ! răcni el, trezindu-l din mahmureala puturoșeniei cu un pumn. Știi ce pățesc la noi dezertorii ? Da ? Aia e ! Pe tine te iert, unde ești leat vechi... Dar de azi în trei zile mitraliera și armele să fie aici ! Clar ?

— 'Nțeles, să trăiți !

— Pînă atunci, toate neamurile tale rămîn ostatici. În caz de ceva — țac, țac, norișori îi fac !

— 'Nțe...

— Stînga-mprejur !

Mitka se răsuci pe călcîie ca la carte, bătu apăsat pasul pînă la ușă, însă deodată se opri în loc și începu să scîncească :

— Lăsați-mă, tovarășe, să beau barem o cană de cvas, să mă-ncalț...

Ochii lui erau zgîiți și rotunzi din pricina spaimei, așa ca în pozele de la bîlci.

Noaptea învelea satul. Nu mișca nimic nicăieri. Doar ici și colo se auzea cîte un hămăit somnoros de cîine, ori cîte o vacă icnind asurzit. Izbele întunecate, cu

botul vîrît în troienele zgrunțuroase, visau vise întunecate.

Semion Kolțov ședea pe întuneric pe laviță, în „casa mare". Era îmbrăcat, cu mănuși în mîini. Pe jos — piei de oaie așternute pe care dormeau copilașii înfierbîntați și răsuciți în fel și chip în somnul lor dulce. O tînără nevastă sforăia de parcă tăia lemne. Semion privea spre gemulețul perdeluit de gheață și ofta : nenorocirile se țineau de el ca scaiul de oaie ! Pînă și apărătorile pentru urechi de la căciulă stăteau săltate în lături a canon. Sforăiturile nurorii îl scoteau din sărite : ei erau primejduiți să rămînă pe drumuri și toanta asta horcăia ca altceva, o durea în cot de toate... O înghionti sub pieptul revărsat pieziș.

— Scoală, plăcintă mare !

Femeia parcă pică de pe cuptor :

— Doamne... Maică Precistă... Ce somn m-a pălit !

— Ho, moară stricată... Adă, toanto, cheia de la celar. Mișcă !

Pășind peste plozi și lipăind cu tălpile goale, în timp ce se izbea pe întuneric de lucrurile aflate în calea ei, femeia bîjbîia cu mîinile pe perete.

— Unde naiba o fi pierit cheia aia ?

Cămașa îi luneca de pe umărul alb, părul îi cădea peste ochi.

— Îmbracă-te iute, pleci.

— Unde ?

— Unde și-a înțărcat dracu plozii ! Că nu-ți mai tace gura aia !

(Doar nu se întreabă „unde ?", asta aduce ghinion, se întreabă numai atît : „departe ?")

Bătrînul izbi ușa de perete, apoi se auzi zăvorul din tindă.

Noră-sa căra din celar în curte saci de cîte cinci puduri, așa cum își cară mița puii, iar bătrînul îi rînduia în sania cu coviltir. Așternînd paie deasupra și pitindu-i cu grijă, îi spunea unde să-i ducă :

— Cum treci de răstoaca de stejari, o să vezi în drum un plop negru, pîrjolit, acolo unde l-a pălit trăsnetul an pe Savka Mikitin. Tot acolo se face un drum

la dreapta și unul la stînga. Tu n-apuci nici la dreapta, nici la stînga, ia-o drept între ele, pe pîrlitură, pînă ieși la grindul lui Sakulea. Bagă de seamă, nu cobori în vîlcea, că-i vii calului de hac — acolo e zăpada afînată și te duci la fund... O ții așa de-a lungul grindului cam vreo două sute de stînjeni și te vezi la Lebedinîi. Pe urmă vine lunca lui Jukov, tot tufăriș și bahnă — loc cum nu poate fi mai ferit, fiindcă e greu de ajuns acolo. În groapă așterni mai întîi paie, așa, un strat înfiripat, iar sacii mi-i înghesui în picioare. Acoperi totul cu coajă de copac și pui și ceva zăpadă deasupra, așa, un pospai. O să recunoști lunca lui Jukov ? Ține minte : colea e stufărișul, colea o rîpă, iar în dreapta — bahna.

— Știu, taică.

— Și vezi, toanto, să-ți întipărești bine în cap locul cu pricina. Ai grijă de cal. Ei, doamne-ajută... Și-apucă hățurile ca lumea, glagorie tăvălită prin fulgi ce ești...

Tălpicile săniei țiuiră a ger. Roibușorul o porni în goană, ducînd-o în noapte pe tînăra nevastă, încotoșmănată în cojoc de nu i se vedeau decît ochii.

După ce închise poarta, bătrînul își lepădă udul, scuipă pe degetele cu care umblase la prohab și bombăni cu năduf :

— Nici pe rahatul ce-l scoți din tine nu mai ești stăpîn... Bine-am ajuns... Halal libertate !

Se trînti pe laviță fără să se dezbrace. De îndată ce ațipi, se auzi o ciocăneală ușoară la fereastră. Sări în picioare : în geam se bălăbănea cușma lui Anton Marîcev. Semion îl recunoscu îndată, totuși întrebă :

— Cine-i ?

— Ieși olecuță pînă afară, cuscre.

— Păi de ce ?

— Avem ceva de vorbit.

Ieși pe ușa din dos.

— Tu ești, Antoane ?

— Eu, cuscre.

— Ce s-a-ntîmplat ?

— Nimica.

Mai stătură așa un pic și Semion îl pofti :

— Hai înăuntru să fumăm o țigară.

— N-am vreme.

— Ce te poartă în toi de noapte pe drumuri ?

Anton se codi cît se codi, apoi spuse ce ținea în el :

— La Maxim Pankratov s-au strîns niște oameni, cică o adunare tainică, naiba să-i ia.

— Și ?

— Te cheamă să vii și tu.

— Eu ?

— Tu.

— Și despre ce o să vorbească ei acolo ?

— Habar n-am.

— Ia mai dă-i încolo, nu mă duc.

— Ba eu zic să te duci, cuscre, stărui Anton. E vorba de treburile obștei. Știi, unii sînt mîniați foc. Du-te, negreșit... Eu îi mai chem pe Afanasiev și pe Polikarp Lukici.

Se depărtă în grabă.

Casa lui Maxim Pankratov era ticsită.

În cojoace și sumane, oamenii ședeau care pe lavițe, care de-a dreptul pe podea. Ferestrele erau acoperite, de nu răzbătea afară nici o geană de lumină, iar fitilul lămpii — coborît. Se făcuse o fumăraie de tutun să o tai cu cuțitul... Adunarea nu începuse încă — mai așteptau pe cineva. Nevasta lui Maxim legăna o copaie : plodul care țipase de udeală se potolea treptat. Piotr, poreclit Clopotniță, ședea sprijinit în genunchi și povestea încetișor :

— ...Sună semnalul pentru a doua oară. Apuc sacul de urechi și haida într-un vagon — nu se poate, delegație ! Alerg la altul — nu se poate, ocupat de statul-major. M-arunc spre al treilea : „Nu te băga, neamule — aista-i vagon cu destinație specială". Și numai ce sună semnalul pentru a treia oară. „Mă, Piotr, îmi zic, e jale. Fie ce-o fi, dacă ți-e dat să mori, o să mori." Mă salt pe un tampon și mă așez acolo, cu picioarele spînzurate în gol. Din senin s-arată un afurisit și hat ! mă prinde zdravăn de opincă. „Dă-te jos", zice. Eu — nici gînd. „Înțelege, tovarășe, de trei

zile și trei nopți zac taman ca un cîine în gara asta. M-au umplut păduchii și nu-s nici hoț, nici speculant, m-a împuternicit obștea noastră să mă zbat pentru necazurile noastre, ale țăranilor." Încerc să-l ung cu vreun pol de parale, îi mai făgăduiesc încă ceva pe deasupra. El, nimic, nu știe decît una și bună : „Tu dă-te jos, că n-ai foaie de drum". Ei, mă trage jos, ba îmi mai arde și una peste ceafă. Acuma, nu că m-a durut cine știe ce, cît m-a fript la inimă. Doar ne-ajunge cît ne-au pisălogit oscioarele șefii de post. „Bine, zic, locomotiva e a ta, da' pămîntul e-al meu. Suie, nenică, însă bagă de seamă : cum te dai jos, îți crăp capul." Ăla fluieră a batjocură și pleacă. Eu m-am șters așa cu palma peste ochi și i-am dat drumul la pas. Și-aveam de călcat o sută cincizeci de verste numărate ! „Bine, îi mai strig eu din urmă, locomotiva e a ta."

Oamenii ascultau în tăcere. Ochii lor adînci și întunecați, ca și cuibarele de apă unde trăiesc somnii, licăreau mocnit.

Baba Ana, pe cuptor, morfolea petice de rugăciuni între buze, căznindu-se să-și adoarmă nepoțelul bolnav, căruia îi oblojea cu foi de pătlagină bubele zemuitoare de coptură :

— Nu te mai văita, Vaniuka, nu te mai văita... e păcat... Nu scînci, sufletelule, că se bucură necuratul... Pentru pătimirea ta, bunul Dumnezeu o să-ți dăruiască veșmînt de zarafir și-o să-ți facă loc în strălucirea raiului. Nu te mai văita, porumbelule.

Soldatul Fiodor Vîgoda, fost prizonier la nemți, stătea cu genunchii la gură lîngă soba de teracotă și duhănea de zor, trimițînd fumul în vatra pălăitoare. Tot lăuda traiul din țara nemțească. Avea o voce hîrtănită, ca o haină veche și prea purtată, mai mult ață decît față.

— ...E-acolo, la ei, o rînduială ! Casele — una și una, de parcă ar fi ale aceluiași stăpîn. Peste tot șosele, ferme, din ăia cu asigurarea, electricitate. La noi, măicuța noastră Rusie, amărîtul de țăran nici pe jos nu știe umbla ca lumea. La ei, acolo, fiecare are bici-

cletă, ba poate chiar otomobil. Tu te speteşti aici la cîmp o lună întreagă cu un căluţ prăpădit, pe cînd acolo, la ei, maşina — bjjj !... — face treaba toată într-un ceas. Acuma, nu-i vorbă, au şi nemţii cai, nişte zdrahoni de cai, nu alta, şi-i spală cu săpun tot la două săptămîni. De mîncat mănîncă după ceas, cînd adică sună de masă — şi asta nu numai la oraş, ci şi la ţară. Cînd taie porcul — nu se pierde un stropşor de sînge. Pămîntul, aşa cum îl lucră ei, să-l pui pe pîine — mai mare dragul să-ţi munceşti ogorul. De sărbători, ţăranul neamţ se găteşte mai ceva ca burjuiul nostru. Unde te duci — telefoane, maşini şi iar maşini. Iar maşină se cheamă cîştig şi economie. În America s-a ajuns pînă acolo că nimeni nu mai trebuie să muncească : stă americanul tolănit boiereşte pe cuptor, apasă pe un buton — maşina ară ; apasă pe alt buton — maşina seamănă ; apasă pe un altul — maşina seceră, treieră şi strînge grăunţele în saci ; apasă iar...

— Taman ca la noi, îi curmă şirul vorbei bătrînul Koluhan. Sovietul apasă pe un buton şi numaidecît îţi ia totul.

O explozie de rîsete zgudui casa.

Ofticosul Fiodor se ţinea de pieptul scofîlcit, chinuit de o tuse horcăită. Amnarul tusei făcea să-i ţîşnească din plămîni chiaguri strălucitoare de sînge şi el, potolit, le scuipa în foc. Ceilalţi hohoteau cu zgomotul a o sută de căruţe care vin la vale pe o costişă iute.

— Curat cîştig şi economie !

— Şi alde noi, care nici măcar o dată în zi n-avem ce pune în gură. Haida să facem la fel : stăm pe cuptor şi aşteptăm să ne spuie ceasul că-i vremea praznicului...

— Ăsta mai zic şi eu boton.

— Să mori de rîs, zău.

— De-aia te învelişi în osînză, mă Fedea, cu mîncarea nemţească... Mustreşte seva-n tine de voinic...

Koluhan îşi reluă vorba :

— Noi din veac am scormonit pămîntul cu plugul de lemn, însă făcurăm bucate s-ajungă la toţi. Cînd

or munci ele, mașinile, pe noi cine o să ne hrănească ? Uite, iapa mea mai fată un mînz și-mi sporește cheagul, cu bălegarul ei îngraș ogorul, tot ea mă duce la pădure după lemne, mă duce la tîrg, la cîmp. Calul, făptură a Domnului, mi-e de ajutor în toate cele și nu-mi iese din voie... Pe cîtă vreme o mașină nu-i decît o mașină : fum, putoare, ba te mai și schilodește.

— Nouă nu ne trebuie mașină, îi ținu isonul Tihonia, un bărbat cu părul numai inele. Păi o să ne îmbogățim de n-o să mai știm ce face cu banii. Și cum o să mai ajungem în împărăția socialistă, doar și Cristos spunea că în socialism toți trebuie să fie săraci, nu-i așa ?

— Eu unul, își înfățișă părerea Alioșka Sîsoev, al cărui chip licărea în semiîntuneric ca un ban de argint, eu unul zic să ne vedem binișor de-ale noastre, așa cum am apucat noi din bătrînii, și să nu ne grozăvim. Cît despre socialism, mai dă-l în brînză...

În casă se aflau și mulți țărani veniți de prin alte părți — din plășile Iurma, Belozerskoe, Sanceleevka, Abdrahmanskoie și din alte plăși mai depărtate. Vorbeau mai cu fereală, grijuliu, cu vorbe puține.

— Pe la voi cum e ?

— Tot așa... Nu ne iartă nici de leac.

— Iau totul ?

— Pînă-n ultimul bob, ba chiar și măturătura de pe arie.

— Jale mare. Că bucatele o dată în an se fac.

— Cui să te plîngi, la ce ușă să bați ?

— Oamenii s-au închis în ei, umblă tăcuți și arată ca și cînd i-ai fi coborît de pe cruce. Aratul, semănatul bat la ușă, da nici nu-ți vine să te pregătești. Parcă ne-a tăiat mîinile, așa ne simțim.

— Într-o crăpătură cît urechea acului, ăștia vîră degrabă parul ca să o lărgească... Țăranul nu mai e nimic în gospodăria lui, toți s-au făcut slugile diavolului.

— Cînd muncesc tac, cînd umblă tac și se uită în jur ca și cînd ar fi prăpădit ceva.

— Şi-n primăvară cu ce ieşim la cîmp ?

— Asta nu-i după dreptate, oameni buni.

— De-am putea ajunge la Lenin, să stăm de vorbă cu el.

— Ei aş ! Nici să te-apropii nu te lasă.

— Uite, prin alte gubernii nu-i jaf ca la noi... Cică s-a hotărît un decret cîte trei vaci de gospodărie. Păi ale noastre unde-s ?

— Ce vaci, noi nici trei mîţe n-avem !

— Ca să vezi !

— Nici cu treieratul n-a fost după dreptate.

— La ce să tremurăm atîta, să facem gură, să se-audă. Numai o dată să scuipe fiecare, lac s-adună.

— Hm, de scuipat e mai uşor.

— Ori că...

— Ce mai tura-vura, cît o ţine regimu' ăsta — n-ar mai fi — n-avem parte de zile albe.

Mai veniră cîţiva. Semion Kolţov, Onufrii Dobrosovestnîi, paracliserul Agafon Suhinin, Boris Pavlovici.

— Dă-i drumul, tot consiliul e-n păr.

— Să n-o lungim.

— Ţi-a ieşit un sfînt din gură. Treziţi-l careva pe Martian.

Boris Pavlovici Kazanţev cutreierase peste iarnă întreg judeţul, găsise sprijinitori şi simpatizanţi, organizase legătura între plăşi. Terenul era cum nu se poate mai prielnic, revoluţia pălise chiaburimea la mir, prin sate mai trăiau şi destui bogătani de pe la oraşe, alungaţi de către puterea sovietică din bîrlogurile lor, pe alocuri se găseau şi oameni de-ai lui Kolceak care nu apucaseră să se retragă împreună cu armata şi fuseseră nevoiţi să se dea la fund. Nelegiuirile săvîrşite la sate de falşii comunişti şi de organele locale ale puterii îmbîcsite cu elemente străine îi uşurau şi mai mult misiunea.

Discutară toată noaptea.

Hotărîră să dosească grînele şi să pună la cale o răscoală.

Delegaţii plecară înainte să se crape de ziuă.

Semion Kolțov înhămă armăsarul și o porni întins prin cătunele răzlețe să-l caute pe fecioru-său, Mitka.

Toate termenele stabilite de Vaniakin se duseră de rîpă. Nu te puteai aștepta la nimic bun. Acum, țăranii tot amînau, nu că n-ar fi vrut să predea grînele. Fiecare sat aștepta să vadă ce fac celelalte și toate la un loc se uitau cu speranță la soarele de februarie, care de la o zi la alta încălzea mai tărișor, gata-gata să topească zăpezile și să noroiască drumurile. E drept, de ici și colo mai soseau ele ceva, dar erau fie încinse sau mucede de cît le ținuseră prin gropi, fie amestecate cu nisip. Și-apoi, era vorba de cîteva zeci de puduri, în loc de mii și mii, cît ar fi fost nevoie. Dacă nu smulgeai cotele din Homutovo, slabă speranță să le scoți din satele învecinate. Mai era abia un picuț pînă să se desfunde drumurile — asta o știau și țăranii, care se tot uitau la soare, o știa și orașul, de unde tot ploua cu chemări și îndemnuri.

Prin plasă se zvonea că o să iasă un nou decret, cum că orice familie e obligată să prindă și să aducă la comitetul raional pentru aprovizionare cîte un lup viu.

— AuzișI, cumetre ?

— Auzii.

— Și încă viu, cumetre !

— Comédie mare ! Și puricele pînă-l prinzi îți ies ochii, darămite... Auzi, ce le trăsnește prin cap...

Singuri vînătorii nu-și făceau griji.

Taniok-Proniok le spuse oamenilor care veniră buluc la comitetul sărăcimii :

— Asta-i o provocare... L-am întrebat și pe Vaniakin — nici vorbă de tărășenia cu lupii... De azi înainte, fiecare jigodie care-și va osteni limba să răspîndească zvonuri ponegritoare despre puterea sovietică va scoate din pungă douăzeci și cinci de ruble pentru activitatea cultural-educativă.

Din vizuinile mănăstirilor devastate se tîrau ca niște gîndaci negri în toate părțile călugări și călugărițe, zădărînd mințile ignorante cu profeții despre împărăția lui anticrist și cu basme sfruntate despre niște icoane

făcătoare de minuni apărute de nu se știe unde, despre schimnici vizionari și despre a doua venire a Fiului Domnului.

Pămîntul se încălzea.

Prin sate stăruia un vuiet :

— Grîîîne... Cootele...

Noaptea, unul gonea să ascundă într-un loc și mai tainic căruțe întregi cu grăunțe, altul punea ultima plămadă în zăcătoare, cît nu-l lăsau și fără de ea.

Umblau fără rost pe uliți, se adunau în cete.

— Îți ia tot ăștia !

— Fără-ndurare !

— Auzi, pînă și măturătura de boabe, pînă și răzătura.

— Cînd au să golească hambarele, țin-te scormoneală prin case...

— Ba bine că nu. Cît despre tine, tu vorbește la pereți.

— Ne-am spetit, am strîns și uite...

— Cică, flămînzesc.

— Mama lor de trîntori.

— Pe muncitori am mai avea noi cu ce-i ține, că ei nu-s așa mulți. Dar vezi că din truda noastră se ghiftuiește lăcustimea de la orașe, nărăvită la bucate alese. Uite, asta mă doare pe mine :

— Nu poți scoate o vorbă, nu poți face un pas.

— Asta nu-i viață, e chin.

— Ne-a ajuns funia la par.

Satul era ca un furnicar, în mijlocul căruia ai azvîrlit un tăciune aprins.

În poarta casei unde era găzduit Vaniakin, cineva agățase o găină cu un șireang de curmei la gît și cu un bilet în cioc : „Iartă-mă, Turbatule, m-am spînzurat, că nu poci dovedi năprasna cotei de ouă !"

Într-o dimineață de februarie cu ger cumplit, Vaniakin își duse detașamentul la asaltul fortărețelor de cereale : hambarele. Zăpada țiuia sub picioare. Bătîndu-se cu palma peste servieta doldora de instrucțiuni, Vaniakin își îmbărbăta oamenii :

— Curaj, băieți... Într-un fel sau altul tot ajungem noi la victoria finală. În decretul său, tovarășul Lenin ne îndeamnă cu lacrimi de indignare în ochi : „Înainte, înainte și iar înainte, cu ajutorul forței armate".

Ostașii din detașament — tineret orășenesc amestecat — încuviințau monosilabic spusele lui Vaniakin și păseau voios în urma lui, cu carabine Berdan pe umeri. După ei tropăia mărunțel Taniok-Proniok și venea cu pași mari și tare preocupat președintele plășii, Kurbatov.

Hambarele purtau cușme de zăpadă pufoasă, sclipitoare, mai înalte decît gardurile și clăile de fîn.

— Să le luăm la rînd. Ăsta al cui e ?

— Al lui Prokofi Buriașkin.

Comisarul ținea bine în mînă tabelul cu impunerile, ca să nu-l smulgă vîntul.

— Buriașkin Prokofi, patruzeci de puduri... Unde-i stăpînul ?

— O fi acasă, unde să fie ? bombăni Kurbatov.

— Vaskin, dă tu o fugă și cheamă-l. Să vină chiar el și să aducă și cheia.

Vaskin o porni în pas alergător. Se întoarse repede, dar fără Bureașkin și fără cheie.

— S-a ascuns.

— S-a ascuns ? Bine. Dați-i drumul, băieți.

— Ne-ar trebui o rangă, ceva, cu patul armei nu-i vii de hac, mormăi Taniok-Proniok, cercetînd cu un aer priceput lăcătoiul ruginit și ușa de stejar, ferecată cu bare de fier. În dimineața aceea, Taniok-Proniok nu se prea simțea la largul lui. Vrînd să nu se bage de seamă, se agita de colo-colo, turna puhoi de glume soldățești, își tot ștergea cu o zdreanță roșie ochii lăcrimați de vînt, ori scotea cu grabă din sîn punga-i brodată și-și răsucea o țigară cu degete tremurînde.

Kurbatov se ținea de o parte, fără să se amestece și căta încruntat la ostași.

— Ce te uiți așa ca luna lui Răpciune ? îi strigă Vaniakin, ronțăind semințe ca de obicei.

Ostașii făcură haz.

Președintele plășii se scărpină sub barba-i neagră și răspunse într-un tîrziu :

— Care va să zică, spargeți ?

— Spargem !

— Foarte deștept...

— Unde găsim ușă ferecată, spargem... Să nu-și închipuie chiaburii și nici codițele lor că ne-arătăm îndurători.

— Bine, bine...

— Ție ce-ți pasă ?

— Îmi pasă, dar nu de mine.

— În loc să te văicărești, mai bine du-te și fă rost de niște căruțe, haida, repede !

Mohorît ca norul de furtună, Kurbatov se depărtă greoi, de parcă ar fi avut plumb în picioare, și nu se mai întoarse. În locul lui apăru vătășelul Vorîpai.

— Căruțe nu-s și nici cai nu-s în grajd.

Vaniakin înjură și își trimise oamenii după căruțe. Bocănind cu paturile armelor și tropăind cu cizmele înghețate, ostașii dădeau buzna prin case :

— Care-i stăpînul ?

— Eu.

— Bună ziua.

— Bună să fie, dacă zici.

— Caii-s acasă ?

— Aăăă ?

— Caii, am spus.

— Care cai ?

— Hai, înhamă. Ordin de la Vaniakin.

— Aăăă ?

— Ia nu mai face pe prostul !

— Că bine zici, tovarășe, sîntem proști, și încă ce proști. Că dacă eram deștepți, nu vă țineam noi aici pe mîncare.

— Tu lasă gura, du-te și înhamă.

— Mergem departe ?

— În paștele cui ne-a fătat.

— Nu-i rîndul meu, tovarășe. Cînd mi-a fost rîndul la podvadă, am dus lemne unde trebuia.

— Dar caii-s acasă ?

— Care cai ?
— Ai tăi !
— Ai mei ?
— Păi ai cui ?
— Eu n-am cai. Pe unu mi l-a luat în Armata Roșie, pe altul mi l-a furat și ultimul a crăpat de mult ce-a postit.
— Îmbracă-te și hai în ogradă, să ne uităm și noi.
— Nu-i rîndul meu, tovarășe. Cînd mi-a fost rîndul...
— Tu îmbracă-te și hai.
— Unde mergem ?
— O să vezi tu.
— Ptiu, păcatele mele, mama ei de viață... Merg, merg, nu te mai zgîi așa la mine. Dar cai nu vă dau nici mort, nici dacă mă tăiați... Hei, femeie, pe unde-mi rătăcișî mănușile ? Ptiu, păcatele mele, m-au omorît cu zile...
În ogradă, omul înhăma bombănind.
— Scoate hamu', pune hamu'... Ce cai mai sînt ăștia ? I-ați stors, i-ați vlăguit... Au ajuns niște uscături bune de tăiat și de pus pe foc... Într-o săptămînă au trimis de la noi peste șase sute de căruțe... Cu ovăzul nostru, cu merindea noastră. Iar cînd venim la voi la oraș — han nu mai găsești, gazdă nu mai găsești.
Deunăzi am înnoptat în piața orașului și ne-au prădat hoții. Unuia i-au tăiat curelele de la ham, altuia i-au furat cojocul din căruță... Din oraș ne gonesc vardiștii, cică facem murdărie, din sat ne gonesc, pînă și din casa ta te scot afară... Nu-i chip nici să-ți tragi sufletul...
— Trebuie să răbdăm, îl dăscălea ostașul.
— Cum poate să rabde atîta un om ?
Dinspre hambare răbufneau uși, lacăte sparte.
În hambare grăunțele jăruiau mocnit. Prin unghere tremurau rotocoale de păienjenișuri mari cît sita ciurului. Pereții din bîrne erau năpădiți de praf și de țesătura paianjenilor. Ostașii vîrfuiau saci cu grăunțe, de abia mai puteau să-i lege la gură. În umbra din golul ușii fumuia colbul dulceag de grîne. Ostașii în-

călziți roboteau doar în bluze și săniile țărănești de povară icneau sub povara sacilor burdușiți.

Satul vuia.

Între timp, comitetul executiv se întrunise în ședință — un cazan cu smoală în clocot.

Kurbatov striga din adîncul rărunchilor :

— Pînă cînd sorbi-vom din această cupă amară, cetățeni ?

Piața bisericii din apropierea comitetului gemea de lume : neveste de ostași, văduve, invalizi — toată calicimea din Homutovo. Comitetul sărăcimii distribuia o dată pe lună cîte o modestă rație de făină, făină provenită din uium și din donațiile bogătanilor. Se nimeri să fie tocmai ziua cînd se împărțea făina, deși încă de dimineață se răspîndise zvonul că nu se va da nimic. Prin mulțime se învîrteau și țărani înstăriți, purtînd tot felul de vorbe :

— Cu dragă inimă am împărți cu voi și ultima bucată de pîine, numai că uite, și noi trebuie să strîngem cureaua.

— Ne chiorăie mațele de foame.

— Mîine-poimîine o să umblăm cu cerșitul, numai să aibă cine să ne dea de pomană.

— Turbatu' o să ne ia și bruma ce ne-a mai rămas și-o să ducă totul la oraș.

— S-a zic cu noi, cu toți !

— Ați auzit ? Cică s-a primit la plasă alt ordin — vor să le dăm și găini.

— Adică, din ce în ce mai bine... Noi îi tragem cu terciul de ne stă-n gît, iar 'mnealor li s-a făcut de carne de pui ! Strașnic !

— Sînteți om subțire, să trăiți, numai că nu pricepeți clenciul : s-apropie paștele jidovesc, de aia...

— Să nu ne lăsăm, fraților !

— Știi vorba, ce-am avut și ce-am pierdut...

Cineva dădu fuga să-l anunțe pe Vaniakin, și acum el cu ostașii lui își croiau drum prin mulțime. Glasuri sfredelitoare de femei îl împroșcau cu sudalme și cuvinte de batjocură. Răsuflarea mulțimii se încinse, femeile agitau amenințător desagele goale. Mînia le în-

creţea obrazul, aşa cum încreţeşte vîntul obrazul apei. Strigătele pline de furie izbeau ca nişte pietroaie în geamurile clădirii comitetului executiv.

— Vrem pîîîiinnneee !

În uşa comitetului apăru Vaniakin, urmat de Kurbatov. Apariţia lor stîrni în rîndul femeilor o furtună de strigăte deznădăjduite şi rugătoare deopotrivă.

— Murim de foame, tovarăşe !

— Nu mai putem îndura !

— N-avem nimic la sufletul nostru !

— Mănînci pîine şi pîinea te mănîncă ea pe tine !

— Bărbaţii nu ni-s acasă şi noi trebuie să le dovedim pe toate singure.

— Ne-am spetit de-atîta muncă...

— Barem de copii să ai milă, că-s mititei şi zac de gîlci. Trei am şi bărbatul mi-e dus la război. Cel mai răsărit abia împlini şase anişori. Ce să mă fac eu cu ei ?

— Că mult îi pasă fălcosului ăstuia...

Kurbatov îşi purtă roată căciula, cerînd linişte.

— Ei, voi, femei, ia opriţi dezbaterile, ia legaţi căţeaua !

Larma de glasuri scăzu treptat, se stinse.

Luă cuvîntul Vaniakin, gesticulînd cu o mînă, în timp ce pe cealaltă şi-o duse maşinal la tocul pistolului.

— Tovarăşi, care te ştii sărac, nu vă lăsaţi îmbrobodiţi de provocarea chiaburească... Homutovo are destule grîne, numai că putrezesc în gropile unde le-au pitit chiaburii. Făină o să vă dăm, însă mai înainte, tovarăşi, eu trebuie să cer aprobare comisariatului cu aprovizionarea... N-am voie să iau hotărîri de capul meu în privinţa pîinii şi nici s-o împart...

— Ahaaa !

— Să iei cu de-a sila ai voie, dar să împarţi, nu ?

— Dă-i ! Arde-l !

— ...Puterea sovietică e puterea voastră ! Puterea sovietică... Tovarăşi... Puterea sovietică...

Cineva îl nimeri în ceafă cu o gogoloaie de balegă îngheţată. O pădure de braţe zvîcni brusc în sus.

Ostașii sloboziră o salvă în aer. Mulțimea dădu buzna spre stiva de lemne din curtea bisericii. Care nu apucă să mai înșface din stivă, smulse un par din gard...

. . . . . .

Și țin-te încăierarea.

Mai apoi, din ușa comitetului executiv vorbi comunistul din ajun, Cap-în-chiept :

— Răscoala noastră e o răscoală legiuită. Să împărțim grînele... Care nu vine cu noi nu capătă un bob... E o răscoală legiuită, și dacă vom sta uniți, n-avem a ne teme de gloanțe...

Mulțimea puhoi înspre magaziile obștei. Împărțiră grînele — cîte trei puduri de fiece suflet.

În piață rămaseră leșurile ostașilor uciși. Vaniakin se retrase cu restul detașamentului spre cătunele răzlețe, dar în aceeași noapte se întoarse la Homutovo și puse pază întărită la magazii.

Cîteva zile mai tîrziu trimitea la oraș un raport :

„Acum că am lichidat actul de sabotaj de la Homutovo și am smuls rădăcinile care hrăneau masele cu ură, revoltă și neînțelegerea sarcinilor revoluției, mă văd silit să recunosc : răscoala a pornit-o sărăcimea, amăgită în chip mîrșav de haita blestemată a chiaburilor.

Cînd te izbești direct de cauzele îndărătniciei înrăite, cînd privești îngrozit la izvoarele din care purcede, te vezi silit să constați că e un act de trădare josnică, iar dacă pătrunzi și mai adînc în amănunte, te vezi silit să-ți descleștezi buzele înțepenite de mînie și să arunci vinovaților în față cuvinte neiertătoare, zugrăvind adevărul în toată ticăloșia lui și înfierînd cu o pată rușinoasă de neșters acțiunea pusă la cale de chiaburi și de cei care le cîntă în strună, precum și de clica eserilor, care tot dau tîrcoale pe aici, dar pe care nu pot să-i dibui.

Trei ostași din detașament au fost uciși și circa opt răniți. În rîndurile populației, doi oameni au fost omorîți, de asemenea l-am împușcat personal pe președintele comitetului executiv, chiaburul Kurbatov, cînd am văzut în mîneca lui o grenadă — habar n-am de unde

o avea. Localnicii răniți n-am putut să-i iau în evidență, fiindcă i-au ascuns. Trimit cu prezenta paisprezece arestați, printre care Fetinia Polozova, nevastă de soldat, care e o sărăntoacă, dar și toantă rău, încît e nevoie să o facem să-și bage mințile-n cap.

Acum populația s-arată mai supusă și îndeplinește, ce-i drept cam în silă, toate dispozițiile puterii sovietice. Cînd am timp, convoc la locuința mea pe comuniștii din sate și sărăcimea — care nu vine de bună voie, l-aduc pe sus — le citesc ziare și-i lămuresc ce-i aia, de ce ailaltă și cum devine chestia. S-au luat toate măsurile și putem nutri speranța că într-un viitor apropiat se vor stabili relații pașnice și cetățenii — pentru chiaburi nu garantez — cetățenii, zic, se vor reuni într-o singură masă comună sovietică, cu condiția să se ducă o susținută muncă de agitație în cadrul învățăturii partidului și pe baza celor mai mici începuturi ale comunismului.

Rechiziționez căruțe din satele învecinate. Ieri am trimis la oraș sub pază 3000 puduri de grîu, azi — 3500, iar mîine voi trimite 6000.

Trăiască revoluția mondială!

Alexei Vaniakin"

... În zori, cînd țăranii din Homutovo plecară în luncă după fîn, cînd în vetre se învălătucea, ca o prevestire a dezghețului, un foculeț deschis la culoare, scoțînd pe hornuri un fum pufos și alburiu, un muget înfiorător, în care suna parcă și un șuierat de sirenă, se ridică deasupra satului.

Puștimea se vărsă pe uliți, strigînd :

— 'Narhist ! 'Narhist !

Așa spuneau copiii taurului comunal Anarhist, voinic și crunt ca o fiară. Îl țineau închis, dar se întîmpla adesea să scape. Într-o pornire de furie sau din pricina prea multului neastîmpăr din el, rupea lanțul din inele groase cît nuca cu care era țintuit de adăpătoare și dărîma gardul țarcului. De îndată ce se vedea slobod, băga în sperieți întreg satul. Ieșeau toți în păr să-l prindă. Zurbagiul împrăștia ca într-o joacă

mulțimea, îi tăvălea prin țărînă pe cei ce nu apucau să se ferească și ieșea tropotind afară din sat, în largul verde al fînețelor. Neîntrecut în prăsilă, era ținut la mare cinste de către țărani. O dată, îmbolnăvindu-se, niște flăcăi îl înhățară pe părintele Vîniamîn și cuvioșia-sa citi o moliftă chiar în țarcul lui Anarhist, întîmplare de care rîse apoi cu hohote toată plasa.

Speriați de țipetele copiilor, oamenii țîșneau de prin case și alergau cu toții într-acolo dincotro se auzea necurmat mugetul acela de groază și de turbată furie.

— Hei, iar o să ne dea ăsta de furcă.

— Mai cheamă oameni... Aduceți funii...

Pe spinarea terasamentului de cale ferată se opintea la deal un tren încărcat cu grîne. Roțile patinau, locomotiva gîfîia și gemea, tîrîndu-și cu mare sforțare coada-i lungă, încît părea că trenul abia se mișcă. Anarhist se pocni peste coaste cu coada-i cît un otgon cu pufos canaf în vîrf, răscoli nisipul în copite și, punînd capul în pămînt, se azvîrli cu un muget sălbatic asupra locomotivei, luînd-o pieptiș în coarnele-i năprasnice. Cu felinarele sfărîmate și cu botul turtit, locomotiva cea neagră pufăia și înainta mereu, asta unde mecanicul nu putea să oprească la urcuș. Două răgete crîncene acoperiră strigătele oamenilor veniți într-un suflet din urmă și care se agitau neputincioși în jur. Anarhist își făcu vînt și se năpusti încă o dată asupra locomotivei, apoi încă o dată... Coarnele i se frînseră, picioarele-i sculpturale tremurau, coastele clăbucite de spumă i se zbuciumau, botul însîngerat îi era negru de păcură. Se năpusti pentru ultima oară și, cînd se izbi în locomotivă, picioarele dinainte i se retezară din genunchi... Slobozind un muget înspăimîntător, adunat din tot ce mai dăinuia vlagă în el, se prăvăli în fața dușmanului, apoi se răsturnă într-o rînă și închise ostenit ochii podidiți de sînge...

De sub roțile de rostogolire scăpără albul unui os. Trenul trecu prin satul Homutovo fără să oprească, asta unde mecanicul nu putea să oprească la urcuș...

Vîntul spulberă pleava

În Rusia e revoluție — se zbuciumă țara în sînge și foc...

TĂIȘUL GERULUI STRUNJI SĂPTĂMÎNA albă și săptămîna mistreață. Soarele se arăta zadarnic prin pîcla alburie, arar mai și-ascuțea cîte o geană. Noaptea ardeau stele ochioase, nămeții își sclipeau albul fără prihană. În nemărginirea stepelor, viforul spulbera zăpezile, împletind brîie mișcătoare cu care încingea drumurile.

Iarna se călători dintr-o dată, de peste tot.

O boare caldă muie și desfundă drumurile. Ciorile bezmetice își începură vînzoleala și mitingurile pe cîmpuri, razele calde scăldau ulițele gunoite, iar soarele părea un cocoș mîndru, cocoțat pe creștetul zilei.

Se desferecară apele, porniră zăpoarele...

Treceau tîrîș cîșlegile lăcrimoase și zlotoase. Din toată crăpătura răbufnea seva primăverii. Scoarțele drumurilor maronii de balegă vîrstară luncile, bătrînele gorgane își sloboziră căpățîna din încleștarea frigului, crăpă crusta de gheață a iazului, de-a lungul malurilor se cuibăriră băltoace, ascunse sub zăpezi.

Satul se îneca în basamac. Se bea vîrtos, cu oala, cu vadra. Petrecăreții goneau nebunește pe ulița de pe malul rîului. Ori umblau hai-hui, înlănțuiți pereche, cîte doi, sau în pîlcuri, și cercau pe la ferestre :

— Acasă, dragelor ?

Zbierau din rărunchi, cu glasuri răgușite și sugrumate de of, amarele lor cîntece țărănești.

Tăcerea sperioasă a nopții sălbatice era spartă de răcneli bețivănești fără noimă, de hămăitul nătîng al cîinilor.

Veni și duminica lăsatului de brînză, ultima zi cînd tot creștinul care nu s-a văzut răzbit de băutură își face burta bute și gura pîlnie — să-i țină lung, cît postul. Clopotele bisericii se îngînau între ele sprințar, a sărbătoare veselă și a joc. Neveste și codane gătite nevoie-mare ieșeau de la slujbă. În izbele lună de curățenie și bine încălzite se așezau, toți ai casei, în jurul meselor grele de stejar. Își burdușeau burțile încăpătoare de truditori ai ogorului cu friptură și coptură, și beau pe îndelete ceai dres cu lapte scăzut pe cuptor.

Ulița te întîmpina veselă și sărbătorească.

Soarele părea o floare de răsărită cu zulufii în vînt. Pe petice de pămînt zbicit, cîinii zăceau toropiți la căldură, de ziceai că-s morți. Găinile scurmau prin gunoiște. Cocoșii se băteau cu înverșunare. Holbîndu-și ochișorii poznași, un cățelandru prost și căpos se rostogoli ca o minge sub picioarele unui gînsac cu gîtul arcuit. Gînsacul plesni cu o aripă apa unei băltoace și se vîrî iute sub poartă.

— Ga-ga-ga-ga...

Moșnegii încotoșmănați ca iarna și purtînd niște căciuli cît cuibul de cioară, ieșiră domol de prin case, rezemîndu-se în toiag și se așezară pe prispele abia uscate. Ședeau înfoiați de bulendre, sorindu-se și minunîndu-se de o asemenea primăvară timpurie.

Puștimea zburda, fără să-și afle astîmpăr, aidoma surcelelor în apa rîurilor primăvăratice. Hălălăi și mari în chică, împuțiți de aerul ce stăruia iarna în izbe, cu boticurile negricios-albăstrii, copiii aduceau în forfota uliței cascade răsunătoare de rîs și larma unui popor de stăncuțe...

— Măi voinicuți voinicei, strigați tare alelei, care glas n-o mai avea, ăla...

Dar nu mai găsi putere să isprăvească.

Ceilalți izbucniră :

— Pe el ! Să-l mîncăm !

Toată ceata năvăli cu gura peste băiețelul bălai și zdrențuros, ciugulindu-l ca niște rațe.

Doi căluți prăpădiți și răpănoși, gătiți cu hamuri de zile mari, numai ținte, canafi și ciucuri, se așternură la drum, depănînd mărunt din picioare.

— Ehe-he-hei...

— Nu te lăsaaaa...

— Mînă, Kuzma !

— Diii... Țin-te bine, măăă...

Lui Kuzma îi căzu cușma și capul lui, în vînt, părea o paporniță de cîrlionți.

— Haidaaaa !

— Trrrosc !

Apucînd pe o ulicioară lăturalnică, Kuzma doborî o îngrăditură de ostrețe și intră cu cal cu tot drept în ferestrele izbei lui alde Ogurțov.

Bum ! Zdrang !

— Eh, pofti Kuzma pîn-la voi ! Bucuroși de oaspeți ? Ha-ha-ha...

Frații Ogurțov, care tocmai stăteau la masă, aruncară lingurile din mînă, înhățară care o scurtătură, care un satîr, ce se nimeri, și săriră tuspatru afară, turbați de furie.

Iar Kuzma o rupse la goană

peste troiene
peste grămezi de gunoi
apoi țuști în rîpă

și se făcu nevăzut în spatele morii.

— Iu-hu-hu-uuu !

Să-i pună ăia sare pe coadă... O luă spre cătunele răzlețe, unde se avea el bine cu un vînător. Calul parcă era zmeu, nu alta, fiindcă după ce-l ținuse tot postul numai cu paie, de sărbători pe stăpînu-său îl apucase dărnicia și nu era zi să nu rontăie Șarga grăuțe pe săturate.

Fete
neveste

flăcăi
mujici
copilime...

Petrecerea se învîrteja în strigăte, chiote, rîgîituri, hohote de rîs. Țipăt, tărăboi, lărmuială. Întreg satul era în picioare și tropăia în clămpănitul cotcodăcit al armonicilor.

— Cît ești tînăr și-n putere, să n-aibi milă de picere !

— Ha-ha-ha...

— Ptrrr, ține-e, ține bine-e !

Cușma jos, zăpadă-n chică : adică, să-l săreze pe flăcău, așa ca la botez...

În vînzoleala de acolo, Axiutka Kamagan veni de-a dura din sanie, cu poalele peste cap și cu hulubele spre cer, odihnindu-și poponeața într-un nămete. „Zaharnița" fu umplută cît ai clipi.

— Tii, ce bufni, plăcintoasa !

— Și văzui pădure deasă de prin munții Jigulii...

— Romka ! Bă, Romka !

— Dă-i înainte, că nu se ezistă Dumnezeu !

Armăsarul țîșni, purtîndu-l ca vîntul pe Romka. Se luară după el cîrd înspre partea unde locuiau mordvinii, zăboviră în învălmășire lîngă biserică și o porniră iureș înapoi, pe întrecute, șirag.

Mutre, boturi, boticuri, fete tinere, îmbujorate, arse de vînt, cherchelite, numai foc, numai haz și voie bună — o voie bună hohotitoare, fără habar de nimic. Bărbi frichinite cu balegă și omăt, căciuli împinse pe ceafă, plete răscolite de vînt... Pe uliță parcă plutea o corabie, avînd în loc de pînze broboade și șăluțuri în trei colțuri, roșii ca focul, albastre ca seninul cerului — de toate culorile. Podiovci, cojoace, cojocele, scurte, pestelci... Sănii late țărănești de povară, chibitci trase de un cal, doi sau trei... Călăreți... Flăcăi spilcuiți, cu haine descheiate la piept ca să li se vadă cămășile în culori de tot neamul, de te apuca amețeala. Fetele păcălite de aghezmuială țăndăreau cîntecele în

zorul armonicii care meliţa într-una : Na-na-na, na-na-na, na-na-na...

Peste zi, soarele blînd mai subsese din ţurţuri şi către seară vremea se răci, podind băltoacele şi învîrtoşînd găvanele căscate ale troienelor. Ziua pleca, ţîrîndu-şi trena jăruită de asfinţit. Stelele cît pumnul apăreau pe cer.

Petrecerea se trăgea treptat prin case.

... Focul dănţuia în sobă. Gospodina amirosea a blinî. Chipul ei tînăr era ca un soare muiat în unt topit.

Abur
fumăraie
trosnet
sfîrîit...

În „casa mare", adică odaia cea încăpătoare, un tămbălău ca de iarmaroc făcea să se cutremure pereţii.

— Bea cumetre, hai noroc !

— Ivan Ivanîci...

— Hîc !... Las' că-l pui eu cu botul pe labe !

— Păi şi cu treieratul e jale..

— Dariuşka, porumbiţo...

— Hîc !... Las că-l pui eu cu botul pe labe şi pe ăsta !

— Ei aş ! O s-o lase şi ei mai moale, n-o să le meargă !

— Adică, noi nu sîntem oameni ?

— O să le iasă lor pe nas pîinea mujicilor.

— De-o să le dea şi borşul...

— Măi cumetre, măi frati-meu !

Ţoc... ţoc...

Ivan Ivanovici se strîmbă ca de durere sub arsura băuturii dată de duşcă şi grăi fluturîndu-şi mîneca foşnitoare a cămăşii nou-nouţă :

— Las' că vine ea ziua cînd o să-i jupuim fîşii, să ne împletim opinci din pielea lor.

— Of... Nu-i chip să mai răbdăm !

— Tu, Kisceava, ia nu te mai fasoli atîta !

— Poate s-or mai prăpădi, că nici pămîntul nu rodește pentru atîta omenire.

— Matale ia-ți gîndul, taică...

— Las-că știm noi... Oho-hoo... Vorbe, vorbe de adormit plozii !

— Păi în ochii ăstora nu prețuim nici cît o opincă prăpădită !

— ...L-ajung eu din urmă pe ofițerul ăla și — harșt ! cu sabia peste bostan...

— Dumnezeule mare...

— Mănîncă, neamule... De-ți plesnește burta, te ține cămașa...

— De-alde Hrisan nu ți-e cumva neam ?

— Cum nu, ne-am svîntat împreună obielele la soare !

Pe masă — un ceaun de blinîi, un ciubăr de ciorbă și un gorgan de pește, că nu-l sărei nici de-ți scoteai nădragii. Piroșca taman cît opinca, plăcinta — cît roata carului. Budinca de mei cu tăieței înota în unt. Smîntînă și miere — să te scalzi. Tot bunătăți împrăștiind un abur de ispită pînă în tavan... Dar udătura era pe sponci — o secătuiseră.

— Ni se uscă gîtlejul !

— Plînge sîngele-n mine !

— Cha, cha, cha,..

— Tu, gospodino, mă zgîrîie la omușor !

— Și are mă o căsoaie cît o gară : cu ferestre în toate părțile... Și niște cai ca niște șuvoaie de apă, nu-i chip să-i ții ! Buluc, unul peste altul...

— Nici mort, fătul tatii.

— Și ?

— Pornisem să luăm Kievul... Bateria noastră se apucă să tragă în sfinți... Asta bătălie !

— Uite, zic... Locomotiva e a ta, dar pămîntu-i al meu, povestea Piotr Ceasovnia, netezind pe masă cu palma o hîrtie săgetată de rezoluții.

Deasupra mesei — fețe încinse — și lucind de grăsime mestecă, scuipă, și-aruncă în toate părțile bulbii ochilor împăienjeniți... Lațe zbîrlite, năclăite, bărbi pestrițate

de oase de pește, varză acră, tăiței... Și vorbe, și tălălăială !

— Bine, cuscre, păi sînt de-un sînge !

— Pe Toporka îl iau de ginere pentru fii-mea.

— Pe care se pune de-a contra, ți-l strînge cu arcanul.

— Să le-o plătim !

— Beți și mîncați, dragilor...

— Noroc să dea Dumnezeu, doar nu-i păcat.

— Vaca ?... Uite atîta e, cît de la sobă pînă-n perete, taman trei stînjeni.

— Hai să batem palma... Eu am un cal — zmeu nu alta. Nu se ezistă să lase căruța să huruie buluc la vale și-ți suie creasta isteț ca o știucă.

Și — gîl-gîl-gîl în gîtleje.

Și deodată — poc ! poc ! în poartă.

În ogradă — explozie și grindină de lătrături.

— Ia fă-te încoace, taică !

Luna de pe cer era și ea ca o blinîie rumenă. Afară ardea gerul, albăstrind văzduhul și luminau stelele să joci rișca, nu alta.

— Mă cuscre...

— Ptrrruuu...

— ... aia a mă-si.

— Tu dă jos gardul, că nu vreau să intru pe poartă.

— ... asta n-o vrei ?

— Trai în gheara lupului, uite vieţișoara noastră. Țoc, țoc, țoc...

— Lasă, Lioska, nu mai deshăma, haida în casă.

— Bine, și calul ?

— Dă-l dracului, că nu-i din plasa noastră.

Grăsan de nu-l cuprindeau nici doi inși, cuscru își vîrî anevoie boiul pe ușă :

— Unde nu ține săptămîna albă șapte săptămîni în șir !

În încăpere plescăia greoi hărmălaia de glasuri și se învolbura cu cîntec, iar bașii acopereau și striveau țăndările de voci muierești.

— Ho ! Păcat de cîntecul ăsta frumos, nu-l mai pociți !

— Murim de sete ! Ce sugem ?

— Pe mă-ta !

— Foarte mersi !

— Hai, dezbracă-te, tată socrule !

Mănușile socrului erau din cîte o blană de cîine fiecare, căciula — cît un chiup, cojocul — din nouă piei de oaie. Chica unsă cu ulei parcă i-ar fi molfăit-o cu gura un dulău scăpat din lanț. Tata socru era rumen și titirisit, taman ca o turtă din cele vestite, cum se făceau pe vremuri la Gorodeț. În ochii mijiți i se vedea jucînd sufletul chefliu — sufletul de rus aghezmuit, moale ca untul să-ți tăvălești blinîile în el. Se lăsă nespus de fericit pe laviță și lavița gemu sub trupeșia lui.

Totul duhnea a basamac, a oaie, a unt ars. Ușa de la intrare se trîntea mereu — unul venea, altul pleca. Copiii gazdelor stăteau cocoțați pe cuptor, cei veniți împreună cu oaspeții se înghesuiau lîngă ușă, fără să-și afle astîmpăr.

Țipete,
vorbe pițigăiate
zarvă mare.

Din vuietul de glasuri muiate de băutură mai izbucnea în răstimpuri cîte o strigătură vlăguită, cîte un rîgîit, cîte un hohot de rîs, cîte o sfîntă înjurătură de mamă, înfruntînd tropăitul mărunt al celor prinși în joc.

— Joacă pîn-te faci jumări, n-aibi milă de încălțări...

— E-eh, Maica Precistă...

— Cînd găsești — gura să-ți chivernisești, cînd pierzi — gura să-ți lăcătuiești !

— Rabdă răbdare, toate-s trecătoare.

— Ia blinîia, ia cu hurta, că n-o să-ți plesnească burta !

— Uf, toată strînsura ce-am strîns...

— Auzi, Sergunka! Ia trage tu o fugă și adă o juma' de vadră de la a lui Mitrofon!

Sergunka era mahmur și aprins la față, ca după măturica de la baia de aburi. Proptit cu pieptul în masă, ronțăia la castraveciori murați de-i trosneau fălcile. Avea hoitul colțuros, ca tăiat din topor, gîtul zdravăn, stacojiu, mărgelat cu broboane sclipitoare de sudoare. Ținea în pumn un ceas de aur, la care se uita din minut în minut să vadă cît arată.

— Hai, măi Sergunka... adă tu o juma' de la a lui Mitrofan.

— Paraua!

Și Sergunka își frecă a nerăbdare buricele degetelor.

Apoi, înhață damigeana și ieși pe ușă ca din praștie.

— Mă doare inima de ce-i al meu, nu dau nimic, nici mort.

— Geaba ne-nvață, că noi tot proști!

Coade, plete, basmale, broboade, șăluțuri, fuste înfoiate... Cămăși brodate — roșii, liliachii, dungate, stropite, înflorate... Armonica îi zicea din răsputeri... Na-na-na, na-na-na, na-na-na...

— Tu, Alionka, ia arde-i tu un joc, măi fată!

Alionka era o teleleică descîntată și de n-ar fi fost duminica iertărilor, poate că nici nu i-ar fi îngăduit să le treacă pragul... Frumoasă de pica, cu bujori în obraji, vîrtoasă la carne de nici nu puteai să o ciupi și cu pleata împletită într-o coadă groasă ca de cal. Netezindu-și rochia de mătase, răpăi o dată din tocuri, de ai fi zis că are arcuri în călcîie și că ele o saltă în ritmul acela îndrăcit. Spirt, sfîrlează nu alta. Fiokluška gazdelor încercă și ea să se avînte vre-o cîțiva pași — era cam urîțică fata, ciupită de vărsat, cu gura cît o șură, cu urechile clăpăuge, cu spinarea cît covata și cu gîtul subțirel, de ți-era teamă să nu se frîngă — curat cămilă! Încercă și ea, dar se lăsă păgubașă numaidecît: nu avea cum se măsura cu Alionka.

Mîndru-i jocul, mîndră fata
De nimic n-are habar —
Joacă una, joacă două

Și-și cusu o fustă nouă
Din nădragi de comisar !

Afonia Nedoienîi, un dezertor, se ridică să o joace el pe Alionka. Se îndreptă țanțoș și își potrivi fracul crăpat pe la cusături, luat pentru niște cartofi de la un orășean. Sub frac purta cămașă brodată și roșie ca focul. Se plesni cu palmele peste pulpe, fornăi ca un cal, trase un chiot și țin-te joc.

— E-he-he, zi așa, Alionușka !

Bătrîna izbă de rascolnic duduia toată, grinzile scîrțîiau... Acuși-acuși se va prăbuși podeaua sub ei... Fum ieșea de sub încălțările de lac... Copiii țipau și rîdeau să li se desfacă buricul.

— Hop și-așa, zi așa !

Afonka își rînji dinții de cal și, sub clocotul unei forțe drăcești, ciupi fata de sîn :

— Măr domnesc !

Alionka îl săgetă cu o privire de smoală topită :

— Dă-mi pace, auzi ?

Saltă-n sus și saltă-n jos
Toate cele din odaie.
Comunistul e fălos
Pînă n-a mîncat bătaie...

— Zi, Fonka !

— Uuuh !

— Dă-ți drumu', inimioară ! Joacă, Alionușka !

O piatră bufni în geam : dzîn... dzîn...

Cîinii, afară, se năpustiră cu lătrături.

— Dă-i ! Zobește-i !

— Aoleu, soro !

Femeile se traseră speriate de lîngă ferestre.

— Vai, dragelor !

Zdrang !

Cineva de afară vîrî pe geamul spart o mînă negricioasă și smuci de cercevea.

— Apără, Precistă... Pentru facerile noastre de bine !

— Cuscre, unde-i toporul ?

Uşa zbură din ţîţîni. Cîţiva ţîşniră în tindă şi în curte, apucară în mînă ce se nimeri şi năvală pe uliţă.

Taniok-Proniok, proptit în genunchi pe prispă, izbea cu un par în cercevele, răcnind :

— Turtele ai ştiut să le-ndeşi în tine, dar să te culci cu mine mi-ai tras chiulul ?! Şi voi ăştia vă ţineţi de sărbători şi de zaiafete ? Lepădăturilor !

Mişcările îi erau nesigure şi parul se bălăbănea prin aer.

— Îţi crăp capul !

— Croieşte-l cumetre, omoară-l !

— Dă-i să rămîie lat !

Trosc
harşt
jap
poc...

Îl rostogoliră în pumni şi picioare pînă în mijlocul drumului.

Stiopka Iojik o rupse la fugă ca ars de bici, urlînd cît îl ţinea gura :

— Grişka... Mikişka... Săriţi ! Îi prăpădesc pe-ai noştri.

Un ostaş din detaşamentul lui Vaniakin apăru în cerdacul popii. Ciuli urechea, trase un foc în aer, apoi îşi aprinse o ţigară şi intră înapoi la căldurică.

— Ce este ? întrebă Vaniakin de pe cuptor.

— Bătaie între beţivani.

Detaşamentul cu aprovizionarea era risipit prin întreaga plasă. Singur comisarul, cu patru ostaşi, rămăseseră la Homutovo.

Cît apucă ostaşul să-şi fumeze ţigara, se pomeniră înconjuraţi de o mulţime vuind ameninţător.

— Voi luaţi-o prin ogradă, să n-o tunză ! se auziră glasuri.

— Adă o lumină ! Lumină !

„Răscoală" ! îl fulgeră un gînd pe Vaniakin. Sări de pe cuptor, simţind cum îi clănţăne dinţii în gură. „S-a zis cu noi !"

Afară se vedea o mare de capete — cu căciuli şi fără, deasupra cărora se zbîrleau pari, furci, coase, ţevi de puşti de vînătoare.

Gurile căscate urlau otova :

— Predă-te !

— Haida încoace, bandiţilor ! Să vă judecăm !

— Mîncarăţi, băurăţi, e vremea să vă ştergeţi mustăţile... Aruncă armele !

Vaniakin trase de sub pat lada cu grenadele şi spuse :

— Băieţi, să murim eroic...

De după ferestrele întunecate ale casei popii scăpărară focuri de armă şi zburară cîteva grenade. Uşa dudui sub izbiturile topoarelor şi peste cîteva clipe mulţimea hîrîitoare şi urlătoare ca o apă ce sparge zăgazurile năvăli înăuntru.

Îi tîrîră afară de păr şi de picioare şi-i sfîrşiră într-o pierzare fioroasă.

Clopotul dădu glas de restriste nopţii cu lună, plasa o apucă razna ca un cal scăpat din frîu.

Oamenii ameţiţi de băutură dădeau fuga spre biserică din toate părţile.

Din amvon, Boris Pavlovici le ţinu un discurs, vorbind tare şi răspicat :

— Cîrmuirea comisarilor a putrezit de la rădăcină... Pe tot întinsul uriaşei noastre patrii, atît de greu încercată, cîrmuirea comisarilor se topeşte ca o lumînare şi e gata să se prăbuşească... În numele gloriosului partid al socialiştilor revoluţionari salut poporul răsculat !

— Uraaaa !

— Joooos !

— Nu ne trebuie nici un partid, numai de pîine să nu vă atingeţi, asta e !

— Ajunge, ne-am lămurit... De partide a fost nevoie pe vremea ţarului, acu se cuvine ca toată puterea să treacă în mîinile ţărănimii...

— Linişte ! Vă rugăm să continuaţi !

Boris Pavlovici reluă :

— ... Rostul principal al revoluţiei este triumful binelui asupra răului, a progresului asupra stărilor înapoiate, a creaţiei asupra distrugerii... Bolşevicii tăiau fără

alegere cu coasa dictaturii... Ei coseau nu numai buruienile din jurul zmeurișului, dar adesea retezau și tufa... După autocrație, istoria a osîndit și comisarocrația... De acum înainte, torentul timpului îi va îneca pe veci pe toți despoții, mai mari și mai mărunței... Partidul nostru este unicul apărător de nădejde al țărănimii muncitoare... Noi am luptat decenii în șir împotriva aiurelilor comuniste !... Sîntem pentru un socialism înțelept, avantajos pentru majoritatea țărănimii muncitoare și pentru cei mai buni muncitori ! Alegerile pentru Adunarea constituantă au dovedit că poporul are încredere în noi ! Cetățeni și frați ! Vă adresez chemarea...

Clopotul suna fără încetare, atîțînd furia.

— Destul cu trăncăneala, să trecem la treabă ! răcni Afonia Nedoienîi, agitîndu-și arma din mînă. După mine !

Mitingul se destrămă, poporul o porni puhoi după Afonia.

În marginea satului era cartiruit de mai bine de o săptămînă un detașament de muncitori din Moscova. Împinși de foame, ei se învoiau bucuroși să mestereasc oamenilor cîte ceva — ba lăcătușerie, ba tinichigerie, ba spoitorie — și atunci cînd detașamentul, luat prin surprindere, se predă și fu dezarmat, nu-i omorîră, le traseră doar o bătaie, mai mult de formă și ea, după care îi închiseră într-o magazie înghețată, unde, de dimineață, muierile miloase veniră să le aducă pîine și lapte.

Ruguri uriașe își vînzoliră flăcările toată noaptea în piața bisericii : ardeau cărțile din biblioteca plășii și dosarele sovietului. Cete întregi porniră prin sat ca să-i vîneze pe comuniști și pe cei din comitetul sărăcimii. Pe Stiopka Iojik îl prinseră la arie și-l omorîră. Pe Karpuha Hohlionkov îl smulseră din pat, de lîngă nevastă, și-l omorîră. Herghelegiului Sucikov îi aruncară o curea de hăț după gît și-l scufundară într-o copcă pînă își dădu duhul. Ciubotarului Pendiak îi strînseră țeasta într-un cerc de fier pînă îi săriră ochii. Pe Akimka Sobahin îl dibuiră într-o pivniță,

ascuns într-o putină de varză. Dezertorul Afonia Nedoienîi îl sîngeră cu o sabie de dragon, de parcă ar fi plesnit cu o smicea în zloată, zicînd în cadența loviturilor : Paftim katlet, paftim antracot !", după care îl îngropară într-o grămadă de gunoi. Într-un tîrziu, venindu-și în simțiri. Akimka se tîrî pînă acasă. Nedoienîi prinse de veste, dădu fuga să-l găsească și răcnind : „Mă ciupercă împuțită ieșită din gunoi !", îi zbură capul de pe umeri. Taniok-Proniok se zăvorî cu o carabină în căsuța băii, unde izbuti să reziste toată noaptea. În zori, atacanții puseră foc băii, dar tînărul fierar se folosi de învălmășeală și reuși să fugă. O săptămînă mai tîrziu apărea în desimea pădurilor de pe Ur, în fruntea unui detașament de partizani.

Clopotul restriștei suna pretutindeni, peste păduri și stepe, pe întregul meleag țărănesc, sub cerul învăluit de un fum sîngeriu : ardeau sate, cătune, sovhozuri și comune agricole...

Predarea
obligatorie
nu mai e de îndurat !

Pretutindeni, peste păduri și stepe răsuna tumultul stihiei dezlănțuite, satele se ridicau aprig, așa cum calul nărăvaș se ridică în două picioare, mujicii țineau adunări furtunoase și votau hotărîri :

... Nu dăm grîne !
Predarea obligatorie e nedreaptă !
Jos comuniștii !

Delegații treceau în goana cailor din sat în sat, din jarișe în jarișe. Pieţele bisericilor erau pline de norod. Delegații bărboși se descopereau, se închinau obștei în tuspatru zările și ziceau :

— Pravoslavnicilor...

Freamăt de glasuri răsărea din rădăcina spusei lor.

Într-una din zile, de lunea curată, năvăli pe neașteptate în Homutovo o bandă de dezertori. Căpetenie

le era unul Mitka Kolțov. Zdrențăroși și înverșunați din pricina hărțuielii neîncetate în care trăiau, fiindcă ba erau ei fugăriți, ba fugăreau ei pe alții ca să-i isprăvească, cu niște ruginituri de arme în spate, ședeau țepeni pe căluții lor furați de la calmuci și cîntau ca niște oameni care nu mai au nimic de pierdut :

Eu mi-s, maică, dezertor
Și așa mi-e scris să mor.
De mă taie, de mă pușcă
Nu stau la oștire-n cușcă...

Mitka Kolțov tocmai aținea poporul cu vorbe mînioase. În focul cuvîntării lui, pe un armăsar numai spume apăru toptangiul Foma Dvuiarusnîi din Beloe Ozero și imploră ajutorul obștei : la ei, în apropierea satului, răzvrătiții țineau piept de două zile unui detașament de pedepsire. Cu ochii holbați înfiorător și bătînd cruci în direcția bisericii, Foma își sfîșie cămașa, dezgolindu-și pieptul păros și, ștergîndu-și cu căciula fața muiată în lacrimi, horcăi :

— Ne omoară !... Ne pîrjolesc !... Ajutați-ne, oameni buni ! Dacă nu ne săriți în ajutor, mîine s-abate și peste voi urgia... Uite, să mă trăsnească Dumnezeu... Ajutați-ne, fraților !

Plășile Homutovo și Beloe Ozero erau învecinate și, după atîtea încuscriri se știau legate și prin rudenie de sînge. Să-i ajute parcă se cam temeau, dar nici să-i lase în voia soartei nu aveau inimă.

— O să v-ajutăm și noi cum om putea !

— Nu vă uităm noi la greu, vorba e că nici cu mîna goală nu te vîri în foc. Este, frate-meu ?

— Hai să n-o mai lungim... Strigă voluntari ! Că doar sîntem creștini, ce Dumnezeu !

— Care-i tînăr să se ducă !

— Așa e ! Care-i tînăr, tinerețea !

Pînă la urmă, plecă în goana cailor Mitka cu haidamacii lui, dimpreună cu vreo cincizeci de căruțe cu voluntari.

Detașamentul de pedepsire fu zdrobit și împrăștiat. Cei din Homutovo se întoarseră, cu prizonieri și cap-

tură : cai, mitraliere, două tunuri. Satul îi întîmpină pe învingători cu icoane, cu lacrimi de bucurie și uraie.

— Barem ia-ți bătut zdravăn ?

— Cît a intrat în ei, neică.

— Ehei, și-au găsit nașul !

— Doar nu sîntem de colea... Că țăranul, dacă-l zădărești...

Satul povestea o mulțime de lucruri despre vitejia lui Mitka Kolțov : se aruncase cel dintîi în luptă și spintecase cu mîna lui doi mitraliori.

Din oraș se trimiseră două detașamente pentru înăbușirea răscoalei. Mînuită cu mînie, spada teroarei lovea fără alegere în dreapta și în stînga, ceea ce stîrni o nouă răbufnire de ură în desimea satelor. În scurtă vreme, amîndouă detașamentele fură nimicite și asta dădu și mai mult curaj răsculaților.

Răzmerița cuprinse regiuni întinse de dincolo de Volga și exista primejdia să se lățească și în gubernniile învecinate.

În plășile județului, Kliukvin, statul-major al răsculaților decretă mobilizarea tuturor bărbaților între 18 și 50 de ani. Ordinul de mobilizare era citit în biserici, piețe și în adunările obștei. Fierăriile făureau zi și noapte suliți, darde, cîngi și țapine, cu care se înarma oastea țăranilor. De prin tainițe erau scoase arme de vînătoare, puști cu țeava retezată și puști militare, aduse acasă din războiul țarist. Negustorul Stepan Gurianov dărui un tun de aramă, găsit în pămînt de bunicu-său și pe țeava căruia stătea scris din ciocan, cu slove cirilice : Anul 1773.

În tătărime apăru un predicator cu barbă fumurie, pe nume Kamil Kafizov. Colinda satele și sălașele, preamărind neobosit pe Allah și pe Mahomed, profetul său, atițîndu-i pe musulmani să se ridice împotriva rușilor. Predicatorul era însoțit de o ceată de oameni de prin părțile tătărimii și de nomazi dornici să-l slujească pe cel de sus, dar să mai și prade olecuță. Noi și noi călăreți li se alăturau pe drum.

— Bismilla... rahman rahim... Oblou akkî bar...

Programul drept-credincioșilor era simplu și fără ocolișuri, întocmai ca adevărurile din Coran :

— Bîserica rus — nîmîceștem !... Care purtat caciul cu stea — nîmîceștem !... Care la cealula estem — nîmîceștem !

În plasa Beriozovskaia, tătarii pîrjoliră o comună agricolă și cîteva cătune din satul Sorokino, făcură un măcel groaznic, siluiră în chip bestial vreo cîteva femei, lăsîndu-le moarte, furară vite. În satul Ziabarovka o sugrumară pe învățătoare. La Iurmatak înhățară doi ostași roșii aflați în permisie, un negustor de mărunțișuri și un instructor de la exploatările forestiere, îi legară țeapăn cu funii din păr de cămilă, îi așternură șirag pe uliță și, după ce trecură de cîteva ori peste ei în goana cailor, îi căsăpiră și-i azvîrliră la cîini.

Mitka Kolțov, care între timp fusese ales comandant la Congresul delegaților din cincisprezece plăși răsculate, trimise după Vaska Buharțev, aghiotantul și mîna lui dreaptă.

— Ascultă, Vaska, iei regimentul țărănesc din Novo-Kozalinsk și te duci să bagi spaima-n tătărime. Diavolii ăștia chilugi nu se mai astîmpără ! Apucă-i de gîdilă-i nițeluș la tălpi. Pentru neexecutarea prezentului ordin dat în stare de război te-mpușc eu, cu mîna mea — ți-o făgăduiesc !

— Las' că-i prind eu ! mîrîi tînărul aghiotant, mestecîndu-și fălcile. Le-arăt eu de-o să mă țină minte pînă-la judecata de apoi...

Ieși
sări pe cal
și dus a fost...

De la un capăt la altul al județului se rostogoleau valuri de oameni, patrulele băteau drumurile, șiruri de care cu grîne și nutreț se scurgeau scîrțîind. Vaier și bocet stăruia deasupra satelor, treceau în goană sute de căruțe, tălăzuia mulțime înarmată.

— Hei, voi ăștia. De unde veniți ?

— De departe.
— Adică ?
— Din Glebovka.
— Cum e pe la voi ?
— Cum să fie ? Zarvă mare.
— Făcurăţi vreo ispravă ?
— Şi-ncă cîte ! Să nu ne iasă pe nas.
— Curaj, cînd sînt mulţi laolaltă, şi moartea e uşoară.
— Şi-acu ce facem ?
— Habar n-am !
— Nici noi nu ştim.
— Buuun ! Da' ncotro ?
— La Homutovo.
— Haidem împreună, că şi noi tot acolo mergem... Poate mai aflăm ceva.
— Să fie adevărat că de-acu înainte om trăi fără comunişti ?
— Nouă ni-e totuna... Să-l pună şi pe sarsailă împărat, numai să ne lase-n pace.
— Că bine zici... Au scos şi sufletul din noi.
— E-eh, oameni buni, acu ne văităm, dară mi-e că o să plîngem cu lacrimi de sînge...
La Homutovo, statul-major al răscoalei era întrunit în şedinţă.
Piotr Juravliov, feciorul medicului din localitate şi fost sublocotenent în timpul războiului, era nespus de agitat.
— Nu vom rezista ! turuia el, trosnindu-şi degetele şi măsurînd încăperea cu paşi repezi. Ne vom sufoca şi ne vom duce la fund... O armată fără rezerve, fără intendenţă, fără un comandament unic, fără o voinţă unică, care să canalizeze mînia poporului ! Vom fi zdrobiţi. Domnilor, ne aşteaptă un sfîrşit lipsit de glorie — sînt militar şi ştiu bine ce spun...
— Fii serios, domnule sublocotenent, îl întrerupse Boris Pavlovici. Ţine pentru dumneata asemenea păreri alarmiste. Rezervele noastre sînt nesecate. Spatele frontului nostru e toată ţara. Să nu ne legănăm cu iluzia că plasa Homutovo va deveni creierul unei miş-

cări ce va cuprinde întreaga Rusie, nu are rost. Misiunea noastră e mult mai modestă : să ocupăm orașul și să curățim județul de comuniști. Mobilizările au slăbit orașul, cei mai credincioși supuși ai comisarocrației au fost trimiși pe front. Forțele noastre au zdrobit detașamentele de pedepsire. În oraș n-a rămas decît o biată mînă de apărători pe care-i vom da peste cap și-i vom strivi. Orașul va fi al nostru...

Atunci vorbi Neliudim Gordeici, membru al statului major, un slujbaș cuprins, vestit în toată plasa ca mare cunoscător al bibliei și ca un om neobișnuit de tăcut — era în stare să nu scoată o vorbă cu anii.

— Orașul e un cuib de năpîrci, spuse el, și trebuie pîrjolit... Să-l mistuie focul ca să-i piară și urma, iar pămîntul să fie răsturnat cu plugurile de la un capăt la altul...

— Propun ca armata insurgentă, reluă Boris Pavlovici, să fie împărțită în regimente, fiecare regiment să-și aibă garnizoana în satul respectiv, care să-l aprovizioneze cu alimente, furaje, căruțe, să-i completeze efectivul cu oameni și cai...

Se stîrni o rumoare aprobativă :

— Așa da, este exact ce trebuie...

— Sîntem pentru, Boris Pavlovici. Continuă.

— Avem prieteni la comitetul executiv județean, la comitetul cu aprovizionarea, la comisariatul militar și în alte cîteva viespare. Ei îmi trimit aici, la statul major, diferite informații secrete. Dar ei, prietenii aceștia, sînt puțini la număr. Trebuie organizată o rețea permanentă de agenți. Timpul presează. Propun să alegem pe loc un șef al serviciului de informații. Și chiar astă seară să trimeată în oraș zece băieți isteți pentru spionaj și agitație în unitățile Armatei Roșii... Ce-ar fi să te ocupi dumneata de treaba asta, domnule sublocotenent ?

— Eu ? În nici un caz ! Aș vrea să mă înțelegeți. Sînt revoluționar. Spionaj, mistere sîngeroase, asasinate mișelești... O, nu, vă rog să mă scutiți ! Nu vreau să-mi pătez mîinile. Mai bine cad luptînd în rîndurile

poporului. Dar vă previn încă odată : așa nu realizăm nimic !

Se așternu o tăcere grea.

Cei din statul major oftau, uitîndu-se unii la alții. Întru-n tîrziu, Neliudim Gordeici își făcu semnul crucii și rosti apăsat :

— Mă ofer eu.

— Foarte bine. După ședință rămînem amîndoi aici să discutăm. Să trecem la problema următoare : înființarea unui tribunal țărănesc.

— Huo ! izbucni din senin Mitka Kolțov, care pînă atunci nu scosese nici un cuvînt. De cînd cu comuniștii ni s-a acrit cu tribunalele. Numai cît aud vorba asta și mi se încurcă toți nervii în cap, mă apucă toți dracii. Uite cum zic eu : în fiecare regiment să fie ales un călău, să i se dea o soldă grasă și să facă treabă : Este, oameni buni ?

— Așa, chiar așa ! încuviințară într-un glas statmajoriștii.

Juravliov ieși în tindă — chipurile să bea apă — și nu se mai întoarse.

Așteptînd să treacă aceste vremuri tulburi, sublocotenentul se ascunse într-o pădure din județ, la un bun prieten — pădurarul Kazimir Stepanovici. Vîna gotcani și iepuri, făcea gimnastică și flirta cu fiica pădurarului, panna Borislava, o copilă cu ochi cenușii.

La Homutovo, dezertorii o țineau tot într-o petrecere. Satul duduia de joc, de chiote și de șuierături haiducești :

Viazovka să o ia
Roșii într-un rînd cercară,
Dar voinicii — hop și-așa :
Na-vă, roșilor, papară !...

Mitka hăpăia o ciorbă cu carne, pe care o făcuse potroacă după obiceiul lui, și se pica peste tot, de lacom ce era. Plimbînd vîrful creionului pe o hartă împestrițată de cruciulițe și steguleție, Boris Pavlovici raporta comandantului în acompaniamentul asurzitor a două armonici :

— A fost incendiat sediul comisariatului raional cu aprovizionarea din Buturlinskoe. Lîngă Marievka am capturat prin luptă o cireadă — şase sute capete de vite. Plăşile Durasovka, Staraia Fominka, Preobrajenka şi Lebedevka s-au răsculat şi au trimis delegaţi. Ieri în zori, în raza satului Kunia, a fost lichidat detaşamentul cu aprovizionarea al lui Salomatin. La ocolul silvic din Goriunovo au fost incendiate depozitele de material lemnos. La Sulinskoie s-au împărţit gratuit populaţiei toate produsele cooperativei. Regimentul lui Gololobov a ocupat gara Poganka, aruncînd în aer castelul de apă şi podul de peste rîul Razmahniha. S-a transmis tuturor plăşilor ordinul de a trimite cîte doi delegaţi de fiecare sat pe frontul lui Kolceak...

— Stai aşa ! îl opri Mitka, punînd lingura deoparte, şi se şterse cu mîneca pe buzele pline de grăsime : Ce ordin ?

— Ordinul pe care dumneavoastră personal l-aţi semnat ieri, Dmitri Semionovici. Ordinul numărul 5.

— Întocmai, adeveri Gavril Diukov, care şedea alături. A fost vorba să trimitem delegaţi pe front.

Mitka îl fixă neîncrezător pe şeful statului major.

— Că lui Kolceak i se rupe de noi...

— Nu m-aţi înţeles, Dmitri Semionovici !

— Ba am înţeles foarte bine.

— Nu trimitem delegaţi la Kolceak, ci pe frontul unde luptă Kolceak, ca să-i îndemne pe ostaşii roşii să se arate fii credincioşi ai poporului, să întoarcă armele şi să ne ajute în lupta împotriva comuniştilor şi a puterii sovietice, iar după aceea... după aceea ne vom război şi cu Kolceak. Mai dă-l dracului, că şi ăsta-i o canalie...

Comandantul îşi scutură chica neţăsălată şi slobozi un rîgîit de beţiv.

— Să mă bată Dumnezeu dacă ţin minte. Eram criţă...

— Delegaţii...

— Ia mai dă-i încolo de delegaţi. Mai bine arată-mi pe hartă, aici, teatrul de operaţiuni, — şi deodată sări

în picioare, cu un răcnet cumplit : Atacăm orașul, ori ba ? Tu, care ești șeful statului meu major, mi-ai strîns destui oameni, ori ba ? Eu sînt comandantul țărănimii...

Boris Pavlovici, obișnuit acum cu izbucnirile violente ale comandantului, scoase din geanta de piele și întinse pe masă un ordin pregătit din timp, unde se arăta cu precizie cînd și pe ce anume linie se va deplasa fiecare regiment.

— Iată planul ofensivei, Dmitri Semionovici !

Mitka goli o ulcică plină cu zeamă de murături, căută piezișa la hîrtia acoperită cu un scris mărunt, apoi o făcu ghem și o azvîrli la picioarele țăranilor care așteptau lîngă ușă.

— Eu n-am trebuință de planuri ! Dăm o dată un chiot cu toții și gata — le-am venit de hac !

Cei cu armonicele prinseră a zice și mai cu foc :

De-armata roșie, fîrtați,
Voi nici în vis nu tremurați.
Haida, atacul să pornim,
Sovietele să le zobim !

Palid și buimac după atîtea nopți nedormite, Mitka își încălzea inima cu băutură, juca laolaltă cu toții, își smulgea sabia din teacă și urla ca scos din minți :

— Fraților, o să ardem, o să sfărmăm pe capete ! Așa să-mi ajute Dumnezeu ! Eu, comandantul țărănimiii, vă spun : bea, petrece, să crape toți de necaz !

— Uraaaa !

— Arde-i, măăăă !

— Mă, orașule, mă, cînd te-om pune noi cu botul pe labe !

Apărură cîțiva moșnegi posomorîți, îl chemară pe Mitka în tindă și se apucară să-l dăscălească :

— Mai mare rușinea ! Norodul pătimește ! Uită-te în jur : prăpădul pămîntului ! Și tu te ții de chiolhanuri !

— De aia te-au ales ? Pui de cățea ce ești !

— Rău faci, să știi...

— Ține-ți firea, Dmitri. Trăim vremuri de urgie... Vreo douăzeci de mii de răsculați s-au strîns de peste

tot, satu-i ticsit, de n-ai unde azvîrli un ac, oamenii așteaptă să iei o hotărîre, iar tu — bei și petreci...

Mitka se trăgea înapoi, îngăimînd :

— Iertați-mă, taică, pentru Dumnezeu... Mi-a luat aghiuță mințile... Îndată fac tot ce trebuie... Așa mi-s eu — în doi timpi și trei mișcări !

Se împiedică de prag, căzu la pămînt, dar sări numaidecît în picioare, zbierînd :

— Unde-i șeful statului major ? Unde mi-e aghiotantul ? Afară toată lumea ! Pe cai ! Ascultă comanda la mine, ordin secret : Pornim împotriva orașului... Unde mi-e cușma ?

Vălătuci de abur se rostogoleau din golul ușii date de perete. Comandanții dădeau buzna afară cu larmă și înjurături împleticite, se strigau, se chemau între ei cu șuierături și dispăreau rînd pe rînd în bezna ogrăzilor și a ulițelor.

Deși era noapte tîrziu, la Homutovo nu dormea nimeni. Lumini chioare pătau negrul ferestrelor, un necurmat du-te-vino se iuțea între izbe. Ulițele erau blocate de căruțe. Focuri uriașe trosneau, gata să se năruie în grămezi de jeratic, caii nechezau. Căpeteniile țărănești împărțeau ordine în dreapta și în stînga, își adunau și-și încolonau oamenii, împărțeau personal gloanțe.

Mitka apăru pe uliță. Sabia lui de cavalerist atîrna cu șic și se tîrîia pe jos, zăngănind de toți grunzii înghețați ; pe piept i se încrucișau două diagonale noinoute de piele, „șleauri", cum li zicea aici în sat. Țăranii își salutau respectuos comandantul și el, strecurîndu-se prin labirintul de căruțe, era nevoit să ducă mereu mîna la marginea cușmei lui tătărești, căpăcită cu postav albastru.

Oamenii ieșeau de prin curți cu brațele încărcate de fîn înmiresmat de stepă, își adăpau caii la fîntîni, se pregăteau de drum lung. Soldatul Prokofii Turkin, olog de amîndouă picioarele, se tîra pe lîngă remiza pompierilor și plîngea cu lacrimi de bețivan.

— Dă-mi un cal ! se înfipse el într-un țăran zdrențăros, care tocmai strîngea cătărămile hamurilor. Neica

o să meaorgă în frunte... Alinierea la dreaaap-taa ! Linia-ntîia, foc ! Fă-ţi pomană, dă-mi un cal !

Schilodul se agăţă de carîmbul loitrii, încercînd să se salte în sanie. Celălalt îi făcu vînt.

— Isprăveşte, Prokofii. După ce că am o scîrbă în mine de mi se-ntorc maţele, hop şi tu cu trăsnăile tale. Du-te, mă, de te culcă, că-ţi ard vreo două de vii de-a dura.

— Mie ? Care am midalie ?

Mitka trînti portiţa, străbătu în goană curtea, tinda şi, aplecîndu-se de umeri, intră în casă.

Prin colţuri boceau pe rupte o droaie de muieri — de ale casei, ori neamuri care se grăbiseră încoace într-un suflet. La masă, într-o rubaşcă de mătase ca focul, taica lui Mitka bea rachiu cu cana. Pe masă, gustări : un taler de lemn cu tocătură, străchini din cele adînci, din care oameni mănîncă la cîmp, pline cu mere, castraveţi şi varză murată. Bătrînul se ridică, îşi netezi barba şi mustăţile, pregătindu-se să-şi îmbrăţişeze feciorul.

— Băiatul tatii !

Mitka îi căzu la picioare.

— Pornim, tătucă. Am venit să-mi iau rămas bun.

— Băiatul tatii... Taică...

— Iartă-mă dacă...

— Scoală... Să te ierte cel de sus... Scoală, pentru Dumnezeu.

— Tătucă...

Pe Mitka îl podidi plînsul.

— Jertfeşte-te pentru norod, băiatul tatii... Fiecare e dator cu o moarte...

Bătrînul se repezi la colţul cu icoane şi smulse o icoană veche, ferecată cu argint, înfăţişîndu-l pe Sfînt Nicolae.

— Dumnezeu să te păzească şi să te lumineze în vremurile astea năprasnice.

Bocetele se înteţiră.

Mitka îşi aplecă fruntea să primească binecuvîntarea părintească, îşi sărută nevasta, care hohotea sfîşietor şi, cu cuşma în mînă, năvăli pe uliţă :

— Vaska... Makarka...

Esaulul Vaska Buharțev, mîna dreaptă a comandantului, îi aduse calul înșeuat, care juca în frîu.

— Unde-i statul major ?

— La biserică, la slujbă.

— Dă-o-n mă-sa de slujbă... Cheamă-i ! E timpul să pornim.

Buharțev salută milităreşte şi fugi spre biserică.

Noaptea pălise, stelele se stingeau una după alta, lumina alburie a zorilor cotropea stepa. Focurile fumuiau trist.

Un soare rece, stacojiu, aidoma unui ochi injectat, se ridică deasupra ținutului răzvrătit.

Regimentele se urneau la drum.

Bătrînul se ținea scai de Mitka. În capul gol şi numai în rubaşcă, alerga în urma calului cu o cană într-o mînă şi cu un măr murat în cealaltă :

— Hai, dragul tatii, trage-i o duşcă de început de drum... Dumnezeu e milostiv şi-o să te-ajute... Hai, dragul tatii, că cine ştie dacă ne mai vedem pe lumea asta...

Prin satele şi cătunele presărate în calea lor, răsculații erau întîmpinați colea cu icoane şi pîine şi sare, colo în tăcere, dincolo cu o vădită posomorală.

În satul ciuvaş Kandaurovka, Boris Pavlovici se căzni să înduplece obştea să le dea ajutor, amenințînd că cine nu se va supune i se va lua pămîntul.

Țăranii se lăsau greu.

— Cîte o grivnă de cap e prea de tot, vreo două copeici am da şi noi...

— Ne-am săturat să fim bătaia de joc a tuturor... Voi tăiați în carne vie...

— Păi vouă ce vă pasă : azi aici, mîine cine ştie unde... Ce, noi să plătim cu capul ?

— Ce mai încolo şi încoace — ne e frică. Asta-i !

Boris Pavlovici nu se dădea nici el bătut :

— Cum o duceți ?

— E vai de noi.

— Unde vă e pîinea ?

— Ne-au luat-o.

— Şi pămîntul ?

— Pămîntul se cheamă că e al nostru, numai că tot ce rodeşte e sovietic.

— Unde-s drepturile voastre ?

— Drepturile noastre le ţine uita-aşa tovarăşul Hvatov, mai-marele peste miliţia plăşii.

— Cetăţeni, partidul nostru, partidul socialiştilor revoluţionari care...

— Las-că toţi vă scăldaţi într-o apă. Sînteţi buni de spînzurat de aceeaşi cracă.

Aici, în sat, fu înhăţat, în urma unui denunţ, Frolov, un ostaş roşu, aflat în permisie. Doi călăreţi îl aduseră degrabă în piaţă, şfichiuindu-l cu nagaicele.

— Să vină călăul !

Din mulţime se desprinse Eroha Karasiov, un bărbat năpădit tot de un păr creţ, încît nu i se vedeau decît ochii.

— Care e ? făcu el, săltîndu-şi puţin mîneca dreaptă a cojocului şi scoţînd de la brîu o bardă cu leafa lată.

Frolov, alb ca varul, ceru apă. O tînără nevastă îi aduse o ulcică plină dintr-o casă din apropiere... Atunci cînd bău i se auzeau dinţii izibindu-se de buza căniţii şi apa i se prelingea şiroaie pe piept. Într-un tîrziu spuse cu glas stins :

— Vreau să-mi arăt căinţa... Duceţi-mă la statul major.

— Aha, dădu lupul de furcă şi uite-l, o-ncurcă ! Cît mă mai ţii tu acolea, mă ? Noi n-avem popi la statul major să te grijească aşa că — jos mantaua ! se oţărî Eroha.

Îi smulse căciula din cap şi-l tîrî spre o sanie, pe care aveau un butuc de măcelărie, anume pentru asta.

Cînd văzu grămada de paie sticlind purpuriu de cît sînge cursese pe ele, butucul învelit într-o pojghiţă de gheaţă roşie, ostaşul începu să tremure tot. Bîigui abia auzit :

— Duceţi-mă... la... comandantul vostru.

Esaulul Vaska Buharţev, opri călăul, punîndu-i mîna pe umăr : „Ia stai, poate că are de spus ceva important", şi-l duse pe osîndit la şeful statului major.

Frolov, cu privirea-i deschisă și inteligentă, îi făcu o bună impresie lui Boris Pavlovici. Aflînd despre ce era vorba, acesta se adresă îndată obștei :

— Cetățeni, va lua aici cuvîntul în fața voastră un fost ostaș roșu, care s-a căit. Ca fiu adevărat al poporului, el și-a dat seama că ar săvîrși o nelegiuire rămînînd în rîndurile armatei bolșevice. Toată lauda pentru oamenii ca el ! Noi le iertăm păcatele săvîrșite. Să povestească singur și cu mîna pe inimă cinstitei adunări cum, din neștiință, s-a lăsat îmbrobodit de comisari și cum i s-au deschis ochii. În numele țărănimii răsculate, îi dăruiesc viața ! Dacă vrea, poate să ni se alăture, dacă nu — să stea acasă și nu va păți nimic. Noi nu vrem să curgă sînge nevinovat, noi sîntem împotriva teroarei oarbe !

Se stîrni un zvon asurzit de glasuri, apoi se făcu tăcere. Mulțimea se trase mai aproape de tulumba pe care se suiau vorbitorii. În afară de localnici erau de față sute de țărani de prin alte sate.

Frolov, umbrit de spaimă, începu să vorbească în limba lui maternă, dar Mitka îl repezi numaidecît :

— Ce tot latri tu acolo ? Ia vorbește ca oamenii !

Asta îl zăpăci de tot și amuți... Într-un tîrziu o luă de la capăt, de astă dată vorbind rusește și poticnindu-se la fiecare cuvînt :

— Sînt localnic... Am douăzeci și cinci de ani... Necăsătorit. Tata a fost grăjdar pe moșia lui Șahovskoi... Am avut un frate mai mare. Ivan îl chema. La treizeci de ani a plecat din casa părintească și cu ce i-a dat tata și-a înjghebat o gospodărie. S-a prăpădit cînd cu holera... Eu sînt localnic. Care mă știe, mă știe. Care nu, să ia aminte și să spună mai departe, ca să știe și alții... Sînt de stare materială săracă — am un mînz și o mamă bătrînă și oarbă... Pînă la războiul țarist am trăit în întuneric... Am argățit la morarul Danila Rjov... Apoi m-au luat în armată și m-au trimis undeva pe lîngă orașul Peremîșl...

O voce din mulțime :

— Știm asta... Tu zi mai bine cum ai slujit la bolșevici și ai prădat norodul.

Văzînd atîtea chipuri cunoscute, tot oameni din sat, Frolov își veni destul de repede în fire și vorba i se lega mai lesne :

— Da, am slujit la ei și mă căiesc. Mă căiesc, unde am ținut pasul cu Kapustin, din prima zi de război. Mă căiesc, unde am luptat între munți și stînci, în păduri și stepe... Mă căiesc, unde la armată m-am lăsat să-mi bage în cap bruma de carte pe care o știu și că azi, de bine de rău, mai pricep și eu cum și ce fel : mai bine rămîneam cu capul ăla al meu de lemn și mă speteam cărînd sacii altora... Că jupînu-meu, Danila Rjov, să-i dea Dumnezeu sănătate, era un om tare bun : de două ori pe an, de Paști și de Crăciun, îmi dădea să mănînc pe săturate, cît despre apă — puteam să beau oricît îmi poftea inima de sub roata morii... Mă căiesc, unde atunci cînd am atacat orașul Buzuluk, chiar lîngă căsoaia gării, uite cu mîna asta a mea l-am tăiat cu sabia pe conașul Serghei Vladimirovici, feciorul moșierului nostru, îmbrăcat în uniformă de porucic, plin de eghileți și toate cele... Și mă căiesc, unde am prădat... Cînd am plecat de-acasă aveam pe mine o bluză și o manta, iar în bluză doar păduchi de-ai noștri, din sat. În schimb, acuma — și se descheie la gît cu mîini tremurătoare — acuma-s pricopsit, mă mănîncă și păduchii pe care i-am adus din Ural, din Ufa, din Viatka...

Ici-colo, cîte un zîmbet însenină chipurile bărboase. Boris Pavlovici se sfătui în șoaptă cu ceilalți stat-majoriști. Frolov, fără să bage de seamă nimic, îi dădea înainte și vorba i se rostgolea tot mai iute, aidoma unui bulgăre pe o coastă înzăpezită.

— Pe front am fost rănit de două ori — am înotat în sînge și-n puroaie, și azi mă căiesc : mai bine ședeam acasă și mîncam plăcintă cu mazăre... Pe vremea țarului, noi, ciuvașii, am dus-o ca voi de noi : autorități rusești, tribonal rusesc, școală rusească... Pămîntul tot, de jur împrejur, era al prințului Șahovskoi... De-alde noi n-aveam nici tu pășune, nici tu imaș. Pînă și pentru locul de cimitir a trebuit să-i plătim arendă prințului. Să spună bătrînii dacă nu-i adevărat !

— Adevărat, Grișutka, chiar așa ! îi întări vorba moș Leonti. Ne-am dus, care va să zică, la luminăția sa Vladimir Iurievici să ne căciulim după niscai pămînt. Și el a bătut din picior, ne-a ocărît cu vorbe scîrnave și-a spus : „O să căpătați voi pămînt cînd mi-o crește mie păr în palmă !“ Și-a poruncit unui slujitor să ne dea afară în brînci... Daaa, așa a fost !

— Da' țineți minte cum venea la noi, la Kandaurovka, pristavul Lukin, cu vreo cîțiva jandari, să-i dea pe brazdă pe cei ce nu-și plăteau dările ?

— Ținem minte !

— Îl țineți și pe Povalișin, mărimea care...

— Nici pe el nu l-am uitat...

— La revoluție, plasa noastră a primit pădurea și fînețele mănăstirii, lacul și bunurile moșierului, ba ni s-a mai dat și pămînt — cîte o desetină și ceva de cap... Eu o să vă spui adevărul, că ori așa, ori așa, tot mă omoară. Întors de pe front, am stat aproape o lună aici, în sat, și-am văzut că o duceți ca vai de lume. Uite, vecinul meu, Trofim Mavrin, înainte vreme s-atingea de carne doar la zile mari sau în toiul muncilor, iar acuma are la păstrare două putinici cu carne sărată de porc și de oaie. Înainte vreme, voi vă îmbătați doar de sărbători, și acuma nu-i zi să nu v-aghezmuiți... Răzvrătiți-vă, cetățeni ! Jos puterea sovietică ! După diavolii ăștia, — urmă el, înghiontindu-i în piept pe Mitka și pe Boris Pavlovici, o să vă pomeniți pe cap cu generalul Kolceak, apoi cu generalul Denikin, ba o să-l vedeți venind în caleașcă și pe luminăția sa, prințul Șahovskoi. Și-o să vă dea mîncare pe săturate... Eh, aș mai vrea să spun vreo două vorbe și tovarășilor dezertori — adică eu, chiorul, să vă spun ceva vouă, orbilor ! Tovarăși dezertori...

Mitka îl doborî cu patul puștii de pe tulumbă, se săltă în locul lui deasupra mulțimii și începu :

— Fraților, ăsta-i un spion în solda comuniștilor... Pe-alde ăștia îi vom stîrpi cu rădăcină cu tot... Alde ei tulbură apele mai rău ca oricine...

Nici nu apucă Mitka să isprăvească ce avea de spus, că justiția era împlinită : Eroha Karasiov ridică și zgîlțîi deasupra mulțimii capul retezat al lui Frolov.

Lumea se trase înapoi cu un vuiet de groază.

— Nu pleacă nimeni ! răcni Boris Pavlovici. Adunarea continuă.

— Ia nu mai zbiera, știi ! se vîrî în el un soldat din vechea armată, pe nume Molev. Ce, dacă ți-ai pus ochelari crezi că ne sperii ? Află că acuma noi ăștia sîntem călîți în sînge... Nu vă dăm oameni ! Și nici căruțe ! încheie el, înjurînd cu năduf.

Felcerul Dokukin, care trăia de vreo patruzeci de ani în sat și se bucura de prețuirea tuturor, îl împinse la o parte pe Molev și răspunse în numele obștei :

— Ușor nu-i, dar trebuie să răbdăm... Mai știi, poate că încălecăm nevoia... Noi nu ne lepădăm de puterea sovietică și nici nu-i susținem pe cei care seamănă zîzanie.

Un singur om se oferi voluntar din tot satul : Moș Zotei, un tranca-fleanca milităros, numai gura de el, pe vremuri gardian la închisoarea din oraș. Mitka îi azvîrli un ban de argint de jumătate de rublă și-l numi șef la secția de informații a unui regiment.

Peste noapte, o jumătate de sotnie de călăreți — toți din satul Beloie Ozero — o întinseră spre căsile lor. Răzvrătiți din alte sate le urmară pilda, fie cîte unul, fie în pîlcuri. Asta făcu statul major să înființeze o brigadă volantă pentru împiedicarea dezertărilor...

Adunarea obștei din cătunul Murovka rămase surdă la toate cererile răsculaților.

În satul mordvin Matiușkino, țăranii se pitiră prin pivnițe și prin gropile pentru cartofi, se îngropară în grămezile de pleavă de pe arii la venirea nepoftiților.

— Jigodiile astea au orbul găinilor ! spumega Mitka. Să-mi intri în ei de să zbîrnîie, Boris Pavlovici. Nu-i ierta nici atîtica !

Din ordinul șefului de stat-major, oamenii fură aduși cu gîrbacele la miting.

Fără să mai piardă vremea, Boris Pavlovici dădu citire unei rezoluții dinainte pregătită și care spunea în

încheiere : „Jos cu vampirii de comuniști ! Jos sovietele ! Trăiască Adunarea Constituantă ! Să ne înrolăm cu toții în armata poporului !“, după care se adresă obștei :

— Trecem la vot. Cine-i pentru ?

Tăcere.

— Cine-i contra ?

Tăcere.

— Adoptată în unanimitate. Îi rog pe bătrînii satului să vină să iscălească.

Cei care mai știau ceva carte așternură pe hîrtie niște slove scalîmbe, ceilalți doar niște cerculețe și cruciulițe.

— Dobitoci ! comentă șeful statului major după ce se urniră la drum. Sînt atît de cretinizați de autoritățile țariste și de pumnii comisarilor, încît nu-și mai cunosc interesele... Ascultați vorba mea, Dmitri Semionovici : cînd vom repurta primele victorii și vom ocupa orașul, opincarii ăștia vor veni cu miile în armata noastră, întocmai ca pe vremea lui Pugaciov și a lui Reazin !

— Semăn eu cu Pugaciov ? întrebă Mitka, semețindu-se în șa.

— Întrucît mișcarea noastră e o mișcare a întregului popor, iar noi, ca să spun așa, călăuzim stihia mîniei țărănești, numele noastre nu vor fi omise de istorie...

Coada armatei se tîra încă pe undeva pe la Homutovo, sau chiar mai departe, în momentul cînd primele regimente intrau în Dereabinskie Hutora, așezare din preajma orașului. Hotărîră să facă un popas de o zi, pînă se strînge grosul trupei, și abia atunci să izbească.

Casele erau ticsite de oameni, ca niște saci cu mazăre. Înăuntru era o duhoare și o larmă de te cruceai că nu saltă acoperișurile. Pe uliți și în stepa înzăpezite, ca și în pădurea lipită de sat se zbuciumau neliniștitoare focuri de veghe, răsunau strigăte nedeslușite, caii deshămați mestecau harnic, hulubele zbîrlite păreau că amenință un dușman nevăzut.

Pe o palmă de loc, răsculaţii îndoiau nişte şine pînă le făceau arc, slujindu-se în acest scop de cîteva perechi de cai, înhămate una după alta.

La ieşirea din sat, pe şleah, lîngă zidul negru al pădurii, ardea un foc ce semăna cu un uriaş uger răsturnat, din care se ridica un fum de lemne ude. Majurul Kogtev amesteca fiertura din cazan cu un băţ noduros, depănîndu-şi amintirile din Carpaţi.

Un călăreţ tînăr pătrunse în cercul de lumină. Mundirul de postav îl arăta să fie orăşean.

— Bună !

— Bună frăţie, de unde eşti ?

— Din oraş.

— Ei taci !

— Unde-i comandantul vostru ?

— Ce ai cu el ?

— În loc să-ţi răcreşti gura de pomană, mai bine m-ai duce la el. Am venit cu o treabă.

Tînărul sări la pămînt şi-i flutură pe dinaintea ochilor un plic alb pe care-l scoase din sîn.

Kogtev îl duse la statul major, care se instalase în casa de zid a rascolnicului Lukian Kolesov. Mama lui Kolesov, Markelovna, bătrînă şi frîntă de şale, umbla orbeşte prin casă, izbindu-se de toate cele şi văicărindu-se :

— Lovi-v-ar năpasta de necuraţi... Casa noastră e sfinţită de rugăciuni şi voi aţi împuţit-o cu tiutiun — neam de duhănari, de hulitori şi de fără-de-bărbi ce sînteţi !

Mitka dormea cu faţa în jos, cu cizmele şi cojocul pe el, aşa cum se trîntise pe perinele pufoase ale patului bogat.

Statmajoriştii beau ceai cu dulceaţă de căpşuni şi pritoceau împreună nişte instrucţiuni privind alegerea la sate a unor comitete ţărăneşti, menite să înlocuiască la început sovietele.

Boris Pavlovici citi scrisoarea sosită de la oraş şi se grăbi să-l trezească pe comandant :

— Dmitri Semionovici, o ştire importantă...

Mitka mormăi ceva şi scrîşni din dinţi.

— Dmitri Semionovici, stărui șeful statului major. Glubokovski, comandantul garnizoanei, promite să predea orașul fără luptă.

Mitka se saltă în capul oaselor și căscă de-i trosniră fălcile.

— Cît e ceasul ?

— Patru. Acuși se luminează.

— Ticăloșilor ! explodă el din senin. Caii îngheață, oamnii mei dîrdîie de frig ! Și voi beți ceai, așa ? De la douăsprezece trebuia să pornim ! De ce nu m-ați sculat ? Trădătorilor !

Statmajoriștii începură să se agite, îndesîndu-și hîrtiile prin buzunare. Boris Pavlovici răspunse obosit :

— Am înțeles.

De afară se auzea un fel de foșnet, care se înfiripa din ce în ce — așa cum foșnește primăvara rîul de trecerea sloiurilor.

Mitka ciuli urechea :

— Ce este ?

Nici un răspuns.

Ieși în fugă în ceardac. Prin sat trecea puhoi de călărime.

— Cine-s ăștia ? Unde se duc ?

— Tătarii, îl dumiri Buharțev, ivindu-se din întuneric. Mulți cîtă frunză și iarbă. Ăștia dacă își dau drumul, nici dracu nu-i mai oprește.

Călăreții tătari, înfășurați în cojoace și sumane, veneau într-una în pasul furiș și spornic al cailor, îndreptîndu-se spre luminile depărtate ale orașului. Răsăreau din noapte, în pîlpîiala amăgitoare a focurilor, arătîndu-și o clipă căciulile cu apărătoare pentru urechi și frunte, spinările albe de omăt, și din nou se cufundau în noapte.

— La naiba ! strigă voios Mitka, și se întoarse scurt spre ceilalți :

— Încălecarea ! Să nu-mi ziceți mie pe nume dacă nu intru înaintea lor în oraș !

Cozile foametei șerpuiau în Kliukvin, grînarul guberniei. Depozitele comisariatului cu aprovizionarea ge-

meau de grîne, de nu mai pridideau să le expedieze, însă cetățenii primeau doar cîte o sută de grame de pîine de secară : dacă-i egalitate, egalitate să fie ! De ce ar fi Kliukvinul revoluționar mai prejos de alte orașe !

Într-o zi se răspîndiră niște zvonuri care stîrniră mare zarvă în oraș : anume, că bisericile vor fi închise și prădate.

Totul începu de la o nimica toată.

Într-o mahala se afla o bisericuță coșcovită. Oamenii din partea locului nu prea treceau pragul sfîntului lăcaș, încît nu numai că nu aducea venituri parohiei respective, cît pagube și necazuri : încet-încet, unii desfăcură gardul și-l puseră pe foc, copiii aruncau în biserică păsări moarte, ciobotarul Mudrețov, cel mai înrăit hoț din mahala, îi fură popii o capră, iar în ajun de bobotează, o gașcă de lungani pătrunse acolo peste noapte, dibui în altar o vadră de vin negru, aprinse toate sfeșnicele și se puse pe chef. Dimineața, cînd veni să se îngrijească de curățenie, dascălul îi găsi dormind pe jos, pe mantale, avînd în jur cărți de joc, bani și prescuri din care se ospătaseră. Grijuliu de enoriașii lui, popa Xenofont meșteri din cristelniță un alambic și, ajutat de Iliușa Gîrdîl, dascălul, se apucă să fiarbă rachiu. Scotea cam o vadră pe zi. Epitropul bisericii și nevasta dascălului vindeau rachiul pe sub mînă beților din mahala. Curînd, miliția prinse însă de veste și țin-te percheziție. Într-o firidă se găsi un cufăr ferecat cu agoniseala de pe urma negoțului. Miliția sigilă lăcașul. Oamenii își amintiră deodată că biserica lor se fălea, spre ciuda și invidia parohiilor învecinate, cu o icoană făcătoare de minuni a Sfintei Apărătoare din Kazan. Cît despre popă — nu aveau nimic cu el. Prea mult bine nu le-a făcut, dar nici om rău nu era. Și-apoi, orice s-ar zice, te simți mai nu știu cum cînd e să te bizui, la o adică, pe un popă al tău. Drept care, toată suflarea mahalalei hotărî într-un glas că popa lor e un popă de treabă. Puhoi de oameni se strînse în fața bisericii. Veniră și cei care nu mai călcaseră pragul sfîntului lăcaș de la botez sau de la cu-

nunie, precum și cei care pînă mai ieri șterpeleau uluci din gard. Veniră, abia tîrîndu-și picioarele, și bătăile uitate de ani, care supraviețuiseră tuturor molimelor, războaielor și revoluțiilor.

Bărbații stăteau adunați grupuri-grupuri, înjurînd cu gravitate și cumpătare, nevestele se văicăreau întărîtate că nu se găsește nimic de mîncare, iar babornițele, agitîndu-și toiegele, se apropiau amenințătoare de soldatul care patrula în sus și în jos, păzind intrarea.

— Maica Domnului...

— Apărătoarea...

— Te-nchiseră, mișeii, și te pecetluiră cu pecetea a blestemată...

— Vai și-amar...

— Nu degeaba au urlat cîinii azi noapte, zău, bunicuțo ! strecură un mucalit. Nu degeaba pluteau ieri norii împotriva vîntului. Vine sfîrșitul lumii, asta-i !

— Ce ne facem, creștinilor ?

— Nu te lăsăm noi de izbeliște, Sfîntă Născătoare... O să ștergem lacrimile fără de prihană ce-ți mîhniră obrajii...

Pumni firavi se întindeau spre soldatul care păzea intrarea. Acesta — un flăcău de la țară — se trăgea îndărăt și acoperea sigiliul cu umerii săi, tot cătînd cu priviri descumpănite în lungul străzii.

— Ia nu vă mai înghesuiți ! bolborosi el. Și nu care cumva să v-atingeți de sigiliu... O să vină comisarul, o să deschiză și atuncea n-aveți decît să vă rugați cît poftiți. Nu vă mai înghesuiți, că eu nu pot face nimic, doar nu-s de capul meu...

— Te-nchiseră, nelegiuiții... Plînge și suspină Maica Domnului din Kazan...

— Plînge, Precista.

— Plînge...

Într-adevăr, dinăuntru parcă se auzeau suspine și un plîns înăbușit. Soldatul holbă niște ochi cît cepele. Cineva îi smulse căciula și o mînă descărnată i se vîră în chica bălaie, aplecîndu-l cu de-a sila spre crăpătura lată căscată sub ușă.

— Ascultă şi tu, blestematule, ascultă, cîine...

Alb de spaimă, flăcăul trase cu urechea şi răcni ca ars :

— Plînge...

Într-o clipă, urletul cuprinse toată piaţa, aşa cum flăcările cuprind uscătura.

— Plînge, Apărătoarea...

— Vor să fărîme legea creştinească...

— După mine, cuvioaselor ! tună baba Iajeia şi, ridicîndu-şi toiagul, năvăli înainte.

Smulseră sigiliul, dar tot nu aveau cum intra : un lacăt uriaş atîrna de uşă, aidoma unui cercel ruginit. Unii erau de părere să tragă clopotul de năpastă, alţii îndemnau să o pornească spre centrul oraşului şi să-l elibereze pe popă. După multă zarvă, se urniră vijelios, împînzind străzile şi ulicioarele care se propteau în zidurile clădirii boiereşti, unde era instalată Ceka.

Cei de acolo fură nevoiţi să-i dea drumul popii. Jigărit şi trecut prin toate spaimele morţii, popa plîngea de bucurie, strîngea la întîmplare zeci de mîini şi se săruta cu toată lumea, ca la slujba de înviere. Mulţimea se împrăştie mîrîind şi totul se isprăvi doar cu cîteva geamuri sparte. Pavel se tot învîrtea printre valurile de oameni. Privea, asculta. Într-un tîrziu ieşi într-o ulicioară lăturalnică şi liniştită, unde era cît pe ce să nimerească sub copitele unui cal.

— Păzea !

Simţi suflarea fierbinte a calului şi o pală de vînt : sania verde a comitetului executiv, în care şedea Kapustin, trecu vijelios în sus. Dînd cu ochii de Pavel, Kapustin opri scurt armăsarul roib, a cărui goană era parcă însoţită de o icneală cadenţată ce-i răsuna în pîntece.

— Ei, Grebenşcikov ! Tocmai la tine veneam.

— E perfect.

Kapustin ridică un capăt al păturii şi-i făcu loc alături.

— Urcă. De dimineaţă te caut. Unde tot umbli ?

Lăsă calul la pas.

Pavel vru să-i povestească cele petrecute, dar Kapustin îi curmă vorba :

— Dar de tărășenia de la depou, știi ?

— Nu. Ce s-a întîmplat ?

— Grevă ! pufni Kapustin, întorcîndu-și pe jumătate spre el fața-i cărămizie, arsă de vînt. Pricepi a ce miroase asta ?

— De-acolo vii ?

— De-acolo.

— În fond, ce s-a întîmplat ?

— Îți spun totul în două cuvinte. De o lună și ceva nu li se mai dă oamenilor rația de alimente, în plus, ei primeau dimineața cîte un funt de pîine, dar nici pîine n-au mai primit de o săptămînă. Azi dimineață, cînd li s-a făcut bonurile de lucru, au cerut pîine, și pîine — ioc. Secretarul celulei mi-a telefonat și eu... Doar n-oi fi Sfîntul Duh ! Primii au lăsat lucrul cei din secția de reparații curente, apoi i-au convins și pe cei de la revizii. Acum, toate secțiile stau. Mi-e să nu se molipsească și textiliștii, și pielarii...

— Țin vreun miting ?

— Oho ! Ne-au făcut cu ou și cu oțet. Pe mine nici nu m-au lăsat să iau cuvîntul. Ba credeam că o să ies și bătut... E un tărăboi, ceva de speriat !

— Greva trebuie oprită numaidecît, cu orice preț ! răsti răspicat Pavel. Tu, Ivan Pavlovici, du-te, repede-te la Losev și scarmănă-l bine — să le dea pîine, scîrba, ce naiba... Eu mă duc la depou. De acord ?

— De acord, se învoi Kapustin, și sări din sanie. Dă-i bătaie, Paşka, trebuie să o rezolvăm noi și pe asta într-un fel.

— Ceva noutăți de prin plăși ?

— La Homutovo s-au răsculat dezertorii — încă nu cunosc amănuntele... S-a trimis un detașament și sper să se aranjeze totul într-o zi, două. Mi-a scris și Vaniakin de acolo — e o poveste cam încurcată.

Pavel nu-l mai auzi : șfichiui roibul cu biciul și se depărtă cu repeziciune.

... În cabinetul de lucru al comisarului cu aprovizionarea, pereții erau pictați cu hărți, diagrame și scheme,

în vreme ce pervazurile ferestrelor erau ticsite de flacoane cu probe de cereale. De după maldărul de hîrtii de pe birou se ivea capul pieptănat cu cărare într-o parte al comisarului Losev. Luînd cu o lingură cositorită dintr-o gamelă veche, soldățească, plină cu terci de alac, Losev explica important :

— Regret, stimate Ivan Pavlovici, dar nu pot face nimic... Nu am primit planul de repartiții de la comisariatul gubernial, nu dispun de fonduri speciale, iar în circulara comisariatului poporului cu aprovizionarea se spune textual...

Kapustin îl privea încruntat, zgîrîia cu unghia tăblia lăcuită a biroului și, fără să asculte, căuta să-i demonstreze lui Losev să este inadmisibil să aștepți nu știu ce plan de repartiții și să nu te înduri să eliberezi douăzeci de saci de făină atunci cînd a izbucnit o grevă, care poate avea urmări dezastruoase pentru oraș, izolîndu-l de toate centrele mari și mici.

— Regret foarte mult, dar eu sînt dator să respect întocmai instrucțiunile forurilor superioare, în fața cărora răspund personal de tot ce fac... Rațiile de bază și cele suplimentare se distribuie numai în baza planului de repartiții... Din fondurile comisariatului poporului nu pot da nici un gram.

Kapustin sări în picioare și izbi cu pumnul în masă :

— Dacă-i vorba așa, atunci îți ordon eu !

Losev se înecă deodată cu terciul și împinse gamela la o parte.

— Te-aș ruga să nu strigi la mine. Nu vreau să mai suport apucăturile dumitale de general... Să știi că eu nu mă sperii... În munca mea, aici, nu sînt subordonat absolut nimănui... Mă conformez numai directivelor primite de la centru. Și te rog să mă lași în pace ! Du-te dracului ! Afară ! Ieși afară ! izbucni el isteric.

Kapustin îl înșfăcă de guler pe foarte tînărul comisar cu aprovizionarea și-l tîrî la telegraf.

... Cînd Pavel intră în secția de montaj, mitingul era pe sfîrșite. Oamenii ședeau ciorchine pe stivele de fiare sucite în fel și chip, pe locomotive și pe șasiurile săltate pe osii. Lumina zilei abia răzbătea prin acope-

rișul afumat de sticlă și chipurile se vedeau umbrite, ca niște pete unsuroase.

Sculerul Deriughin, care prezidase mitingul, citea rezoluția, cocoțat pe un tender. Striga din răsputeri, vrînd să se facă auzit, dar în vacarmul de aici nimeni nu-l asculta : fiecare avea ceva de spus. Dar pînă în cele din urmă, rezoluția fu votată în unanimitate : se hotărî continuarea grevei.

Pavel se urcă și el pe tender, împingîndu-l ușurel cu umărul pe președinte, ca să-și facă loc.

— Tovarăși...

Venea destul de des la clubul feroviarilor — la adunări, la spectacole — oamenii îl cunoșteau și părea să fi cîștigat stima multora dintre ei : nu o dată se gîndiseră să-i ceară sfatul. În schimb, de astă dată apariția lui stîrni o furtună de strigăte și șuierături :

— Jos !

— Ați dus revoluția de rîpă !

— V-ați învățat cu nărav...

— Bine-am ajuns...

— Umblăm cu fundul gol !

— Auzi, comună... Ca să-i duceți cu muia pe cin-se uită la gura voastră...

— De două luni ați cam schimbat macazul...

— J-o-o-o-s...

Larma de glasuri clocotea sub acoperișul de sticlă.

Tremurînd de încordare și cu brațele repezite înainte, Pavel tot aștepta să se facă liniște. Vuietul însă creștea. Unul mai zănatic se apucă să izbească de zor cu un bulon în tipsia unor tampoane, un altul care stătea în marchiza unei locomotive făcu să șuiere lung sirena. Deriughin își flutură șapca slinoasă :

— G-a-ata-a-a ! Plecarea...

Toți se îmbulziră spre ieșire.

În dreptul ușii, unde era mai multă lumină, Pavel recunoscu pe vreo cîțiva. Bătrînul călitor de arcuri Babaev își croi drum pînă la Pavel, dădu mîna cu el și, gîngăvind ușor, întrebă ironic :

— Merge, merge ?

— Merge pe naiba !

— E o vorbă : dacă tăceai, filozof rămîneai !

Lui Pavel i se urcă sîngele la cap.

— Atunci hai să lăsăm lucrul și s-o tulim la pădure, ca să ascultăm privighetorile, sau la gîrlă, să prindem pește din copcă, cu coada, așa cum a făcut ursul...

— Nu ne trebuie peștele vostru, rînji Babaev. Ni-e că are să ne stea-n gît.

— Dacă nu vă trebuie *al nostru, al vostru* unde-i ?

— S-a dus... Știi mătăluță mai bine în gura cui... De două luni ne tot îmbrobodiți, deși n-am pomenit încă un decret care să spună că trebuie să-i înfometați pe muncitori... Află însă că noi nu vrem să crăpăm de foame...

— Spui prostii, Babaev...

Se încontrară, se luară în colți cu înverșunare. Trecură în secția de forjă. Mai mulți muncitori, care le ascultaseră sfada, numai ochi și urechi, îi urmară pe dată.

Pe vremea cînd lucra în uzină, Grebenșcikov era aproape îndrăgostit de forjerie. Acolo pălălăia focul, baroasele îți jucau înaintea ochilor, metalul bubuia, scrîșnea și azvîrlea scîntei, așa cum azvîrle semănătorul grăunțele. Era o plăcere să lucrezi la forjerie. Chit că te treceau toate nădușelile, nu erai silit să gîndești. Iar tinerețea, se știe, nu prea se are bine cu gîndurile, cu judecata. Nu trebuia decît să-ți faci vînt și să izbești ca în dușmănie, iară și iară, făcînd să duduie și iadul sub baros.

Urmîndu-l pe bătrîn, ajunse în colțul din fundul halei. Își plimbă privirile în jur : pe pereți și din tavan atîrna un păienjeniș de scame de funingine rece, vetrele stinse păreau niște negre sicrie. Numai în vatra de călit arcuri a lui Babaev mai răsufla focul sub spuză. Strînși roată în jur, oamenii se încălzeau, fumau, coceau cartofi și puneau țara la cale. Babaev scoase de sub banc o cutie de conserve plină cu supă și acoperită cu o bucată de pîine.

— Uite colea ce ni se dă : apă chioară ! strigă el, și — vșșșt ! — azvîrli supa la picioarele lui Pavel.

De unde vrei s-avem putere ? Cunoşti povestea cu ţiganul care vroia să-şi deprindă calul s-alerge cît mai iute şi să mănînce cît mai puţin ? Spre ghinionul ţiganului, tocmai cînd dobitocul s-a învăţat să nu mai mănînce deloc, şi-a dat duhul... Mă rog, ăla era ţigan, simţea şi cugeta în legea lui, dar pe tine cum de te lasă inima să ne zăpăceşti de cap, turuindu-ne despre ruina economică, despre transporturi, despre lipsa de maşini ? Parcă ne-ai strînge laţul de gît. Că la mine în burtă e ruină — asta nu te interesează ? Nu ne mai ţin picioarele, dom'le... De unde s-avem putere ? De la pîinea asta care e rumeguş amestecat cu praf ?

— Aşa-i mai spornică ! se amestecă în vorbă de după umărul meşterului un flăcău cu o pleoapă întoarsă pe dos. Mulţi de o copeică şi mesteci de o rublă. Şi supa e strașnică : dacă zvîrli cu ea într-un cîine, năpîrleşte dracului...

Un puştiulică de ucenic izbucni într-un rîs cristalin şi unduitor. O umbră de zîmbet trecu şi pe feţele muncitorilor. Unul dintre ei spuse :

— Nu-i nimic, noi avem burţile blindate. Şi maţe de proletar : se-ntind, dar nu se rup...

— Ia zi mai bine, Grebenşcikov, ce-ai servit azi la masă ? Niscai chiftele, ouă la capac, ori poate pateuri cu carne ?

— Eu ?... De două zile n-am pus o bucăţică-n gură, răspunse simplu Pavel. Ieri am stat de dimineaţă pînă seara tîrziu la tipografie, iar azi... cu biserica aia din mahala...

— Auzirăm şi noi...

— Care vrea să vadă ce mîncare se dă la cantina comitetului executiv, poftească încoace mîine, dacă are măsele zdravene...

— Auzi, rău faceţi că dărîmaţi bisericile, interveni în discuţie Babaev. E o treabă tare încurcată dacă există sau nu Dumnezeu, însă uite că şi mie îmi place să cînt în strană... În ajun de sărbători, deşi cam rar, adevărat, mă mai duc şi eu pe la vecernii. Voi, tineretul, vă ţineţi de ale tinereţii — pozne, dans, cîntece, club, cinema, hîrjoană cu fetişcanele ! Treaba

voastră, nu vă împiedică nimeni. Numai că nu vă mai repeziți la cei vîrstnici ca niște dulăi întărîtați... Și-atunci va fi liniște și pace.

Pavel începu să tune și să fulgere împotriva fabricanților clandestini de rachiu, care prăpădesc grînele pe băutură, arătînd cît e de săracă republica și că nu le poți prididi pe toate dintr-o dată Bătrînul își flutură mînecile ferfenițite

— Ce te sucești așa ca o sîrmă ? bombăni el. Nouă nu ni se țin sfîrloagele în picioare de rupte ce sînt, iar tu umbli cu galoși noi și-i dai cu gura. Atîta știi să faci. Tu ești dintr-ăia care nu se pun niciodată contra vîntului. De aia ești uscat și curățel... Dacă e sărăcie, apoi să fie sărăcie pentru toți. Că nici noi n-am avut vreodată osînză la rînză... Pe scurt, mai dă-o în mă-sa de trăncăneală. Auzi, ajunserăm să-nvețe oul găina... Dacă îi trăgeai cu barosul atîta cît am tras eu, ziceai la fel ca mine.

— Află c-am tras și eu cu barosul.

— Ei, na ! Barem știi de care capăt să-l apuci ?

— Știu !

— Fugi, mă, de-acolea ! Să vă-nfigeți la ciolan, asta știți !

Oamenii se uitară lung la galoșii lui nou-nouți.

Pavel se făcu roșu ca focul. Lepădă mantaua și, zîmbind cam strîmb, își legă dinainte un șorț din foaie de cort aflat în preajmă, la îndemînă.

— Ia vezi nițel de vatră ! Vreau să-mi spun singur că n-am uitat să mînuiesc barosul !

— Vatra mea nici nu-i stinsă, fonfăi Babaev, măsurîndu-l ironic pe sub sprîncenele-i cărunte, și puse mîna pe foale.

Muncitorii se traseră în lături fără o vorbă, să-i facă loc. Unii zîmbeau cu neîncredere, alții priveau nepăsători.

Focul prinse să se întețească. Pe bancul larg stăteau laolaltă foi de arc gata lucrate, bolțuri, bucăți de tablă trasate cu cretă. Frigîndu-se la degete prin pălmare, Pavel smulgea din foc foile de arc una după

alta, le arunca pe nicovală și le lua la ciocanul de mînă aproape fără să se uite și parcă prea puțin preocupat de ceea ce făcea. În schimb, felul cum ținea cleștele și cum ticăia mărunt cu ciocanul spunea îndată unui ochi încercat că nu-i vorba de un novice. Cu exclamații și vorbe de încuviințare, oamenii se traseră mai aproape.

— Bun așa...

— Ai grijă la capete...

— Mai domol, că turtești ochiul...

— Merge-merge, dă-i înainte...

— Bravo, țîcă-meșterică...

Tulburat și fără să se uite la nimeni din jur, Pavel potrivi foile una lîngă alta, le prinse cu bolțul, le strînse cu presa de mînă și le azvîrli pe capră. Apoi, smulgînd din vatră legătura încinsă la alb, o trase pe pachetul de foi.

— Hai careva și ține...

— Adă încoa' ! sări Babev, și îi smluse ciocanul din mînă. Pavel apucă barosul și, cît nu se răci metalul, zori să împingă legătura pînă la mijlocul pachetului de foi, adică acolo unde îi era locul.

Bătrînul se înfierbîntă :

— Trage-i !

Haac !

— Mai mîngîie-l odată !

Haac !

— Destul...

Lac de năduşeală, Pavel mai prăvăli o dată barosul, apoi îl aruncă din mînă : arcul era gata și putea să fie montat pe loc.

Se așezară, își aprinseră cîte o țigară. Și iar se încinseră discuții despre pîine și revoluție, despre Dumnezeu și despre starea jalnică în care ajunsese transportul feroviar. Ar mai fi lungit-o ei așa multă vreme, dar deodată vîrî nasul în secție unul de la sindicat, care strigă : „A venit făina !", și fugi îndată să dea și celorlalți de veste.

Oamenii scoaseră la iveală saci, care din sîn, care din buzunare, și se năpustiră spre ieșire. Pavel își

scutură mantaua de praf de cărbune, își strînse zdravăn mijlocul în cingătoarea de piele și se uită în jur : hala era goală. Își plimbă buricele arse ale degetelor pe muchiile arcului care nu apucaseră încă să se răcească. Un zîmbet blînd îi lumină chipul. Apoi plecă și el.

Înghețat de atîta așteptare, roibul o porni ca o săgeată. Vîntul ce-i bătea în față lui Pavel avea elasticitatea unui arc, bulgării de zăpadă izbeau botul saniei zvîcnind de sub copite ca din arc.

Muncitorii se îndreptau în grupuri spre oraș, glumind și rîzînd, cu saci albi de făină în spinare, cu licăritoare țigări, sub bătaia vîntului, între dinți.

O săptămînă mai tîrziu, cînd pălălaia răzmeriței învăpăiase cerul întregului județ, în oraș se hotărî mobilizarea voluntară : din cei vreo sută de feroviari de la depoul Kliukvin, veniră să se înscrie peste treizeci, și unul dintre cei dintîi fu bătrînul meșter Babaev.

Patrule vegheau liniștea orașului amuțit. Potcoavele încălțărilor țăcăneau sumbru pe caldarîmul înghețat, speriind tăcerea.

De la depozite și baze se tîrau zi și noapte spre gară șiruri de care cu făină, piei, baloturi și țesături.

Localnicii se buluceau pe la întretăierea ulicioarelor strîmbe ale mahalalelor, ori se strîngeau în umbra posomorîtă a gardurilor cenușii.

— Aha, uite-i, o iau la sănătoasa ! Și ce mai cară, că doar ei le-au muncit !

— Asta se cheamă carăevacuare...

— S-a zis cu noi ! Ne-a sunat ceasul la toți...

— Curaj, mătușico, mai rău nu poate să fie...

— Poate or să deschidă cîrciumile și-or să vîndă rachiu de monopol, nădăjdui cofetarul Ușciov, căruia îi clănțăneau dinții în gură de frig.

— Vrabia mălai visează ! pufni Fenka Bulda, o muiere cu fața prelungă și obrajii bleojdiți, stîrnind rîsul celor din jur.

Două care de făină rămase în urmă fură prădate de toată suflarea mahalalei.

Din vîrful foișorului de foc, bătrînul soldat Onufri, văzu cel dintîi mulțimea răsculaților ce se apropia. Veneau potop, desfășurați în șiruri largi și înnegrind cîmpia înzăpezită. Vechiul clopot de alarmă răsună tremurat, pierzîndu-și graiul de atîta zor.

Zvonirea alarmei înfioră orașul.

Pe culoarele comitetului executiv forfoteau activiștii de partid și membrii detașamentelor muncitorești, încinși cu benzi de cartușe. Cei ce făcuseră de gardă peste noapte, ori se întorseseră abia în zori din patrulare dormeau încovrigați pe jos și pe birouri. Intendentul — un slăbănog frînt de oboseală — îl fericea pe fiecare voluntar cu o felie mare de pîine, o cutie de conserve și un pac de mahorcă.

Comitetul revoluționar era întrunit în ședință la Kapustin în cabinet.

Hilda scria procesul verbal al ședinței :

Să se decreteze starea de urgență în oraș și în județ ;

toate armele disponibile să fie împărțite muncitorilor ;

să se formeze grabnic un detașament de cavalerie operativ ;

să se accelereze expedierea spre nordul țării a stocurilor de grîne aflate în gară, operație de executarea căreia răspund Grebenșcikov și Klimov.

Un guleraș curat de pichet cuprindea gîtul plăpînd al Hildei ; cîrlionții ei rebeli după exantematic stăteau perie. Într-un colț al divanului, doborît de oboseală, sforăia ușor Losev, comisarul cu aprovizionarea. Ivan Pavlovici Kapustin măsura anevoie încăperea.

— Comportarea incalificabilă a unora dintre detașamentele noastre zădărnicește întreaga acțiune pentru lichidarea răscoalei. Toți cei care se dedau la jafuri, ori la alte ticăloșii, să fie împușcați pe loc ! De asemenea, să fie împușcat pe loc capul familiei care a dat măcar un singur om vreunei bande, iar restul membrilor de familie să fie luați ostatici... Casele chiaburilor care au fugit cu familiile lor să fie arse ! Avutul chiaburilor să fie împărțit sărăcimii... Numai acționînd ferm și necruțător vom putea înăbuși răzmerița. S-a isprăvit

cu munca de lămurire, tovarăşi. Acum, trebuie să stîrpim fără milă toată...

— Nu te repezi aşa, Kapustin ! îl opri Pavel. Şi cînd loveşti e nevoie să loveşti cu socoteală. Răscoala-i aţîţată de chiaburi, e limpede. Chiaburul profită atît de influenţa pe care o are asupra ţăranilor, cît şi de greşelile noastre. Dar el se ascunde după spinarea lată a săracului şi mijlocaşului... Smorodin povestea ieri, că în momentul cînd ocupă un sat, chiaburii îi ies cei dintîi în întîmpinare, şi vin cu icoane, cu pîine şi sare, cu jurăminte de supunere... Dacă vom îndrepta tăişul împotriva mulţimii răsculaţilor, abia vom întări masele ţărăneşti şi ne vom pune rău cu satul pentru multă vreme... Repet : şi cînd loveşti e nevoie să loveşti cu socoteală. Noi nu ne bizuim numai pe baionete, ci şi pe puterea de convingere a cuvîntului nostru... Propun să tipărim imediat un apel către ţărănimea muncitoare şi să trimitem în focarele răzmeriţei activiştii cei mai devotaţi pentru difuzarea acestui apel... Cît despre acţiunile ferme şi necruţătoare despre care vorbeai, ele trebuie îndreptate în primul rînd împotriva chiaburilor, a dezertorilor, precum şi a eserilor şi a agenţilor lui Kolceak, care, după cum anunţă serviciul nostru de informaţii, s-au oploşit...

În clipa aceea năvăli pe uşă Pentiuşkin. Ochii lui injectaţi scăpărau.

— S-au răsculat o sută de mii de chiaburi ! Oraşul e înconjurat ! — Trînti pe masă un teanc de telegrame proaspăt sosite. — Tovarăşi, o veste proastă : Glubokovski i-a întîmpinat pe rebeli la barieră cu muzica militară !... Am căzut în cursă ! S-au răsculat o sută de mii...

Kapustin, fioros la vedere, cu părul vîlvoi, îl pocni peste ureche şi scrîşni :

— Nu zbiera, scîrba dracului, nu stîrni panică...

Se aşternu o tăcere apăsătoare ; undeva se auzi trîntindu-se o uşă ; vîntul aduse în ferestruica deschisă un zvon depărtat de fanfară, care părea un plîns cu sughiţuri.

— Să ne păstrăm calmul, tovarăşi, rosti Kapustin. Tuşi ca să-şi ascundă neliniştea, apoi îşi potrivi centura de care atîrna greu un Mauser. Declar şedinţa închisă.

Răsunau împuşcături răzleţe. Din depărtarea cartierelor mărginaşe răzbătea un vacarm ce creştea ca o avalanşă.

Pavel străbătu piaţa în fugă, cu poalele mantalei fluturînd ca nişte aripi. Acasă urcă scara din cîteva salturi. În uşă se întîlni cu Lidocika.

— Iubitule !

— Rămîi cu bine ! gîfîi Pavel, şi îşi strivi pentru ultima oară buzele de ale ei, apoi îi sărută ochii aurii şi o depărtă cu blîndeţe de el : Fugi la mătuşă-ta !

— De ce ?

— Fugi !

— Cum ? Nu cumva...

— Da, ne retragem — şi după o clipă de gîndire, adăugă : Pentru cîteva zile.

— Şi eu ?

Pavel trecu în cealaltă odaie, fără să răspundă.

Lidocika asculta cu încordare :

— Aud împuşcături ! Cine trage ? Ochii ei erau rotunzi şi gura strîmbată de un rictus pe care nici cel mai desăvîrşit actor nu l-ar fi putut simula. Pavlik, mi-e frică... E... o bandă ?

— Cam aşa ceva, mîrîi Pavel, care, în genunchi, scotea dintr-un cufăr diferite hîrtii, îndesîndu-şi-le în buzunare. Fugi că-i de rău !

— Dar tu ?

— Eu am treabă la gară.

— S-ar putea să te prindă, să te omoare...

Pavel şuieră scurt, apoi trase un sertar, de unde căruţă în căuşul palmelor gloanţe de revolver, mici ca nişte ghinde, pînă îşi umplu buzunarele.

— Unde-i Miheici ?

— Nu ştiu, lasă-mă.

— Fugi, Lida, cît mai e timp.

— Fără tine nu plec nicăieri.

— Ei, atunci rămîi cu bine, zise el, îndreptîndu-se spre uşă. Sînt grăbit.

— Stai o clipă... — şi, înlănţuindu-i grumazul cu braţele-i puternice, îşi frecă bărbia voluntară de obrazul lui ţepos. Nu te duce, Pavluşenka, nu te duce nicăieri.

— Rămîi cu bine...

— O să te omoare, iubitule... Te scap eu, vrei ? Fugim împreună la mătuşica. Uite, îmbracă asta, mi-a rămas de la fratele meu.

Scoase iute dintr-o valiză un veston de ofiţer şi-l scutură să se desfacă, de se văzură epoleţii lucind.

— N-o să te recunoască nimeni, Pavlik. Te implor... Doamne, Dumnezeule !

— Lasă-mă să plec ! mormăi el surd.

— Nu te las !

— Dă-te la o parte !

— Nu te laaas !

Stătea în uşă, ţinînd vestonul în mîinile întinse.

— Te iubesc. Să fugim împreună ! îl imploră ea, şi vocea i se stinse brusc, de parcă ar fi venit de departe, iar ochii strălucitori i se umplură de lacrimi.

Pavel o împinse din uşă cu un gest hotărît şi ieşi într-un suflet. În capătul coridorului, Miheici, care pesemne că abia se trezise din somn şi nu aflase încă nimic, şedea pe vine la gura sobei, în faţa unui foc zdravăn şi fuma liniştit.

— Haide ! îi strigă Pavel.

— Unde ?

— Ne retragem. Oraşul a fost predat !

Bătrînul sări în sus.

— Ei asta ! Într-o clipă sînt gata. Numai cît mă încalţ.

— Grăbeşte-te !

— Ştii ce, Pavluşka. Tu du-te, te ajung din urmă.

Vîntul învîrtejea grămăjoare de talaş prin curte. Pe cornişe, la soare, porumbeii sălbatici gungureau drăgăstos : tr-rr-uu, tr-rr-uu... Şuierul gloanţelor ţesea un

văl diafan de zgomote deasupra orașului. Aici, în curte, viața însăși se preumbla la braț cu soarele. Pavel își aminti deodată o poveste auzită în copilărie, cu lupul cel viteaz, care și-a retezat cu dinții piciorul prins în fălcile capcanei, numai ca să-și recapete libertatea... Își domoli bătăile inimii cu un efort de voință, răsuci butoiașul revolverului și ieși în stradă.

În piață mulțimea vuia așa cum vuie codrul în furtună.

Izbucniră niște țipete pătrunzătoare : pesemne că tăbărîseră pe cineva.

Clădirea comitetului executiv era în flăcări, geamurile zornăiau țăndări la pămînt, un fum gros se vălătucea din golurile căscate ale ferestrelor sparte de la etaj.

De după colțul străzii apărură vreo cincizeci de călăreți într-un galop nebun. Aveau puști de toate felurile, cängi, scări de sfoară, și mulți dintre ei doar cîte o perină în loc de șa. Ceata trecu ca fulgerul, într-un nor de puf și de pene. Un roșcovan bărbos, cumpănind în mînă o furcă, întocmai ca pe o suliță, se întoarse spre Pavel :

— Tu de-al cui ești ? Ce cați aici ? Actele ! Ia scoate cizmele !

Pavel slobozi un glonț drept în barba roșcovanului. Țăranul se prăbuși și rămase țeapăn la pămînt, horcăind.

Pavel sări în șa și apucă spre gară pe niște străduțe lăturalnice, ocolind mulțimea.

O bandă de dezertori devasta comisariatul militar. Scaune, teancuri de dosare legate cu sfoară, fișe de evidență zburau prin ferestre.

— Așa, dați-i înainte, băieți !

— Rupe totul, nici firicel de ață să nu rămîie... Asta a fost năpastă, nu cîrmuire !

La intrare, în mijlocul unui cerc de gură-cască, un zdrahon cu o moacă strîmbă, înarmat cu o rangă, se lupta cu o casă de fier. Strada cu gunoaiele ei era aș-

ternută cu albul hîrtiilor de ziceai că a nins. Un băiețandru pistruiat zvîrli în sus un teanc de ordine de chemare, strigînd ca la porumbei :

— U...iu...hu...huu !...

Căutînd să nu atragă atenția, Pavel trecu în pasul calului prin mulțime, apoi o porni iar la galop.

Pe drumul dinspre închisoare, străbătînd piața de fîn, se apropia un grup gălăgios de pușcăriași, în uniforma închisorii — cipilică, bluză din foaie de cort cu număr pe ea și galenți pe picioarul gol. În fruntea lor mergea banditul Saşka Homiak, căruia i se dusese buhul în tot județul.

Ieșind în marginea orașului, Pavel trase adînc în piept aerul înghețat, smuci frîul și zori calul din călcîie. În depărtare, acoperișul de sticlă al depoului scăpăra scînteieri fierbinți sub bătaia soarelui.

Pe drumul unduit se tîra ca un șarpe un lung convoi de care încărcate cu dulapuri, canapele, calabalîc, rătăceau fără țintă grupuri de dezertori din detașamentul de pază, mergea, tot oprindu-se în loc și urnindu-se iarăși înainte, Safronov, mecanicul de la moara cu aburi : nevastă-sa îl smucea de curele, de cartușiere, de mînecă, silindu-se să-l întoarcă din cale :

— Tocmai pe tine te-apucă voinicia ! Dracu-i mai descurcă pe ăștia... Măi omule, ți-e casa plină de plozi care țipă după mîncare... Hai acasă !

— Bine, păi alții...

— Și dacă alții s-aruncă în apă cu pietroiul de gît, te-arunci și tu ?

— Dă-mi pace, toanto ! Cînd ți-oi cadorisi un dos de labă te duci de-a rostogolul... Zărindu-l pe președintele comitetului județean de partid, Safronov își îndreptă ținuta și se apropie de el în pas vioi : Salut, tovarășe Grebenșcikov.

— Salut.

— Spălăm putina ?

— Cam așa ceva.

— Uite, și eu, care va să zică, la fel cu ceilalți... Și Dunka asta mă tot bîrîie la cap... Scapă-mă de ea, ți-o dau ieftin...

Safronov nu avea închizător la armă : îl pierduse pe drum.

Pavel depăşi convoiul de care.

În curtea gării dădu de Klimov.

— Ce mai e-n oraş ? întrebă Klimov.

— Oraşul a fost predat. Pe-aici cum merge ?

Klimov îşi şterse cu mîneca faţa năduşită.

— Merge, dar mai încet. De dimineaţă şi pînă acum am expediat patru garnituri. Mai am opt mii de saci gata încărcaţi în vagoane şi acum încarc restul. Mă tem numai că nu apucăm să isprăvim treaba : oameni puţini, locomotive ioc... Şi zici că oraşul... Ca să vezi ! Eu mă zbat aici de aseară şi habar n-am de nimic... Ce păzeşte Kapustin cu detaşamentul lui ? Ce păzesc faimoasele noastre gărzi ?

Pavel legă calul de conovăţ.

— Cred că la ora asta, Kapustin cu detaşamentul lui, ca şi gărzile, s-au pitit pe undeva prin cărămidării. Poate să ia chiar azi oraşul înapoi, deşi eu unul mă îndoiesc... Spune, mai ai mult de încărcat ?

— Aproape şaptezeci de mii de puduri, adică două garnituri pline... Cu vagoanele stau bine, dar n-am nici o locomotivă, ce mă fac ?

Se duseră amîndoi la şeful gării. Acesta îi primi amabil în biroul său micuţ şi sărăcăcios, tapetat cu instrucţiuni şi ordonanţe.

— Luaţi loc, vă rog.

— N-avem timp, mormăi Pavel, smulgîndu-şi revolverul din toc. Ne trebuie două locomotive.

— De cînd tot telefonez eu ! Nu răspunde nimeni... Ştiţi, eu cu dragă inimă... Pe cuvînt de onoare...

— Ascultă, dacă nu-mi scoţi două locomotive, de unde ştii, din pămînt, din iarbă verde, nu ieşi viu de aici.

Şeful gării năduşi brusc şi îşi împinse pe ceafă şapca roşie, cu firet.

— Acum expediez ultima garnitură cu bunuri evacuabile. În afară de locomotiva asta, alta nu mai am. Nici în gară, nici la depou. Pe cuvînt de onoare !

— Ce naiba o mai fi şi bunurile astea evacuabile ? Opreşte trenul ! Cerealele în primul rînd !

— Nu pot, vă rog să mă credeţi. Am şi eu superiorii mei.

— Îţi ordon, în numele comitetului revoluţionar, să ataşezi imediat locomotiva la trenul cu cereale !

— Nu pot, vă rog să mă credeţi.

Lăsară baltă discuţia şi ţîşniră amîndoi pe peron.

Pe linia întîia aştepta un tren gata de plecare. Garnitura era formată din platforme încărcate cu bobine de sîrmă ghimpată, lemn de construcţie şi baloturi de fîn, precum şi din vagoane de marfă închise, adaptate pentru transportul de călători şi ticsite cu mobilă capitonată, decoruri de teatru, oglinzi şi oameni ce păreau şi ei din pluş.

În timp ce Klimov discuta cu mecanicul locomotivei, Pavel se căznea să desfacă cupla. Nu se pricepea şi mîinile-i erau pline de sînge.

Pînă la urmă, locomotiva trecu pe linia a treia, unde se aflau vagoanele cu grîne.

— Klimov, însoţeşti transportul.

— De ce ? Mecanicul e de-al nostru.

— Oricum. Cine ştie ce poate să se mai întîmple.

— Dar tu ?

— Te ajung eu, tu pleacă.

— Mă rog, mi-e tot una, bombăni Klimov, urcîndu-se în marchiza locomotivei.

Trenul cu cereale se urni parcă în silă, legănîndu-se greoi şi zdrăncănindu-şi tampoanele.

În faţa magaziei de mărfuri, pe nişte foi de prelată se înălţa o stivă de saci. Între stivă şi vagoane se mişca un şir rar de încărcători — vreo zece hamali de la moară şi cîţiva muncitori de la depou. Boabele risipite pe jos le scrîşneau sub paşi. Ceva mai încolo, în piramidă — armele lor.

Pavel se apropie de ei.

— Daţi-gata ce-a mai rămas de încărcat ? Cît mai durează ?

— Nu isprăvin nici pînă la noapte, vorbi cazangiul Salnikov, fără să se oprească. Ascultă, Grebenşcikov,

ce-ar fi să ne trimiți niscai ajutoare... Singuri nu dovedim... Uite, de dimineață tot așa alergăm, ne-am deșelat. Să nu ne trezim cu ăia pe cap... Mai știi, ceasul rău...

— Bun ! Vă găsesc eu ajutoare.

Pavel o porni în pas alergător în lungul garniturii cu bunuri evacuabile. Bătea cu tocul revolverului în ușile bine închise ale vagoanelor :

— Ieși la încărcat grîne !... Vă împușc, auzi, curvele dracului !

Oamenii de pluș săreau de prin vagoane și, îngăimînd scuze, o luau din loc spre magazia de cereale.

Efim, șeful comisiei de evacuare, se apropie în goana mare.

— Nici chiar așa, tovarășe Pavel ! Am aici bolnavi, bătrîni, soții ale unor tovarăși cu funcții de răspundere...

— Da, și ?

— Spune și dumneata, ce să fac ?

— Ce să faci ? Să cari saci !

— Zău dacă mai înțeleg ceva ! mormăi Efim și, cu umerii pleoștiți, o apucă și el spre magazie.

Acum, treaba avea spor.

Vagoanele se umpleau unul după altul cu saci.

Oamenii le împingeau apoi pe linia a doua, unde erau cuplate la garnitură.

Safronov, pe care Pavel îl zărise întîmplător, veghea pe acoperișul gării, la punctul de observație, unde se urcase bucuros, îndeplinind ordinul dat de președintele comitetului județean de partid. Smiorcăindu-se într-una, nevastă-sa, care se ținea scai de el, își prinse cu o mînă fusta de vînt și, însoțită de o rafală de rîsete, urcă și ea pe scara tremurătoare de fier.

Alți doi oameni fură trimiși spre oraș, în recunoaștere.

Pe neașteptate, de dincolo de semafor se auzi un scurt șuierat de locomotivă, care stîrni țipete și o vînzoleală cumplită. Pînă să se ajungă la panică, un tren mixt, burdușit la refuz, opri în dreptul peronului : în

tren — soldaţi în permisie sau lăsaţi la vatră, desăgari, speculanţi, dezertori de pe frontul răsăritean... Săreau de-a valma prin vagoane, cu gamelele bălăbănindu-li-se în mîini, şi alergau pe rupte după apă fiartă pentru ceai. Cîte unii se opreau în mijlocul grupurilor înfiripate într-o clipită ici şi colo şi povesteau cu aprindere cum a fost atacat în mai multe rînduri trenul lor, despre schimbul de focuri pe care l-au avut — nici ei nu preau ştiau cu cine, ori comentau de zor ultimele preţuri la unt şi la făină.

Locomotiva se desprise de garnitură şi trecu pe linia a doua ca să ia apă.

— Trebuie să punem mîna pe ea ! îi şopti Pavel cazangiului Salnikov, arătîndu-i locomotiva din ochi. O dăm niţel înapoi, o ataşăm la vagoanele noastre şi — gata, amin !

— Şi ăia, călătorii ?

— Dă-i în brînză ! Să se urce undeva pe acoperiş, ori s-o întindă cum or şti... Hai să vedem care-i situaţia.

— Deh, încercarea moarte n-are... Hei, mă chiulangiilor ! strigă el spre hamalii care încărcau grîne. Gata pe ziua de azi ! Ia armele şi vino după noi. Executareea !

Se apropiară zece oameni de locomotivă... Tenderul era plin, apa dădea pe dinafară.

Salnikov închise apa şi trase în lături trompa de fontă. Pavel se urcă numaidecît în marchiza locomotivei.

— A şters-o, animalul !

— Cine ?

— Mecanicul.

Se mai suiră doi în marchiză.

— Măi să fie !

— Ceva trebuie să născocim !

— Ce să născoceşti ! Doar nu putem să tragem noi trenul !

— De-am găsi pe unul care se pricepe.

— Unde ciorile să-l găseşti ?

— Am scrîntit-o, frăţie !

— Ia să mă uit și eu un pic, vorbi Salnikov, făcîndu-și loc din spatele celorlalți, și încercă plin de fereală manivelele lucitoare de aramă. În tinerețe am fost un an întreg ajutor de mecanic pe locomotivă, dar am uitat totul, drăcia dracului...

— Eu zic să căutăm un mecanic la noi, propuse cantaragiul Paranin.

— N-avem timp.

— Cît ai zice pește sînt înapoi.

Și fugi.

O tăcere grea se lăsă în marchiza locomotivei. Fiecare nu auzea decît bătăile propriei sale inimi, răsuflarea focului și larma confuză de glasuri dinspre gări. Salnikov înțelegea că a porni locomotiva înseamnă să scape cu viață și totodată să salveze patruzeci de vagoane cu grîne. Mai era apoi la mijloc și ambiția bătrînului meșter. Toți îi urmăreau cu sufletul la gură mișcările nesigure. Pavel abia își stăpînea impetuoasa pornire tinerească de a-l da la o parte pe cazangiu și a învîrti la noroc toate manivelele și volanele de comandă. Ceilalți ardeau pur și simplu să plece : împușcăturile care se auzeau dinspre oraș se întețiseră, și asta nu prevestea nimic bun.

Puf...
Puff...
Pufff...
Puf...

Locomotiva tresări și o porni lin înapoi... Urmă o izbitură, îngînată de zăngănitul repetat pînă departe al tampoanelor...

— Ia seama ce faci ! strigă Pavel, sărind la pămînt. Alerg să controlez dacă toate vagoanele sînt cuplate.

În clipa aceea, Safronov și nevastă-sa trîmbițară într-un glas de pe acoperișul gării :

— Zăbunarii... Vin zăbunarii...

Un spulber păru că mătură peronul. Glasurile se învălmășiră nebunește, ca flăcările sub suflarea vîntului.

— Locomotiva !

— Aduceți-o încoace ! Aduceți locomotiva !

Numai că locomotiva era gata înhămată la garnitura cu vagoanele de grîne.

O împuşcătură, încă una.

Trebuiau să cîştige timp — numai cîteva minute... Pavel, cu cîte un revolver în fiecare mînă, fugi în întîmpinarea desagelor, a ţipetelor, a zbuciumului acela omenesc...

— Tovarăşi !

Îl ţintuiră de peretele unui vagon. Izbuti să se prelingă în lături şi să se urce pe platforma frînei.

Braţe, mîini, pumni zvîcniră spre el într-o mînie sălbatică :

— Prinde-l !... Omoară-l !...

Ridică pistoalele — bum ! bum ! bum ! Gloanţele zburară pe deasupra şepcilor şi căciulilor.

Valul de oameni se trase îndărăt..

Pavel se săltă pe acoperişul vagonului şi încercă din nou să le vorbească :

— Tovarăşi... cine are arme... să ţinem piept bandiţilor...

Vagonul se smuci sub el şi se opri : locomotiva patina.

Puzderia de capete, desage şi braţe întinse începu să se agite şi mai aprig : înghesuindu-se, strivindu-se călcîndu-se în picioare, oamenii luau cu asalt tampoanele, platformele, se căţărau pe acoperişuri.

Un pîlc de flăcăi de la ţară, în cap cu Mitka Kolţov, străbătu în goană peronul, trăgînd pe rupte în toate părţile.

Îmboldite de o singură dorinţă : a urni garnitura din loc, sute de mîini se încleştară ca la o poruncă de coastele de fier ale mărfarului, sute de umeri se opintiră în fiecare ieşitură a vagoanelor. Simţind ajutorul, bidiviul de oţel fornăi o dată şi o porni încet, adunîndu-şi toate puterile...

Pavel îşi simţea inima zvîcnindu-i ca o suveică în piept. Deodată, drept în faţa lui, la o fereastră de la etajul gării, zări ca prin fum şapca roşie a şefului de gară pitit după perdea şi ţeava unei arme îndreptate

spre el, Pavel... Nu apucă să ridice revolverul. Zgomotul geamului spart înăbuşi detunătura.

Iuţindu-şi mersul duduitor, trenul cu cereale apucă spre nord. Pe acoperişul unui vagon, cu picioarele aruncate în lături, în nişte cizme roase, zăcea preşedintele comitetului judeţean de partid din Kliukvin. Abia stăpînindu-şi gemetele, se căznea să se salte în coate, dornic să mai arunce o privire pe întinsul nemărginit al cîmpiilor zăpezite...

Oraşul era în fierbere.

Cete de răsculaţi şi de localnici, înarmaţi fiecare cu ce se nimerise, băteau străzile, răscoleau curţile, vînîndu-i pe ostaşii roşii ce nu apucaseră să se retragă, tîrîndu-i afară din case pe comunişti. Ici-colo, zăceau leşuri despuiate de haine şi încălţări, în jurul cărora se îmbulzeau privitorii — unii rînjeau cu o bucurie răutăcioasă, alţii căscau gura, pur şi simplu.

În piaţă — tedeum.

După slujbă, în faţa miilor de ţărani şi orăşeni ţinură discursuri Boris Pavlovici şi fostul preşedinte al consiliului judeţean ; vorbiră, de asemenea, negustorul Dudkin, care se jigărise rău de tot, şi vreo cîţiva răzvrătiţi mai moţaţi din mulţime : tîmplarul Mitrohin, care era bîlbîit, ţinu să-şi facă şi el auzit glasul, spre hazul întregii pieţe. În clipa cînd profesorul de liceu Apollinari Koşecikin, foarte emoţionat şi frecîndu-şi nervos mîinile, îşi începu discursul cu clasicul : „Venit-a ceasul, s-a sculat norodul !“ — cele trei sotnii care fuseseră în gară irumpseră cu chiote sălbatice în piaţă.

— Uraaa... Uraaaaa...

Un stol de şepci şi de căciuli zvîcni deasupra mulţimii.

Profesorul dispăruse şi în locul lui stătea acum la tribună, ţanţoş şi marţial, sprijinindu-se uşor în mînerul săbie căzăceşti, Mitka Kolţov. Şi îşi dădu drumul :

— Fraţilor, voi, fraţi mobilizaţi ! E timpul să vă treziţi, să deschideţi ochii şi să strigaţi într-un glas :

Jos cu paraziții care sug sîngele poporului muncitor ! Eu personal ordon ca începînd de azi puterea sovietică să fie vremelnic desființată... Și voi, cetățeni orășeni, ați dormit destul, deșteptați-vă, deschideți ochii ! Alăturați-vă toți ca unul armatei populare... La statul nostru major a sosit o depeșă demnă de toată crezarea : răscoală la Elabug, răscoală la Moscova, răscoală la Saratov, răscoală în toată gubernia Simbirskului... Vorba aia : nu barcă pe apă, ci apă în barcă ! Se zguduie Rusia ! Fraților, voi, frați mobilizați, tu lasă somnul, e timpul să te deștepți ! Din Petrograd ne vin treizeci de mii de arme... Moarte tiraniștilor, moarte paraziților care sug sîngele clasei muncitoare ! Trăiască bolșevicii și tot poporul de rînd ! Jos cu parșivele de soviete ! Trăiască Adunarea Constituantă !...

Din oraș porniră în toate zările șiruri de care încărcate cu stofe, țesături, piei, tablă și cîte și mai cîte. Pe drum convoaiele erau atacate și prădate de bandele de dezertori.

Prin sate, femeile înălțau rugi și dădeau acatiste.

Trenurile cu cereale se încrucișau cu alte trenuri ce veneau din direcția opusă : de departe, din marile orașe soseau cu mărfare zdroncănitoare regimente ale Armatei Roșii. Petice de afișe și de gazete cu chemări revoluționare fluturau în bătaia vîntului pe zidurile murdare ale gărilor.

Se izbiră în apropiere de Kliukvin.

Orașul strivi satul chiaburesc, forța clădită pe pleavă se nărui...

Semănînd pe drumuri furci, suliți și puști, răzvrătiții fugeau mîncînd pămîntul, goneau pe cai, se tîrau care încotro, înnebuniți și spăimîntători la vedere, de ziceai că au scăpat de la măcelul lui Mamai [1]...

Țara mea dragă... Fum și pîrjol cît vezi cu ochii... (1920—1936)

---

[1] Căpetenie a Hoardei de Aur, zdrobit în anul 1380 de către ruși în bătălia de la Kulikovo, cunoscută de atunci în istorie drept „măcelul lui Mamai".

CUPRINS

Cu moartea pre moarte călcînd 5
Glăsuieşte soldatul Maxim Kujel . . . 17
Focul arde şi se-ncinge 54
Pe apa Kubanului 101
Epoletul negru 148
Învingătorii petrec 198
Amarul mahmurelii 251

SCHIŢE LA ROMAN

Mîndrie 309
Judecată scurtă 315
Văpaia vitejiei 323
Luarea Armavirului 332
O scrisoare 337
Ce spuneau tunurile 342
Grădina fericirii 344
De pe meleagurile Turciei 349
Fîrtăţie 351
Cariera lui Filka 359
În stepă 371
Inimă sălbatică 390
Orăşelul Kliukvin 417
Satul Homutovo 484
Vîntul spulberă pleava 543

Coperta colecţiei:
Emil Chendea

АРТЕМ ВЕСЕЛЫЙ
ИЗБРАННЫЕ
ПРОИЗВЕДЕНИЯ
Москва — 1958
Гослитиздат

Toate drepturile
asupra acestei
versiuni sînt rezervate
editurii UNIVERS

În curînd
în librării

Thomas Mann
Corespondență

Alexandr Pușkin
Versuri

François Nourissier
Sfîrșitul

Pavel Vejinov
Stele deasupra noastră

Georg Britting
Surorile

Waclaw Kubacki
Trista Veneție

Pierre Gascar
Ani de vrajă

Marlen Haushofer
Mansarda

* * *
Poezia Egiptului faraonic

Boris Visinski
Umbre și sete

Lector :
AUREL BUICIUC
Tehnoredactor :

ELENA BABI

Tiraj
5950
Bun de tipar : 15.04.1974
Coli tipar 37,75

Intreprinderea Poligrafică
INFORMAȚIA
comanda nr. 927

Artiom Vesiolîi (pseudonim literar al lui Nikolai Kocikurov — 1899—1939) debutează în 1919, abordînd o tematică de stringentă actualitate. Piesele de teatru *Iarba fiarelor* (1919) și *Noi* (1921), proza din *Lăsata secului* (1921), *Rîuri de foc* (1924), *Pămînt natal* (1926), ca și romanul istoric *Volga petrece* (1932) ilustrează cu strălucire darurile acestui scriitor. Dar opera sa de căpetenie rămîne romanul *Rusia scăldată în sînge* — o frescă vie a Revoluției din Octombrie.

Oglindă fierbinte a unei răscruci de istorie — Revoluția din Octombrie —, Rusia scăldată în sînge zugrăvește viguros și fără codeli portretul dramatic al unor zile de sfîrșit și început de lume. În urzeala deasă de adevăr și durere a cărții, erorii întîmplărilor ei își contopesc pînă la urmă chipurile într-un singur chip, ai cărui ochi larg deschiși privesc spre ziua de mîine, menită să așeze orînduirea dreaptă a celui care trudește. Tocmai aici stă și forța acestei opere, patosul ei. Fiindcă Rusia scăldată în sînge este, la o mai atentă scrutare, un poem al speranței și al aspirației la fericire.

Lei 18.